ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV

# KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN

## OTUZ YEDİ SEÇME ÖYKÜ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: ERGİN ALTAY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 1045

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

*23 Haziran 1941*
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV
**KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN**
OTUZ YEDİ SEÇME ÖYKÜ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
ERGİN ALTAY

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2006
Sertifika No: 29619

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
ALİ ALKAN İNAL

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM EKİM 2006, İSTANBUL
VI. BASIM MAYIS 2016, İSTANBUL

ISBN 978-975-458-876-7 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
AYHAN MATBAASI
MAHMUTBEY MAH. DEVEKALDIRIMI CAD. GELİNCİK SOK. NO: 6 KAT: 3
BAĞCILAR İSTANBUL
Tel: (0212) 445 32 38 Faks: (0212) 445 05 63
Sertifika No: 22749

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ XXXV

# ANTON PAVLOVİÇ ÇEHOV

## KÖPEĞİYLE DOLAŞAN KADIN

OTUZ YEDİ SEÇME ÖYKÜ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN:
ERGİN ALTAY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

# *İçindekiler*


Elçi (1883) ..... 1
Bukalemun (1884) ..... 7
Önemli Bir Olay (1885) ..... 13
Çavuş Prişibeyev (1885) ..... 21
Aşçı Kız Evleniyor (1885) ..... 27
Kötü Niyetli (1885) ..... 35
Başkalarının Derdi (1886) ..... 41
Düşmanlar (1887) ..... 49
Volodya (1887) ..... 65
Sinir Bozukluğu (1888) ..... 81
Bahis (1888) ..... 111
Besleme (1888) ..... 121
Köpeğiyle Dolaşan Kadın (1889) ..... 129
Sıkıcı Bir Öykü (1889) ..... 149
Prenses (1889) ..... 223
Gusev (1890) ..... 239
Köylü Kadınlar (1891) ..... 257
Korku (1892) ..... 275
Sürgünde (1892) ..... 291
Komşular (1892) ..... 303
Siyahlar Giymiş Keşiş (1893) ..... 327
Boyundaki Anna Nişanı (1895) ..... 367

Doktorun Karısı (1895) ..... 383
Bir Sanatçının Öyküsü (1896) ..... 393
Arabada (1897) ..... 415
Peçenek (1897) ..... 427
Köylüler (1897) ..... 441
Aşk Üzerine (1898) ..... 481
İonıç (1898) ..... 493
Bir Hasta (1898) ..... 517
Kabuğuna Sinmiş Adam (1898) ..... 533
Yeni Yazlık (1899) ..... 549
Görevde (1899) ..... 567
Tatlım (1899) ..... 587
Çukurda (1900) ..... 603
Bayramda (1900) ..... 653
Nişanlı Kız (1903) ..... 659

# *Elçi*

Dezdemonov'un 25 rublesi nasıl güme gitti?

L.İ. PALMİN'e

— Şişşt… Kapıcının odasına gidelim, burada olmaz… Duyar bakarsınız…

Kapıcı odasına gittiler. Onları gizliden dinlemesin diye, postaya yolladılar kapıcıyı. Makar, defteri aldı, şapkasını giydi, ama postaneye gidecek yerde, merdivenin altına gizlendi. Bir başkaldırının söz konusu olduğunu biliyordu… Önce Kaşalotov döktü içini, arkasından Dezdemonov, Dezdemonov'dan sonra da Zraçkov… Ağzına geleni söylüyordu üçü de! Öfkeden kıpkırmızı olmuş yüzlerde kaslar geriliyor, göğüslere yumruklar inip kalkıyordu…

— On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısındayız, taş devrinde değil! –Soluk almadan konuşuyordu Kaşalotov– Bu göbekli şişkoların yaptıklarına eskisi gibi göz yumulmuyor artık! Bıktık, yeter be! Zamanı çoktan geldi de geçiyor…

Uzun süre söylendi durdu.

Dezdemonov'un söyledikleri de yaklaşık olarak aynı şeylerdi. Zraçkov küfür bile etti… Birbirinin sözünü kesiyor, bağırıp çağırıyorlardı! Ama sağduyu sahibi biri çıktı sonun-

da. Yüzüne bir endişe ifadesi verdi, sümüklü mendiliyle alnını sildikten sonra söze başladı:

— Değmez aslında canım… Ah, ah… Tutalım ki öyle… gerçek olduğunu kabul edelim. Ama neye dayanarak? Bugün bana yarın sana, derler… Amir olunca bu kez size başkaldırır astlarınız. İnanın buna! Sıkın dişinizi.

Ama dinleyen olmadı onu. Sözünü bitirtmediler; ite kaka kapı dışarı ediyorlardı onu ki, sağduyunun bir şeye yaramadığı görüp o da katıldı arkadaşlarına; ağzını bozdu, atıp tutmaya başladı.

— Bizlerin de onun gibi birer insan olduğumuzu ona göstermenin zamanı gelmiştir artık! –diyordu Dezdemonov.– Tekrar ediyorum, ne uşağız biz, ne de şamar oğlanı! Gladyatör değiliz! Gururumuzla oynanmasına izin veremeyiz, alay ettirmeyiz kendimizle! "Sen" diyor bize, selamımıza karşılık vermiyor, bir şey söylerken dinlemiyor bizi, başını öte yana çeviriyor, pis pis azarlıyor insanı… Günümüzde uşaklara bile "sen" denmiyor, nerde kaldı bizim gibi soylu insanlara!.. Bunu böyle söylemeli ona!

— Geçen gün çağırdı beni, "Nedir o surat?" dedi. "Git de tahta beziyle yıkasın seni Makar!" Şakaya bir diyeceğimiz yok tabii… Ama bir keresinde de…

Zraçkov kesti sözünü:

— Bir gün eşimle bir yere gidiyorduk, onunla karşılaştık… "Ah seni gidi kepçe ağız ah, hep karı kız peşinde koşarsın! Hem de açık açık!" Karımdır, efendim dedim… Özür bile dilemedi, ağzını şapırtada şapırdata çekip gitti. Karım tam üç gün ağladı sinirinden. Gururuna dokundu tabii kadıncağızın. "Karı kız" dedi… Oysa siz de bilirsiniz… karım…

— Sözün kısası baylar, bu böyle devam edemez artık! Ya biz, ya o. Artık aynı dairede çalışamayız onunla! Ya o gitsin buradan, ya biz! Hayvanca çalışacağımıza çalışmayız daha iyi! On dokuzuncu yüzyıldayız. Günümüzde herkesin bir gu-

ruru var! Küçük bir insan bile olsam, bir eşya değilim ben. Benim de bir ruhum, bir kişiliğim var! İzin veremem! Böyle söyleyelim bunu ona! Bunun böyle devam edemeyeceğini içimizden biri gidip söylesin ona. Bizim adımıza söylesin! Hadi! Kim gidecek? Açık açık söyleyelim! Korkmayın, korkulacak bir şey yok! Kim gidiyor? Tüh… Allah kahretsin… sesim de kısıldı birden…

Aralarında bir elçi seçmeye koyuldular. Uzun tartışmalardan sonra en zeki, konuşmasını en iyi bilen, en yürekli olduğuna karar verilip, Dezdemonov seçilmişti. Kitaplığa üyeydi, yazısı güzeldi, okumuş kızlarla arkadaşlık ediyordu, öyleyse zekiydi. Ne söyleyeceğini, nasıl söyleyeceğini bilirdi. Yürekliliğine gelince, söz yoktu yürekliliğine. Bir keresinde kulüpte, onu "basit bir insan" sanan polis memurunu, ondan özür dilemeye nasıl zorladığını bilmeyen yoktu. Adam gık bile diyememişti. Herkesin ağzındaydı. Dezdemonov'un ne denli gözü pek bir insan olduğu…

— Hadi Senya'cığım! Korkma! Söyle ona her şeyi! Taşı gediğine koy! Her kuşun etinin yenmeyeceğini anlat ona! "Bu yaptığın nedir?" de. "Kendine başka uşak ara! Bizden ne üstün yanın var? İstemiyoruz seni!" Evet… Söyle işte… Hadi Senya'cığım… sevgili dostum… Saçlarını tara yalnız… Böyle söyle ona…

— Sinirli bir insanım ben baylar, bakarsınız kötü bir söz çıkar ağzımdan, belaya girer başım. Zraçkov gitse daha iyi olur!

— Olmaz Senya'cığım, sen git… Zraçkov'un erkekliği koyunlara karşı tutar ancak, o da sarhoşken… Aptalın biridir o, ama sen öyle değilsin… Hadi yürü canım…

Dezdemonov saçlarını taradı, yeleğini düzeltti, eliyle ağzını kapayarak öksürdükten sonra yürüdü… Hepsi de tutmuşlardı soluklarını. Müdürün odasına girince kapının dibinde durdu Dezdemonov, titreyen parmaklarını dudaklarında gezdirdi. Peki ama nereden, nasıl başlayacaktı? Müdü-

rün, çok iyi tanıdığı dazlak kafasını, siyah sakalını görünce sırtından soğuk bir ürperti geçti, karnına bir şey saplandı sanki… Ama pek o kadar önemli değildi bu; korkmaya değmezdi… Yürekli olmalıydı!

— Ee… ne istiyorsun?

Dezdemonov öne bir adım attı, ağzını açtı, dilini oynattı, gel gelelim sesi çıkmıyordu. Ağzına bir şeyler olmuştu sanki. Aynı anda, yalnız ağzına değil, içinde bir şeylerin olduğunu hissetmişti elçi… Cesareti ruhundan karnına geçmiş, orayı kazımış, sonra topuklara inmiş, çizmelerine saplanmıştı… Oysa delik deşikti çizmelerinin altı… Felaket!

— Ee… ne istiyorsun dedim, duymuyor musun?

— Şey… efendim… Hiçbir şey istemiyorum efendim… Nasıl söylesem, duydum ki efendim, şey…

Dezdemonov dilini tuttu, ama dilinin söz dinlediği yoktu, devam ediyordu:

— Sayın eşinizin bir piyango düzenlediğini duydum da efendim… Bir kupa arabası varmış… Acaba bir biletçik de bana, efendim…

— Bilet mi? Pekâlâ… Hepsi beş bilet kaldı bende… Beşini de alacak mısın?

— Ha… ha… hayır efendim… Yalnız bir biletçik… yeter.

— Beşini de alacak mısın, sana soruyorum!

— Peki efendim.

— Tanesi altı rubledir… Ama senden beş ruble alalım… Yazdır adını… Uğurlu olsun…

— He–he–he… Mersi efendim… Çok teşekkür ederim…

— Hadi bakalım, yürü!

Bir dakika sonra Dezdemonov kapıcı odasındaydı. Yüzü mosmordu; gözleri yaşlı, arkadaşlarından yirmi beş ruble borç istiyordu.

— Yirmi beş ruble verdim ona arkadaşlar, oysa benim değildi bu para! Kaynanam, götürüp evinin kirasını vereyim

diye, bu sabah vermişti onu bana… Hadi baylar, yirmi beş ruble verin bana! Yalvarırım!

— Niçin ağlıyorsun? Kupa arabasıyla gezeceksin bundan böyle…

— Kupa arabasıyla… Kupa arabasıyla ha… Adam mı korkutacağım kupa arabasıyla? Din adamı değilim ben! Kazanırsam, nereye koyacağım onu? Nereye saklayacağım?

Uzun süre konuştular. Makar duyduklarının hepsini yazıyordu merdiven dibinde (okuma yazması vardı.) Sonra… Neyse baylar, sonra olanları anlatmak uzun sürecek. Kısacası, şu ders alınmalıdır bu olaydan: Başkaldırmaktan sakınmalı!

1883

# *Bukalemun*

Polis komiseri Oçumelov pazar alanından geçiyordu. Yepyeniydi paltosu. Küçük bir paket vardı elinde. Üç beş adım arkasından, tepeleme böğürtlen dolu bir sepetle –sergilerden toplamışlardı bu böğürtlenleri– kızıl saçlı bir bekçi yürüyordu. Sessiz mi sessizdi pazar alanı… Kimsecikler yoktu… Dükkânların, meyhanelerin açık kapıları aç birer ağız gibi mahzun, kederli bakıyorlardı alana. Dilenciler bile yoktu bu kapıların önlerinde.

Ansızın bir ses duydu Oçumelov. Birisi

— Isırırsın ha, mendebur hayvan! Bırakmayın onu, çocuklar! –diye bağırıyordu.– Bu devirde adam ısırırsın demek! Yakalayın onu, tutun! A… a!

Bir köpek havlıyordu. Oçumelov başını çevirip baktı. Tüccar Piçugun'in odun deposundan bir köpek yıldırım gibi koşarak çıkmış, korkuyla çevresine bakınıyordu. Yakası kolalı patiska gömlek giymiş, ceketinin önü açık bir adam kovalıyordu onu. Koşarken bedenini öne verip atladı adam, yere düşerken köpeği arka bacaklarından yakaladı. Köpek bu kez daha da acı havlamaya başladı. Sağdan soldan,

— Bırakma! –diye bağırıyorlardı. Dükkânlardan uykulu yüzler uzandı. Biraz sonra odun deposunun önünde büyük bir kalabalık toplanmıştı.

Bekçi,

— Bir şey oldu galiba efendim!.. –dedi.

Oçumelov sola yarım çark edip kalabalığın yanına gitti. Tam kapının önünde, yukarıda sözünü ettiğimiz, ceketinin önü açık adam duruyor, sağ elini havaya kaldırmış kalabalığa kanlı parmağını gösteriyordu. Çakırkeyifti. Yüzünde şöyle demek istiyor gibi bir ifade vardı: "Şimdi yüzeceğim derini, şeytan yavrusu!" Havaya kaldırdığı kanlı parmağı bir zafer bayrağıydı sanki. Adamı tanımıştı Oçumelov. Kuyumcu ustası Hryukin'di. Kalabalığın ortasında, yerde, ön ayaklarını iki yana açmış, zangır zangır titreyen suçlu oturuyordu. Sivri yüzlü, sırtında sarı bir leke olan beyaz bir köpek yavrusuydu bu. Yaşlı gözlerinde keder, korku vardı. Oçumelov kalabalığı yarıp orta yere çıktı.

— Ne oluyor burada? –diye sordu.– Niçin toplandınız? Ne oldu o parmağına?.. Kimdi bağıran öyle?

Hryukin eliyle ağzını kapayıp öksürdükten sonra anlatmaya başladı:

— Yoluma gidiyordum efendim, kimseye dokunduğum yoktu… Mitri Mitriç'le odun işinden konuşuyorduk, bu mendebur hayvan birden kaptı parmağımı… Bağışlayın beni, çalışan bir insanım ben, parmağım gereklidir bana… İnce işle uğraşırım. Bu parmakla belki bir hafta çalışamam, ödesinler zarar ziyanımı… Biliyorsunuz efendim, hayvanlar insanlara zarar verebilir diye bir şey yasalarda bile yoktur… Her köpek önüne gelene saldırıp ısıracaksa, hiç yaşamayalım daha iyi…

Oçumelov kaşlarını oynattı, öksürdü, sert bir sesle,

— Hım! –dedi.– Anlaşıldı… Pekâlâ… Kimin bu köpek? Bırakmayacağım bunun peşini. Köpeğinizi sokağa salmanın nasıl olacağını göstereceğim size! Emirlere boyun eğmek istemeyen bu gibi beylerle ilgilenmenin zamanı gelmiştir artık! O namussuz herifi öyle bir cezalandıracağım ki, görecek dünyanın kaç bucak olduğunu! –Bekçiye döndü polis komi-

seri.– Yeldırin, şu köpeğin sahibinin kim olduğunu öğren, bir tutanak hazırla! Köpeği de geberteceğiz. Hemen! Yüzde yüz kuduzdur… Kimindir bu köpek?

Kalabalığın arasından biri,

— Galiba General Jigalov'un! –dedi.

— General Jigalov'un mu? Hım!.. Paltomu çıkar Yeldırin… Ne korkunç bir sıcak bu! Yağmur yağacak besbelli… –Oçumelov, Hryukin'e döndü.– Yalnız bir şeyi anlayamıyorum. Nasıl oldu da ısırabildi seni bu köpek? Parmağına kadar nasıl uzandı? Küçücük bir hayvan, oysa sen sırık gibisin! Kim bilir, belki de bir çiviye takıp kanatmışsındır parmağını, sonra da bu yalanı uydurmuşsundur. Bilirim çünkü… senin gibileri! Çok iyi bilirim hem!..

— Elinde sigara vardı efendim, hayvanın yüzüne yaklaştırıp kızdırıyordu onu, gülüşüyorlardı. Köpek de aptal değil tabii, birden ısırdı… Bu adamda kabahat efendim!

— Yalan söylüyorsun, şeytan suratlı! Görmedin, ne diye yalan söylersin? Sayın polis komiseri zeki insandır, kimin yalan, kimin doğru söylediğini hemen anlar… Ben yalan söylüyorsam, çıkarsın beni yargıcın karşısına. Yasada her şey açık açık anlatılmıştır… Herkes eşittir artık… Benim kardeşim de jandarmadır… tanımak isterseniz eğer…

— Bir şey soran olmadı sana, kes sesini!

Bekçi kendine güven dolu bir sesle,

— Hayır –dedi,– generalin köpeği değil bu… Böyle köpeği yok generalin. Daha çok av köpeğidir onunkiler.

— Kesin biliyor musun bunu?

— Biliyorum efendim…

— Ben de biliyorum. Generalin köpekleri cinstir, değerli köpeklerdir, oysa bir de buna bakın! Ne tüyü var, ne de biçimi… iğrenç bir yaratık… General böyle bir hayvanı saklar mı evinde hiç?! Aklınız alıyor mu bunu? Böyle bir köpek Moskova'da ya da Petersburg'da görülse, ne olur, biliyor musunuz? Yasa masa dinlemez, hemen gebertirler onu!

Haklısın Hryukin, bırakma bu işin peşini… Cezasını çeksin, kimse sahibi! Artık…

Bekçi dalgın, mırıldanıyordu:

— Belki de generalindir efendim. Alnında yazmıyor ki… Geçen gün bahçesinde görmüştüm buna benzer bir köpeği.

Kalabalıktan bir ses duyuldu:

— Evet, evet, generalindir!

— Hım!.. Giydir paltomu Yeldırin'ciğim… Hava serinledi galiba… Üşüyorum… Bu köpeği alıp generalin evine götür, sor bakalım onların mı? Köpeği benim bulup yolladığımı söyle… Bir daha da hayvancağızı sokağa bırakmamalarını hatırlat hizmetçilere… Değerli bir köpektir belki; her domuz, elindeki sigarayı burnuna sokacak olursa, terbiyesi bozulur hayvanın. İnce ruhlu bir yaratıktır köpek… Sen de indir şu elini, budala! Ne diye havada tutuyorsun pis parmağını? Sensin suçlu!.

— Generalin aşçısı geliyor, ona soralım… Ey Prohor! Bir dakika gelsene buraya, canım! Şu köpeğe bakıver bir… Sizin mi bu?

— Amma da yaptınız! Yok bizim böyle bir köpeğimiz.

Oçumelov,

— Tamam –dedi,– öğrendik öğreneceğimizi. Sokak köpeğidir bu! İki saat kafa şişirmeye gerek yok… Sokak köpeğidir dediysen, sokak köpeğidir… Gebertilecek…

Prohor devam ediyordu:

— Bizim değildir. Geçenlerde bize konuk gelen generalin kardeşinindir. Bu cins köpekleri sevmez general. Kardeşi sever…

Oçumelov gülümseyerek,

— Generalin kardeşi geldi mi? –dedi.– Vladimir İvanıç ha? Vay canına! Bilmiyordum! Kalacak tabii biraz?

— Kalacak…

— Bak hele… Özlemişti kardeşini general!.. Bilmiyordum geldiğini! Onun köpeği demek bu? Çok sevindim… Al

onu… Sevimli bir hayvan… Kıvır kıvır tüyleri var… Şu adamın parmağını ısırmış! Ha–ha–ha!.. Niçin titriyorsun cici köpek? Gel bakayım, gel… Kızıyor yaramaz… şunun güzelliğine bakın…

Prohor köpeği çağırdı, odun deposundan uzaklaştı onunla… Kalabalık kahkahalarla gülüyordu Hryukin'e, Oçumelov sert bir sesle gözdağı verdi ona:

— Cezasını çekeceksin bu yaptığının!

Sonra paltosunun önünü kapayıp uzaklaştı pazar alanından.

1884

# *Önemli Bir Olay*

Sabahtı daha. Pencerelerin camlarını örten buz dantelden, parlak bir güneş ışığı süzülüyordu çocuk odasına. Vanya'yla –altı yaşında, saçları kısa kesilmiş, burnu düğme kadar bir erkek çocuktu bu– kız kardeşi Nina –bu da saçları kıvır kıvır, tombul, yaşına göre kısa boylu, dört yaşında bir kız çocuğuydu– evet, Vanya'yla kız kardeşi Nina uyanmışlar, karyolalarının parmaklıkları arasından öfkeli öfkeli bakıyorlardı birbirlerine.

Dadıları.

— Ah yaramazlar ah! –diye bağırdı.– Herkes kahvaltısını yapalı yıl oluyor, siz uyuyorsunuz hâlâ…

Güneş ışınları halının üzerinde, duvarlarda, dadının eteklerinde neşeyle oynaşıyor, sanki çocukları birlikte oynamaya çağırıyordu. Ama çocukların bu çağrıyı fark ettikleri yoktu. Bu sabah keyifsiz uyanmışlardı. Nina yüzünü buruşturup, ağlamaklı bir sesle,

— Çay istiyorum! –dedi.

Vanya kaşlarını çatmış, düşünüyordu: Ağlamak için kavga etmeye ne gerek vardı? Gözlerini kırpıştırmaya başlamıştı bile, yaygarayı basmak için tam ağzını açıyordu ki, konuk odasından annesinin sesi duyuldu:

— Kediye süt vermeyi unutmayın, yavruladı hayvan, yavrularını emzirecek artık…

Vanya'yla Nina bunu duyunca bir an dikkat kesildiler, şaşkın şaşkın baktılar birbirinin yüzüne, sonra birden çığlık atarak fırladılar yataklarından; yalınayak, gecelikleriyle çığlık çığlığa mutfağa koştular.

— Kedi yavruladı! –diye bağırıyorlardı.– Kedi yavruladı!

Mutfakta tahta sıranın altında küçük bir sandık vardı; Stepan'ın şömineyi yakacağı zamanlar kömür getirdiği sandıktı bu. Kedi, sandıktan başını uzatmış bakıyordu. Kül rengi yüzü bitkindi. Yeşil gözlerinin küçük, siyah gözbebekleri elemli, duygulu bakıyorlardı… Yüzünden belliydi, mutluluğun doruğuna çıkması için bir şeyinin eksik olduğu. Sandıkta "onun" çocuklarının babasının, kendini öylesine içten teslim ettiği erkeğinin de bulunmasını istiyordu… Miyavlamak için genişçe açtı ağzını, ama yalnızca bir hırıltı geldi gırtlağından… Yavruları pıslıyordu.

Çocuklar sandığın önünde yere diz çöktüler; kıpırdamadan, soluklarını tutmuş, kediye bakıyorlardı… Heyecanlı, şaşkındılar. Arkalarından koşarak gelen dadının homurdanışını duymuyorlardı bile. İkisinin de gözlerinde yürekten gelen bir sevincin parıltısı vardı.

Çocukların yetişmesinde, yaşantısında ev hayvanlarının öyle dikkati çekecek bir yeri yoktur aslında; ama bu alanda iyi bir etkileri olduğu da su götürmez bir gerçektir. Hangimiz hatırlamayız güçlü, ama alçakgönüllü kocaman köpekleri, hazır yiyen finoları; kafeste özgürlüğü tatmadan ölen kuşları, kafasız ama mağrur hindileri; eğlence olsun diye kuyruğuna basıp, onlara büyük acı verdiğimiz halde, bizi bağışlayan cana yakın, yaşlı kedileri?.. Hatta bazen şöyle düşündüğüm olur: "Ev hayvanlarımızın yaradılışlarında olan bir bağlılık, her şeyi bağışlama duygusu, içtenlik, çocuğun aklına soğuk, soluk yüzlü Karl Karloviç'in bitmek bilmeyen söylevlerinden de, suyun hidrojenle oksijenden oluştuğunu anlatmaya çalışan mürebbiyenin dağınık, anlaşılmaz derslerinden de çok daha güçlü, olumlu etki vermektedir."

Nina, gözlerini alabildiğine açmış, kahkahayla gülerek,

— Ne küçük şeyler! –dedi.– Tıpkı fareye benziyorlar.

Vanya sayıyordu yavruları:

— Bir, iki, üç… Üç yavru var. Demek ki, biri benim, biri senin olacak; bir tane de artıyor, o da başka birinin olur.

Kendisiyle ilgilenilmesinden hoşlanan yeni anne,

— Mırrr… mırrr… –diye mırlıyordu.

Yavrulara bakmaya doyan çocuklar, kedinin altından çekip aldılar onları, bir süre de yoğurdular, sonra bununla da yetinmeyip eteklerine koydular onları, koşarak çıktılar mutfaktan.

— Anne, kedi yavruladı! –diye bağırıyorlardı.

Anneleri, konuk odasında tanımadıklar bir adamla oturuyordu. Onları yıkanıp giyinmemiş, üstelik etekleri de kalkık görünce mahcup oldu, kaşlarını çatıp,

— İndirin eteklerinizi bakayım, yaramazlar! –dedi.– Çabuk odanıza gidin, yoksa ceza veririm size.

Ama çocukların bu gözdağını da, odada bir yabancının olduğunu da umursadıkları yoktu. Kedi yavrularını halının üstüne bırakıp çığlığı bastılar. Anne kedi de yanlarındaydı; yalvarmaklı miyavlıyordu acı acı. Biraz sonra odalarına götürmüşlerdi çocukları. Giydirdiler onları, dualarını ettirdiler, çaylarını içirdiler. Çocuklar bütün bu tatsız zorunluluklardan bir an önce kurtulup mutfağa koşmak için sabırsızlanıyorlardı.

Günlük uğraşlar, oyunlar en arka plana itilmişti.

Yavrular bütün ilgiyi üzerlerine çekmişti. Vanya'yla Nina'ya her yavru için yirmi kiloluk birer torba şeker ya da yüzer ruble önerseydiler, böyle bir takası hiç duraksamadan geri çevirirlerdi. Dadının da, aşçı kadının da bağırıp çağırmalarına aldırmadan, ta öğle yemeği saatine kadar ayrılmadılar sandığın başından, yavrularla oynadılar. Pek ağırbaşlıydılar. Başka hiçbir şeyle ilgilenmiyorlardı. Kedilerin yalnız şimdiki durumlarını değil, geleceklerini de düşünüyorlardı. Sonunda

verdiler kararı: Yavrulardan biri evde, anne kedinin yanında kalacak, avutacaktı onu; biri yazlığa gidecek, biri de farelerin çok olduğu ambarda yaşayacaktı.

Nina merakla sordu:

— Peki ama niçin açmıyorlar gözlerini? Bunlar da dilenciler gibi kör galiba.

Bu soru huzursuz etmişti Vanya'yı. Bir yavruyu kucağına alıp, gözlerini açmaya çalıştı, uzun süre oflayıp pofladı, ama başarısızlıkla sonuçlandı bu çabası. Yavruların, önlerine konan eti de, sütü de istememekte diretmeleri yine aynı ölçüde huzursuz ediyordu onu. Küçük burunlarının dibine sokulan her şeyi anneleri yiyordu.

Vanya,

— Gel, küçük küçük evler yapalım yavrulara –dedi.– Hepsi ayrı ayrı evlerde yaşasınlar, anneleri de konuk gider onlara…

Mutfağın üç köşesine üç şapka kutusu koydular. Bu kutulara kedi yavrularını yerleştirdiler. Ne var ki, ailenin böylesine dağıtılması için pek erkendi henüz. Anne kedi, yüzünde hep o yalvarmaklı, duygulu ifade, kutuları bir bir dolaşıp yavrularını eski yerlerine taşıdı.

Vanya,

— Anneleri bizim kedi –dedi,– ya babaları?

Nina'yı da meraklandırmıştı bu:

— Sahi, babaları nerede?

— Babaları olmadan olmaz.

Vanya'yla Nina, kedi yavrularının babası sorununu uzun uzun tartıştılar. Sonunda verdiler kararı: Ambarda merdivenin altına atılmış eski oyuncaklar arasındaki, kuyruğu kopuk, koyu kırmızı, kocaman at idi yavruların babası. Gidip çıkardılar babayı oradan, getirip sandığın yanına koydular.

Sıkı sıkı tembihlemeyi de unutmadılar ona:

— Dinle bak, burada dur, yavruların yaramazlık etmesinler.

Son derece ciddi, ağırbaşlıydılar bütün bunları yaparken. Kedi yavrularının bulunduğu sandıktan başka bir şey yoktu dünyada onlar için. Sınırsızdı sevinçleri. Ama mutluluğun bir sonu vardır…

Öğle yemeğinden hemen önce Vanya babasının çalışma odasında oturuyor, gözleri ışıl ışıl, masaya bakıyordu. Lambanın yanında, başlıklı bir kâğıdın üzerinde kedi yavrularından biri dönüp duruyordu. Vanya gözlerini ayırmıyordu ondan; kâh kurşunkalemle, kâh kibritle dokunuyordu burnuna… Birden babasını gördü masanın yanında. Öfkeli sesi geldi kulağına:

— Ne oluyor burada?

— Şey… kedi yavrusunu… babacığım…

— Şimdi gösteririm ben sana kedi yavrusunu! Bak ne yaptın pis çocuk! Kâğıdımı berbat ettin!

Vanya şaşırmıştı. Babası sevinmemişti kedi yavrusunu görünce. Sevinmek şöyle dursun, Vanya'nın kulağına asılmış, bağırmıştı:

— Stepan, kaldır şu pisliği buradan!

Yemekte de bir başka rezalet oldu… İkinci kap yemeği yerlerken bir fısıldama duydular masadakiler. Sesin nereden geldiğini araştırdılar. Nina'nın önlüğünün altında kedi yavrusunu buldular.

Buna babası çok kızmıştı.

— Nina, kalk sofradan! –diye bağırdı.– Kedi yavrularını da hemen şimdi bulaşık suyu çukuruna atsınlar! Bir daha görmeyeyim evde bu pis şeyleri!..

Vanya'yla Nina dehşet içindeydi. Anne kediyle tahta attan, yavrularını ayıracaklardı. Sandık bomboş kalacaktı. Gelecek, o güzel gelecek için yapılan planların –bir yavru, yaşlı anneyi avutmak için yanında kalacak, öteki yazlıkta yaşayacak, üçüncü de ambarda fare avlayacaktı… –evet, o güzel gelecek için yapılan planların yıkıldığı yetmiyormuş gibi, babaları bir de bulaşık suyu çukuruna attırıp boğduracaktı

yavruları… Ağlamaya, yalvarıp yakarmaya başladılar. Babaları razı oldu sonunda, ama bir koşulla: Çocuklar mutfağa gidip kedi yavrularına dokunmayacaklardı.

Yemekten sonra Vanya'yla Nina fır dönüyorlardı odalarda, içleri içlerine sığmıyordu. Mutfağa gitme yasağı kedere boğmuştu onları. Şeker istemiyor, huysuzluk ediyor, annelerini üzüyorlardı. Akşama dayıları Petruşa gelince, bir kenara çektiler onu, kedi yavrularını bulaşık suyu çukuruna atmak isteyen babalarından yakındılar. Yalvardılar:

— Dayıcığım, söyle anneme yavruları bizim odaya getirsinler.

Dayıları başından savmaya çalışıyordu onları:

— Peki… peki söylerim!

Dayıları çoğunlukla yalnız gelmezdi. Nero da yanında olurdu her gelişinde. Simsiyah, kocaman bir köpekti Nero. Danimarka cinsiydi. Kulakları sarkıktı. Sert, sopa gibi bir kuyruğu vardı. Pek sessizdi, kaşları her zaman çatıktı, kendini pek beğenir bir havası vardı. Çocuklarla hiç ilgilenmezdi, başını çevirip bakmadan geçerdi yanlarından, sandalyelere olduğu gibi onlara da çarpardı kuyruğunu. Çocuklar nefret ederlerdi ondan; ama bu keresinde nefret duygularını bastırmasını bildiler.

Vanya, gözleri iri iri.

— Bak ne diyeceğim Nina –dedi.– Atın yerine Nero olsun yavruların babası! At ölü, oysa Nero canlı.

Akşam geç saate kadar babalarının briçe oturmasını beklediler. Ancak o zaman gizliden sokabilirlerdi köpeği mutfağa. İşte babaları sonunda oturmuştu oyuna; anneleri de semaverle ilgileniyordu… Sabırsızlıkla bekledikleri o mutlu an gelmişti.

Vanya fısıldadı kız kardeşinin kulağına:

— Gidelim!

Ama tam o sırada Stepan girdi salona; gülüyordu, yüksek sesle,

— Hanım! –dedi.– Nero kedi yavrularını yedi! Nina'nın da, Vanya'nın da yüzü bir anda bembeyaz kesilmişti. Dehşetle bakıyorlardı Stepan'a.

Uşak hâlâ gülüyordu.

— Vallahi doğru söylüyorum… Usulca yaklaştı sandığa, birden mideye indirdi.

Çocuklar, evde kim var kim yok hepsinin yerinden fırlayıp, canavar Nero'ya saldıracağını sanıyorlardı. Gel gelelim yerinden kıpırdayan olmamıştı; köpek azmanının iştahına şaştıklarını söylüyorlardı yalnızca. Vanya'yla Nina'nın anne babası gülüyorlardı… Nero dolaşıyordu masanın çevresinde, kuyruğunu sallıyor, keyifli keyifli yalanıyordu… Yalnızca kediydi huzursuz olan. Kuyruğunu havaya dikmiş, odaları bir bir dolaşıyor, insanlara kuşkulu kuşkulu bakıyor, acı acı miyavlıyordu.

Anneleri,

— Çocuklar, saat on oldu! –diye seslendi.– Hadi yatağa!

Vanya'yla Nina gidip yattılar. İkisi de ağlıyordu. Zavallı kedi, suçunun cezasını çekmeyen hain, küstah Nero da uzun süre çıkmadı akıllarından.

1885

# *Çavuş Prişibeyev*

— Çavuş Prişibeyev! Eylülün üçünde Bölge Polisi Jigin'e, Muhtar Alyapov'a, Bekçi Yefimov'a, Bilirkişi İvanov'la Gavrilov'a, bunlardan başka altı köylüye daha söz ve hareketle hakaret ettiğiniz söyleniyor. Üstelik, adlarını söylediğim polise, muhtara, bekçiye görevleri başında hakaret etmişsiniz. Suçunuzu kabul ediyor musunuz?

Buruşuk yüzlü, sakalı uzamış çavuş, avuç içlerini pantolon dikişlerine yapıştırıyor, komut verir gibi sözcükleri tane tane söyleyerek cevap veriyor:

— Ekselans, Sayın Yargıç! Yasalar mahkemede olayların olduğu gibi anlatılmasını buyurur. Ne ben, ne de onlar suçluyuz aslında. Her şey, Tanrı toprağını bol eylesin, o ölünün yüzünden oldu. O gün, yani eylülün üçünde karım Anfisa ile yolumuza gidiyorduk. Birden baktım, derenin kenarında bir kalabalık. "Ne hakla toplanmışlar orada?" diye sordum kendi kendime. "Niyetleri ne?" Halk sürüyle gezer diye bir yasa var mıdır ki? "Dağılın!" diye bağırdım. Evlerine dağılmaları için dil döktüm. Bekçiye kalabalığı dağıtmasını söyledim…

— Durun, ne polissiniz, ne de muhtar, halkı dağıtmak göreviniz midir sizin?

Salonda bağıranlar oluyor:

— Değil! Değil! Soluk aldırmıyor bize efendimiz! On beş yıldır çektirmediği kalmadı bize! Köye geldi geleli gün yüzü gördüğümüz yok. Alıp başımızı gitsek yeridir! Canımıza tak dedi artık!

Tanık muhtar,

— Doğru söylüyorlar efendim! –diyor.– Bütün köy yaka silkiyor ondan. Köylüyü canından bezdirdi! Ayinde miyiz, düğün mü var bir evde ya da başka bir toplantı mı oldu, her yerde o çıkar karşımıza, bağırıp çağırır, sözüm ona düzeni sağlar! Çocukların kulaklarını çeker, kötü bir şey olmasın diye, tıpkı huysuz kaynanalar gibi kadınlarımızı kollar… Geçenlerde de evleri dolaşıyor, "Şarkı söylemeyin, ateş yakmayın" diye buyuruyordu. "Şarkı söylenecek diye bir yasa yok"muş.

— Durun –diyor yargıç,– sonra anlatırsınız gerisini. Şimdi Prişibeyev devam etsin. Devam et Prişibeyev!

— Baş üstüne –diye hırlıyor çavuş.– Halkı dağıtmanın benim görevim olmadığını buyurdunuz efendim… Pekâlâ… Ya düzensizlik varsa ne olacak? Halkın gemi azıya almasına göz yummak olur mu? Halkın kendi bildiğini okuması var mıdır yasada? Ben razı olamam böyle şeylere, efendim. Benden başka kim dağıtacak onları, haklarından gelecek? Köyde yasaları bilen yok, Sayın Yargıcım. Denilebilir ki, basit halka nasıl davranılması gerektiğini bir ben bilirim. Doğrusunu söylemek gerekirse, Sayın Yargıcım, bilmediğim yoktur benim. Köylü değilim ben; çavuşum, emekli levazım çavuşu. Varşova'da karargâhta çalıştım. Ondan sonra, bildiğiniz gibi, sicilim çok temiz olduğu için itfaiyede görev verdiler bana, ama sağlık durumumun zayıf olması nedeniyle ayrıldım itfaiyeden, efendim. Erkek ortaokulunda iki yıl kapıcılık ettim. Neyin nasıl olacağını bilirim. Ama köylü kara cahildir, aklı hiçbir şeye ermez, beni dinlemek zorundadır, kendisi için iyi olur bu. Sözgelimi, karşınıza çıkmama neden olan olayı alalım… Kalabalığı dağıttıktan sonra baktım, derenin

kenarında, kumun üzerinde boğulmuş bir adam yatıyor. Ne demeye yatıyor burada bu? Polise bakın hele, ağzını açmış, seyrediyor. "Niçin üstlerine bildirmedin durumu?" diye sordum. Kendi kendine boğulmuş olabilir, belki de bir cinayete kurban gitmiştir, birisi öldürmüş olabilir onu… Ama umurumda değil Polis Jigin'in, piposunu tüttürüyor ha bire. "Nerden çıktı bu adam?" dedi. "Biz bilmiyor muyuz ne yapmamız gerektiğini?" Öyle kazık gibi durduğuna göre bilmiyorsun demektir, salak. "Daha dünden bildirdim durumu bölge karakoluna." "Niçin bölge karakolunaymış?" diye sordum. "Yasaların hangi maddesine dayanarak?" Bir kişi boğulduğunda ya da kendini astığında bölge karakolu ne karışır buna? "Savcının işidir bu," dedim. "Bir an önce bay savcıya, yargıçlara haber vermelisiniz." Herif yüzüme bakıp sırıtıyordu. Köylüler de. Hepsi gülüyordu sayın Yargıcım. Yemin ederim, doğru söylüyorum. Şu bile, karşınızda gördüğünüz şu Jigin bile gülüyordu. "Ne diye sırıtıp duruyorsun?" dedim. "Yargıç böyle işlere karışmaz." dedi. Tepemi attırdı bu söz.

Çavuş, bölge polisine dönüyor.

— Böyle söylemedin mi?

— Söyledim.

— Duydunuz işte, inkâr etmiyor. Orada olan herkes de duymuştu zaten… Cinler tepeme çıktı o anda. Sinirden zangır zangır titriyordum. "Bir daha söyle bakayım," dedim, "söyle bakayım!" Aynı şeyi bir kere daha söylemez mi! Karşısına dikildim. "Sayın yargıç için böyle nasıl konuşabilirsin?" dedim. "Devlet otoritesine karşısın demek? Öyle mi? Bu sözlerin yüzünden sayın yargıcın, isterse, seni 'kötü niyetli' diyerek il jandarma karakoluna postalayabileceğini biliyor musun? Bu 'kötü niyetli' lafının seni nerelere sürükleyeceğinden haberin var mı?" Muhtar: "Yargıç yetkilerini hiçbir türlü aşamaz," dedi, "ancak küçük olaylara karışır o". Tam böyle söyledi işte, herkes de duydu böyle söylediğini…

"Ne cesaretle devlet otoritesini küçük düşürüyorsun?" dedim. "Şakaya gelmem ben," dedim, "sonra kötü olur sonu…" Varşova'da görevdeyken de, erkek ortaokulunda kapıcıyken de kötü bir konuşma çalınsa kulağıma, bir jandarma görebilir miyim diye, hemen sokağa bakardım. "Gel buraya aslanım"… Ona her şeyi olduğu gibi anlatırdım. Ama burada kime anlatırsın derdini?… İçim içimi yiyor. Canım öyle sıkıldı ki bu olaya, bilemezsiniz efendim. Halkımız iyice şımardı artık, ne yaptığının farkında değil. Sizin için bir daha böyle kötü söz kullanmasın diye bir tane yapıştırdım… ama hızlı değil, şöyle hafifçe… Polis muhtardan yana çıktı. Ona da tabii… Gerisi geldi… Sinirlendim, Sayın Yargıcım, zaten sinirlenmeyince olmuyor böyle şeyler. Akılsızı dövmezsen, günahı senindir derler. Gerekirse… düzensizlik olursa işe yarıyor dayak…

— Durun! Düzensizlikten sorumlu olan kimseler vardır. Bölge polisinin, muhtarın, bekçinin görevidir bu…

— Bölge polisi ha denilen yerde bulunamaz ki; hem benim kadar da anlamıyor bu işlerden…

— Ama bunun sizin göreviniz olmadığını da bilmelisiniz?

— Efendim? Benim görevim değil mi? Çok tuhaf… İpini koparan koparana, benim görevim değilmiş!.. Alkışlasaydım mı onları diyorsunuz? Şarkı söylemelerine izin vermediğim için yakınıyorlar size… Şarkının iyi yanı var mıdır? Çalışacağına oturup şarkı söylüyorlar… Son zamanlarda bir de akşamları ateş yakıp başında oturma modası çıktı. Yatma zamanı gelip geçiyor, efendiler hâlâ ateşin başında oturmuş gevezelik ediyor, gülüşüyorlar. Hepsi yazılı bende.

— Ne yazılı?

— Ateş başında oturanlar.

Prişibeyev cebinden buruşuk bir kâğıt çıkarıyor, gözlüklerini takıp okumaya başlıyor:

— "Ateş başında oturan köylülerin listesidir: İvan Prohorov, Savra Mikiforov, Pyotr Pyortov… Asker karısı dul Şus-

turova'nın, Semyon Kislov'la yasadışı ilişkisi var. İgnat Sverçok büyücülük yapıyor. Karısı da cadıdır, geceleri komşu evlerin ahırlarına girip inekleri sağıyor."

Yargıç,

— Yeter! –diyor.

Tanıkları dinlemeye başlıyor. Çavuş, gözlüğünü alnına kaldırıp, ondan yana olmadığı besbelli olan yargıca şaşkın şaşkın bakıyor. Gözleri parlamaya başlıyor, burnu kıpkırmızı kesiliyor. Bir yargıca, bir tanıklara bakıyor; yargıcın niçin böylesine sinirli olduğunu, niçin salonda bazen homurdanmalar, bazen gülüşmeler duyulduğunu bir türlü anlayamıyor. Karara da ermiyor aklı: "Bir ay hapis!"

Şaşkınlık içinde kollarını iki yana açarak,

— Niçin? –diyor.– Hangi yasaya göre?

Dünyanın değiştiğinden, yaşanılmaz bir durum aldığından kuşkusu kalmamıştır artık. Kötü kötü düşüncelere dalıyor, tasalanıyor. Ama dışarı çıkıp, kapının önünde toplanmış, aralarında konuşan köylüleri görünce, bırakamadığı bir alışkanlıkla, ellerin pantolon çizgine yapıştırıyor, kısık, öfkeli bir sesle,

— Hey! –diye bağırıyor,– dağılın! Toplanmayın! Herkes evine!

1885

# *Aşçı Kız Evleniyor*

Grişa –yedi yaşında bir bastıbacaktı– mutfak kapısının anahtar deliğine gözünü dayamış, hem içeriyi gözetliyor, hem konuşulanları dinliyordu. Onun görüşüne göre mutfakta olağanüstü, o güne dek görülmemiş bir şey olmaktaydı. Her zaman et kesilen, soğan doğranan masanın başında arabacı kaftanlı, kızıl saçlı, sakallı, şişman bir köylü oturuyordu. Burnunun tepesinde kocaman bir ter damlası vardı adamın. Sağ elinin beş parmağının ucunda çay bardağının tabağını tutuyor, çay içiyordu. Şekeri öylesine sesli ısırıyordu ki, ürperiyordu Grişa. Adamın tam karşısında pis taburede yaşlı dadı Aksinya Stepanovna oturuyor, o da çay içiyordu. Cadı kadının yüzü pek ciddiydi; bir zafer parıltısı vardı bu yüzde. Aşçı kız Pelageya sobanın yanında bir şeyler yapıyordu. Bir ara gördü yüzünü Grişa. Kızıl kırmızıdan tutun da ölü beyazına kadar bütün renkler vardı yüzünde. Titreyen elleriyle durmadan bir bıçaklara, bir çatallara dokunuyor; eline odunları, bez parçalarını alıyordu; durduğu yerde duramıyor, kendi kendine konuşuyor, parmaklarıyla trampet çalıyordu. Aslında hiçbir şey yaptığı yoktu. Şişman adamla dadının çay içtikleri masaya hiç bakmıyor, dadının sorduğu sorulara, başını çevirip ona bakmadan, soğuk, kısa cevaplar veriyordu.

Dadı arabacıya karşı pek kibardı:

— Bir şeyler de yesenize Danilo Semyonıç! Yalnızca kuru çay içiyorsunuz. Biraz da votka içseydiniz!

Votka testisiyle bardağı konuğun önüne sürdü dadı. Yüzünde kurnaz bir ifade vardı.

Arabacı,

— Kullanmıyorum efendim… –dedi.– Teşekkür ederim…

— Olur mu canım? Arabacısınız, çok içer arabacılar… Bekâr erkek içer… Bir şeyler de yiyin…

Arabacı yan gözle bir votkaya, bir dadının yüzüne baktı. Onun yüzü de kurnaz bir ifadeyle kaplandı: "Yok, uğraşma boş yere kocakarı, avlayamazsın beni!"

— İçmem efendim… Bizim işte içmek deliliktir. Bir usta içebilir, hep aynı yerde oturuyor çünkü; oysa biz arabacılar durmadan dolaşırız. Herkesin gözü üzerimizdedir. Öyle değil mi yani? Meyhaneye girip iki kadeh atayım desen, bakarsın dışarıda bıraktığın at alıp başını gider. Kafayı iyice çekersen, daha da fena olur sonu. Sızıp kalırsın bir köşede ya da kafa üstü yuvarlanırsın sürücü yerinden. Böyle işte efendim.

— Günde ne kadar kazanıyorsunuz, Danilo Semyonıç?

— Bizim işte gün güne benzemez. Bugün bakarsın bir yüzlük kazanmışsındır, yarın eve beş kapik alamadan dönersin… Onun için, günde şu kadar kazanıyorum, diyemem efendim. Günümüzde beş paralık değeri kalmadı zaten bizim işin. Siz de bilirsiniz, köpek sürüsü kadar arabacı var şimdi, saman çok pahalı, yolcu az, herkes atla çıkıyor geziye. Ama gene de Tanrı'ya şükürler olsun… Karnımız tok, sırtımız pek… kendimizden başka bir insanı daha mutlu edebilecek gücümüz de var… (arabacı, yan gözle Pelageya'ya baktı) isterse tabii…

Daha neler konuşulduğunu duyamadı Grişa. Annesi gelmiş, odasına gidip ders çalışmasını söylemişti:

— Hadi git ders çalış. Yakışır mı sana kapıları dinlemek!

Odasına gelince "alfabe"yi önüne koydu Grişa, ama okumak istemiyordu canı. Biraz önce duydukları, gördükleri bir sürü soru doğurmuştu kafasının içinde.

"Aşçı kız evleniyor…" diye düşünüyordu. "Çok tuhaf. Niçin evlenir insanlar, anlamıyorum. Annem babamla evlenmiş, kuzinim Veroçka, Pavel Andreiç'le… Ama babamla, Pavel Andreiç'le evlenilebilir. Altın köstekleri, güzel güzel giysileri var çünkü, çizmeleri daima pırıl pırıl. Ama şu kırmızı burunlu, korkunç arabacıyla da ne diye evlenir insan? Ayağındaki postallar da ne öyle… Peki ama, dadı niçin evlenmesini istiyor zavallı Pelageya'nın?"

Konuk gidince Pelageya çıktı mutfaktan, odaları dolaşıp ortalığı toplamaya başladı. Heyecanı hâlâ geçmemişti. Yüzü kıpkırmızıydı. Bir şeyden korkmuştu sanki. Süpürgenin ucunu değdiriyordu yere; her köşeyi beşer kere süpürüyordu. Grişa'nın annesinin oturduğu odada uzun süre oyalandı. Yalnızlıktan sıkıldığı, birine içini dökmek istediği belliydi.

Hanımı, başını elişinden kaldırmadan,

— İyi bir insana benziyor –dedi.– Açıkgöz, ağırbaşlı bir adam.

Pelageya'nın yüzü birden kıpkırmızı oldu.

— Vallahi de billahi de evlenmem ben onunla efendim! –diye bağırdı.– Vallahi evlenmem!

— Aptallık etme. Çocuk değilsin. İyi bir kısmet. Enine boyuna düşünmelisin her şeyi. Bağırmakla bir şey geçmez eline. Hoşlanmıyor musun ondun?

Pelageya'nın daha da yüzü kızardı.

— Yanılıyorsunuz efendim! Vallahi… efendim…

Grişa "Hoşlanmıyorum, demeliydi!" diye geçirdi içinden.

— Ne salak bir şeysin… Söylesene, hoşlanmıyor musun ondan?

— Çok yaşlı, efendim!

Öteki odadan dadı,

— Saçmalama! –diye bağırdı.– Kırk yaşında yok daha. Hem neyine gerek senin gençlik? Güzellik karın doyurmaz, aptal!.. Evlen, olsun bitsin!

Pelageya ağlıyordu.

— Vallahi evlenmem onunla!

— Salaklık etme! Daha ne istiyorsun! Başkası olsa sevincinden göbek atardı, sen "evlenmem!" diyor, başka bir şey demiyorsun. Posta dağıtıcılarıyla, yardımcı öğretmenlerle kırıştırmasını bilirsin! Grişa'ya gelen genç öğretmen var ya efendim, ona tutkun işte, onun için yüzünü gözünü boyuyor. Ne rezil karıdır bu, ah!

Hanım, Pelageya'ya döndü:

— Danilo'yu daha önce görmüş müydün hiç!

— Nerede göreyim efendim? İlk kez bugün gördüm. Aksinya nereden bulup getirmişse getirmiş… Allahın cezasını… Nereden musallat oldu başıma!

Öğle yemeğinde, servis yaparken herkes takılıyordu Pelageya'ya. Yüzüne bakarak, manalı manalı, arabacıdan söz ediyorlardı. Kulaklarına kadar kızarıyordu zavallı, ister istemez gülümsüyordu.

"Evlenmekten utanıyor galiba…" diye geçiriyordu içinden Grişa. "Çok utanıyor hem!"

Yemekler tuzlu mu tuzluydu, iyice pişmemiş piliçler kanlıydı daha, bütün bunların yanında, Pelageya'nın ellerinden tabaklar kaşıklar sapır sapır dökülüyordu. Ama hiç kimsenin çıkıştığı yoktu ona, durumunu biliyorlardı çünkü.

Yalnız bir ara Grişa'nın babası peçeteyi öfkeyle yere fırlatıp karısına,

— Ne haz duyarsın onu bunu evlendirmekten, anlamam! –diye bağırmıştı.– Başkalarının işine ne karışırsın? Bırak kendileri evlensinler bildikleri gibi.

Yemekten sonra komşuların aşçıları, oda hizmetçileri doldular mutfağa, orada ta akşama kadar fiskos sürüp gitti. Haberi nereden almışlardı, Tanrı bilir. Grişa gece yarısında

uyandığında, paravanın arkasında dadıyla aşçı kızın alçak sesle bir şeyler konuştuklarını duydu. Dadı inandırmaya çalışıyor, aşçı kız da kâh hıçkırıyor, kâh kıkır kıkır gülüyordu. Biraz sonra uykuya daldı Grişa! Düşünde Pelageya'yı Karasakal'la cadı karısının kaçırdığını gördü…

Ertesi gün dindi bütün bu har gür. Mutfak işleri, arabacı olayı hiç olmamış gibi, gene yoluna girmişti. Ancak arada bir yeni şalını alıyordu omuzlarına dadı, yüzünde soğuk, mağrur bir ifadeyle çıkıp gidiyordu evden, iki saat sonra dönüyordu. Konuşmaya gidiyor olmalıydı… Pelageya hiç görüşmüyordu arabacıyla; ona arabacıdan söz ettiklerinde de öfkeleniyor bağırıp çağırmaya başlıyordu:

— Allah bin kere belasını versin! Canı cehenneme!

Bir akşam mutfakta, Pelageya'yla dadı bir kumaşı özene bezene keserlerken Grişa'nın annesi geldi yanlarına.

— Onunla evlenebilirsin Pelageya –dedi,– senin bileceğin bir iştir bu, ama şunu bilesin ki, burada kalamaz… Mutfakta başkasının kalmasını sevmediğimi bilirsin. Unutma bunu… Geceleri de bırakmam seni gidesin…

Aşçı kız kesti sözünü:

— Neler geliyor aklınıza öyle, efendim! Ne diye sitem ediyorsunuz bana? Yüzünü şeytan görsün! Nerden çattım bu belaya…

Bir pazar sabahı mutfağın kapısından bakınca şaşkınlıktan donup kaldı Grişa. İçerde iğne atsanız yere düşmezdi. Komşuların aşçıları, kapıcıları doldurmuşlardı mutfağa. İki de bekçi, sırmalı bir astsubay vardı. Filka da oradaydı… Küçük bir oğlan çocuğuydu Filka, çamaşırhanenin önünde köpeklerle oynardı. Şimdi yıkanıp paklanmış, taranmış, ipek örtülü bir tasvir tutuyordu elinde. Pelageya mutfağın ortasında ayaktı duruyordu. Yeni bir patiska entari vardı üzerinde; başına çiçek takmışlardı. Arabacı da yanındaydı. İkisinin de kıpkırmızıydı yüzü, terden sırılsıklamdılar, gözlerini kırpıştırıp duruyorlardı.

Astsubay uzun süren bir seslikten sonra,

— Hadi bakalım… –diye başladı,– vakit tamam…

— Pelageya yüzünü buruşturdu, hüngür hüngür ağlamaya başladı… Astsubay masadan büyükçe bir parça ekmek aldı, dadının yanına geçti, birtakım dualar okumaya başladı. Arabacı gelip astsubayın önünde durdu, yerlere kadar eğilerek selamladı onu, elini öptü. Aynı şeyi Aksinya'nın önünde de yaptı. Pelageya da onu izliyor, onun yaptığını yapıyordu. Sonunda dış kapı açıldı, temiz hava doldu mutfağa, gürültüyle avluya çıktı kalabalık.

Grişa, aşçı kızın hıçkırıklarına kulak kabartarak düşünüyordu: "Zavallı! Nereye götürdüler onu acaba? Annemle babam niçin hiç ilgilenmiyorlar onunla?"

Nikâh töreninden sonra çamaşırhanede uzun süre şarkı söylediler, armonika çaldılar. Grişa'nın annesi, dadının ağzı votka kokuyor diye uzun süre azarladı onu; düğün yüzünden evde semaveri koyacak kimse kalmadığı için söylendi de söylendi. Grişa yattığında Pelageya dönmemişti eve.

"Zavallı kız," diye düşünüyordu, "bir yerde karanlıkta ağlıyordur şimdi! Arabacı 'sus, sus' diyordur ona!"

Ertesi sabah mutfaktaydı Pelageya. Bir ara arabacı uğradı. Grişa'nın annesine teşekkür ettikten sonra, sert sert baktı Pelageya'ya.

— Göz kulak olun ona efendim –dedi.– Anası da, babası da sizsiniz. Aksinya Stepanovna, siz de ilgilenin onunla, yaramazlık falan yapmasın… Sözünüzü dinlemezse… Hanımefendi, aylığına karşılık da beş ruble verin bana. Arabaya dingil alacağım.

Gene karışmıştı Grişa'nın kafası. Şimdiye kadar özgürdü Pelageya, istediği gibi yaşıyor, hiç kimseye hesap vermiyordu. Oysa şimdi durup dururken bir adam çıkmıştı ortaya. Kızcağızın her şeyine karışma hakkını bir yerden almıştı bu adam. Parası bile onundu artık! Grişa üzülüyordu. İn-

san zorbalığının bu zavallı kurbanını okşamak, sevmek istiyordu. Kilerdeki elmalardan en büyüğünü seçip, parmaklarının ucuna basa basa mutfağa gitti, Pelageya'nın eline sıkıştırdı elmayı, bir şey söylemeden döndü, koşarak odasına gitti.

1885

# *Kötü Niyetli*

Sorgu yargıcının karşısında, ev dokuması kaba keten bezinden gömlekli, pantolonu yamalı, sıska mı sıska, ufak tefek bir köylü duruyordu. Sakallı, çiçek bozuğu yüzünde de, gür kaşlarının altına gizlenmiş gözlerinde de sert bir elem ifadesi vardı. Uzun zamandan beri tarak yüzü görmemiş karmakarışık saçları görünüşüne daha bir sertlik, bir örümcek soğukluğu veriyordu. Yalınayaktı.

Sorgu yargıcı,

— Denis Grigoryev! –diye başladı.– Daha yaklaş, sorularıma cevap ver. Temmuzun yedisinde demiryolu bekçisi İvan Semyonov Akinfov hattın sabah bakımını yaparken yüz kırk birinci verstada, rayı tutan bir cıvatanın somununu sökerken yakalamış seni. Bak, somun da burada!.. Bunu söküyormuşsun. Öyle mi?

— Ne öyle mi?

— Akinfov'un anlattığı gibi mi oldu olay?

— Öyle diyorsa, öyle olmuştur tabii.

— Pekâlâ. Söyle bakalım, niçin söküyordun somunu?

— Ne somununu?

— Bırak şimdi "ne, ne"yi de, soruma cevap ver: Niçin söküyordun somunu?

Denis yan gözle tavana bakarak,

— Lazım olmasaydı sökmezdim –dedi.

— Ne işine yarayacaktı bu somun?

— Somun mu? Somunu oltaya ağırlık yaparız biz…

— Kim bu biz dediğin?

— Biz işte, halk… Klimov köylüleri yani.

— Bak oğlum, aptal numarası yapma bana, adam gibi konuş. Ağırlık falanı bırak şimdi, yalan söyleme!

Denis, gözlerini kırpıştırarak,

— Ömrümde yalan söylemedim ben… –diye mırıldandı.– Ağırlıksız balık avlayamazsınız efendim. Oltaya solucan ya da ekmek koydun mu, ağırlıksız inmez suyun dibine. Yalan mı söylüyorum dediniz?.. –Gülümsedi Denis.– Ağırlık takmazsanız, suyun yüzünde kalır olta. Oysa hanibalığı, turnabalığı, lotbalığı derinde bulunur. Yukarıda sazan tutarsın ancak, o da pek seyrek… Hem yoktur bizim derede sazan… Engin suyu sever sazan.

— Ne diye anlatıyorsun bana sazan balığını?

— Ne diye mi? Siz kendiniz sordunuz, ben de anlatıyorum! Bizim orada beyler bile böyle balık avlar. En küçük, en akılsız bir çocuk bile ağırlıksız balık yakalamaya kalkışmaz. Bu işten anlamayan, oltasını suya ağırlıksız atar tabii. Aptalın ne yapacağı belli olmaz derler…

— Bu somunu oltana ağırlık yapmak için söktüğünü söylüyorsun demek, öyle mi?

— Daha ne yapacaktım ya? Mile mi oynayacaktım onunla?

— Ağırlık için kurşun ya da bir mermi çekirdeği takabilirdin oltana; hiçbirini bulamazsan, bir çivi bağlardın ucuna…

— Kurşunu bedava vermezler adama Yargıç Bey, çivi de yaramaz. Somundan iyisini bulamazsın… Hem ağır, hem deliği var.

— Aptal numarası yapıyorsun! Dünkü çocuksun sanki ya da başka bir dünyadan geldin… Bu somunu çıkarmanın

nelere yol açacağını bilmiyor musun sanki, sersem?.. Bekçi görmeseydi, tren raydan çıkabilir, insanlar ölebilirdi! Katil olurdun!

— Allah saklasın! Ne diye katil olayım? Dinsiz ya da canavar mıyız biz ki, insan öldürelim? Dürüst yurttaşlarız, değil insan öldürmek, böyle bir şeyi aklımızın ucundan bile geçirmeyiz… Allah saklasın. Siz ne söylüyorsunuz Yargıç Bey!

— Peki, sence tren kazaları niçin oluyor? İki üç somun söktün mü, al sana bir kaza işte!

Denis gülümsedi, gözlerini kuşkulu kısarak baktı yargıca.

— İnsaf! Bunca yıldır bütün köylü sökeriz, bir kaza olmadı… ne insan öldü, ne bir şey… Bir rayı söküp götürsem ya da demiryolunun üzerine kalın bir kalas koysam, o zaman devrilir belki tren… kaza olur; ama ufacık bir somun yüzünden! Yok canım!

— Ama unutma ki, rayları alttaki kalaslara tutturan bu somunlardır.

— O kadarını biliyoruz… Hepsini birden sökmüyoruz ki… birkaç tane bırakıyoruz… Deli değiliz ya… düşünüyoruz o kadarını…

Denis ağzını kapayarak esnedi. Sorgu yargıcı,

— Geçen yıl orada bir tren çıktı raydan –dedi.– Sebebi anlaşılıyor şimdi…

— Anlayacaksınız tabii efendim, boşuna mı okudunuz bu kadar… Tanrı anlayışı kime vereceğini bilir. Bakın, neyin nasıl olduğunu hemen anlayıverdiniz; ama bekçi bir köylüdür, kafası çalışmaz, yakama yapışıp buraya getirdi beni… Önce bir düşün bakalım, öyle değil mi efendim, düşün de ondan sonra yap yapacağını! Köylüde kuş kadar beyin yoktur derler… şunu da yazmayı unutmayın efendim: İki kere çeneme, bir kere de göğsüme yumruk vurdu.

— Evini aradıklarında bir somun daha bulmuşlar… Onu ne zaman, nereden söktün?

— Kırmızı sandığın dibindekini mi soruyorsunuz?

— Nerede bulunduğunu bilmiyorum, bulmuşlar işte. Ne zaman söktün onu?

— Ben sökmedim onu, şaşı Semyon'un oğlu İgnaşka verdi bana. Kırmızı sandığın dibindeki bu… Avluda kızağın içindekini soruyorsanız, Mitrofan'la birlikte söktük onu.

— Hangi Mitrofan'la?

— Mitrofan Petrov'la… Tanımıyor musunuz onu yoksa? Ağ dokur, beylere satar. Bu somunlardan çok gereklidir ona. Her ağa onar taneden… siz hesap edin artık gerisini…

— Bana bak… Bin sekiz yüz bir sayılı ceza yasası, demiryoluna, herhangi bir kazaya yol açabilecek her türlü zararı bilerek verenleri kürek cezasına çarptırmayı buyurur. Duydun mu? Bilerek… Sen de biliyordun somunları sökmenin kazaya yol açabileceğini…

— Elbette siz daha iyi bilirsiniz efendim… Biz cahiliz… aklımız neye erer ki?

— Çok iyi erer senin aklın! Yalan söylüyorsun, numara yapıyorsun!

— Ne diye yalan söyleyeyim?.. Bana inanmıyorsanız, köylülere sorun… Ağırlıksız hava alırsın…

Sorgu yargıcı gülümsedi:

— Yalnız sazan balığı, değil mi?

— Bulunmaz bizim derede sazan… Oltayı suya ağırlıksız attığımızda pek seyrek karagöz vurduğu olur.

— Kes artık, yeter…

Bir sessizlik oldu. Denis bedeninin ağırlığını bir ayağından ötekine geçirdi. Yeşil çuha kaplı masaya –güneşe bakıyormuş gibi– gözlerini kırpıştırarak bakıyordu. Biraz sonra,

— Gidebilir miyim efendim? –diye sordu.

— Hayır, gidemezsin. Tutuklayıp cezaevine yollayacağım seni.

Denis gözlerini kırpıştırmayı bıraktı; gür kaşlarını kaldırıp yargıca baktı.

— Nasıl yani? –dedi.– Cezaevine mi dediniz efendim? Zamanım hiç yok ama, panayıra gitmeliyim. Yegor'a içyağı bırakmıştım, üç ruble alacağım var ondan, onu alacağım…

— Kes sesini…

— Cezaevine… Bir suçum olsa giderim tabii, yan gel, keyfine bak… Ama suçum yok ki. Hırsızlık da etmedim, kavga da… Vergilerimizi vermediğimizi sanıyorsanız yanılıyorsunuz efendim. Muhtara inanmayın siz… Vergi memuruna sorun… Din iman yoktur bizim muhtarda…

— Kes sesini dedim!

— Baş üstüne efendim –diye mırıldandı Denis.– Muhtarın yalan söylediğine ya da hesabı karıştırdığına istediğiniz yemin edebilirim… Üç kardeşiz biz: Kuzma Grigoryev, sonra Yegor Grigoryev, bir de ben, Denis Grigoryev…

Sorgu yargıcı,

— Kafa şişiriyorsun… –diye bağırdı.– Hey, Semyon! Götürün şunu!

Güçlü kuvvetli iki er, kollarından tutup onu dışarı çıkarırlarken, konuşmaya devam ediyordu Denis:

— Üç kardeşiz biz… Bir kardeşten ötekine ne?.. Kuzma ödemedi vergi borcunu, hadi gel bunun hesabını sen ver Denis… Olur mu böyle şey? Yargıçlar! Rahmeti generalimiz sağ olsaydı gösterirdi size… Kafadan atma yargılamak olmaz… Hak etmişsem kırbaçlat istersen, ama durup dururken… Vicdansızlık bu…

1885

# *Başkalarının Derdi*

Hukuk fakültesini yeni bitiren Kovalev'le genç karısı arabaya binip yola düzüldüklerinde daha sabahın altısı bile olmamıştı. Köye gidiyorlardı. Ömürlerinde hiç erken kalkmamışlardı ve şimdi durgun bir yaz sabahının güzelliği, ancak masallarda karşılaşılabilecek olağanüstü hoş bir şeymiş gibi geliyordu onlara. Yeşillerle bezenmiş, elmas çiğ tanecikleriyle kaplı toprağın göze hoş gelen, insanı mutlu eden bir görünümü vardı. Güneş ışınları, parlak gölgeler oluşturarak ormanın koyuluğunda uzanıyor, pırıl pırıl nehirde titreşiyorlardı. Olağanüstü mavi, berrak havada öylesine bir tazelik vardı ki, sanki doğa, banyodan yeni çıkmış, daha bir genç ve sağlıklı olmuştu.

Sonraları kendilerinin de söyledikleri gibi, bu sabah Kovalevlerin balayının, hatta belki de hayatlarının en mutlu sabahı olmuştu. Hiç susmadan gevezelik ediyor, şarkı söylüyor, nedensiz yere kahkahalar atıyorlardı. Sonunda çocukluğu öylesine ileri götürmüşlerdi ki, arabacıdan bile utanmışlardı. Mutluluk yalnız o anda değil, gelecek yaşamlarında da gülümsüyordu onlara. Evlenmeye karar verdikleri günden beri hayal ettikleri çiftliği, küçücük, şirin çiftliklerini görmeye gidiyorlardı. Gelecek, ikisine de parlak umutlar vermekteydi. Erkeğe, toprakla uğraşı, bilimsel tarım çalışmaları, el

emeğinin karşılığını görmek, kitaplarda okuduğu, dinlediği onca mutluluklar göz kırpıyordu. Kadınınsa, işin romantik yanı başını döndürüyordu. Yarı karanlık park yollarında kol kola dolaşmalar, balık avlamalar, hoş kokulu geceler…

Gülüp oynarken on sekiz versta yolun nasıl bittiğini bile fark etmemişlerdi. Görmeye gittikleri yedinci dereceden Mihaylov'un çiftliği, derenin dik yamacında, genişçe bir kayın ormanının içine gizlenmişti… Koyu yeşilliğin arasından kırmızı çatısı gözüküyordu. Dere kıyısına, bir baştan bir başa fidanlar dikilmişti.

Araba, geçit yerinden karşı yakaya geçerken Kovalev,

— Görünüm fena değil! –dedi.– Ev yamaçta. Yamacın dibinde de dere! Bundan iyisi can sağlığı! Ama Veroçka'cığım, merdivende iş yok… Kaba duruşuyla bütün görünümü bozuyor… Burayı alırsak, ilk işimiz yeni bir demir merdiven yaptırmak olsun…

Görünüm Veroçka'nın da hoşuna gitmişti. Kahkaha atarak, bütün bedenini şakayla sağa sola oynatarak merdivenden yukarı tırmanmaya başladı; kocası da peşinden… Soluyarak koruluğa daldılar. Evin yanında karşılarına ilk çıkan, iriyarı, uykulu yüzlü, saçı başı karmakarışık bir köylü oldu. Kapının eşiğinde oturmuş, bir çift çocuk çizmesinin çamurlarını temizliyordu.

Kovalev,

— Bay Mihaylov evde mi? –diye sordu.– Koş, kendisine çiftliği görmeye geldiğimizi haber ver.

Köylü şaşkın şaşkın gelenlere baktı ve ağır adımlarla yürüdü, eve gideceğine biraz ötedeki mutfağa girdi. Mutfağın pencerelerinden, birbirinden uykulu, şaşkın yüzler uzandı.

— Alıcılar gelmiş! –diye bir ses işitildi.– Allahım, sen yardım et bize. Mihaylovo'yu satıyorlar! Bak hele, ne de genç şeyler!

Yapıların arkasında bir köpek havladı, kedinin kuyruğuna basıldığında çıkardığı sesi andıran bir çığlık duyuldu. Av-

ludaki huzursuzluk, kısa zamanda, iki yanı ağaçlı yollarda sakin sakin dolaşan tavuklara, kazlara, hindilere de geçti. Uşağa benzeyen kısa boylu bir adam, mutfaktan çıkıp Kovalevlere şöyle bir baktıktan sonra, yolda ceketini giymeye çalışarak eve koştu… Bu telaş Kovalevlere pek gülünç gelmişti. Gülmemek için güç tutuyorlardı kendilerini. Kovalev, karısıyla bakışarak,

— Ne tuhaf yüzleri var! –dedi.– Merih'ten gelmişiz gibi bakıyorlar bize.

Bir süre sonra evden ufak tefek, sakalsız, ihtiyar yüzlü, saçları karışık bir adam çıktı. Yırtık, altın işlemeli terliklerini sürüyerek Kovalevlere yaklaştı, soğuk soğuk gülümsedi, dalgın bakışlarını davetsiz konuklara dikti.

Kovalev, şapkasını çıkararak,

— Sanırım Bay Mihaylov olacaksınız? –dedi.– Saygılarımı sunarım… Tarım Bankası'nın, çiftliğinizin satışa çıkarıldığını bildiren duyurusunu okuduk, bir görelim dedik. Belki alırız… Zahmet olmazsa, karımla beni gezdirir misiniz?..

Mihaylov, bir kez daha soğuk soğuk gülümsedi, kızardı, gözlerini kırpıştırdı. Şaşkınlıktan başını kaşıyıp zaten karışık olan saçlarını daha da karıştırdı. Sakalsız yüzünde öyle bir sıkılganlık ifadesi vardı ki, Kovalev ile Veroçka'sı bakışıp kendilerini tutamadılar, gülümsediler.

Mihaylov,

— Pekâlâ –dedi,– emrinizdeyim… Uzaktan mı geliyorsunuz?

— Konkuvo'dan… Orada yazlıktayız.

— Yazlıktan mı?.. Hayret!.. Affedersiniz, yataktan yeni kalkmıştık, henüz her yer karmakarışık, bağışlayın.

Mihaylov, soğuk soğuk gülümseyerek ellerini ovuşturdu, konuklarını evin öte yanına götürdü. Kovalev gözlüklerini takıp antik yapıtları inceleyen bilgili bir turist tavrıyla çevresine göz gezdirmeye başladı. Önce eski, ağır üslupta, armalı, aslanlı, sıvaları yer yer dökülmüş büyük, kâgir evi inceledi.

Uzun zamandan beri çatısı boyanmamış, camları temizlenmemiş, merdiven basamaklarının arasını otlar bürümüştü. Her yanı eski, çok eskiydi. Ama ev yine de hoşuna gitmişti. Her zaman çocuk kalan bir teyze gibi duygulu, alçakgönüllü, cana yakın bir görünümü vardı. Giriş kapısının önünde, içinde iki ördekle bir oyuncak kayığın yüzdüğü bir havuz vardı. Çevresini aynı boy ve kalınlıkta kayın ağaçları kuşatıyordu.

Kovalev, güneşten gözlerini kısarak,

— O! –dedi.– Havuz da var. Bu güzel işte. Alabalık var mı içinde?

— Var efendim… bir zamanlar havuz sazanı bile vardı. İçini temizlemeyi bırakınca hepsi öldü.

Kovalev, bir öğretmen tavrıyla,

— Yazık –dedi.– Havuzu elden geldiğince sık temizlemek gerekir. Üstelik dibinden çıkarılan pislik ve yosun, ekinler için yararlı bir gübredir. Vera, burayı satın alırsak, havuzun içine ayaklar üzerine oturan bir kameriyeyle onu kıyıya bağlayan küçük bir köprü yaptırırız. Böyle bir köprüyü Prens Afrontov'un köşkünde görmüştüm.

Veroçka, tatlı tatlı soludu:

— Sabahları içinde çay içmek ne hoş olur…

— Haklısın… Şu tepesi sivri kule ne?

Mihaylov,

— Konuk odaları.

— Ha çöktü, ha çökecek… Orayı da yıktırmamız gerekecek.

Ansızın bir kadın hıçkırığı duyuldu. Kovalevler sesin geldiği yana baktılar, tam o sırada pencerelerden birinin kanadı kapandı, kirli camların arkasında ağlamaktan şişmiş bir çift iri göz görünüp kayboldu. Ağladığı için sıkılmış olacak, hemen perdenin arkasına gizlenmişti. Mihaylov, zaten buruşuk yüzünü soğuk gülümsemesiyle daha da buruşturarak,

— Bahçeyle öteki yapıları da görmek ister misiniz? –diye sordu.– Gidelim… Gerçekte önemli olan onlardır…

Ahır ve ambarları görmek için yürüdüler. Hukukçu, her ambarı bir bir gezip inceledi. Bu işlere yabancı olmadığı belliydi. Çiftliğin kaç dönüm olduğunu, ahırlardaki hayvan sayısını sordu, ormanların kesilmesine engel olmadığı için çarı yerdi, bunca gübreyi kullanmadığı için Mihaylov'a sitem etti… Konuşurken arada bir de Veroçka'sına bakıyordu. Öteki, tutku dolu bakışlarını kocasının yüzünden ayırmıyor, içinden, "Ne zekisin, sevgilim!" diye geçiriyordu.

Ahırları dolaşırlarken biraz önceki hıçkırığı yine duydular.

Veroçka,

— Bir dakika –dedi,– orada kim ağlıyor?

Mihaylov, "Boş ver" der gibi elini salladı, öte yana döndü.

Hıçkırıklar çoğalınca Veroçka,

— Çok tuhaf –diye mırıldandı.– Birini dövüyorlar, kesiyorlar sanki.

Mihaylov,

— Karım… –dedi.– Allah yardımcısı olsun.

— Niçin ağlıyor?

— Zayıf yaradılışlı bir kadındır. Doğup büyüdüğü yuvasının satılmak üzere olduğunu görmek dokunuyor ona.

Veroçka,

— Madem istemiyor niçin satıyorsunuz?

— Ben satmıyorum ki, bayanım, banka…

— Sattırmayın, niçin engel olmuyorsunuz satmalarına?

Mihaylov, şaşkınlıkla Veroçka'nın yüzüne baktı, omuz silkti.

— Faizleri ödeyemiyoruz –dedi.– Her yıl iki bin ruble! Nerede bulalım bu parayı? İster istemez susuyoruz. Kadınlar böyle şeylere dayanamıyorlar. Yuvasını, çocuklarını, beni bu durumda görmek üzüyor onu… Ayrıca hizmetçi takımından

da utanıyor … Havuzun başında konuşurken şunu yıktırmak, buraya şöyle bir şey yaptırmak gerekecek diyordunuz. Sözleriniz bıçak gibi saplanmıştır yüreğine …

Dönüşte evin yanından geçerlerken, Bayan Kovaleva pencerede, saçları dibinden kazınmış bir lise öğrencisiyle iki kız çocuğu gördü. Mihaylov'un çocuklarıydı bunlar. Alıcılara bakarak acaba ne düşünüyorlardı? Kafalarından geçenleri Veroçka anlıyordu…

Kente dönmek üzere arabaya bindiklerinde taze sabah da, şirin çiftlik hayalleri de tüm çekiciliklerini kaybetmişlerdi. Kocasına dönerek,

— Çok acı bir durum! –dedi.– İki bin rubleyi verip onları kurtarsak, daha iyi ederiz gibime geliyor! Satılmaz zavallıların çiftliği, yuvalarından olmazlar.

Kovalev, gülümsedi.

— Ne de akıllısın be yavrum! Ben de acıyorum onlara, ama suç kendilerinde. Çiftliklerini ipotek ettirmelerini kim söyledi onlara? Niçin hiç ilgilenmediler topraklarıyla? Acımamalı böylelerine! Bu toprağı akıllıca işleselerdi, bilimsel tarım yapsalardı… hayvancılığın, şunun bunun hakkını verselerdi, pekâlâ yaşayabilirlerdi burada… Allahın tembelleri, yemiş, içmiş, yan gelip yatmışlar… Muhakkak sarhoşun, kumarbazın biridir. Suratını görmedin mi? Karısının da giyime, kuşama, süse püse düşkün şıllığın biri olduğuna kalıbımı basarım. Bilirim böylelerini!

— Nerden bilirmişsin bakalım?

— Bilirim işte! Faizi ödeyemiyormuş beyefendi. İki bin rubleyi böyle bir çiftlikten nasıl çıkaramaz insan! Bilimsel bir tarımcılık yapsaydı… toprağı gübrelese, hayvancılığa hakkını verseydi… iklim koşullarını, ekonomik durumu iyi hesap etseydi, bu parayı bir dönümden bile çıkarması işten değildi!

Yol boyunca hep konuştu Kovalev. Karısı dinliyor, her söylediğinin doğru olduğuna bütün kalbiyle inanıyordu. Ama sabahki neşesini bir türlü bulamıyordu. Mihaylov'un

soğuk gülümsemesiyle pencerede bir an görünüp kaybolan ağlamaktan şişmiş bir çift iri göz aklından çıkmıyordu.

Birkaç gidiş gelişten sonra, kocası onun drahomasıyla Mihaylova çiftliğini satın alınca üzüntüsü bir kat daha arttı… Mihaylov'un ailesiyle birlikte arabaya binip bunca yıl yaşadıkları yuvalarını ağlayarak bırakıp gidişlerini görür gibi oluyordu. Hüznü ve insan yanı derinleştikçe gözünde kocası değerini yitiriyordu. Kendine aşırı bir güvenle akla yatkın tarımdan söz ediyor, sürüyle kitap ve dergi getirtiyor, Mihaylov'un iş bilmezliğiyle alay ediyordu. Tarımcılık üzerine konuşmaları, sonunda düşüncesiz, sıkılmak bilmez bir övünme alışkanlığına dönüşmüştü…

— Göreceksin! –diyordu,– Mihaylov değilim ben, bu işin nasıl yapılacağını herkese göstereceğim! Göreceksin!

Kovalevler, Mihaylovlardan boşalan çiftliğe geldiklerinde Veroçka'nın gözüne ilk çarpan şunlar oldu: Çocuk eliyle yazıldığı belli ders notları, başı kopmuş bir oyuncak bebek, yerdeki ekmek kırıntılarını gagalayan bir arı kuşu ve duvarda tebeşirle "Pis Nataşa" yazısı… Başkalarının derdini unutabilmek için çok şeyi boyamak, değiştirmek ya da kırmak gerekecekti…

1886

# *Düşmanlar*

Karanlık bir eylül akşamı saat dokuzda, bölge doktoru Kirilov'un tek çocuğu, altı yaşındaki oğlu Andrey difteriden öldü. Karısı, oğlunun karyolasının dibinde diz çöküp hıçkıra hıçkıra ağlamaya yeni başlamıştı ki, dış kapının zili acı acı çaldı.

Bulaşıcı hastalık yüzünden hizmetçilerle uşaklar daha sabahtan evden uzaklaştırılmışlardı. Kirilov öyle, olduğu gibi –ceketsiz, düğmeleri açık yeleğiyle, fenolle yanmış ıslak yüzüyle ellerini bile kurulamadan– kapıyı açmaya gitti. Antre karanlıktı. İçeri girenin orta boylu, beyaz boyun atkılı, olağanüstü beyaz, ablak yüzlü bir adam olduğu ancak seçilebiliyordu. Bu yüzün içeri girmesiyle antre aydınlanır gibi olmuştu…

Gelen soluk soluğa:

— Doktor evde mi? –diye sordu.

— Benim doktor. Ne istiyorsunuz?

— Oh, affedersiniz! Sizi gördüğüme çok sevindim!

Gelenin çok sevindiği sesinin tonundan da belliydi. Karanlıkta doktorun elini arayıp buldu, avuçlarının içinde coşkunlukla sıktı:

— Çok… çok sevindim! Sizinle tanışıyoruz zaten!.. Abogin'im ben… Yazın Gnuçevlerde görmek mutluluğuna er-

miştim sizi. Evde oluşunuza çok sevindim… Hemen şimdi benimle gelmeyi reddetmeyin, Allah aşkına… Karımın durumu çok ağır… Arabamla geldim, hemen gidelim…

Gelenin sesinden de hareketlerinden de son derece heyecanlı olduğu belliydi. Yangın ya da azgın bir köpekten ürkmüş gibi sık sık solumasını bir türlü tutamıyor, titrek bir sesle çabuk çabuk konuşuyordu. Anlatışında bir içtenlik, çocuksu bir saflık vardı. Her ürkmüş, şaşkın insan gibi o da kısa, kesik kesik cümlelerle meramını anlatmağa çalışıyor, bu arada gereksiz, konuyla uzaktan yakından hiç ilgisi olmayan bir sürü sözcük sıralıyordu.

— Sizi evde bulamayacağımdan öyle korkuyordum ki –diye devam etti.– Yolda içim içimi yiyordu… Giyinin de gidelim, ne olur… Bakın, nasıl olduğunu anlatayım size: Papçinski, Aleksandr Semyonıç Papçinski, canım, sizde tanırsınız onu, bize gelmişti… Şuradan buradan konuştuk. Sonra çay içmeye oturmuştuk. Birden karım korkunç bir çığlık attı, göğsünün sol yanını tutup kendini sandalyesinin arkalığına bıraktı. Karyolasına taşıdık… ve… Nışadır ruhuyla şakaklarını ovdum, yüzüne su serptim… Gene ölü gibi yatıyor… Enfarktüs olmasından korkuyorum. Gidelim, doktorcuğum, yalvarıyorum… Babası da enfarktüsten ölmüştü…

Kirilov, Rusça bilmiyormuş gibi dalgın dinliyor, hiç konuşmuyordu.

Abogin, karısının babasını ve Papçinski'yi bir kez daha anlattıktın sonra gene Kirilov'un elini aramaya koyulduğunda doktor başını sallayıp, sözcükleri duygusuzca uzatarak,

— Beni bağışlayın, gelemem… –dedi.– Beş dakika önce… evet, beş dakika önce oğlum… öldü…

Abogin bir adım geri çekildi:

— Öyle mi? –diye fısıldadı.– Tanrım ne kötü bir zamanda gelmişim! Çok uğursuz bir gün bu… Çok! Talihsizlikler nasıl üst üste gelmiş… İnadına sanki!

Sonra kapının kolunu tuttu, başını önüne eğip düşünceye daldı. Kararsızlık içinde kıvrandığı belliydi. Gitsin mi, doktora yalvarmayı sürdürsün mü? Bilemiyordu. Kirilov'un gömleğinin kolundan yakalayıp acıklı bir sesle:

— Dinleyin –dedi,– durumunuzu çok iyi anlıyorum! Böyle bir zamanda ilginizi başka şeye çektiğim için kendimden ne kadar utandığımı Tanrı biliyor, ama başka ne yapabilirim? Düşünün bir kere, sizden başka başvurabileceğim, yardım dileyebileceğim kim var? Çevrede sizden başka doktor olmadığını biliyorsunuz. Allah aşkına gidelim, ne olur? Görüyorsunuz, kendim için yalvarmıyorum… Hasta olan ben değilim!

Bir sessizlik oldu. Kirilov birden döndü, durdu, yürüyüp salona geçti. Kararsız, dalgın yürüyüşüne, salondaki sönük lambanın bez abajurunu düzeltişindeki, masanın üstünde açık duran kalın kitaba bakışındaki durgunluğuna bakarak, bu anda ne bir niyeti, ne de bir isteği olduğunu, bir şey düşünmediğini, belki de antrede yabancı bir adamın beklediğini bile unuttuğunu anlamak güç değildi. Karanlıkla salondaki sessizliğin onu iyice sersemlettiği belliydi. Salondan çalışma odasına geçerken sağ ayağını gereğinden çok kaldırdı, kapıyı elleriyle yoklayarak buldu. Hareketlerinde, yanlışlıkla yabancı bir eve girmiş ya da ömründe ilk kez sarhoş olana dek içmiş de kendini onun için yeni olan bu duyguya bırakmış bir adamın anlaşılmaz şaşkınlığı vardı. Odanın duvarlarından birine, kitap raflarının arasından geniş bir ışık demeti süzülüyordu. Bu ışık, keskin bir fenol ve eter kokusuyla birlikte, çalışma odasını yatak odasını bağlıyan yarı açık kapıdan geliyordu… Doktor, masasının arkasındaki koltuğuna çöktü. Işığın vurduğu kitaplara bir süre dalgın dalgın baktı, sonra kalkıp yatak odasına geçti.

Bir ölüm sessizliği vardı orada. En küçük eşyaya kadar her şey, biraz önceki fırtınayı, bu fırtınada pek bitkin düştüklerini söylüyordu. Şimdi de dinleniyorlardı sanki. Tabu-

renin üstündeki şişe ve kutu kalabalığının arasına sıkışmış mumla, komodinin üstündeki büyük lamba odayı iyice aydınlatıyordu. Pencerenin dibindeki karyolada, gözleri açık bir erkek çocuk yatıyordu. Yüzünü bir şaşkınlık ifadesi kaplamıştı. Kıpırdamıyordu ama, açık gözleri sanki her an biraz daha kararıyor, kafatasının derinliklerine doğru göçüyordu. Ellerini oğlunun üstüne koymuş annesi yanı başında, yüzünü yatağa gömmüş, yere diz çökmüş duruyordu. Çocuk gibi o da kıpırdamıyordu, ama bedeninin kıvrımlarında, ellerinin renginde gene de bir canlılık vardı! Bütün varlığıyla, gücüyle, coşkunluğuyla yatağın üzerine çökmüş gibiydi. Bedenin dinlenmek için nihayet bulabildiği rahat, sakin durumu bozmaktan çekinir bir hali vardı. Yorgan, bez parçaları, taslar, döşemedeki su birikintileri, sağa sola atılmış fırçalar, kaşıklar, kireç suyu dolu beyaz bir şişe, boğucu ağır hava bile donmuş kalmış, ölüm hareketsizliğine bürünmüştü.

Doktor, karısının arkasına geçip durdu, ellerini cebine soktu, başını yana yatırarak dalgın gözlerini oğluna doğrulttu. Yüzü sakindi. Ancak sakalındaki damlacıklardan, biraz önce ağladığı anlaşılıyordu.

Ölümden söz açılınca akla gelen o sarsıcı yılgınlık görülmüyordu odada. Her şeyin kasılıp kalmasında, annenin duruşunda, doktorun yüzündeki durgunlukta yüreğe dokunan, kişinin daha uzun yıllar betimleyemeyeceği, anlayamayacağı, sanırım ancak müziğin anlatabildiği yürek sızısının o ince, kolay yakalanamayan, kavranamayan güzelliği vardı. Mutsuz sessizlikte de seziliyordu bu güzellik. Kirilov'la karısı kayıplarının ağırlığı yanında durumlarını kavramışlar gibi ağlamıyor, susuyorlardı. Sırasında gençlikleri geçip gittiği gibi, şimdi de çocuk sahibi olma umutları, bir daha dönmemek üzere sonsuzluğa gidiyordu! Doktor daha kırk dört yaşındaydı, ama saçları ağarmış, bedenen iyice çökmüştü. Uçuk benizli, hastalıklı karısı ise otuz beşindeydi. Andrey yalnız tek değil, aynı zamanda sonuncu çocuklarıydı da.

Karısının tersine, doktor iç acısı çektiği zamanlar hareket etme ihtiyacını duyardı. Karısının arkasında beş dakika dikildikten sonra, gene ayağını hayli yukarı kaldırarak yandaki, yarısını büyükçe bir divanın kapladığı küçük odaya, oradan da mutfağa geçti. Yere serili aşçı kadının yatağı ile sobanın çevresinde bir süre amaçsız dolaştıktan sonra, başını eğerek küçük bir kapıdan antreye geçti.

Orada beyaz boyun atkısıyla olağanüstü beyaz yüzü gördü gene. Abogin derin bir soluk aldıktan sonra kapının kolunu yakalarken,,

— Nihayet! –dedi.– Acele edelim. Lütfen!

Doktor birden ürperdi. Karşısında Abogin'i görünce anımsadı:

— Rica ederim –dedi.– Gelemeyeceğimi söylemiştim size! Beklemeniz tuhaf doğrusu!

Abogin boyun atkısının üzerinden parmaklarını gezdirerek yakardı:

— O kadar da kaz kafalı değilim doktorcuğum, durumunuzu anlıyorum… üzülüyorum! Ama kendim için yalvarmıyorum size, biliyorsunuz… karım ölmek üzere! O çığlığını duysaydınız, yüzünü görseydiniz, bana hak verirdiniz! Hay Allah, ben de sizi giyinmeğe gittiniz sanıyordum. Zaman kaybediyoruz doktor! Allah aşkınıza, bir an önce gidelim!

Kirilov bir süre sustuktan sonra,

— Gelemem –dedi.

Dönüp salona yürüdü. Abogin arkasından yetişip kolundan yakaladı. Dilenci gibi yalvarıyordu:

— Üzgünsünüz, biliyorum. Ama şunu da siz bilmelisiniz ki, diş çekmeğe, baş ağrısı dindirmeye çağırmıyorum sizi. Bir insanın hayatı söz konusu! Başkalarının hayatı insanın her çeşit iç acısından önemlidir! Biraz yürekli olmaya çalışın! İnsanlık edip bir zafer kazanın!

Kirilov titrek bir sesle,

— İnsanlık karşılıklı olur –dedi.– Ben de, beni zorlamamanız için yalvarıyorum size. Çok tuhaf vallahi! Benim ayakta duracak halim yok, siz gelmiş insanlıktan dem vuruyorsunuz! Zaten bu durumda bir işe yaramam… İmkânsız, gelemem… Hem karımı kime bırakacağım? Olmaz, olmaz…

Elini sallayıp geri geri yürüdü, ürkmüş gibi ekledi:

— Ne olur, istemeyin bunu benden… Bağışlayın… Anayasanın otuzuncu maddesine göre sizinle gelmek zorundayım. Siz de beni yakamdan tutup sürüyerek götürme hakkına sahipsiniz… Canınız istiyorsa sürüyün de… ama bir işe yaramam ki… konuşacak halim bile yok… Bağışlayın…

Abogin doktorun kolunu gene yakaladı:

— Boşuna söylüyorsunuz bunları, doktor! Otuzuncu maddenin de, anayasanın da canı cehenneme! Sizi zorla götürmeye hiç hakkım yok. İster gelirsiniz, ister gelmezsiniz, bu sizin bileceğiniz iş. Yalnız isteğinize değil, biraz da duygularınıza kulak vermenizi istiyorum. Genç, güzel bir kadın ölmek üzere! Biraz önce çocuğunuzun öldüğünü söylüyorsunuz, sizden iyi kim anlayabilir benim durumumu?

Sesi heyecandan titriyordu. Bu titreyişte, sesinin tonuyla sözlerinde bulunmayan üstün bir inandırma gücü vardı. Abogin içtendi, ama ağzından çıkan cümleler o denli boş, duygusuz, yersizdi ki, doktorun evinin havasıyla, o anda başka bir evde ölmek üzere olan bir kadını aşağılıyor gibiydiler. Bunu kendisi de sezinlemiş olacak ki, anlaşılmak, sözcüklerle olmazsa bile içtenliğiyle amacına erişebilmek için, sesine elinden geldiğince bir yumuşaklık, bir duygululuk vermeğe çalışıyordu. Bir cümle ne kadar anlamlı, güzel kurulmuş olursa olsun, ancak tasasız, heyecansız kişileri etkileyebilir. Mutlu ya da mutsuz kişilere her zaman yetmez. Mutlulukla mutsuzluğun en iyi anlatış yolunun çoğunlukla sessizlik olmasının nedeni de budur. Aşıklar birbirini sustukla-

rı zaman daha iyi anlarlar, mezar başında söylenen ateşli, duygulu sözler ancak yabancıları etkiler, ölenin arkada bıraktığı karısına, çocuklarına soğuk, yavan gelir.

Kirilov hareketsiz duruyor, dinliyordu. Abogin doktorluğun yüksek görevleri, fedakârlıkları vb. üzerine birkaç cümle daha sıralamaya devam ediyordu ki, birden sözünü kesti doktor:

— Eviniz uzak mı?

— Yok canım, on üç, on dört versta kadar bir şey. Atlarım çok iyidir, doktor! Bir saat sonra gene burada olacağınıza size şeref sözü veriyorum. Bir saatçik!

Son sözler, insanlık ve doktorun yüksek görevleri üzerine anlatılanlardan daha etkili olmuştu. Kirilov bir an düşündü, derin bir soluk aldıktan sonra:

— Pekâlâ –dedi,– gidelim!

Aceleyle –bu kez kararlı adımlarla– odasına gitti. Biraz sonra uzun bir ceketle döndü. Abogin yanı sıra kısa, ama sık adımlarla, ayaklarını birbirine çarptırarak yürüyor, bir yandan da doktorun paltosunu giymesine yardım ediyordu. Birlikte dışarı çıktılar.

Dışarısı da karanlık, ama antreden aydınlıktı. Doktorun kalkık omuzları, ince uzun sakalı, kemerli burnu şimdi daha iyi seçiliyordu. Abogin'in solgun yüzünden başka, kocaman bir kepi de vardı. Boyun atkısı yalnız önden gözüküyordu. Arkada, uzun saçlarının altında kalıyordu.

Abogin, doktorun arabaya binmesine yardım ederken,

— İnanın, büyüklüğünüzü anlıyor, takdir ediyorum –dedi.– Göreceksiniz, ne çabuk döneceksiniz. Hey, Luka, hızlı sür canım! Hadi bakalım, yolumuz açık olsun!

Arabacı var hızla sürdü. Önce, hastanenin önündeki alanı kuşatan eciş bücüş yapılar boyunca gittiler. Her yan karanlıktı. Yalnız, alanın dibindeki, önünde küçük bir bahçesi olan evin penceresinde parlak bir ışık vardı. Doktor Kirilov'un eviydi bu. Araba karanlıkta kayboldu…

Zifiri karanlık bir korulukta gidiyorlardı. Arabadakilerin burnuna nemli bir mantar kokusu geliyordu. Ağaçların hışırtısı her yanı dolduruyordu. Tekerlek sesinden uyanan kargalar yaprakların arasında kaynaşıyor, doktorun çocuğunun öldüğünü, Abogin'in karısının ölmek üzere olduğunu biliyorlarmış gibi, acıklı acıklı bağrışıyorlardı. İşte koruluktan çıktılar. Üzerinde geniş gölgelerin uyuduğu bir göl soluk ışığıyla parladı önlerinde… Araba düzlükte yol almaya başladı. Kargaların bağırtısı gerilerde kalmış, zayıfladı, işitilmez olmuştu.

Yolda Abogin'le Kirilov hemen hiç konuşmadılar. Yalnız bir kere Abogin derin bir soluk aldıktan sonra,

— Çok acı bir durum! –dedi.– İnsan yakınlarını, onları kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı anki kadar hiçbir zaman sevemiyor.

Araba yavaşlayıp küçük bir çayı geçerken, Kirilov suyun sesinden ürkmüş gibi birden irkildi, acıklı bir sesle:

— Bakın –dedi,– bırakın beni eve döneyim. Sonra gelirim size. Bari sağlık memurunu, karımın yanına bırakayım. Yalnız kaldı zavallı!

Abogin bir şey söylemiyordu. Araba sarsılarak, tekerlekleri taşlara çarparak kumluk kıyıyı geçip yoluna devam etti. Kirilov sessiz oturuyor, çevresine bakınıyordu. Yıldızların soluk ışığında, arkada kalan yol, karanlıkta kaybolmak üzere olan sahil söğütleri gözüküyordu. Sağ yanda gök gibi uçsuz bucaksız, dümdüz bir bozkır uzanıyordu. Ta uzaklarda –turp kömürü ocaklarında olacak– seyrek, soluk ışıklar vardı. Solda ise yola paralel, çalılıkla kaplı olduğu için kıvır kıvır kılla kaplı gibi gözüken bir sıra tepecik uzanıyordu. Tepelerin üstünde kocaman, kızıl, hafif bir buğuyla örtülü yarımay asılı gibi duruyordu. Küçük bulut kümeleri, kaçmasına engel olmak istiyorlarmış gibi kuşatmışlar, dört yandan gözetliyorlardı yarımayı.

Doğada bir umutsuzluk, bir tedirginlik vardı. Odasında bir başına oturmuş, geçmişi unutmağa çalışan düşmüş bir

kadın gibi, ilkbahar, yaz anılarını düşünüyor, kaçınılmaz kışı, boynunu eğmiş, bekliyordu. Kirilov'un da, Abogin'in de, ayın da kurtulup çıkamayacakları dipsiz, zifiri karanlık, soğuk bir kuyu görünümü vardı doğanın…

Araba eve yaklaştıkça Abogin'in sabırsızlığı artıyordu. Oturduğu yerde kıpır kıpırdı. Zıplıyor, uzanıp arabacının omzunun üstünden ileri bakıyordu. Araba çizgili keten beziyle örtülü bir kapının önünde durduğunda ikinci katın ışıklı pencerelerine bakarken soluğunun titrediği duyuluyordu. Doktorla antreye girerken ellerini ovuşturarak:

— Bir şey olmuşsa eğer… yaşayamam ben –diyordu.

Sonra sessizliğe kulak kabartıp ekledi:

— Gürültü falan yok, demek henüz kötü bir şey olmadı.

Antreden ne bir ses, ne bir ayak sesi işitiliyordu. Bütün ışıkların yanmasına karşın, ev derin bir uykudaydı sanki. Şimdiye dek karanlıkta olan doktorla Abogin ancak burada birbirini görebildiler. Doktor uzun boylu, kalkık omuzlu, çirkin yüzlüydü. Giysisini üzerine şöyle bir çektiği belliydi. Zencilerinkini andıran kalın dudaklarında, kemerli burnunda, dalgın, heyecansız bakışında hoş olmayan, keskin, soğuk sert bir ifade vardı. Karmakarışık saçları, çökük yanakları, seyrek, zamanından önce ağarmış sivri sakalı, cildinin solukluğu, kemikli yüzü çekilen binlerce sıkıntıyı, insanlardan, yaşamdan bıkkınlığı yansıtıyorlardı. Kuru yüzüne bakıp, bu adamın bir karısı olabileceğini, çocuğu öldü diye ağlayabileceğini söylemek pek güçtü. Abogin ise onun tam tersiydi. Şişman, ağırbaşlı, koca kafalı, dolgun yanaklı bir sarışındı. Son modaya göre, büyük bir özenle giyinmişti. Duruşunda, tüm düğmeleri iliklenmiş ceketinde, ensesini örten saçlarında, yüzünde soylu, aslanınkini andıran gururlu bir anlatım dikkati çekiyordu. Yürürken başını dik tutuyor, göğsünü öne çıkarıyor, kulağa hoş gelen bariton bir sesle konuşuyordu. Boyun atkısını çıkarışında, saçlarını düzeltişinde duygulu, neredeyse kadınsı bir incelik; yüzündeki o uçuklukla çocuksu

korku, tavırlarının soyluğunu bozmuyor, tüm bedenini kaplayan tokluk, esenlik ve güveni hiç mi hiç azaltmıyordu. Merdivenden çıkarken,

— Kimsecikler yok –dedi.– Bir ses de duyulmuyor. Kötü bir şey olmadı gibi. Allah vere de!..

Siyah bir piyanonun gölgeleştiği, tavanında beyaz abajurlu bir avize asılı büyük bir salona götürdü doktoru. Oradan küçük, huzur verici, hoş kırmızı bir ışıkla aydınlanmış konuk odasına geçtiler. Abogin:

— Burada oturunuz, doktor –dedi.– Hemen geliyorum… önce gidip haber vereyim.

Kirilov yalnız kaldı. Odanın döşenişindeki görkem, gözü okşayıcı kırmızı ışık, bilmediği bir eve böyle serüvenli gelişi, görünüşte onun için bir şey ifade etmiyordu. Koltukta oturmuş, fenolle yanan ellerine bakıyordu. Gözü bir an parlak kırmızı abajura, köşedeki viyolonsel kutusuna takıldı. Saat sesi gelen yana bakınca Abogin gibi besili, gösterişli doldurulmuş bir kurt postu gördü.

Evde somut bir sessizlik vardı… Yan odalardan birinde birinin yüksek sesle "ay!" diye haykırdığı duyuldu. Sonra, dolap olacak, bir cam kapak hızla kapatıldı… her şey gene sustu. Aradan beş dakika geçti. Kirilov artık ellerine bakmıyordu. Gözlerini Abogin'in çıktığı kapıya dikmişti.

Kapının eşiğinde Abogin duruyordu. Biraz önce aynı kapıdan çıkan Abogin değildi bu. Halindeki o tokluk, duygulu incelik kaybolmuştu. Korku ve dayanılmaz beden sızısını andıran iğrenç bir duygu yüzünü, ellerini, duruşunu bakılmaz, tiksinti verici bir hale sokmuştu. Burnu, dudakları, bıyıkları, yüz hatları yüzden kopup kurtulmak istiyorlarmış gibi, ha bire hareket ediyor, gözleri acıdan sanki gülümsüyordu…

Abogin geniş, ağır adımlarla odanın ortasına yürüdü, öne eğildi, inledi, yumruklarını salladı, "tı" hecesini üzerine basarak:

— Aldattı! –diye bağırdı.– Aldattı ve kaçtı! Hasta numarası yapıp beni evden uzaklaştırdı, o Papçinski soytarısıyla kaçtı! Tanrım!

Sonra gene ağır adımlarla doktora doğru yürüdü, yüzünü, beyaz yumruklarını ileri uzatarak, sallayarak bağırmaya başladı:

— Gitti!! Kandırdı beni! Ama niçin yalan söyledi bana?! Tanrım! Tanrım! Bu iğrenç yalan dolan, bu adi şeytan oyunu niye? Ne kötülük ettim ben ona? Demek gitti ha!

Gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu. Bir ayağının üzerinde geri dönerek odanın içinde dolaşmağa başladı. Kısa ceketiyle, bacaklarını bedenine oranla son derece ince gösteren son moda, dar pantolonuyla, kocaman kafası, ensesini kapayan uzun saçlarıyla şimdi aslana daha çok benziyordu. Doktorun durgun yüzünde bir merak ifadesi belirdi. Yerinden doğrulup Abogin'e baktı:

— Affedersiniz, hasta nerede?

Abogin ağlıyor mu, gülüyor mu pek belli değildi. Yumruklarını sallayarak,

— Hasta mı? –diye bağırdı.– Hasta ha! Hasta değil, haspaymış o! Aşağılık kadın! Şeytanın aklına gelmeyecek adilikler onun aklına gelirmiş meğer! Soytarının, beyinsiz palyaçonun, çıyanın biriyle kaçmak için beni evden uzaklaştırmış! Tanrım! Keşke ölseydi de bunu yapmasaydı bana! Dayanamayacağım! Dayanamayacağım!

Doktor belini doğrulttu. Gözleri kırpıştı, yaşardı. Sivri sakalı çenesiyle birlikte sağa sola oynamağa başladı. Merakla çevresine bakınarak,

— Affedersiniz ama –dedi,– bu ne biçim bir iştir? Yavrum öleli daha bir saat olmuyor, karım bin bir üzüntü içinde, koca evde yalnız başına… benimse ayakta duracak gücüm yok, üç gecedir gözümü kırpmadım… bu yaptığınız nedir sizin? Adi bir komedide eşya taşıyan rolü oynatıyorsunuz bana. Anlayamıyorum!

Abogin avucunun içinde sıktığı bir kâğıt parçasını yere atıp akrep ezer gibi üzerine bastı. Yüzünde, nasırına basmışlar gibi bir ifadeyle yumruğunu sallayarak dişlerini sıktı:

— Ben de anlayamıyorum… anlayamıyorum! Her gün evden çıkışının, o herifin bugün büyük arabasıyla gelişinin nedenlerini de anlayamadımdı! Her zamanki faytonu değil de, büyük arabayla? Düşünmem gerekirdi biraz! Ne salakmışım!

Doktor gene,

— Anlayamıyorum –diye mırıldandı.– Ne biçim bir iştir bu? İnsan kişiliğinin hiçe sayılması, üzüntüleriyle alay değildir de nedir bu? Olmaz böyle bir şey… Ömrümde ilk kez karşılaşıyorum böyle bir olayla!

Ağır hakarete uğradığını yeni yeni anlamaya başlayan bir kişinin dalgın şaşkınlığıyla doktor omuz silkti, ne söyleyeceğini, ne yapacağını bilmeden kollarını iki yana açtı, bitkin bir halde koltuğa çöktü. Abogin ağlamaklı sesiyle devam ediyordu:

— Beni artık sevmiyor musun? Sevme canım, seni zorlayan mı var? Kimi seviyorsan ona gidebilirsin, yolun açık olsun… ama bu yalan dolan, bu adi oyun, bu iğrenç kandırma niye? Niçin? Ne kötülük ettim ben sana?

Doktora yaklaşarak heyecanlı bir sesle devam etti:

— Bakın, doktor, istemeden büyük acımın tanığı oldunuz, gerçeği bütün çıplaklığıyla anlatacağım size. Yemin ederim, bu kadını çıldırasıya seviyordum. Kulu kölesi olmuştum! Her şeyimi yoluna feda etmiştim. Akrabalarımdan onun yüzünden oldum… Bir kez bile yan bakmadım ona… Kısacası, benden şikâyetçi olmasına imkân yoktu! Öyleyse bu oyunu niçin oynadı bana? Başka birini seviyorduysa, açık açık söyleseydi. Bu konuda benim düşüncelerimi de görüşlerimi de bilirdi…

Gözleri yaşlı, heyecandan zangır zangır titreyerek bütün dertlerini döktü doktora. Ateşli, iki elini kalbinin üzerine ba-

sarak konuşuyor, hiç duraksamadan, sanki nihayet dışarı vurabildiklerine seviniyormuş gibi, bütün aile sırlarını açıklıyordu. Bir saat daha böyle konuşsaydı, içini iyice döker, belki de hafiflerdi. Kim bilir, doktor da onu dostça dinleseydi, belki çoğunlukla olduğu gibi, bazı delilikler yapmadan acısına katlanırdı… Ama gelin görün ki, öyle olmadı. Abogin durmadan konuşurken, gururuyla oynanan doktorun içinde bazı değişiklikler olmaktaydı. Yüzündeki dalgınlık ve hayret ifadeleri yerlerini yavaş yavaş acı bir onur kırıklığına, kızgınlığa ve öfkeye bırakıyordu. Yüz çizgileri daha bir keskinleşiyor, duygusuzlaşıyordu. Abogin, rahibelerinkini andıran anlamsız, kuru, ama gene de güzel yüzlü bir kadının resmini göstermek için burnunun dibine sokarak, bu yüze bakıp, bu kadının yalan söyleyebileceğini düşünmenin imkânı olup olmadığını sorduğunda, doktor birden yerinden fırladı. Gözleri parlıyordu. Kelimeleri tane tane söyleyerek:

— Bütün bunları bana niçin anlatıyorsunuz? –dedi.– Dinlemek istemiyorum! İstemiyorum!

Masaya bir yumruk indirip ekledi:

— İğrenç sırlarınızı dinlemek istemiyorum! Böyle adice şeyleri anlatmayın bana! Gururumla oynadığınız yetmedi mi? Sonuna kadar hakaret edebileceğiniz bir uşağınız mı sanıyorsunuz beni? Söyleyin!

Abogin geri geri çekildi, şaşkın bakışlarını Kirilov'a dikti. Doktor bağırmayı sürdürüyordu:

— Buraya niçin getirdiniz beni? Keyfinizce evlenmişsiniz, rahatlık batmış, şimdi de şikâyet ediyorsunuz. Beni ilgilendirmeyen şeyler bunlar. Sizin yaşantınızdan bana ne? Beni rahat bırakın lütfen! Zenginliğinizin tadını çıkarın, iyi insan rolü oynayın, kontrbas (doktor viyolonselin boş kutusuna baktı), trombon çalın, damızlık boğa gibi beslenin, ama başkalarının kişiliğiyle oynamayın! İnsanların kişiliğine saygı duymuyorsanız bari sözünü etmeyin, oynamayın onunla!

Abogin ıstakoz gibi kızarmıştı:

— Ne demek istediğinizi anlayamadım? –dedi.

— İnsanları bu denli aşağı, önemsiz görmeyin demek istiyorum! Ben bir doktorum, doktorları, daha doğrusu, lavanta ve orospu kokmayan bütün meslek sahiplerini uşağınız, köleniz sanıyorsunuz. Ne sayarsanız sayın, bu sizin bileceğiniz iş, ama üzüntüsü olan bir insanı oyuncağınız yapma hakkını hiçbir şey vermiyor size!

Abogin:

— Benimle böyle konuşamazsınız! –diye bağırdı.

Yüzü daha da kızarmıştı. Kızdığı anlaşılıyordu. Doktor yumruğunu masaya bir daha indirip haykırdı:

— İç acım olduğunu bile bile beni buraya, saçmalıklarınızı dinlemeğe getirdiniz! Başkasının üzüntüsüyle böyle insafsızca eğlenmek hakkını nereden alıyorsunuz?

— Çıldırmışsınız siz! Ayıp yaptığınız! Mutsuzluğum başımdan aşkın, bir de siz… siz…

Doktor karşısındakini küçümser bir gülümsemeyle,

— Mutsuzluk ha! –dedi.– Ağzınıza almayın bu sözcüğü, yakışmıyor. Bono ile para bulamayan dolandırıcılar da mutsuz olduklarını söylerler. Fazla yağlandığı için rahatsız olan boğa da mutsuzdur. Aşağılık herifler!

Abogin cırlak bir sesle,

— Bayım, ağzınızdan çıkanı kulağınız duymuyor! –diye bağırdı.– Haddinizi bilin! Gerekirse, bu sözlerinizin cezasını veririm size… Anladınız mı?

Aceleyle elini cebine attı, cüzdanını çıkardı, iki banknot alıp masanın üstüne attı. Burun delikleri inip kalkıyordu:

— İşte ücretiniz! –dedi.– Hadi gidin artık, ücretinizi aldınız!

Doktor paraları kaptığı gibi yere fırlattıktan sonra haykırdı:

— Para vermeğe kalkışmayın bana! Onur kırmanın karşılığı para değildir!

Abogin'le doktor göğüs göğse durmuş, hak etmedikleri hakaretleri birbirlerine öfkeyle savuruyorlardı. Düşlerinde bile bu denli haksız, anlamsız, sert şeyler söylememişlerdi belki. Mutsuz kişilerin hodbinliği ikisini de sarmıştı. Mutsuzlar bencil, öfkeli, haksız, serttirler. Birbirini ancak aptallar kadar anlayabilirler. Mutsuzluk kişileri birleştireceğine, ayırır. Üzüntünün ortak olduğu durumlarda bile acıya karşı birleşmesi gereken insanlar, olağan durumlarda olduğundan daha çok sertlik ve haksızlık yapar, birbirini hiç anlayamazlar.

Doktor öfkeyle soluyarak,

— Lütfen beni evime gönderin! –diye gürledi.

Abogin çıngırağı hırsla salladı. Sese kimse gelmeyince bir daha sallayıp, öfkeyle yere fırlattı onu. Çıngırak halıya çarparak tok bir ses çıkardı ve acıklı, ölüm öncesi iniltisini andıran bir çınlama işitildi. Uşak geldi. Abogin yumruklarını sıkarak adamın üzerine yürüdü.

— Allahın belaları, hangi cehennemdesiniz? Neredeydin? Koş, bu baya arabayı, bana da faytonu hazırlat!

Uşak dönüp kapıdan çıkmağa hazırlanırken arkasından bağırdı:

— Defol! Yarın bir tek hain kalmasın bu evde! Hepiniz defolun! Başka adamlar tutacağım! Allahın belaları! Arabaların hazırlanmasını beklerken Abogin de, Kirilov da hiç konuşmadılar. Birincisi tokluk ve duygulu incelik ifadelerini gene takınmıştı. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, herhalde bir şeyler düşünüyordu. Öfkesi daha geçmemişti, ama nedense düşmanının odada olduğunu unutmuş gibi davranıyordu… Doktor ise bir eliyle masanın ucuna dayanarak ayakta duruyor, ancak elemle sıkıntının tokluk ve mutluluğa bakabilecekleri o derin, biraz küstah ve ince alaylı bakıştı Abogin'e bakıyordu.

Biraz sonra arabaya binip eve yollandığında bile, doktorun bakışlarındaki o ince alay hâlâ kaybolmamıştı. Bir saat

öncesine oranla zifiri bir karanlık vardı. Yarımay tepelerin arkasına kaymış, onu gözetleyen bulut kümeleri, yıldızların arasında siyah lekeler oluşturmuşlardı. Kırmızı tekerlekli bir fayton, tekerlekleri yolda ses çıkara çıkara doktorun arabasını geçti. Abogin'in faytonuydu bu. Şikâyete, bir sürü akılsızlıklar yapmağa gidiyordu…

Yolda doktor ne karısını, ne de kaybettiği Andrey'ini düşünüyordu. Biraz önce çıktığı evlerde yaşayan Abogin ve onun gibiler vardı kafasında. Düşünceleri insafsız, pek serttti. Abogin'i de, karısını da, Papçinski'yi de, kırmızı loş ışıkta yaşayan, lavanta kokanları da kınıyordu. Yol boyunca hepsinden nefret etti. Kişiliklerini aşağıladı. Kafasında, bu çeşit insanlar için güçlü, sarsılmaz bir inanç yer etmişti artık.

Bir zaman sonra Kirilov'un iç acısı dinecek, ama insan yüreğine hiç yaraşmayan bu haksız, yersiz inanç değişmeyecek, mezara kadar içinde kalacak.

1887

# *Volodya*

Geçen yaz mevsimiydi. On yedi yaşında, çirkin sayılabilecek derecede şekilsiz yüzlü, hastalıklı, çekingen bir genç olan Volodya, bir pazar akşamı saat beş sularında Şumihinlerin yazlığında, kameriyede oturuyordu. Canı son derece sıkkındı. Üç şeye üzülüyordu. Birincisi; yarın, pazartesi günü matematikten sınava girecekti. Bu yazılı sınavda başarılı olamazsa, altıncı sınıfta iki yıl üst üste kalmış olacağı için okuldan atılacağını, matematikten yıllık ortalamasının ikilere, üçlere düştüğünü biliyordu. İkincisi; oldukça zengin, kendilerini soylu kişiler sayan Şumihinlerin yanında kalmak gururunu incitiyordu. Bayan Şumihina ile yeğenlerinin ona ve anasına yoksul birer akraba, birer sığıntı diye baktıklarını, anasını adam yerine koymadıklarını, onunla eğlenip durduklarını biliyordu. Bir keresinde bahçeye gizlenerek, taraçada Bayan Şumihina'nın, kuzeni Anna Fedorovna'ya, anasının hâlâ kendini genç kız sandığını, çok makyaj yaptığını, oyunda kaybettiği parayı hiçbir zaman ödemediğini, başkasının pabucunu giymeye, sigarasını içmeye bayıldığını söylediğini kulaklarıyla duymuştu. Her zaman, Şumihinlere bir daha gitmemeleri için yalvarırdı anasına, ama dinletemezdi. Orada ne aşağılayıcı bir rol oynadığını ona bir bir anlatır, bir sürü örnekler verir, ağır sözler söyler, ama şıma-

rık, gençliğinde kocasının da, kendisinin de varını yoğunu har vurup harman savurmuş, daima kendinden üstün kişilerin arasına girmeye özenen, basit düşünceli anasını caydıramaz ve haftada iki kez bu yere batasıca yazlığa taşınmak zorunda kalırlardı.

Üçüncüsü; içinde belirmeye başlayan acayip, pek hoş olmayan, şimdiye dek hiç tatmadığı yepyeni bir duyguydu… Bayan Şumihina'nın kuzeni ve konuğu Anna Fedorovna'ya tutulduğunu sanıyordu. Canlı, gür sesli, güleç, otuz yaşlarında, sağlıklı, sağlam yapılı, al yanaklı, yuvarlak omuzlu, kalın gerdanlı, ince dudaklarından gülümseme hiç eksik olmayan bir kadındı Anna Fedorovna. Genç ve güzel değildi, Volodya bunu pekâlâ biliyordu. Gelin görün ki, onu düşünmemek, yuvarlak omuzlarını kaldırarak, etli sırtını kıpırdatarak kriket oynayışını, uzun bir kahkahadan ya da merdivenleri aceleyle çıktıktan sonra, kendini koltuğa atıp sık sık soluyarak gözlerini kısıp göğsü sıkılıyormuş gibi yapmasını içi giderek seyretmemek elinden gelmiyordu. Anna Fedorovna evliydi. Kocası ciddi bir mimardı. Haftada bir gün yazlığa gelir, bol bol uyur ve ertesi gün kente dönerdi. Volodya, bu mimardan böylesine nefret etmesine, onun kente gidişlerini dört gözle beklemesine şaşıyordu.

Kameriyede oturmuş ertesi günkü sınavı ve yazlıktakilerin her zaman alay ettikleri anasını düşünürken, birden Nütya'yı (Şumihinler, Anna Fedorovna'yı böyle çağırıyorlardı) görmek, kahkahasını, giysisinin hışırtısını duymak isteğine kapıldı… Oldukça güçlü bir istekti bu. Her akşam yattığında hayal ettiği, romanlardan tanıdığı duygulu, temiz aşka hiç benzemiyordu. Kendine bile açmaktan çekindiği, korkulu, acayip, anlaşılmaz, iğrenç bir duyguydu bu…

— Böyle bir duyguya aşk diyemeyiz –diye mırıldandı Volodya.– Otuz yaşında, evli bir kadına aşık olamaz insan… Gelip geçici küçük bir cinsel tutkudur, işte o kadar… Evet cinsel tutkudan başka bir şey olamaz bu…

Cinsel tutkuyu düşünürken bir türlü yenemediği çekingenliğini, bıyık diye üst dudağındaki sarı tüyleri, çopur yüzünü, ufak gözlerini hatırladı. Hayalinde kendini Nütya ile yan yana koydu. Böyle bir çift imkânsız gibi geldi ona. Onları unutarak, güzel, cesur, zeki, son modaya göre giyinen bir delikanlı olarak hayal etmeye çalıştı kendini…

Kameriyenin karanlık köşesinde iki büklüm oturmuş, önüne bakarak iyice hayale dalmıştı ki, dışarıda hafif ayak sesleri duyuldu. Bahçenin iki yanı ağaçlıklı yolunda biri ağır adımlarla kameriyeye yaklaşıyordu. Biraz sonra ayak sesleri kesildi, kameriyenin girişinde beyaz bir gölge belirdi. Bir kadın sesi,

— Kimse var mı içerde? –diye sordu.

Volodya irkildi, bu sesi tanımıştı, başını kaldırdı, kapıya baktı. Nütya içeri girerken,

— Kim var orada? –dedi.– Ah, siz misiniz Volodya? Ne yapıyorsunuz burada? Gene düşüncelere dalmışsınızdır kuşkusuz! Düşün, düşün, sonu ne olacak bunun?.. Aklınızı kaçıracaksınız!..

Volodya doğrulmuş, şaşkın gözlerle Nütya'ya bakıyordu. Banyodan yeni geliyor olmalıydı. Bornoz ve havlusu omzundaydı, beyaz ipek başörtüsünün altından dökülüp alnına yapışan siyah saçları nemli, pırıl pırıldı. Hoş, taze bir banyo kokusuyla badem sabunu kokusu dolmuştu içeriye. Hızlı yürüdüğü için olacak, sık soluyordu. Bluzunun üst düğmesi, boyun ve göğsünü gösterecek biçimde açıktı. Volodya'yı yukarıdan aşağı süzdükten sonra,

— Niçin bir şey söylemiyorsunuz? –dedi.– Hanımların sorusuna yanıt vermemek bir erkeğe yakışmaz. Fok balığından farksızsınız, Volodya! Hep oturuyor, filozof gibi düşünüyor, hiç konuşmuyorsunuz. Hayat ve ateş yok sizde! Hiç yakışmıyor size bu… sizin yaşınızda bir gencin yaşaması, atlayıp zıplaması, gevezelik etmesi, kadınların peşinden koşması, aşık olması gerekir.

Volodya beyaz, yumuşak elin tuttuğu havluya bakıyor, düşünüyordu…

— Hâlâ susuyor! –dedi Nütya, şaşkınca.– Çok acayip… Bakın, biraz erkek olmanız gerek, Volodya! Hiç olmazsa, bir gülümseyin canım! Tüü, iğrenç profesör! –Nütya gülümsedi.– Volodya, bir fok balığından farksız olmanızın nedenini söyleyeyim mi size! Kadınların arkasından koşmuyorsunuz da ondan. Söyler misiniz bana? Niçin hiç kadınların arkasından koşmaz, onlarla ilgilenmezsiniz? Burada sizin yaşınıza göre kız yok, haklısınız, ama kadınlar ne güne duruyor? Siz de onlara kur yapın! Örneğin, niçin bana asılmıyorsunuz?

Volodya dinliyor, bir yandan da dalgın dalgın şakağını kaşıyordu. Nütya, Volodya'nın elini oradan çekerek devam etti:

— Son derece gururlu insanlar, susmayı ve yalnızlığı sever, biliyor musunuz? Siz de gururlusunuz, Volodya. Niçin başınızı kaldırmıyorsunuz? İzin verin de yüzünüzü göreyim bari! Evet, bir fok balığından farksızsınız!

Volodya, sonu neye varırsa varsın, konuşmaya karar vermişti artık. Gülümsemeye çalışarak alt dudağını gerdi, gözlerini kırpıştırdı ve elini yeniden şakağına götürdü:

— Sizi… sizi seviyorum! –dedi.

Nütya, şaşkınlık içinde kaşlarını kaldırıp gülümsedi. Opera aktrislerinin korkunç bir şey duyduklarında söyledikleri sesle,

— Ne duyuyorum? –diye haykırdı.– Nasıl? Ne söylediniz, ne? Bir daha söyleyin, lütfen!..

Titrek sesiyle tekrar etti Volodya:

— Sizi… sizi seviyorum!

Ve elinde olmadan, hiçbir şey düşünemeden Nütya'ya doğru yarım adım attı, bileğinden tuttu. Gözleri bulanmış, yaşlar yanaklarından yuvarlanıyordu. Nütya'nın omzundaki büyük, kalın havludan başka bir şey görmüyordu gözü. Ta derinlerden,

— Bravo, bravo! –diye bir ses geliyordu kulağına.– Niçin bir şeyler söylemiyorsunuz? Hadi konuşun, ben istiyorum! Hadi!..

Tuttuğu bileğin çekilmediğini görünce Volodya cesaretlenmiş, başını kaldırıp Nütya'nın gülen gözlerine bakmıştı. Sonra beceriksiz, rahatsız bir tavırla beline sarıldı, parmaklarını arkasında kenetledi. Volodya'nın kolları arasında Nütya, ellerini ensesine atıp koltuk altı çukurlarını göstere göstere başörtüsünün altından saçlarını düzeltiyor, bir yandan da sakin bir sesle,

— Atik, sevimli, hoş olman gerek, Volodya –diyordu.– Öyle olabilmen içinde bir kadına ihtiyacın var. Konuşmalı, gülmelisin… Evet Volodya, somurtkanlığı bırakmalısın, daha gençsin, korkma, filozofluk yapacak çok zamanın olacak. Hadi bakayım, şimdi bırak beni, gidiyorum! Sana söylüyorum, duymuyor musun!

Nütya kolaylıkla belini kurtarıp bir şarkı mırıldanarak çekip gitti. Volodya kameriyede yalnız kalmıştı. Saçlarını düzeltti, gülümsedi ve kameriyenin içinde üç kere bir köşeden öteki köşeye yürüdü. Sonra banka oturup bir daha gülümsedi. Yaptığından son derece utanıyordu. Utanma duygusunun insanda bu denli güçlü olabileceğine akıl erdiremiyordu. Utancından gülümsüyor, birbirini tutmaz sözler mırıldanıyor, ellerini kollarını sallıyordu.

Biraz önce kendisine çocuk gibi davranılmasından, çekingenliğinden utanıyor, kocasına bağlı, evli, kendinden kat kat üstün bir kadının beline sarıldığını hatırladıkça utancından yerin dibine giresi geliyordu.

Yerinden sıçrayarak kalktı, kameriyeden çıktı, sağa sola baktıktan sonra, bahçenin derinliklerine doğru yürüdü.

Başını ellerinin arasına almış, "Ah," diyordu, "bir an önce gidebilsem buradan! Ne olur, Allahım, bir an önce!"

Volodya'nın, anasıyla binip kente gidecekleri tren sekizi kırk geçe kalkıyordu. Bu demek oluyordu ki, gitmelerine da-

ha üç saat vardı. Ama o hemen şimdi, annesini beklemeden gitmek istiyordu.

Sekize doğru eve geldi. Her hareketinde, "Ne olursa olsun!" der gibi bir kararlılık okunuyordu. Cesaretle içeri girecek, herkesin gözünün içine sıkılmadan bakacak, hiçbir şeye aldırmadan yüksek sesle konuşacaktı.

Taraçayı, büyük salonu kararlı adımlarla geçti, soluk almak için konuk salonunun ortasında durdu. Yan salonda çay içenlerin seslerini duyuyordu. Bayan Şumihina, anası ve Nütya bir şeyler konuşuyor, neşeyle gülüşüyorlardı.

Volodya dinlemeye koyuldu:

— İnanın yalan söylemiyorum! –diyordu Nütya.– Başkasından duysam, ben de inanmazdım. Düşünün bir kere, beni sevdiğini söylerken kollarını belime doladı. O anda tanınmayacak şekilde değişmişti. Hem biliyor musunuz? İlginç bir yanı da yok değildi hani. Çerkezlerinkini andıran vahşi bir ifade vardı yüzünde.

Anası uzun bir kahkaha attıktan sonra,

— Doğru mu bu? –dedi.– Babasına çekmiş demek!

Volodya sert bir hareketle geri dönüp koşarak bahçeye çıktı.

Ellerini ovuşturarak şaşkın şaşkın gökyüzüne bakıyor, "Böyle şeyleri nasıl da yüksek sesle konuşabiliyorlar?" diyordu. "Yüksek sesle ve soğukkanlılıkla…" Anası da gülüyordu!.. "Allahım, niçin böyle bir anne verdin bana? Niçin?"

Alıp başını uzaklara, çok uzaklara gitmek istiyordu, ama olmazdı, eve dönmek zorundaydı. Bahçede bir süre dolaşıp, biraz kendine geldikten sonra içeri girdi.

Bayan Şumihina sert bir sesle çıkıştı ona:

— Çay saatinde neden gelmiyorsunuz?

Volodya yere bakarak karşılık verdi:

— Bağışlayın beni… Gitme… gitme zamanı geldi anne; saat sekiz.

Anası isteksiz bir tavırla,

— Sen git, canım –dedi.– Bu gece ben Lili'de kalacağım. Güle güle, yavrum… Yolun açık olsun. Gel öpeyim seni.

Volodya'yı yanağından öptükten sonra, Nütya'ya dönerek Fransızca ekledi:

— Biraz da Lermontov'u andırıyor… değil mi?

Volodya bin bir sıkıntıyla oradakilerle vedalaşarak kimsenin yüzüne bakmadan çay salonundan çıktı. On dakika sonra istasyon yolundaydı ve yere batasıca yazlıktan kurtulduğuna seviniyordu. Artık sıkılmıyor, utanmıyor, rahat soluyabiliyordu.

İstasyona yarım versta kala yolun kenarındaki bir taşa oturup yarısına kadar ufka gömülmüş güneşi seyretmeye koyuldu. İstasyonda birkaç ışık yanmıştı. İleride buğulu, küçük, yeşil bir ışık görünüyordu, ama tren daha görünürlerde yoktu. Hareketsiz oturup çevreye akşamın ağır ağır çöküşünü izlemek Volodya'nın sıkıntılarını hafifletmişti. Kameriyenin yarı karanlığı, ayak sesleri, banyo kokusu, kahkaha ve bel… bunların hepsi şimdi kafasından şaşırtıcı bir canlılıkla bir daha geçiyordu. Gurubu seyrederken bütün bunlar o kadar korkunç gelmiyordu ona.

"Önemsiz şeyler bunlar," diye düşünüyordu. "Elimi itmedi, kollarımı beline doladığımda güldü. Hareketim hoşuna gitmeseydi güler miydi? Kızardı, köpürürdü…"

Ve Volodya orada, kameriyede yeterince cesaretli olamadığına içerliyordu şimdi. Böyle aptalca uzaklaşması da anlamsızdı doğrusu. Öyle bir fırsat bir daha eline geçse, artık kuşu kaçırmaz, daha pişkin davranır, durumu daha iyi değerlendirirdi…

Fırsat yakalamak o kadar güç değildi ki. Şumihinlerde her akşam yemeğinden sonra bahçeye çıkılıp biraz dolaşılır. Karanlıkta Nütya'nın yanına yaklaşsa… bundan daha iyi fırsat mı olurdu!

Volodya içinden, "Döneceğim oraya," diyordu. "Yarın, sabah treniyle giderim… Treni kaçırdığımı söylersem, inanırlar."

Ve döndü… Bayan Şumihina, anası, Nütya ve yeğenlerden biri taraçada oturmuşlar, briç oynuyorlardı. Treni kaçırdığını söyleyince hepsi birden kaygılanıp sabahleyin erken kalkıp gitmesini, sınava geç kalmamasını tembihlediler. Onlar oynarlarken, Volodya bir kenara oturmuş, tutkulu gözlerle Nütya'yı süzüyor, bekliyordu… Kafasında planı hazırdı. Karanlıkta ona yaklaşacak, elinden tutacak, sonra sarılacaktı ona. Konuşmaya, bir şeyler söylemeye hiç gerek yoktu. İkisi de konuşmadan birbirini anlayacaklardı.

İşe bakın ki, yemekten sonra kadınlar bahçeye çıkmadılar. Oturup oyunlarına devam ettiler. Saat bire kadar oynayıp sonra odalarına çekildiler.

Yatmaya hazırlanırken hayıflanıyordu Volodya: "Tüh be! Ne şans! Ama olsun varsın, yarını var bu işin… Gene kameriyede… Yarın olan olacak…"

Uyumaya çalıştığı yoktu. Dizlerini avuçlarının içine alarak karyolasında oturmuş düşünüyordu. Sınavı aklına getirmek bile istemiyordu. Okuldan atılacağını düşünüyor, ama hiç tasalanmıyordu. Her şey hoş, hatta çok hoştu şimdi. Okuldan atılmak bile… Yarın bir kuş kadar özgür olacak, sivil giysi giyecek, açıktan açığa sigara içecek, istediği zaman buraya gelip Nütya ile oynaşacaktı. Geri kalan meslek ve geleceğini kazanmak problemleri ise kolaydı: Ya serbest bir iş tutacak ya da posta idaresine telgraf memuru olarak girecekti. Bunlardan biri olmazsa, bir eczaneye de girebilirdi. İyi çalıştıktan sonra kalfalığa kadar yükselebilirdi orada… Az mı meslek vardı dünyada ki, üzülsündü okuldan atıldığına… Aradan iki saat geçmişti, Volodya hâlâ oturuyordu.

Odasının kapısı hafif gıcırdayarak dikkatle açıldığında saat üçtü, ortalık aydınlanmaya başlamıştı. Gelen anasıydı. Esneyerek,

— Uyumuyor musun? –diye sordu.– Uyu, uyu, hemen gideceğim… İlaç almaya geldim…

— Ne yapacaksınız ilacı?

— Zavallı Lili'nin sancısı tuttu yine. Sen uyu, yavrum, yarın sınava gireceksin…

Anası gözden bir şişe aldı, pencereye gidip üstünü okudu ve çıkıp gitti. Aradan bir dakika geçti geçmedi, Volodya bir kadın sesi işitti:

— Bu o damla değil, Mariya Leontyevna! İnci çiçeği bu, oysa Lili morfin istiyor. Oğlunuz uyuyor mu? Rica edin, bir de o baksın…

Bu Nütya'nın sesiydi. Volodya'nın sırtından soğuk terler boşaldı. Yerinden fırlayıp pantolonunu giydi, omuzlarına pijamasının üstünü aldı ve kapıya gidip dışarıyı dinlemeye başladı. Nütya fısıldıyordu:

— Anladınız mı? Morfin! Kutunun üstünde yazılar belki Latince'dir. Volodya'yı uyandırın, o bulur…

Anası kapıyı açtı. Volodya, Nütya'ya baktı. Üzerinde her zaman banyoya gittiği bluzu vardı. Saçları omuzlarına karmakarışık dökülmüş, gözleri uykulu, rengi loş ışıkta daha bir esmerdi…

— Bakın, işte Volodya da uyanık –dedi.– Volodya'cığım, gözde morfini bulur musun bize, şekerim! Bu da Lili'nin kaderi işte… Her zaman bir derdi olur zavallının.

Anası bir şeyler mırıldanarak esnedi ve gitti.

Nütya,

— Bir baksanıza –dedi.– Ne dikiliyorsunuz?

Volodya gidip komodinin önünde diz çöktü, ilaç şişelerini ve kutularını karıştırmaya başladı. Elleri titriyor, içinde soğuk dalgalar koşuşuyormuş gibi göğsünde ve midesinde acayip bir şeyler hissediyordu. Titreyen elleriyle boşuna karıştırdığı eter, fenol ve çeşitli ot ilacı şişelerinden sızan kokulardan boğulacak gibi oluyor, başı dönüyordu.

"Annem gitti…" diye geçiriyordu içinde. "Bu iyi işte… İşler yolunda demektir…"

— Çabuk bulabilecek misiniz? –diye seslendi.

Volodya, şişelerden birinin üstünde "Morph…" görünce,

— Buldum… –dedi.– Morfin bu olacak… Buyurun!

Nütya kapıda, bir ayağı koridorda, bir ayağı içeride kalacak şekilde durmuş, bekliyordu. Saçlarını düzeltmeye çalışıyordu ya, sık ve uzun oldukları için öyle kolay düzelmiyorlardı. Bir yandan da Volodya'ya bakıyordu. Henüz güneşin aydınlatmadığı kurşuni gökten odaya dolan soluk ışıkta Nütya, geniş bluzu içinde, uykulu haliyle, dağınık saçlarıyla Volodya'ya her zamankinden daha bir çekici, olağanüstü gelmişti… Şişeyi ona verirken bu iç gıcıklayıcı bele kameriyede sarılışını başı dönerek anımsadı. Şaşırmıştı, titriyordu:

— Ne hoşsunuz… –dedi birden.

Nütya,

— Anlayamadım, efendim? –diye sordu ve içeri girip gülümseyerek ekledi:

— Bir şey mi söylediniz?

Volodya, susarak yüzüne bakıyordu. Birdenbire kameriyede yaptığı gibi elini tuttu… Beriki gülümseyerek ona bakıyor, ne olacağını bekliyordu. Volodya titrek bir sesle,

— Sizi seviyorum… –dedi.

Nütya ciddileşerek bir an düşündü ve,

— Susun –diye fısıldadı,– birisi geliyor galiba.

Kapıya gidip koridora baktıktan sonra ekledi:

— Ah siz liseliler! Kimsecikler yok…

Ve tekrar odaya döndü. O anda Volodya'ya oda, Nütya, alacakaranlık ve kendisi birleşerek, insanın uğruna rahat yaşantısını kenara itip sonsuz acılara seve seve atılabileceği, olağanüstü, şimdiye dek hiç tadılmamış güçlü bir mutluluğa dönüştüler gibi gelmişti. Ama yarım dakika sonra bu duygu kayboldu. Ablak, çirkin, tiksintiden buruşmuş bir yüz görmüştü karşısında. Ve olanlardan kendi de iğrendi birden.

Nütya yüzünü buruşturmuş, ona bakıyordu:

— Durun, gideceğim. Uf, ne de çirkin, zavallı bir şeymişsiniz… İğrenç domuz!

Şimdi uzun saçları, bol bluzu, adım atışı, sesi ne kadar da iğrenç geliyordu Volodya'ya!..

Odada yalnız kalınca,

— İğrenç domuz… –diye mırıldandı kendi kendine.– İğrenç olduğum doğru… Ama her şey iğrenç aslında.

Dışarısı iyice aydınlanmıştı. Güneş doğmuş, kuşlar cıvıl cıvıl ötmeye başlamışlardı. Bahçıvanın bahçede yürüyüşü, el arabasının gıcırtısı duyuluyordu… Biraz sonra sığırların böğürtüsü, bakıcılarının bağrışması başladı. Güneş ve sesler Volodya'ya bu dünyanın uzak, bilinmeyen bir ülkesinde temiz, mutlu, duygulu bir yaşantının varlığını söylüyorlardı. Ama nerede? Bunu ne anası ne de çevresindeki öteki tanıdıkları söylüyordu ona.

Uşak, sabah trenine yetişmesi için onu uyandırmaya geldiğinde uyuyormuş gibi yaptı… "Cehennemin dibine kadar yolun var!.." dedi içinden.

On birde yataktan kalktı. Aynada saçlarını tararken geceyi uykusuz geçirdiği için renksiz, biçimsiz yüzüne bakarak:

— Kadın haklı… –diye mırıldandı.– İğrenç bir domuzdan farkım yok.

Annesi onun sabah treniyle gitmediğini görünce çok şaştı. Volodya,

— Uyanamadım anne… –dedi.– Ama merak etmeyin, rapor alacağım.

Bayan Şumihina ve Nütya saat birde uyandılar. Volodya, Bayan Şumihina'nın uyanıp gürültüyle penceresini açtığını, kaba seslenişine Nütya'nın şakrak bir kahkahayla karşılık verdiğini duydu. Çay salonunun kapısının açıldığını, kız yeğenlerle sığıntı dizisinin (anası sonunculardandı) kahvaltı masasını kuşattığını, yanında kentten yeni gelmiş mimarın siyah kaşları ve sakalları ile Nütya'nın yıkanmış, güleç yüzünün salonu aydınlatışını izledi.

Nütya'nın üstünde ona hiç de yakışmayan biçimsiz bir Ukrayna giysisi vardı. Mimar kaba saba şakalar yapıyordu.

Kahvaltıda verilen köftelere nedense çok soğan koymuşlardı… Bütün bunlar Volodya'ya böyle geliyordu aslında. Nütya'nın bilerek öyle yüksekten kahkahalar attığını sanıyordu. Geceyi tümüyle unuttuğunu, olanları umursamadığını, iğrenç domuzun masada varlığını bile fark etmediğini ona belli etmek için, ondan yana önem vermeden baktığına inanıyordu.

Akşamüzeri dörtte anasıyla istasyona gittiler. İnsanın yüzünü kızartan anılar, uykusuz geçen bütün bir gece, okuldan atılma olasılığı, iç sızısı sonsuz bir umutsuzluğa, karanlık bir öfkeye salıyordu onu. Anasının sıska profiline, küçük burnuna, Nütya'nın armağanı bluzuna bakıyor, bir yandan da kızgın bir sesle,

— Zorunuz ne? –diyordu annesine.– Sizin yaşınızdaki bir kadına böyle şeyler yakışmıyor! Güzelleşmek için yapmadığınız kalmıyor, kumar borcunuzu ödemiyor, başkalarının sigarasından otluyorsunuz… Bu çok ayıp şey! Sizi sevmiyorum… Nefret ediyorum sizden!

Oğlunun onur kırıcı sözlerine karşı, ana ürkek ürkek çevresine bakınıyor, ellerini ovuşturuyor, dehşet içinde:

— Ne oluyorsun, yavrum? –diye mırıldanıyordu.– Allahım, duyacaklar! Sus, rezil olacağız! Söylediklerini duyacaklar!

Volodya, öfkeyle soluyarak devam ediyordu:

— Sevmiyorum sizi işte… Nefret ediyorum sizden! Ahlaksız, ruhsuz… Bu bluzu bir daha giymeyeceksiniz! Duydunuz mu? Parça parça edeceğim onu…

Ana, ağlıyordu:

— Kendine gel, yavrum! Arabacı duyuyor!

— Babamın onca malı mülkü nerde? Sizin paralarınız nerde? Hepsini olur olmaz yerlerde yiyip bitirdiniz, değil mi? Yoksulluğumdan utanmıyorum, ama sizin gibi bir annem olduğu için yüzüm kızarıyor… Arkadaşlarım sizi sordukları zaman, yerin dibine girecek gibi oluyorum.

Kente daha iki istasyon vardı. Yolda Volodya, hiç kompartımana girmedi. Sahanlıkta dikilmiş sinirden titriyordu. Nefret ettiği annesi orada oturduğu için girmiyordu kompartımana. Kendinden, kondüktörden, trenin dumanından ve titremesinin nedeni sandığı soğuktan nefret ediyordu… Kara kara düşündükçe, o uzak, bilinmeyen ülkedeki sevgi, içtenlik, neşe ve özgürlük dolu, tertemiz, soylu, sıcak, çekici yaşantıyı içinde daha açık seçik duyuyordu… Öyle dalmış, o yaşantının özlemi içini öyle yakıp kavuruyordu ki, yolculardan biri yüzüne uzun uzun bakıp,

— Dişiniz mi ağrıyor? –diye sormuştu.

Volodya'yla anası, kentte Mariya Petrovna isminde soylu bir kadının satın alıp oda oda kiraya verdiği, oldukça geniş bir dairenin iki odasında oturuyorlardı. Bu odalardan geniş pencereli, duvarlarında altın çerçeveli iki resim bulunanında ananın karyolası vardı. Yandaki küçük, karanlık oda ise Volodya'nındı. Yattığı divandan başka bir eşyası yoktu orada. Ortalık, ananın nedense sakladığı hasır giysi ve karton şapka kutularıyla, ıvır zıvırla doluydu. Volodya derslerini ya annesinin odasında ya da "salon"da (kiracıların yemek yedikleri, akşamları toplandıkları büyük odaya "salon" diyorlardı.) hazırlardı.

Eve geldiklerinde Volodya odasına çekilmiş, belki titremesini bastırır diye yatağa girip yorganı başına çekmişti. Şapka, giysi kutuları ve ıvır zıvır aklına gelince anasından, onu sık sık ziyaret eden konuklarından, şimdi "salon"dan gelen seslerden kaçıp sığınabileceği bir odası, yuvası olmadığını anladı… Nedense birden ölmüş babasıyla bir ara kaldığı Menton geldi gözlerinin önüne. Biarris ve kumda oynadığı iki İngiliz kızını anımsadı… Gökyüzünün ve okyanusun o andaki rengini, dalgaların yüksekliğini, ruhsal durumunu hayalinde canlandırmaya çalıştı, ama başaramadı. Yalnız İngiliz kızları belirgindi, geri kalan her şey bulanık, karmakarışıktı…

"Olmuyor, burası soğuk," diye geçirdi içinden ve kalkıp pardösüsünü giydi, "salon"a gitti.

Orada çay içiyorlardı. Semaverin başında üç kişi vardı: Anası, gözlüklü müzik öğretmeni kocakarı ve parfümeri fabrikasında çalışan şişko, orta yaşlı Fransız Avgustin Mihayloviç.

— Bugün öğle yemeği yemedim –diyordu anası.– Hizmetçiyi ekmek almaya göndersem iyi olacak.

Fransız:

— Dunyaş! –diye seslendi.

Gelen giden olmadı. Yandan, hizmetçiyi ev sahibesinin bir yere yolladığını söylediler. Fransız, gevrek gevrek gülümseyerek,

— Zararı yok –dedi.– Ben hemen gider size ekmek alırım. Üzülmeyin!

Kalkıp sert, pis kokulu sigarasını görünür bir yere koydu, şapkasını başına geçirdi ve çıktı. Anası onun arkasından müzik öğretmenine, Şumihinlerde geçirdiği günleri ve orada ne güzel ağırlandığını ballandıra ballandıra anlatmaya başlamıştı:

— Lili Şumihina akrabam olur… Kocası, toprağı bol olsun, General Şumihin, kocamın kuzeniydi. Lili'nin babası Baron Kolb…

Volodya haykırarak sözünü kesti:

— Anne, yalan bunların hepsi! Niçin yalan söylüyorsunuz?

Annesinin anlattıklarının doğru olduğunu, içlerinde bir sözcüğün bile yalan olmadığını pekâlâ biliyordu. General Şumihin ve Baron Kolb hakkındaki sözleri de doğruydu. Ama nedense hepsi yalanmış gibi geliyordu ona. Anasının ses tonunda, yüz ifadesinde, bakışlarında, her şeyindeydi yalan.

— Yalan söylüyorsunuz! –diye bir daha bağırdı ve var gücüyle bir yumruk indirdi masaya. Öyle ki, semaver sarsıl-

mış, anasının bardağı devrilmiş, çayı üzerine dökülmüştü. Devam etti:

— Baron ve generalleri niçin anlatıyorsunuz şimdi? Neden yalan söylüyorsunuz?

Müzik öğretmeni şaşırmıştı. Gıcık tutmuş gibi mendilini çıkarıp öksürdü. Anası ise ağlıyordu.

"Ne yapsam acaba?" dedi içinden Volodya.

Sokağa çıkamazdı, arkadaşlarına gitmekten de utanıyordu. Gene İngiliz kızlarını hatırladı… "Salon"un bir başından öte başına yürüdü, Avgustin Mihayloviç'in odasına daldı. Keskin bir eter ve tuvalet sabunu kokusu vardı içeride. Masanın üstü, pencerelerin içi, hatta sandalyeler irili ufaklı, renk renk şişelerle doluydu. Volodya, masanın üstündeki gazeteyi aldı, çevirip ismini okudu: "Figaro"… Ne de hoş kokuyordu. Sonra masadan tabancayı aldı…

"Salon"da müzik öğretmeni anasını yatıştırmaya çalışıyordu:

— Üzmeyin kendinizi artık! Olur böyle şeyler, daha gençtir! Onun yaşındaki gençler çoğunlukla böyle olurlar. Kendinizi alıştırmalısınız.

— Yanılıyorsunuz, Yevgeniya Andreyevna, benimki kimseye benzemez! Başında bir büyüğü yok ki, terbiye etsin. Ben çok zayıf kalıyorum. Şanssızlık bende!

Volodya tabancanın namlusunu ağzına soktu, tetiğe benzer bir çıkıntı geldi eline, çekti… Sonra başka bir çıkıntı daha buldu, onu da çekti. Namluyu ağzından çıkarıp pardösüsünün eteğiyle kuruladı, gidip kapının kilidine bir daha baktı. Ömründe ilk kez eline silah alıyordu…

"Önce burayı kaldırmak gerek herhalde…" diye geçirdi içinden, "evet, herhalde…"

Bu arada Avgustin Mihayloviç dönmüş, "salon"da, sesli sesli bir şeyler anlatıyor, kahkahayla gülüyordu.

Volodya namluyu yeniden ağzına soktu, parmağıyla eline gelen çıkıntıyı itti. Bir patlama oldu… Ensesine bir şey

hızla çarptı gibi geldi ona ve yüzüstü masaya, şişelerin üzerine düştü. Sonra babasını gördü. Menton'daydılar. Bir kadın ölmüş, babası onun yasını tutuyordu. Başında geniş, siyah şeritli bir fötr şapka vardı. Birden Volodya'yı iki eliyle kaptı, birlikte çok karanlık, uçsuz bucaksız bir uçuruma uçtular.

Sonra her şey karıştı, kayboldu…

1887

# *Sinir Bozukluğu*

**1**

Tıp fakültesi öğrencisi Mayer ile Moskova Güzel Sanatlar Akademisi Resim Bölümü öğrencisi Rıbnikov bir akşam, hukuk fakültesi öğrencisi olan arkadaşları Vasilyev'e uğradılar, hep birlikte S. Sokağı'na gitmeyi önerdiler ona. Vasilyev önce uzun süre razı olmadı, ama sonunda giyinip arkadaşlarıyla çıktı.

Vasilyev'in, düşmüş kadınlar üzerine ancak kulaktan dolma, bir de kitaplardan edinilme pek az bilgisi vardı. Böyle kadınların yaşadığı evlere de hiç gitmemişti. Ağır yaşam koşullarının, çevrenin, kötü eğitimin, yoksulluğun vb. baskısıyla para için kendini satmak zorunda kalan, kötü yola düşmüş kadınların olduğunu biliyordu. Temiz sevgi nedir bilmezdi böyle kadınlar, çocuk istemezlerdi, yasadışıydılar; anneleri, kız kardeşleri ölülerin arkasından ağladıkları gibi ağlarlardı onlar için, bilim horlardı onları, toplum için zararlı bulurdu, erkekler "sen" derlerdi onlara. Ancak bütün bunlara karşın, ruhlarındaki tanrısal kıvılcım sönmezdi. Günahkâr olduklarını bilir, bir gün kurtulacaklarını umarlardı. Kendilerini kurtuluşa götürecek olanaklardan alabildiğine yararlanmaya her an hazırdılar. Gerçi toplum insanların geçmişini bağışlamazdı ama, Tanrı katında Mısırlı Kutsal Mariya öteki azizelerden hiç de aşağı sayılmazdı. Vasilyev so-

kakta giyinişinden ya da davranışlarından tanıdığı düşmüş bir kadınla karşılaşınca ya da bir mizah dergisinde onlarla ilgili bir karikatür görünce, nerede, ne zaman okuduğunu unuttuğu bir öyküyü anımsardı: Temiz, fedakâr bir genç, düşmüş bir kadını sevmiş, ona karısı olmayı önermiş; kendini böylesine bir mutluluğa değer görmeyen kadın zehir içerek canına kıymıştı.

Vasilyev, Tverski bulvarına çıkan ara sokaklardan birinde oturuyordu. Arkadaşlarıyla birlikte evden çıktığında saat on bire geliyordu. Mevsimin ilk karı yeni yağmıştı, doğada her şey bu taze karın egemenliği altındaydı şimdi. Havada kar kokusu vardı, ayaklarının altında yumuşak yumuşak gıcırdıyordu. Yerler de, yapıların damlaları da, ağaçlar da, bulvar da, banklar da… her şey, her şey yumuşacık, bembeyaz, taptazeydi. Bu yüzden şimdi evler bile dün olduğundan bir başka görünüyordu. Fenerler daha bir parlaktı, hava daha bir berraktı, faytonların tekerlek sesleri daha bir toktu; taptaze, soğuk havayla birlikte beyaz, yumuşak kara benzeyen bir duygu doluyordu insanın içine.

Tıp fakültesi öğrencisi hoş, tenor sesiyle şarkı söylemeye başlamıştı;

— "Bilinmez bir güç çekiyor beni bu hüzün dolu sahillere…"

Resim bölümü öğrencisi katıldı ona

— "İşte o değirmen… Bir yıkıntı var şimdi yerinde…"

Tıp fakültesi öğrencisi kaşlarını kaldırıp, başını üzgün sallayarak yineledi:

— "İşte o değirmen… Bir yıkıntı var şimdi yerinde…"

Bir an sustu, şarkının sözlerini anımsamaya çalışarak alnını ovdu, sonra yüksek sesle söylemeye başladı:

— "Özgürdüm bir zamanlar, özgür bir aşk çıkmıştı karşıma burada…"

O kadar güzel söylüyordu ki, yoldan geçenler dönüp bakıyorlardı ona.

Üçü birlikte bir içkili lokantaya girdiler, paltolarını çıkarmadan barda ikişer kadeh votka içtiler. İkinci kadehi ağzına götürürken votkanın içinde küçük bir mantar parçası gördü Vasilyev, kadehi gözüne yaklaştırıp, gözlerini miyop gibi kısarak uzun uzun bakmaya başladı bardağın içine. Votkanın içine onun niçin baktığını anlayamayan tıp fakültesi öğrencisi,

— Ne arıyorsun? –dedi– Felsefeyi bırak lütfen! Votka, içilmek; havyar, yenmek; kadın, evine gidilmek; kar, üzerinde yürünmek için yaratılmıştır. Hiç değilse bir akşam insan gibi yaşa!

Vasilyev gülerek,

— Hepsine varım… –diye karşılık verdi.– Bir şey mi dedim ki?

Votka göğsüne hafif bir sıcaklık vermişti. Sevgiyle bakıyordu arkadaşlarına, onlara bakarken duygulanıyor, gıpta ediyordu. Bu sağlıklı, sağlam yapılı, neşeli gençlerde her şey dengedeydi. Kafalarının içinde de, ruhlarında da nasıl çözülmüştü her sorun, dümdüz edilmişti! Şarkı söylüyorlar, tiyatroyu çok seviyor, resim yapıyor, çok konuşuyor, çok içiyorlardı. Akşam içip eğlendikten sonra ertesi gün başları ağrımıyordu. Hem ozan ruhlu, hem kibar, hem çapkın, hem kabaydılar. Uslu uslu çalışabildikleri gibi, baş da kaldırabiliyor; ortada bir neden yokken kahkahayı basabiliyor, saçma sapan şeyler söyleyebiliyorlardı. Heyecanlıydılar, dürüsttüler, fedakârdılar. İnsan olarak, her adımını, her sözünü uzun uzadıya ölçüp biçen, her şeyden kuşkulanan, her an dikkatli, pireyi deve yapmaya her an hazır olan Vasilyev'den hiç de aşağı değildiler. Hiç değilse bir akşam olsun, arkadaşları gibi yaşamayı şimdi o da istiyordu. Şöyle bir açılmayı, kendini kendi gözetiminden kurtarmayı. Votka içmek mi gerekiyordu bunun için? Yarın sabah başı ağrıdan çatlayacak olsa bile, içecekti. Kadınlara mı götüreceklerdi onu? Gidecekti. Kahkahalar atacak, saçmalıklar yapacak, sokakta ona laf atanlara neşeyle karşılık verecekti…

Kahkahalar atarak çıktı lokantadan. Arkadaşlarından hoşlanıyordu. Biri, sanatçı savrukluğuna özenerek buruş buruş bir şapka geçirmişti başına; hiç de yoksul bir insan olmadığı halde, yaşamı umursamayan yoksul bir bilim adamı gibi davranmayı pek seven ötekinin başındaki şapka küçücük, otari kürkündendi. Kardan da hoşlanıyordu, fenerlerin ölgün ışıklarından da, sokaktan geçenlerin mevsimin ilk karında bıraktıkları derin, koyu ayak izlerinden de, havadan da. En çok hoşlandığı ise, doğada ancak yılda iki kez –her şey karla örtülüyken, bir de ilkbaharın güneşli günlerinde ya da ırmaklarda buzların çözülmeye başladığı ay aydınlık geceler– görülebilen o berrak, nefis, genç bir kız gibi tertemiz havaydı. Alçak sesle o da şarkı söylemeye başlamıştı:

— "Bilinmez bir güç çekiyor beni bu hüzün dolu sahillere…"

Yol boyunca üç arkadaşın dilinden düşmemişti bu şarkı nedense; üçü de farkına varmadan, kendi başına aynı şarkıyı söylüyordu.

Vasilyev on dakika sonra arkadaşlarıyla birlikte bir evin kapısını çalacaklarını düşünüyordu. Karanlık, dar koridorlardan geçip karanlık odalarda kadınlara yaklaşacaklardı sessizce, karanlıktan yararlanıp bir kibrit yakacaktı Vasilyev, ansızın aydınlatacaktı odanın içini, ıstırap anlatımı sinmiş bir yüz ile suçlu bir gülümseme görecekti. Beyaz bir gecelik giymiş, tanımadığı bir sarışın ya da bir esmer olacaktı karşısında; kadın ışıktan korkacaktı, telaşa kapılacaktı birden, şöyle diyecekti: "Yapmayın Allah aşkınıza! Söndürün şunu!" Korkunç şeylerdi bunlar, ama ilginçti, yeniydi.

## 2

Arkadaşlar Trubnaya alanından Graçevka'ya saptılar, çok geçmeden Vasilyev'in, üzerine ancak kulaktan dolma bilgisi olduğu ara sokağa girdiler. Pencereleri ışıl ışıl, kapıları ardına kadar açık iki sıra ev görünce, piyanolarla ke-

manların neşeli seslerini duyunca –her kapıdan sokağa dökülüyordu bu sesler, çatı aralarında, karanlık bir yerde gizli bir orkestranın üyeleri çalgılarını akort ediyorlarmış gibi tuhaf, karmakarışık bir görüntü oluşturuyorlardı– evet, pencereleri ışıl ışıl, kapıları ardına kadar açık iki sıra ev görünce, piyanolarla kemanların neşeli seslerini duyunca şaşırdı Vasilyev,

— Ne çok ev var burada? –dedi.

— Bu da ne ki! –diye karşılık verdi tıp öğrencisi.– Londra'da bunun on katı ev var. Böyle yüz bin kadar kadın var orada.

Sürücüler her ara sokakta olduğu gibi sakin, kayıtsız oturuyorlardı faytonlarının sürücü yerinde; başka sokaklardaki gibi insanlar yürüyorlardı yaya kaldırımda. Hiç kimse acele etmiyor, hiç kimse başını sitemli sitemli sallamıyordu… Bu kayıtsızlıkta, piyanolarla kemanların yarattıkları bu ses curcunasında, aydınlık pencerelerde, ardına kadar açık kapılarda son derece açık yürekli, küstah, cesur, engin bir şey hissettiriyordu kendini. Bir zamanların esir pazarlarında da böyle bir neşe, gürültü olmalıydı; insanların yüzlerinde de, yürüyüşlerinde de yüzde yüz böyle bir kayıtsızlık vardı.

Resim bölümü öğrencisi,

— En baştan başlayalım –dedi.

Arkadaşlar arkasında ayna olan bir gaz lambasının aydınlattığı dar bir koridora girdiler. Onlar kapıyı açtıklarında antredeki sarı kanepede oturan siyah redingotlu, sakalları çıkmış, gözlerinden uyku akan, uşak suratlı bir adam tembel tembel kalkmıştı ayağa. Çamaşırhane gibi kokuyordu burası, ayrıca sirke kokusu da vardı sanki. Antreden bir kapıyla aydınlık bir odaya geçiliyordu. Tıp fakültesi öğrencisiyle resim bölümü öğrencisi bu kapıda durdular, başlarını uzatıp içeri birlikte baktılar.

Resim bölümü öğrencisi yapmacık bir tavırla öne eğilerek,

— Bona sera, senyorlar, rigoletto –gugenot –traviata! –diye başladı.

Tıp fakültesi öğrencisi şapkasını göğsünün üstüne bastırıp yerlere kadar eğilerek,

— Gavanna –tarakano –pistoleto! –dedi.

Vasilyev onların arkasında duruyordu. O da yerlere kadar eğilmek, saçma bir şeyler söylemek istiyordu, ama yalnızca gülümsüyor; içinde utanma duygusuna benzer bir sıkılganlık hissediyor, daha sonra olacakları büyük bir sabırsızlıkla bekliyordu. Kapıda on yedi, on sekiz yaşlarında, ufak tefek bir sarışın göründü. Saçları kısa kesilmişti, hayli kısa olan mavi entarisinin göğsünde beyaz bir bant vardı.

— Neden kapıda duruyorsunuz? –diye sordu.– Paltolarınızı çıkarıp girsenize.

Tıp fakültesi öğrencisiyle resim bölümü öğrencisi İtalyanca konuşmayı sürdürerek girdiler salona. Vasilyev kararsız yürüdü arkalarından. Uşak sert,

— Beyler –dedi,– paltolarınızı çıkarın! Paltoyla girmek yasaktır.

Salonda sarışından başka, yüzü Rus yüzüne benzemeyen, kolları açıkta, çok şişman, uzun boylu bir kadın daha vardı. Piyanonun yanında oturmuş, dizlerinin üstünde kâğıt falı bakıyordu. Başını kaldırıp bakmamıştı bile gelenlere.

Tıp fakültesi öğrencisi,

— Öteki kızlar nerede? –diye sordu.

— Çay içiyorlar –dedi sarışın.– Stepan! –diye seslendi.– Git haber ver kızlara, üç öğrenci geldi deyiver!

Biraz sonra bir kız daha girdi salona. Üzerinde mavi çizgili, parlak kırmızı bir entari vardı. Beceriksizce sürülmüş kalın bir boya tabakası kaplamıştı yüzünü, önüne düşmüş saçları alnını örtüyordu, gözlerini kırpmadan, ürkek ürkek bakıyordu. Salona girer girmez kaba, kontralto, kısık bir sesle şarkı söylemeye başlamıştı. Onun arkasından bir kız daha geldi, sonra bir daha…

Bütün bu olanlarda yeni, ilginç bir şey görmüyordu Vasilyev. Bu salonu, bu piyanoyu, ucuzundan altın kaplama çerçeveli bu aynayı, bu beyaz bandı, bu mavi çizgili entariyi, bu anlamsız, kayıtsız yüzleri bir yerlerde, hem de birçok kez görmüştü sanki. Burada karşılaşmayı umduğu, onu öylesine korkutan karanlığın, sessizliğin, gizliliğin, suçlu gülümseyişin gölgesini bile görmüyordu.

Burada her şey ilginç olmaktan uzak, olağan ve basitti. Ancak bir şey hafiften uyandırıyordu merakını; pencerelerin pervazlarında, duvarlardaki acayip resimlerde, giysilerde, beyaz bantta göze çarpan, sanki mahsus yaratılmış korkunç bir zevksizlik. Değişik bir şey vardı bu zevksizlikte.

Vasilyev, "Her şey ne kadar yoksul, anlamsız burada!" diye geçiriyordu içinden. "Şu anda gördüğüm saçmalıkta, kafası çalışan insanda o korkunç günahı işlemek –bir rubleye canlı bir insan satın almak– isteğini uyandırabilecek ne var acaba? Parlaklık uğruna, güzellik, incelik, tutku, zevk uğruna işlenen bir günahı anlarım… ama burada bunların hangisi var? Ne uğruna günah işliyorlar burada? Neyse… üzerinde düşünmeye değmez!"

Sarışın sokuldu yanına,

— Bir Porter ısmarlar mısınız bana, dedeciğim? –dedi.

Birden telaşa kapıldı Vasilyev, kibarca öne eğilerek,

— Seve seve… –dedi.– Yalnız bağışlayın beni hanımefendi, ben… ben sizinle birlikte içemeyeceğim. İçki içmiyorum da.

Beş dakika sonra üç arkadaş başka bir eve gidiyorlardı.

Vasilyev'e tıp fakültesi öğrencisi çıkışıyordu:

— Ne diye Porter ısmarlıyorsun? Milyonersin galiba! Akılsızlığından altı ruble havaya gitti!

Vasilyev savunuyordu kendini:

— Kızın canı çektiyse, niçin yoksun bırakacaktım onu bu hazdan?

— Onu değil, bu hazdan patron kadını yoksun bırakmadın sen. Kızları gelen gidenden içki istemeye, bunun kazancını cebe indiren patronlar zorlar.

Resim bölümü öğrencisi gene şarkı söylemeye başladı.

— "İşte o değirmen… Bir yıkıntı var şimdi yerinde…"

İkinci evde üç arkadaş salona girmediler, bir süre antrede durdular. Birinci evde olduğu gibi burada da redingotlu, gözlerinden uyku akan, uşak suratlı bir adam doğruldu oturduğu kanepeden. Vasilyev bu uşağa, yüzüne, eski redingotuna bakarak düşünüyordu:

"Kaderin onu buraya uşak olarak atmasına kadar, bu insanın neler çekmiş olması gerekir? Daha önce nerelerde bulundu acaba, neler yaptı? Daha neler bekliyor onu? Evli midir? Annesi nerededir, oğlunun burada uşak olduğunu biliyor mudur acaba?" Vasilyev her evde en çok uşaklarla ilgileniyordu artık. Evlerden birinde –girdikleri dördüncü ev oluyordu galiba– yeleğinde bir köstek olan son derece cılız, ufak tefek bir uşak vardı. "Yaprak" dergisini okuyordu. Gelenlerle hiç ilgilenmemişti. Onun yüzüne bakınca, Vasilyev nedense böyle yüzü olan bir insanın hırsızlık da edebileceğini, adam da öldürebileceğini, yalan yere yemin de edebileceğini düşündü. Gerçekten de ilginç bir yüzü vardı adamın. Alnı genişti, gözleri griydi; yassı bir burnu, ince, sıkı dudakları vardı; yüz anlatımıysa, tavşan kovalarken genç bir av köpeğinin yüzündeki anlam gibi bön, aynı zamanda küstahtı. Vasilyev, bu uşağın saçlarına şöyle bir dokunup sert mi, yumuşak mı olduklarına bakabilseydi, ne iyi olacağını düşündü. Köpek kılı gibi sert olmalıydılar.

### 3

Resim bölümü öğrencisi iki bardak Porter şarabı içtiği için birden sarhoş olmuş, aşırı neşelenmişti.

Elini kolunu sallayarak, bir komutan gibi emir verdi:

— Başka bir eve gidiyoruz! En güzel eve götüreceğim sizi!

Arkadaşlarını, kendince en güzel eve götürdüğünde ille de kadril oynayacağım diye tutturdu. Bunun için çalgıcılara bir ruble vermeleri gerekeceğini söyleyerek bir süre homurdandı tıp fakültesi öğrencisi, ama sonunda vis–a–vis olmayı kabul etti. Oynamaya başladılar.

Evlerin en iyisiyle en kötüsü arasında bir ayrılık yoktu. Burada da aynı aynalar, aynı tablolar, giysiler, saçlar vardı. Vasilyev ortamı, giysileri incelerken bunun bir zevksizlik değil, S. Sokağı'nın kendine özgü zevki, hatta havası denebilecek, başka hiçbir yerde görülemeyecek bir şey; biçimsizliğiyle bir bütün, zamanının oluşturduğu köklü bir şey olduğunu anlamıştı. Sekiz eve girip çıktıktan sonra, artık ne giysilerin rengi, ne giysilerin arkasındaki uzun kuyruklar, ne parlak bantlar, ne denizci ceketleri, ne de yanakların koyu kırmızılığı şaşırtıyordu onu. Burada bunların gerektiğini, tek bir kadın bile insan gibi giyinecek olsa ya da duvara doğru dürüst bir resim asacak olsalar, sokağın havasının bozulacağını anlamıştı.

"Ne beceriksizce satıyorlar kendilerini!" diye düşünüyordu. "Günahın ancak güzel olduğu, saklandığı, erdemle örtüldüğü zaman insana hoş geldiğini bilmiyorlar mı yoksa? Sade, siyah giysiler, soluk yüzler, hüzünlü bakışlar ve karanlık, bu çirkin yaldızdan, parlaklıktan çok daha etkili olurdu. Aptallar! Bunu onlar anlayamıyorlarsa, konukların anlatması gerekirdi doğrusu…"

Kol ağızlarıyla yakasına beyaz kürk geçirilmiş Polonyalı kostümü giyen bir kız yaklaştı ona, yanına oturdu.

— Sevimli esmer delikanlı, neden dans etmiyorsunuz? –diye sordu.– Neden bu kadar durgunsunuz?

— Canım sıkılıyor da ondan.

— Bir lafit ısmarlamayın bana, o zaman sıkılmaz canınız.

Vasilyev cevap vermedi. Bir süre sustuktan sonra sordu:

— Saat kaçta yatarsınız siz?

— Altıda.

— Peki kaçta kalkarsınız?

— Bazen ikide, bazen de üçte.

— Kalktıktan sonra ne yaparsınız?

— Kahve içeriz, saat yedide yemek yeriz.

— Neler olur sofranızda?

— Genellikle… lahana çorbası, biftek, bir de tatlı. Bizim madam iyi bakar kızlara. Peki ama, niçin soruyorsunuz bütün bunları?

— Eh işte, konuşmuş olmak için…

Vasilyev kızla çok şey üzerine konuşmak istiyordu. Onun nerede doğduğunu, annesinin babasının sağ olup olmadıklarını, onun burada çalıştığını bilip bilmediklerini, bu eve nasıl düştüğünü, günlerinin güzel mi, kötü mü geçtiğini, yaşamından hoşnut olup olmadığını, bu durumundan bir gün kurtulabileceğini umup ummadığını öğrenmek için içinde güçlü bir istek olduğunu hissediyordu. Ama mağrur görünmemek için söze nereden başlayacağını, sorusuna nasıl bir biçim vereceğini bilemiyordu. Uzun uzun düşündükten sonra,

— Kaç yaşındasınız? –diye sordu.

Kız, oynayan resim bölümü öğrencisinin yaptığı el kol hareketlerine bakarken gülerek, şakacı bir tavırla karşılık verdi:

— Seksen.

Nedense birden kahkahalarla gülmeye başladı. Herkesin duyacağı bir sesle, bağıra bağıra uzun, çirkin bir tümce söyledi. Vasilyev şaşırmıştı, yüzüne nasıl bir anlatım takınacağını bilmeden, kendini zorlayarak gülümsedi. Yalnızca o gülümsüyordu, ondan başka hiç kimse –arkadaşları da, çalgıcılar da, kadınlar da– başlarını çevirip yanındaki kıza bakmamışlardı bile. O çirkin tümceyi duymamışlardı sanki.

Vasilyev'in yanında oturan kız,

— Bir lafit ısmarlasanıza bana! –diye yineledi.

Onun beyaz kürkünden de, sesinden de tiksindi bir anda Vasilyev, uzaklaştı yanından. Artık boğucu, çok sıcak buluyordu buranın havasını kalbi ağır ağır, ama çekiç gibi çarpmaya başlamıştı:

Bir! İki! Üç!

Resim bölümü öğrencisini kolundan çekeleyerek,

— Gidelim buradan! –dedi.

— Bekle biraz, dur da bitirelim şu oyunumuzu.

Vasilyev, kadınlara bakmamak için, resim bölümü öğrencisiyle tıp fakültesi öğrencisi kadrili bitirinceye kadar çalgıcıları gözden geçirmeye koyuldu. Piyanoda yüzü Mareşal Bazin'e benzeyen, gözlüklü, kibar tavırlı bir ihtiyar vardı; kemandaysa son modaya göre giyinmiş, kızıl sakallı genç bir adam. Sağlıklı, dinç, zeki bir yüzü vardı genç adamın. Zevkle, özenle giyinmişti, kemanı hissederek çalıyordu. Böyle bir adamla kibar tavırlı ihtiyarın buraya nasıl düştüklerini, burada olmaktan niçin utanmadıklarını, kadınlara bakarken ne düşündüklerini bilmeyi ne çok isterdi Vasilyev.

Piyanoda da, kemanda da üstü başı yırtık, açlıktan avurtları çökmüş, bakışları hüzünlü, sarhoş, yıpranmış ya da aptal oldukları yüzlerinden belli adamlar olsaydı, belki anlaşılabilirdi bu. Ama şimdi bir şey anlamıyordu. Bir zamanlar okuduğu o düşmüş kadının öyküsünü düşünüyordu; suçluymuş gibi gülümseyen o kadının, şimdi karşısındakilerle ortak bir yanı olmadığı kanısındaydı. Düşmüş kadınlar değildi sanki gördükleri; ona yabancı, anlayamadığı, bambaşka bir dünyaydı burası. Bu dünyayı daha önce tiyatroda, sahnede görseydi ya da bir kitapta okusaydı, inanmazdı…

Kol ağızlarıyla yakası beyaz kürklü kadın gene kahkahayla gülmeye başladı, yüksek sesle aynı iğrenç tümceyi yineledi. Bir tiksinti doldurdu Vasilyev'in içini, yüzü kıpkırmızı oldu kapıya yürüdü. Resim bölümü öğrencisi seslendi arkasından:

— Dur hey, biz de geliyoruz!

## 4

Üçü birlikte sokağa çıktıklarında tıp fakültesi öğrencisi anlatıyordu:

— Bana eşlik eden kadınla konuşmaya daldık. Oynarken, ilk aşk serüvenini anlattı bana. İlk sevgilisi Smolenskli, beş çocuk babası, evli bir saymanmış. O zamanlar on yedi yaşında bir kızmış, sabun ve mum ticareti yapan anne babasının yanında kalıyormuş.

— Adam nasıl kazanmış kızın kalbini? –diye sordu Vasilyev.

— Nasıl olacak, elli rublelik iç çamaşırıyla. Sorduğun şeye bak!

Vasilyev tıp fakültesi öğrencisine bakarak, "Vay canına, kadrilde ona eşlik eden kadının aşk serüvenini öğrenivermiş hemen." diye geçirdi içinden, "Oysa bu konuda ben ne kadar beceriksizim…"

— Baylar, ben eve gidiyorum! –dedi.

— Neden?

— Çünkü burada nasıl davranılacağını bilmiyorum. Hem sonra sıkılıyorum, iğreniyorum da. Eğlendirici ne var burada? Bari insan olsa karşımızdakiler; yabani bunlar, hayvan… canınız nasıl isterse öyle yapın, ben eve dönüyorum.

Resim bölümü öğrencisi Vasilyev'e sokularak, ağlamaklı bir sesle,

— Ah Vasilyev'ciğim, canım benim, ciğerim… –dedi.– Gel! Bir eve daha uğrayalım, sonra canı cehenneme topunun… Lütfen! Aslanım benim!

Sonunda kandırdılar Vasilyev'i, bir merdivenden çıkardılar. Halılarda da, merdivenin altın kaplama tırabzanında da, kapıyı açan kapıcıda da, antreyi süsleyen panoda da S. Sokağı'nın aynı hava vardı gene; ama burada daha bir ince, daha bir ağırbaşlıydı bu hava.

Vasilyev paltosunu çıkarırken,

— Çok doğru söylüyorum, eve gideceğim –dedi.

Resim bölümü öğrencisi,

— Peki, peki canım… –dedi. Ensesinden öptü Vasilyev'i.– Huysuzluk etme şimdi. Cici arkadaş ol! Birlikte geldik, birlikte döneceğiz. Doğrusu çok anlayışsızsın yani…

— Sokakta bekleyebilirim sizi. Vallahi iğreniyorum içerde!

— Hadi, hadi Vasilyev'ciğim… İğrensen de, iğrenmesen de bizden ayrılmamalısın! Anladın mı? Seyret!

Tıp fakültesi öğrencisi pek ciddi,

— İnsan çevresinde olup biteni görmelidir… –dedi.

Vasilyev salona girip oturdu. Kalabalıktı salon. Üç arkadaştan başka, iki piyade subayı, kır saçlı, tepesi açılmış gözlüklü bir adam, Mejov Enstitüsü'nden bıyıksız iki öğrenci, bir de aktöre benzeyen fitil gibi sarhoş bir adam… Kızların hepsi öteki konuklarla ilgileniyordu, Vasilyev'e bakan yoktu. Yalnız, Aida gibi giyinmiş bir kız yan gözle şöyle bir baktı ona, nedense gülümsedi, esneyerek,

— Bir esmer gelmiş… –dedi.

Vasilyev'in yüreği küt küt vurmaya, yüzü ateş gibi yanmaya başlamıştı. Buraya geldiği için konuklardan utanıyor, kendinden iğreniyor, içi içini yiyordu. Sağlıklı, duygulu bir insan olarak (şimdiye kadar öyle sanıyordu kendini) bu kadınlardan nefret ettiği, onlara karşı tiksintiden başka bir şey hissetmediği düşüncesi acı veriyordu ona. Ne bu kadınlara acıyordu, ne çalgıcılara acıyordu, ne de uşaklara.

"Bu durumun nedeni onları anlamaya çalışmamamdır." diye geçirdi içinden, "Hepsi de insandan çok, hayvana benziyor, ama ne olursa olsun, gene de insandırlar, ruhları vardır. Önce anlamak, ondan sonra bir yargıda bulunmak gerekir…"

Resim bölümü öğrencisi seslendi ona:

— Vasilyevcik, bir yere gitme, bekle bizi!

Bir kapıdan çıkıp gitti. Hemen arkasından tıp fakültesi öğrencisi de kayboldu gözden.

Vasilyev düşünmeyi sürdürüyordu: "Evet, anlamaya çalışmak gerek onları, yoksa olmaz…"

Sonra her kadının yüzüne dikkatle bakmaya, suçlu bir gülümseme aramaya koyuldu. Ama –o mu yüz anlatımından bir şey anlamıyordu, yoksa bu kadınlardan hiçbiri mi kendini suçlu hissetmiyordu– nedense bu yüzlerde yalnızca günlük, basit bir can sıkıntısının, rahatlığın bön anlatımıydı gördüğü. Boş bakışlardan, alık gülümsemelerden, kulak tırmalayan, tiz, anlamsız seslerden başka bir şey yoktu bu yüzlerde. Her birinin geçmişinde bir saymanla elli rublelik çamaşır karşılığında başlayan bir aşk serüveni olduğu, şimdi de onlar için dünyada kahveden, üç kaplık öğle yemeğinden, şaraptan, kadrilden, saat ikiye kadar uyumaktan daha güzel bir şeyin olmadığı belliydi.

Vasilyev suçlu tek bir gülümseme bulamayınca bu kez zeki bir yüz aramaya koyuldu. Bakışı dolaştı, dolaştı, biraz uykulu, yorgun, soluk bir yüzde durdu… Pullarla süslü bir rop giyen, pek genç sayılamayacak esmer bir kadındı bu. Koltukta oturuyor, önüne, döşemeye bakıyordu, derin düşüncelere dalmıştı. Vasilyev salonu karşıdan karşıya geçti, bir rastlantı sonucuymuş gibi oturdu kadının yanına.

"Önce basit, bayağı bir şeyden başlayıp, sonra yavaş yavaş ciddi konulara geçmeli…" diye geçirdi içinden.

— Giysiniz ne kadar güzel! –dedi.

Kadının başörtüsünün sırmalı saçaklarına dokundurdu parmağını. Esmer kadın bitkin,

— Nesi varmış ki?.. –diye karşılık verdi.

— Hangi ildensiniz?

— Ben mi? Çok uzak bir ilden… Çernıgovsk'dan.

— Güzel bir ildir Çernıgovsk. Ne hoştur orada yaşam.

— Bizim olmadığımız her yerde hoştur yaşam.

"Ne yazık ki doğayı anlamakta pek beceriksizim," diye geçirdi içinden Vasilyev, "Çernıgovsk'un doğa güzelliklerini anlatarak duygulandırabildim onu. Orada doğduğuna göre yüzde yüz seviyordur Çernıgovsk'u."

— Burada sıkılıyor musunuz? –diye sordu.

— Elbette sıkılıyorum.

— Öyleyse niçin çekip gitmiyorsunuz?

— Nereye gidebilirim? Dilenmeye mi?

— Dilenmek burada yaşamaktan çok daha kolaydır.

— Peki siz nereden biliyorsunuz? Dilendiniz mi hiç?

— Okul paramı verecek durumum olmadığı zamanlar dilendim. Dilenmiş olmasam ne değişir ki, apaçık ortada bu. Bir dilenci, ne denli kötü bir durumda olursa olsun, gene de özgür bir insandır, oysa siz kölesiniz.

Esmer kadın gerindi, tepside birkaç bardakla bir şişe maden suyu götüren uşağa uykulu gözlerle baktı.

— Bir Porter ısmarlasanıza –dedi.

Esnedi.

Vasilyev, "Porter…" diye geçirdi içinden, "Şu anda kardeşin ya da annen girseydi salona ne olur? Ne söylerdin onlara? Ya onlar ne söylerlerdi sana? Porter falan içer miydin o zaman? Düşünüyorum da…"

Birden hıçkıra hıçkıra ağladığı duyuldu birisinin. Uşağın maden suyunu götürdüğü odadan yüzü kıpkırmızı, gözleri öfkeyle parlayan sarışın bir adam hızlı adımlarla çıktı. Evin, enine boyuna bir kadın olan patronu da arkasındaydı. Cırlak bir sesle bağırıyordu:

— Kızlarıma tokat atmak hakkını veren olmadı size! Bizim müşterilerimiz kibar insanlardır, sizin gibi ne idüğü belirsiz herifler gelmez buraya, şimdiye kadar kavga olmamıştır evimde! Maskara!

Her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Vasilyev korkmuştu. Bembeyaz olmuştu yüzü. Bitişik odada bir kadın, gururu çok incinmiş bir insanın ağladığı gibi hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Burada yaşayanların gerçekten de insan, her yerdeki gibi, gururu incinen, acı çeken, ağlayan, yardım dileyen gerçek insanlar olduğunu o zaman anladı Vasilyev… Ağır nefretle iğrenme duygusu, yerini güçlü bir acıma duygusuyla, kadına

hakaret eden adama karşı bir öfke duygusuna bırakmıştı. Kadının ağladığı odaya koştu. Mermer masanın üzerine yığılı duran şişelerin arasından gözyaşlarıyla ıslanmış, ıstırap kaplı bir yüz gördü, kollarını uzattı bu yüze, masaya doğru bir adım attı, ama dehşet içinde birden geri çekildi. Sarhoştu kadın.

Sarışın adamın çevresini almış gürültülü kalabalığın arasından geçerken ruhsal gücünü yitirdi bir anda, çocuk gibi korkmaya başladı; onun için yabancı, anlaşılmaz bir dünyada onu kovalamak, dövmek, ona çirkin sözler söylemek istiyorlar sanıyordu… Askıdan paltosunu kaptığı gibi merdivenden aşağı koşmaya başladı.

**5**

Evin biraz ötesinde duvarın dibinde durup arkadaşlarının çıkmasını beklemeye koyuldu. Piyanoların, kemanların neşeli, cesur, küstah, hüzünlü sesleri havada birbirine karışıyor; bu curcuna önceden olduğu gibi, gene karanlıkta, çatı aralarında görünmeyen bir orkestranın üyeleri çalgılarını akort ediyorlarmış izlenimi yaratıyordu. İnsan başını kaldırıp yukarı, bu karanlığa bakınca, simsiyah fonun hareket eden beyaz noktalarla dopdolu olduğunu görüyordu: Kar yağıyordu. İri kar taneleri ışığa girince havada pamuk gibi tembel tembel dolaşmaya başlıyorlardı, sonra daha bir tembel, düşüyorlardı yere. Vasilyev'in çevresinde dönüp duruyorlardı, sakalına, kirpiklerine, kaşlarına takılıp kalıyorlardı… Sürücüler de, atlar da, yayalar da bembeyazdı.

"Buraya, bu sokağa nasıl yağabilir kar!" diye geçiriyordu içinden Vasilyev. "Allah kahretsin bu evleri!"

Merdivenleri koşarak indiği için bacakları tutulmuştu; bir dağa tırmanmış gibi sık sık soluyordu, kalbi küt küt vuruyordu. Bir an önce bu sokaktan çıkmak, eve gitmek isteği yakıyordu içini, ama arkadaşlarını beklemeyi, ağır duygusunu onlara açmayı daha çok istiyordu.

Bu evlerde birçok şeyi anlamıştı. Felakete doğru giden kadınların ruhları da onun için, eskiden olduğu gibi bir esrar perdesi arkasındaydı. Ancak durumun, insanın düşünebileceğinden de kötü olduğunu anlamıştı. Kendini zehirleyerek canına kıyan o suçlu kadına düşmüş deniliyorsa, şu anda bu ses curcunasına uyarak dans eden, iğrenç, uzun tümceler söyleyen buradaki kadınlara yakışan bir ad bulmak çok güçtü. Felakete doğru giden değil, felaketin en kötüsünün içine düşmüş kadınlardı bunlar.

"Ahlaksızlık var bu kadınlarda," diye düşünüyordu, "ama suçun bilinci de, bir kurtuluş umudu da yok. Satıyorlar onları, satın alıyorlar, suçun içine, en bayağı, adi şeylerin içine sokup çıkarıyorlar, ama onlar –koyun gibi– kayıtsız duruyorlar, anlamıyorlar, boş boş bakıyorlar çevrelerinde olup bitene. Tanrım, ah Tanrım!"

İnsan gururu denen şeyin; kişilik, tanrısallık denen şeylerin burada bir paralık edildiğini, sarhoşların dediği gibi "son kertesine kadar" çamura bulandığını, ama bunun suçlusunun yalnızca bu sokak ve bu beyinsiz kadınlar olmadığını açık seçik görüyordu Vasilyev.

Baştan aşağı kardan bembeyaz olmuş bir grup öğrenci aralarında neşeli neşeli konuşarak, kahkahalar atarak geçti önünden. Öğrencilerden uzun boylu, zayıf olan birden durdu, dik dik baktı Vasilyev'in yüzüne, sarhoş bir sesle,

— Bizdenmiş! –dedi.– Keyfin mi kaçtı canım? Vah vah! Boş ver kardeşim, eğlenmene bak! Yürü hadi! Neşeni bul amca, neşeni!

Vasilyev'i omuzlarından tuttu; soğuk, ıslak bıyıklarını değdirdi yanağına, birden ayağı kaydı, düşecek gibi oldu, kolunu salladı,

— Sıkı tutun! Düşeceksin! –diye bağırdı.

Gülmeye başladı. Vasilyev'i bırakıp arkadaşlarının arkasından koştu.

Sokağı kaplayan gürültünün arasından resim bölümü öğrencisinin sesi duyuldu:

— Bir kadına vuramazsınız! Benim bulunduğum yerde vuramazsınız bir kadına! Şeytan suratlı alçaklar!

Evin kapısında tıp fakültesi öğrencisi göründü. Sağına soluna bakıp Vasilyev'i görünce endişeli,

— Burada mısın? –dedi.– Bak ne diyeceğim, vallahi bir yere gidilmez şu Yegor ile! Ne biçim insandır, anlamadım gitti! Rezalet çıkardı! Duyuyor musun? –Kapıya doğru seslendi.– Yegor! Hey Yegor!

Resim bölümü öğrencisinin sesi çın çın ötüyordu:

— Benim bulunduğum yerde vuramazsınız bir kadına!

Ağır, kocaman bir şey yuvarlandı merdivenden. Resim bölümü öğrencisiydi bu. Tekmeyle tepetakla aşağı yuvarlamışlardı onu.

Düştüğü yerden doğruldu, şapkasını silkeledi; yüzünde büyük bir öfke, nefret anlatımıyla yumruğunu yukarıya sallayarak bağırıyordu:

— Alçaklar! Canavarlar! Adi yaratıklar! Vuramazsınız bir kadına! Güçsüz, sarhoş bir kadına vurmak ha! Ah, sizi…

Tıp fakültesi öğrencisi ona yalvarmaya başladı:

— Yegor… Hadi Yegor… Yemin ederim, bir daha hiçbir yere gitmeyeceğim seninle. Vallahi gitmeyeceğim!

Resim bölümü öğrencisi yavaş yavaş yatıştı, üç arkadaş yürüdüler, eve dönüyorlardı.

Tıp fakültesi öğrencisi şarkı söylemeye başladı:

— "Bilinmez bir güç çekiyor beni bu hüzün dolu sahillere…"

Kısa bir aradan sonra ekledi resim bölümü öğrencisi:

— "İşte o değirmen… Bir yıkıntı var şimdi yerinde…" Hey Tanrım, ne kar yağıyor! Vasilyev'ciğim, niçin kaçtın? Çok ödleksin, inan, karıdan farkın yok…

Vasilyev arkadaşlarının arkasından yürüyor, onların sırtlarına bakarak düşünüyordu

"Fuhuşu ya biz kötü, adi bir ahlaksızlık sanıyoruz, abartıyoruz ya da –bu gerçekten de herkesin düşündüğü gibi kö-

tü bir şeyse– benim şu sevimli dostlarım 'Niva' dergisinde karikatürleri çıkan Suriyeliler, Kahireliler gibi esir sahibi, zorba, katillerdir. Şimdi şarkı söylüyorlar, kahkaha atıyorlar, dünyayı umursadıkları yok; oysa biraz önce kadınların açlığını, bilgisizliğini, akılsızlığını kötüye kullanan onlar değil miydi? Onlardı… tanık oldum buna. Onların insan severlikleri, tıp bilimleri, resim sanatı nerede kaldı? Bu insan kasaplarının sanatları, yüksek duyguları, bir fıkradaki içyağını anımsatıyor bana. İki haydut ormanda bir dilenciyi kesmişler; giysilerini paylaşırken torbasında bir parça donmuş içyağı bulmuşlar. Biri, 'Ne iyi oldu bunu bulduğumuz, gel yiyelim.' demiş. Öteki dehşete kapılmış: 'Deli misin, nasıl olur? Unuttun mu yoksa, bugün çarşamba!' Vazgeçmişler içyağını yemekten. Bir insanı kestikten sonra, dini bütün birer Hıristiyan oldukları inancı içlerinde, çıkmışlar ormandan. Bunlar da öyle, biraz önce kadınların etini satın aldılar, şimdi de biri bir sanatçı olduğunu, öbürü de bilim adamı olduğunu sanıyor…"

Kararlı, öfkeli bir sesle,

— Beni dinleyin, hey siz! –diye seslendi arkadaşlarına.– Niçin geliyorsunuz buraya? Bunun ne korkunç bir şey olduğunu anlamıyor musunuz yoksa? Anlamıyor musunuz? Tıp biliminiz bu kadınların her birinin veremden ya da başka bir hastalıktan, zamanından önce öleceğini söylüyor; her türlü sanatsa, onların ruhça daha da erken öleceğini söylüyor. Bu kadınların her biri, çalıştığı sürece, tutalım ki beş yüz erkekle yatıyorsa, her birini beş yüz erkek öldürüyor demektir. Bu beş yüz kişinin arasında sizler de varsınız! Bu durumda, ikiniz ömrünüz boyunca buraya ve bunun gibi yerlere iki yüz elli kere gelirseniz, ikinize bir öldürülmüş kadın düşer demektir! Bundan daha açık ne olabilir? Korkunç bir şey değil mi bu? İki, üç, beş erkek bir olup aç, akılsız bir kadını öldürüyor! Ah, korkunç bir şey değil mi bu Tanrım?

Resim bölümü öğrencisi yüzünü buruşturarak,

— Sonunda böyle olacağını baştan biliyordum zaten –dedi.– Ne diye taktık peşimize şu aptalı? Şu anda kafanın içinde büyük düşünceler var sanıyorsun, değil mi? Yanılıyorsun, düşünce falan değil onlar! Ne olduklarını şeytan bilir. Şu anda nefretle, tiksinerek bakıyorsun bana, ama öyle bakacağına, böyle yirmi ev de sen yaptırsan, bence çok iyi edersin. Senin bu bakışında, bütün sokakta olduğundan daha çok ahlaksızlık var! Hadi gidelim Volodya, ne yaparsa yapsın! Bunun kadar aptal bir çocuk görmedim…

Tıp fakültesi öğrencisi,

— Biz insanlar karşılıklı olarak öldürürüz birbirimizi –dedi.– Ahlaksızlıktır bu elbette, ama felsefe bir işe yaramaz burada. Hoşça kal.

Trubnaya alanında ayrıldılar arkadaşlar. Vasilyev yalnız kalınca bulvarda hızlı adımlarla yürümeye başladı. Karanlıktan korkuyordu, bütün dünyayı örtmek istiyormuş gibi iri iri yağan kardan korkuyordu; kar tanelerinin arasından göz kırpan soluk sokak fenerlerinin ışığından korkuyordu. Anlaşılmaz, bilinmez, çirkin bir korku doldurmuştu içini. Arada bir karşıdan gelenler oluyordu, ürkekçe kenara çekilip yol veriyordu onlara. Her yandan ona doğru kadınlar yürüyor, gözlerini ondan ayırmıyorlar sanıyordu…

"Başlıyor," diye geçirdi içinden. "Sinir buhranı başlıyor…"

## 6

Evde karyolasında yatıyor, zangır zangır titreyerek şöyle diyordu Vasilyev:

— Canlı onlar! Canlı! Tanrım, canlı!

Hayal gücünü durmadan zorluyor; kendini düşmüş bir kadının kâh kardeşi, kâh babası, kâh yanakları kat kat boyalı düşmüş bir kadının kendi olarak hayal ediyordu; dehşete düşürüyordu onu bu.

Sorunu çok acele, ne pahasına olursa olsun, çözümlemek zorundaymış, bu sorun başkalarının değil, kendi kişisel sorunuymuş gibi geliyordu ona nedense. Bütün gücünü toplayıp içindeki umutsuzluğu yendi, karyolasına oturup başını ellerinin arasına aldı, o gün gördüğü kadınları nasıl kurtarabileceğini düşünmeye koyuldu. Bilimle uğraşan bir insan olduğu için, herhangi bir sorunun nasıl bir yol tutularak çözümlenebileceğini çok iyi bilirdi. Son derece heyecanlı olmasına karşın, var gücüyle bu yoldan sapmamaya çalışıyordu. Bu sorunun geçmişini, bu konuda yazılanları düşünüyordu. Saat dörtte kalkmış, odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşarak, kadınları kurtarmak için son zamanlarda yapılan çalışmaları anımsamaya çalışıyordu. Faltsfeyn Galyaşkin, Neçayev, Yeçkin otellerinde kalmış birçok yakın arkadaşı dostu vardı… Bunlar arasında dürüst, fedakâr yaradılışta olanlar hiç de az değildi. Kadınları kurtarmaya çalışanları olmuştu…

"Bu sayılı girişimleri," diye düşünüyordu Vasilyev, "üçe ayırabiliriz. Bazıları kadını bataklıktan çekip almış, ona bir daire kiralamış, bir dikiş makinesi satın almıştır. Kadın terzilik etmeye başlamıştır. Sonra da isteyerek ya da istemeyerek, kapatması yapmıştır kadını; okulu bitirip kentten ayrılırken de bir eşya gibi, başka bir dürüst arkadaşına devretmiştir. Düşmüş kadının düşmüşlüğü de böylece sürüp gitmiştir. Bazılarıysa, kadını bataktan çıkardıktan, ona gene bir daire kiraladıktan, bu durumlarda kaçınılmaz olan dikiş makinesini da aldıktan sonra, ona okuma yazma öğretmeye, öğütler vermeye, kitaplar okutmaya koyulmuştur. Bu yaşam onun için yeni, ilginç olduğu sürece burada kalmış, dikiş dikmiştir kadın, sonra can sıkıntısından, öğretmeninden gizli eve erkek almaya başlamıştır ya da eski yuvasına, saat üçe kadar uyuyabileceği, kahve içebileceği, yemekte istediği kadar yiyebileceği yere kaçmıştır. Bazılarıysa –bunlar en heyecanlı, en fedakâr yaradılışlı olanlarıdır– yürekli, kararlı bir

adım atmışlardı. Evlenmişlerdir oradan çıkardıkları kadınla. Küstah, şımarık ya da aptal, ezilmiş bir yaratık, bir erkeğin karısı, bir evin hanımı, daha sonra bir anne olunca yaşamı da, dünya görüşü de çok değişmiştir; öyle ki erkek sonunda karısında, çocuklarının annesinde eski düşmüş kadını göremez olmuştur. Evet, en iyi, belki de tek yol evlenmektir."

Vasilyev yüksek sesle,

— Ama olanağı yok bunun! –dedi.

Yatağına attı kendini.

— Böyle bir şeye önderlik edemem ben! Böyle kadınlardan biriyle evlenebilmek için insanın bir aziz olması, nefret nedir, tiksinti nedir bilmemesi gerekir. Hem tutalım ki, bugünkü iki arkadaşımla ben zorladık kendimizi, evlendik. O sokaktaki kadınların hepsi evlendiler. Sonuç ne olacak? Neye yarayacak bu? Onlar burada, Moskova'da evleninceye kadar, Smolenskli sayman bir parti kız daha çıkaracaktır baştan, Saratovsklu, Nijegorodlu, Varşovalı kızlarla birlikte onlar da doluşacaklardır burada boşalan yere…

Gaz lambası is çıkarmaya başlamıştı. Vasilyev farkında değildi. Düşünmeye devam ederek odada dolaşmaya başladı gene. Sorunu bambaşka bir biçimde alıyordu şimdi: Düşmüş kadınların gerekli olmaktan çıkmaları için ne yapmalıydı? Bunun için, onları satın alan, öldüren erkeklerin yaptıkları şeyin tüm çirkinliğin, bayağılığını hissedip dehşete kapılmaları gerekliydi. Erkekleri kurtarmak gerekiyordu.

"Bilimle, sanatla bir şey elde edilemeyeceği ortada…" diye düşünüyordu Vasilyev. "Burada tek kurtuluş yolu havariliktir."

Şimdi, yarın akşam o sokağın başında nasıl duracağını hayal ediyordu. Önünden her geçene şöyle diyecekti:

— Nereye, niçin gidiyorsunuz? Tanrı'dan korkmuyor musunuz?

Kayıtsız faytonculara dönecekti:

— Neden duruyorsunuz burada? Vicdanınız sızlamıyor mu, kendi kendinizden nefret etmiyor musunuz? Oysa Tanrı'ya inanıyorsunuz, bunun günahı olduğunu biliyorsunuz, bu yüzden insanların cehenneme gideceklerini de biliyorsunuz. Niçin cevap vermiyorsunuz? Evet, sizin akrabanız falan değiller bu kadınlar, ama düşünün ki, onların da sizin gibi babaları, ağabeyleri var…

Arkadaşlarından biri Vasilyev için bir gün "yetenekli bir insan" demişti. Bunu söyleyen arkadaşının yazarlık yeteneği vardı, sahne yeteneği, resim yeteneği vardı, oysa onun yeteneği bambaşka bir yetenekti: İnsanlık yeteneği. Genel olarak acıya karşı ince, soylu bir duyarlığı vardı. İyi bir oyuncunun başkalarının davranışlarını, seslerini kendinde yansıttığı gibi, Vasilyev de başkalarının acısını yansıtırdı ruhunda. Gözyaşı görünce ağlardı; bir hastanın yanında o da hasta olur, inlemeye başlardı; birisine zor kullanıldığını görünce, ezilen kendisiymiş gibi gelirdi ona, çocuk gibi korkuya kapılır, o korkuyla da yardıma koşardı. Başkalarının acısı çok etkilerdi onu, duygulandırırdı, kendinden geçirirdi…

Arkadaşı haklı mıydı, bilmiyoruz, ama soruna bir çözüm yolu bulduğunu sandığı anda Vasilyev'in duyguları bir esini çok andırıyordu. Ağlıyor, gülüyor, yarın sokağın başında söyleyeceği şeyleri yüksek sesle yineliyor; onu dinleyip, insanlara doğruyu göstermek için sokağın başında onun yanında yer alacaklara karşı içinde güçlü bir sevgi duyuyordu. Mektup yazmak için masaya oturuyor, kendi kendine yeminler ediyordu…

Bütün bunların esine benzemesinin bir nedeni de uzun sürmemeleriydi. Hemen yorulmuştu Vasilyev. Londralı, Hamburglu, Varşovalı, kadınlar –dağların toprağın üzerine çöktüğü gibi– bütün ağırlıklarıyla çökmüşlerdi üzerine. Bu ağırlık karşısında korkuya kapılmıştı Vasilyev, cesaretini yitirmişti. Güzel konuşma yeteneğinin olmadığını anımsadı; ödlek, yüreksiz bir çocuk olduğu; dünyayı umursamayan in-

sanların onu, bir hukuk fakültesi üçüncü sınıf öğrencisini, ödlek, değersiz bir genci dinlemeyecekleri; gerçek havariliğin sözde değil, davranışlarda olduğu geldi aklına…

Ortalık aydınlanmaya, sokaktan faytonlar geçmeye başladığında Vasilyev, kanepede kıpırdamadan yatıyor, tavanda bir noktaya bakıyordu, Şimdi düşündüğü ne kadınlardı, ne erkekler, ne de havarilik. Tüm dikkati ruhundaki, ona ıstırap veren acının üstünde toplanmıştı. Aynı zamanda hem eleme, hem çok büyük bir korkuya, hem de umutsuzluğa benzeyen anlamsız, belirsiz, soyut bir acıydı bu. Nerede olduğunu gösterebilirdi Vasilyev. Göğsünde, yüreğinin altındaydı; ama bir şeye benzetmenin olanağı yoktu onu. Bir zamanlar birkaç kez şiddetli diş ağrısı çekmişti. Göğsü, adaleleri ağrımıştı, ama bütün bunlar ruh ağrısının yanında hiçti. Bu ağrı içindeyken yaşamı iğrenç görüyordu… Tezi de, yazıp tamamladığı güzel yapıtı da, sevdiği insanlar da, felakete sürüklenen kadınların kurtuluşu da –daha düne kadar sevdiği ya da kayıtsız olduğu her şey– şimdi aklına geldikçe, sokaktan geçen arabaların tekerlek sesleri gibi, koridor hizmetçilerinin koşuşmaları, gün ışığı gibi sinirlerini bozuyordu. Önünde biri, büyük bir yüce gönüllülük gösterseydi ya da korkunç bir zorbalık yapsaydı, bu ikisi de aynı tiksinti dolu izlenimi bırakırdı üzerinde. Kafasının içinde tembel tembel dolaşıp duran düşüncelerden yalnızca ikisi sinirlendirmiyordu onu: Bunlardan biri, kendini öldürmek yetkisinin her an elinde olduğu düşüncesi; öteki de bu acının üç günden çok sürmeyeceği düşüncesiydi. Bu ikincisini şimdiye kadarki deneyimlerinden biliyordu.

Bir süre daha yattıktan sonra kalktı, gene kollarını sallayarak dolaşmaya başladı odanın içinde; ama şimdi her zamanki gibi bir köşeden öteki köşeye gidip gelmiyor, duvarların dibinden yürüyerek bir kare çiziyordu. Arada bir yan gözle aynada kendine bakıyordu. Yüzü bembeyazdı, süzülmüştü; şakakları içeri çökmüştü; gözleri daha bir iri, karan-

lık, sabit bakışlıydı; başkasınındı sanki bu gözler, dayanılmaz bir ruhsal acı anlatımı vardı bakışlarında…

Öğleden sonra resim bölümü öğrencisi çaldı kapıyı.

— Vasilyev, içerde misin? –diye sordu.

Cevap alamayınca bir dakika bekledi, bir şeyler düşündükten sonra Ukraynaca cevap verdi kendi kendine:

— *Nema. V nivrsitet piyşov, treklyatıy hlopets.*[1]

Sonra çekip gitti. Vasilyev karyolaya uzandı, başını yastığın altına soktu, acıdan ağlamaya başladı; gözyaşları ne denli çok akarsa, ruh acısı o denli korkunçlaşıyordu. Hava kararmaya başlayınca, onu bekleyen acı dolu geceyi anımsadı. Korkunç bir umutsuzluk doldu içine. Çabucak giyindi, kapısını ardına kadar açık bırakıp –en küçük bir işi de, amacı da olmadığı halde– koşarak çıktı odasından. Nereye gittiğini düşünmeden Sadovaya Sokağı boyunca hızlı hızlı yürümeye başladı…

Kar dünkü gibi, gene lapa lapa yağıyordu. Hava kırılmıştı. Vasilyev ellerini paltosunun kolları içine sokmuş, atlı tramvayların da, gelip geçenlerin de gürültüsünden ürkerek Sadovaya Sokağı'ndan Suhareva Kulesi'ne kadar, oradan Kızıl Kapı'ya kadar yürüdü, sonra Basmanna'ya döndü. Bir meyhaneye girip büyük bir bardak votka içti. Ama bir yararı olmadı bunun. Razgulyay'a kadar gittikten sonra sağa döndü, daha önce hiç girmediği sokaklara girip çıktı. Altından Yauza'nın çağlayarak aktığı, üzerinden Kızıl Kışlalar'ın sıra sıra ışıklarının gözüktüğü eski köprüye kadar yürüdü.

Ruhsal acısını yeni bir duyguyla, ya da acıyla unutturmak amacıyla –ne yapacağını bilmeden, ağlayarak, titreyerek– paltosuyla ceketinin önünü açtı, çıplak göğsünü rüzgâra, ıslak kara verdi. Ama bu da azaltmadı acısını. O zaman köprünün parmaklığından sarktı; aşağıya, çatlayarak akan simsiyah Yauza'ya baktı; kendini baş aşağı ırmağa atmak

---

1 Yok. Üniversiteye gitmiştir Allahın cezası.

geldi içinden; ne var ki, yaşama duyduğu nefretten, tiksintiden, kendi canına kıymak istediğinden değildi bu. Hiç değilse bir yerini incitmek, böylece bir acının yerine başka bir acıyı duymak istiyordu… Ama simsiyah su, karanlık, karla kaplı bomboş kıyı korkunçtu. İçi ürperdi, yoluna devam etti. Kızıl Kışlalar boyunca yürüdü, sonra geri döndü, bir koruya girdi, korudan köprüye çıktı gene…

"Hayır, eve, eve!" diye geçiriyordu içinden, "Galiba evde daha az acı çekiyorum…"

Dönüp eve yürüdü. Odasına girince ıslak paltosuyla şapkasını çıkarıp attı, duvarlar boyunca yürümeye başladı gene, sabaha kadar yürüdü, yürüdü…

## 7

Ertesi gün resim bölümü öğrencisiyle tıp fakültesi öğrencisi ona geldiklerinde Vasilyev –gömleği paramparça, kolları ısırık içinde– odada dönüp duruyor, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlayıp acıdan inliyordu. Arkadaşlarını görünce,

— Allah aşkına! –dedi.– Nereye olursa götürün beni, ne isterseniz yapın, ama Allah aşkına çabuk kurtarın beni! Kendimi öldüreceğim

Resim bölümü öğrencisinin yüzü bembeyaz oldu, eli ayağı tutuştu. Tıp fakültesi öğrencisi de ha ağladı, ha ağlayacaktı; ama tıp adamlarının yaşamda karşılaşılan her durumda soğukkanlılıklarını, ağırbaşlılıklarını yitirmemek zorunda olduklarını anımsayıp, durumu önemsemez bir tavırla,

— Sinirlerin bozulmuş senin –dedi.– Ama önemi yok, hemen doktora gidelim.

— Nereye isterseniz gidelim, ama yalvarırım çabuk!

— Telaşlanma. Kendine hâkim olmalısın.

Resim bölümü öğrencisiyle tıp fakültesi öğrencisi elleri titreyerek giydirdiler Vasilyev'i, dışarı çıkardılar.

Tıp fakültesi öğrencisi yolda,

— Mihail Sergeiç çoktan beri tanışmak istiyordu seninle –diye anlatıyordu.– Çok cana yakın bir insandır, mesleğinin de iyilerindendir. Bin sekiz yüz seksen iki yılında bitirdi fakülteyi, ama hastası çoktur. Öğrencilerle de arkadaş gibidir.

Vasilyev acele ediyordu:

— Hızlı yürüyün, hızlı…

Mihail Sergeiç –sarışın, şişman bir doktordu– kibar, ağırbaşlı, son derece resmi karşıladı üç arkadaşı; yalnızca dudağının bir kıyısıyla gülümseyerek,

— Arkadaşınız Mayer ile resim bölümü öğrencisi hastalığınızdan söz etmişlerdi –dedi.– Size yardımcı olmak haz verecektir bana. Evet? Oturunuz lütfen…

Doktor, masasının önündeki büyük koltuğa oturttu Vasilyev'i, sigara kutusunu sürdü önüne. Dizlerini ovuşturarak,

— Evet efendim –diye konuşmaya başladı.– Gelelim asıl konumuza… Kaç yaşındasınız?

Doktor soruyor, tıp fakültesi öğrencisi cevap veriyordu. Vasilyev'in babasının özel bazı hastalıkları olup olmadığını, çok içip içmediğini, ona karşı aşırı sert davranıp davranmadığını, bazı tuhaf huylarının dikkati çekip çekmediğini sordu doktor. Aynı şeyleri dedesi için, annesi, kardeşleri için de sordu. Vasilyev'in annesinin çok güzel sesi olduğunu, bazen tiyatro oyunlarında bile rol aldığını öğrenince birden heyecanlandı doktor,

— Affedersiniz –dedi,– annenizde tiyatroya karşı aşırı bir tutku var mıydı acaba, hatırlıyor musunuz?

Yirmi dakika geçmişti aradan, doktorun dizlerini ovalaması, hep aynı şeylerden söz etmesi Vasilyev'in canını sıkmaya başlamıştı.

— Doktor –dedi,– anladığım kadarıyla, hastalığımın kalıtsal olup olmadığını öğrenmeye çalışıyorsunuz. Hayır, kalıtsal değildir hastalığım.

Doktor daha sonra Vasilyev'in çocukluk yıllarında gizli bir suç işleyip işlemediğini, başını bir yere çarpıp çarpmadı-

ğını, bazı eğimleri, tuhaflıkları, özel bazı tutkuları olup olmadığını sordu. Hastasıyla çok yakından ilgilenen doktorların genellikle sordukları soruların yarısına hiç cevap verilmese, sağlığa en küçük bir zararı dokunmaz bunun; ama Mihail Sergeiç'in yüzünde de, tıp fakültesi öğrencisinin, resim bölümü öğrencisinin yüzünde de, Vasilyev bu sorulardan birine cevap vermezse, her şey mahvolacakmış gibi bir anlatım vardı. Doktor sorduğu sorulara aldığı cevapları nedense bir kâğıda not ediyordu. Vasilyev'in doğal bilimler fakültesini bitirdiğini, şimdi de hukuk fakültesinde okuduğunu öğrenince düşünmeye daldı…

Tıp fakültesi öğrencisi,

— Geçen yıl çok güzel bir yapıt yazdı… –dedi. Gene dudağının bir kıyısıyla gülümsedi doktor,

— Affedersiniz –dedi,– sözümü kesmeyin, dikkatimi dağıtıyorsunuz. Evet, sinirlerin bozulmasında bunun da etkisi olmuştur elbette. Akıl yeteneklerinin zorlanması, aşırı yorgunluk… Evet, evet… –Vasilyev'e döndü– Peki votka içiyor musunuz?

— Çok seyrek.

Yirmi dakika daha geçti. Tıp fakültesi öğrencisi alçak sesle Vasilyev'in sinirlerinin bozulmasının akla yakın nedenleri üzerine kendi görüşünden söz etmeye başlamıştı. Sonra, önceki gün üçü birlikte S. Sokağı'na gittiklerini anlattı.

Arkadaşlarıyla doktorun kadınlardan, o uğursuz sokaktan öylesine kayıtsız, soğuk, önemsemez bir tavırla söz etmeleri son derece tuhaf geldi Vasilyev'e… Kaba olmamak için kendini tutmaya çalışarak,

— Doktor, yalnız bir şey söyleyin bana –dedi,– fuhuş kötü müdür, iyi mi?

Doktor, bu onun için bir sorun olmaktan çıkalı çok oluyormuş, bu konuda bir kuşkusu yokmuş gibi,

— Aman dostum, sorulacak şey mi bu? –dedi.– Böyle bir iddiada bulunan mı oldu?

Vasilyev kaba,

— Ruh doktoru musunuz siz? –diye sordu.

— Evet efendim, ruh doktoruyum.

Vasilyev ayağa kalktı, odanın içinde bir köşeden öteki köşeye gidip gelmeye başladı.

— Belki üçünüz de haklısınız! –dedi.– Belki de! Ama şaşırtıcı buluyorum bütün bunları. İki fakültede okumamı bir mucize sayıyorlar; iki yıl sonra bir kenara atılacak, unutulup gidecek bir yapıt yazdığım için göklere çıkarıyorlar beni; ama düşmüş kadınlardan, şu sandalyelerden söz ettiğim gibi kayıtsız söz edemediğim için doktora gösteriyorlar beni, deli diyorlar, bana acıyorlar!

Birden nedense kendine de, arkadaşlarına da, önceki gün gördüğü herkese de, şu doktora da çok çok acımaya başlamıştı. Ağlamaya başladı, koltuğu attı kendini.

Tıp fakültesi öğrencisiyle resim bölümü öğrencisi soru dolu bakışlarını doktora doğrultmuşlardı. Doktor, bu gözyaşlarını da, umutsuzluğu da çok iyi anlıyormuş gibi, güven dolu bir tavırla yaklaştı Vasilyev'e. Bir şey söylemeden, içmesi için birkaç hap verdi ona; sonra da Vasilyev sakinleşince soydu onu; cildinin duyarlılığını, dizlerinin reflekslerini, daha birçok şeyi incelemeye koyuldu.

Vasilyev düzelmişti biraz. Doktorun yanından çıktığında kendi kendinden utanıyordu. Faytonların gürültüsü sinirlerini bozmuyordu artık, yüreğinin altındaki ağırlık da –eriyormuş gibi– giderek hafifliyordu. İki reçete vardı elinde. Birinde potasyum bromür, ötekinde morfin yazılıydı… Daha önce de birçok kez almıştı bunları!

Bir süre durdu sokakta, düşündü, sonra vedalaştı arkadaşlarıyla, ağır ağır yürüdü. Üniversiteye gidiyordu.

1888

# *Bahis*

**1**

Karanlık bir sonbahar gecesiydi. Yaşlı banker odasında bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, on beş yıl önce sonbaharda verdiği akşam yemeğini düşünüyordu. Zeki çok kimse vardı o yemekte, ilginç konuşmalar olmuştu. Söz dönmüş dolaşmış, sonunda ölüm cezasına gelmişti. Aralarında çok sayıda bilim adamı, gazeteci olan konukların çoğunluğu ölüm cezasına karşıydı. Bu cezalandırma yolunun zamanı geçmiş, Hıristiyanlığa ters düşen, töre dışı bir yol olduğu kanısındaydılar. İçlerinden bazıları ölüm cezasının her yerde ömür boyu hapis cezasına çevrilmesi gerektiği görüşünü savunuyordu.

Ev sahibi banker,

— Sizin görüşünüze katılmıyorum –diyordu.– Gerçi ölüm cezası da yemedim, ömür boyu da yatmadım cezaevinde, ama a priori[1] şunu söyleyebilirim, bence ölüm cezası çok daha dürüst, çok daha insancıl bir çözüm yoludur. Ölüm cezası birden öldürüyor, ömür boyu hapis ise yavaş yavaş. Söyler misiniz, sizi birkaç dakika içinde öldüren cellat mıdır daha iyi bir insan, yoksa canınızı yıllar boyu ağır ağır çıkaran mı?

---

1 a priori: (burada) Bir varsayım olarak. (Latince)

Konuklardan biri,

— İkisi de kötüdür –demişti.– Çünkü ikisinin de amacı aynıdır, ikisi de insanı öldürüyor sonunda. Devlet Tanrı değildir. İnsanın elinden gerektiğinde geri vermeyeceği bir şeyi almaya hakkı yoktur.

Konukların arasında bir de yirmi beş yaşında genç bir hukukçu vardı. Onun da bu konuda düşüncesini sorduklarında şöyle demişti:

— Bence ölüm cezası da, ömür boyu hapis de aynı derecede kötüdür; ama ölüm cezasıyla ömür boyu hapisten birini seçmek zorunda kalsam hiç kuşkusuz, ikinciyi seçerim. Nasıl olursa olsun, yaşamak hiç yaşamamaktan iyidir.

Heyecanlı bir tartışmaya girmişlerdi. O zamanlar daha genç, sinirli olan banker birden heyecanlanmıştı, yumruğunu masaya indirip, genç hukukçuya doğru bağırmıştı:

— Yanılıyorsunuz! Bir hücrede tek başınıza beş yıl bile kalamayacağınıza iki milyona bahse girerim.

Hukukçu,

— Sözünüzde ciddiyseniz, beş yıl değil, on beş yıl kalacağıma bahse girerim –diye karşılık vermişti.

— On beş yıl mı? –diye bağırmıştı banker.– Kabul! Beyler iki milyon koyuyorum ortaya!

— Tamam! –demişti hukukçu.– Siz iki milyon koyuyorsunuz, ben de özgürlüğümü!

Sonunda girmişlerdi bu korkunç, saçma bahse! Bu bahis o zamanlar milyonlarının hesabını bilmeyen, paranın şımarttığı, dünyayı umursamayan bankeri çok heyecanlandırmıştı. Sofrada hukukçuya takılıyor, şöyle diyordu.

— İş işten henüz geçmemişken aklınızı başınıza toplayın delikanlı. Benim için iki üç milyon bir şey değildir, ama siz yaşamınızın en güzel üç dört yılını kaybetmek tehlikesini göze alıyorsunuz. Üç dört diyorum. Çünkü daha fazla dayanamayacaksınız… Şunu da unutmayın benim bahtsız dostum, bir yere isteyerek kapanmak, zorunlu kapanmaktan çok da-

ha ağır gelir insana. İstediğiniz an dışarı çıkmaya hakkınız olduğu düşüncesi hücrede durmadan kemirecektir içinizi. Acıyorum size!

Şimdi, odasında bir aşağı bir yukarı dolaşırken bütün bunları anımsıyordu banker. Soruyordu kendi kendine:

— Ne diye girdim bu bahse sanki? Hukukçunun on beş yılını boşa harcamasının, benim de iki milyonu havaya atmamın kime ne yararı olacak? Bu, ölüm cezasının ömür boyu hapis cezasından iyi ya da kötü olduğunu kanıtlayabilecek mi insanlara? Hayır, gene hayır. Saçma, akılsızca bir şey bu. Benim açımdan, karnı tok bir insanın kaprisiydi bu, hukukçunun açısından ise basit bir para hırsı…

Sonra o akşamdan bugüne kadar olanları anımsadı. Hukukçunun bu on beş yılı bankerin bahçesindeki küçük yapılardın birinde sıkı bir gözetim altında geçirmesine kara verilmişti. Bu on beş yıllık süre içinde kendisine ayrılan bölümün kapısından dışarı çıkmayacaktı. Hiç insan görmeyecek, insan sesi duymayacak, mektup, gazete almayacaktı. Yalnızca müzik aleti istemesine, kitap okumasına, mektup yazmasına, şarap ve tütün içmesine izin vardı. Bahsin koşullarına göre dış dünyayla ilişkileri ancak sessiz, o da sırf bu amaçla kapısına açılan küçük pencereden olabilecekti. Gereken her şeyi –kitapları, notaları, şarabı, vb.– mektupla istediği kadar getirtebilecekti. Ama gene o küçük pencereden alacaktı hepsini. Anlaşma, hukukçunun bu on beş yılı kesinlikle yalnız geçirmesi için gerekli en küçük, en önemsiz ayrıntıları bile kapsıyor; onun tam on beş yıl, 14 Kasım 1870 günü saat 12'den, 14 Kasım 1885 günü saat 12'ye kadar kapalı kalmasını öngörüyordu. Hukukçunun bu koşulları– iki dakika bile olsa– bozması bankeri ona iki milyon ödemek zorunluluğundan kurtaracaktı.

Mahpusluğun ilk yılında hukukçuya –kısa mektuplarından anlaşıldığı kadarıyla– yalnızlık, can sıkıntısı çok ağır gelmişti. Kaldığı bölümden gece gündüz, durmadan piyano se-

si geliyordu! Şarap da istemiyordu, tütün de. Şarabın insanda istek uyandırdığını, isteğinse bir mahpus için en büyük düşman olduğunu; sonra iyi cins şarap içip de hiç kimseyi görmemenin, yalnız kalmaktan daha can sıkıcı bir şey olacağını yazıyordu. Tütünse, odasının havasını bozarmış. Birinci yıl çoğunlukla hafif kitaplar yollamışlardı hukukçuya. Karmakarışık olaylarla dolu aşk romanları, cinayet öyküleri, hayali romanlar, komediler, vb…

İkinci yıl bahçedeki küçük evde piyano susmuştu. Hukukçu mektuplarında yalnızca klasikleri istiyordu artık. Beşinci yıl yeniden piyano sesi duyulmaya başlamıştı, mahpus şarap istemişti. Kapıdaki küçük pencereden içeriyi gözetleyenler bütün bu yıl onun yalnızca yediğini, içtiğini, karyolasında yattığını, sık sık esnediğini, kendi kendiyle öfkeli öfkeli konuştuğunu söylüyorlardı. Kitap okumayı bırakmıştı. Bazı geceler masaya oturup yazmaya başlıyor, bütün gece yazıyor, sabah olunca da yazdıklarının hepsini küçük küçük parçalara ayırırcasına yırtıyordu. Birçok kez ağladığını duymuşlardı.

Altıncı yılın ikinci yarısında mahpus yabancı diller, felsefe ve tarih üzerinde sıkı bir çalışmaya girişmişti. Hırsla vermişti kendini bu bilimlere. Öyle ki, istediği kitapları banker zor yetiştiriyordu ona. Dört yıl içinde yaklaşık altı yüz kitap getirtilmişti. Bu sıkı çalışma döneminde banker bir ara şöyle bir mektup almıştı mahpusundan: "Sevgili gardiyanım! Bu satırları size altı dilde yazıyorum. Gerekli kimselere gösteriniz. Okusunlar. Hiçbir yanlış bulamazlarsa yazdıklarımda, yalvarırım, bahçede bir el ateş ettiriniz adamlarınıza. Bu silah sesi bana emeklerimin boşa gitmediğini gösterecektir. Tüm yüzyılların, tüm ülkelerin bilgeleri başka başka dillerde konuşurlar, ama hepsinin içinde aynı ateş yanar. Ah, onları anlayabildiğim için şu anda ne mutlu olduğumu, ruhumu ne büyük bir hazzın doldurduğunu bilemezsiniz!" Mahpusun isteği yerine getirilmişti. Banker bahçede iki el ateş etmelerini buyurmuştu adamlarına.

Onuncu yıldan sonra mahpus hep masada oturuyor, yalnızca İncil'i okuyordu. Dört yılda altı yüz bilim kitabının altından girip üstünden çıkan bir insanın hiç de kalın olmayan, anlamı açık seçik ortada bir kitap üzerinde handiyse bir yıl çalışması tuhaf geliyordu bankere. İncil'den sonra çeşitli dinlerin tarihleriyle din kitapları gelmişti.

Mahpusluğun son iki yılında seçim yapmadan ha bire okumuştu hukukçu. Kâh Byron'u ya da Shakespeare'i istiyordu. Kimi zaman bir kimya kitabı ile tıp kitabını, bir romanı, herhangi bir felsefe ya da din kitabını aynı anda istediği mektuplar geliyordu ondan. Parçalanan gemisinin artıkları ortasında kalan bir insanın, canını kurtarmak için heyecanla bir o parçaya, bir bu parçaya tutunmasına benziyordu okuması.

## 2

Yaşlı banker bütün bunları anımsıyor, düşünüyordu:

"Yarın saat on ikide özgürlüğüne kavuşuyor. Sözleşmemize göre iki milyonu vermek zorunda kalacağım ona. Bu parayı verirsem, mahvoldum demektir. Meteliksiz kalırım…"

On beş yıl önce milyonlarının hesabını bilmiyordu, şimdi de parasının mı, borcunun mu çok olduğunu sormaya korkuyordu kendine. Borsa fırtınası, tehlikeli vurgunlar, yaşlılığında bile bırakamadığı çılgınlıklar işlerini yavaş yavaş kötüye götürmüş; korkusuz, kendine çok güvenen, mağrur milyoneri tahvillerin her yükseliş ya da düşüşünde titreyen, sıradan bir banker yapmıştı.

İhtiyar, mutsuzluk içinde saçlarına yapışıp,

— Allah belasını versin şu bahsin! –diye mırıldandı.– Niçin geberip gitmedi şu adam? Daha kırk yaşında. Elimde avucumdaki son paramı alacak, evlenecek, mutluluk içinde yüzecek, borsa oyunlarına katılacak; oysa ben bir yoksul gibi gıptayla bakacağım ona, her gün aynı şeyi söyleyecek ba-

na: "Mutluluğumu size borçluyum, izin verin de yardım edeyim size!" Hayır, bu kadarı da fazla! İflastan, yüz karasından kurtulmanın tek yolu bu adamın ölümüdür!

Saat üçü vurdu. Banker kulak kabarttı. Evde herkes uyuyordu, yalnızca üşümüş ağaçların dalları hışırdıyordu. Bahçede hiç ses çıkarmamaya dikkat ederek, on beş yıldır kilitli kapının anahtarını kasadan aldı, paltosunu giyip evden çıktı.

Dışarısı karanlık, soğuktu. Yağmur yağıyordu. Islak, keskin bir rüzgâr uğulduyordu bahçede, ağaçları sallıyordu. Banker gözlerini kısarak bakıyordu, ama önünü de göremiyordu, beyaz heykelcikleri de, küçük evi de, ağaçları da… Küçük eve yaklaşınca iki kez seslendi nöbetçiye. Cevap veren olmadı. Besbelli soğuktan, yağmurdan kaçmıştı; şimdi mutfakta ya da limonlukta bir yerde uyuyordu.

"Düşündüğüm gibi yapacak gücü kendimde bulabilirsem, önce nöbetçiden kuşkulanacaklardır," diye geçirdi içinden.

Karanlıkta el yordamıyla çıktı merdiveni, kapıyı açtı, küçük eve girdi, gene el yordamıyla küçük koridora geçti, bir kibrit yaktı. Görünürlerde kimsecikler yoktu. Burada, kimin olduğunu bilmediği yatağı alınmış bir karyola ile köşede dökme demir, küçük bir soba vardı. Mahpusun odasının kapısındaki mühür sağlamdı.

Kibrit sönünce heyecandan titreyerek küçük pencereden içeri baktı.

Mahpusun odasını yanan mumun cılız ışığı aydınlatıyordu. Masada oturuyordu mahpus. Yalnızca sırtı, saçları, bir de kolları görünüyordu. Masanın üstünde de, masanın yanındaki iki koltukla halının üstünde de açık kitaplar doluydu.

Beş dakika geçti aradan, mahpus bir kez bile kıpırdamamıştı. On beş yıllık mahpusluk kıpırdamadan oturmayı öğretmişti ona. Banker parmağıyla tıklattı pencereni camını, mahpus gene kıpırdamadı. O zaman banker mührü kapıdan dikkatle çıkardı, anahtarı deliğine soktu.

Paslanmış kilit boğuk bir ses çıkardı, gıcırdayarak açıldı kapı. Banker, kapı gıcırdayınca içerden şaşkınlık dolu bir haykırışın, ayak seslerinin geleceğini bekliyordu, ama üç dakika geçmişti aradan, eskisi gibi sessizlik vardı kapının arkasında. Odaya girmeye karar verdi.

Olağan insana benzemeyen bir adam oturuyordu masada. Üzeri deri kaplı bir iskeletti sanki, saçları kadın saçı gibi uzundu. Sakalı da uzun, karmakarışıktı. Yüzünün rengi kirli sarı, avurtları çöküktü, sırtı dar, uzundu; saçı sakalı birbirine karışmış başını dayadığı kolu öylesine ince, cılızdı ki, bakınca birden dehşete kapılmıştı banker. Saçlarının arasına tek tük beyaz saç bile vardı; çökmüş yüzünü gören dünyada inanamazdı onun henüz kırk yaşında olduğuna. Uyuyordu… Başı öne düşmüştü. Masanın üzerinde, önünde, ince bir el yazısıyla doldurulmuş bir kâğıt duruyordu.

Banker "Zavallı adam!" diye geçirdi içinden. "Uyuyor, belki de şu anda milyonları görüyordur düşünde. Bu yarı ölüyü tutup yatağın üzerine atmam, yastığı yüzüne hafifçe bastırmam yeter. En iyi niyetli bir bilirkişi bile cinayet izi bulamaz bunda. Ama önce bakalım şu kâğıda neler yazmış…"

Banker masanın üzerinden aldı kâğıdı, okumaya başladı:

"Yarın saat on ikide özgürlüğüme, insanların arasına girmek hakkına kavuşuyorum. Ama bu odadan çıkmadan, güneşi görmeden önce sizlere birkaç şey söylemek istiyorum. Şu anda beni gören Tanrı'nın huzurunda bütün açık yürekliliğimle söylüyorum size: Özgürlüğün de, yaşamın da, sağlığın da, kitaplarınız da, dünya nimetleri olarak adı geçen her şeyin de en küçük bir değeri, anlamı yoktur benim için.

Dünyadaki yaşamı bu on beş yıl içinde dikkatle inceledim. Evet, dünyayı da, insanları da görmedim, ama kitaplarınızda misk kokulu şaraplarınızdan içtim, şarkılar söyledim, ormanlarda geyiklerin, yabani domuzların peşinden koştum, kadınları sevdim… Yüce ozanlarınızın büyüleriyle yaratılmış bulutlar gibi göksel dilberler geldiler bana gecele-

ri, başımı döndüren çok güzel masallar fısıldadılar kulağıma. Kitaplarınızda Elbruz'un, Montblanc'ın doruklarına tırmandım; oradan, güneşin sabahları nasıl doğduğunu, akşamları gökyüzünü de, okyanusu da, dağların tepelerini de nasıl kızıl bir ışığı boğduğunu gördüm; oradan, başımın üstünde şimşeklerin bulutları yararak nasıl çaktıklarını gördüm; yemyeşil ormanlar gördüm, çayırlar, ırmaklar, göller; kentler gördüm; denizkızlarının şarkılarını, çobanların kavallarından çıkan ezgileri dinledim; bana Tanrı'dan söz etmek için yanıma konan meleklerin kanatlarına sürdüm elimi… Kitaplarınızda dipsiz uçurumlara attım kendimi, mucizeler yarattım, öldürdüm, kentler yaktım, yeni dinler yaymaya çalıştım, krallık yönettim…

Bilge kişi yaptı beni kitaplarınız. Yorulmak bilmez insan zekâsının yüzyıllardan beri yarattığı her şeyi kafatasımın içine sıkıştırdım. Hepinizden bilgili olduğumu biliyorum.

Kitaplarınızı da, dünya nimetlerini de, bilgeliği de küçük görüyorum şimdi. Dünyada her şey boş, saçma, bir serap gibi aldatıcıdır. İstediğiniz kadar mağrur olun; zeki, güzel olun, ama ölüm sonunda tarla fareleri gibi silip götürecektir sizi yeryüzünden; geride bıraktıklarınıza, tarihe, yüce kişilerinizin ölümsüzlüğüne gelince, onlar da bir gün yeryuvarlağıyla birlikte donup taşlayacak ya da yanıp kül olacak.

Çıldırmışsınız siz, yolunuzu şaşırmışsınız. Yalanı gerçek, çirkinliği de güzellik sanıyorsunuz. Herhangi bir durum sonucu elma ağaçları, portakal ağaçları elma, portakal yerine birden kurbağa, kertenkele verse ya da güller terlemiş at gibi kokmaya başlasa, şaşırıp kalırdınız değil mi? İşte ben de yeri göğe yeğlediğiniz için size öyle şaşırıyorum. Anlamak istemiyorum sizi.

Yaşamınızın temel değeri olan şeylerden iğrendiğimi davranışlarımla da göstermek için, bir zamanlar beni cennete götürecek diye hayalini kurduğum, şimdiyse umursamadığım iki milyonu almayacağım. Bu parayı almak hakkından

kendimi yoksun etmek için, kararlaştırdığımız andan beş saat önce çıkacağım buradan, böylece sözleşmeyi bozmuş olacağım."

Banker masanın üzerine koydu kâğıdı, bu tuhaf adamı başından öptü, gözlerinden yaşlar boşandı, dışarı çıktı. Ömründe hiçbir zaman, borsadaki büyük kayıplarından sonra bile o andaki kadar küçük görmemişti kendini. Eve dönünce yatağına yattı, ama heyecanı, gözyaşları uzun süre engel oldu uyumasına…

Ertesi sabah nöbetçiler –yüzleri bembeyaz– koşarak gelip, küçük evde kalan adamın bahçeye bakan pencereden dışarı atladığını, avlu kapısından çıkıp gittiğini haber verdiler. Banker hizmetçileriyle birlikte küçük eve koştu, mahpusunun kaçmış olduğunu kendi de gördü. Sonra gereksiz birtakım söylentilere neden olmaması için, mahpusun hakkından vazgeçtiğini yazdığı kâğıdı aldı masadan, odasına dönünce kasasına kilitledi.

1888

# *Besleme*

Gece yarısı. On üç yaşındaki besleme Varka, beşiği sallarken bir yandan da uykulu bir ninni tutturmuş, mırıldanıyor:

*Uyusun da büyüsün, ninni,*
*Tıpış tıpış yürüsün, ninni…*

Meryem Ana tasvirinin önünde küçük, yeşil bir lamba yanıyor. Odanın bir başından öteki başına gerili ipte, kurumaları için kundak bezleri, iri, kara pantolonlar asılı. Lambanın ışığı, tavanda geniş, yeşil bir yuvarlak çizmiş, kundakların, pantolonların uzun gölgeleri sobanın, beşiğin, Varka'nın üstüne düşmüş… Lambanın ışığı titreştiğinde tavandaki yuvarlak ile gölgeler canlanıyor, rüzgârdanmış gibi dalgalanıyorlar. Boğucu bir hava var içeride. Koyu bir lahana çorbası ve kösele kokusu sarmış her yanı.

Bebek ağlıyor. Bağırmaktan sesi kısıldığı, bitkin düştüğü halde yine de ağlamayı kesmiyor. Yatışacağa da benzemiyor. Varka'nın uykusu var. Gözkapakları kapanıyor, başı ikide bir önüne düşüyor, boynu çok ağrıyor. Ne gözkapaklarını kaldıracak, ne de dudaklarını oynatacak gücü var. Yüzü kurumuş, odunlaşmış, başı topluiğne başı kadar küçülmüş gibi geliyor ona.

— Uyusun da büyüsün ninni –diye mırıldanıyor Varka,– tıpış tıpış yürüsün…

Bir cırcırböceği sobanın içinde cırlıyor. Yan odada, duvarın ötesinde bey ve Kalfa Afanasiy horluyorlar… Beşik acıklı acıklı gıcırdıyor, Varka mırıltıyla ninni söylüyor… Gecenin sessizliğinde her şey birleşiyor, rahat döşekte yatarken dinlemesi pek tatlı bir ninni oluveriyor. Ama bu müzik insanın sinirini bozmaktan, onu canından bezdirmekten başka bir şeye yaramıyor şimdi. Çünkü Varka'nın üzerine gevşeklik çöktürüyor, uykusunu getiriyor. Oysa uyuyamaz Varka. Allah saklasın, bir uyusa, hanımla bey canını çıkartana kadar döverler onu sonra.

Lamba göz kırpıyor sanki. Yeşil yuvarlak ile gölgeler harekete geçiyor, Varka'nın yarı açık, dalgın gözlerinin önünde öteye beriye kayıyor, uykulu beyninde dumanlı düşler yaratıyorlar. Varka, gökyüzünde birbiri ardından koşuşan, bebek gibi ağlaşan kapkara bulutlar görüyor hayalinde. Ve işte güçlü bir rüzgâr çıkıp tümünü dağıtıyor. Varka, cıvık çamurla kaplı geniş bir şose görüyor. Bir dizi yük arabası güçlükle ilerliyor, omuzlarında ağır çuvallarla iki büklüm insanlar el ele tutuşmuş yürümeye çalışıyor, karmakarışık bir sürü gölge, ortalıkta dolaşıyor. Soğuk görünüşlü bulutların arasından şosenin iki yanında ormanlar gözüktü. Çuval taşıyan iki büklüm insanlarla gölgeler birden çamura yatıyor. "Niçin çamurun içinde yatıyorsunuz?" diye soruyor Varka. "Uyuyacağız, uyuyacağız" diyorlar, berikiler. Ve derin, tatlı bir uykuya dalıyorlar. Bir sürü saksağan ve karga gelip telgraf teline konuyor, küçük çocuk gibi bağrışarak uyuyanları uyandırmaya çalışıyor. Varka,

— Ninni, ninni… –diye mırıldanırken kendini karanlık, havasız bir köy evinde görüyor şimdi.

Toprağı bol olsun, ölmüş babası Yefim Stepanov yerde kıvranıyor. Varka onu görmüyor, ama acıdan tahtaların üzerinde yuvarlanışını, inleyişini işitiyor. Kendi deyişiyle:

"Fıtığı ağrıyor". Acısı öylesine dayanılmaz ki, tek sözcük bile söylemiyor, yalnızca derin derin, hırsla soluyor, dişlerini "tak–tak–tak" diye trampet gibi takırdatıyor.

Biraz önce annesi Pelageya, beylere, Yefim'in ölmek üzere olduğunu söylemek için koşarak çıkıp gitmişti. Bu zamana kadar dönmüş olmalıydı. Varka, sobanın üstündeki döşeğinde yatıyor. İstiyor, ama uyuyamıyor, babasının "tak–tak"larını dinliyor. İşte, bir arabanın tekerlek sesleri duyuldu. Buraya geliyor. Bey, kentten onlara konuk gelen genç doktoru göndermiş. Doktor içeri giriyor. Karanlıkta görünmüyor, ama öksürüğü ve kapıyı kapadığı duyuluyor.

— Işığı yakın –diyor.

Yefim karşılık veriyor: "Tak–tak–tak…"

Pelageya, aceleyle sobanın üstüne atılıp kibritleri koydukları çanak parçasını aramaya koyuluyor. Aradan hayli zaman geçiyor, ama kibrit hâlâ bulunamadı. Sessizlikte doktor, cebinden kendi kibritini çıkarıp yakıyor.

Pelageya,

— Bir dakika, efendim, bir dakika –diyor ve koşarak dışarı çıkıyor, biraz sonra elinde yana yana ufacık kalmış bir mum parçasıyla geri geliyor.

Yefim'in yanakları al al, gözleri fal taşı gibi açık, bakışları keskin. Oradakilerin içlerini okuyor sanki. Doktor üzerine eğilerek:

— Neyin var? –diyor.– Dur bakayım! O!.. Ne zamandan beri buran böyle?

— Ne bileyim ben. Ecel geldi, beyim, ecel… Ömrü tükettik…

— Saçmalama… İyileştiririz biz seni!..

— Canınız nasıl isterse öyle yapın anam babam. Candan teşekkür ederim size, ama boşuna yorulacaksınız, bir şeyi değiştiremeyeceksiniz, biliyorum… Azrail gelip insanın başucuna konduktan sonra insanoğlunun elinden bir şey gelmez.

On beş dakika muayene ediyor doktor Yefim'i. Sonra doğruluyor:

— Benim yapabileceğim bir şey yok… –diyor.– Hastaneye gitmen gerek, ancak orada ameliyat edebilirler seni. Zaman kaybetmeden hemen git… Gitmezlik etme sakın! Vakit hayli geç, şimdi herkes uyuyor, ama zararı yok, bir pusula veririm sana. Duydun mu?

Pelageya atılıyor yandan:

— Efendim, neyle gitsin istiyorsunuz? Atımız yok ki bizim.

— Olsun, beye söylerim, bir araba verir size.

Doktor gidiyor, mum sönüyor ve "tak–tak"lar yine başlıyor… Yarım saat sonra bir arabanın daha yaklaştığı işitiliyor. Bu, beyin hastaneye gitmesi için Yefim'e gönderdiği arabadır. Yefim hazırlanıyor ve gidiyor…

Ve işte güzel, ışık dolu bir gün doğuyor. Pelageya evde yok. Hastaneye, Yefim'in durumunu öğrenmeye gitti. Bir yerde bir çocuk ağlıyor. Varka, birinin kendi sesiyle ninni söylediğini duyuyor:

— Uyusun da büyüsün, ninni; tıpış tıpış yürüsün, ninni…

Kapı açılıyor, Pelageya içeri giriyor. Haç çıkardıktan sonra fısıltıyla,

— Gece, ağrısını dindirmişler, sabah ruhunu teslim etmiş –diyor.– Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın… Doktorlar, "Geç kaldınız" dediler… Daha önce gitseymiş kurtulurmuş…

Varka koşarak ormana gidiyor, ağlamaya başlıyor. Birisi ensesine aniden öyle bir vuruyor ki, alnı kayın ağacının gövdesine hızla çarpıyor. Gözlerini kaldırıyor, ayakkabıcılık yapan beyini karşısında görüyor.

— Ne yapıyorsun, Allahın belası? –diyor bey.– Yavrum ağlıyor, duymuyor musun?

Ve kulağından yakalayarak hızla sarsıyor Varka'yı. Bey gittikten sonra Varka beşiği sallamaya, ninni mırıldanmaya

devam ediyor. Yeşil yuvarlak ile pantolon, kundak bezi gölgeleri göz kırpıyorlar ona ve biraz sonra yine kendilerine bağlıyorlar onu. Gene cıvık çamur şoseyi görüyor. Omuzlarında ağır torbalar taşıyan iki büklüm insanlar ile gölgeler hâlâ uyuyorlar. Onları seyrederken ölesiye uyumak istiyor Varka. Neredeyse ayakta uyuyacak, ama yanı sıra yürüyen annesi Pelageya ha bire daha çabuk yürümesi için dürtüklüyor onu. İşe girmek için kente gidiyorlar. Varka, karşılaştıkları yolculara yakarıyor:

— Allah rızası için bir sadaka verin! İyi yürekli beylerimiz, küçük bir sadakayı esirgemeyin bizden!

Tanıdık bir ses yanıt veriyor ona:

— Çocuğu ver bana!

Varka ayılamıyor, aynı ses bu kez daha kızgın,

— Çocuğu ver bana, diyorum! –diye bağırıyor.– Uyuyorsun değil mi, geberesice!

Varka şaşkınlıkla yerinden sıçrayıp çevresine bakınıyor ve durumu hemen kavrıyor. Ne şose, ne Pelageya, ne de sadaka veren yolcular var. Yalnız, bebeği emzirmeye gelen hanım var. Odanın ortasında ayakta duruyor. Şişko, iriyarı bayan, bebeği emzirip yatıştırmaya çalışırken Varka ayakta duruyor, ona bakıyor. Hanımının işini bitirmesini bekliyor. Dışarıda gök yavaş yavaş mavileşiyor, tavandaki yeşil yuvarlakla gölgeler belli belirsiz soluklaşıyor. Sabah olmak üzere.

Hanım, geceliğinin önünü iliklerken,

— Al! –diyor.– Çok ağlıyor, herhalde nazar değdi yavruma.

Varka bebeği alıyor, beşiğine yatırıyor ve yeniden sallamaya başlıyor. Yeşil yuvarlakla gölgeler yavaş yavaş kayboluyorlar. Artık hiçbir şey kafasına girip aklını karıştırmıyor. Uyumak istiyor, hem çok istiyor. Uykusunu dağıtmak için başını beşiğin kenarına dayayıp kendisi de beşikle birlikte sallanıyor, ama boşuna, gözkapakları yine kapanıyor, başı dönüyor. Sessizlikte birden, öteki odadan beyin sesi gürlüyor:

— Varka, sobayı yak!

Artık kalkıp işe girişme zamanının geldiğini anlıyor Varka. Beşiği bırakıp odun almak için odunluğa koşuyor. Varka daha rahattır şimdi. Koşarken, dolaşırken, oturduğu zamanki gibi başına vurmuyor uyku. Odunu getirip sobayı yakmaya koyuluyor. Odunlaşmış yüzünün yumuşadığını, düşüncelerinin aydınlığa kavuştuğunu seziyor.

Hanım,

— Varka, semaveri yak! –diye sesleniyor.

Varka henüz çırayı yarmış, ateşlemiş, semaverin altına sokuyor ki, bir ses daha işitiliyor:

— Varka, beyin çizmelerinin çamurunu temizle!

Varka döşemeye oturup çizmeleri temizlemeye koyuluyor. Bir yandan da, "başını geniş, derin çizmenin içine sokup biraz kestirse ne iyi olurdu" diye geçiriyor içinden… Ve birden çizmeler büyüyor, büyüyor, şişiyor, bütün odayı dolduruyor. Varka'nın elindeki fırça yere düşüyor. Hemen, fırça gözünde büyümesin, oynayıp durmasın diye başını iki yana sallıyor, gözlerini iyice açıyor.

— Varka, dış merdivenleri yıka, müşterilere ayıp oluyor!

Varka merdivenleri yıkıyor, odaları topluyor, öteki sobayı yakıyor, alışverişe koşuyor. Başını kaşıyacak zamanı yok.

Ama şu, mutfakta dikilip patates soymak olmasa… Başını bir şey yere doğru çekiyor sanki, gözlerinin önünde patatesler kararıyor, bıçak elinden kayıyor. Bunlar yetmiyormuş gibi, bir de giysisinin kolunu dirseğine kadar sıvamış öfkeli bayan, çevresinde dolaşıp bağıra çağıra söylenmiyor mu… Varka'nın kafasının içinde çan gibi çınlıyor bu ses. Öğleden sonraki çamaşır, dikiş işleri de oldukça yorucu. Öyle anlar oluyor ki, her şeye boş vererek şöyle yere uzanıp doyasıya bir uyku çekmek istiyor canı.

Gün akşam oluyor. Dışarıda havanın yavaş yavaş kararmasını uykulu gözlerle seyrederken uyuşmuş şakaklarını ovuyor ve nedenini kendisinin de bilmediği bir gülümseme

dolaşıyor dudaklarında. Akşamın loşluğu, kapanan gözlerini okşuyor, derin bir uyku müjdeliyor ona. Gece oturmaya konuklar geliyor.

Hanım,

— Varka, semaveri koy! –diye sesleniyor.

Semaver de o kadar küçük ki… Konuklar çaya doyuncaya dek beş kere yakmak gerekiyor onu. Çay içildikten sonra Varka tam bir saat kapı dibinde dikilip konuklara bakıyor, buyruk bekliyor.

— Varka, koş iki şişe bira al!

Varka ok gibi fırlayıp uykusuyla yarışıyormuş gibi olanca gücüyle koşuyor.

— Varka, bir koşu git votka getir bakayım! Varka, şişe açacağı nerede? Varka, balıkları temizle!

Ve işte konuklar da gidiyorlar. Işıklar bir bir sönüyor, hanımla bey yatıyorlar. Son bir buyruk daha duyuluyor:

— Varka, çocuğu salla!

Sobanın içinde cırcır böceği cırlıyor, yeşil yuvarlak tavanda, pantolon ve kundak bezlerinin gölgeleri yine Varka'nın yarı açık gözlerinin önünde oynaşıyor, titreşiyor, düşüncelerini bulandırıyor.

— Uyusun da büyüsün, ninni –diye mırıldanıyor Varka,– tıpış tıpış yürüsün…

Ama bebek susacağa benzemiyor, çatlayacak gibi ağlıyor. Varka yine çamurlu şoseyi, çuval taşıyan iki büklüm insanları, Pelageya'yı, Yefim'i görüyor. Hepsini tanıyor, anlıyor, ama bu yarı uykulu halinde, elini ayağını zincire vuran, soluk almasını engelleyen görünmez gücü bir türlü anlayamıyor. Ondan kurtulmak için çevresine bakıyor, arıyor, ama boşuna, bulamıyor. Sonunda bu acılara dayanamayacağını açıkça görüp bütün gücünü toplayarak yukarıya, tavanda titreşen yeşil yuvarlağa bakıyor, çocuğun sesini dinliyor ve soluk almasını engelleyen düşmanı buluyor:

Bebeği…

Varka gülümsüyor. Böyle basit bir şeyi şimdiye dek anlayamamış olmasına şaşıyor. Yeşil yuvarlak, gölgeler ve cırcırböceği de gülümsüyor, şaşırıyorlar.

Düş, Varka'yı iyice sarıyor. Taburesinden kalkıp içten gülümsüyor, gözlerini kırpmadan odanın içinde dolaşmaya başlıyor. Ellerini ayaklarını zincire vuran bebekten biraz sonra kurtulacağını düşünmek rahatlatıyor onu… Çocuğu öldürdükten sonra uyuyacak, uyuyacak, uyuyacak…

Gülümseyerek yeşil yuvarlağa işaret parmağını sallıyor, usul usul beşiğe yaklaşıyor, bebeğin üzerine eğiliyor, bunca sıkıntıdan sonra sonunda uyuyabileceğini düşünerek gülümsüyor.

Aradan bir dakika geçmeden, derin, çok derin bir uykuya dalıyor…

1888

# *Köpeğiyle Dolaşan Kadın*

**1**

Her zaman köpeğiyle dolaşan bir kadının son günlerde sahil yolunda görünmeğe başladığı herkesin dilindeydi. İki haftadan beri Yalta'da kaldığı için oranın alışkanlıklarını oldukça benimseyen Dmitri Dmitriç Gurov da böyle şeylerle ilgilenmeğe başlamıştı. Birkaç günden beri Berne'nin gazinosunda oturuyor, sahil yolunda bir aşağı bir yukarı dolaşan orta boylu, bereli, sarışın genç kadını, arkasından koşan küçücük, beyaz ev köpeğini izliyordu.

Sonraları, günde birkaç kez şehir gezisinde, parkta karşılaşmaya başladılar. Kadın her zaman bir başına, beyaz köpeğiyle dolaşıyor, beresini başından hiç çıkarmıyordu. Kimin nesi olduğunu bilen yoktu. "Köpeğiyle dolaşan kadın" diyordu.

Gurov yanında "Kocası ya da bir tanıdığı yoksa tanışmamız fena olmazdı," diye düşünüyordu.

Gurov kırkında değildi, ama on iki yaşında bir kızı, lisede okuyan iki oğlu vardı. Daha üniversitenin ikinci sınıfındayken evlendirmişlerdi onu. Şimdiyse karısı ondan çok daha yaşlı görünüyordu. Uzun boylu, simsiyah kaşlı, inatçı, gururuna son derece düşkün, ağırbaşlı, kendi deyimiyle, her şeyi düşünerek yapan bir kadındı. Çok okur, yazısında

sertleştirme işareti[1] kullanmaz, kocasını Dmitri değil, Dimitri diye çağırırdı. Kocasıysa onun pek akılsız, dar görüşlü, çirkin olduğu kanısındaydı. Ondan korkar, evde durmayı sevmezdi. Uzun zamandır karısına ihanet ediyordu. Sık sık yasak aşklar yaşıyor, belki de bunun için, kadınlar konusunda her zaman yakışık almaz sözler kullanıyordu. Yanında kadınlardan söz açılsa, hemen atılır:

— İğrenç yaratıklar, derdi.

Onlar için istediği kelimeleri kullanabilecek kadar başından acı olaylar geçtiği inancındaydı. Öte yandan, iki gün bu "iğrenç yaratıklar"sız da yapamazdı. Erkekler arasında canı sıkılır, konuşacak bir şey bulamazdı.

Her zaman soğuktu onlara karşı. Ama kadınların yanında kendini daha bir serbest hisseder, konuşacak ilginç konular bulurdu. Onların hoşlanacakları biçimde davranmayı iyi becerirdi. Aralarında susmak bile sıkmazdı onu nedense. Dış görünüşünde, davranışlarında, kısacası her şeyinde çekici, esrarlı, kadınların gönlünü hoş eden, onları kendine bağlayan bir şey vardı. Bunu o da biliyordu. Kendi de bu esrarlı şeyin etkisi altındaydı.

Hayata önceleri, bilinen o hoş çeşniyi veren; ağırbaşlı, hele kararsız, harekete geçmek için yerlerinden oynamaya bir türlü karar veremeyen Moskovalı erkeklere içten, küçük bir serüven gibi gözüken her türlü kadın erkek yakınlaşmasının, zamanla büyüyüp başlı başına bir dert olduğunu, sonunda pek sıkıcı bir hal aldığını birçok olay, özellikle acı olaylar öğretmişti Gurov'a. Ama karşısına hoşlanabileceği bir kadın çıktığında bu dersi hemencecik unutuverir, yaşamak hevesine kapılır, her şeyi olağan, eğlence dolu sanırdı.

Bir akşamüzeri parkta yemek yerken, bereli kadının ağır adımlarla yanındaki boş masaya doğru geldiğini gördü. Gu-

---

1 Sertleştirme işareti, Rusça'da sert sonlu her sözcüğün sonunda kullanılan bir işaretti. 19. yüzyılın sonlarında kaldırıldı.

rov daha ilk bakışta adım atışından, yüz ifadesinden, giyinişinden, taranışından bu kadının evli olduğunu, soylu bir aileden geldiğini, Yalta'da ilk kez bulunduğunu, burada bir başına kaldığını ve canının pek sıkıldığını anlamıştı… Yalta'da kadın erkek ilişkilerinin yüz kızartıcılığı üzerine anlatılanların yarısından çoğunun yalan olduğunu, bu öyküleri uyduranların, ellerinden gelse, seve seve aynı günahları işleyeceklerini biliyordu. Böyle insanlardan nefret ederdi. Kadın üç adım ötesindeki masaya oturduğunda, kolay kazanılan tutku saatleri, tepelere gezmeye çıkmalar üzerine anlatılanları hatırladı. Tanımadığı, adını sanını bildiği bir kadınla yaşayabileceği kısa ömürlü yıldırım aşkının hayali gözlerini kamaştırdı, başını döndürdü.

Okşayıcı tavırlarla küçük köpeği yanına çağırdı, hayvan gelince, tehdit eder gibi işaret parmağını salladı. Köpek hırlamaya başlayınca parmağını daha çok salladı.

Kadın, Gurov'un yüzüne bakarak gözlerini yere indirdi. Kızarak:

— Korkmayın, ısırmaz –dedi.

— Kemik verebilir miyim ona?

Kadın, "evet" anlamına başını sallayınca, beriki gülümseyerek devam etti:

— Çoktan beri mi Yalta'sınız?

— Bugün beşinci gün oluyor.

— Ben ikinci haftayı dolduruyorum.

Bir an ikisi de sustu. Kadın, gözlerini kaldırmadan:

— Zaman çabuk geçiyor –dedi,– ama gene de sıkıcı bir yer.

— Âdettendir… herkes Yalta'da sıkıldığını söyler. Belev ya da Jirdeli biri de gelir gelmez: "Ah, ne sıkıcı bir yer!" der, "Ne toz, ne duman bu!" Bilmeyen de Granada'dan geldi sanır.

Kadın gülümsedi. Sonra, birbirini tanımayan iki insan gibi yemeklerini yemeği sürdürdüler. Kalkınca birlikte yürüdüler. Özgür, hayatlarından hoşnut, nereye giderlerse, ne

konuşurlarsa konuşsunlar, umursamayan kişilere özgü, şaka dolu, öyle pek derin anlamları olmayan bir konuşma başladı aralarında. Ağır adımlarla yürüyor, denizin ne denli olağanüstü bir ışıkla aydınlandığından söz ediyorlardı. Yumuşak, sıcak bir maviye bürünmüştü deniz. Ayın oluşturduğu altın sarısı bir çizgi ortadan ikiye bölüyordu onu. Sıcak bir günü izleyen boğucu akşamdan söz ediyorlardı. Gurov, Moskovalı olduğunu, öğrenimini dil üzerine yaptığını, ama şimdi bankada çalıştığını, bir ara özel bir koroda söylemeğe heves ettiğini, Moskova'da iki evi olduğunu vb. anlattı. Kadından Petersburg'da doğup büyüdüğünü, iki yıldan beri yaşadığı S.'ye gelin gittiğini, Yalta'da daha iki ay kalacağını, birkaç güne kadar kocasını beklediğini öğrendi. Kocasının belediyede mi, yoksa belediye halk idaresinde mi çalıştığını bir türlü anlatamadı, buna kendi de güldü. Gurov bir de, kadının isminin Anna Sergeyevna olduğunu öğrenmişti.

Sonra odasında hep onu, yarın gene buluşacaklarını düşündü. Öyle olmalıydı zaten. Yatağa girince şimdi kızı gibi, bu kadının da kısa bir zaman önce enstitüde okuduğunu, tanımadığı biriyle konuşurken gülümseyişindeki ürkekliği, sıkılganlığı getirdi gözünün önüne. Sezinlememiş olamayacağı o gizli niyetle gözünün içine bakıldığı, arkasından gidildiği böyle bir durumla ömründe ilk kez karşı karşıya kaldığı belliydi. İncecik güçsüz boynu, bal rengi gözleri geldi aklına.

"Ama gene de içli bir hali var," diye geçirdi içinden ve dönüp uyumaya hazırlandı.

## 2

Tanışmalarının haftası olmuştu. Bir tatil günüydü. İçeride boğucu bir sıcak, sokakta koyu toz bulutlarını savuran, şapkaları uçuran bir rüzgâr vardı. Bütün gün susuzluktan bunalmışlardı. Sık sık otel gazinosuna inmişlerdi. Anna Sergeyevna'ya meyve suyu, dondurma ısmarlamıştı Gurov. Gidecek başka bir yerleri yoktu.

Akşamüzeri hava biraz yatışınca rıhtıma, vapurun limanına girişini izlemeye gittiler. Rıhtım çok kalabalıktı. Herkes birini bekliyordu zahir, çünkü hemen herkesin elinde bir buket çiçek vardı. Zengin Yalta sosyetesinin başka yerde pek görünmeyen iki özelliği gözler önüne seriliyordu burada: Genç kızlar gibi giyinmiş yaşlı kadınlarla, çok sayıda general boy gösteriyordu.

Gemi fırtına yüzünden geç kalmıştı, ancak güneş battıktan sona gelebildi. Rıhtıma yanaşmadan önce, uzun süre açıkta dolaştı durdu. Anna Sergeyevna, tanıdık arıyormuş gibi, saplı gözlüğüyle yolcuları, gemiyi inceliyordu. Durmadan konuşuyor, birbiriyle ilgisi olmayan sorular soruyor, sorduğunu aradan bir dakika geçmeden unutuyordu. Sonra kalabalıkta gözlüğünü kaybetti.

Gösterişli kalabalık dağıldı. Rüzgâr dinmişti. Gurov ile Anna Sergeyevna tenhalaşmış rıhtımda vapurdan birinin çıkmasını bekliyorlarmış gibi hâlâ dikiliyorlardı. Anna Sergeyevna artık konuşmuyordu. Başını çevirip Gurov'a bakmadan elindeki çiçekleri kokluyordu.

Gurov:

— Akşama doğru hava biraz düzeldi –dedi.– Bir yere gitsek nasıl olur?

Anna Sergeyevna cevap vermedi.

Gurov durmuş yüzüne bakıyordu. Birden sarılıp dudaklarından öptü kadını. Sonra çiçeklerin kokusuyla nemliliklerini ciğerlerine çekince kendine gelmiş gibi, acaba gören oldu mu diye çevresine bakındı, alçak bir sesle:

— Size gidelim… –dedi.

Çabuk adımlarla yürüyüp rıhtımdan ayrıldılar.

Anna Sergeyevna'nın odasında boğucu bir sıcak vardı. Japon mağazasından satın aldığı lavantaların kokusu havayı doldurmuştu. Gurov ona bakarak şöyle geçiriyordu içinden: "Şu dünyada ne tuhaf rastlantılar oluyor!" Geçmişten belleğinde kalanlar, kaygısız, saf, aşktan başları dönmüş

–kısa ömürlü de olsa– bağışladığı mutluluk için ona minnettar kalan birtakım kadınların anılarıydı. Bunların yanında, karısının yaradılışında, içten sevmeyen, ne denli çok sevdiklerini ikide bir görkemli sözlerle açığa vurun, gösterişli, isterik hareketlerle seven, duygularının aşk ya da tutku değil de, onlardan daha yüksek, daha önemli bir şey olduğunu iddia eden kadınlarla; yaşlandıklarını yavaş yavaş anlamağa başlayan, hayattan verebileceğinden çok fazlasını almak hırsıyla yanıp tutuşan, kaprisli, kafaları çalışmayan, başkaları üzerinde hüküm sürmek hevesinde, hareketlerinin nereye varacağını hiç tasa etmeyen birkaç güzel kadın da vardı. Sonuncuları elde ettikten sonra Gurov onların güzelliklerinden nefret eder, çamaşırlarındaki dantellerden balık pulu gibi tiksinirdi.

Gelin görün ki, karşısındaki kadının saf gençliğinin ona verdiği ürkeklikle sıkılganlığı, çekingen halleri hâlâ gitmemişti. Bir kapı ansızın vurulduğunda duyulan şaşkınlık hüküm sürüyordu odada. Bir vakitlerin "Köpeğiyle dolaşan kadın"ı, şimdiki Anna Sergeyevna bütün olanları, kötü yola düşmesine neden olmuşlar gibi pek ciddi karşılıyordu. Alışılmamış bir durumdu bu. Yüzü sarkmış, buruşmuştu. Uzun saçları yüzünün iki yanından elemli elemli omuzlarına dökülüyordu. Eski bir tablodaki günahkâr kadın gibi hüzünlü, derin düşüncelere dalmıştı. Bir ara başını kaldırarak:

— Pek kötü –dedi.– Herkesten önce siz ayıplayacaksınız beni.

Masanın üzerinde bir karpuz vardı. Gurov kendine bir dilim kesip, soğukkanlılıkla yemeye koyuldu. En azından yarım saat hiç konuşmadılar.

Anna Sergeyevna'nın pek dokunaklı bir duruşu vardı. Dürüst, içten, ömründe pek az kötü şey görmüş bir kadının temiz kokusu vardı üzerinde. Masanın üstünde yanan tek mumun soluk ışığı, içinde esen fırtınaları göstermeğe yetiyordu. Gurov:

— Seni niçin ayıplayacağım anlayamadım? –dedi.– Ne söylediğini kulağın duyuyor mu?

Anna Sergeyevna'nın gözleri dolmuştu:

— Tanrı affetsin beni! –diye karşılık verdi.– Pek acı bir şey bu.

— Kendini haklı çıkarmağa çalışır gibi bir halin var.

— Nasıl haklı çıkarmağa çalışabilirim kendimi? Kötü, alçak bir kadınım. Kendimden nefret ediyorum. Haklı çıkmak da istediğim yok. Kocamı değil, kendimi aldattım. – Çoktandır aldatıyorum.– Belki de dürüst, iyi bir insandır kocam, ama benim için bir uşaktan başka bir şey olamaz. İş yerinde ne yaptığını, görevinin ne olduğunu bilmiyorum. Onunla evlendiğimde henüz yirmi yaşındaydım Evlendikten sonra merak içimi kemiriyordu. Bir şeyler istiyordu canım. "Bizden iyi yaşayanlar da vardır elbette" diyordum kendi kendime. Daha ilginç bir hayatım olsun istiyordum!.. Hep düşünüyordum… Siz anlayamazsınız bu duyguyu. Yemin ederim, artık kendimi tutamaz olmuştum. Bir şeyler oluyordu bana, kocama hasta olduğumu söyleyip buraya geldim… Sizinle tanışmadan önce kor üstünde geziyor gibiydim. Ne yaptığımı, ne ettiğimi bilemiyordum… İşte sonunda herkesin aşağılık bulduğu, iğrendiği pis bir kadın olup çıktım.

Anna Sergeyevna'nın içten tavrı, bu yersiz, beklenilmeyen açılması Gurov'u öfkelendirmeğe, canını sıkmağa başlamıştı. Gözlerinde yaş olmasaydı, şaka ya da rol yaptığını düşünecekti ya, öyle de değildi. Alçak bir sesle:

— Ne istediğini anlayamıyorum –dedi.

Beriki, yüzünü Gurov'un göğsüne dayayıp var gücüyle sarıldı ona:

— İnanın, inanın bana, yalvarıyorum… –dedi.– Dürüst, temiz bir hayatım olsun istiyorum. Günahtan nefret ediyorum. Ama ne yaptığımı kendim de bilmiyorum. Öğrenim görmemiş kişiler "şeytan kandırdı" derler. Benim de şeytanın kandırdığını söylemekten başka yapacak bir şeyim yok şu anda.

Gurov:

— Yeter, yeter… –diye mırıldandı.

Anna Sergeyevna'nın ürkek, dalgın gözlerine bakıyor, yüzünü öpüyor, alçak okşayıcı bir sesle konuşuyordu. Sonunda yatıştırabildi onu. Biraz sonra neşeli neşeli gülüşmeye başlamışlardı.

Dışarı çıktıklarında sahil yolunda kimsecikler yoktu. Her yanı selvi ağaçlarıyla dolu kentin ölü bir görünümü vardı. Öte yanda deniz uğulduyor, kayalıkları dövüyordu. Büyükçe bir sandal dalgaların üstünde sallanıyor, kıçındaki uykulu fenerin soluk ışığı bir görünüyor, bir kayboluyordu.

Bir fayton bulup Oreanda'ya çekmesini söylediler. Gurov yolda:

— Demin antrede soyadını öğrendim, dedi. Tahtada von Diderits yazıyordu. Kocan Alman mı?

— Hayır, sanırım dedesiymiş Alman. Kendisi Ortodoks.

Oreanda'da kiliseye yakın bir banka oturup aşağıyı seyre koyuldular. İkisi de sessiz duruyordu. Sabah sisinin arasından pek silik gözüyordu Yalta. Dağların tepelerini hareketsiz, beyaz dumanlar kaplamıştı. Bir yaprak bile kıpırdamıyordu. Ağustosböceklerinin cırıltısı her yanı doldurmuştu. Aşağılardan ta buraya kadar gelen denizin boğuk uğultusu; iç huzurunu, hepimizi bekleyen sonsuz uykuyu söylüyordu. Buralarda daha ne Yalta, ne Oreanda varken, gene uğulduyordu deniz aşağıda. Şimdi de uğulduyor, bir gün bizler yok olduktan sonra gene böyle kayıtsız, umursamaz uğuldayacak. Her birimizin ölüme, hayata karşı kayıtsızlığının bu devamlılığında, belki de sonsuz kurtuluşumuzun, yeryüzünde sürüp giden yaşamla varoluş zincirinin kanıtı vardır. Ortalık aydınlanmaya başladığında bir o kadar daha güzelleşen genç kadının yanı başında otururken deniz, dağlar, bulutlar ve geniş gökyüzünün masal görünümüyle kendinden geçen, yüreği hafifleyen Gurov, yaradılışımızın yüce nedenlerini, insanlık değerlerimizi unuttuğumuzda yaptığımız, düşündükleri-

miz dışında her şeyin, ama her şeyin gerçekten pek hoş, haz verici olduğunu geçiriyordu içinden.

Bir adam –herhalde bekçiydi– gelip yüzlerine baktı, sonra uzaklaştı. Bu ayrıntı bile oldukça esrarlı, hatta güzel gelmişti onlara. Feodosiy'den gelen, artık gün ağardığı için tüm ışıklarını söndürmüş bir geminin limana girişini izlediler.

Sessizliği ilk bozan Anna Sergeyevna oldu:

— Çiy düştü.

— Evet, dönelim artık.

Kalkıp kente döndüler.

Sonraları her öğle üzeri sahil yolunda buluşmaya, öğle ve akşam yemeklerini birlikte yemeğe başladılar. Geçi saatlere kadar kol kola dolaşıyorlardı. Anna Sergeyevna geceleri iyi uyuyamadığından, kalbinin pek hızlı çarptığından yakınıyordu. Kıskançlıktan, Gurov'un ona yeterince saygı duymadığından dert yanıyor, hep aynı soruları soruyordu. Parkta ya da gezide otururlarken yakınlarında kimsecikler yoksa, Gurov sarılıp öpüyordu onu. Avarelik, aman kimse görmesin diye her yana bakıldıktan sonra alınan kaçamak öpücükler, yakıcı sıcak, denizin hoş kokusu, gösterişli, tok işsiz güçsüzler kalabalığı sanki gençleştirmişti Gurov'u. Durmadan Anna Sergeyevna'ya ne hoş ve çekici olduğunu söylüyor, ona karşı aşırı tutkulu davranıyor, dizinin dibinden hiç ayrılmıyordu. Öteki ise, ikide bir derin düşüncelere dalıyor, hem kendine gelmesi için Gurov'a yalvarıyor, hem de onun kendisini hiç sevmediğini, aşağılık bulduğunu, saygısını yitirdiğini başına kakıyordu. Hemen hemen her gün kent dışında bir yere, Oreanda ya da çağlayana gidiyorlardı. Her keresinde de mutlu dönüyorlardı.

Anna Sergeyevna'nın kocası gecikmişti. Bir gün bir mektup geldi ondan. Gözlerinin kötü olduğunu yazıyor, bir an önce eve dönmesi için karısına yalvarıyordu. Anna Sergeyevna heyecanlanmıştı. Gurov'a:

— Buradan gitmem iyi olacak –dedi. Tanrı böyle istiyor demek.

İstasyona kadar faytonla bir gün çeken yolu birlikte gittiler. Ekspres trenin penceresinden, aşağıdaki, onu geçirmeye gelen Gurov'la konuşurken ikinci zil çaldığında:

— Durun son bir kere daha bakayım size… –dedi.– İyice göreyim sevdiğim yüzünüzü. Hah işte böyle.

Ağlamıyordu, ama son derece üzgün olduğu belliydi. Benzi uçuktu, dudakları titriyordu.

— Hep sizi düşüneceğim… –diyordu.– Tanrı yanınızda olsun. Beni kötü anmayın, yalvarırım. Bir daha görmeyeceğiz birbirimizi. Böylesi daha iyi. Zaten hiç karşılaşmamamız gerekirdi. Hadi, Allaha emanet olun. Beni unutmayın…

Tren hızla uzaklaştı, ışıkları kayboldu. Bir dakika sonra, bu tatlı kendinden geçişi, bu çılgınlığı sona erdirmek istercesine, her şey söz birliği etmiş gibi, gürültü susmuştu. Gurov peronda bir başına kalıp dalgın dalgın sisli uzaklara bakarken, çekirge cırıltısıyla telefon tellerinin uğultusunu, uykudan yeni uyanmış bir insanın şaşkınlığıyla dinliyordu. Bir serüvenin, bir aşkın daha bittiğini, içinde yalnız anısının kaldığını düşünüyordu… Üzgündü, içinde pişmanlığa, eleme benzer bir duygu vardı. Artık hiç göremeyeceği bu genç kadın, yanında mutlu olamamıştı. Ona karşı sevimli, içtendi ama, davranışlarında, ses tonunda, onu okşayışlarında ince bir alay, istediğini elde etmiş yaşlı, mutlu bir erkeğin kaba kendini beğenmişliği gizliydi. Anna Sergeyevna, olağanüstü, iyi yürekli bir insan bilmişti onu. Çünkü gerçek yanlarıyla gözükmemişti ona. Kısacası aldatmıştı onu…

Sonbahar kokuyordu istasyon, serin bir akşamdı. Perondan çıkarken,

— Kuzeye gitme zamanı geldi artık –diye mırıldanıyordu kendi kendine.– Hadi bakalım!

### 3

Kış gelmiş sayılırdı Moskova'da. Sobaları yakmağa başlamışlardı. Sabahları çocuklar okula gitmeğe hazırlanırken, kahvaltı yaparken, daha gün iyice ağarmamış olduğu için,

kısa bir zaman için de olsa, dadı ışıkları yakıyordu. Soğuklar başlamıştı. İlk kar yağdığı gün kayağa gitmek, beyaz çatıları seyretmek pek hoştur Moskova'da. Kişi kendini bir hafif hisseder, gençlik yıllarını anımsar. Kırağıdan beyazlaşmış kayın ve ıhlamur ağaçlarının cana yakın bir görünümü vardır. Selvi ve palmiyelerden daha bir yakındırlar insana. Onlara yakınken dağ ve denizleri düşünmeyi çekmez canınız.

Moskovalıydı Gurov. Güzel ve çok soğuk bir gün dönmüştü doğduğu kente. Kürklü paltosunu, yün eldivenlerini giyip Petrovka Caddesi'nden geçtiğinde, cumartesi akşamı faytonların çıngıraklarını duyduğunda yeni döndüğü gezi, gördüğü yerler tüm çekiciliklerini yitirmişlerdi gözünde. Zamanla Moskova yaşamının içine iyice girdi. Her gün üç gazeteyi son satırına kadar okuyor, ama Moskova gazetelerini okuma alışkanlığının olmadığını söylüyordu. İçkili gazinolara, kulüplere, şölenlere, jübilelere gidiyor; tanınmış avukat ve artistler evine geldiği, doktorlar kulübünde profesörlerle kâğıt oynayabildiği için kıvanç duyuyordu. Balık çorbasının bütün bir porsiyonunu rahatlıkla yiyebiliyordu artık… Aradan bir ay geçince Anna Sergeyevna'nın da ötekiler gibi, belleğinde bir sisle kaplı olarak kalacağını, ancak ara sıra o duygulu gülüşüyle düşüne gireceğini umuyordu. Ama nerdeyse iki ay olacaktı, kış iyice bastırmıştı, daha dün ayrılmış gibi onunla ilgili her şey canlıydı içinde. Hatıraları giderek daha etkili, yakıcı oluyorlardı. Odasında bir başına otururken ders çalışan çocuklarının gürültüsü ona kadar gelse, içkili gazinoda içli bir şarkı ya da org solosu dinlese, rüzgâr şöminede uğuldasa, belleğinde her şey hemen canlanıveriyordu. Rıhtımda olanlar, Oreanda'daki sisli sabah, Feodosiy'den gelen gemi, öpücükler… Odasında uzun uzun dolaşıyor, o günleri düşünüyor, kendi kendine gülümsüyordu. Sonra hayale dalıyor, geçmiş ile geleceği birbirine karıştırıyordu. Anna Sergeyevna düşüne girmiyor, nereye giderse gölge gibi arkasından geliyordu. Gözlerini kapayınca onu

eskisinden daha güzel, genç, ince görüyor, kendini de Yalta'da olduğundan daha bir yakışıklı hayal ediyordu. Loş ışıkta kitap raflarının arasından, şöminenin içinden, köşeden hep o bakıyordu ona. Soluk alışını, giysilerinin hoş hışırtısını duyar gibi oluyordu. Acaba birazcık olsun, ona benzeyeni var mı diye, sokakta gördüğü her kadını inceden inceye süzüyordu…

Anılarını birine açmak isteği içini yavaş yavaş yakmağa başlamıştı. Evde aşkından söz edemezdi. Dışarıda ise açılabileceği kimsesi yoktu. Bankadaki iş arkadaşları arasında da bu değerli sırrını açabileceği yakın dostu yoktu. Hem anlatacak neyi vardı? Gerçekten sevmiş miydi o kadını? Anna Sergeyevna'ya beslediği duygularda gerçekten içten, hoş bir yan var mıydı? Aşk ve kadınlar konusunda esrarlı konuşmağa başlamıştı. Bu değişikliğin nedenini kimse sezinlemiyordu. Yalnız bir keresinde karısı simsiyah kaşlarını çatarak,

— Züppe rolü hiç gitmiyor sana, Dimitri, demişti.

Bir akşam doktorlar kulübünden oyun arkadaşı bir memurla çıkarken artık dayanamamıştı.

— Bilseniz, Yalta'da öyle bir nefis kadınla tanıştım ki, dostum –deyivermişti.

Memur arabasına binip uzaklaşırken arkasına dönüp,

— Dmitri Dmitriç –diye seslenmişti.

— Ne var?

— Yemekte siz haklıydınız, balık bozuktu!

Arkadaşının bu olağan sözleri nedense birdenbire sarsmıştı Gurov'u. Aşağılayıcı, kötü niyetliymişler gibi gelmişti ona. Ne insafsız, gaddar insanlar vardı şu dünyada! Akşamlarını ne denli anlamsız, sıkıcı uğraşlarla geçiriyor, günlerinin değeri bilmiyordu! Bitmek bilmeyen o oyunlar, tıkınmalar, sarhoşluklar, hep aynı konu üzerinde dönüp dolaşan, bitmez gevezelikler… Bu gereksiz uğraş, gevezelikler ömrünün en güzel, verimli bölümünü boş yere yutuyordu. Sonunda işe yaramaz, kanatsız bir kuşu andıran birkaç gün kalacaktı

ona. O zavallı durumdan çıkmak, kurtulmak isteyecekti, ama insanın akıl hastanesinden, cezaevinden kendi isteğiyle çıkamadığı gibi, onun da tüm çabaları boşa gidecekti!

Bütün gece uyuyamadı Gurov, sabaha kadar söylendi durdu. Ertesi gün akşama kadar başı ağrıdı. O geceyi izleyen birkaç gece de gözünü kırpmadı. Yatağında oturup düşündü, düşündü. Kalkıp, odanın içinde dolaşıp durduğu da oluyordu. Çocuklarından da, bankadan da bıkmıştı. Hiçbir yere gitmeyi, kimle olursa olsun konuşmayı istemiyordu canı.

Aralık ayındaki tatilde yol hazırlığı yaptı, karısına bir gencin işi için Petersburg'a gideceğini söyleyerek yola çıktı. S'ye gitti. Bu hareketinin nedenini kendi de bilmiyordu. Anna Sergeyevna'yı görmek, onunla konuşmak, elinden gelirse buluşmak istiyordu.

S'ye vardığında sabahtı. Otelin, döşemesi çuha kaplı en iyi odasını tuttu. Odanın ortasındaki masanın üstünde rengi tozdan bozlaşmış, bir süvari biçiminde bir yazı takımı vardı. Süvari bir elinde şapkasını tutuyordu; öteki kolu havaya kalkık, başı kopuktu. Kapıcı gerekli bilgiyi verdi ona; von Diderits otele pek yakın Eski–Gonçarnaya Sokağı'ndaki kendi evinde oturuyordu. Oldukça zengindi, kendi atları vardı, kentte herkes tanırdı onu. Kapıcı Diderits diyemiyor, Drıdırist diyordu.

Gurov otelden çıkıp yürüyerek Eski–Gonçarnaya Sokağı'na gitti, evi buldu. Tam karşısında, kalın çivilerle çakılı uzun gri bir çit vardı.

Bir pencerelere, bir çite baktıktan sonra, "Böyle bir çitten, kim olsa kaçıp kurtulmak ister," diye geçirdi içinden.

"Bugün tatil, kocası muhakkak evdedir." Doğrudan doğruya içeri girip ortalığı velveleye vermek akıllıca olmazdı. Bir not göndermek de tehlikeliydi, kocasının eline geçebilir, her şeyi berbat ederdi. En iyisi fırsat kollamağa, o fırsatı beklemeye koyuldu. Bir dilencinin bahçe kapısından girdiğini gördü. Köpekler üzerine saldırdılar. Bir saat sonra açık pencerelerden piyano sesi gelmeğe başladı. Sesler ona kadar

zayıf ve karışık geliyordu. Anna Sergeyevna çalıyordu kuşkusuz. Birden büyük bir kapı açıldı, yaşlı bir kadın çıktı. Gurov'un Yalta'da gördüğü beyaz köpek arkasından koşuyordu. Köpeği çağırmak istedi, heyecandan adını unuttu, kalbi küt küt çarpmaya başlamıştı.

Dolaşıyor, dolaştıkça da gri çitten nefret ediyordu. Öfkeyle Anna Sergeyavna'nın onu artık unuttuğunu, kim bilir, şimdi kimlerle gönül eğlendirdiğini, sabahtan akşama dek bu Allahın belası çiti seyretmek zorunda kalan genç bir kadın için bunun olağan olduğunu düşünüyordu. Otele dönüp odasına çıktı, uzun süre ne yapacağını bilemeden kanepede oturdu, yemeğini yiyip yattı, akşama kadar uyudu.

Gözlerini açıp dışarıda havanın karardığını görünce "Ne aptalım," diye söylendi. "Bu saate kadar niçin uyudum ki? Gece ne yapacağım şimdi?"

Hastanelerdeki gibi ucuzundan, boz bir battaniye örtülü karyolasından kalkarken içi içini yiyordu:

"Gördün mü köpeğiyle dolaşan kadını?.. Serüven istemişti canın, al sana serüven… Kukumav gibi otur şimdi de aklın başına gelsin"

Sabahleyin istasyonda büyük harflerle yazılmış bir duyuru gözüne ilişmişti: "Geyşa"… İlk kez bu akşam oynayacaktı kentte. Hazırlanıp tiyatroya gitti.

"İlk oyuna geleceğini sanıyorum," diye düşünüyordu.

Doluydu tiyatro. Bütün taşra tiyatrolarında olduğu gibi, burada da avizelerin yukarısı koyu bir sigara dumanıyla kaplıydı, salon kaynaşıyordu. Oyunun başlamasından önce kentin züppeleri ellerini arkalarına bağlayıp sahnenin dibinde boy gösteriyorlardı. Vali locasının ön sırasında göz alıcı şalıyla kızı oturuyordu. Kendisi ise alçakgönüllülükle arka sıraya çekilmişti, ancak locanın kenarına da dayadığı kolu gözüküyordu. Perde sallanıyor, orkestra hazırlıklarını tamamlıyor, herkes yerine gidip oturuyordu. Bu kargaşanın arasında Gurov dikkatli gözlerle aranıyordu.

Sonunda Anna Sergeyevna da geldi. Yürüyüp üçüncü sıradaki yerine oturdu. Ona bakarken Gurov'un kalbi sıkışıyordu. Onun için bu dünyada en değerli, önemli ve yakın insanın bu kadın olduğunu anlıyordu şimdi. Taşra kalabalığının içinde kaybolan, kimsenin fark etmediği, elinde kaba bir saplı gözlük tutan bu ufak tefek kadın tüm hayatını doldurmuştu. Kendisi için isteyebileceği tek mutluluk, sevinç, üzüntü o idi. Kötü bir orkestranın çaldığı müziği dinlerken onun ne kadar güzel çekici olduğu vardı aklında hep. Düşünüyor, hayal kuruyordu.

Anna Sergeyevna'nın yanında, kalın favorili, çok uzun boylu, kalkık omuzlu genç bir adam vardı. Yan yana oturuyorlardı. Her adım atışında iki yana selam veriyormuş gibi başını sallayan sırık gibi bir şeydi bu. Anna Sergeyevna'nın "uşak" dediği kocası olmalıydı… Gerçekten de sırığı andıran bedeninde, favorilerinde, tepesi açılmış başında bir uşak alçakgönüllülüğü vardı. Saf saf gülümsüyordu. Yakasında, tıpkı uşak numarası gibi, bir bilim nişanı parıldıyordu.

İlk arada kocası sigara içmeğe çıkınca, Anna Sergeyevna yalnız kaldı. Gurov'un yeri de salondaydı, Anna Sergeyevna'nın yanına sokularak titrek bir sesle:

— Merhaba –dedi.

Zoraki gülümsemeye çalışıyordu. Anna Sergeyevna başını kaldırdı, baktı, birden yüzü bembeyaz kesildi. Sonra korkuyla bir daha baktı. Şaşırmıştı, gözlerine inanamıyor gibiydi. Yelpazesiyle saplı gözlüğünü, besbelli bayılmamağa çalışarak avucunun içinde var gücüyle sıkıyordu. İkisi de susuyordu. Anna Sergeyevna oturuyor; onun yüz ifadesini görünce tüm cesaretini yitiren Gurov, yanına oturmaya çekinerek ayakta dikiliyordu. Keman ve flüt akortları duyulmaya başlayınca ikisinin içini bir korku sarmıştı. Herkes onlara bakıyor, sanıyorlardı. Anna Sergeyevna birden kalkıp çabuk adımlarla çıkışa yürüdü. Gurov da peşinden… Hiç konuşmadan koridorlardan geçtiler, birkaç merdivenden inip çıktılar.

Yargıç ve öğretmen, resmi giysili, göğüslerinde nişanları olan bir sürü insan geçiyordu sağlarından sollarından. Kadınlar, kürkler görür gibi oluyorlardı. Açık pencereden sigara izmaritlerinin keskin kokusunu her yana dağıtan bir rüzgâr esiyordu. Kalbi yerinden fırlayacakmış gibi çarpan Gurov şöyle düşünüyordu: "Allahım! Bu orkestra, bu insanlar niye?"

Tam o anda, birdenbire, Anna Sergeyevna'yı istasyonda yolcu ettiği akşam kendi kendine artık her şeyin bittiğini, bir daha görüşmeyeceklerini düşündüğünü hatırladı, sona daha çok vardı şimdi!

Tepesinde "Balkona giriş" yazılı karanlık, dar bir merdivende durdu Anna Sergeyevna. Şaşkın, bitkindi. Sık sık soluyarak:

— Çok korkuttunuz beni! –dedi.– Öyle korktum ki! Heyecandan az daha kalbim duracaktı. Niçin geldiniz? Niçin?

Yüksek sesle, çabuk çabuk konuşarak cevap verdi Gurov:

— Anlayın beni, Anna Sergeyevna… Yalvarırım anlayın…

Anna Sergeyevna korku, sevgi, yakarma dolu gözlerle bakıyordu ona. Yüz çizgilerini zihnine iyice perçinlemek isteğiyle bakışlarını yüzünden ayırmıyordu. Gurov'un söylediklerini anlamadan sürdürdü konuşmasını.

— Çok acı çekiyorum! Hep sizi, yalnız sizi düşünüyor, ortak anılarımızla yaşıyorum. Ama unutmak zorundayım. Niçin? Niçin geldiniz?

Yukarıda, merdivenin başında iki lise öğrencisi sigara içiyor, aşağıya bakıyorlardı, ama Gurov'un gözü bir şey gördüğü yoktu. Anna Sergeyevna'yı kendine çekip yüzünü, yanaklarını, ellerini öpmeğe başladı.

Öteki onu itmeğe çalışıyordu. Yılgın bir sesle:

— Ne yapıyorsunuz? Ne yapıyorsunuz? –diyordu.– Çıldırdınız mı? Hemen yarın gidin buradan, hayır, yarın değil, şimdi gidin… Gitmezseniz, lanetlerim sizi, yalvarıyorum gidin… Gelen var…

Yukarı doğru biri geliyordu merdivenden. Anna Sergeyevna sesini alçaltarak devam etti.

— Gitmelisiniz… Duyuyor musunuz, Dmitri Dmitriç? Ben gelip Moskova'da bulacağım sizi. Hiç mutlu olmadım ömrümde, şimdi de mutsuzum, ölünceye dek de mutsuz olacağım, biliyorum… Ne olur? daha bedbaht etmeyin benim! Yemin ederim geleceğim Moskova'ya! Ama şimdi ayrılalım, sevgilim, bir tanem, canım, her şeyim, ayrılalım!

Gurov'un elini hararetle sıkıp merdivenden aşağı koştu. Gözden kayboluncaya dek dönüp dönüp arkasına, Gurov'a bakıyordu. Gerçekten de mutlu olmadığı gözlerinden belliydi… Bir zaman olduğu yerde hareketsiz kaldı Gurov. Salonda sesler kesilince şapkasıyla paltosunu alıp tiyatrodan çıktı.

**4**

Anna Sergeyevna Moskova'ya, Gurov'a gelmeğe başladı. İki üç ayda bir kocasına yakalandığı kadın hastalığı için bir profesöre gözükeceğini söyleyerek gidiyordu. Kocası ona hem inanıyor, hem inanmıyordu, ama yapabileceği bir şey yoktu, katlanıyordu.

Anna Sergeyevna Moskova'ya gelince Slav Oteli'ne iniyor, kırmızı şapkalı garsonu Gurov'a yolluyordu. Gurov otele gidiyordu, ilişkilerini Moskova'da kimsecikler bilmiyordu.

Bir kış sabahı Gurov gene otele gidiyordu. (Garson akşam aramış, bulamamıştı onu) Yolunun üzerindeki enstitüye kadar kızıyla yürümek istemişti canı. İri taneli bir sulusepken yağıyordu. Kızına,

— Isı sıfırın üstünde üç, gene de kar yağıyor –diyordu.– Yeryüzü böyle sıcak, ama atmosferin yukarı kesimlerinde ısı düşük demek.

— Kışın niçin gök gürlemez, babacığım?

Gurov bunun nedenini de açıkladı kızına. Konuşurken hep sevgilisiyle buluşmaya gittiğini, bunu ondan başka kimsenin bilmediğini, belki de hiç bilemeyeceğini düşünüyordu.

İki hayatı vardı Gurov'un: İlgilenen herkesin bildiği, baştan başa şartlı, gerçek ve yalanla dolu, tanıdığı bildiği öteki insanlarınkine benzeyen birincisiyle; gizliden gizliye akıp giden ikincisi… Nedense, belki de rastlantıyla garip bir biçimde üst üste gelen olaylar yüzünden, onca önemli, gerekli, kendini kandırmadığı, içten davrandığı, hayatının çekirdeği saydığı şeyler başkalarından gizliydi. Buna karşılık yalan, gerçeği gizlemek için arkasına saklandığı bankadaki işi, kulüpteki çatışmaları, "iğrenç yaratıklar", toplantılarda karısına gösterdiği yapmacık sevgi hep açıktan açığa geçiyordu. Kendinden pay biçerek, gördüklerine inanmıyor; her insanın başkalarından gizlediği, onunkine benzer, görünenden çok çok güzel bir yaşantısı olduğunu sanıyordu. Herkesin kişisel, asıl gizliliklere gerekli saygının gösterilmesini böylesine önemsemesinin nedeni belki de bundandı.

Gurov kızını okula bıraktıktan sonra Slav Oteli'ne gitti. Vestiyerde paltosunu çıkardı, merdivenleri çıktı, yavaşça kapıyı tıklattı. Anna Sergeyevna akşamdan beri bekliyordu onu. Sevgilisinin hoşlandığı giysisini giymişti. Yolculuk ve beklemekten bitkin, rengi uçuktu. Bir an gülümsemeden Gurov'a baktı, koşup kendini kucağına bıraktı. İki yıldan beri görüşmemişler gibi uzun sürdü öpüşmeleri. Gurov:

— E, nasılsın bakalım? –dedi.– Ne haber?

— Dur biraz, anlatacağım… Of, yapamayacağım.

Konuşamıyordu, hıçkırık boğazında düğümlenmişti. Arkasını Gurov'a dönüp mendilini gözlerine bastırdı, ağlıyordu.

"Biraz ağlasın, açılır," diye düşündü Gurov. "Ben şurada oturup bekleyeyim." Geçip koltuğa oturdu.

Beş dakika sonra zil çalıp garsonu çağırdı, bir çay istedi. Gurov çayını içerken, Anna Sergeyevna pencerenin önünde arkası ona dönük ayakta ağladı hep… Heyecandan, kaderin onları böyle kötü bir biçimde birleştirmesinin verdiği iç sızısından ağlıyordu. Ancak gizli görüşebiliyorlar, hırsız gibi herkesten kaçıyorlardı! Yaşamak mıydı bu?

Gurov:

— Bırak artık ağlamayı! –dedi.

Aşklarının biteceğe benzemediğini biliyordu. Anna Sergeyevna gittikçe bağlanıyordu ona. Ondan başka bir şey gördüğü yoktu gözü. Bu durumda ona bütün bunların bir sonu olacağını söylemek faydasızdı. İnanmaz, inanamazdı!

Kalkıp yanına gitti, okşamak, biraz şaka yapmak için omuzlarından yakaladı, tam o anda da aynada kendini gördü.

Saçları kırlaşmıştı. Son birkaç yılda bu denli yaşlanmasına, çökmesine şaştı. Avuçlarının içindeki omuzlar sıcacıktılar, titriyorlardı. Henüz sıcak, güzel, ama bir gün onun gibi solacak bu kadına acıdı. Niçin böyle seviyordu onu? Hiçbir zaman gerçek yanlarıyla gözükmemişti kadınlara. Her zaman hayallerinde yaşattıkları, ömürlerince aradıkları erkeği sevmişlerdi onda. Yanıldıklarını anladıklarında, nedense gene de sevmeğe devam etmişlerdi. Bu kadınlardan hiçbirinin yanında mutlu olmamıştı Gurov. Tanışmışlar, yakınlaşmışlar, ayrılmışlardı, ama bir kere gerçek sevgiyi tadamamışlardı. Aşktan başka her şey vardı Gurov'un içinde.

Ancak şimdi, saçları ağardıktan sonra, ömründe ilk kez gerektiği gibi seviyordu.

Anna Sergeyevna ile pek içten iki kişi, iki yakın akraba, karıkoca, içten iki dost gibi sevişiyorlardı. Gurov, birbiri için yaratıldıklarına inanıyor, ama onun başka bir erkeğe ait olmasına, kendisinin de başka bir kadınla evli bulunmasına bir anlam veremiyordu. Yakalanıp ayrı ayrı kafeslere tıkılmış dişi ve erkek, iki kuş gibiydiler. Geçmişlerinden utanıp şimdiki durumlarını bağışlıyor, aşklarının ikisine de ihanet ettiğine inanıyorlardı.

Vaktiyle canı sıkılınca istediği şeyi yaparak kendini avuturdu Gurov. Şimdi bir şey isteyemiyordu artık. İçinde derin bir iç sızısı vardı, yalnızca sevimli, içten olmak istiyordu.

— Yeter, sevgilim –dedi.– Ağladığın yeter artık… Şimdi biraz konuşalım. Bir şeyler düşünelim.

Uzun uzun konuştular. Gizlenmekten, başkalarını kandırmak zorunluluğundan, ayrı kentlerde yaşamanın yarattığı güçlüklerden, aylarca görüşememenin verdiği acıdan kurtulmanın yollarını araştırdılar. İnsanı yıldıran, gözünü korkutan bu engelleri nasıl aşacaklardı?

Gurov başını ellerinin arasına alıp saçlarına asılarak,

— Nasıl? Nasıl? –diyordu.– Nasıl kurtulacağız bütün bunlardan?

Bir ses, kısa bir zaman sonra çözüm yolunun kendiliğinden bulunacağını, o zaman yeni, mutlu bir hayata başlayacaklarını fısıldıyordu kulağına. Sonun çok çok uzaklarda olduğunu, ilişkilerinin en karışık ve güç devresinin daha şimdi başladığını ikisi de sezinliyordu…

1889

# *Sıkıcı Bir Öykü*

Yaşlı bir adamın notlarından

## 1

Nikolay Stepanoviç –soyadının gereği yok– derler, üçüncü dereceden devlet memuru, nişanlar almış, yaşlı bir profesör vardır Rusya'da. Yabancı da, yerli de o denli çok nişanı vardır ki, onları takması gerektiği zamanlar, kiliselerdeki kutsal tasvirlerin dizildiği duvara benzeterek över onu öğrencileri. En soylu, yüksek çevredendir dostları. Hiç değilse son yirmi beş, otuz yıldır yakından tanışmadığı ünlü tek bilim adamı olmamıştır. Şimdi ahbaplık edeceği kimsesi yoktur, ama –geçmişten açarsak– ona yürekten, sıcak bir yakınlık göstermiş ünlü dostlarının listesi Pigorov[1] gibi, Kavelin[2] gibi, ozan Nekrasov[3] gibi adlarla biter. Bütün Rus üniversiteleriyle üç yabancı üniversitenin öğretim üyelerindendir, vb., vb… Bütün bunlar –bu arada söylenebilecek birçok şey daha– benim adımı oluşturmaktadır.

1 Nikolay İvonoviç Pigorov (1810–1881) Devrinin en ünlü operatörü. Aynı zamanda anatomi, pataloji profesörüydü.

2 Konstantin Dmitriyeviç Kavelin (1818–1885) Ünlü hukukçu, tarihçi, yazar. Moskova ile Petersburg üniversitelerinde kürsüleri vardı.

3 Nikolay Alekseyeviç Nekrasov (1821–1887) Ünlü Rus ozanı.

Ünlüdür adım. Okuma yazması olan herkes bilir onu Rusya'da. Yurtdışındaysa, kürsülerde ünlü, saygıdeğer bir ad olarak söz ederler ondan. Basında da, halk arasında da dil uzatılmayacak, saygın, pek az o mutlu adlardan biridir adım. Olağandır da bu. Çünkü yararlılığından kimsenin kuşku duymadığı, çok üstün yetenekleri olan önemli bir kişi olarak tanınıyorum. Deve gibi dayanıklı, çalışkan bir insanım. Çok önemlidir bu. Ayrıca –bu daha da önemlidir– yetenekliyim. Sırası gelmişken şunu da belirteyim: Aydın, alçakgönüllü, dürüstüm de. Burnumu ne edebiyata, ne de politikaya sokmuşumdur. Bilgisiz kimselerle tartışmalara girerek ün kazanmaya çalışmamışımdır. Akşam toplantılarında da, arkadaşlarımın mezarları başında da duygulu konuşmalar yapmamışımdır… Sözün kısası, bilim dünyasının bildiği adım tam anlamıyla lekesizdir, pırıl pırıldır.

Bu adın sahibi ben, altmış iki yaşında, dazlak kafalı, takma dişli, iyi edilmesi olanaksız bir *tic*'i olan biriyim. Adım ne denli parlak, güzelse, kendim o denli renksiz, çirkinim. Güçsüzlükten başım, ellerim titrer. Boynum –Turgenyev'in kadın kahramanlarından birinin boynu gibi– kontrbasın sapını andırır. Göğsüm içe çöküktür. Sırtım dardır. Konuşurken ya da ders verirken ağzım bir yana doğru büzülür. Gülümsediğimde yüzüm ölüm kokan kırışıklarla kaplanır. Perişan dış görünüşümde etkileyici en küçük bir şey yoktur. Ama *tic*'e yakalandığım zamanlar, yüzüme bakan herkesi iç karartan bir düşünceye sürükleyen –"Yakında yolcudur bu adam" düşüncesidir bu– pek değişik bir anlatımı olur dış görünüşümün.

Ders verişim, eskiden olduğu gibi, fena değildir gene. Gene eskiden olduğu gibi, dinleyicilerimin ilgisini iki saat sürdürebiliyorum. Heyecanım, anlatış inceliğim, bir de mizah ustalığım handiyse bütünüyle örter sesimin kusurlarını –oysa bir düzenbazınki kadar kuru, kaba, cırlaktır sesim.– Yazmaya gelince, çok kötü yazıyorum. Beynimin yazı yeteneğimi yöneten o küçücük parçası görev yapmıyor artık. Belle-

ğim zayıfladı, düşüncelerimde yeterli süreklilik yok. Onları –düşüncelerimi– kâğıda geçirmeye kalkıştığımda, onlarla bedensel bağıntımı, duyarlığımı yitirmişim, tümcelerimin yapısı tekdüzeymiş, anlatışım kısır, ürkekmiş gibi geliyor bana. Yazmak istediğimden bambaşka şeyler yazıyorum. Yazımın sonuna geldiğimde de başını unutmuş oluyorum. Olağan bir sözcüğü unuttuğum çok oluyor. Yazarken konuyla ilgisiz sözlerden, gereksiz tümcelerden kaçınmak için büyük çaba harcamam gerekiyor. Bu iki durum, akıl yeteneğimin güçten düştüğünü göstermektedir. Şu da çok tuhaftır: Yazdığım şey ne denli basitse, o denli çok zorlanıyorum. Bilimsel bir yazı yazarken, bir kutlama mektubu ya da ufak tefek notlar alırken olduğumdan çok daha rahat, çok daha akıllı buluyorum kendimi. Bir şey daha var: Almanca ya da İngilizce yazmak Rusça yazmaktan kolay geliyor bana.

Bugünkü yaşayış biçimime gelince, son zamanlarda bana soluk aldırmayan uykusuzluktan söz etmeliyim. "Şimdi varlığının belli başlı, en belirgin özelliği nedir?" diye sorsalar, "Uykusuzluk," derim. Eskiden kalma alışkanlığımla, gene tam gece yarısı soyunup giriyorum yatağa. Hemen dalıyorum uykuya. Ama ikiye doğru uyanıyorum. Hiç uyumamışım gibi bir duygu oluyor içimde o anda. Kalkıp lambayı yakmam gerekiyor. Bir ya da iki saat odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyorum. Yıllardır en küçük çizgilerine dek bildiğim tablolara, fotoğraflara bakıyorum. Dolaşmaktan bıkınca masaya oturuyorum. Kıpırdamadan, bir şey düşünmeden, içimde bir istek duymadan oturuyorum. Masada bir kitap varsa, bilinçsizce önüme çekiyorum onu. En küçük bir ilgi duymadan okumaya başlıyorum. Geçenlerde gene böyle, "Neyi anlatıyordu kırlangıcın ötüşü?" diye tuhaf adı olan, koca bir romanı bir gecede okuyup bitirdim… Ya da dikkatimi toplamak için bine kadar saymaya zorluyorum kendimi. O da olmazsa, arkadaşlarımdan birinin yüzünü getiriyorum gözümün önüne. Onun göreve hangi yılda, hangi

koşullar altında başladığını anımsamaya çalışıyorum. Seslere kulak kabartmak hoşuma gidiyor. Kâh kızım Liza iki oda ötede çabuk çabuk konuşarak bir şeyler sayıklıyor, kâh karım elinde mumla geçiyor salondan, her zamanki gibi kibrit kutusunu düşürüyor gene, dolabın kapağı gıcırdıyor ya da beklenmedik bir anda ses çıkarmaya başlıyor lambanın fitili… nedense heyecanlandırıyor beni bütün bu sesler.

Gece uyuyamaması, insanın kendini hasta hissetmesi demektir. Bu yüzden geceleri sabırsızlıkla sabahı, uyumamak hakkına sahip olacağım gündüzü bekliyorum. Dışarıda ilk horoz ötene dek geçmek bilmiyor sıkıntılı saatler. Benim mutluluk habercimdir bu ilk horoz. O öttükten bir saat sonra alt katta kapıcının uyanacağını, merdivenlerde öfkeli öfkeli öksürerek bir şey almak için üst kata çıkacağını bilirim çünkü. Sonra yavaş yavaş ağarmaya başlar ortalık, sokakta sesler duyulur…

Günüm karımın yanıma gelmesiyle başlar. Eteklikle, saçları taranmamış, ama elini yüzünü yıkamış, çiçek kolonyası sürünmüş, girer odama. Gerçekten şöyle bir uğramış gibi davranır. Her sabah da aynı şeyi söyler:

— Affedersin, hemen gideceğim… Gene uyuyamadın mı?

Sonra lambayı söndürür. Masanın yakınında bir sandalyeye oturur. Konuşmaya başlar. Kâhin değilim, ama neden söz edeceğini bilirim karımın. Her sabah aynı şey yinelenir çünkü. Genellikle sağlığım üzerine endişe dolu birkaç sorudan sonra oğlumuzu anımsar birden. Varşova'da subaydır oğlumuz. Her ayın yirmisinden sonra elli ruble yollarız ona. Sabahları karımla aramızdaki konuşmamızın başlıca konusu budur.

İçine çeker karım,

— Biliyorum, bizim için kolay olmuyor –der,– ama kendini toparlayana dek yardım etmemiz gerek çocuğa. Yabancı bir ülkede zavallı, üstelik aldığı para ne ki… Ama istersen, gelecek ay elli değil de, kırk ruble yollarız. Ne dersin?

Karımın, sık sık onlardan söz ediyoruz diye giderlerimizin azalmadığını şimdiye dek öğrenmesi gerekirdi. Gel gelelim buna aldırdığı yoktur onun. Hiç şaşmadan her sabah gelir odama. Bizim subaydan, –Tanrı'ya şükür– ekmeğin ucuzladığından, ama şekerin iki kapik pahalılaştığından söz eder… hem bana yeni bir haber veriyormuş gibi anlatır bütün bunları.

Dinlerim onu, makineleşmiş gibi sallarım başımı. Belki geceyi uykusuz geçirdiğim için tuhaf, gereksiz birtakım düşünceler dolar kafamın içine. Ancak bir çocuğun duyabileceği bir şaşkınlıkla bakarım karımın yüzüne. Şaşkınlık içinde sorarım kendi kendime, "Yüz anlatımında küçük şeylerin anlamsız telaşı olan, içi geçim korkusuyla dolu bu şişko, yaşlı kadın; her an borçları, para sıkıntısını düşünmekten bakışı donuklaşmış, giderlerden başka bir şeyden söz etmeyi bilmeyen, ancak bir şey ucuzladığında gülümseyebilen bu kadın bir zamanların zarif Varya'sı; parlak zekâsı, tertemiz ruhu, güzelliği, –Othello'nun Desdemona'yı sevdiği gibi– bilimime duyduğu 'ilgi' yüzünden delicesine tutulduğum Varya mıdır? Bir zamanlar bana bir erkek çocuk veren Varya mıdır bu?"

Bu şişko, hantal kocakarının yüzüne bakarım bütün dikkatimle. Benim Varya'mı ararım onda. Ama geçmişten karımda yalnızca, sağlığım için duyduğu endişe, bir de aylığıma "bizim aylığımız", şapkama "bizim şapkamız" demek alışkanlığı kalmıştır. Yüzüne bakarken içim burkulur. Onu birazcık olsun avutmuş olmak için bırakırım, söyler içinden gelen her şeyi. Tanıdıkları haksız yere çekiştirmesine ya da doktorluk etmiyorum, ders kitabı yazmıyorum diye beni paylamasına bile ses çıkarmam. Susarım.

Konuşmamız her zaman aynı biçimde sona erer. Çayımı hâlâ içmediğimi anımsar karım, birden telaşa kapılır. Kalkarken,

— Ne diye oturuyorum ben de burada? –der.– Semaver hanidir bekliyor masada. Ben de oturmuş gevezelik ediyo-

rum. Tanrım, ne kadar unutkan oldum son zamanlarda! –Çabuk çabuk yürür. Şöyle söylemek için durur kapıda,– Yegor'a beş aylık borcumuz var. Biliyor muydun bunu? Kaç kez söyledim sana hizmetçilerin aylığını geciktirme diye! Her ay on ruble vermek, beş aylığı birden, elli ruble vermemekten çok daha kolaydır! –Odadan çıktıktan sonra gene durur, ekler.– Zavallı Liza'mıza acıdığım kadar hiç kimseye acımıyorum. Kızcağız konservatuvarda okuyor, varlıklı insanların arasında yaşıyor, oysa üstünde başında yok. Kürkü sokağa çıkılacak gibi değil. Başka birinin kızı olsa önemi yoktu, ama babasının ünlü bir profesör, üçüncü dereceden bir devlet memuru olduğunu biliyor herkes!

Ünümü, rütbemi başıma kaktıktan sonra gider artık. Günüm böyle başlar. Daha güzel de sürmez doğrusu.

Çayımı içerken kızım Liza kürkünü, şapkasını giymiş, notaları koltuğunun altında, konservatuvara gitmek üzere bütünüyle hazırlanmış, gelir yanıma. Yirmi iki yaşındadır. Ama daha küçük gösterir. Güzeldir. Karımın gençliğini de andırır biraz. Yanağıma sıcak bir öpücük kondurur. Sonra elimi öper.

— Günaydın babacığım –der.– İyi misin?

Küçükken dondurmayı pek severdi Liza. Sık sık elinden tutup pastaneye götürmem gerekirdi onu. Güzel her şeyin ölçüsüydü onun için dondurma. Beni övmek istediğinde şöyle derdi: "Kaymaklı dondurmamsın sen benim babacığım." Parmaklarının her birinin ayrı bir adı vardı. Birine fıstıklı, birine kaymaklı, birine çilekli vb, adını takmıştı. Sabahları "günaydın" demek için odama geldiğinde kucağıma alırdım onu genellikle. Parmaklarını bir bir öperken sayardım:

— Kaymaklı… fıstıklı… limonlu…

Şimdi de eskiden kalma alışkanlığımla gene "Fıstıklı… kaymaklı… limonlu…" diye mırıldanarak öpüyorum parmaklarını. Ama eskisinden bir başka oluyor bu. Dondurma gibi soğuğum şimdi. Sıkılıyorum da. Kızım yanıma gelip de

dudaklarını yanağıma değdirdiğinde, yanağımı arı sokuyormuş gibi irkiliyorum, zoraki gülümsüyorum. Kaçırıyorum yüzümü.

Uykusuzluk hastalığına yakalandım yakalanalı bir soru kurcalıyor kafamı: "Benim –bu ihtiyarın, ünlü adamın– uşağıma borçlu olmaktan acı duyduğumu, yüzümün kızardığını her gün görüyor kızım. Sık sık, ufak tefek borçları ödeyememenin verdiği sıkıntıyla çalışmayı bırakıp odamın içinde saatlerce bir aşağı bir yukarı dolaşıp durduğumu da görüyor, ama neden annesinden gizli bir kerecik olsun gelmedi odama, "Babacığım, işte saatim, işte bileziklerim, küpelerim, giysilerim… Al rehine ver hepsini, paraya ihtiyacın var…" demedi? Benim de, annesinin de kendimizi yalancı bir duyguya tutsak etmiş, yoksulluğumuzu başkalarından gizlemek için nasıl çabaladığımız görürken, kesemize göre hayli pahalı müzik öğrenimini neden sürdürüyor? Gerçi ne saatini, ne bileziklerini alırdım, ne de bizim için bir fedakârlık etmesine göz yumardım: Tanrı korusun… benim istediğim bu değil.

Aklıma gelmişken biraz da Varşova'daki subay oğlumdan söz edeyim. Kafası çalışan, dürüst, çalışkan bir gençtir. Ama ben yeter bulmuyorum bunu. Bana öyle geliyor ki, yaşlı bir babam olsa, yoksulluğundan utandığı anlarının olduğunu bilsem, subaylığı falan bırakır, bir yere işçi girer, yardım ederdim ona. Çocuklarıma ilişkin bu çeşit düşünceler üzüyor beni. Aslında ne yararı var bunların? Çevresindeki olağan insanlara, her biri birer kahraman değil diye için için kin beslemek… ancak dar kafalı, kötü yaradılışlı bir insan yapabilir bunu. Ama yeter bunlardan söz ettiğim.

Sevgili öğrencilerime ders vermek üzere saat ona çeyrek kala çıkmam gerekir evden. Giyinip çıkarım. Otuz yıldır her şeyiyle bana tanıdık, benim için başlı başına bir tarih olan sokak boyunca yürürüm. İşte altında eczanesiyle şu kül rengi apartman… bir zamanlar küçük bir ev vardı yerinde. O

küçük evin bir bölümü de birahaneydi. Tezimi o birahanede enine boyuna düşünmüş, Varya'ya ilk aşk mektubumu gene orada yazmıştım. "Historia morbi"[1] diye başlık koyduğum bir kâğıda kurşunkalemle yazıyordum. İşte bakkal dükkânı. Bana veresiye sigara veren bir Yahudi işletiyordu onu bir zamanlar. Sonra, üniversite öğrencilerini "hepsinin annesi var" diye seven kadın işletmişti bir süre. Şimdi bakır çaydanlıkla çay içen, son derece vurdumduymaz, kızıl saçlı bir tüccar oturuyor tezgahın arkasında. İşte üniversitenin çoktan beri onarım yüzünü görmemiş, insanın içini karartan bahçe kapısı göründü sonunda. İşte canının sıkıldığı yüzünden belli olan gocuklu bahçe bekçisi, işte çalı süpürgesi, kar yığınları… Taşradan gelmiş, bilim tapınağını gerçek bir tapınak sanan çiçeği burnunda bir gencin üzerinde hiç de olumlu bir izlenim bırakmaz bu kapı. Genel olarak üniversite yapılarının köhneliği, koridorlarının kasveti, duvarlarının isi, ışığının yetersizliği, merdivenlerinin de, askılarının da, banklarının da insana hüzün veren görünümü Rus karamsarlığının tarihinde, bu karamsarlığı yaratan nedenlerin önde gelenlerindendir… İşte bizim bahçe. Benim öğrencilik yıllarımdan bu yana ne daha bir iyileşmiş, ne de kötüleşmiştir bu bahçe. Hiç sevmem onu. Şu cılız ıhlamur ağaçlarının yerinde, şu kararmış akasyaların, şu budanmış nadide leylakların yerinde koca koca çam ağaçları, güzelim meşeler olsaydı çok daha iyi olurdu bence. Ruhsal durumu genellikle içinde bulunduğu ortama bağlı olan üniversite öğrencisi, öğrenimini sürdürdüğü yerde her an yalnızca yüce, güçlü, güzel olanla karşılaşmalıdır… Cılız ağaçlardan, kırık dökük pencerelerden, muşambaları yırtılmış, iç karartan duvarlardan, kapılardan Tanrı korusun onu.

Merdivenlere yaklaştığımda kapı ardına dek açılır. Yıllardır birlikte çalıştığım, benimle aynı yaşlarda, adaşım ka-

1 Hastalığın tarihi (Latince)

pıcı Nikolay karşılar beni. Yana çekilip yol verdikten sonra gırtlaktan gelen o keyifli sesiyle.

— Çok soğuk efendim! –der.

Ya da kürküm ıslaksa,

— Yağmur, efendim!

Sonra önüm sıra koşar, yolumdaki bütün kapıları açar. Çalışma odamda özenle çıkarır kürkümü. Bu arada fırsatını bulmuş, üniversiteyle ilgili bir haberi de yetiştirmiştir bana. Üniversite kapıcılarının, odacılarının aralarındaki sıkı fıkı dostluk sonucu dört fakültede de, kalemde de, rektörün odasında, kitaplıkta da olan bitenden hemen haberi olur Nikolay'ın. Neler neler bilir! Üniversitemizde günün konusu, sözgelimi, rektörün ya da dekanın emekliye ayrılması olduğu zamanlar onun, genç odacılarla konuşurken, bu göreve aday olanların adlarını söylediğini, falancayı bakanın istediğini, falancanın bu görevi kendi kabul etmeyeceğini anlattığını işittiğim çok olmuştur. Sonra, kaleme gelen birtakım esrarlı yazılar üzerine inanılması güç ayrıntılara dalar. Sözde, bakan ile, onun bu göreve atanmasını istediği kişi arasında geçen gizli konuşmadan vb. uzun uzun söz eder. Bu ayrıntıları saymazsanız, söylediklerinin çoğundan hemen her zaman haklı olduğu anlaşılır sonunda. Adayların her biri için söyledikleri pek yadırganacak, ama aynı zamanda doğru şeylerdir. Kimin hangi yılda tezini savunduğunu, göreve başladığını, emekliye ayrıldığını ya da öldüğünü öğrenmek istiyorsanız bu er emeklisinin dev belleğini yardıma çağırmalısınız. Sorduğunuz şu ya da bu olayın yalnızca yılını, ayını, gününü söylemekle kalmayacak, aynı günlere rastlayan daha bir sürü ayrıntı da sıralayacaktır size. İşine dört elle sarılmış, onu seven bir insanın belleği böylesine güçlü olabilir ancak.

Üniversitemizin geçmişinin koruyucusudur o. Kendisinden önceki kapıcılardan üniversite yaşamıyla ilgili bir sürü efsane miras kalmıştır ona. Kapıcılık ettiği sürece kendi gördükleriyle duyduklarıyla da iyice zenginleştirmiştir bu mira-

sı. İstediğiniz anda kısalı uzunlu bir sürü öykü anlatır size üniversite yaşamına ilişkin. Her şeyi iyi bilen bilgelerden, haftalarca uyumadan çalışan olağanüstü kişilerden, bilim uğruna çekmediği kalmamış, kendini bu yola adamış yüzlerce bilim adamından söz eder. İyilik kötülüğü yener her zaman onun öykülerinde. Zayıf güçlüyü, akıllı akılsızı, alçakgönüllü mağruru, genç yaşlıyı yener… Bütün bu efsaneleri, uydurma şeyleri gerçek bellemenin gereği yoktur, ama şöyle bir süzerseniz onları, size gerekli olanın süzgecinizde kaldığını görürsünüz: Büyüklükleri herkesçe bilinen gerçek kahramanlarımızın adları, güzel geleneklerimiz…

Bizim çevremizde bilim adamlarının dünyası üzerine her çeşit bilgi, eski profesörlerin olağanüstü dalgınlıklarına ilişkin öykülerde ya da bazıları Gruber'in, bazıları benim, bazıları da Babuhin'in olduğu söylenen birtakım özlü sözlerde toplanır. Aydın bir çevre için yeterli değildir bu. Çevremiz bilimi, bilim adamlarını, öğrencileri Nikolay'ın onları sevdiği kadar sevseydi, şimdi destanlarla, parlak yaşam öyküleriyle, kahramanlıklarla dolu bir tarihi olurdu. Ne yazık ki, çok çok uzaktır bütün bunlardan üniversitemizin tarihi.

Bana o günün haberini verdikten sonra ciddi bir anlatım takınır yüzüne Nikolay. Sonra iş konuşmamız başlar. O anda bir yabancı bizi gizliden dinleyip de Nikolay'ın bilimsel deyimleri kullanmaktaki rahatlığına tanık olsa, onun kendini er emeklisi olarak tanıtan bir bilim adamı olduğunu sanabilir. Sırası gelmişken şunu da söyleyeyim, üniversite odacılarının bilgileri üzerine söylenenlerde abartma çoktur. Evet, gerçi yüzlerce Latince ad bilir Nikolay, bir iskeleti toplayabilir, kimi zaman deney hazırladığı da olur, uzadıkça uzayan bilimsel bir parçayı ezbere okuyarak öğrencileri kahkahalarla güldürülebilir ama, sözgelimi, son derece basit kan dolaşımı kuramı yirmi yıl önce olduğu gibi bugün de anlaşılmazdır onun için.

Yardımcım Pyotr İgnatyeviç –çalışkan, alçakgönüllü, ama yeteneksiz, daha otuz beş yaşında olmasına karşın, başında saç kalmamış, koca göbekli bir adamdır– odamda masanın başına oturmuş, bir kitabın ya da deneyin üzerine eğilmiştir. Sabahtan gece yarılarına dek çalışır. Durmadan okur. Okuduklarını bir daha hiç unutmaz –bu bakımdan bulunmaz bir insandır; başka bakımlardansa, bir yük beygiri ya da başka bir deyişle, bilgili bir kafasız… – Yük beygirini yetenekli insanlardan ayıran özellikler şunlardır: Görüş ufku uzman olduğu konuyla kesin bir biçimde sınırlıdır, dardır; uzmanlığı dışında kalan konularda bir çocuk kadar saftır. Hiç unutmam, bir sabah çalışma odama girerken şöyle demiştim:

— Düşünün, ne büyük bir felaket! Skobelev ölmüş, öyle diyorlar.

Nikolay haç çıkarmıştı. Pyotr İgnatyeviç ise:

— Hangi Skobelev?[1] –diye sormuştu.

Gene bir sabah –bu olaydan kısa bir süre önce– Profesör Perov'un[2] öldüğünü haber vermiştim. Pek sevimli Pyotr İgnatyeviç sormuştu:

— Ne dersi veriyordu?

Sanırım, kulağının dibinde Patti[3] söylemeye başlasa, koca bir Çin ordusu saldırsa Rusya'ya, yer sarsıntısı olsa, bu adam kılını kıpırdatmaz, kısık gözüyle son derece heyecansız, mikroskobuna bakmayı sürdürür… Sözün kısası, Hekabe'yi[4] umursadığı yoktur bizim Pyotr İgnatyeviç'imizin. Ruh dünyası kupkuru bu adamın karısıyla yatakta nasıl yattığını görmeyi pek isterdim doğrusu.

---

1 Mihail Grigoryeviç Skobelev (1843–1882): Zamanının ünlü Rus generali, 1877–1878 Türk Rus savaşında Plevne saldırısına da katılmıştır.

2 Vasili Grigoryeviç Perov (1833–1882): Zamanının en ünlü Rus ressamı. Turgenyev gibi, Dostoyevski gibi yazarların portrelerini de yapmıştır.

3 Adelina Patti: 1859'da henüz daha on altı yaşındayken sahneye çıkmış, zamanının en ünlü kadın opera sanatçısı. Öteki Avrupa ülkeleri yanında birkaç kez de Rusya'da sahneye çıkmıştır.

4 Hekabe: Troya kralı Priamos'un karısı, Hektor'un annesi.

Başka bir özelliği de, bilimin yanılmazlığına, özellikle Almanların yazdığı her şeye körü körüne inanmasıdır. Kendine, deneylerine sonsuz bir güveni vardır. Yaşamın amacını yakından tanır, ama yetenekleri solduran kuşkular, umutsuzluklar bütünüyle yabancıdırlar ona. Otoriterlerin önünde kölelere özgü bir yumuşak başlılıkla eğilir, bir konuda bağımsız düşünmeye gereksinme duymaz…

Bir inancından döndürmek güçtür onu. Onunla tartışmaya girmeninse, olanağı yoktur. En soylu bilimin tıp, en iyi insanların doktorlar, en yüce geleneklerin tıpla ilgili gelenekler olduğuna bütün varlığıyla inanan bir insanla tartışmaya girebilir misiniz? Tıbbın uğursuz geçmişinden yalnızca bir gelenek kalmıştır günümüzde: Doktorların taktıkları beyaz kravat. Bir bilim adamı için, aydın bir insan için –tıp, hukuk, vb. diye bir ayırım gözetmeden– tüm üniversitenin gelenekleri olabilir ancak. Ne var ki, Pyotr İgnatyeviç'in bu görüşe katılması çok güçtür. Sizinle büyük yargı gününe dek tartışmaya hazırdır bu konuda.

Açık seçik görüyorum onun geleneğini. Olağanüstü başarılı birkaç yüz deney hazırlayacaktır ömrü boyunca. Kupkuru, son derece saygılı bir dille kaleme alınmış sürüyle rapor yazacak, on beş yirmi çeviri yapacak, ama barutu bulamayacaktır… Hayal gücü, bulgu gücü, sezinleme yeteneği gereklidir barut için, oysa bunların hiçbiri yoktur Piyotr İgnatyeviç'te. Sözün kısası, bilim alanında patron değil, bir işçidir o.

Ben de, Pyotr İgnatyeviç de, Nikolay da alçak sesle konuşuruz odamda. Bir huzursuzluk vardır içimizde. Kapının ardında derslik bir deniz gibi uğulduyorken tuhaf duygular doluyor insanın içine. Otuz yıldır alıştıramadım kendimi bu duyguya. Her sabah duyarım aynı şeyleri hâlâ. Sinirli sinirli iliklerim redingotumun önünü. Gereksiz sorular sorarım Nikolay'a, söylenirim… Korkarım sanki, ama korku değildir bu, bir ad veremeyeceğim, anlatamayacağım bir duygudur…

Hiç gereği yokken saate bakarım:

— Eh, gidelim artık –derim.

Yola çıkarız. Önde –kucağında deney araçlarıyla ya da tablolarla– Nikolay yürür. Onun arkasında ben olurum. Benim arkamda da, başını alçakgönüllü bir biçimde önüne eğmiş yük beygiri yürür. Bazen da –gerekliyse– en önde sedyeyle bir ceset götürürler. Sedyeyi taşıyanların arkasında Nikolay olur, onun arkasında ben, benim arkamda yük beygiri… Ben salona girince öğrenciler ayağa kalkıp otururlar. Denizin uğultusu bir anda kesilir, sütliman olur…

Ne anlatacağımı bilirim derste. Ama nasıl anlatacağımı, nereden başlayacağımı, nerede bitireceğimi bilmem. Hazır tek tümce yoktur kafamın içinde. Ama dersliğimi –amfi biçimindedir dersliğim– şöyle bir gözden geçirmem, söze her zamanki gibi başlamam yeter: "Geçen derste kaldığımız…" arkasından dizi dizi gelir tümceler. Durmadan anlatırım, anlatırım! Çabuk çabuk, tutkulu konuşurum. Sözümün akışını kesebilecek bir güç bulunamaz görünüşte. İyi ders verebilmek, yani öğrencileri sıkmadan dersi onlara en yararlı biçimde anlatabilmek için ders verme yeteneğinin yanında, bu konuda ustalık ve deneyim de gereklidir. Öğretmen kişisel gücünden en ufak bir kuşku duymamalı, karşısındaki öğrencileri de, verdiği dersi de çok iyi bilmelidir. Ayrıca uyanık olmalı, çevresinde olup bitenleri dikkatle izlemeli, bakışlarını görüş alanından başka yana bir saniye bile çevirmemelidir.

Bestecinin anlatmak istediği şeyleri dinleyicilere aktarırken aynı anda yirmi iş birden yapar iyi bir orkestra yönetmeni. Önündeki notaları okur, sopasını sallar, ses sanatçısı solisti izler, eliyle kâh davulcuya, kâh koroya işaretler verir, vb… Ders anlatırken ben de öyleyim işte. Karşımda birbirinden ayrı yüz elli yüz, doğrudan yüzüme dikilmiş üç yüz göz vardır. Bu çok başlı canavarı alt etmektedir amacım. Dersim süresince onun dikkatinin derecesini, anlattıklarımı anlama gücünü kesinkes biliyor, izleyebiliyorsam, avucumun içinde demektir bu canavar. Öteki düşmanım benim kendi içimdedir. Çok sayıda biçimler, görünüşler, yasalar ile, bütün bun-

ların hep birlikte doğurduğu, kendimin ya da başkalarının düşünceler topluluğudur bu düşmanım. Bu büyük bilgi yığınından en önemli, en gerekli olanı konuşmamın akışına ayak uydurarak çabuklukla çekip almak ustalığıyla, düşünceme çok başlı canavarın onu anlayabileceği, ilgi duyabileceği bir biçim vermek becerikliliğini her an göstermek zorundayım. Ayrıca düşüncelerin, biriktikleri ölçüde değil, çizmeye çalıştığım tablonun uyumu için gerekli düzenle aktarılmasını dikkatle izlemek zorundayım da. Sonra, konuşmamın edebi, açıklamalarımın kısa, tam; tümcelerimin elden geldiğince sade, güzel olmasına özen gösteririm. Bana ayrılan sürenin bir saat kırk beş dakika olduğunu da bir an unutmamalı, kendimi ona göre ayarlamalıyım. Anlayacağınız, aynı anda çok şey yaparım. Kürsüdeyken hem bir bilim adamı, hem bir öğretmen, hem bir konuşmacı olmam gerekir. Konuşmacı hüviyetim üstüne çıkarsa ya da bunun tersi olursa, durum kötü demektir.

On beş dakika, yarım saat anlattıktan sonra bakarım, öğrenciler tavana bakmaya başlarlar. Biri mendilini arar ceplerinde, bir başkası daha rahat oturmak için şöyle bir kıpırdar oturduğu yerde, öteki aklından geçen düşüncelere gülümser… Dikkatin dağılmakta olduğunun delilidir bu. Önlem almak gerekir. İlk fırsattan yararlanıp bir nükte yaparım. Yüz elli yüz birden tatlı tatlı gülümser, gözler neşeyle parlar, kısa bir süre uğuldar deniz… Ben de gülümserim. Yeni baştan dirilmiştir dikkat, dersimi sürdürebilirim artık.

Ders vermekten duyduğum hazzı ömrümde hiçbir tartışmada, hiçbir eğlencede, hiçbir oyunda bulamamışımdır. Yalnızca derste bırakabilmişimdir kendimi duygularıma. Esin denen şeyin ozanların uydurduğu bir şey olmadığını, gerçekte var olduğunu da yalnızca derste anlamışımdır. Sanırım Herakles, benim her dersten sonra duyduğum o tatlı yorgunluk kadar tatlı bir yorgunluğu, giriştiği kanlı işlerin en kanlısından sonra bile duymamıştır.

Ama eskidendi bütün bunlar. Şimdi yalnızca acı duyuyorum derslerde. Daha yarım saat olmadan bacaklarımda, omuzlarımda amansız bir yorgunluk başlıyor. Koltuğa oturuyorum, ama oturarak ders vermeye alışık değilim. Bir dakika sonra kalkıyorum, sonra gene oturuyorum. Ağzım kuruyor. Sesim kısılıyor, başım dönüyor… Durumumu öğrencilerden gizlemek için arada bir su içiyor, öksürüyor, nezle olduğum için konuşmakta güçlük çekiyormuşum gibi burnumu siliyor, soğuk kaçan nükteler yapıyor. Sonunda derse zamanından önce ara veriyorum. Ama ders sırasında en çok duyduğum da utanma oluyor.

Şimdi yapabileceğim en akıllıca şeyin, çocuklara bir veda dersi vermek, onlara son sözümü söylemek, hepsine mutlu birer gelecek dileyip yerimi benden daha güçlü, daha genç birine bırakmak olduğunu söylüyor bana vicdanım da, aklım da. Ama varsın yargılasın beni Tanrı, vicdanımın söylediğini yapacak kadar yürekli değilim.

Ne yazık ki, ne bir filozofum, ne de bir din bilgini. Yaşasam yaşasam daha altı ay yaşayacağımı da çok iyi biliyorum. Doğrusunu isterseniz, şimdi daha çok ölümden sonraki, bilinmezliklerde dolu o dünya ile mezar uykumu dolduracak hayaletlere ilişkin soruların ilgilendirmesi gerekir beni. Gel gelelim, tanımak istemiyor onları ruhum nedense. Bundan yirmi, otuz yıl önce olduğu gibi, şimdi de, bir ayağım çukurdayken yalnızca bilim ilgilendiriyor beni. Bilimin kişioğlunun yaşamında en önemli, en güzel, en gerekli şey olduğuna, onun şimdiye dek sevginin en yüce belirtisi olduğuna, şimdiden sonra da olacağına, kişioğlunun doğayı da, kendini de yalnızca onunla yenebileceğine olan inancımı son soluğumu verirken bile sürdüreceğim. Belki temelden çocukça, yersiz bir inançtır bu, ama başka türlü değil de, böyle inandığım için suçlu sayamaz beni kimse. Yenecek gücüm yok içimdeki bu inancı.

Ama asıl sorun bu değildir. Güçsüzlüğümün hoşgörüyle karşılanmasından, bir de kemik iliklerine, evrenin varlığının amacına duyduğu ilgiden çok daha büyük ilgi duyan bu insanı –onu tutup, ölmesini beklemeden tabuta tıkacak olsalar, buna bile kemik iliklerine gösterdiği ilgiyi göstermeyecek bir insanı– kürsüsünden, öğrencilerinden koparıp almanın ne demek olduğunun anlaşılmasından başka bir dileğim yok…

Uykusuzluğumun, giderek artan güçsüzlüğümle cenkleşmemin sonucu tuhaf şeyler oluyor bana. Tam dersin ortasında hıçkırıklar düğümleniyor boğazıma. Gözlerim kaşınmaya başlıyor. Kollarımı öne uzatarak bağıra bağıra yakınmak geliyor içimden.

Kaderin beni, bu ünlü kişiyi ölüme mahkûm ettiğini, beş altı ay sonra bu kürsüde başka birinin ders vereceğini avazım çıktığınca bağırmak istiyorum öğrencilerime doğru. Zehirlendiğimi haykırmak istiyorum. Daha önce bilmediğim yeni yeni düşünceler zehirlediler son günlerimi. Beynimi sivrisinekler gibi sokuyorlar durmadan. Kürsüde durumum bana öylesine korkunç görünüyor ki, öğrencilerimin dehşete kapılmalarını, yerlerinden fırlayıp büyük bir korku içinde, umutsuz çığlıklar atarak kapıya koşmalarını istiyorum.

Kolay değildir böylesine anları yaşamak!

## 2

Dersten sonraki bölümünü evde geçiririm günün. Çalışırım. Dergileri, tezleri okurum. Ya da bir sonraki derse hazırlanırım. Kimileyin de bir şeyler yazarım. Beni görmeye gelenlerle ilgilenmem gerektiği için çoğu zaman parça pürçüktür çalışmam.

Kapının zili çalar. Arkadaşlarımdan biri bir konuyu benimle görüşmeye gelmiştir. Başında şapkası, elinde bastonuyla girer odaya. İkisini de bana doğru uzatarak,

— Çok az kalacağım, bir dakika! –der.– Oturunuz dostum, lütfen rahatsız olmayın. İki sözcük söyleyeceğim topu topu!

Önce birbirimize, ikimizin de son derece kibar insanlar olduğumuzu, birbirimizi gördüğümüze çok sevindiğimizi göstermeye çalışırız. Koltuğa buyur ederim onu. O da oraya benim oturmamı ister. Bu arada birbirimizin sırtını, omzunu sıvazlar, düğmelerine dokunuruz. Birbirimizi yokluyormuş, elimizin yanmasından korkuyormuş gibi sakınarak yaparız bunu. Gülünecek bir şey söylemesek de karşılıklı gülüşürüz. Sonunda yerleşince başımızla selamlarız birbirimizi. Alçak sesle konuşmaya başlarız. Birbirimize ne denli içten duygular beslersek besleyelim, konuşmamızı beylik sözlerle süslemeden edemeyiz: "Çok doğru buyurdunuz efendim" ya da "Size söylemek onuruna eriştiğim gibi…" Birimiz yersiz de olsa bir nükte yaptığında kahkahalarla gülmemek elimizde değildir. Konuşmamız bittikten sonra birden kalkar arkadaşım, şapkasını masanın üzerindeki kâğıtlara doğru sallayarak uzun uzun vedalaşmaya başlar benimle. Yeniden yoklarız birbirimizi, güleriz. Antreye dek geçirim onu. Kürkünü giymesine yardım ederim burada, ama böylesine büyük bir onurdan geri çeker kendini arkadaşım. Daha sonra, Yegor kapıyı açtığında üşüteceğimi söyler üzerine basa basa. Ben de, onun arkasından sokağa bile çıkmaya hazırmışım gibi bir tavır takınırım. Sonunda odama döndüğümde –süreduru yasasına uyarak besbelli– gülümsemesini hâlâ sürdürmektedir yüzüm.

Çok geçmeden gene çalar kapının zili. Biri girer dış kapıdan. Uzun uzun soyunur. Öksürür. Yegor, bir öğrencinin geldiğini haber verir. "Söyle, buyursun," derim. Bir dakika sonra yakışıklı bir genç girer odama. Bir yıldır ilişkilerimiz pek gergindir bu delikanlıyla. Sınavlarda çok kötü yanıtlar veriyordur. Bende hep "bir" veriyorumdur ona. Öğrenci ağzıyla söyleyecek olursam, *garez bağladığım* ya da *ha bire çaktırdığım* öğrencilerin sayısı yediyi bulur her yıl. Bunlardan sınavlarda beceriksizlikleri ya da hastalıkları yüzünden başarı gösteremeyenler kaderlerine sabırla boyun eğerler ge-

nellikle. Benimle pazarlığı da oturmazlar. Sınavda çakınca iştahı kaçıp her akşam operaya gitmekten yoksun kalan, eğlenceye düşkün, girgin öğrencilerdir benimle pazarlığa oturanlar, evime gelip gidenler. Birincileri fazla sıkmam, ama ikincilerin de peşini bırakmam bütün yıl. Gelen delikanlıya,

— Oturunuz –derim.– Ne istiyorsunuz?

Yüzüme bakmadan kekelemeye başlar konuğum:

— Rahatsız ettiğim için bağışlayın beni Profesör… Sizi rahatsız etmek istemezdim ama… Beş kez girdim sınava… Beşinde de kırık not aldım. Yalvarırım, büyüklüğünüzü gösterin, geçer not verin bana, çünkü…

Kendilerini savunmak için tembellerin öne sürdükleri kanıtlar her zaman aynıdır: Öteki derslerin sınavlarını çok iyi vermişlerdir, yalnızca benim dersimdedir takıntıları. İşin tuhafı, dersime de her zaman çok çalışmışlardır, konuları çok iyi de bilmektedirler. Akıl almaz bir terslik yüzünden başarı gösterememektedirler.

— Bağışlayın beni dostum –derim,– geçer not veremem size. Oturup bir kez daha okuyun kitabı, öyle gelin. O zaman bakarız.

Kısa süren bir sessizlik olur. İçki ile operayı bilimden çok sevdiği için biraz üzmek isterim öğrencimi, derin bir soluk aldıktan sonra,

— Bence, bu durumda sizin yapabileceğiniz en akıllıca iş tıp fakültesini bırakmaktır –derim.– Böylesine yetenekli bir gençken, sınavda bir türlü başarı gösteremiyorsanız, içinizde bir istek de, doktor olmaya bir heves de yok demektir.

Girgin delikanlının yüzü gerilir ben böyle söyleyince. Gülümser.

— Affedersiniz ama Profesör –der,– en azından tuhaf olurdu böyle bir davranış. Beş yıl okuduktan sonra birden… bırakıp gitmek!

— Bir bakıma haklısınız! Ne var ki, sevmediğiniz bir işte ömür boyu çalışmaktansa, beş yılı gözden çıkarmanız yeğdir.

Ama birden acırım ona, hemen eklerim:

— Bununla birlikte, siz nasıl bilirseniz öyle yapın. Evet, biraz daha çalışıp gelin bakalım.

Tembel delikanlı boğuk bir sesle sorar:

— Ne zaman?

— Ne zaman isterseniz. İsterseniz yarın gelin.

İçinden şöyle geçirdiğini okurum iyi yüreklilik dolu gözlerinden: "Gelmesine gelirim ya, gene çaktırırsın beni domuz!"

— Dersimden daha on beş kez sınava girseniz, şimdikinden bilgili olmayacaksınız kuşkusuz, ama kişiliğini bulmanıza yardım edecektir bu. Küçümsenecek bir yarar değildir bu kuşkusuz.

Sonra ikimiz de susarız. Ayağa kalkarım, konuğumun gitmesini beklerim. Ayakta durur konuğum, pencereden dışarı bakar, sakalını sıvazlayarak düşünür. Sıkıcı bir hava dolar odaya.

Girgin delikanlının hoş, gür bir sesi vardır. Bakışı zeki, alaycıdır. Çok içmekten, bir de kanepede uzun süre yatmaktan biraz kırışmış yüzünün anlatımı içtendir. Görünüşte opera üzerine, aşk serüvenleri üzerine, sevdiği arkadaşları üzerine ilginç çok şey anlatabilirdi bana, ama ne yazık ki, bir öğrencinin profesörüne bu gibi şeylerden söz etmesi alışılmış bir durum değildir. Oysa seve seve dinlerdim onu.

— Sayın Profesörüm! Şeref sözü veriyorum size, bana geçer not verirseniz…

İş "şeref sözü"ne varınca kollarımı sallarım. Masaya otururum. Bir dakika düşünür öğrenci, mahzun,

— Öyleyse hoşça kalın… –der.– Bağışlayın beni.

— Güle güle dostum. İyi günler.

Kararsız adımlarla yürür. Ağır ağır giyinir antrede. Sokağa çıkarken de düşünmektedir hâlâ yüzde yüz. Benim için "domuz"dan başka söylenecek söz bulamaz. İçmek, akşam yemeğini yemek, sonra eve yatmaya gitmek için kötü bir lo-

kantaya yollanır. Tanrı yardımcın olsun ey dürüst, çalışkan çocuk(!)

Üçüncü kez çalar kapının zili. Siyah takım giysili, gözlüğünün çerçevesi altın, kravatı –elbette– beyaz, genç bir doktor girer. Kendini tanıtır. Oturmasını söylerim. Ne istediğini sorarım. Çiçeği burnunda bilim adamı –oldukça heyecanlı– içinde bulunduğumuz yıl doktora sınavını kazandığını, şimdi de tezini hazırlamasının kaldığını anlatır. Benim yanımda, önderliğimde çalışmayı çok istemiş. Tez için ona bir konu verecek olursam, bana minnettar kalırmış…

— Size yardımcı olabilmek mutlu eder beni dostum –derim,– ama gelin, önce tez dedikleri nedir, ondan söz edelim biraz. Bu sözcük genellikle, kişinin kendi yaratıcı gücünün ürünü anlamında kullanılmaktadır. Öyle değil mi? Başka birinin verdiği konuda, gene başka birinin yardımlarıyla yazılmış bir yapıtın adı başkadır…

Doktora öğrencisi susar. Ben birden parlarım, yerimden fırlarım. Öfkeyle,

— Ne diye aklına esen burada alır soluğu, anlamam! –diye bağırırım.– Bakkal dükkânı mıdır burası? Konu satmıyorum ben! Bin kez söyledim size, beni rahat bırakın! Kabalığımı bağışlayın, ama burama geldi artık!

Süt dökmüş kedi gibi durur doktora öğrencisi. Elmacık kemiklerinin çevresinde hafif bir kızarıklık belirmiştir yalnızca. Yüzünde ünüme de, bilgime de derin bir saygı anlatımı vardır. Ama sesimi de, zavallı dış görünüşümü de, sinirli el kol sallayışımı da küçük gördüğünü okurum gözlerinden. Böyle öfkeliyken garip görünürüm gözüne.

— Bakkal dükkânı işletmiyorum ben burada! –diye söylenirim.– Şaşılası şeydir! Neden böylesine istemiyorsunuz bağımsız olmayı? Neden böylesine nefret ediyorsunuz özgürlükten?

Uzun uzun söylenirim. Doktora öğrencisi susar hep. Yavaş yavaş durulurum, en sonunda yelkenleri suya indiririm

kuşkusuz. Konuğum metelik etmez bir konu almıştır benden sonunda. Benim yardımımla, hiç kimseye bir gereği olmayan bir tez hazırlayacaktır. Başarıyla savunacaktır tezini, hiç işine yaramayacak bilimsel bir rütbe alacaktır…

Kapının zili sonsuza dek çalabilir peş peşe, ama dördüncüden sonrasına yol vermem. Dördüncü zilden sonra tanıdık bir ayak sesi, giysi hışırtısı, sevimli bir ses duyarım…

Bundan on sekiz yıl önce, diş hekimi bir arkadaşım ölmüş, arkasında yedi yaşında kızı Katya ile altmış bin ruble bırakmıştı. Beni vasi atamıştı vasiyetnamesinde. Katya on yaşına kadar benim yanımda kalmıştı. Sonra enstitüye vermiştim onu. Ancak yazları, tatilde gelip kalıyordu bizde. Onun yetişmesiyle ilgilenecek zamanım olmuyordu. Ancak arada bir ilgilenebiliyordum onunla. Bu yüzden, çocukluğu üzerine pek az şey söyleyebilirim.

O günlerin anılarından yalnızca bir şey kalmıştır belleğimde: Katya'nın yüzünü her an ışıtan, şimdi anımsadığımda bana haz veren o güven anlatımı… Ailemden biri olurken, kendini doktorların eline bırakırken gösterdiği o olağanüstü güven. Kimileyin, başörtüsü çenesinin altında bağlı, bir kenarda oturur, dikkatli dikkatli bakardı bir şeye. O anda benim yazışıma ya da kitap sayfalarını çevirişime de baksa, karımın iş yapışına da, aşçı kadının mutfakta patates soyuşuna da, köpeğin oynayışına da… Hep o anlatım olurdu gözlerinin içinde. "Bu dünyada olup biten her şey güzeldir, iyidir" anlatımıydı bu. Her şeyi merak ederdi. Benimle konuşmaya da bayılırdı. Bazen geçer, masanın başında karşıma oturur, gözlerini yüzüme diker, sorular sorardı. Ne okuduğumu, üniversitede ne yaptığımı, cesetlerden korkup korkmadığımı, aylığımı nerelere verdiğimi merak ederdi.

— Üniversite öğrencileri kavga ediyorlar mı? –diye sorardı.

— Ediyorlar yavrum.

— Cezaya dikiyor musunuz onları?

— Dikiyorum.

Tuhafına giderdi üniversite öğrencilerinin kavga etmeleri, onları cezaya dikmem. Gülerdi. Cana yakın, uysal, iyi yürekli bir çocuktu. Elinden bir şeyini aldıklarını, yok yere onu cezalandırdıklarını ya da bir merakını gidermediklerini gördüğüm çok olmuştur. Yüzünden hiç eksik olmayan o güven anlatımına bir de hüzün eklenirdi böyle zamanlar, o kadar. Arka çıkamazdım ona, ama yüzünde o hüznü görünce yüreğim burkulurdu. Onu göğsüme bastırmak, yaşlı bir dadının yumuşak sesiyle, "Tatlı öksüzüm benim!" demek gelirdi içimden.

Güzel giyinmeyi, kokular sürünmeyi sevdiğini de anımsıyorum. Bu bakımdan bana benziyordu. Güzel giyinmeyi, koku sürünmeyi ben de severim. On dört on beş yaşlarındayken Katya'yı artık bütünüyle saran tutkunun doğuşunu, gelişmesini izlemeye zamanımın da, isteğimin de olmamasına üzülüyorum şimdi. Tiyatroya olan tutkusundan söz ediyorum. Enstitüde öğrenciyken yaz tatillerinde bize geldiğinde tiyatro oyunlarından, artistlerden söz ederken duyduğu hazzı, heyecanı başka hiçbir şeyden söz ederken duymuyordu. Tiyatro üzerine bitmek tükenmek bilmeyen konuşmalarıyla canımızı çıkarırdı. Karımla çocuklarım dinlemezlerdi onu. Anlattıklarıyla ilgilenmeyecek gücü yalnızca ben bulamazdım kendimde. Heyecanını paylaşabileceği birini aradığı zamanlar çalışma odama gelirdi, yalvarmaklı bir sesle.

— Nikolay Stepaniç –derdi,– izin verin tiyatrodan söz edelim biraz sizinle.

Saati gösterirdim ona.

— Yarım saat ayırıyorum sana. Başla.

Zamanla beraberinde düzine düzine aktör, aktris resimleri getirmeye başlamıştı. Gözü gibi sakınıyordu onları. Sonra amatör oyunlara katılmayı denedi birkaç kez. Sonunda da –enstitüyü bitirince– dünyaya aktris olmak için geldiğini açıkladı bana, son derece kararlı.

Hiçbir zaman paylaşmıyordum Katya'nın tiyatro sevgisini. Yapıt güzelse, gerekli etkiyi uyandırması için artistleri yormanın hiç gereği yoktu bence. Yapıtı okumakla da elde edilebilirdi istenilen etki. Yapıt kötüyse, kim nasıl oynarsa oynasın, iyi yapamazdı onu.

Gençliğimde sık sık giderdim tiyatroya. Şimdi de yılda iki kez loca tutuyor ailem, "kafa dinlemeye" götürüyorlar beni. Tiyatro üzerine yargıda bulunmak için yeterli değildir bu kuşkusuz. Ben de çok söz edecek değilim ondan zaten. Bana sorarsanız, bundan otuz, kırk yıl önce olduğu yerdedir hâlâ tiyatro. Eskiden olduğu gibi, tiyatro koridorlarında da, sigara salonlarında da içecek bir bardak temiz su bulamıyorum gene. Kışın kalın giyinmekte hiçbir kötülük olmamasına karşın, paltom için kırk kapik ceza kesiyor bana gene biletçi. Eskiden olduğu gibi, hiç gereği yokken aralarda –oyundan edinilen izlenime istenmeyen başka izlenimler katan– müzik çalıyorlar gene; alkollü içki içmeye bara gidiyorlar erkekler. Böylesine küçük ayrıntılarda bile bir ilerleme söz konusu değilken, onu tümde aramam boşa çaba olur kanısındayım. Tepeden tırnağa tiyatro gelenekleriyle, önyargılarıyla dopdolu bir artist, "Olmak ya da olmamak" gibi basit, olağan bir sözü gerektiği gibi sade bir tavırla değil, nedense ille de gür bir sesle, tüm bedeni sarsılarak söylemek için kendini paralarken ya da ne pahasına olursa olsun, beni –aptallarla çene çalmaktan başka bir şey yapmayan, aynı zamanda da aptal bir kızı seven– Çatski'nin son derece zeki bir insan, "Akıldan Bela" oyununun da iyi bir oyun olduğuna inandırmaya çalışırken, bundan kırk yıl önce beni klasik ah vahlarla, göğse indirilen yumruklarla ağırladıkları zamanlar canımı sıkan aynı bağnazlığın kokusu geliyor gene sahneden burnuma doğru. Her zaman da, oraya giderken olduğumdan daha bir tutucu çıkıyorum tiyatrodan.

Duygulu, her söylenene hemencecik inanan insanlardan oluşmuş bir toplum inandırılabilir ancak tiyatronun bugün-

kü durumuyla bir okul olduğuna. Ama gerçek okulun ne olduğunu bilen bir insana yutturamazsınız bu oltayı. Elli, yüz yıl sonra durum ne olacak, bilmem, ama bugünün koşullarında ancak bir eğlence olabilir tiyatro. Gel gelelim, ondan yararlanmanın sürdürülmesine değmeyecek kadar da pahalıya oturur bu eğlence topluma. Sağlıklı, yetenekli binlerce genci çeker alır devletin elinden. Oysa kendilerini tiyatroya vermeyecek olsalardı, her biri iyi birer doktor, ziraatçı, öğretmen, subay olurdu… Sonra, halkın akşam saatlerini –fikir çalışmaları ya da dostça söyleşiler için en uygun saatleri– alır tiyatro. Artık boşa harcanan paralardan, seyircinin sahnede yanlış biçimde verilen cinayetleri, aşk öykülerini, iftiraları görünce ahlak yönünden uğradığı zararlardan da söz etmiyorum.

Katya'nın görüşü bambaşkaydı bu konuda. Tiyatronun –içinde bulunduğu durumda bile– dersliklerden de, kitaplardan da –dünyadaki her şeyden– yüce olduğuna inandırmaya çalışırdı beni. Her çeşit sanatı bünyesinde toplayan bir güçmüş tiyatro. Artistler de onun misyonerleri. Sahnenin insan ruhuna ettiği güçlü, köklü etkiyi yalnız başına hiçbir sanat, hiçbir bilim edemezmiş; toplumumuzda sıradan bir artistin en büyük bir bilim adamından ya da ressamdan daha ünlü olmasının nedeni de buymuş aslında. Sonra, sahne uğraşının verdiği hazzı toplumsal hiçbir uğraş veremezmiş kişiye.

Sonra tutup, güzel bir yaz günü bir tiyatro trupuna katıldı Katya. Yanında bir sürü para, içinde apaydınlık bir o kadar umut, bu sanat üzerine soylu düşünce –galiba Ufa'ya– gitti.

Yoldan yazdığı ilk mektuplar şaşırtıcıydı. Onları okurken aklım almıyordu bir türlü. Böylesine çok gençlik, ruhsal temizlik, kutsal içtenlikle, kafası çalışan bir erkeğe bile kıvanç verecek ince, ağırbaşlı düşünce nasıl sığıyordu bu küçük kâğıt parçalarına? Volga'yı, doğayı, geçtiği kentleri, arkadaşlarını, başarılarını, başarısızlıklarını anlatmıyor, şakı-

yordu sanki. Her satırda, yüzünde görmeye alıştığım o güvenin kokusu vardı. Bütün bunların yanında bir sürü de gramer yanlışlığı çarpıyordu göze. Noktalama işaretleriyse hemen hiç yoktu.

Aradan altı ay geçmişti ki, "Tutuldum" diye başlayan şiir dolu, coşkunluk dolu bir mektup aldım ondan. Bu mektupla birlikte sakal bırakmamış, şapkasının kenarları geniş, yol battaniyesini omzuna atmış bir erkek resmi gelmişti. Sonraki mektuplar da öncekiler gibi duyguluydu. Ama noktalama işaretleri gözükmeye başlamıştı onlarda artık. Gramer yanlışlıkları da kaybolmuştu. Burcu burcu erkek kokuyorlardı… Volga boylarında bir yerde, sanatçıların hep birlikte ortak olacakları, zengin toprak sahipleriyle gemi sahiplerinin de ortak edilecekleri büyük bir tiyatro kurulmasının çok iyi olacağını yazıyordu Katya şimdi. Çok iyi para getirirmiş bu iş. Seyircisi çok olurmuş. Artistler arkadaşça oynarlarmış… Güzel şeylerdi bütün bunlar belki, ama bana kalırsa, ancak bir erkeğin kafasından çıkabilirdi bu tür düşünceler.

Şöyle ya da böyle, bir buçuk, iki yılın iyi geçtiği anlaşılıyordu. Katya seviyor, yaptığı işe inanıyordu, mutluydu. Ama sonra sonra gelen mektuplarda ruhsal bir çöküntünün açık belirtilerini sezinler oldum. Arkadaşlarından yakınmaya başlamıştı önce. İlk, aynı zamanda en uğursuz belirtiydi bu. Genç bir bilim adamı ya da edebiyatçı, meslektaşlarından yakınmaya başladıysa, artık bitmiş, bu alanda işe yaramayacak demektir. Arkadaşlarının provaları gelmediklerini, rollerini hiçbir zaman ezberlemediklerini yazıyordu Katya. Değersiz oyunların sahneye konulmasından, artistlerin sahnedeki davranışlarından, arkadaşlarının seyirciye karşı son derece saygısız oldukları, seyircileri küçük gördükleri belliymiş. Tiyatroda herkesin tek düşüncesi olan gişe geliri için dram aktrisleri bayağı şansonlara kadar düşüyor; trajedi artistleriyse boynuzlu kocalarla, kocalarına ihanet eden kadınların gebelikleriyle vb. alay edilen kupletler söylüyorlarmış.

Sözün kısası, taşra tiyatrosunun bugüne dek nasıl olup da yok olmadığına, böylesine ince, çürümüş bir iplikle nasıl asılı durabildiğine şaşmamak elde değilmiş.

Doğrusunu söylemek gerekirse tatsız tuzsuz bir mektup yazdım Katya'ya. Mektubumun bir yerinde şöyle diyordum: "Dostluklarıyla bana büyük onur vermiş yaşlı, çok değerli artistlerle sohbet ettiğim çok olmuştur. Onların söylediklerinden, artistlerin çalışmalarını kişisel sağduyularıyla özgürlüklerinden çok, moda ile toplumun isteğinin yönlendirdiğini anlamışımdır. İçlerinden en iyilerinin bile, gençliklerinde, sırasına göre trajedide de, operette de, Paris güldürülerinde de, zengin dekorlu masal oyunlarında da oynaması gerekmiştir.

Öyleyken, doğru yolda olduklarını, topluma yarar sağladıklarını düşünmüşlerdir her zaman. Demek ki senin de anladığın gibi kötülüğün nedenini artistlerde değil, daha derinlerde, bu sanatın kendinde, toplumun ona olan tutumunda aramak gerekmektedir." Yalnızca sinirlendirdi bu mektubum Katya'yı. Cevap verdi: "Başka başka şeylerden söz ediyoruz sizinle. Dostlarıyla size onur veren değerli insanlardan değil, erdemle uzaktan yakından ilgisi olmayan dolandırıcılar çetesinden söz etmiştim size ben. Bir yabani insanlar sürüsüdür bu. Sırf, başka bir yere sokulmalarına kimsenin izin vermeyeceğini bildikleri için sahneye düşmüş, yüzsüz oldukları için kendilerine artist diyen yabani insanlar sürüsü… Yetenekli tek kişi yok aralarında. Ama kaz kafalıların, ayyaşların, düzenbazların, dedikoducuların sürüsüne bereket… Pek sevdiğim bu sanatın nefret ettiğim insanların eline düşmesi ne çok acı veriyor bana, anlatamam. İyi insanların bu kötülüğe yalnızca uzaktan bakmaları, ona yaklaşmak istememeleri, bu sanatı korumaya çalışacak yerde, gazete sütunlarını anlaşılmaz, kimsenin bir işine yaramaz birtakım yazılarla doldurup, ona buna akıl vermeye çalışmaları daha da üzüyor beni…" Böyle sürüp gidiyordu mektubu.

Aradan bir zaman daha geçti, bu kez şöyle bir mektup aldım ondan: "Alçakça aldatıldım. Bundan böyle yaşayamam artık. Paramı dilediğiniz gibi kullanın. Bir baba, gerçek bir dost olarak seviyorum sizi. Bağışlayın."

Tutulduğu erkeğin de yabani insanlar sürüsünden olduğu anlaşılmıştı sonunda. Mektuptaki üstü kapalı bazı sözlerinden, Katya'nın canına kıymayı denediğini anlamıştım. Kendini zehirlemek istemişti galiba. Peşinden ağır hasta olup yatağa düşmüş olmalıydı.

Öteki mektubu Yalta'dan geldi çünkü. Doktorlar oraya yollamışlardı onu besbelli. Son mektubunda Yalta'ya ona acele bin ruble yollamamı yazıyordu. Şöyle bitiyordu mektubu: "Mektubum böyle üzücü olduğu için bağışlayın beni. Dün toprağa verdim yavrumu." Kırım'da bir yıl kadar kaldıktan sonra eve döndü Katya.

Aşağı yukarı dört yıl dolaşmıştı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu dört yıl içinde ona karşı davranışım oldukça kötü, tuhaftı. Başlangıçta bana aktris olacağını söylediğinde de, sonra mektuplarında aşkından söz ettiğinde de, ikide bir varını yoğunu har vurup harman savurmak isteğine kapılınca –istemesi üzerine– ona kâh bin, kâh iki bin ruble yollamam gerektiğinde de, bana kendini öldürmek niyetinde olduğunu, sonra çocuğunun öldüğünü yazdığında da hep şaşırıyor, ne söyleyeceğimi, ne edeceğimi bilemiyordum. Onun için yapabildiğim tek şey bol bol düşünmek, bir de sıkıcı, uzun mektuplar –hiç yazmasam da pekâlâ olabilecek mektuplar– yazmak oluyordu. Oysa öz babasının yerini tutuyordum. Üstelik kızım gibi de seviyordum onu.

Şimdi beş altı yüz metre ötemizde oturuyor Katya. Beş odalı bir daire kiraladı. Ona özgü bir zevkle, oldukça zengin döşedi dairesini. Bir ressam, tablosunda bu dairenin döşenişini vermeye kalkışsa, tabloda ağır basan hava tembellik olurdu. Tembel bir beden için yumuşak kanepeler, yumuşak tabureler; tembel ayaklar için halılar, tembel gözler için parlak olmayan, koyu ya da mat renkler; tembel bir ruh için du-

varlarda ucuz çeşidinden bir sürü yelpaze ile, yapılışındaki özellik anlatmak istediklerinden daha bir göze çarpan küçük tablolar; üzerleri gereksiz, değersiz eşyalarla dolu çok sayıda küçük masa, raf, perde diye pencerelere asılmış biçimsiz bez parçaları… Parlak renklerden, simetriden, genişlikten korkuyla birlikte, ruh tembelliğinin yanı sıra doğal zevkin bozulmuşluğunu da gösterir bize bütün bunlar. Bir kanepeye uzanıp sabahtan akşama okur Katya. Okuduğu roman, uzun öyküdür genellikle. Günde bir kez, öğleden sonra bana gelmek için çıkar evden.

Ben çalışırım, Katya biraz ötede kanepede oturur. Hiç konuşmaz, üşüyormuş gibi sarınır şalına. Onu cana yakın bulduğumdan mıdır, yoksa odama sık sık gelmesine küçüklüğünden beri alıştığımdan mı bilmiyorum, dikkatimi toplamamı engellemez yanımda olması. Arada bir, hiç düşünmeden bir soru sorarım ona, çok kısa yanıt verir ya da bir dakika dinlenmek için başımı önümdeki işten kaldırıp, bir tıp dergisine, bir gazeteye dalgın dalgın bakışını seyrederdim. Yüzünde o eski güven anlatımının artık bulunmadığını fark ederim. Yüzünün şimdiki anlatımı, treni uzun süre beklemek zorunda kalan yolcuların yüzündeki gibi soğuk, kayıtsız, dağınıktır. Eskiden olduğu gibi güzel, sade, ama özensiz giyinir şimdi Katya. Bütün gün yattığı kanepelerden, salıncaklardan giysisine, saçına pek az zaman kalıyor galiba. Eskisi gibi meraklı da değil artık. Yaşamın her şeyini tanımış, öğreneceği bir şey kalmamış gibi, soru sormuyor bana artık.

Saat dörde doğru salon ile konuk arasında bir kıpırdanma başlar. Kızım Liza konservatuvardan dönmüş, arkadaşlarını da beraberinde getirmiştir. Piyano çaldıkları, ses çalışması yaptıkları duyulur… Kahkahalarla gülerler. Yegor'un sofrayı hazırladığı yemek odasından kap kacak sesleri gelir.

— Hoşça kalın –der Katya.– Bugün uğramayacağım sizinkilere. Kusura bakmasınlar. Zamanım yok. Bekleyeceğim sizi.

Antreye kadar geçiririm onu. Tepeden tırnağa dikkatle süzer beni orada, canı sıkkın,

— Durmadan zayıflıyorsunuz! –der.– Neden görünmüyorsunuz bir doktora. Gidip kendim çağıracağım Sergey Fyodoroviç'i. Baksın neyiniz var.

— İstemez Katya.

— Ailenizdekiler daha neyi bekliyorlar anlamıyorum! Şaşılacak şey!

Sinirli bir kol hareketiyle giyer kürkünü. O anda yüzde yüz, iki üç toka düşer gelişigüzel taranmış saçlarından. Saçını düzeltmeye üşenir, zamanı da yoktur zaten. Dağılan saçlarını beceriksizce sokar şapkasının altına. Gider.

Yemek odasına girdiğimde sorar bana karım:

— Katya mıydı yanındaki? Neden uğramadı bize? Bu kadarı da tuhaf kaçıyor artık doğrusu…

Liza keser sözünü sitemli sitemli:

— Anneciğim! Canı isterse uğrar, istemezse uğramaz. Ayaklarına kapanacak değiliz ya.

— Kim ne derse desin, insanı adam yerine koymamaktır bu. Çalışma odasında üç saat otur da, biz gelmeyelim aklına. Neyse canım, keyfi bilir.

Varya da, Liza da nefret ederler Katya'dan. Ben anlamıyorum bu nefreti. Sanırım, bu duyguyu anlayabilmesi için kadın olması gerekir insanın. Dersliğimde hemen her gün gördüğüm yüz elli gencin, her hafta karşılaştığım orta yaşlı yüzlerce erkeğin arasında, Katya'nın geçmişine, yani yasadışı gebe kalmasına, bir çocuk doğurmasına duyulan nefreti, tiksintiyi anlayabilecek bir erkeğin bulunmayacağına başımı koyarak bahse girebilirim. Öte yandan düşünüyorum da, tanıdığım kadınların, kızların arasında bu duyguyu beslemeyeni anımsamıyorum. Ancak, kadınların erkeklerden daha bir erdemli, temiz olduklarından değildir bu. Bilindiği gibi, erdem ile temizlik –kötü duygudan uzak değillerse– günaha pek yakındırlar. Ben düpedüz kadınların geri kalmışlığı ola-

rak açıklıyorum bunu. Bir mutsuzluğa tanık olduğunda çağımın erkeğinin duyduğu acıma ile yürek sızısı, uygarlığı ve ruhsal yücelmeyi nefret duygusundan da, tiksintiden de çok daha iyi anlatmaktadır bana. Ortaçağlarda olduğu gibi gözü sulu, kabadır gene çağımızın kadını. Doğrusu, onların da erkekler gibi kendilerini yetiştirmeleri gerektiği görüşünü savunanlar yerden göğe haklıdırlar bence.

Karımın Katya'yı sevmemesinin başka nedenleri de vardır. Bir zamanlar aktris olması, nankörlüğü, gururu, davranışlarındaki tuhaflık, bir kadının başka bir kadında her zaman bulabileceği daha bir sürü kusur…

Akşam yemeğinde benden, ailemden başka, kızımın iki üç arkadaşıyla, Liza'yı sevdiğini, onunla evlenmek isteyeceğini sandığımız Aleksandr Adolfoviç Gnekker bulunur. Orta boylu, çok şişman, geniş omuzlu, yaşı otuzun altında genç bir adamdır Aleksandr Adolfoviç Gnekker. Kulaklarının çevresinde kızıl favorileri ile boyalı ince bıyığı, ablak, dümdüz yüzüne tuhaf bir oyuncak anlatımı verir. Ceketi çok kısa, yeleği renkli, yukarıdan çok bol, aşağıdan çok dar pantolonunun kumaşı büyük damalı, sarı potinleri topuksuzdur. Yengecinkiler gibi parlak parlaktır gözleri. Kravatla boynu yengeci andırır. Dahası bütünüyle yengeç çorbası kokar gibi gelir bana bu genç adam. Her gün bizdedir. Ama kimin nesi olduğunu, öğrenimini nerede yaptığını, neyle geçindiğini hiçbirimiz bilmeyiz. Bir saz falan çalmaz, şarkı da söylemez. Ama anlaşılmaz bir ilişkisi vardır müzikle. Kimilerinin piyanosunu satar bir yerlerde, konservatuvara sık sık uğrar, ünlü müzikçilerin hepsini tanır, konserlerin yönetimine yardımcı olur. Büyük bir kendine güvenle yargıda bulunur müzikle ilgili konularda. Yargılarını da seve seve benimser herkes. Şimdiye dek çok tanık olmuşumdur buna.

Varlıklı kimseler her zaman birkaç sığıntı bulundururlar çevrelerinde. Bilim ile sanat da öyledir. Şu Bay Gnekker çeşidinden "yabancı unsurlardan" arınmış bir sanat ya da bi-

lim yoktur yeryüzünde sanırım. Müzikçi değilim, –üstelik pek az tanıdığım– Gnekker konusunda yanılıyorum belki. Ancak, kendine güveni de, birisi çalarken ya da şarkı söylerken, piyanonun başında ayakta durup dinleyişindeki kendini ağırdan satan tavrı da fazlasıyla kuşku verici geliyor bana.

İstediğiniz kadar kibar bir insan, istediğiniz kadar yüksek bir devlet memuru olun, kızınız varsa, ona yapılan kurların, kız isteme töreninin, düğünün evinize getireceği bayağılıktan hiçbir zaman kesinlikle uzak sayılamazsınız. Sözgelimi, Gnekker bizdeyken karımın takındığı o mağrur tavra alışamıyorum bir türlü. Sırf bu gencin ne denli zengin, parlak bir yaşantımız olduğunu görmesi için masalara dizilen latif portfeyn, heres şişelerine de alışamıyorum. Liza'nın, konservatuvarda öğrendiği o tiz kahkahalarına, evimize bir erkek geldiğinde göz süzmelerine de ısınamıyorum. En önemlisi de, alışkanlıklarıma, bilimime, tüm yaşamıma yabancı; sevdiğim insanlara hiç benzemeyen bir yaratığın neden her gün evime geldiğini, benimle birlikte yemek yediğini anlamıyorum. Karım ile hizmetçi kadının esrarlı fiskoslarından bunun bir "damat adayı" olduğunu sezinliyorum, ama gene de yadırgıyorum onun evimde bulunmasını. Bu yaratık karşımda otururken, masama bir çöl kuşu oturtsalar duyabileceğim şaşkınlığı duyuyorum… Hem sonra, bir çocuk gözüyle bakmaya alıştığım kızımın bu kravattan, bu gözlerden, bu lop et yanaklardan hoşlanabilmesi de garibime gidiyor…

Eskiden severdim akşam yemeğini. Ya da pek önem vermezdim. Oysa şimdi can sıkıntısından, öfkeden başka bir şey vermiyor bana bu yemek. Üçüncü dereceye yükselmemden, dekanlık etmemden sonra, ailem evde yemek listesini de, günlük yaşantıyı da bütünüyle değiştirmek gereğini duymuştu nedense. Üniversitede okurken, sonra doktorluk ederken alışık olduğum sade yemeklerin yerine, içinde birtakım buz parçalarının yüzdüğü püreli çorba, Madera şarabında pişmiş börek koyuyorlar önüme şimdi. Generallik rütbemle ünüm

lahana çorbasından da, o canım böreklerden de, elmalı kaz dolmasından da, balıklı pilavdan da temelli yoksun ettiler beni. Pek gülünç, pek konuşkan bir kadın olan hizmetçim Agaşa'yı da çekip almıştır elimden bu ikisi. Akşam yemeği servisini onun yerine, sağ eli beyaz eldivenli, kendini beğenmiş, kalın kafalı Yegor yapıyor şimdi. Yemekler arasında verilen aralar pek kısadır akşam yemeklerimizde. Gel gelelim, onları doldurabileceğimiz bir şeyimiz olmadığı için alabildiğine uzun gelirler bize bu aralar. Eski neşemiz, senli benli konuşmalarımız, şakalarımız, kahkahalarımız yoktur artık. Yemek odasında buluştuğumuz zamanlar çocuklarımızı da, karımı da, beni de heyecanlandıran karşılıklı sevgimizden, içtenliğimizden de iz kalmamıştır. Benim gibi her dakikası dolu bir insan için akşam yemekleri bir dinlenme, mutlu bir buluşmaydı eskiden. Karımla çocuklarım içinse bir bayram. Gerçi kısa süren bir bayramdı bu, ama –yarım saatliğine bilimin, öğrencilerimin değil, yalnızca onların olduğumu bildikleri– apaydınlık, neşe dolu bir bayram… Bir kadehle sarhoş olamıyorum artık. Agaşa da yok, balıklı pilav da, masanın altında kediyle köpeğin dalaşması ya da Katya'nın başörtüsünün çorba dolu tabağa girmesi gibi günlük küçük olayların neden olduğu gürültü patırtı da… Şimdiki akşam yemeklerimizi anlatmak, yemeğin kendi gibi yavan geliyor bana. Bir heyecan, yapmacık bir ağırbaşlılık, düz bir telaş vardır karımın yüzünde. Tabaklarımıza kaygılı kaygılı bakar,

— Sıcak yemeği sevmediniz galiba?.. –der. Söyleyin, sahi sevmediniz mi?

Şöyle yanıt vermek zorundayım ona:

— Boşuna telaş ediyorsun canım. Çok güzel olmuş.

Bu kez şöyle der karım:

— Sen her zaman savunursun beni zaten Nikolay Stepaniç, kusurumu açığa vurmazsın. Neden bu kadar az yedi öyleyse Aleksandr Adolfoviç?

Yemek boyunca hep böyle sürüp gider konuşmamız. Liza tiz kahkahalar atar, göz süzer. Bir karıma bir kızıma bakarım. İkisinin de iç dünyasının benim gözlerimden kurtulalı çok olduğunu ancak şimdi sofrada anlarım bütün açık seçikliğiyle. Bir zamanlar evimde gerçek ailemin arasında yaşamışım, şimdiyse sahte karımın evinde konuk olarak akşam yemeği yiyormuşum, karşımda sahte Liza'yı görüyormuşum gibi bir duygu dolar içime. Karım da, kızım da çok değiştiler. Bu değişikliğin uzun süre oluşumu baştan beri kaçtı gözümden. Şimdi de bir şey anlayamamam olağandır kuşkusuz. Nedir bu değişikliğin nedeni? Bilmiyorum. Bütün aksilik, Tanrı'nın bana verdiği gücü karımla kızıma vermemiş olmasıdır belki. Ben çocukluğumdan beri dış etkenlerden korunmaya alıştırmışımdır kendimi. Kişiliğimi sağlamlaştırmaya çalışmışımdır. Ün gibi, generallik gibi, huzur içinde yaşamımdan, olanaklarımla hiç bağdaşmayan bir yaşama geçiş gibi, ünlü kişilerle dost olmak vb. gibi olağan şeyler hemen hiç etkilememiştir beni, kişiliğime dokunamamışlardır. Oysa zayıfların, kişiliğini tam bulmamış karımla kızım Liza'nın üzerine bir çığ gibi çöktü bütün bunlar, ezdi onları.

Kızlarla Gnekker füglerden, kontrpuanlardan, ses sanatçılarından, piyanistlerden, Bach'dan, Brahms'dan konuşurlar. Karımsa –müzik konusunda müzik konusunda kara cahil olduğunun anlaşılmasından korktuğu için– ilgiyle gülümser, "Çok hoş bir şey… Sahi mi? Anlatın…" diye mırıldanır durur. Gnekker ağırbaşlılıkla nükteler savurur, kızların anlattıklarını hoşgörüyle dinler. Arada bir Fransızca konuşmak isteği uyanır içinde –telaffuzu berbattır– Fransızca konuşurken *votre excellence*[1] diye yüceltmek gereğini duyar beni nedense.

Ama benim suratım asıktır hep. Onların beni, benim de onları sıktığımız bellidir. Benim gibi düşünmeyen, benim gibi olmayan insanlara hiçbir zaman kin beslememiştim, ama

1 Ekselansları (Fransızca)

şimdi bu duyguya benzer bir şey kemiriyor içimi sanki. Gnekker'de yalnızca kötü özellikler bulmaya çalışıyorum, buluyorum da. Kızımla evlenmek isteyen genç benim çevremden değil diye içim içimi yiyor. Onun varlığının bir başka bakımdan da kötü etkisi oluyor üzerimde. Kendi başıma kaldığım ya da sevdiğim insanların arasında olduğum zamanlar bilime hizmetlerimi genellikle hiç getirmem aklıma. Getirecek olsam bile, bilim alanına daha dün atılmışım gibi küçük, önemsiz bulurum bu hizmetlerimi; oysa Gnekker gibi adamların yanında hizmetlerim yüce bir dağ –doruğu bulutların arasında kaybolan, eteklerinde gözle görülemeyecek kadar küçük Gnekker'lerin kaynaştığı bir dağ– gibi görünüyor gözüme.

Yemekten sonra odama gidip pipomu yakarım. Gün boyunca içtiğim tek pipodur bu. Sabahtan gece yarılarına dek tüttürdüğüm çok eski günlerin alışkanlığından bir bu pipo kalmıştır. Ben pipomu içerken karım girer yanıma. Benimle biraz konuşmak için oturur. Sabahki gibi önceden bilirim gene neden söz edeceğimizi.

— Seninle oturup bir karar vermemizin zamanı geldi artık Nikolay Stepaniç –diye başlar.– Liza'dan söz ediyorum… Niçin hiç ilgilenmiyorsun durumla?

— Hangi durumla?

— Bir şeyin farkında değilmişsin gibi davranıyorsun, ama doğru değil bu yaptığın. Umursamamak olmaz… Liza'ya ilişkin bazı niyetleri var Gnekker'in… Ne dersin?

— Onu tanımadığım için, kötü bir insan olduğunu söyleyemem, ama ondan hoşlanmadığımı bin kez söyledim sana.

— Ama böyle olmaz ki… olmaz.

Ayağa kalkar karım, odanın içinde heyecanlı heyecanlı dolaşmaya başlar.

— Böyle önemli bir konuda bu tutum yakışmaz insana… Sözü edilen, kızının mutluluğuysa, duygularını bir kenara bırakmalıdır insan. Biliyorum, hazzetmiyorsun ondan… Bir

diyeceğim yok buna… Ama şimdi bu gence hayır deyip her şeyi yıkarsak, Liza'nın bize ömür boyu kırgın olmayacağını söyleyebilir misin? Evlenmek isteyen erkek günümüzde öylesine az ki zaten… Bakarsın bir kısmeti daha çıkmaz… Çok seviyor Liza'yı, Liza'nın da ondan hoşlandığı belli… Evet, belirli bir işi yok, ama ne yaparsın? Zamanla bir iş bulur kendine o da. İyi bir ailedendir, zengin de…

— Nereden biliyorsun?

— Kendisi söyledi. Harkov'ta bir konağı var babasının, Harkov dışında da bir çiftliği. Sözün kısası, Harkov'a gitmen gerekiyor Nikolay Stepaniç.

— Sebep?

— Durumu incelersin orada… Tanıdığın profesörler var Harkov'da, yardımcı olurlar sana. Ben kendim giderdim ama, kadınım, olmaz.

Canın sıkkın,

— Gitmeyeceğim! –diye keser atarım.

Karım ürker, yüzünü acı bir anlatımı var.

Hıçkırarak yalvarır:

— Tanrı aşkına Nikolay Stepaniç! Ne olur kurtar beni bu yükten! Çok acı çekiyorum!

Acırım ona. Yumuşak bir sesle,

— Pekâlâ Varya –derim.– O kadar istiyorsan, gideceğim. Orada yapmamı istediğin her şeyi de yapacağım.

Biraz sonra lambayı getirirler. Koltukların, lambanın abajurunun tanıdık, uzun zamandır nefret ettiğim gölgeleri düşer duvarlara, döşemeye. Bu bölgelere bakarken artık gece oluyor, uğursuz uykusuzluğum gene başlayacak duygusuna kapılırım. Yatağıma uzanırım. Sonra kalkıp dolaşırım odamın içinde. Sonra gene yatarım… Genellikle akşam yemeklerinden sonra, hava kararıncaya dek doruğuna erişir sinir bozukluğum. Durup dururken ağlamaya başlarım. Başımı yastığın altına sokarım. O anda birisinin odama girmesinden korkarım, ansızın ölmekten korkarım. Gözyaşlarım-

dan utanırım. Dayanılmaz duygular doldurur içimi. Artık lambamı da, kitaplarımı da, döşemedeki gölgeleri de bir daha göremeyeceğimi, konuk odasından gelen sesleri duyamayacağımı sanırım. Görülmemiş, anlaşılmaz bir duygu kabaca iterek odamdan dışarı atmak ister beni. Fırlarım yattığım yerden, çabucak giyinirim. Evdekiler fark etmesin diye usulca çıkarım sokağa. Nereye gideceğim?

Bu sorunun yanıtı çoktan hazırdır beynimde: Katya'ya.

**3**

Türk divanına ya da kanepeye uzanmış, bir şeyler okur Katya genellikle. Beni görünce tembel tembel kaldırır başını, oturur, elini uzatır.

Bir süre sustuktan, soluklandıktan sonra,

— Hep yatıyorsun Katya –derim.– Sağlığa iyi değildir bu. Bir şeyler yapmalısın.

— Efendim?

— Bir şeyle ilgilensen diyorum.

— Neyle ilgilenebilirim? Bir kadın ancak basit bir işçi ya da aktris olabilir.

— Eh, elden ne gelir, işçi olmayacaksan, aktris oluver sen de.

Susar Katya. Yarı şaka

— Evlensen bari… –derim.

— Dünyada evlenmem.

— Böyle olmaz ama Katya.

— Kocasız mı? Aman ne büyük iş! İstedikten sonra erkekten bol ne var?

— Çirkin bir şey bu Katya.

— Nedir çirkin olan?

— Şimdi söylediğin.

Canımın sıkıldığını görünce bu tatsız havayı dağıtmak amacıyla,

— Gidelim –der Katya.– Gelin benimle. İşte…

Küçük, çok rahat döşeli bir odaya götürür beni. Odanın bir köşesindeki yazı masasını göstererek ekler:

— İşte… Sizin için hazırladım bunu. Burada çalışacaksınız. Her gün gelin, işinizi de beraberinizde getirin. Evinizdekilerin size engel olmaktan başka yaptıkları bir şey yok. Çalışacak mısınız burada? İstiyor musunuz?

Olumsuz yanıtımla onu üzmemek için, burada çalışacağımı, odanın çok hoşuna gittiğini söylerim. Sonra oturup konuşmaya başlarız bu küçük, şirin odada.

Sıcaklık, rahatlık, sevdiğim bir insanın yanında olmak eskisi gibi haz değil, şimdi güçlü bir yakınma, homurdanma isteği uyandırıyor içimde. Biraz homurdanır, biraz yakınırsam rahatlayacakmışım gibi geliyor bana nedense.

Göğüs geçirerek,

— İşler kötü canım –diye başlarım.– Çok kötü…

— Nedir?

— Anlatayım da dinle dostum. Kralların en güzel, en kutsal hakkı bağışlama hakkıdır. Ben de hep kral sanmışımdır kendimi. Alabildiğine kullanmışımdır bu hakkımı. Hiçbir zaman kimseyi suçlamamışımdır. Her zaman hoşgörülü olmuş, sağımdakileri de, solumdakileri de seve seve bağışlamışımdır. Başkalarının protesto sesini yükselttikleri, şaşkınlığa düştükleri yerde ben yalnızca öğüt vermiş, karşımdakileri inandırmaya çalışmışımdır. İnsanlara karşı bu tutumun, çevremdekilere yaraşır iyi insan olmak yolunda yardımcı olduğunu da biliyorum. Ama kral değilim artık. Ancak kölelere bir şeyler olup bitiyor içimde: Kötü kötü düşünceler dolaşıp duruyor kafamın içinde gece gündüz; şimdiye dek tanımadığım birtakım duygular yuva yaptılar ruhumda. Hem nefret ediyorum, hem küçümsüyorum, hem kin besliyor, hem öfkeleniyor, hem de korkuyorum. Aşırı derecede sert, titiz, sinirli, soğuk, kuşkulu bir insan oldum. Eskiden yalnızca bir nükte daha yapmama, içtenlikle gülümsememe neden olan küçücük bir olay bile ağır bir duyguyla dolduruyor içi-

mi şimdi. Düşüncelerim, kanılarım da değişti. Eskiden yalnızca parayı küçümserdim, oysa şimdi –suçlu olan onlarmış gibi– zenginlere kin besliyorum. Eskiden zorbalıktan, keyfi yönetimden nefret ederdim, şimdi –suç insanımızı eğitmeyen bizlerde değil de, yalnızca onlardaymış gibi– zor kullanan insanlardan nefret ediyorum. Ne anlama gelir bu? Yeni düşüncelerimi, duygularımı inançlarımdaki değişme yarattıysa, bu değişikliği yaratan nedir? Acaba dünya mı eskiye oranla daha kötü oldu, bense daha iyi; yoksa eskiden kör müydüm, dünyayı mı umursamıyordum? Bu değişiklik beden gücümle akıl gücümün zayıflamadan doğduysa –hastayım çünkü, günden güne de zayıflıyorum– evet, bu değişiklik beden gücümle akıl gücümün zayıflamasından doğduysa, acınacak bir durumdayım demektir. Yeni düşüncelerimin olumlu, sağlıklı olmadıkları anlamına gelir bu çünkü. Onlardan utanmam, hepsini gereksiz saymam gerektiği anlamına…

Sözümü keser Katya:

— Durumunuzda hastalık falan söz konusu değildir. Düpedüz gözleriniz açıldı, hepsi o kadar. Eskiden nedense görmezlikten geldiğiniz şeyi gördünüz. Bana sorarsanız, önce ailenizle tüm bağlarınızı koparmalı, alıp başınızı gitmelisiniz.

— Saçmalıyorsun Katya.

— Sevginiz falan kalmadı onlara karşı, ne diye zorluyorsunuz kendinizi? Hem aile midir sizinki? İnsan olarak en küçük değerleri olmayan yaratıklar! Bugün ölseler, yarın hiç kimse fark etmez yokluklarını.

Katya karımla kızıma –onların ona besledikleri kadar– güçlü bir küçümseme besler. Günümüzde insanların birbirlerini küçümseme hakkı olduğu söylenemez. Ama Katya'nın görüşünü benimseyip de bu hakkın gerçekte var olduğunu kabul ederseniz, onun da karımla Liza'yı, onların ondan nefret ettikleri gibi, küçümseme hakkının olduğunu görürsünüz.

— İnsan olarak en küçük değerleri olmayan yaratıklar! –diye yineler Katya.– Akşam yemeğini yediniz mi? Nasıl oldu da unutmadılar sofrayı çağırmayı sizi? Nasıl oluyor da hâlâ anımsayabiliyorlar varlığınızı, şaşıyorum!

Sert bir sesle keserim sözünü:

— Katya, kapatalım bu konuyu.

— Onlardan söz etmekten ben hoşlanıyor muyum sanıyorsunuz? Onları hiç tanımamış olmayı yeğlerdim. Gelin, dinleyin sözümü iki gözüm. Bırakın her şeyi, alıp başınızı gidin. Yurtdışına gidin. Ne kadar acele ederseniz, o kadar iyi olur.

— Neler saçmalıyorsun Katya? Peki üniversite ne olacak?

— Üniversiteyi de bırakın. Ne yapacaksınız üniversiteyi? Neyinize yarıyor? Otuz yıldır ders veriyorsunuz orada, yetiştirdiğiniz öğrencileriniz nerede? Çok mu değerli bilim adamları yetiştirdiniz? Sayın şöyle bir! Hem, bilgisizliği sömüren, halkın cahilliğinden yararlanarak yüz binleri cebe indiren şu doktorların sayısını arttırmak için yetenekli, dürüst olmaya hiç de gerek yoktur. Fazlasınız siz burada.

Dehşete kapılırım.

— Oh Tanrım! Ne kırıcı konuşuyorsun Katya! Ne kırıcısın! Sus, yoksa giderim! Karşılık veremem bu kaba sözlerine!

Oda hizmetçisi gelir. Çaya buyur eder bizi. Neyse ki, semaverin başında değişir konumuz. Yakınarak biraz hafifledikten sonra bu kez yaşlılığımın başka bir zayıflığının –anılarımın– dizginlerini bırakmak gelir içimden. Geçmiş günleri anlatmaya başlarım Katya'ya. Belleğimde bütün kaldıklarını aklımın ucundan bile geçirmediğim öyle şeylerden söz ederim ki, kendim de şaşarım. Katya büyük bir duygulukla, gururla, soluğunu tutarak dinler beni. Özellikle, bir zamanlar lisede nasıl okuduğumu, üniversiteye girmeyi nasıl düşlediğimi ona anlatmayı pek severim.

— …Okulun bahçesinde dolaşırdım bazen… –diye anlatırım.– Rüzgâr uzak bir meyhaneden gıcırtılı bir armonika sesi ile bir şarkının ezgisini getirirdi bana kadar ya da çıngırağını çala çala bir troyka geçerdi bahçe çitinin önünden. Yalnızca göğsümün değil, karnımın, ayaklarımın, kollarımın da mutlulukla dolmasına yeterdi bu… Armonikanın ya da giderek zayıflayan çıngırağın sesine kulak verirken, kendimi bir doktor hayal eder, güzel şeyler getirirdim gözlerimin önüne… Birbirinden güzel şeyler… Gördüğün gibi, hayallerim geçekleşti. Düşünü bile kurmaya cesaret edemediğimden çok şeye eriştim. Sevilen bir profesör olarak hizmet ettim otuz yıl boyunca, üstün yetenekli arkadaşlarım oldu. Saygı duyulan bir ünüm var. Sevdim, ölesiye sevdiğim insanla evlendim, çocuklarım oldu. Sözün kısası, dönüp geriye baktığımda yaşamım baştan sona ustalıkla yaratılmış, güzel bir kompozisyon olarak serilir gözlerimin önüne. Şimdi yapmam gereken tek şey bitişi çirkinleştirmemektedir. Bunun için de bir insan gibi ölmeliyim. Gerçekten bir tehlikeyse ölüm, bir öğretmene, bir bilim adamına, Hıristiyan bir devletin yurttaşına yaraşır biçimde karşılamalıyım onu: Yiğitçe, soğukkanlı… Ama çirkinleştiriyorum ben bitişi. Siniyorum, sana koşuyorum, yardım dileniyorum. Sen de, "Sinin, sinmeniz gerek!" diyorsun.

Tam o anda kapının zili çalar. Gelenin kim olduğuna Katya da, ben de biliriz.

— Mihail Fyodoroviç olsa gerek deriz.

Gerçekten de bir dakika sonra arkadaşım Mihail Fyodoroviç girer odaya. Dilcidir Mihail Fyodoroviç. Elli yaşlarındadır. Uzun boylu, sağlam yapılıdır. Ak düşmüştür gür saçlarına. Kaşları simsiyahtır. Sakal bırakmaz. Dürüst bir insan, iyi bir arkadaştır. Edebiyat tarihimizle kültür tarihimizde önemli bir rol oynamış oldukça temiz, yetenekli, soylu, köklü bir ailedendir. Kendisi de zeki, yetenekli, son derece kültürlü bir insandır. Ama birtakım tuhaflıkları da yok değildir doğrusu. Bir ölçüde hepimizin vardır tuhaflıkları, gariplikle-

ri, ama Mihail Fyodoroviç'in tuhaflıklarında alışılmamış, tanıdıkları için tehlikeli olabilecek bir şeyler vardır. Hayli bol olan üstün yanlarını bu tuhaflıkları yüzünden göremeyen çok arkadaşını bilirim.

Odaya girdikten sonra ağır ağır çıkarır eldivenlerini, kadife gibi bas sesiyle,

— Merhabalar –der.– Çay mı içiyorsunuz? Tam zamanında gelmişim demek. Buz gibi bir hava var dışarıda.

Sonra masaya oturur, bir bardak çeker önüne, hemen konuşmaya başlar. Konuşmasının en belirgin özelliği Shakespeare'in mezar kazıcılarının konuşmasındakini andıran felsefeyle karışık bir şakacılık, sürekli bir alaydır. Ciddi şeylerden söz eder her zaman, ama hiçbir zaman ciddi konuşamaz. Yargıları kaba, kırıcıdır. Ne var ki, yumuşak, durgun, şakacı ses tonu yüzünden bu kabalık da, kırıcılık da kulağı tırmalamazlar. Çok geçmeden alışır ona insan. Üniversite yaşamına ilişkin beş altı fıkra getirir beraberinde her akşam. Masaya oturur oturmaz da bunları anlatmakla başlar çoğu zaman.

Simsiyah kaşlarını oynatarak göğüs geçirir, şakacı bir tavırla başlar:

— Oh Tanrım! Ne gülünç adamlar var şu dünyada!

— Ne oldu? –diye sorar Katya.

— Bugün dersten çıktıktan sonra merdivenlerde bizim şu ihtiyar bunak İ.İ. ile karşılaştım… Her zamanki gibi alt çenesini öne uzatmış, öyle yürüyor; migreninden, karısından, derslerine gelmeyen öğrencilerden yakınabileceği birini arıyordu. Onu görür görmez, "Ah," diye geçirdim içimden. "Gördü beni, yakalandık. Durum kötü…"

Hep böyle anlatır da Mihail Fyodoroviç. Şöyle başladığı da olur:

---

1 Sütana (Latince). Eskiden Rusya'da öğrenciler üniversitelerine böyle derlerdi.

— Dün bizim Z.Z.'nin halka açık konferansındaydım. Doğrusu, alma mater[1] şu Z.Z. gibi salakları, su katılmamış beyinsizleri halkın önüne çıkarmayı nasıl göze alıyor, şaşıyorum. Evet, tam bir Avrupa budalasıdır bu adam! İnanın, Avrupa'yı gündüz fenerle köşe bucak arasanız, bir eşini daha bulamazsınız! Düşünün bir kere, ağzında akide şekeri emiyormuş gibi konuşuyordu: "Hım, hım, hım…" Heyecandan kekelemeye başladı. Kendi yazısını bile okuyamıyordu. Ufak tefek düşünceler, bisiklete binmiş bir rahibin gidişi gibi ağır ağır dökülüyorlardı ağzından. En önemlisi de, ne dediği anlaşılmıyordu. Sinekleri bile öldürecek sıkıcı bir hava çökmüştü salona. Benzetilse benzetilse, öğrenim yılının sona ermesi üzerine bizim toplantı salonunda düzenlenen törenlerde geleneksel söylev okunurken –ah ne söylevdir o!– duyulan dayanılmaz sıkıntıya benzetilebilir bu…

Sonra ansızın bir dönüş yapar:

— Nikolay Stepanoviç anımsar, bundan üç yıl önce de benim okumam gerekmişti bu söylevi. Sıcaktı, boğucu bir havası vardı salonun, resmi giysimde koltuklarımın altımdan sıkıyordu… Bir ölümdü düpedüz! Yarım saat okudum, bir saat, bir buçuk saat, iki saat okudum… "Oh, neyse on sayfa kaldı, Tanrı'ya şükürler olsun!.." diye geçiriyordum içimden. En sonunda, hiç okumasam da pekâlâ olabilecek dört sayfa vardı. Okumamak niyetindeydim bu dört sayfayı. "Öyleyse topu topu altı sayfa kaldı," diye düşünüyordum. Ama şöyle yan gözle bir bakınca ne görsem beğenirsiniz: Ön sırada kordonlu bir generalle başpiskopos yan yana oturuyordu… Sıkıntıdan kaskatı kesilmişlerdi zavallılar. Ama gene de dikkatle dinliyorlarmış, okuduğumu anlıyorlarmış, beğeniyorlarmış gibi görünmeye çalışıyorlardı. "Eh," diye geçirdim içimden, "madem hoşlanıyorsunuz, buyurun!" Tutup o dört sayfayı da okumuştum…

Mihail Fyodoroviç konuşurken –alaycı insanların hepsinde olduğu gibi– gözleriyle kaşları güler yalnızca. Böyle za-

manlar gözlerinde ne nefret vardır, ne kin. Ama zekâ kıvılcımı, bir de ancak gözlem yeteneği çok güçlü insanlarda görülebilen o pek değişik tilki kurnazlığı boldur. Onun gözlerinden daha söz etmem gerekirse, bu gözlerin bir özelliğini daha fark ettiğimi söyleyebilirim. Katya'nın elinden çay bardağını alırken de, onu dinlerken de, Katya herhangi bir nedenle odadan çıkmak için kapıya yürüdüğünde arkasından bakarken de gözlerinde müşfik, yalvarmaklı, temiz bir şey çekiyor dikkatimi…

Oda hizmetçisi kadın semaveri kaldırır. Masaya büyük bir kalıp peynirle meyve, bir de oldukça kötü cinsinden bir şişe köpüklü Kırım şarabı koyar. Kırım'da kaldığı sıralar alışmıştır Katya bu şaraba. Mihail Fyodoroviç etajerin üzerindeki iki deste oyun kâğıdını alır, fal bakmaya koyulur. Bazı falların büyük bir zekâ ile dikkat istediği inancındadır Mihail Fyodoroviç, ama gene de arada konuşmamıza katılmadan edemez, Katya dikkatle izler onun falını. Sözle olduğundan çok kaş göz oynatarak yardım eder ona. Akşam boyunca en çok iki kadeh içer Katya. Ben dörtte bir bardak içerim. Şişenin geri kalanı her zaman çok içen, ama hiç sarhoş olmayan Mihail Fyodoroviç'e kalır.

Mihail Fyodoroviç fal bakarken bir yandan çeşitli sorunları, özellikle büyük sorunları konuşuruz. Bu arada en çok hırpaladığımız da en çok sevdiğimiz şey, yani bilim olur.

Mihail Fyodoroviç bir an sustuktan sonra,

— Neyse ki, devrini kapadı bilim –diye başlar.– İnsanlara verebileceği bir şey kalmadı artık. Evet efendim. Onun yerine başka bir şeyi koymak gereksinmesini duymaktadır şimdi kişioğlu. Bilim köklerini kör inançların içine salarak boy atmış, gene kör inançlarla beslenmiştir. Şimdi de simya gibi, metafizik, felsefe gibi artık ölmüş kör inançlardan oluşan bir özü vardır. Sahi, ne vermiştir kişioğluna bilim? Bilindiği gibi, Avrupalı bilim adamlarıyla bir bilimleri olmayan Çinli bilim adamları arasındaki ayrılık çok çok küçük, tam anlamıy-

la yüzeyseldir. Bilimi tanımamışlardır Çinliler. Peki ama ne kaybettirmiştir onlara bu?

— Sinekler de tanımamışlardır bilimi –derim.– Ne demek istiyorsunuz yani?

— Boşuna sinirleniyorsunuz Nikolay Stepaniç. Biz bize olduğumuz için böyle söylüyorum kuşkusuz… Aslında sizin sandığınızdan da dikkatliyimdir. Başkalarının yanında böyle konuşmam. Tanrı korusun! Bilim ile sanatın tarımdan da, ticaretten de, zanaattan da yüce olduğu kör inancı yaşamaktadır toplumda. Bizim takım bu kör inançtan yararlanarak sürdürmektedir yaşamını. Yıkmaya çalışır mıyım hiç böylesine yararlı bir kör inancı?.. Tanrı korusun!

Fal sırasında gençliğe de dokundururuz hafiften. Mihail Fyodoroviç derin bir göğüs geçirdikten sonra,

— Toplumumuz çok basitleşti günümüzde –der.– Ülküler için söylüyorum bunu. Yoluyla yordamıyla düşünebilseler, çalışabilselerdi bari! Ozanın dediği gibi, "içim sızlıyor bizim kuşağın durumuna!"

Katya onaylar onu:

— Evet, gençliğin durumu berbat. Son beş, on yıldır öğrencileriniz arasında üstün yetenekleriyle sivrilmiş tek genç var mıdır?

— Öteki profesörleri bilmiyorum ama, benden çıkmadı.

— Şimdiye dek çok öğrenci tanıdım –der Katya.– Sizin genç bilim adamlarınızdan da, artistlerden de çok tanıdığım oldu… Ama sonuç? Bir kahramanı ya da yetenekli bir genci bırakın, şöyle ilginç biriyle karşılaşmak bile kısmet olmadı… Hepsi sıradan, yeteneksiz, kendini bir şey sanan küçük insanlar…

Toplumumuzdaki basitleşme, küçülme üzerine bu konuşmalar her akşam, kızımla ilgili çirkin bir konuşmayı istemeyerek gizliden dinlemişim gibi bir izlenim yaratır bende. Bu suçlamaların genelleştirilmesi, basitleşme, ülkü yokluğu ya da güzel geçmişten örnekler gibi çoktan yıkılmış düşünce-

lerim üzerine, insana tiksinti veren temellerin üzerine kurulmuş olması dokunur bana. Sözü kadınlar arasında bile edilse, her suçlamanın elden geldiğince açık seçik olması gerekir. Yoksa suçlamadan çok, dürüst insanlara hiç yakışmayan boş bir çekiştirmeye dönüşür olay…

Yaşlı bir insanım ben. Otuz yıldır çalışıyorum. Ama toplumumuzda ne bir basitleşme görüyorum, ne de bir ülkü yokluğu. Ayrıca, günümüzü geçmişten daha kötü de bulmuyorum. Bu bakımdan görmüş geçirmişliğimin başlı başına bir değeri olan kapıcı Nikolay bile, şimdiki öğrencilerin eskilerden ne iyi ne de kötü olduğunu söylüyor. Şimdiki öğrencilerimin hangi yanlarını sevdiğimi sorsalar, hemen yanıt veremem bu soruya. Çok şey de söyleyemem bu konuda. Ama söylediklerim yeterince açık seçik olur. Eksik yanlarını biliyorum. Onların genel düşüncelerinin karanlığına dalmama gerek kalmaz bu bakımdan. Sigara içmelerinden, alkollü içki kullanmalarından, geç evlenmelerinden hoşlanmıyorum. Hiçbir şeyi umursamamalarını, çoğu kez arkadaşları arasında karnı açların bulunmasına göz yumacak, yoksul öğrencilere yardım derneğine borçlarını ödemeyecek kadar kayıtsız olmalarını sevmiyorum. Yeni dilleri bilmiyorlar, Rusça'yı da yanlış kullanıyorlar. Tedavi uzmanı bir arkadaşım daha geçenlerde, öğrencileri fiziği pek az bildikleri, meteorolojiyi ise hiç bilmedikleri için ders saatlerini bir o kadar daha artırmak zorunda kaldığından yakınıyordu. Çağdaş yazıların –hem en kötülerinin– etkisine seve seve bırakıyorlar kendilerini. Öte yandan, sözgelimi Shakespeare gibi, Marcus Aurelius gibi, Epiktetus gibi ya da Pascal gibi klasiklere son derece ilgisizdirler. Büyüğü küçükten ayırmaktaki bu yeteneksizlikleri yaşam konusunda ne denli beceriksiz, bilgisiz olduklarının en kesin delilidir. Az ya da çok toplumsal özelliği olan her çeşit sorunu (sözgelimi, yerleşme bölgelerinin değiştirilmesi gibi sorunları) bütünüyle kendilerinin olan, hem görevlerine de daha bir yaraşan bilimsel araştırma, bilimsel deney yoluyla değil de, bildirilerle çö-

zümlemeye kalkışıyorlar. Hastanelere girip seve seve doktorluk ediyorlar. Asistan, laborant oluyorlar, sınavlara dışarıdan giriyorlar. Bağımsızlık, özgürlük duygusu, kişisel girişim serbestliği bilimde, sözgelimi sanattan ya da ticaretten daha az gerekli olmamasına karşın bu durumlarını kırk yaşına dek sürdürmeye hazırdırlar. Öğrencilerim de var, derslerimi izleyen dinleyicilerim de, ama bir yardımcım, yerimi doldurabilecek bir kişi yok aralarında. Bu yüzden severim onları, duygulanırım, ama gurur duymam onlarla, vb. vb.

Bu çeşit kusurlar –ne denli çok olurlarsa olsunlar– ancak yüreksiz, kişiliği zayıf bir insanda karamsarlık ya da öfke uyandırabilirler. Hepsi genel olmayan, gelip geçici şeylerdir bunların. Yaşam koşullarına bağlıdırlar. Hepten yitip gitmeleri ya da yerlerini –onlarsız edilemeyecek, sıraları gelince yüreksizleri korkutacak– yeni yeni kusurlara bırakmaları için aradan beş on yılın geçmesi yetecektir. Sık sık umutsuzluğa düşürür beni öğrencilerin suçları. Ama bu umutsuzluk otuz yıldır öğrencilerimle söyleşirken, onlara ders verirken, onların birbirleriyle ilişkilerini uzaktan izlerken, onları başka çevrelerden insanlarla karşılaştırırken duyduğum mutluluğun yanında hiç kalır.

Mihail Fyodoroviç söylenir, Katya dinler. Ama görünüşte böylesine masum bir eğlencenin onları yavaş yavaş nasıl bir uçurumun dibine sürüklediğini ikisi de fark edemez. Olağan bir konuşmanın giderek alaya, küçümsemeye dönüştüğünü göremezler. Mihail Fyodoroviç,

— Bazen korkunç, şeylerle karşılaşıyor insan –der.– Dün bizim Yegor Petroviç'e gitmiştim. Sizin tıp öğrencilerden birini gördüm orada. Galiba üçüncü sınıf öğrencisiydi. Ne yüzdü o öyle çocuktaki… Dobrolyubov'un[1] çizdiği yüzler-

1 Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov (1836–1861): Ünlü Rus eleştirmeni. Zamanında gerçekçi eleştirmenler diye tanınan gruptandı. Yazıları daha çok "Çağdaş" dergisinde yayınlanmıştır.

den biri… alnında derin düşüncelerin izleri… Şundan bundan konuşmaya başladık. "İşler böyle işte delikanlı," dedim bir ara. "Bir dergide okudum, Alman'ın biri –adını unuttum– insan beyninden bir alkolit idiotin elde etmiş." Ne karşılık verdi biliyor musunuz? İnandı. Hatta saygılı bir tavır takındı. Bizimkiler böyle işte! Birkaç gün önce tiyatroya gitmiştim. Yerime oturdum. Tam önünde iki genç. Biri "bizimkilerden", besbelli hukuk öğrencisiydi. Saçı başı birbirine karışmış. Öteki tıp öğrencisi. Dut gibiydi tıp öğrencisi. Sahneyle ilgilendiği bile yoktu. Horluyor, başı ikide bir önüne düşüyordu. Artistlerden biri yüksek sesle bir monolog okumaya başladığında ya da sesini birazcık yükselttiğinde benim tıp öğrencisi irkiliyor, dirseğiyle arkadaşını dürtüyordu. Soruyordu: "Gü–zel mi?" Beriki yanıt veriyordu: "Güzel." Bu kez bağırmaya başlıyordu tıp öğrencisi: "Bravo! Gü–zel, bravo!" Görüyorsunuz ya, adam zilzurna sarhoş olana dek içmiş, tiyatroya öyle gelmiş. Sanat değil, güzellikti aradığı… Onun için gerekli olan güzellikti.

Katya dinler, bir yandan da güler. Tuhaf bir kahkahası vardır Katya'nın. Soluk alışverişi ağız armonikası çalıyormuş gibi düzenli, çabuktur. Bu arada yalnızca burun delikleri güler yüzünde. Tatsız bir duyguya kapılırım Mihail Fyodoroviç'i dinlerken. Ne söyleyeceğimi bilemem. Sonunda tutamam kendimi artık, birden kıpkırmızı olur yüzüm, fırlarım yerimden.

— Yeter artık, kesin! –diye bağırırım.– İki kara kurbağası gibi oturmuşsunuz, soluğunuzla zehir saçıyorsunuz! Yeter!

Konuşmalarını bitirmelerini beklemeden, eve gitmek için hazırlanmaya başlarım. Geç olmuştur zaten, saat onu geçmiştir.

Mihail Fyodoroviç,

— Ben biraz daha otururum –der.– İzin veriyor musunuz Yekatarina Vladimirovna?

— Veriyorum –der Katya.

— Bene.[1] Öyleyse söyleyin, bir bardak şarap daha getirsinler.

İkisi birlikte, ellerinde mumlarla dış kapıya kadar geçirirler beni. Ben kürkümü giyerken Mihail Fyodoroviç,

— Son zamanlarda çok zayıfladınız, çöktünüz de Nikolay Stepaniç –der.– Neyiniz var? Hasta mısınız?

— Evet, biraz rahatsızım.

Katya girer araya, canı sıkkın,

— Doktora gitmiyorsunuz hâlâ…

— Neden gitmiyorsunuz doktora Nikolay Stepaniç? Olur mu yani? Sağlığınıza dikkat etmelisiniz dostum. Sizinkilere saygılarımı iletin. Uğrayamadığım için özür dilediğimi söyleyin. Birkaç gün sonra Avrupa'ya gidiyorum. Gitmeden uğrayacağım. Yüzde yüz uğrayacağım! Gelecek hafta gidiyorum.

Katya'nın evinden –sağlık durumum üzerine konuşmalardan sinirlerim bozulmuş, korkmuş, keyfim kaçmış– çıkarım. Şöyle sorarım kendi kendime: "Gerçekten gidip arkadaşlardan birine görünsem mi acaba?" O anda gözümün önüne hemen, arkadaşımın beni dinledikten sonra bir şey söylemeden pencerenin yanına gideceğini, orada bir süre düşündükten sonra bana dönüp, yüzünden gerçeği anlamamam için kayıtsız bir tavır takınarak şöyle diyeceğini getiririm: "Gerçi şimdilik ciddi bir durum yok ya, ben gene üniversiteyi bırakmanızı salık veririm size dostum…" Son umudumdan da yoksun eder beni bu sonra…

Umutsuz yaşayabilir mi insan? Şimdi –kendi hastalığımı kendim anlamaya, kendimi kendim iyi etmeye çalışırken– kimi zaman bilgisizliğimin beni aldattığını; kendimde bulduğum albümin ile şeker konusunda, kalp rahatsızlığı konusunda, iki sabah gördüğüm bedenimdeki şişkinlik konusunda yanıldığımı umuyorum. İç hastalıkları kitabının sayfalarını bir merak hastasının özeniyle çevirirken, her gün ilacın

1 İyi (Latince)

birini bırakıp birini almaya başlarken bir rastlantı sonucu bana iyi gelen ilacı bulacağımı sanıyorum hep. Olgun bir insana yakışmayan şeyler…

Gökyüzünü bulutlar karartmış da olsa, ay ile yıldızlar ışıtmış da, eve dönerken her gece başımı kaldırıp bakarım yukarılara. Yakında ölümün beni alıp oralara götüreceğini düşünürüm. O anda düşüncelerimin gökyüzü gibi derin, berrak olduğu düşünülebilir… Ama nerde! Kendimi düşünürüm, karımı, Liza'yı, Gnekker'i, öğrencilerimi, genellikle bütün insanları düşünürüm. Hiç de güzel olmayan, değersiz, sözde kurnazca düşüncelerdir bunlar. O andaki dünya görüşüm ünlü Arakçeyev'in[1] içten bir mektubundaki şu sözcüklerle anlatılabilir ancak: "Her şeyi iyi olamaz dünyada, kötüler iyilerden çoktur." Yani her şey iğrençtir bu dünyada, yaşamaya değecek bir şey yoktur! Arkada bıraktığım altmış iki yılı da boşa harcanmış saymak gerekiyordu… Bu düşüncelerimin açık yanlarını yakalamaya çalışırım. Onların gelip geçici düşünceler olduklarına, aklımın derinliklerine inmeyip yüzeyde kaldıklarına inandırmaya çalışırım kendimi. Hemen şöyle geçiririm içimden: "Öyleyse her akşam neden şu iki kara kurbağasının yanına çekiyor seni bir şey?" Sonra –yarın gene gideceğimi bile bile– bir daha Katya'ya gitmeyeceğime yemin ederim.

Evimin kapısında çıngırağın ipine asılırken, sonra merdiveni çıkarken artık ailemin olmadığı, ona yeniden kavuşmak da istemediğim duygusu doldurur içimi. Arakçeyev'inkilere benzeyen düşüncelerin kafamın içinde gelip geçici olmadıkları, tüm varlığımı sardıkları apaçıktır artık benim için. Yüreğim sızlayarak, bezgin, canım sıkkın, –üzerimde binlerce kilo ağırlık varmış gibi– elimi kolumu güçlükle oynatarak girerim yatağa, hemen dalarım.

Sonra gene uykusuzluk…

---

1 Aleksey Andreyeviç Arakçeyev (1769–1834): Çar I. Aleksandr'ın yakın dostuydu. Zamanında Rusya'nın içişlerinde önemli rol oynamıştır. Aşırı derecede tutuculuğuyla, akılsızlığıyla tarihe geçmiştir

**4**

Yaz geldi, yaşam değişti.

Güzel bir sabah Liza girdi odama, şakacı,

— Gidelim ekselansları… –dedi.– Her şey hazır.

Sokağa çıkardılar ekselanslarımı, bir faytona bindirip götürdüler. Faytonla giderken tersinden, sağdan sola okuyordum tabelaları can sıkıntısından. "Meyhane" sözcüğünden "enahyem" diye bir şey çıkıyordu. Bir baron ailesi için güzel bir soyadı olurdu bu: Barones Enahyem. Daha sonra tarlaların arasından, mezarlığın önünden geçtik –yakında orada yatacağımı bildiğim halde, en küçük bir etkisi olmadı üzerimde mezarlığın–, sonra korudan geçtik, yeniden tarlalara çıktık. İlginç en küçük bir şey yoktu buralarda. İki saatlik bir yolculuktan sonra, yazlık bir evin alt katına indirdiler ekselanslarımı. Duvarları açık mavi kâğıtla kaplı şirin, küçük bir odaya yerleştiler.

Burada da uyuyamıyorum geceleri. Sabahları uykusuzluktan bitkin düşüyorum artık. Karımı dinlemek zorunda kalmadan öğleye dek yatıyorum. Uyumuyor, yarı uyur yarı uyanık yatıyorum öyle. Uyumadığımı bile bile düşler görüyorum. Öğleyin kalkıp alışkanlıkla masaya oturuyorum. Ama çalışmıyor, Katya'nın bana yolladığı küçük, sarı kaplı Fransız kitaplarıyla zaman geçiriyorum. Kuşkusuz, Rus yazarlarını okumam daha bir yurtseverce davranış olurdu, ama ne yalan söyleyeyim, özel bir ilgi duymuyorum ben Rus yazarlarına. İki üç ihtiyarın dışında, günümüzün edebiyatını bir edebiyat değil de, ancak yol alması için desteklenen, ürünlerinden istemeye istemeye yararlanılan bir çeşit el sanatı gibi görüyorum. Elde son derece güzel yapılmış bir şeyi bile olağanüstü diye nitelendirmenin; onu "ama"sız içtenlikle övmenin olanağı yoktur. Son on, on beş yıldır okuduğum yeni edebiyat üzerine de aynı şeyi söylemek gerekir: İlginç tek yapıt yoktur bu edebiyatta, "ama"sız söz edilemez hiçbirinden. Zekice yazılmış, güzel, ama ustalıktan yoksun; usta-

ca yazılmış, güzel, ama zekâdan yoksun ya da ustaca, zekice yazılmış, ama güzel değil.

Fransız kitaplarının hem ustaca, hem zekice yazıldıklarını, hem de güzel olduklarını söylemeyeceğim. Onlar da doyurmuyorlar beni. Ama Rus kitapları gibi sıkıcı değiller. Sonra, yaratıcılığın Rus yazarlarında olmayan başlıca öğesi –kişisel özgürlük duygusu– pek seyrek rastlanan bir şey değildir onlarda. Daha birinci sayfada yazarının bir sürü koşulla, vicdanına ters düşen çelişkiyle kendi kendini kıskıvrak bağlamaya çalışmadığı bir kitap anımsamıyorum yeni Rus edebiyatında. Biri çıplak bedenden söz etmeye korkar, bir başkası psikolojik analizlerle bağlar elini kolunu, bir üçüncüsüne "insana karşı sıcak ilgi" gereklidir, bir dördüncüsü, birtakım görüşleri yaymaya çalıştığından kuşkulanılmasın diye mahsus doğayı anlatır sayfalarca… Biri ille de bir küçük esnaf, bir başkası da ille bir soylu olmak ister. Başkaları da başka şeyler kuşkusuz… Amaç, özen, zekâ var ama, özgürlük de yok, içinden geldiği gibi yazmak yürekliliği de. Yaratma gücünden söz edilemez kuşkusuz bu durumda.

Güzel edebiyat denen şey üzerinde söyledim bütün bunları.

Sözgelimi; toplumbilim, sanat vb., dallarında yazılan ciddi Rus yazılarına gelince, düpedüz korktuğum için okuyamıyorum onları… Çocukluğumda, gençlik yıllarımda nedense korkardım kapıcılarla tiyatro biletçilerinden. Hâlâ vardır bende bu korku. Şimdi de korkarım onlardan. İnsanların ancak anlayamadığı bir şeyden korktuğunu söylerler. Gerçekten, kapıcılarla tiyatro biletçilerinin neden öylesine kurumlu, kibirli, mağrur–nazik olduklarını anlamak çok güçtür. Ciddi yazıları okurken de duyuyorum aynı korkuyu. Olağanüstü kibir, generallere özgü oynak deyiş, yabancı otoriteleri küstahça küçümseme, büyük bir ustalıkla boş boş laf etmek… Anlayamadığım, beni korkutan şeylerdir bunlar. Bizim yazar doktorlarımızı, doğa bilimcilerimizi okurken alıştığım alçak-

gönüllülüğe, kibar–durgun deyişe de hiç benzemiyorlar. Bırakın bu çeşit yazıları, ciddi Rusların çevirdikleri ya da düzelttikleri çevirileri bile okuyamıyorum. Önsözlerin kibirli, horgörür havası; çevirenin dikkatimi toplamamı engelleyen açıklamalarının bolluğu; eli açık çevirmenin bütün yazıya ya da kitaba doldurduğu soru işaretiyle sic'ler[1] yazarın kişiliğine de, benim okur bağımsızlığıma da bir saldırı gibi geliyor bana.

Bir zamanlar bölge mahkemesine bilirkişi çağırmışlardı beni. Duruşmaya ara verildiğinde bilirkişilerden biri, aralarında okumuş iki kadının da bulunduğu sanıklara savcının çok kaba davrandığına dikkatimi çekmişti. Bunu söyleyene savcının davranışının, ciddi yazılar yazan yazarların, yazılarında birbirlerine karşı davranışlarından kaba olmadığı yanıtını verdiğimde sözümde bir abartma bulunduğunu sanmıyorum. Gerçekten de bu çeşit yazılarında yazarların birbirlerine davranışları, insanın ağır bir duyguya kapılmadan sözünü edemeyeceği kadar çirkindir.

Birbirlerine karşı da, eleştirdikleri yazarlara karşı da ya kendi kişiliklerini hiçe sayarak aşırı derecede saygılı davranıyorlar ya da tam tersine, bir gün damadım olacak Gnekker üzerine benim bu notlarımda yazdıklarımdan çok daha küçük düşürücü şeyler yazıyorlar. Ciddi yazıların olağan süsünü sorumsuzluk, niyet bozukluğu, dahası, yasadışı her çeşit suçlamalar oluşturmaktadır. Bu da genç doktorların yazılarında kullanmayı pek sevdikleri deyimle *ultima ratio*'dur![2] Bu çeşit ilişkilerin genç kuşak yazarlar üzerinde etkisini göstermesi kaçınılmazdı kuşkusuz. Edebiyatımızın son on, on beş yıldır kazandığı yeni değerlerin yapıtlarında erkek kahramanların çok votka içmelerini, kadın kahramanların ise yeterince temiz olmamalarını bu yüzden hiç yadırgamıyorum.

---

1 Sic (Latince), bir metni denetleyenin "zaten öyle değil mi" anlamında koyduğu uyarı işareti

2 Son delil (Latince)

Fransız kitaplarını okurken açık penceremden dışarı bakarım. Bahçe çitimizin sivri uçları ile sıkça üç beş ağaç görürüm. Çitin ötesinde yol, tarlalar vardır. Daha uzaklarda geniş çamlık uzanır. Bana haz veren bir şey yinelenir her gün. İkisi de sarışın, üstleri başları dökük, biri kız biri oğlan iki çocuk çite tırmanır, saçsız başımla eğlenirler. Bana şöyle seslenmek istediklerini okurum pırıl pırıl, küçücük gözlerinde: "Baksana hey, dazlak kafalı!" Ünümü de, rütbemi de hiç mi hiç umursamayan yalnızca bu iki çocuk var.

Her gün konuğum olmaz. Nikolay ile Pyotr İgnatyeviç'in ziyaretlerinden söz edeceğim. Nikolay genellikle cumartesi, pazar günleri geliyor. Sözde iş için gelir, ama asıl amacı beni görmektir. Böyle günler büyük bir neşe okunur yüzünde. Oysa kışın hiç de neşeli değildi.

Holde karşılarım onu.

— Bir şey mi var Nikolay? –diye sorarım.

Elini göğsüne bastırarak, gözlerinde tutkun bir gencin heyecanıyla yüzüme bakarak karşılık verir:

— Ekselansları! Ekselansları! Tanrı cezamı versin ki! Olduğum yerde yıldırım çarpsın beni ki! Gaudeamus igitur yuventus![1]

Sonra tutkuyla öper omuzlarımı, giysimin kolunu, düğmelerimi.

— Üniversitede işler yolunda mı? –diye sorarım.

— Ekselansları! Çok doğru söylüyorum…

Hiç gereği yokken yemin edip durur her şey için. Çok geçmeden canımı sıkmaya başlar bu yeminleri. Mutfağa yollarım onu. Yemek verirler ona orada. Pyotr İgnatyeviç de cumartesi, pazarları gelir. Onun amacı da beni görmek, düşüncelerini benimle paylaşmaktır. Genellikle masanın yakınında

1 Üniversite öğrencilerinin söyledikleri bir şarkının bozuk söylenmiş baş bölümü: "Gaudeamus igitur juvenesdum sumus. "Gençliğimizde çıkaracağız yaşamanın tadını." (Latince)

bir yere oturur. Alçakgönüllü, sevimli, akıllı uslu bir oturuşu vardır. Ayak ayak üstüne atmaya ya da dirseğini masaya dayamaya cesaret edemez. Dergilerde, kitaplarda okuduğu, ona göre son derece ilginç, önemli yeniliklerden durgun, heyecansız bir sesle, akıcı bir dille, en güzel sözcükleri seçerek söz eder durmadan. Bu yeniliklerin hepsi birbirine benzer. Sonunda hep aynı kapıya çıkarlar: Bir Fransız yeni bir şey bulmuş, başka biri de –bu kez bir Alman– bu bulguyu daha 1870 yılında bir Amerikalının bulduğunu kanıtlayarak Fransız'ın foyasını meydana çıkarmış, bir üçüncüsü de –bu da bir Alman'dır– öteki iki bilim adamına, mikroskobun altında hava kabarcıklarını dokulardaki siyah renk maddesi sanarak yanıldıklarını delilleriyle gösterip ikisini de mat etmiştir. Beni güldürmek istediği zamanlar bile –tezini savunuyormuş gibi– uzun uzun, en küçük ayrıntılara inerek konuşur Pyotr İgnatyeviç. Tarihlerde de, dergi sayılarında da, adlarda da yanılmamaya çalışarak bir bir sayar yararlandığı kaynakları. Bu arada yalnızca Pti değil, ille de Jean Jacques Pti der. Akşam yemeğine kaldığı da olur bazen. Yemek süresince de anlatır durur aynı şeyleri.

Sofradakileri bıktırır. Gnekker ile Liza onun yanında füglerden, kontrpuanlardan, Brahms'dan söz edecek olsalar alçakgönüllü bir tavırla yere indirir bakışlarını. Bozulur; benim gibi, onun gibi ciddi kişilerin yanında böyle basit şeylerden söz edilmesine gücenir.

Pyotr İgnatyeviç'in canımı, onu yüzyıllardan beri görüyormuşum, dinliyormuşum gibi sıkması için –burada içinde bulunduğum ruhsal durumda– dört beş dakika yeter. Çok geçmeden nefret etmeye başlarım zavallıdan. Durgun, heyecansız sesi, akıcı dili tepemi attırır. Anlattığı şeyler gözümü döndürür… Son derece iyi duygular besler bana karşı Pyotr İgnatyeviç. Sırf bana hoş zaman geçirtmek için konuşur. Ben de borcumu, gözlerinin içine onu hipnotize etmek istiyormuşum gibi bakarak öderim, "Git, git, git…" diye geçiririm

içimden o anda. Ama bakışımla yaptığım bu baskıdan etkilenmez. Oturur, oturur, oturur…

Pyotr İgnatyeviç karşımda otururken şu düşünceyi atamam içimden bir türlü: "Ben ölünce kesin onu atayacaklar yerime." Zavallı dersliğim, kaynakları kurumuş bir vaha gibi gelir gözlerimin önüne. Bu çeşit düşüncelerimin suçlusu ben değilim de oymuş gibi, güler yüz gösteremem artık Pyotr İgnatyeviç'e. Susarım, surat asarım. Her zamanki alışkanlığıyla gene Alman bilim adamlarını göklere çıkarmaya başlayınca babacan bir tavırla takılmam ona artık, canım sıkkın mırıldanırım:

— Hepsi eşektir sizin Almanlarınızın…

Aslında –toprağı bol olsun– Profesör Nikita Kirilov'un bir gün Revel'de Pigorov ile banyo alırken, çok soğuk olan suya kızıp "Alçak Almanlar!" diye küfretmesiyle aynı şeydir bu. Çok kaba davranırım Pyotr İgnatyeviç'e. Ancak giderken pencereden bakıp çitin üstünde gri şapkasını görünce, "Bağışlayın beni dostum!" diye seslenmek gelir içimden.

Kışın, olduğundan da sıkıcı geçer akşam yemeklerimiz. Şimdi artık basbayağı nefret ettiğim, küçük gördüğüm Gnekker hemen her gün bizde yiyor yemeğini. Eskiden hiç sesimi çıkarmadan katlanırdım onun varlığına. Oysa şimdi karımın da, Liza'nın da yüzünü kızartacak biçimde taşlar atıyorum ona. Öfkeye kalıp düpedüz budalaca şeyler söylüyorum. Neden böyle söylediğimi kendim de bilmeden söylüyorum… Bir gün öyle oldu gene. Gnekker'in yüzüne küçümser bir tavırla uzun uzun baktıktan sonra, damdan düşer gibi şu dizeleri okudum:

> *İsterlerse tavuklardan alçağa da inebilirler kartallar,*
> *Ama tavuklar bulutlara yükselemezler hiç…*

Asıl canımı sıkan, tavuk Gnekker'in kartal profesörden çok çok akıllı görünmesidir. Karımla kızımın ondan yana ol-

duklarını bildiği için şöyle bir taktik güder Gnekker. Attığım taşlara alçakgönüllü bir susuşla karşılık verir –"Bunadı zavallı, karşılık vermeye değmez…" diye mi geçirir içinden acaba?– ya da gülümseyerek alay eder benimle. İnsan bazen nasıl küçülebiliyor, şaşılacak şeydir! Hep aynı şeyleri düşlerim sofrada, Gnekker'in usta bir serüven adamı olduğunun anlaşıldığını; karımla Liza'nın geç de olsa gerçeği, yanıldıklarını anlayacakları, o zaman onları nasıl kızdıracağımı… Evet, bir ayağım çukurdayken böylesine basit şeyler düşlüyordum işte…

Üzerine ancak eskiden kulaktan dolma bir şeyler bildiğim aile anlaşmazlığı ile de karşılaştığım oluyor şimdilerde. Benim için ne denli yüz kızartıcı olursa olsun, geçenlerde akşam yemeğinden sonra ortaya çıkan böyle bir anlaşmazlığı anlatacağım.

Odamda oturmuş pipomu içiyordum. Her zaman olduğu gibi karım geldi gene yanıma. Hazır havalar iyiyken, boş zamanım da varken Harkov'a gidip bizim şu Gnekker'in kimin nesi olduğunu öğrenmemin çok iyi olduğu olacağını anlatmaya başladı.

— Pekâlâ, gideceğim… –dedim.

Karım, benden hoşnut, kalktı, kapıya yürüdü. Ama sonra birdenbire döndü:

— Sırası gelmişken bir şey daha söylemek istiyorum sana –dedi.– Biliyorum, kızacaksın, ama seni uyarmak da görevimdir… Bağışla beni Nikolay Stepaniç, tanıdıklar, komşular Katya'ya çok sık gittiğinin dedikodusunu etmeye başladılar. Zeki, bilgili bir kadındır, buna bir diyeceğim yok. Evet, onun yanında olmak haz verir insana. Ne var ki, senin yanında, senin durumunda bir kimsenin, nasıl söylesem, onunla bir arada olmaktan haz duyması tuhaf kaçıyor… Üstelik, herkesin onu nasıl tanıdığına da biliyorsun…

Birden kan beynime sıçradı. Gözlerimde şimşekler çaktı. Başımı ellerimin arasına alıp fırladım yerimden. Ayaklarımı yere vurarak, hiç de benim sesime benzemeyen bir sesle bağırmaya başladım:

— Yalnız bırakın beni! Yalnız bırakın beni! Bırakın!..

O anda yüzüm korkunç, sesim çok tuhaf olmalıydı. Karım bembeyaz kesildi birden çünkü. O da kendisininkine benzemeyen bir sesle bağırmaya başladı. Bizim bağrışmamıza Liza ile Gnekker, sonra Yegor geldi koşarak…

— Yalnız bırakın beni! –diye bağırıyordum.– Defolun! Yalnız bırakın beni!

Bacaklarım uyuşmuştu. Hiç yoktular sanki bacaklarım. Birisinin kucağına yığıldığımı hissettim. Sonra birisinin ağladığını duydum, arkasından bayıldım. Üç saat gelemedim kendime.

Şimdi biraz da Katya'dan söz edelim. Her gün akşamüzeri geliyor bana. Bunun komşuların da, tanıdıkların da gözünden kaçmasının olanağı yoktur kuşkusuz. Bir dakika oturduktan sonra arabayla dolaştırmak için götürüyor beni. Kendi atı, bu yaz aldığı bir de yeni yaylısı var Katya'nın. Genel olarak zengin bir yaşam sürüyor. Biraz ötede, geniş bir bahçesi olan pahalı bir yazlık ev kiraladı. Kentteki bütün eşyasını buraya taşıttı. İki oda hizmetçisi kadınla bir arabacısı var… Sık sık şöyle soruyorum ona:

— Babandan kalan parayı tüketince neyle geçineceksin Katya?

— Bunu o zaman düşünürüm –diye karşılık veriyor.

— Yavrucuğum, çok daha ciddi bir ilgiye değer bu para. İyi ve soylu bir insan, dürüst bir alın teriyle kazanmıştır onu.

— Bunu daha önce de söylemiştiniz. Biliyorum.

Tarlalardan geçip, penceremden görünen çamlığa gireriz. İçimdeki şeytan üç dört ay sonra ben ölünce bu çamların, kuşların, gökyüzündeki şu beyaz bulutların yokluğumu fark etmeyeceklerini kulağıma fısıldar, ama eskisi gibi güzel görünür gözüme gene doğa. Katya hoşlanır yaylıyı sürmekten. Havanın güzel olması, yanında oturmam neşe verir ona. Keyiflidir, öyle sert, kırıcı değildir şimdi.

— Siz çok iyi bir insansınız Nikolay Stepaniç –der.– Hiç kimseye benzemiyorsunuz. Sizi oynayabilecek bir artist yoktur yeryüzünde. Sözgelimi, beni ya da Mihail Fyodoroviç'i kötü bir artist bile oynayabilir, ama sizi hiç kimse oynayamaz. Kıskanıyorum sizi, hem çok kıskanıyorum! Söyleyin, neyim ben? Bir neyim?

Bir an düşündükten sonra sorar:

— Olumsuz bir insanım, değil mi Nikolay Stepaniç?

— Evet.

— Hım… Ne yapabilirim öyleyse?

Ne yanıt verilir bu soruya? "Çalış" ya da "varını yoğunu yoksullara dağıt" –"önce kendini tanı" diye kolay bir yanıt verilebilir. Böyle kolay bir yanıt vermekten kaçındığım için ne söyleyeceğimi bilemem.

İç hastalıkları doktoru arkadaşlarım "her olayı ayrı, başlı başına düşünmeyi" öğretirler öğrencilerine. Ders kitaplarında kalıp olarak salık verilen yolların bazı durumlarda hiç mi hiç işe yaramadıklarını anlamak için bu öğüde kulak vermek gerekir. Ruhsal hastalıklar için de söz konusudur aynı şey.

Ama bir yanıt vermem gerekir Katya'ya. Şöyle derim:

— Boş çok zamanın var dostum. Bir şeyle ilgilen. Sahi neden aktrisliğe başlamıyorsun gene? Yeteneğin varken…

— Yapamam…

— Bir kurbanmışsın gibi söylüyorsun bunu. Hoşuma gitmiyor bu, dostum. Suç sende. Anımsa, insanlara, düzene kızmakla başladın, ama bu ikisinin düzelmesi için bir şey yapmadın, bir çaba harcamadın. Kötülüklerle cenkleşmedin, hemen yoruluverdin. Savaşın değil, kendi güçsüzlüğünün kurbanısın sen. Eh, o zaman gençtin, deneyimsizdin. Şimdi her şey bambaşka olabilir. Sahi, tiyatroya gir gene! Çalışır, kutsal sanata hizmet edersin…

Sözümü keser Katya:

— Kurnazlığı bırakın Nikolay Stepaniç. Gelin baştan bir anlaşma yapalım sizinle: Aktörlerden, aktrislerden, yazarlar-

dan söz edelim ama, sanata ilişmeyelim. İyi, az rastlanan üstün bir insansınız. Ama onu yürekten kutsal sayacak derecede yakından tanımıyorsunuz sanatı. Sanata karşı bir duyarlık yok içinizde. Ömrünüz boyunca çalışıp durdunuz, bu duyarlığı edinecek zamanınız olmadı… –Sinirli sinirli sürdürür konuşmasını Katya– Sözün kısası… Hoşlanmıyorum sanat üzerine bu çeşit konuşmalardan! Sevmiyorum! Hem öylesine bayağılaştırdılar ki sanatı!

— Kim bayağılaştırdı?

— Sanatçıların kendileri, sarhoşluklarıyla. Gazeteciler, ona karşı küstahça davranışlarıyla. Kafası çalışan insanlar felsefeyle…

— Felsefenin işi ne burada?

— Hem de çok. Bir insan felsefeye başvurdu mu, anlamıyor demektir.

Konuşmamızın gene kırıcı bir biçime dökülmemesi için konuyu değiştiririm. Sonra uzun süre susarım. Çamlıktan çıkıp Katya'nın yazlık evine yöneldiğimizde dönerim eski konumuza.

— Aktrisliğe yeniden başlamayı neden istemediğimi hâlâ söylemedin?

Birden kıpkırmızı olur Katya,

— Nikolay Stepaniç –diye haykırır,– bu kadarı da fazla artık! Gerçeği bağıra bağıra söylememi mi istiyorsunuz? Bu… Bu o kadar hoşunuza gidecekse buyurun! Yeteneğim yok. Yeteneksizim! Hem çok gururluyum! Oldu mu?

Böylesine bir itiraftan sonra yüzünü öte yana çevirir, ellerinin titrediğini gizlemek için hızlı hızlı sallar dizginleri.

Katya'nın evine yaklaştığımızda daha uzaktan görürüz bahçe kapısının önünde dolaşıp duran, bizi sabırsızlıkla bekleyen Mihail Fyodoroviç'i. Katya canı sıkkın,

— Gene Mihail Fyodoroviç –der.– Alıp götürün onu buradan lütfen! Bıktırdı beni artık! Kabak tadı verdi… Allah kahretsin!

Çoktan gitmiş olması gerekmektedir yurtdışına Mihail Fyodoroviç'in. Ama her hafta erteliyor gidişini. Son zamanlarda birtakım değişiklikler oldu onda: Yüzü daha bir süzüldü sanki, içkiden sarhoş olmaya başladı –oysa eskiden dokunmazdı ona içki– siyah kaşlarına ak düştü. Yaylı kapının önünde durunca sevincini de, sabırsızlığını da gizleyemez Mihail Fyodoroviç. Katya ile benim arabadan inmemize büyük bir heyecanla yardım eder. Sorular yağdırır birbiri peşinden. Güler, ellerini ovuşturur. Eskiden yalnızca bakışlarında gördüğüm o munis, yalvarmaklı, temiz anlatım şimdi bütün yüzüne yayılmıştır. Sevinçlidir, ama sıkılır aynı zamanda. Bu sevincinden, her akşam Katya'ya gelmek alışkanlığından sıkılır. Gelişini, "Bir iş için geçiyordum, şöyle bir uğrayayım dedim." gibi çocukça bir mazeretle açıklamayı gerekli görür.

Üçümüz birlikte eve gireriz. Önce çay içeriz. Sonra masaya, tanıdık iki deste kâğıtla büyük bir kalıp peynir, meyve, köpüklü Kırım şarabı gelir. Konuştuğumuz konular yeni değildir. Kışın konuştuğumuz şeyleri konuşuruz gene. Üniversiteye de, öğrencilerde de, edebiyata da, tiyatroya da veryansın ederiz. Hava nefret dolu sözlerle giderek daha bir katılaşır, boğucu olur. Kışın olduğu gibi iki değil, tam üç kara kurbağası zehirlenmektedir onu soluklarıyla. Bize hizmet eden oda hizmetçisi kadın, armonika sesini andıran kadife gibi bariton kahkahanın yanında, vodvillerde generallerinkini andıran tatsız, titrek bir kahkaha daha duyar: "He–he–he…"

## 5

Halk arasında "serçe gecesi" denen gök gürültülü, şimşekli, yağmurlu, fırtınalı geceler vardır. Böyle bir gece de benim kişisel yaşamımda oldu…

Bir gece geç saat –gece yarısını geçmişti– uyandım birden, yatağımdan fırladım. Ansızın ölecekmişim gibi geliyordu bana nedense. Neden öyle sanıyordum? Sonumun geldiğini

gösteren bir belirti yoktu bedenimin bir yerinde. Ama ruhumu, gökyüzünde ansızın korkunç bir kızıllık görmüşüm gibi bir korku kemiriyordu.

Çabucak yaktım lambayı. Sürahiyi ağzıma dayayıp su içtim. Sonra açık pencereye koştum. Çok güzel bir hava vardı dışarıda. Kuru otla, çok hoş bir şey daha kokuyordu. Bahçe çitinin sivri uçlarına, pencerenin dibindeki cılız, uykulu ağaçlara, yola, karanlık çamlığa baktım. Gökyüzünde insana huzur veren parlak bir ay ışıyordu. Tek bulut yoktu. Derin bir sessizlik kaplamıştı her yanı. Tek yaprak kıpırdamıyordu. Her şey bana bakıyor, kulak kabartıyor, nasıl öleceğimi görmeye hazırlanıyordu sanki…

Dehşet içindeydim. Pencereyi kapayıp yatağıma koştum. Nabzımı yokladım. Bileğimde bulamayınca şakaklarımda, sonra çenemin altında aradım onu, gene bileğime baktım. Bileğim de, şakaklarım da, çenemin altı da buz gibiydi. Terden ıpıslaktı. Giderek sıklaşıyordu soluğum. Titriyordum. İçimde bir şeyler oluyordu. Yüzümde, başımın tepesinde bir örümcek dolaşıyordu sanki.

Ne yapabilirdim? Bizimkileri mi çağırsaydım? Yo, hayır. Karımla Liza'nın odama girdiklerinde ne yapacaklarını bilmiyordum.

Başımı yastığın altına soktum, bekledim, bekledim… Sırtım buz gibiydi, içe doğru çekiliyordu sanki. Ölüm bana arkadan, sessizce yaklaşıyormuş gibi bir duygu vardı içimde…

Gecenin sessizliğinde bir kuş sesi duyuldu ansızın:

— Kivi–kivi!

Kuşun nerede, göğsümün içinde mi, dışarıda mı öttüğünü bilemiyordum:

— Kivi–kivi!

Tanrım, ne korkunç bir şeydi o! Biraz daha su içsem iyi olacaktı ama, gözlerimi açmaya, başımı kaldırmaya korkuyordum. Sınırsız bir dehşet içindeydim. Neden korktuğumu anlamıyordum bir türlü. Yaşamak istediğim için mi,

yoksa beni yeni, henüz bilmediğim bir acı beklediği için mi korkuyordum?

Yukarıda, üst katta biri inliyor mu, gülüyor mu belli değildi… Kulak kabartıyordum. Çok geçmeden merdivenlerde bir ayak sesi duyuldu. Biri çabuk çabuk iniyordu alt kata. Sonra gene yukarı çıktı. Bir dakika sonra alt katta duyuldu aynı ayak sesi. Odamın kapısının önünde biri içeriyi dinlemeye başladı.

— Kim var orada? –diye bağırdım.

Kapı açıldı. Cesaretle açtım gözlerimi. Karımı gördüm. Yüzü kireç gibiydi, gözleri şişmişti ağlamaktan.

— Uyuyor musun Nikolay Stepaniç? –diye sordu.

— Ne istiyorsun?

— Tanrı aşkına bir gidiver Liza'nın yanına, bakıver neyi var. Bir şeyler oluyor ona…

Artık yalnız olmadığım için hoşnut,

— Pekâlâ… hemen… –diye mırıldandım.– Geliyorum…

Karımın arkasından çıktım. Merdivenleri çıkarken karımın anlattıklarını dinliyor, ne var ki heyecandan bir şey anlamıyordum. Karımın elindeki mumdan aydınlık lekeler düşüyordu basamaklara. Uzun gölgelerimiz titreşiyordu duvarlarda. Ayaklarım geceliğimin eteklerine dolaşıyordu. Soluk soluğaydım. Arkamdan bir şey kovalıyor, beni sırtımdan yakalamak istiyor gibi geliyordu bana. "Şimdi öleceğim, şu merdivende…" diye geçiriyordum içimden, "Hemen…" Ama merdiveni çıktık işte, İtalyan pencereli karanlık koridoru da geçtik… Liza'nın odasına girdik.

Liza, karyoladan çıplak ayaklarını sarkıtmış, üzerinde bir gömlekle oturuyordu. İnliyordu.

Bizim getirdiğimiz mumun ışığından gözlerini yumdu.

— Ah, Tanrım… Ah Tanrım! –diye mırıldandı.– Yapamıyorum, yapamıyorum…

— Liza, yavrum, neyin var? –dedim.

Beni görünce bir çığlık attı Liza. Boynuma atıldı. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

— Babacığım, beni iyi yürekli babacığım… Biricik babacığım… Sevgili babacığım… Neyim var bilmiyorum… Çok fenayım!

Kucaklıyordu beni, öpüyordu. Daha bebekken ondan duyduklarıma benzer tatlı sözler mırıldanıyordu.

— Sakin ol yavrucuğum, Tanrı yardımcın olsun. Ağlama. Ben de fenayım…

Üstünü örtmeye çalışıyordum Liza'nın. Karım da içecek bir şey veriyordu ona. Karyolanın çevresinde çarpışıp duruyorduk. Bir ara omzum omzuna değdi. Bir zamanlar çocuklarımızı birlikte yıkayışımız geldi aklıma o anda.

Karım yalvarıyordu bana:

— Yardım et ona, yardım et! Bir şeyler yap!

Elimden ne gelirdi? Yapabileceğim bir şey yoktu. Bir ağırlık vardı kızcağızın ruhunda, ama bunun ne olduğunu bilmiyordum, anlamıyordum. Mırıldanıyordum yalnızca:

— Bir şey yok, bir şey yok… Geçecek… Uyu kızım hadi, uyu…

Tam o anda –sanki inadına– bir köpek uludu bahçemizde. Önce durgun, kararsızdı uluması, sonra yükseltti sesini. Bir incelip bir kalınlaşıyordu sesi… Köpek uluması ya da baykuş ötmesi gibi belirtileri hiç önemsemezdim eskiden, ama o anda bir şey gelip saplandı yüreğime sanki. Bu köpek ulumasını kendi kendime açıklamak için acele ettim.

"Büyütülecek bir şey yok ortada… –diye geçiriyordum içimden.– Bir organizmanın başka bir organizmaya etkisi… Sinirlerimin aşırı gerginliği karıma, Liza'ya, köpeğe geçti, hepsi o kadar… Önseziyi de, düşü de organizmaların birbirine bu etkisiyle açıklıyorlar…"

Liza'ya reçete yazmak için biraz sonra odama indiğimde ölümümün yakın olduğunu düşünmüyordum artık. Ama ruhuma öylesine bir ağırlık, öylesine bir sıkıntı çökmüştü ki, birdenbire ölmediğime üzülüyordum şimdi. Odanın ortasında kıpırdamadan duruyordum. Liza için ne yazacağımı dü-

şünüyordum. Uzun süre durdum öyle. Biraz sonra kesildi üst katta inilti, ben de vazgeçtim ilaç yazmaktan. Ama hâlâ dikiliyordum odanın ortasında…

Bir ölüm sessizliği kaplamıştı ortalığı. Yazarın birinin söylediği gibi, kulakları çınlatan bir sessizlikti bu. Zaman geçmek bilmiyordu. Ayın pencere pervazında oluşturduğu ışıktan çizgiler donup kalmışlar gibi yerlerini değiştirmiyorlardı… Ortalığın aydınlanmasına daha çok vardı…

Birden bahçe kapısının gıcırdayarak açıldığını duydum. Sessizce yaklaştı biri, sıska ağaçların birinden bir dal kopardı, dalla usulca vurdu penceremin camına. Alçak sesle çağırıyordu beni birisi:

— Nikolay Stepaniç! Nikolay Stepaniç!

Pencereyi açtım. Düş görüyorum sandım bir an. Penceremin dibinde, parlak ay ışığında siyah giysili bir kadın, duvara iyice sokulmuş, gözlerini iri iri açmış, bana bakıyordu. Ay ışığının doğaüstü bir biçim verdiği yüzü bembeyazdı, sertti, mermeri andırıyordu. Çenesi titriyordu.

— Benim… –dedi.– Ben… Katya!

Kadınların gözleri iri, siyah görünür ay ışığında. İnsanlar da daha bir uzun boylu, soluk benizli… İlk anda belki bu yüzden tanıyamamıştım. Katya'yı.

— Neyin var?

— Bağışlayın –dedi Katya.– Birden dayanılmaz bir ağırlık doldurdu ruhumu… Duramadım, arabaya atlayıp geldim… odanızda ışık olduğu için… Vurdum camınıza… Bağışlayın… Ah, ne fenayım bilemezsiniz! Ne yapıyordunuz?

— Hiç… Uykum kaçtı gene.

— Acayip bir önseziye kapıldım birden… Ama neyse, önemi yok artık.

Kaşlarını kaldırdı. Yaşlar parladı gözlerinde. Çoktan beri kayıplara karışmış, o bildik güven anlatımı aydınlattı yüzünü.

Kollarını bana doğru uzatarak yalvarmaklı bir sesle,

— Nikolay Stepaniç! –dedi.– İki gözüm, bir dileğim olacak sizden… Yalvarırım… Size beslediğim dostluk duygumu, saygımı küçük görmüyorsanız, sizce bunların küçücük de olsa bir anlamı, değeri varsa, kabul edin dileğimi!

— Ne istiyorsun?

— Paralarımı alın Nikolay Stepaniç, hepsi sizin olsun!

— Söylediğin şey bak! Ne yapacağım senin paranı?

— Hastasınız, tedavi için bir yere gidersiniz… Tedavi olmanız gerek. Alacak mısınız paralarımı? Evet mi? Hadi söyleyin anam babam, evet mi?

Büyük bir heyecanla gözlerimin içine bakarak yineledi Katya:

— Evet mi? Alacak mısınız?

— Hayır dostum, almayacağım… Teşekkür ederim.

Sırtını döndü bana. Başını önüne eğdi. Aramızda paranın artık sözü edilmemesi gerektiğini anlatacak ölçüde kesin olmalıydı yanıtım.

— Hadi eve git, yat Katya –dedim.– Yarın görüşürüz.

Katya üzgün,

— Beni dost kabul etmediğiniz anlamına mı geliyor bu? –diye sordu.

— Böyle bir şey söylemedim. Ama senin paranın bir yararı olamaz bana artık Katya.

Sesini iyice alçalttı Katya,

— Affedersiniz… –dedi.– Anlıyorum sizi… Benim gibi… bir aktris eskisine… borçlanmayı… Neyse, hoşça kalın…

Çabuk adımlarla uzaklaştı. "Güle güle" bile diyemedim arkasından.

## 6

Harkov'dayım.

İçinde bulunduğum ruhsal durumla cenkleşmenin bir yararı olmayacağı, hem buna gücüm de yetmeyeceği için son günlerimin –görünüşte bile olsa– kusursuz olmasına karar

vermiştim. Aileme karşı haksızsam –ki çok iyi biliyordum bunu– onun istediğini yapacaktım. Harkov'a mı gitmem isteniyordu, gidecektim. Ayrıca, son zamanlarda her şeye karşı öylesine ilgisiz, umursamaz olmuştum ki, nereye gidersem gideyim, hepsi birdi benim için. Harkov'a da gitsem, Paris'e de, Berdiçev'e de… değişmezdi.

Öğleyin saat on ikide geldim buraya. Katedralin yakınında bir otele indim. Tren çok sarsmıştı beni. Cereyanda da kalmıştım. Şimdi karyolada oturuyor, başım ellerimin arasında, *tic*'imi bekliyordum. Çıkmalıydım, tanıdık profesörleri görmeye gitmeliydim. Ama içimde bir istek yoktu. Gücüm de…

Yaşlı koridor hizmetçisi geldi, yatak takımının olup olmadığını sordu. Beş dakika oyaladım hizmetçiyi odamda. Uğruna buralara kadar geldiğim Gnekker'e ilişkin bazı sorular sordum ona. Doğma büyüme Harkovluydu ihtiyar. Beş parmağını bildiği gibi biliyordu kenti. Ama Gnekker soyadını taşıyan bir aile anımsamıyordu. Çiftlikleri sordum, aynı yanıtı verdi…

Koridorda biri vurdu saat. Sonra ikiyi, üçü… Ölümümü beklediğim şu son aylarım tüm yaşamımdan uzun geliyordu bana. Zamanın böylesine yavaş geçmesine şimdiki gibi alışamamıştım hiç. Eskiden garda tren beklerken ya da sınavda otururken on beş dakika bitmek bilmezdi bazen. Oysa şimdi karyolada bütün bir gece kıpırdamadan oturabiliyor, yarın da, yarından sonra da gene böyle uzun, sıkıcı bir gecenin olacağını düşünebiliyorum büyük bir soğukkanlılıkla.

Koridordaki saat beşi vurdu, altıyı, yediyi vurdu… Hava kararmaya başlamıştı.

Belirsiz bir ağrı vardı yanağımda: *Tic*'im başlıyordu. Kendimi düşüncelerle oyalamak için, her şeye karşı kayıtsız olduğum zamanlardaki dünya görüşümü düşündüm. Şöyle soruyordum kendi kendime: "Ben, ünlü bir kişi, üçüncü derecede devlet memuru olan ben niçin bu dar otel odasındayım?

Başkasının olan, rengi atmış bir battaniye serili bu karyolada niçin oturuyorum? Niçin bir ucuz teneke lavaboya bakıyorum, koridordaki eski saatin tıngırtısına kulak kesiliyorum? Benim ünüme, toplumsal durumuma yakışır mı bütün bunlar?" Gülümseyerek karşılık veriyordum bu sorulara. Bir zamanlar –gençliğimde– ünün önemini, tanınmış kişilerin sözde bulundukları o yüce yerin değerini gözümde büyütürken içine düştüğüm saflık gülünç geliyordu bana. Ünlüydüm işte, adımdan saygıyla söz ediyordu herkes. Resmim "Niva"da, "Resimlerle Bütün Dünya"da çıkmıştı. Yaşam öykümü bir Alman dergisinde bile okumuştum… Sonuç? Yabancı bir kentte, başka birinin karyolasında yapayalnız oturuyordum. Ağrıyan yanağımı ovuşturuyordum avucumla… Aile içi çatışmalar, alacaklıların acımasızlığı, demiryolu görevlilerinin kabalığı, kimlik kartı düzeninin ortaya çıkardığı güçlükler, içkili lokantalardaki pahalı, ama sağlığa zararlı yemekler, toplumdaki genel görgüsüzlükle ilişkilerdeki bayağılık… Bütün bunlar, bu arada daha bir sürü şey bana en azından, ancak kendi ara sokağında tanınan bir küçük esnaf kadar dokunuyordu işte… Öyleyse nerede kalıyordu durumumun üstünlüğü, ayrıcalığı? Tutalım, şimdi olduğumdan yüz kat ünlüyüm… Anayurdumun övündüğü bir kahramanım… Bütün gazetelerde hastalığımın son durumundan söz ediliyor her gün, arkadaşlarımdan da, öğrencilerimden de, halktan da durmadan telgraflar yağıyor… Bütün bunlar da engel olamazdı başka birinin yatağında mutsuz, yapayalnız ölmeme…

Kimsenin bir suçu yoktur bunda. Günah kişioğlundadır. Hiç sevmiyordum ünümü… Aldattı beni gibi geliyordu bana.

Saat onda daldım. *Tic*'ime karşın rahat uyuyordum. Uyandırmasaydılar, daha uzun süre uyuyacaktım. Saat biri geçiyordu, birden vurdular odamın kapısına.

— Kim o?

— Telgrafınız var efendim!

Telgrafı alırken söyleniyordum koridor hizmetçisine:

— Sabah verseydiniz olmaz mıydı şunu? Bir daha uyuyamam artık.

— Affedersiniz efendim. Işığınız yanıyordu, uyanıksınız sandım da…

Açtım telgrafı. Kimden geldiğine baktım önce: Karımdandı. Ne istiyordu acaba?

"Dün gizliden nikâhlandılar Gnekker ile Liza. Dön."

Telgrafı okuduktan sonra bir an korkuya kapıldım. Liza ile Gnekker'in davranışı değildi beni korkutan. Bu evlilik haberini karşıladığım kayıtsızlıktan korkmuştum. Filozoflarla gerçek bilgelerin kayıtsız olduklarını söylerler. Doğru değildir. Kayıtsızlık ruhun felci, bir çeşit erken ölümdür.

Gene yattım. Kendimi oyalayabileceğim düşünceler aramaya koyuldum. Neyi düşünebilirdim? Görünüşe bakılırsa, her şeyi düşünmüştüm. Bende düşünce uyandırabilecek bir şey kalmamıştı.

Gün ağarırken dizlerimi kollarımın arasına almış, yatağın içinde oturuyor, yapabileceğim bir şey olmadığı için kendi kendimi tanımaya çalışıyordum. "Kendini tanı…" son derece yararlı, güzel bir öğüttür bu. Ne yazık ki, eskiler bilemediler ondan nasıl yararlanılacağını.

Eskiden birini ya da kendimi anlamak isteğimde davranışlara değil –her şey koşulludur çünkü davranışlarda– isteklere bakardım. Ne istediğini söyle bana, kim olduğunu söyleyeyim.

Karılarımız, çocuklarımız, öğrencilerimiz bizde adımızı, kalıbımızı, etiketimizi değil, kendimizi, insan yönümüzü sevsinler istiyorum. Daha? Yardımcılarım, yerimi dolduracak öğrencilerim olsun istiyorum? Başka? Yüzyıl sona uyanıp –tek gözle bile olsa– bilimin ne durumda olduğuna şöyle bir bakmak isterdim… Daha?

Hepsi o kadar. Düşünüyordum, uzun uzun düşünüyordum Başka bir şey gelmiyordu aklıma. Düşüncelerimi çok zorladım. Çok uzaklara gittiler. Ama isteklerimde başlıca, çok önemli bir şeyin eksikliğini sezinliyordum hâlâ. Bilim tutkumda, yaşama isteğimde, başkasının olan şu karyolada oturuşumda, kendi kendimi tanımak eğiliminde, her şeye değgin düşüncelerimde, duygularımda, kavramlarımda ortak bir şey, hepsini birbirini bağlayacak bir şey eksikti. Her duygu, her düşünce kendi başınaydı içimde. Bilim üzerine, tiyatro ile edebiyat üzerine, öğrencilerim üzerine düşüncelerimde, hayal gücümün çizdiği tablolarda en usta bir araştırmacı bile ortak düşünceyi ya da yaşayan insanın Tanrısı denen şeyi bulamazdı.

Bu yoksa, hiçbir şey yok demektir.

Eskiden kişisel dünya görüşüm diye bellediğim, yaşamımın anlamını da, sevincini de onda bulduğum şeyin baş aşağı gelmesine, paramparça olmasına –böylesine bir yoksulluk içinde– ciddi bir rahatsızlık, ölüm korkusu, koşullar ile insanların etkisi yetivermişti. Yaşamımın son aylarını bir köleye yaraşacak düşüncelerle, duygularla berbat etmemde, şimdi de hiçbir şeyi umursamamamda, ortalığın aydınlığını bile fark etmememde şaşılacak bir şey yoktu bu yüzden. Kişinin içinde dış etkenlerden daha yüce, daha güçlü bir şey yoksa, dengesini yitirmesi, her kuşu baykuş, her sesi köpek uluması sanması için şöyle esaslı bir nezle yeter de artar. Böyle zamanlar onun büyüklü küçüklü düşünceleriyle –tüm kötümserliği ya da iyimserliği yalnızca belirti başka hiçbir şey değil– yüklüdür.

Yenilmiştim. Öyleyse düşünmeyi de, konuşmayı da sürdürmenin bir gereği yoktu. Oturup olacakları sessiz bekleyecektim.

Sabahleyin çayla, kentte çıkan gazeteyi getirdi koridor hizmetçisi. Birinci sayfadaki açıklamalara, demeçlere, başyazıya, öteki gazetelerden, dergilerden alınmış parçalara, günün

olaylarına bir şey düşünmeden şöyle bir göz gezdirdim… Bu arada günün olayları bölümünde bir haber işti gözüme: "Ünlü bilim adamı, değerli profesör Nikolay Stepaniç –falan–, dün ekspres trenle kentimize gelmiş, –falan– otele inmiştir."

Ünlü adlar, onları taşıyanlara bağımlı olmadan kendi başlarına yaşamak için yaratılıyorlar anlaşılan. Adım istediği gibi dolaşıyordu şimdi Harkov'da. Üç ay sonra mezar taşımda altın harflerle parlayacak… Hem de ben çürümeye başlamışken…

Kapım çalındı usulca. Birine gerekliydim gene.

— Kim o? Girin!

Kapı açıldı, –şaşkın– bir adım geri çekildim… Çabucak kapadım geceliğimin önünü. Katya duruyordu karşımda.

Merdiven çıktığı için sık sık soluyarak,

— Merhabalar –dedi.– Beklemiyordunuz beni, değil mi? Ben de… Ben de geldim.

Oturdu, kekeleyerek, yüzüme bakmadan ekledi:

— Hasta falan değilsiniz ya? Ben de geldim… Bugün… Bu otelde olduğunuzu öğrenince hemen geldim.

Omuzlarımı kaldırıp,

— Çok sevindim seni gördüğüme –dedim.– Ama şaşmadım da değil hani… Birden, gökten iner gibi çıktın karşıma… Niçin geldin?

— Ben mi? Eh işte… Öyle çıktım yola…

Bir sessizlik oldu. Katya birden kalktı yerinden, yanıma geldi.

— Nikolay Stepaniç! –dedi. Yüzü bembeyaz olmuştu. Ellerini göğsünün üzerine bastırmıştı.– Nikolay Stepaniç! Artık yaşamayacağım böyle! Dayanamayacağım! Gücüm kalmadı! Tanrı aşkına söyleyin, çabuk, hemen şimdi söyleyin: Ne yapmalıyım? Söyleyin, ne yapmalıyım?

Şaşırmıştım.

— Ne söyleyebilirim sana Katya? –dedim.– Söyleyebileceğim bir şey yok.

— Söyleyin, yalvarırım söyleyin! –dedi Katya. Tıkanacak gibi oluyordu, zangır zangır titriyordu.– Böyle yaşamayı sürdürmeyeceğim artık! Yemin ederim sürdüremeyeceğim! Bittim artık, gücüm kalmadı.

Sandalyeye yığıldı. Hüngür hüngür ağlamaya başladı. Başını arkaya atmış, kollarını sallıyor, ayaklarını yere vuruyordu. Şapkası başından kaymış, bağına asılı kalmış, sallanıyordu. Saçları darmadağınıktı.

— Yardım edin bana! –diye yalvarıyordu.– Yardım edin. Dayanamayacağım artık!

Küçük yol çantasından mendilini çıkardı. Mendille birlikte birkaç da mektup çıkarmıştı. Kucağından yere düştü mektuplar. Yerden topladım onları. Bu arada birine bakınca Mihail Fyodoroviç'in el yazısını tanımış, elimde olmadan bir sözcüğün bir bölümünü okumuştum: "Tutkuy…"

— Hiçbir şey söylemem sana Katya –dedim.

Elimi yakaladı, öptü. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu:

— Yardım edin bana. Babamsınız siz benim! Tek dostumsunuz! Akıllı, görgülü, görmüş geçirmiş bir insansınız! Öğretmenim, yol gösterenimsiniz! Söyleyin bana: Ne yapayım?

— Doğrusunu istersen, bilmiyorum Katya…

Şaşırmıştım. Ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Beni de etkilemişti Katya'nın hıçkırıkları. Güçlükle duruyordum ayakta.

Kendimi zorlayarak gülümsedim.

— Gel kahvaltı edelim Katya –dedim.– Ağlamayı bırak artık!

Sesimi alçaltıp ekledim arkasından:

— Yakında öleceğim Katya…

Kollarını bana doğru uzatmış, ağlıyordu.

— Hiç değilse bir sözcük söyleyin! Bir sözcük! Ne yapmalıyım?

— Çok tuhaf bir kızsın Katya –diye mırıldandım.– Doğrusu… Aklım almıyor! Öylesine akıllıydın… Sonra birden… Şuraya bak! Ağlıyorsun…

İkimiz de sustuk. Saçlarını düzeltti Katya. Şapkasını giydi, mektupları avucunun içinde buruşturup çantasına soktu sonra… Hiç konuşmadan, acele etmeden yapıyordu bütün bunları. Yüzü de, giysinin önü de, eldivenleri de ıslanmıştı gözyaşlarından. Ama yüz anlatımı kuru, sertti… Ona bakıyordum. Ondan daha az mutsuz olduğum için utanıyordum kendimden. Filozof arkadaşların ortak düşünce dedikleri şeyin yokluğunu ölüme yaklaşmışken, son günlerimde bulmuştum içimde. Oysa bu zavallı kızın ruhu yoksundu bir sığınaktan, bir ömür boyu da, evet, bir ömür boyu da bulamayacaktı bu sığınağı!

— Gel, kahvaltı edelim Katya…

— Hayır, teşekkür ederim…

Ne soğuktu sesi…

Bir dakika daha sustuk. Ben bozdum sessizliği:

— Hiç sevmedim Harkov'u… Çok renksiz bir kent. Çok…

— Evet, öyle galiba… Hiç güzel bir kent değil… Çok kalmayacağım burada zaten… Geçerken bir uğrayayım demiştim… Bugün gidiyorum.

— Nereye?

— Kırım'a… Yani Kafkasya'ya.

— Demek öyle. Çok kalacak mısın orada?

— Bilmiyorum.

Kalktı Katya, dudaklarında donuk bir gülümseme, yüzüme bakmadan uzattı elini.

"Demek cenaze törenimde bulunmayacaksın?" diye sormak istiyordum. Ama yüzüme bakmıyordu. Eli buz gibiydi. Yabancı birinin eli gibi soğuktu. Bir şey söylemeden kapıya kadar geçirdim onu… İşte çıktı odamdan… Uzun koridor boyunca yürüyordu. Dönüp bakmıyordu arkasına… Kapı-

da olduğumu biliyordu, ama köşeyi dönerken bakacaktı, yüzde yüz bakacaktı…

Hayır, köşeyi dönerken de bakmadı. Son kez gördüm siyah giysisinin eteğini, ayak sesi duyulmaz oldu…

Güle güle sevgili yavrum!..

1889

# *Prenses*

Besili, gösterişli dört at koşulu bir kupa arabası girdi N. Erkek Manastırı'nın "onur kapısı" dedikleri büyük avlu kapısından. Soylu konuklar bölümünün önünde bekleşen rahipler ile rahip adayları daha uzaktan arabacı ile atları tanıyınca anlamışlardı arabadaki hanımefendinin iyi yürekli prensesleri Vera Gavrilovna olduğunu.

Resmi giysili ihtiyar arabacı yerinden aşağı atladı, prensesin arabadan inmesine yardım etti. Yüzünü örten koyu tülü kaldırdı prenses, kendisini kutsamaları için hiç acele etmeden her rahibin önünde durdu, sonra rahip adaylarını başıyla şefkatle selamladı, dinlenme yerine yürüdü. Eşyalarını odasına taşıyan rahiplere,

— Ee, prensesinizi görmeyeli nasılsınız bakalım? –diyordu.– Sıkıldınız mı? Tam bir aydır uğrayamadım size. Eh, işte gene buradayım, doya doya görün prensesinizi. Başrahip nerede? Tanrım, öyle özledim ki onu! Olağanüstü, kutsal bir ihtiyardır! Böyle bir başrahibiniz olduğu için gurur duymalısınız. Kapıdan giren başrahibi görünce heyecanla bir çığlık attı, ellerini göğsünün üzerinde çapraz yapıp, kendisini kutsaması için yaklaştı ona.

— Olmaz, olmaz! –dedi.– İzin verin öpeyim elinizi! Başrahibin elini tutup üç kez tutkuyla öptükten sonra ekledi:

— Sizi sonunda gene gördüğüm için ne çok sevinçliyim, bilemezsiniz kutsal peder! Kim bilir, belki de unuttunuz prensesinizi, ama ben hayalimde her dakika burada, sizin bu sevimli manastırınızdaydım. Nasıl huzur veriyor insana burası! Evet kutsal peder, Tanrı için sürdürülen, dünya har güründen uzak bu yaşamda, bütün varlığımla hissettiğim, ama sözle anlatamayacağım çok değişik bir güzellik var!

Prensesin yanakları kızarmış, gözleri dolu dolu olmuştu. Durmadan konuşuyordu, heyecanlıydı. Başrahip ise –yetmiş yaşlarında, ağırbaşlı, çirkin yüzlü, sıkılgan bir ihtiyardı– Ağzını açmadan onu dinliyor, ancak arada bir, kesik kesik, askerce bir tavırla şöyle diyordu:

— Evet efendim… baş üstüne efendim… anlıyorum efendim…

Neden sonra,

— Umarım uzun süreliğine onurlandırmaya geldiniz manastırımızı efendim? –diye sordu.

— Bu gece konuğumuz olup yarın Klavdiya Nikolayevna'ya gideceğim. Hanidir görüşmüyoruz. Öbür gün gene size gelip üç dört gün kalacağım. Yanınızda ruhumu biraz dinlendirmek istiyorum, kutsal peder…

N. Manastırı'nda kalmaktan büyük, haz duyardı prenses. Son iki yıldır çok seviyordu burayı, yazları hemen her ay geliyor, iki gün, üç gün, bazen de bir hafta kalıyordu. Ürkek bakışlı rahip adayları, sessizlik, basık tavanlar, selvilerin kokusu, sade yemekler, pencerelerde ucuz perdeler… bütün bunlar heyecanlandırıyordu onu, duygulandırıyordu, gözlem yapmak, güzel şeyler düşünmek isteği uyandırıyordu içinde. Ona ayrılan odada yarım saat kalması yetiyordu kendini papazlar gibi ürkek, çekingen hissetmeye başlamasına; ondan da çevreye selvi kokusu yayılıyor gibi geliyordu ona; geçmişi uzaklara bir yerlere gidiyor anlamını yitiriyor; daha yirmi dokuz yaşında olduğu halde, ihtiyar başrahibe çok benzediğini, zenginlik için, dünyasal büyüklük için, aşk için

değil, başrahip gibi, sessiz, dünyaya kapalı, bu oda gibi karanlık bir yaşam için doğduğunu düşünmeye başlıyordu…

Bazen yolunu şaşırmış bir güneş ışını duasına dalmış çiledeki bir rahibin karanlık hücresine düşer ya da penceresine küçük bir kuş konar, şarkılarını söylemeye başlar. Elinde olmadan gülümser içi kararmış rahip; göğsünde, günahlarının ağır kederinin altından –bir kayanın altındanmış gibi– durgun, tertemiz bir sevinç kaynamaya başlar. Buraya dış dünyadan, güneş ışınının ya da kuşun hücreye getirdiği o avunç gibi bir avunç getirdiğine inanırdı prenses. Neşe dolu hoş gülümsemesinin, yumuşak bakışının, sesinin, şakalarının, genel olarak –ufak tefek, düzgün yapısıyla, sade, siyah giysisiyle– kendisinin bu neşesiz, temiz ruhlu insanlara neşe, sevinç getirmesi gerekirdi. Ona bakarken hepsi içlerinden yüzde yüz şöyle geçiriyorlardı "Tanrı bir melek yolladı bize…" Prenses, manastırda herkesin, elinde olmadan böyle düşündüğünü hissettiği için olabildiğince tatlı gülümsemeye, küçük bir kuşa benzemeye çalışırdı.

Bardak bardak çay içtikten, iyice dinlendikten sonra biraz dolaşmaya çıktı. Güneş batmıştı. Manastırın çiçek bahçesinden yeni sulanmış muhabbet çiçeklerinin nemli kokusu geliyordu. Kiliseden, erkek seslerinin okuduğu, uzaktan insana çok hoş, hüzünlü gelen durgun bir ilahi duyuluyordu. Akşam ayini vardı içerde. Kandil ışıklarının uysal uysal titreştikleri karanlık pencerelerde de, gölgelerde de, kilisenin taşlığında, tasvirin yanında oturan yaşlı rahibin duruşunda da öylesine yumuşak başlı bir huzur vardı ki, nedense ağlamak geliyordu prensesin içinden…

Avlu kapısının ötesinde, akağaçlarla duvar arasındaki, tahta sıraların olduğu yolda iyice akşam olmuştu artık. Hava karardıkça kararıyordu… Yola çıktı prenses, biraz yürüdü, sonra bir sıraya oturdu düşüncelere daldı.

"Yaşamın bir yaz akşamı gibi durgun, sessiz olduğu bu manastıra yerleşse, ne iyi olurdu." diye düşünüyordu. Nan-

kör, çapkın prensi unutmak büsbütün; büyük varlığını da, onu her gün rahatsız eden, kapısını aşındıran alacaklıları da, başından geçen bütün kötü şeyleri de, o sabah yüzünde küstah bir anlatımla odasına giren hizmetçisi Duşa'yı da bir daha hiç getirmemek aklına… unutmak… Bütün bir ömür burada, şu sırada oturmak, akağaçların gövdeleri arasından aşağılara inen, yamacın dibinde küme küme dolaşıp duran akşam sisini izlemek ne hoş olurdu; ta uzaklarda, ormanın üzerinde geceyi geçirecekleri yere uçan kargaların oluşturduğu, bir peçeyi andıran siyah buluta bakmak, –biri atlı, biri yaya– iki rahip adayının atları ağıla sürmelerine, sonunda serbest olmanın sevinciyle küçük çocuklar gibi şakalaşmalarına, gülmelerine bakmak… Durgun havada genç sesleri olanca canlılığıyla yayılıyordu uzaklara, söyledikleri her sözcük anlaşılıyordu. Oturup sessizliği dinlemek ne hoştu. Kâh hafiften bir yel esiyor, ağaçların tepelerini okşuyor, kâh bir kurbağa geçen yıldan kalma yaprakları hışırdatıyor, kâh içerde bir saatin on beşinci dakikasını vuruyordu çanlı saat… Buradan hiç kalkmasa, hep dinlese, düşünse, düşünse, düşünse ne iyi olurdu…

Önünden omzunda bir torbayla yaşlı bir kadın geçti. Bu yaşlı kadını durdurup ona hoş, tatlı bir şeyler söylemesinin, yardım etmesinin iyi olacağını düşündü… Ama başını çevirip bir kez bakmamıştı ona yaşlı kadın, köşeyi dönüp kaybolmuştu gözden.

Çok geçmeden yolda ak sakallı, hasır şapkalı, uzun boylu bir adam göründü. Prensesin önünden geçerken şapkasını çıkarıp öne eğilerek selam verdi; tepesi açık başını, kemerli burnunu görünce tanıdı onu prenses: Beş yıl öncesine kadar Dubrovki'de yanında çalışan doktordu. Prenses, birisinin ona geçen yıl bu doktorun karısının öldüğünü söylediğini anımsadı, onunla biraz dertleşmek, onu avutmak geldi içinden. Dostça gülümseyerek,

— Sanırım tanımadınız beni Doktor? –diye sordu. Doktor, şapkasını bir kez daha çıkardı.

— Hayır Prenses, tanıdım –dedi.

— Teşekkür ederim, oysa prensesinizi unuttunuz sanmıştım. Yalnızca düşmanlarını anımsarlar insanlar, dostlarını ise unuturlar. Dua etmeye mi geldiniz?

— Görevim gereği her cumartesi geceyi burada geçiriyorum. Buranın doktoruyum.

Prenses içini çekerek,

— Ee, nasılsınız bakalım? –diye sordu.– Karınızın öldüğünü duydum. Ne büyük bir felaket!

— Evet Prenses, bu benim için büyük bir felaket oldu.

— Elden ne gelir! Felaketlere başkaldırmadan katlanmak zorundayız. Tanrı'nın izni olmadan bir saç bile düşmez insanın başından.

— Evet Prenses.

Prensesin dostça gülümsemesine, içini çekmesine soğuk, kuru bir karşılık vermişti doktor: "Evet Prenses." Yüz anlatımı da soğuk, kuruydu.

"Başka ne söylesem ona acaba?" diye geçirdi içinden prenses.

— Sizinle görüşmeyeli çok oldu, değil mi? –dedi.– Tam beş yıl! Bu beş yılda neler neler oldu çok sular geçti köprülerin altından, düşüncesi bile korkunç geliyor insana! Duymuşsunuzdur, evlendim ben… kontesliği bırakıp prenses oldum. Sonra da ayrıldım kocamdan.

— Evet, duydum.

— Çok çektim! Eski zenginliğimden hemen hiçbir şey kalmadığını da duymuşsunuzdur. Zavallı kocamın borçları yüzünden köylerimi sattılar; Dubrovki de, Kiryakovo da, Sofyino da öyle çıktı elimden. Yalnızca Baranovo ile Mihaltsevo kaldı. Dönüp arkaya bakınca dehşete kapılıyorum: Ne çok değişiklik, ne çok felaket, ne çok hata var geçmişimde!

— Evet Prenses, çok hata var!

Şaşırır gibi oldu prenses. Hatalarını bilirdi; ama bunların hepsi de öylesine gizliydi ki, yalnızca o düşünebilirdi, o söz edebilirdi onlardan. Tutamadı kendini, sordu:

— Hangi hatalarımı söylemek istiyorsunuz?

Gülümsedi doktor,

— Onlardan söz eden sizsiniz, demek biliyorsunuz –dedi.– Daha açık konuşmanın gereği yok!

— Hayır, hayır, söyleyin doktor. Çok minnettar olurum size. Hem resmiyeti de bırakın lütfen. Bana gerçeklerden söz edilmesinin severim.

— Sizi yargılamak bana düşmez Prenses.

— Yargılamak mı? Nasıl söz o öyle? Bir şeyler bilmeseydiniz, böyle konuşmazdınız. Hadi söyleyin!

— Madem istiyorsunuz, söyleyeceğim. Yalnız bir şey var, güzel konuşmasını beceremem, karşımdaki de her zaman anlayamaz.

Bir an düşündükten sonra başladı doktor:

— Hatalarınız çok, ama bana sorarsanız bunların içinde en önemli olanı, davranışlarınıza yön vereni… çiftliklerinizin hepsinde var olan o ruhtur. Gördüğünüz gibi, anlaşılır bir biçimde konuşmasını beceremiyorum. Yani önemli olan, kendini her şeyde tam anlamıyla hissettiren bir sevgi yokluğu, insanlara karşı bir tiksintidir. Yaşamınız bu tiksinti üzerine kurulmuştur sizin. İnsan sesine duyulan tiksinti, insan yüzüne, ensesine, adım atışına… sözün kısası, insanı oluşturan her şeye karşı duyulan bir tiksinti. Giyimi kuşamı yerinde olmayanları evinize sokmamak için her kapıda, her merdiven başında resmi giysili, tembel bir insan azmanı dikilir evinizde; balolarda, konuk günlerinde uşaklar enselerini dayayıp da duvar kâğıtlarını kirletmesinler diye antrenizde yükse arkalıklı sandalyeler vardır; insanların ayak seslerinin duyulmaması için odalarınızın hepsinde yere kalın halılar serilirdi. Evinize her gelene önce, alçak sesle az konuşması tembihlenir, sinir bozabilecek, keyif kaçırabilecek bir şey söylememesi için uyarılır; odanızda el uzatılmaz sıradan bir insana, oturması söylenmez, tıpkı şimdi bana elinizi uzatmadığınız, oturmamı söylemediğiniz gibi…

Prenses gülümseyerek elini uzattı doktora.

— İstiyorsanız oturunuz lütfen! –dedi.– Ne yalan söyleyeyim, böylesine önemsiz bir şeye gücenmek.

Doktor da gülümsedi,

— Gücenen kim? –dedi.

Ama birden kıpkırmızı oldu yüzü, şapkasını çıkardı, sallayarak heyecanlı konuşmaya başladı:

— Doğrusunu isterseniz, size her şeyi, her şeyi söylemek için hanidir bir fırsat kolluyordum… Yani şunu söylemek istiyorum size: Napoléon gibi yukarıdan bakıyorsunuz insanlara, toplarınız için et olarak görüyorsunuz onları. Ama Napoléon'un hiç değilse bir ülküsü vardı. Oysa sizde tiksinme duygusundan başka hiçbir şey yok!

Omuzlarını şaşkınlık içinde kaldırarak gülümsedi prenses.

— Bende insanlara karşı tiksinme ha! –dedi.– Bende!

— Evet, sizde! Kanıt mı istiyorsunuz? Buyurun! Köylerinizden Mihaltesevo'da, mutfağınızda soba patlaması yüzünden kör olmuş üç eski aşçınız yaşamlarını dilenerek sürdürmeye çalışıyorlar. On binlerce hektarlık toprağınızda sağlıklı, güçlü, güzel kim varsa, hepsini siz ya da dalkavuklarınız uşak, hizmetçi, arabacı olarak evlerinize topladınız. Bütün bu iki ayaklı yaratıklar yalnızca uşaklığı öğrenmişlerdir yanınızda, yemiş içmiş, insanlıktan uzaklaştıkça uzaklaşmış, sözün kısası… Genç hekimleri, ziraatçıları, öğretmenleri, genel olarak aydın işçileri –oh Tanrım!– İşten, dürüst emekten geri çekiyorsunuz. Bir lokma ekmek uğruna, aklı başında her insanın yüzünü kızartacak gülünç birtakım kukla oyunlarına katılmak zorunda bırakıyorsunuz onları! Bir gencin ikiyüzlü, bayağı, jurnalci bir uşak olması için üç yıl yetiyor da artıyor… İyi bir şey mi bu? Leh kâhyalarınız, o aşağılık ispiyoncular bütün o Kazimir'ler, Kaetan'lar on binlerce hektarınızı sabahtan gece yarılarına dek adım adım dolaşıyorlar. Düşüncelerimi düzgün bir dille anlatamadığım için

bağışlayın beni, aslında o kadar da önemli değildir güzel konuşamam! Basit halkı insandan saymazlar sizde. Doğrusunu isterseniz, size gelip giden o prensler, kontlar, piskoposlar da canlı birer insan değil, yalnızca birer eşyadır gözünüzde. Ama önemli olan… beni en çok şaşırtan da milyonun üstünde varlığınız olduğu halde, insanlar için hiçbir yapmamanızdır, hiçbir şey!

Prenses ne söyleyeceğini, nasıl bir tavır takınacağını bilemeden şaşkın, ürkmüş, küskün oturuyordu. Şimdiye dek kimse böyle konuşmamıştı onunla. Doktorun soğuk, öfke dolu sesi de; karmakarışık, kopuk kopuk konuşması da kulaklarında, kafasının içinde çınlamalı bir gürültü oluşturuyordu; bir süre sonra, konuşurken elini kolunu sallayıp duran doktor şapkasıyla onun başına vuruyormuş gibi gelmeye başlamıştı ona. Kendini zorlayarak durgun, yalvarmaklı bir sesle,

— Yalan! –dedi.– İnsanlar için iyi çok şey yaptım ben, bunu siz de biliyorsunuz!

— Yeter artık! –diye bağırdı doktor.– Hayır çalışmalarınızı bir kukla oyunu değil de, ciddi, yararlı bir uğraş saymayı hâlâ sürdürüyorsunuz musunuz? Evet, baştan sona bir komediydi bu; çocuklarla aptal köylü kadınların bile anladıkları, son derece açık seçik bir oyun, bir sevgi oyunu… Sözgelimi, sizin şu –adı neydi?– kimsesiz yaşlı kadınlar için açtığınız, beni de başhekimliğine getirdiğiniz, kendinizin de onur vasisi olduğunuz düşkünler yurdunuzu alalım. Oh Tanrım, ne cici bir kuruluştu o öyle! Çatısının tepesinde bir fırıldak dönen, yerleri parke bir ev yaptırdınız, köylerden yirmi otuz kimsesiz, yaşlı kadın toplayıp, pazen yorganlarının altında, Hollanda keteninden çarşafların üzerinde uyumaya, akide şekeri yemeye zorladınız onları.

Doktor, kendini tutamayıp, şapkasıyla ağzını kapayarak alaylı alaylı güldü. Çabuk çabuk, arada kekeleyerek sonra sürdürdü konuşmasını:

— Bir oyundu bu! Yurttaki küçük görevliler kocakarıların kirletmemeleri için yorganları, çarşafları kilit altına kaldırıyorlardı. Varsın yerde yatsınlardı pis cadılar, nelerine yetmiyordu! Kadıncağızlar karyolalarına oturmaya da, gecelik giymeye de, pırıl pırıl parkelere basmaya da cesaret edemezlerdi. Her şey resmigeçite saklanır, kocakarılarından da hırsızlardan kaçırıldığı gibi kaçırılırdı. Öte yandan, Tanrı için birkaç lokma ekmek, giyecek bir şeyler verirlerdi onlara. Bu hapislikten, yaşlı kadınları gözaltında bulundurmakla görevlendirdiğiniz karınları tok alçakların verdikleri dinsel öğütlerden bir an önce kurtulmak için gece gündüz dua ederlerdi zavallılar. Peki yüksek görevlerde olanlar ne yaparlardı? Doğrusu, göz kamaştırıcı bir durumdu bu! Haftada iki kez akşamüzeri bir sürü hizmetçi dörtnala gelir, yarın prensesin, yani sizin yurda gideceğinizi haber verirdi. O gün hastaları bir yana bırakmanın, güzelce giyinip resmigeçite gitmenin gerektiği anlamına gelirdi bu. Eh, ertesi gün giyinip giderdim. Yaşlı kadınları bayramlıklarını giymiş, sıra olmuş bekler bulurdum. Emekli bir kışla sıçanı (tatlı, sahte gülümsemesi dudaklarından hiç eksik olmayan yurt yöneticisi) dolaşır dururdu çevrelerinde. Yaşlı kadınlar esner, bakışırlardı, ama homurdanmaya korkarlardı. Beklerdik. İkinci kâhya gelirdi dörtnala. Arkasından, yarım saat sonra birinci kâhya, sonra büro başkâhyası, sonra başka biri, peşinden birileri daha… gelirlerdi de gelirlerdi! Hepsinin yüzünde esrarlı, ciddi bir anlatım olurdu. Beklerdik, beklerdik, bir ayağımız yorulunca ötekine verirdik bedenimizin ağırlığını, saate bakardık… Bir ölüm sessizliği içinde yapardık bütün bunları; birbirimize, kanlı bıçaklıymışız gibi düşmandık çünkü. Bir saat, bir saat daha geçerdi, sonunda bir kupa arabası görünürdü uzakta ve… ve…

Tiz bir kahkaha attı doktor, sesini incelterek devam etti:

— Siz arabadan inerken kocakarılar kışla sıçanının komutuyla şu şarkıyı söylemeye başlarlardı: "Tanrımızın Sion'da ne denli yüce olduğu sözle anlatılamaz…" Güzel değil mi?

Bu kez kalın bir sesle gülmeye başladı doktor, gülmekten konuşamadığını anlatmak istiyormuş gibi kolunu salladı. Ağır, kaba bir gülüşü vardı; içi nefret dolu insanların güldüğü gibi, dişlerini sıkarak gülüyordu. Yüzü ile sesinden de, biraz küstah bakışlı parlak gözlerinden de belliydi prensesi de, düşkünler yurdunu da, oradaki yaşlı kadınları da küçümsediği. Öylesine beceriksizce, kabaca anlattıklarında gülünç, insana neşe verecek bir şey yoktu, ama büyük bir haz, hatta sevinç duyarak atıyordu kahkahaları.

Gülmekten yorulmuş gibi sık sık soluyarak devam etti:

— Ya okulunuz? Köylü çocuklara kendiniz ders vermek istemiştiniz, hatırlıyor musunuz? Pek güzel ders vermiş olacaktınız ki, çok geçmeden hepsi kaçtı okuldan. Derslerinize gelmeleri için kırbaçlamak, parayla kandırmak gerekti onları. Peki, anneleri tarlada çalışan meme çocuklarına biberonla süt içirmeyi koymuştunuz aklınıza, onu hatırlıyor musunuz? Birkaç gün sonra ise köyde dolaşıyor, emrinize amade böyle çocuklar yok diye ağlıyordunuz. Anneleri alıp tarlaya götürmüştü çünkü çocuklarını. Sonra, eğlenesiniz diye, kadınlara bebeklerini sırayla köyde bırakmalarını buyurdu muhtar. Şaşılası şeydir! İyiliklerinizden herkes farelerin kediden kaçtıkları gibi kaçıyordu! Neden acaba? Çok kolay! Bu durumun nedeni, her zaman söylediğiniz gibi halkımızın cahilliği, nankörlüğü değil, sizin bütün yapmak istediklerinizde –kullandığım deyimi bağışlayın– en küçük bir sevgi, merhamet kırıntısının bulunmamasıydı! Tek istediğiniz canlı kuklalarla eğlenmekti, hepsi o kadar… İnsanları finolardan ayırt edemeyen bir kimse hayır işleriyle falan ilgilenmemelidir. İnanın, büyük ayrılık vardır insanlarla finolar arasında!

Duracakmış gibi çarpıyordu prensesin kalbi, kulakları zonkluyordu. Hâlâ doktor şapkasıyla başına vuruyormuş gibi geliyordu ona. Doktor çabuk çabuk, heyecanlı, karmaşık, kekeleyerek, elini kolunu fazla sallayarak konuşuyordu. Prenses ancak, karşısındakinin kaba, görgüsüz, içi nefret dolu, kötü niyetli bir insan olduğunu anlayabiliyordu, ama bu

adamın ondan ne istediğini, ona neden söz ettiğini anlayamıyordu, Başını doktorun şapkasından korumak için kollarını havaya kaldırıp, ağlamaklı bir sesle,

— Gidin! –dedi.– Gidin!

Doktorun öfkesi henüz dinmemişti.

— Ya yanınızda çalışanlara karşı tutumunuz! Adam yerine koymazsınız, dünyanın en aşağılık, madrabaz insanlarıymış gibi horlarsınız onları. Sözgelimi, izninizle sorabilir miyim, benim işime niçin son verdiniz? Tam on yıl babanıza, sonra da size, bayram seyran demeden, büyük bir dürüstlükle hizmet ettim, yüz versta çevrede herkesin sevgisini kazandım; ama güzel, güneşli bir gün işten çıkarıldığım bildirildi bana! Niçin? Hâlâ bilmiyorum nedenini! Bir doktorum ben, uşak sınıfından değilim, Moskova Üniversitesi'ni bitirdim, bir aile babasıyım, ama gene de gözünüzde ensesinden tutup, nedenini açıklamadan kovulabilecek kadar küçük, değersiz bir insanım! Ne diye anlatmaya uğraşacaktınız bana, nedenini açıklamaya çalışacaktınız? Daha sonraları, benim haberim olmadan karımın iki kez beni yeniden işe almanız için size yalvarmaya geldiğini, ikisinde de onu kabul etmediğinizi öğrendim. Dış kapının önünde uzun süre ağlamış, geri dönmüş, öyle diyorlar. Nur içinde yatsın ama, asla bağışlamayacağım bu yaptığını! Asla!

Doktor sustu, dişlerini sıktı. Kırıcı, nefret dolu daha neler söyleyebileceğini düşünüyordu. Bir şey geldi aklına; soğuk, asık yüzü aydınlandı birden. Heyecanlı,

— Her şeyi bırakın, şu manastırla olan ilişkiniz alalım! –diye başladı.– Ömrünüzde hiç kimseye acımadınız siz. Bir yer, kutsal olduğu ölçüde, ufak tefek bir şeyler koparmakta şanslıdır sizin merhametinizden, meleklere özgü yumuşak yürekliliğinizden. Neden geliyorsunuz buraya? Söyler misiniz, rahiplerin arasında aradığınız nedir? Koruyucu meleklik niçin gerekli sizin için, hem nasıl bir koruyucu meleksiniz? Burada da bir oyun, insanın kişiliğiyle bir alay, bir eğlence-

dir söz konusu olan, evet… Öyle ya, rahiplerin inandıklar Tanrı'ya inanmıyorsunuz siz; yüreğinizde, ispritizma seanslarında kendi aklınızla vardığınız kişisel bir tanrınız var. Kilise törelerine dudak büküyorsunuz, ayinlere gitmiyorsunuz; öğleye kadar yatıp uyumak varken sabah erken kalkıp ayine gidilir miymiş… peki niçin geliyorsunuz buraya öyleyse?.. Yüreğinizde kendi tanrınızla geliyorsunuz bu manastıra, hem de bunu manastırdakilerin kendileri için onurların en büyüğü saydıklarını hayal ederek!.. Nasıl saymasınlardı! Birde gelin bu ziyaretlerinizin zavallı rahiplere neye patladığını sorun. Bu akşam geldiniz buraya, ama önceki gün kâhyanız bir atlı yollamış, buraya gelmek niyetinde olduğunuzu haber vermiştir. Dün bütün gün odanızı hazırlamış, sizi beklemişlerdir. Başta küstah oda hizmetçiniz olmak üzere, öncüleriniz gelmişlerdir bugün. Ah o oda hizmetçiniz… gene eteklerini hışırtada hışırtada koşup durmuştur avluda, bitip tükenmek bilmeyen sorular sormuştur, sağa sola emirler yağdırmıştır… Bugün bütün gün tetikte beklemişlerdir rahipler. Öyle ya, sizi törenle karşılamazlarsa felaket olur! Sonra gider piskoposa anlatır, dert yanarsınız! "Rahipleriniz hoşlanmıyorlar benden efendim. Niçin gücendiler bana, bilmiyorum. Evet, büyük bir günahkârım, ama öyle de mutsuzum ki!." Bir manastır sizin yüzünüzden paparayı yemişti zaten. Boş dakikası olmayan, bilge bir insandır başrahip, ama siz odanıza çağırırsınız onu. Yaşına da, yerine de en küçük bir saygınız yoktur. Manastıra şöyle önemli bağışlarınız olsa bari, o zaman böyle dokunmazdı insana… Toplasanız, şimdiye dek yüz ruble bile vermiş değilsiniz rahiplere!..

Birisi canını sıktığı, onu anlamadığı, gücendirdiği zamanlar ya da ne yapacağını, ne söyleyeceğini bilemediği anda prenses genellikle ağlamaya başlardı. Şimdi de sonunda ellerini yüzüne kapamış, ince, çocuksu bir sesle ağlamaya başlamıştı. Birden sustu doktor, yüzü bulutlanmış, kaşları çatılmıştı. Prensese bakarak boğuk bir sesle,

— Bağışlayın beni Prenses –dedi.– Kötü bir duyguya kapılıp kaybettim kendimi. Hiç iyi etmedim…

Sonra mahcup bir tavırla öksürdü, şapkasını bile giymeyi unutup çabuk adımlarla uzaklaştı. Gökyüzünde yıldızlar ışıl ışıldı. Manastırın arkasından ay doğuyor olmalıydı; gökyüzü o tarafta aydınlık, berrak, daha bir incelik doluydu çünkü. Manastırın beyaz duvarı boyunca yarasalar uçuyordu sessiz.

İçerde saat ağır ağır –sekizin olsa gerekti– üçüncü on beş dakikasını vurdu. Prenses kalktı, sessiz adımlarla kapıya yürüdü. Kendini haksızlığa uğramış hissediyordu, ağlıyordu. Ağaçlar da, yarasalar da ona acıyorlar gibi geliyordu; saat de onun acısına katıldığını anlatmak için öyle ağır ağır vurmuştu… Ağlıyordu prenses, manastıra temelli yerleşmesinin iyi olacağını düşünüyordu. Gururu incinmiş, horlanmış, insanlarca anlaşılamamış, yapayalnız dolaşırdı durgun yaz geceleri manastır bahçesinin iki yanı ağaçlı dar yollarında; yalnızca Tanrı, bir de yıldızlı gökyüzü görürlerdi acı gözyaşlarını…

Kilisede akşam ayini henüz bitmemişti. Durdu prenses, ilahiye kulak verdi; kıpırtısız havada ne hoş yayılıyordu ezgisi! Bu ezgiyi dinlerken ağlamak, acı çekmek ne güzel olurdu!

Odasına gelince aynada, gözyaşlarıyla ıslanmış yüzüne baktı prenses, pudrasını sürdü, sonra yemeğe oturdu. Onun çokabalığı salamurasını, körpe mantarı, tatlı şarabı, insanın ağzına selvi kokusu veren ballı böreği sevdiğini bilirlerdi rahipler; bu yüzden de her gelişinde bunların hepsini hazırlarlardı onun için. Körpe mantarlardan yer, üzerine tatlı şaraptan içerken, hayal kurardı prenses: Sonunda herkes sırt çevirecekti ona, varını yoğunu darmadağın edecekti. O kadar iyilik ettiği kâhyaları, bakıcıları, memurları, hizmetçileri düşman kesileceklerdi ona, herkes gibi onlar da söylemediklerini bırakmayacaklardı yüzüne karşı, üzerine saldıracaklardı, küfredeceklerdi, alaya alacaklardı onu. O da tutup prenses-

liği, parlak yaşamını bırakacak, insanlardan kaçacak, manastıra kapanacak, kimseye en küçük bir sitemde bulunmayacaktı. Düşmanları için dua edecekti. O zaman birden anlayacaklardı onu, özür dilemek için ayağına geleceklerdi, ama artık iş işten geçmiş olacaktı.

Yemekten kalkınca odanın köşesindeki tasvirin önünde yere diz çöktü. İncil'den iki bölüm okudu. Sonra yatağını yaptı hizmetçisi, o da yattı. Kar beyazı örtünün altında –insanların, ağladıktan sonra genellikle gerindikleri gibi– tatlı tatlı gerindi, gözlerini kapadı, uykunun kollarına bıraktı kendini…

Sabah uyanınca küçük saatine baktı. Dokuz buçuk olmuştu. Karyolanın önünde, yerdeki halıda pencereden giren, odayı aydınlatan güneş ışınının oluşturduğu parlak bir çizgi vardı. Siyah perdenin arkasında sinekler vızıldaşıyorlardı.

"Daha çok erkenmiş…" diye geçirdi içinden, gene kapadı gözlerini.

Yatağın içinde gerinirken, tatlı bir duyguyla bir yandan öbür yana dönerken, doktorla dünkü karşılaşması geldi aklına; mutsuz bir insan olduğunu anımsadı. Petersburg'da oturan kocasını, kâhyalarını, doktorları, komşularını, tanıdık devlet memurlarını düşündü… Tanıdık bir sürü erkek yüzü geçti gözlerinin önünden. Gülümsedi, bütün bu insanların –onu, ruhunu anlayabilselerdi– gelip ayaklarına kapanacaklarını düşündü…

On bir on beşte oda hizmetçisini çağırdı. Yorgun,

— Giyinmeme yardım edin Daşa –dedi.– Ama önce gidin söyleyin, arabayı hazırlasınlar. Klavdiya Nikolayevna'ya gitmem gerek.

Arabaya binmek için dinlenme bölümünden çıktığında parlak güneş ışığından gözlerini kıstı prenses, duyduğu hazdan gülümsedi. Çok güzel bir gündü! Onu yolcu etmek için taşlıkta toplanmış rahipleri kısık gözlerle süzdükten sonra gülümseyerek başıyla selam verdi onlara.

— Hoşça kalın dostlarım! –dedi.–Öbür gün görüşürüz.

Taşlıkta rahiplerin yanında doktorun da bulunması tatlı bir şaşkınlık vermişti ona. Soluk, ciddiydi doktorun yüzü. Şapkasını çıkarıp suçlu suçlu gülümseyerek,

— Burada saatlerdir bekliyorum sizi Prenses –dedi.– Tanrı için bağışlayın beni… Kin dolu, kötü bir duygu çarptı beni dün… aptalca şeyler söyledim. Demek istediğim, özür diliyorum sizden.

Prenses dostça gülümsedi, elini doktorun dudaklarına uzattı. Doktor öptü prensesin elini, kızardı.

Prenses küçük bir kuşa benzemeye çalışarak çabucak bindi arabaya, başıyla her yana selamlar vermeye başladı. Bir hafiflik, aydınlık, sıcaklık vardı içinde; gülümsemesinin son derece müşfik, yumuşak olduğunu kendi de hissediyordu. Araba kapıya doğru giderken de; sonra tozlu yol boyunca uzanan küçük köy evlerinin, bahçelerin önünden, uzun bir sıra oluşturan Ukraynalı tüccar köylülerin arabalarının, manastıra ayine gidin dini bütün köylü gruplarının yanından geçerken de hâlâ gözlerini kısarak bakıyor, tatlı tatlı gülümsüyordu. Bir insan için, beraberinde her yere sıcaklık, aydınlık, neşe getirmesinden, kötülükleri bağışlamasından, düşmanlarına dostça gülümsemesinden daha büyük bir hazzın olamayacağını düşünüyordu. Karşıdan gelen köylüler öne eğilerek selam veriyorlardı ona, hafiften gıcırdıyordu kupa arabasının yayları, tekerleklerin çıkardıkları toz bulutlarını rüzgâr alıp altın sarısı çavdar tarlalarına doğru götürüyordu. Bedeni arabanın minderlerinde değil, bulutların üzerinde sallanıyormuş gibi geliyordu prensese. Kendi de yumuşacık, pırıl pırıl, küçücük bir buluttu sanki…

— Öyle mutluyum ki! –diye mırıldandı gözlerini kapayarak.– Ah öyle mutluyum ki!

1889

# *Gusev*

**1**

Hava kararmıştı. Gece olacaktı biraz sonra.

Teskere almış er Gusev ranzasında hafifçe doğruldu, alçak sesle,

— Duydun mu dediğimi Pavel İvanıç? –dedi.– Suçan'da bir asker anlatmıştı bana: Gemileri çok büyük bir balığa toslamış da altı parçalanmış geminin.

Geminin revirinde herkesin Pavil İvanıç dediği, rütbesi, kimin nesi olduğu bilinmeyen hastaya söylüyordu bunu Gusev. Ama Pavel İvanıç onu duymuyormuş gibi susuyordu.

Sonra sessizlik oldu gene… Rüzgâr halatlarda ıslık çalıyor, pervane gürültüyle dönüyor, dalgalar bordaya çarpıyor, ranzalar gıcırdıyordu. Ama kulaklar çoktan alışmıştı bütün bu seslere. Her şey derin bir sessizliğe gömülmüş, uyuyor gibiydi. Sıkıcı bir hava vardı. Bütün gün kâğıt oynayan üç hasta –iki erle bir denizci– uyuyorlardı şimdi, sayıklıyorlardı.

Gemi sallanmaya başlamıştı galiba. Gusev'in altında, soluk alıyormuş gibi yavaşça inip kalkmıştı ranza. İşte bir kere daha inip kalktı. Bir kez daha… Bir şey düştü yere, tıngırdadı. Maşrapa düşmüştü besbelli.

Gusev kulak kesildi.

— Zincirinden boşaldı rüzgâr… –dedi.

Bu kez öksürerek, canı sıkkın, karşılık verdi Pavel İvanıç:

— Ne dediğin belli değil senin de… Gemileri balıklara toslatıyor, rüzgârı zincirinden boşaltıyorsun… Hayvan mı ki, zincirinden boşalsın rüzgâr?

— Dini bütün Hıristiyanlar öyle derler.

— Onlar da senin gibi kara cahil… Daha çok şeyler saçmalarlar senin dini bütün Hıristiyanların. İnsanda kafa olmalıdır biraz. Akıl diye bir şey yok sende.

Deniz tutmuştu Pavel İvanıç'ı. Gemi sallandığı zamanlar pek sinirli oluyordu. En küçük bir şeye parlıyordu hemen. Oysa şimdi sinirlenecek bir şey görmüyordu ortada Gusev. Sözgelimi, sözünü ettiği büyük balıkta ya da zincirinden boşalan rüzgârda tuhaf, akıl almaz ne vardı? Sırtı mersinbalığı gibi sert, dağ kadar büyük bir balık olamaz mıydı yani? Sonra, dünyanın bittiği yerde kalın duvarlar bulunup da, çılgın rüzgârlar bu duvarlara zincirlenmiş olamaz mıydı?.. Madem zincirinden boşanmadılar, ne diye bir yerleri yanıyormuş gibi koşuyorlardı denizin üzerinde. Ne diye köpekler gibi yırtınıyorlardı? Onları yakalayıp zincirlemiyorlarsa, deniz durgun olduğu zamanlar nereye gidiyorlardı?

Gusev dağ büyüklüğünde balıkları, çok kalın, paslı zincirleri düşünüyordu. Sonra sıkıntı geldi ona. Uzak Doğu'da beş yıl askerlik yaptıktan sonra şimdi dönmekte olduğu köyünü düşünmeye başladı. Karla örtülmüş büyük havuz geldi gözlerinin önüne… Havuzun bir yanında, duvarları kahverengi, uzun bacasından siyah duman çıkan porselen atölyesi; öte yanında köy vardı… Köyün bitiminde beşinci evin avlusundan kızakla kardeşi Aleksey çıkıyordu. Arkasında küçük oğlu Vanka ile kızı Akulka oturuyordu. Çocukların ikisinin ayağında keçe çizmeler vardı. Aleksey sarhoştu. Vanka gülüyordu. Akulka'nın yüzü görünmüyordu. Başörtüsüne sıkı sıkı sarılmıştı.

"Bu havada çocuklar dışarı çıkarılır mı, hasta edecek onları…" diye geçirdi içinden Gusev;

— Tanrım –diye mırıldandı,– iyi, akıllı birer insan olmaları, anne babalarını sayıp sevmeleri için sen yol göster onlara…"

Hasta denizci kalın sesiyle sayıklıyordu ötede:

— Yeni pençe yaptırmak gerek buna. Evet, evet!

Birden dağılıyor Gusev'in düşünceleri. Havuzun yerini gözleri olmayan, kocaman bir öküz başı alıyor durup dururken. Kızak da, onu çeken at da gitmiyor, kapkara dumanın içinde fır dönmeye başlıyor… Ama yakınlarını gördüğü için sevinçliydi gene de Gusev. Sevinçten soluğu kesilir gibi oluyor, yüreği küt küt vuruyor, parmakları titriyordu.

— Bir kez daha gösterdi onları bana Tanrı! –diye sayıkladı. Ama hemen açtı gözlerini. Karanlıkta el yordamıyla suyu aradı.

Su içtikten sonra yattı yeniden. Gene kızağı gördü. Sonra gözsüz öküz başını, dumanı, bulutları… Gün ağarana dek sürdü bu.

## 2

Karanlığın içinde mavi, küçük bir yuvarlak belirdi önce, lombozdu bu. Gusev sonra ranza arkadaşı Pavel İvanıç'ı seçmeye başladı yavaş yavaş. Yatağın içinde oturarak uyuyordu Pavel İvanıç. Yatınca soluk alamıyordu çünkü. Yüzü kül rengiydi. Burnu uzun, sivri, –çok zayıf olduğu için– gözleri çok iriydi. Şakakları içe çökmüş, sakalı seyrelmiş, saçları uzamıştı… Bir bey mi, tüccar mı, yoksa bir köylü mü olduğunu yüzüne bakarak anlamanın olanağı yoktu. Yüz anlatımını, uzun saçlarını görünce dünyadan elini eteğini çekmiş bir insan, bir rahip sanıyordu onu insan. Ama konuşmalarını dinleyince yanıldığını anlıyordu… Öksürükten, sıcaktan, hastalıktan bitkin düşmüştü. Sık sık soluk alıyor, kurumuş dudaklarını kıpırdatıyordu. Gusev'in ona baktığını fark edince dönüp yüzüne baktı:

— Yavaş yavaş anlıyorum –dedi.– Evet… Şimdi her şeyi çok iyi anlıyorum.

— Neyi anlıyorsunuz Pavel İvanıç?

— Neyi mi?.. Sizlerin, bu kadar ağır hasta olan sizlerin, rahat yataklarda yatmanız gerekirken, nasıl olup da buraya, bu pis, sıcak, fındık kabuğu gibi sallanan gemiye düştüğünüzü anlayamıyordum. Burada her şey ölüme daha çok yaklaştırmaktadır sizi… Şimdi çok iyi anlıyorum durumu… Evet… Sizden kurtulmak için koydular bu gemiye sizi doktorlarınız. Sizin gibi hayvanlarla uğraşmaktan bıkmış olacaklar… Para falan verdiğiniz yok onlara. Gece gündüz çalışıp duruyorlar adamlar sizin için. Sonra ölüp bütün çabalarını boşa çıkarıyorsunuz… demek hayvansınız! Ama kurtulmak o kadar zor değildir sizden… Bunun için önce vicdansız olmak, insanları sevmemek, sonra da geminin kaptanını uyutmak yeter. Birinci koşulu hiç saymasak, olurdu pekâlâ. Bu konuda üzerimize yoktur çünkü. İkinci koşulu ise, biraz alışkanlığı olduktan sonra her zaman yerine getirebilir insan. Dört yüz sağlam askerin, denizcinin içinde beş hasta göze batmaz. İşte böyle, sağlam askerlerin arasına katıp gemiye yüklediler sizi, sonra da hemen yoklamaya geçtiler. Bu kargaşalıkta bir şeyin farkına varmadılar gemi yöneticileri. Ancak gemi limandan ayrılıp da güvertede serili, eli ayağı tutmayan sakatları, ciğerleri çürümüş veremlileri görünce ayıldılar…

Gusev anlamıyordu. Pavel İvanıç'ın söylediklerini. Onu suçladığını sanarak kendini temize çıkarmaya çalışıyordu:

— Ayağa kalkacak dermanım olmadığı için yatıyordum güvertede. Bizi mavnadan gemiye bindirirlerken çok üşümüştüm.

Pavel İvanıç sürdürüyordu konuşmasını;

— Korkunç bir şey bu! Asıl önemli olan da, bu uzun yolculuğa dayamayacağınızı bile bile sizi gemiye yüklemeleri! Eh, tutalım ki Hint Okyanusu'na kadar ölmediniz. Peki

sonra ne olacak? Düşünmesi bile tüylerini diken diken ediyor insanın… Yurdunuza yaptığınız onurlu, parlak hizmetlere karşılık böyle teşekkür ediliyor size işte!

Pavel İvanıç'ın gözleri öfkeyle parlıyordu. Tiksintiyle buruşturdu yüzünü. Sözünü sık sık soluyarak bitirdi:

— Gazetelerde asıl böylelerinin kirli çamaşırlarını dökmeleri gerekir ortaya!

Hasta iki erle bir denizci çoktan uyanmış, kâğıt oynuyorlardı. Denizci ranzasına uzanmıştı. Erler en rahatsız biçimde yere oturmuşlardı. Erlerden birinin sağ kolu parmaklarının ucuna kadar boydan boya sarılıydı. Öyle ki, kâğıtları sağ koltuğunun altına ya da kolunu dirseğinden kırarak arasına sıkıştırıyordu. Sol eliyle de oynuyordu. Çok sallanıyordu gemi. Kalkmanın da, çay içmenin de, ilaç almanın da olanağı yoktu.

Pavel İvanıç,

— Emir eri miydin? –diye sordu Gusev'e.

— Çok iyi bildiniz, evet emir eriydim.

Pavel İvanıç üzgün, başını iki yana sallayarak,

— Hey Tanrım, Tanrım! –dedi.– Bir insanı köyünden, yuvasından almak, on beş bin versta uzağa götürmek, sonra verem etmek onu orada… hem de niçin yapıyorlar bütün bunları? Onu Kopeykin adında bir yüzbaşının, ya da Dırka adında bir deniz asteğmeninin emir eri yapmak için… Ne akıl!

— Pek zor bir iş değildir emir erliği Pavel İvanıç. Sabah kalkarsın, çizmeleri temizlersin, semaveri koyarsın, odaları toplarsın, günlük işinin hepsi budur işte, sonra boşsun. Teğmen akşama kadar plan yapar, sen de istersen dua edersin, istersen kitap okursun, istersen çıkıp dolaşırsın. Tanrı herkese versin bu şansı.

— Evet çok büyük bir iş şans! Teğmen plan yapar, sen de bütün gün mutfakta pinekler, köyünün özlemini çekersin… Planmış… Önemli olan plan değil, insanın nasıl yaşa-

dığıdır! İki kez gelmez dünyaya insan, ona verilen bu yaşamın değerini bilmelidir!

— Haklısınız Pavel İvanıç. Kötü insana hiç kimse acımaz, önüne gelen ezer onu. Evde de, görevde de çok çeker. Ama iyiysen, dürüstsen, büyüklerinin sözünden çıkmıyorsan, yaşamın iyi olur, rahat edersin. Sen iyi olduktan sonra, ne diye ezsinler seni? Okumuş insanların gözünden kaçmaz bir şey… Beş yıldır askerim, bir kez bile hapis yatmadım. Ama bir tokat yedim. Onu da unutturmasın Tanrı. Yalnızca bir kez yedim tokat…

— Suçun neydi?

— Kavga. Elim çok ağırdır Pavel İvanıç. Bizim avluya dört Çinli göçmen girmişti. Geçmiş gün, unuttum, odun çalacaklardı galiba… Tepem attı tabii, dördüne birden girişti, birinin burnu kanadı… Teğmen pencereden görmüştü beni. Kızdı, kulaktozuma yapıştırdı tokadı.

Pavel İvanıç,

— Salak, zavallı bir adamsın sen… –diye mırıldandı.– Kafan hiç çalışmıyor.

Ama sallantıdan iyice bitkin düşmüştü. Gözlerini kapadı. Başı bir öne düşüyordu, bir arkaya. Yatağa uzanmayı denedi birkaç kez, ama olmadı, soluk alamıyordu yatınca. Bir zaman sonra,

— Peki niçin dövdün dört Çinli göçmeni? –diye sordu.

— Dövdüm işte. Avluya girmişlerdi, ben de dövdüm.

Gene sustular… Kâğıt oynayanlar iki saatten beri bağırıp çağırarak, birbirlerine küfürler ederek oynuyorlardı. Ama sallantı onları da yormuştu sonunda, kâğıtları bırakıp yatmışlardı. Gusev büyük havuzu, fabrikayı, köyüne görüyor gene… Kızak çıkıyor gene avludan, Vanka gülüyor ona. Akılsız Akulka kürkünün önünü açtı, ayaklarını dışarı çıkardı: "Bakın da görün, Vanka'nınkiler gibi eski değil, yepyeni benim çizmelerim!" demek istiyordu sanki.

— Altı yaşında oldun, hâlâ akıllanmamışsın –diye sayıkladı Gusev.– Ayaklarını uzatıp göstereceğine, git de içecek bir şey getir askerden gelen amcana. Harçlık veririm sana.

İşte Andron, omzunda çakmaklı tüfeği, elinde vurduğu bir tavşan, geliyordu. Pinpon Yahudi İsayçik de arkasındaydı. Tavşanla bir kalıp sabunu değiş tokuş etmelerini öneriyordu ona. Siyah buzağı holdeydi işte. Domna gömlek dikiyor, bir şey için ağlıyordu. İşte gözsüz öküz başı çıktı ortaya gene, kara duman…

Yukarıda biri yüksek sesle bağırdı, birkaç denizci koşuştu. Çok ağır bir şeyi sürüklüyorlardı sanki güvertede. Bir çarpma oldu sanki. Sonra gene koşuştular. Kötü bir şey mi olmuştu yoksa? Başını kaldırdı Gusev, kulak kabarttı. İki erle bir denizci kâğıt oynuyorlardı gene. Pavel İvanıç, oturuyor, dudaklarını kıpırdatıyordu. Çok sıcaktı, soluk alacak gücü yoktu Gusev'in. Susamıştı, ama su sıcaktı, midesini bulandırıyordu… Şu sallantı da dinmiyordu bir türlü.

Kâğıt oynayan erlerden biri acayipleşti birden… Maçaya karo demeye başladı. Sayıları şaşırıyor, kâğıtları elinden düşürüyor, sonra ürkek ürkek, aptal aptal gülümsüyor, herkesin yüzüne tuhaf tuhaf bakıyordu.

— Biraz durun arkadaşlar –dedi.

Yere uzandı. Herkes şaşırmıştı. Sesleniyorlardı ona, karşılık vermiyordu. Kolu sarılı öteki er soruyordu ona:

— Stepan, fenalaştın mı? Hı? Papaz çağıralım mı? Hı?

Denizci,

— Biraz su Stepan… –diyordu.– Al kardeşim iç.

— Ne diye maşrapayı vurup duruyorsun dişlerine? –diye söylendi Gusev.– Görmüyor musun, salak!

— Neyi?

Gusev alaylı,

— Neyiymiş? –dedi.– Sorduğu şeye bak. Soluk almıyor, öldü! Anladın mı şimdi? Ne dünya görmemiş insanların arasında kaldık Tanrım!..

**3**

Gemi sallanmıyordu şimdi. Pavel İvanıç da neşeliydi. Sinirli değildi artık. Yüz anlatımı sağlıklı, alaylı, mağrurdu. Şöyle demek istiyordu sanki: "Evet, şimdi öyle bir şey anlatacağım ki size, gülmekten çatlayacaksınız." Lomboz açıktı, hafif bir rüzgâr vuruyordu Pavel İvanıç'ın yüzüne. Sesler duyuluyordu. Küreklerin suya girip çıkarken çıkardıkları şırıltı duyuluyordu… Tam lombozun dibinde kulak tırmalayan cırlak bir sesle bağırıp duruyordu biri: Bir Çinli şarkı söylüyordu galiba…

Pavel İvanıç alaylı gülümseyerek,

— Evet, bir limana girdik sonunda, dedi.– Bir ay sonra falan varırız Rusya'ya. İşte böyle saygıdeğer asker ağalar. Odesa'da gemiden iner inmez doğru Harkov'a gideceğim. Edebiyatçı bir arkadaşım vardır Harkov'da. Şöyle diyeceğim ona: "Sevgili kardeşim, köylü kadınların sevdaları, doğanın güzellikleri üzerine kabak tadı veren masallarını bir zaman için bırak da iki ayaklı iğrenç bir yaratığı anlat bize… Bundan iyi konu mu arıyorsun?.."

Bir dakika kadar bir şeyler düşündü Pavel İvanıç, sonra ekledi:

— Gusev, biliyor musun nasıl uyuttum onları?

— Kimi Pavel İvanıç?

— Kimi olacak, onları… Dinle bak, bu geminin yalnızca birinciyle üçüncü mevkileri var. Üçüncü mevkide ancak köylülerin, yani insandan sayılmayan insanların yolculuk etmelerine izin veriliyor. Üzerinde ceket varsa, uzaktan olsun bir beye ya da kentliye benziyorsan, birinci mevkie buyurmalısın. Açlıktan soluğun koksa bile, beş yüz rubleyi vereceksin. "Nereden çıkardınız bu usulü?" diye sordum. "Rus aydınlarının değerlerini mi yükseltmek istiyorsunuz yoksa böylelikle?" Şöyle karşılık verdiler: "Öyle bir şey düşündüğümüz falan yok. Üçüncü mevkide bir insan yolculuk edemeyeceği için bırakmıyoruz sizi oraya. Pis, iğrenç

bir yerdir." –"Öyle mi?" dedim. "İnsanları bu kadar düşündüğünüz için minnettarım size. Ama iğrenç de olsa üçüncü mevkie binmek zorundayım, beş yüz rublem yok çünkü. Devlet kasası soymadım, azınlıkları sömürmedim, kaçakçılık etmedim, ölünceye kadar kırbaç altında çalıştırmadım kimseyi, şimdi siz karar verin: Birinci mevkide yolculuk edecek kadar değerli bir insan mıyım? Dahası, bir Rus aydını sayılabilir miyim?" Ama istediğin kadar söyle, yola gelecek gibi değil adamlar… Madrabazlığa başvurmak zorunda kaldım. Kaba bir kaftan giydim, kocaman bir çift çizme geçirdim ayağıma, ayyaş bir köylü gibi sarkıttım yüzümü, gidip dikildim biletçinin karşısına. "Bir biletçik verir misiniz ekselansları?.." dedim.

Denizci,

— Aslında nesiniz siz? –diye sordu.

— Din adamı. Babam dürüst bir papazdı. Bu dünyanın güçlülerinin yüzüne karşı her zaman gerçeği söylerdi, bu yüzden de başına gelmedik kalmamıştır.

Konuşmak bitkin düşürmüştü Pavel İvanıç'ı. Sık sık solumaya başlamıştı. Ama gene de sürdürüyordu konuşmasını:

— Evet, ben de her zaman gerçeği söylerim insanın yüzüne… Hiç kimseden, hiçbir şeyden korkmam. Bu bakımdan sizlerle benim aramda çok büyük bir ayrılık vardır. Beyinsiz, kör, pinti insanlarsınız siz. Bir şeyi görmezsiniz, gördüklerinizi de anlamazsınız… Rüzgârın zincirinden boşaldığını söylüyor size, inanıyorsunuz, hayvan olduğunuzu yabani olduğunuzu söylüyorlar, inanıyorsunuz. Ensenize vuruyorlar, dönüp vuranın elini öpüyorsunuz. Sansar kürklü bir hayvan soyup soğana çeviriyor sizi, sonra çay içseniz diye bir üç kapiklik atıyor önünüze. "Lütfedin, elinizi verin, öpeyim efendim," diyorsunuz. Paryasınız siz, birer zavallısınız… Ama ben sizin gibi değilim… Bilinçli yaşıyorum ben. Yükseklerde uçan bir kartal ya da bir şahinin gördüğü gibi görüyorum her şeyi. Anlıyorum da. Karşı olmanın ta kendisiydim ben.

Keyfi bir tutum görünce karşı çıkarım. Bir dolandırıcı ya da ikiyüzlü görünce karşı çıkarım, sevinç çığlıkları atan bir domuz görünce karşı çıkarım. Hem yenilmem de ben, hiçbir İspanyol engizisyonu susturamaz beni. Evet… Dilimi kesseler, mimiklerimle karşı çıkarım. Bodruma tıksalar, bir versta öteden duyulacak kadar yüksek sesle bağırırım ya da –kara vicdanlarına biraz daha ağır oturmak için– açlıktan öldürürüm kendimi. Öldürseler gölge olarak dikilirim karşılarına. Tanıdıklarımın hepsi şöyle derler bana: "Dünyanın en çekilmez insanısın sen Pavel İvanıç!" Gurur duyuyorum bu ünümden. Üç yıl çalıştım Uzak Doğu'da. Yüz yıl unutulmayacak bir ad bıraktım arkamda. Herkesle kavga ettim. Rusya'dan dostlarım, "Sakın gelme!" diye yazıyorlar bana. Onların inadına dönüyorum… Evet… benim anladığım yaşam budur işte. Ancak buna yaşam denebilir.

Gusev dinlemiyordu onu, lombozdan dışarı bakıyordu. Sıcak, parlak güneşin vurduğu firuze rengi, berrak denizde bir kayık sallanıyordu. Kayıkta çıplak iki Çinli vardı. Ayakta duruyor, ellerinde tuttukları, içinde birer kanarya olan kafesleri yukarı uzatarak bağırıyorlardı:

— Ötüyor! Ötüyor!

Başka bir kayık gelip çarptı bu kayığa. Bir çatana geçti hızla. İşte bir kayık daha. İçinde şişko bir Çinli oturmuş, elindeki sopalarla pilav yiyordu. Tembel tembel dalgalanıyordu deniz. Beyaz martılar tembel tembel uçuyorlardı üstünde.

Gusev, şişko Çinli'ye bakarken esneyerek, "Şu yağ tulumunun ensesine patlayacaksın ki…" diye geçiriyordu içinden.

Uyukluyordu. Onunla birlikte dünyada her şey uyukluyordu sanki. Zaman hızla koşuyordu. Gün nasıl geçmişti, hava ne zaman kararmıştı anlayamamıştı… Gemi olduğu yerde durmuyordu şimdi, uzaklara bir yere doğru gidiyordu.

## 4

İki gün geçmişti aradan. Pavel İvanıç oturmuyordu artık, yatıyordu. Gözleri kapalıydı. Burnu daha bir sivrilmişti sanki.

Gusev seslendi ona:

— Pavel İvanıç! Hey, Pavel İvanıç!

Pavel İvanıç gözlerini açtı, dudaklarını kıpırdattı yalnızca.

— Neyiniz var?

Soluyarak karşılık verdi Pavel İvanıç:

— Bir şey yok… Bir şeyim yok, hatta… daha iyiyim… Görüyor musun, artık yatabiliyorum da… Düzeldim…

— Neyse Tanrı'ya şükürler olsun Pavel İvanıç.

— Kendimi sizlerle karşılaştırınca acıyorum size… Çok kötü durumunuz. Ciğerlerim sapasağlamdır benim. Bu öksürük midemden geliyor. Değil Kızıldeniz'i, cehennemi bile geçebilirim bu ciğerlerle! Hastalığımı da, bana verilen ilaçları da pek önemsememem bundandır. Ama ya sizler… Dünyadan haberiniz yok… Durumunuz kötü, hem çok kötü!

Gemi sallanmıyordu artık. Dalga yoktu. Ama hamam gibi sıcak, boğucu bir hava vardı. Değil konuşmak, soluk almak bile güçtü. Gusev dizlerini kollarının arasına almış, başını üzerine koymuş, köyünü düşünüyordu. Tanrım, böylesine bunaltıcı bir sıcakta karı, soğuğu düşünmek ne tatlıydı! Kızakla gidiyordu. Ansızın bir şeyden ürküp gemi azıya aldı atlar… Yol, hendek, çukur dinlemeden, çıldırmış gibi dolaştılar bir süre köyün içinde. Havuzdan geçtiler, fabrikanın arkasından dolaştılar, tarlalara doğru koşmaya başladılar… Fabrika işçileri de, görenler de avazları çıktığınca bağırıyorlardı: "Dizginleri çek! Dizginleri çek!" Ama niçin çekecekti dizginleri! Varsın kamçılasındı yüzünü bu keskin, soğuk rüzgâr… ellerini dondursundu. Atların toynaklarının attığı kar topakları varsın şapkasının üzerine, ensesinden içeri, koynuna düşsünlerdi… Varsın çatırdasındı kızağın her yanı, ko-

şumlar kopsundu, hamutlar parçalansındı, kimin umurundaydı! Hele kızak devrilince bir kar yığınının içine tepe üstü uçmak; sonra bıyıklarında sivri sivri buz tanecikleri, üstün başın kardan bembeyaz, şapkan bir yanda, eldivenlerin bir yanda, kemerin çözülmüş, doğrulmak karın içinden… ne hoş şeydi bütün bunlar!

Pavel İvanıç bir gözünü aralayıp baktı Gusev'e. Alçak sesle sordu:

— Gusev, komutanın çalıyor muydu?

— Kim bilir, Pavel İvanıç! Ben bilmiyorum, bizim haberimiz olmaz böyle şeylerden.

Sonra uzun süre konuşmadılar. Gusev düşünüyor, sayıklıyor, arda bir su içiyordu. Konuşacak, dinleyecek gücü yoktu. Birisinin onunla konuşmaya başlamasından korkuyordu. Bir saat geçti aradan, iki saat, üç saat geçti. Akşam oldu, gece oldu, ama bunların farkında değildi Gusev. Hep oturuyor, soğuğu düşünüyordu.

Birisinin içeri girdiğini duyar gibi oldu. Bir şeylerden konuştular. Beş dakika sonra kesildi sesler gene.

Kolu sargılı er,

— Allah rahmet eylesin! –diyordu.– Yeri cennet olsun! Deli dolu bir insandı!

— Ne oldu? –diye sordu Gusev.– Kime ne oldu?

— Öldü. Demin yukarı çıkardılar.

Esnedi Gusev,

— Eh –diye mırıldandı,– elden ne gelir, Tanrı cennet etsin yerini.

Kolu sargılı er sordu biraz sonra:

— Ne dersin Gusev? Sence cennete mi gidecek?

— Kimi soruyorsun?

— Pavel İvanıç'ı.

— Elbette gidecek… Çok çekti çünkü… Hem sonra din adamıydı. Papazların akrabaları çok olur, dua ederler onun için.

Kolu sargılı er Gusev'in yanına, ranzaya oturdu, alçak sesle.

— Sen de yakında yolcusun Gusev –dedi.– Rusya'ya kadar dayanamayacaksın.

Gusev,

— Doktor ya da sağlık memuru bir şey mi söyledi sana? –diye sordu.

— Söylemesine ne gerek, görünüyor… Ölümü yakın olan insan hemen belli eder kendini. Yemiyorsun, içmiyorsun, bir deri bir kemik kaldın… Yüzüne bakınca korkuyor insan. Ötesi yok, verem bu. Seni telaşa vermek için söylemiyorum. Belki günah çıkartmak, kutsal şarapla ekmek almak istersin diye dedim. Hem paran varsa, gemi komutanına vermen için…

İçini çekti Gusev,

— Eve yazmamıştım… Ölüp gideceğim, haberleri bile olmayacak.

Hasta denizci kalın sesiyle,

— Olur, olur –dedi.– Öldüğün zaman gemi defterine yazarlar öldüğünü. Odesa'da ordu komutanına rapor verirler, o da senin iline falan yazar…

Bu konuşma dehşete düşürmüştü Gusev'i. Tuhaf bir istek yakmaya başlamıştı içini. Su içti… bu değildi isteği. Lomboza doğru uzattı başını, nemli, ateş gibi havayı çekti içine… bu da değildi. Köyünü, soğuğu düşünmeye çalıştı… o da olmadı… Sonunda, burada bir dakika daha kalırsa boğulacağını anladı.

— Ben fenayım arkadaşlar… –dedi.– Yukarı çıkacağım. Tanrı aşkına güverteye çıkarın beni!

Kolu sargılı er,

— Çıkaralım –dedi.– Sen yürüyemezsin, ben taşıyayım seni. Boynuma sarıl.

Gusev erin boynuna sarıldı. Er sağlam koluyla tuttu onu, güverteye çıkardı. Teskere almış erler, denizciler üst üste yatmış uyuyorlardı güvertede. Geçecek yer yoktu.

Kolu sargılı er alçak sesle,

— Yere bas bakayım –dedi.– Gömleğimden tutunup yavaş yavaş arkamdan gel.

Karanlıktı. Güvertede de, direklerde de, denizde de küçücük bir ışık yoktu. Geminin tam burnunda nöbetçi denizci bir heykel gibi kıpırdamadan duruyordu. O da uyuyordu sanki. Görünüşte gemi kendi başına bırakılmış, istediği yere gidiyor gibiydi.

Kolu sargılı er,

— Şimdi Pavel İvanıç'ı atacaklar denize… –dedi.– Çuvala koyup doğru suya.

— Evet. Her zaman öyle yaparlar.

— Oysa insanın köyünde, toprakta yatması ne iyidir. Hiç değilse annen gelir, arada bir mezarının başında ağlar.

— Doğru.

Hayvan pisliği ile saman kokuyordu. Başlarını öne eğmiş öküzler duruyordu kenarda. Bir, iki, üç… tam dokuz taneydiler! İşte bir de küçük at. Okşamak için elini uzattı Gusev, ama at başını salladı, dişlerini gösterdi, kolunu ısırmak istedi. Gusev kızdı.

— Pis hayvan…

İkisi –Gusev ile er– buruna doğru ilerlediler sessizce, sonra kenarda durdular. Hiç konuşmadan bir yukarı bir aşağı bakmaya başladılar. Yukarıda, tıpkı köyde olduğu gibi masmavi bir gökyüzü, parlak yıldızlar, huzur, sessizlik vardı; aşağıdaysa karanlık, kıpırdanma… Nedendir bilinmez, koca koca dalgalar uğulduyorlardı. Her dalga ötekilerden yükseğe çıkmaya çalışıyor, önündekini kovalıyor, ezmeye çalışıyordu. Arkadan gelen –onun gibi azgın– öteki dalga da beyaz yelesini parlatarak gürültüyle çullanıyordu onun üzerine.

Ne akıl vardı denizde, ne acıma duygusu. Gemi biraz daha küçük, dayanaksız olsaydı hiç acımadan parçalamışlardı onu dalgalar. İyi, kötü demeden yutmuşlardı içindekilerin hepsini.

Gemi de pek akılsız, sertti doğrusu. Kocaman burunlu canavar durmadan koşuyor, önüne çıkan milyonlarca dalgayı çiğneyip, yarıp geçiriyordu. Ne karanlıktan korkuyor, ne rüzgârlardan, ne uzaklıktan, ne de yalnızlıktan. Hiçbir şeyi umursamadığı yoktu. Okyanusta da insanlar olsaydı, bu canavar iyi, kötü demeden hepsini ezip geçecekti.

— Neredeyiz acaba? –diye sordu Gusev.

— Bilmiyorum. Okyanusta olsa gerek.

— Kara gözükmüyor…

— Ne gezer! Yedi gün sonra gözükecekmiş. Öyle diyorlar.

İki er, karanlıkta parlayan köpüklere bakıyorlardı konuşmadan. Düşüncelere dalmışlardı. Sessizliği bozan Gusev oldu.

— Korktuğum falan yok. Yalnız, karanlık bir ormandaymış gibi bir ürperti doluyor insanın içine. Şimdi bir filika indirseler denize, subay yüz versta uzağa balık avlamaya gitmemi söylese, giderim. Ya da tutalım ki, bir Hıristiyan düşse şu anda suya, hemen atlarım arkasından. Ama bir Alman'ı ya da Çinli göçmeni kurtarmam. Bir din kardeşi için düşünmeden kendimi atarım denize.

— Ölüm nasıl bir şey, korkunç mu?

— Korkunç. Tarlalarımız için üzülüyorum. Doğrusunu istersen, evdeki kardeşimde iş yoktur pek. Çok içer, yoktan yere döver karısını, ana babasına karşı saygısızdır. Bensiz berbat olur her şey. Hem inan, babamla kocakarı da yollara düşerler. Ama bacaklarım tartmıyor beni kardeşim, hem boğucu bir hava var burada… Gidip yatalım.

## 5

Gusev aşağı indi, ranzasına uzandı. O istek yakıyordu hâlâ içini. Ama ne istediğini çıkartamıyordu bir türlü. Göğsü sıkışıyor, şakakları zonkluyordu. Ağzı kupkuruydu. Dilini oynatmakta güçlük çekiyordu. Arada bir dalar gibi oluyor, sayıklıyordu.

Gördüğü kâbuslar, bir türlü dinmeyen öksürüğü, ağır hava bitkin düşürdü onu sonunda, sabaha doğru uyudu. Düş görüyordu: Ranzaların arasında bir soba vardı, sıcak sıcak ekmekler çıkarmışlardı içinden. Sobanın içine giriyordu Gusev. Alev alev yanan bir kayın odununun yanına uzanıyordu…

İki gün uyudu Gusev, üçüncü gün öğleyin iki denizci geldi yukarıdan, alıp götürdüler onu. Çadır bezine sardılar. Batması için iki demir ocak ızgarası koymuşlardı çadır bezinin içine. Çadır bezine sarılıyken havuca ya da beyaz turpa benzetmişti Gusev: Üst yanı kalındı, ayaklara doğru inceliyordu… Güneş batarken güverteye çıkardılar onu, bir tahtanın üzerine uzattılar. Tahtanın bir ucu bordoydu, öteki ucu bir tabureye konmuş sandığın üzerinde. Teskere almış erlerle, başları açık gemiciler toplanmışlardı başında.

Papaz,

— Tanrımız her zaman en büyük bağışlayandır –diye başladı,– şimdi de, geçmişte de, gelecekte de en büyük bağışlayan odur!

Üç denizci yüksek sesle,

— Amin! –dediler.

Teskere almış erlerle gemiciler haç çıkardılar. Başlarını öte yana çevirip dalgalara baktılar. Bir insanın çadır bezine sarılı olmasında, dalgaların içine atılmasını beklemekte tuhaf bir şey vardı. Herkesin başına gelebilir miydi bu acaba?

Papaz toprak serpti Gusev'in üstüne, öne eğildi: "Unutulmaz anı"yı söylemeye başladılar.

Nöbetçi tahtanın ucunu kaldırdı, kaydı Gusev, baş aşağı gitmeye başladı, sonra şöyle bir döndü havada… cumburlop! Köpük kapladı her yanını. Bir an dantellere bürünmüş gibi gözüktü yukarıdan. Ama çabuk geçti her şey… dalgaların arasında kayboldu.

Hızla iniyordu dibe doğru. Varabilecek miydi acaba dibe? Dört versta derinde imiş dip, öyle diyorlardı. Yüz elli, iki

yüz metre gittikten sonra giderek daha yavaş inmeye başlamıştı. Vazgeçecekmiş gibi ağır ağır yalpalanıyordu. Akıntı, aşağı inişten daha hızlı, yana götürüyordu onu şimdi. Denizcilerin kılavuz dedikleri bir balık sürüsüyle karşılaştı. Kocaman, kapkara bir şey görünce oldukları yerde kalakaldılar balıklar. Sonra birden geri döndüler, gözden kayboldular. Beş dakika geçmeden ok gibi geldiler gene, Gusev'in çevresinde dönmeye başladılar…

Daha sonra başka bir kocaman, kapkara şey çıktı ortaya. Köpekbalığıydı bu. Gusev'i görmüyormuş gibi mağrur, Gusev'in altına doğru tembel tembel yüzüyordu. Gusev de onun üstüne doğru iniyordu. Sonra karnını yukarı döndürdü köpekbalığı. Sıcak, berrak suyun içinde keyifli keyifli yüzüyordu… İki sıra sivri dişli büyük ağzını açtı tembel tembel. Kılavuzlar heyecan içindeydiler. Durmuş, ne olacak, bekliyorlardı. Köpekbalığı Gusev ile biraz oynadıktan sonra ağzını isteksiz isteksiz uzattı alttan, dikkatle dokundurdu dişlerini, çadır bezi boydan boya Gusev'in başından ayağına doğru yırtıldı. Izgaralardan biri düştü, bir kılavuz korkup köpek balığına çarparak yıldırım gibi indi dibe doğru…

Bu arada yukarıda, güneşin denize yavaş yavaş indiği ufukta bulutlar toplanıyorlardı. Bulutlardan biri zafer takına, biri aslana, bir başkası da makasa benziyordu. Bulutların arkasından, geniş, yeşil bir ışın çıktı, gökyüzünün ta ortasına kadar uzandı. Çok geçmeden mor bir ışın geldi yanına, onun yanına da sarı, arkasından pembe… Bir leylak ağacı gibiydi gökyüzü. Bu görkemli, göz kamaştıran gökyüzünü görünce okyanus da –adları hiçbir dilde olmayan– tutku, sevinç, sevgi dolu renklere büründü yavaş yavaş.

1890

# *Köylü Kadınlar*

Raybuje köyünde tam kilisenin karşısında temeli taştan, damı teneke kaplı iki katlı bir ev vardır. Alt katta, takma adı Düdya olan ev sahibi Filip İvanoviç Kaşin ailesiyle birlikte oturur; yazın çok sıcak, kışın da çok soğuk olan üst kattaysa, köyden geçen memurlar, tüccarlar, toprak sahipleri kalır. Tarlalarını kiraya verir Düdya, şosede bir de meyhanesi vardır. Hem katran ticareti yapar, hem bal, hem büyükbaş hayvan, hem yaşmaklık bez. Kentteki bankada parası şimdiden sekiz bini bulmuştur.

Büyük oğlu Fyodor bir atölyede ustabaşıdır, –köylülerin deyimiyle– insan elinin ulaşamayacağı kadar yükseklere çıkmıştır. Fyodor'un çirkin, hastalıklı karısı Sofiya kaynatasının yanında kalır; durmadan ağlar, doktora görünmek için her pazar arabayla hastaneye gider. Düdya'nın küçük oğlu kambur Alyoşka babasının yanındadır. Yoksul bir aileden aldıkları Varvara'yla yeni evermişlerdir onu. Genç, güzel, sağlıklı, aynı zamanda da süsüne düşkün bir kadındır Varvara. Üst katta kalan memurlar, tüccarlar semaveri onun getirmesini, yataklarını ille de onun sermesini isterler.

Bir haziran akşamı üstü açık, sıradan bir araba girdi Düdya'nın avlusuna. Güneş batmak üzereydi. Bir saman kokusu, sıcak bir gübre, sağılan süt kokusu doldurmuştu hava-

yı. Üç kişi vardı arabada: Giysisi kaba keten bezinden, otuz yaşlarında bir adam; hemen onun yanında uzun, siyah ceketinin kemik düğmeleri büyük büyük, yedi sekiz yaşlarında bir çocuk; bir de –sürücü– kırmızı gömlekli bir delikanlı.

Atları çözdü delikanlı, terlerini kurutmak için dolaştırmaya sokağa çıkardı onları; adam ise elini yüzünü yıkadı, kiliseden yana dönüp akşam duasını etti, arabanın dibine yaygısını yaydı; sonra çocukla birlikte oturup akşam yemeğini yemeye koyuldu. Hiç acele etmeden, ağırbaşlı, yiyordu yemeğini. Evinde uzun yıllardan beri yolcu ağırlayan Düdya, davranışlarından onun çalışkan, ağırbaşlı, kendini bilen bir adam olduğunu anlamıştı.

Küçük taşlıkta oturuyor, konuğun konuşmaya başlamasını bekliyordu. Yalnız yelek vardı üzerinde, başı açıktı. Evinde geceleyen konukların yatmadan önce yaşam öykülerini anlattıklarını bilir, bu öyküleri dinlemekten hoşlanırdı. Kocakarısı Afanasyevna ile gelini Sofiya sundurmanın altında inekleri sağıyorlardı. Öteki gelini Varvara üst katta pencerenin önünde oturmuş, çıtırdatarak ayçiçeği çekirdeği yiyordu. Sordu konuğa Düdya:

— Çocuk, oğlun olsa gerek?

— Hayır, evlatlığımdır, öksüz… Sevabıma aldım onu yanıma.

Çene çalmaya başladılar. Konuşmayı seven, güzel de konuşan biriymiş konuk. Anlattıklarından Düdya, onun kentte oturduğunu, birkaç evinin olduğunu öğrendi. Matvey Savviç'di adı. Alman kolonicilerden kiraladığı tarlalara bakmaya gidiyordu. Yanındaki çocuğun adı Kuzka'ydı.

Çok sıcaktı. Boğucu bir hava asılıydı avlunun üzerinde. Hiç kimsenin canı uyumak istemiyordu. Ortalık kararmış, gökyüzünde yer yer soluk yıldızlar göz kırpmaya başlamıştı. Kuzka'yı nereden aldığı konusuna gelmişti Matvey Savviç. Afanasyevna'yla Sofiya biraz ötede dikiliyor, dinliyorlardı. Kuzka avlu kapısının önüne gitmişti.

— Çok uzun bir öyküdür bu, dedeciğim –diye başladı Matvey Savviç.– Sana her şeyi inceden inceye anlatacak olsam, sabaha dek bitmez. Bizim sokakta, benim evin bitişiğinde, şimdi mum ve yağ yapımevinin bulunduğu yerde, bundan on yıl önce Marfa Simonovna Kapluntseva adında, yaşlı, dul bir kadın iki oğluyla oturuyordu. Oğullarından biri trenlerde kondüktör olarak çalışıyordu. Benim akranım olan öteki, Vasya ise, evde, annesinin yanındaydı. Toprağı bol olsun, babaları, ihtiyar Kapluntsev'in beş çift atı vardı; yük arabalarına koşar, tuttuğu arabacılarla kente çalışmaya salardı onları. Dul kalan karısı bırakmamıştı bu işi. Arabacıları yönetmekte de ölen kocasından aşağı kalmıyordu; öyle ki, kimi günler temiz beş ruble kalıyordu ona. Delikanlının da kendine göre ufak bir geliri vardı. Cins güvercin yetiştirip heveslilerine satıyordu. Gün boyu damda dikilir, elindeki çalı süpürgesini havaya fırlatır, ıslık çalmasıyla taklacı güvercinlerin gökyüzüne çıkmaları bir olurdu; ama yetmezdi ona bu, güvercinlerin daha yükseklere çıkmalarını isterdi. Kanarya, sığırcık yakalar, kafes yapardı… Çocukça bir uğraş ama, bu çocukluğu ayda on ruble kazandırıyordu ona. Neyse, uzatmayalım, zamanla ayakları tutmaz oldu yaşlı kadının, yatağa düştü. Öyle olunca ev kadınsız kaldı. İnsanın gözsüz kalması gibi bir şeydir evin kadınsız kalması. Düşündü taşındı yaşlı kadın, Vasya'sını evermeye karar verdi. Hemen çöpçatan çağırdılar; o olurdu, bu olmazdı derken günlerce konuştular, sonunda kız görmeye gitti bizim Vasya. Gelin adayı, dul kadın Samohvaliha'nın kızı Maşenka. Ama bembeyaz, sevimli yüzünde bir küçük hanım için gerekli her şey vardı. Drahoması da fena sayılmazdı doğrusu: Para olarak beş yüz ruble, sonra bir inek. Bir de döşek… Ne ki, yaşlı kadın hissetti ondaki yüreğin nasıl bir yürek olduğunu, düğünden sonra çekip, hastalıkların da, yakınmaların da olmadığı öteki dünyaya göçüverdi. Yeni evliler ölünün ruhuna dua okuttular, sonra da kendi yaşam-

larını yaşamaya başladılar. Altı ay çok güzel geçti, ama ansızın yeni bir felaket çöktü üzerlerine. Felaket kapıyı çalmayagörsün bir kere, kurtuluş yoktur, ister istemez açacaksın kapıyı: Kura çekmek için şubeye çağırdılar Vasya'yı. Askere aldılar zavallımı, kısa süreli askerlik hakkı bile tanımadılar ona. Saçlarını usturaya vurdular, Leh Krallığı'na yolladılar. Elden ne gelir, Tanrı öyle istemişti. Avluda karısıyla vedalaşırken bir şeyi yoktu; ama güvercinlerinin bulunduğu samanlığa son kez bakınca gözlerinden dere gibi boşandı yaşlar. Acınacak bir durumdaydı. Yalnızlık çekmesin diye Maşenka ilk iş olarak annesini yanına aldı. Doğuma kadar kaldı annesi, bu çocuk, yani Kuzka doğunca Oboyan'a, evli öteki kızının yanına gitti; Maşenka da kucağında bebek, yapayalnız kaldı. Yük arabalarında çalışan beş köylü ha bire içiyor, söz dinlemiyor, çalışmıyorlardı. Atlara, arabalara bakan yoktu… bugün tahta perde bir yerden göçüyor, yarın bacanın içinde kurumlar tutuşuyor… kadının yapacağı işler değildi kuşkusuz bunlar; komşusu olduğum için en küçük bir şey için bana koşmaya başlamıştı. Ne yaparsın, gidip işleri yoluna koyuyor, neyi nasıl yapmasının gerektiğini anlatıyordum… Söylemeye gerek yok tabii, içeri giriyordum; çay içiyor, biraz çene çalıyorduk. Gençtim, kafam çalışıyordu, her konuda konuşmaktan hoşlanıyordum. O da okumuş, kibar bir kadındı. Temiz giyiniyor, sokağa yazın bile şemsiyeyle çıkıyordu. Bazen ona dinden ya da politikadan söz ediyordum, hoşuna gidiyordu; çayla, reçelle ağırlıyordu beni… uzatmamak için kısa keseceğim dedeciğim; anlayacağın, aradan bir yıl geçmemişti ki, şeytan, kişioğlunun can düşmanı şeytan başımı döndürür olmuştu. Maşenka'ya gitmediğim günler kendimde değilmişim gibi, canım sıkılıyormuş gibi oluyordum. Gece gündüz, "Ne bahane uydursam da gitsem ona?" diye düşünüyordum. "Pencerelerinize kışlık ek çerçeveleri takmanın zamanı geldi artık," diyor, bütün gün işi ağırdan alıyor, ertesi güne de takılacak

bir iki çerçeve bırakıyordum. "Vasya'nın güvercinlerini saymak gerek, bakalım kaybolan var mı?" Hep böyle sürüp gidiyordu. Kimileyin tahta perdeden konuşuyorduk. Dolaşmamak için, sonunda avlularımızı birbirinden ayıran tahta perdeye küçük bir kapı açmıştım. Kadın kısmı çok kötülüğün, adiliğin anasıdır. Onların yüzünden yalnız biz günahkarlar değil, kutsal büyüklerimiz bile çıkmışlardır yoldan. Kendinden uzaklaştırmıyordu beni Maşenka. Kocasını düşünecek, ağırbaşlı olacak yerde, sevdi beni. Onun içinde de bir sıkıntısının olduğunu, hep tahta perdenin yakınlarında dolaştığını, aralıklardan benim avluyu gözetlediğini fark etmeye başlamıştım. Kurduğum hayaller beynimi alt üst etmişti. Kutsal haftaydı, perşembe günü sabah erken, gün daha yeni yeni ağarıyordu, pazara gidiyordum. Tam onun avlu kapısının önünden geçerken şeytan dürttü beni… baktım –kapının üst bölümü parmaklık gibiydi– o da kalkmış, avlunun orta yerinde duruyor, ördeklere yem veriyordu. Tutamadım kendimi, seslendim ona. Kapıya yaklaştı, parmaklıkların arasından bana bakmaya başladı. Küçücük yüzü bembeyaz, gözleri sevgi dolu, uykuluydu… Çok hoşuma gitti o anda; kapıda değil de, doğum günü eğlencesindeymişiz gibi, kompliman yapmaya başladım ona; kızardı güldü; gözlerini kırpmadan bakıyordu gözlerimin içine. Kendimi kaybettim, içimdeki sevgiyi açığa vurdum… Kapıyı açtı, içeri aldı beni, o sabahtan sonra da karı koca gibi yaşamaya başladık.

Avlu kapısından kambur Alyoşka girdi, kimseye bakmadan, soluk soluğu koştu eve; bir dakika sonra elinde bir armonikayla –gene koşarak– çıktı; koşarken cebindeki bozuklukları şıngırdatarak, bir yanda da ayçiçeği çekirdeği yiyerek avlu kapısından çıkıp gitti.

— Kimdir bu? –diye sordu Matvey.

— Oğlum Aleksey. Eğlenmeye gitti rezil. Tanrı kamburuyla horlamış onu. Artık pek düşmüyoruz üstüne.

Afanasyevna içini çekti.

— Çoluk çocukla dolaşıyor hep. Yortudan önce evlendirdik, belki biraz düzelir diye düşünüyorduk, ama nerde, daha fena oldu…

— Bir şeye yaramadı –diye ekledi Düdya.– Boşuna elin kızını rahata kavuşturduk.

Kilisenin ötesinde bir yerde hüzün dolu, güzel bir şarkı söylemeye başlamışlardı. Sözcükler anlaşılmıyordu, yalnızca iki tenor sesle bir bas ses duyuluyordu. Herkes şarkıya kulak verdiği için bir sessizlik kaplamıştı avluyu… Seslerden ikisi kesildi birden, kahkahalarla gülmeye başladılar; üçüncü –tenor– sürdürdü şarkı söylemeyi, öylesine yükseldi ki, –yükselerek gökyüzüne varmış gibi– herkes kendiliğinden başını kaldırıp yukarılara baktı. Varvara çıktı evden, güneşten korunmaya çalışıyormuş gibi elini gözlerine siper ederek baktı kiliseye.

— Papazın oğluyla öğretmen söylüyorlar –dedi. Üç ses birlikte söylemeye başladılar gene.

Matvey Savviç derin bir soluk aldı, devam etti:

— İşler böyle işte dedeciğim. İki yıl sonra Varşova'dan, Vasya'dan bir mektup aldık. Onu hava değişikliğine evine yollayacaklarını yazıyordu. Hastaydı. Bu arada ben de kendime gelmiştim. Evlenmem için güzel bir kız bulmuşlardı bana. Maşenka'dan yakamı nasıl kurtaracağımı düşünüp duruyordum. Her gün konuşmaya hazırlanıyordum onunla, ama yaygarayı basmaması için, konuya nereden gireceğimi bilemiyordum. Mektup çözdü elimi kolumu. Birlikte okuduk mektubu. Kar gibi bembeyaz kesildi Maşenka'nın yüzü. Şöyle dedim ona: "Tanrı'ya şükürler olsun, demek kocanın karısı olacaksın gene." –"Onunla yaşamam ben," dedi. "Peki kocan değil mi?" diye sordum. "Neyim olursa olsun… Hiç sevmedim onu, isteyerek de evlenmedim onunla. Annem zorla verdi." –"Ağzından çıkanı kulağın duysun, salak karı. Söylesene sen bana: Kilisede kıymadılar mı nikahınızı, kıy-

madılar mı?" "Nikahladılar, ama ben seni seviyorum, ölünceye dek de seninle yaşayacağın. Varsın herkes gülsün… Umurumda değil…" –"Dinimizi bilen bir kadınsın sen, Kutsal Kitap'ı okudun, ne yazar orada?"

Düdya mırıldandı:

— Kocana verildin, onunla yaşamaktır görevin.

— Karı ile koca bir bedendir. "Bir günahtır işledik Maşenka," dedim, "cezamızı da çekeceğiz. Vicdanlı olmamız, Tanrı'dan korkmamız gerek! Her şeyi anlatalım Vasya'ya, bizi bağışlamasını dileyelim; aklı başında, alçakgönüllü bir insandır… öldürmez bizi. Hem sonra, büyük yargı günü korkudan dişlerimizi takırdatmaktansa, bu dünyada nikahlı kocanın vereceği cezayı çekmek yeğdir." Kadının beni dinlediği yoktu, kafasına takmış bir kere sen ne dersen de! "Seni Seviyorum," diyor, başka bir şey demiyordu. Üçler yortusundan bir gün önce, cumartesi günü sabah erkenden geldi Vasya. Tahta perdenin aralığından görüyordum her şeyi: Koşarak girdi eve, bir dakika sonra kucağında Kuzka'yla çıktı; hem gülüyor, hem ağlıyor, Kuzka'yı öpüyordu. Bir gözü de samanlıktaydı… Güvercinlerinin yanına gitmek istiyor, ama Kuzka'yı da bırakamıyordu. İnce ruhlu, duygulu bir insandı. O gün iyi, sessiz, gürültüsüz patırtısız geçti. Akşam ayini için çan çalmaya başlamıştı kilisede, kendi kendime düşünüyordum: "Yarın yortu, kapılarını, tahta perdelerini yeşillikle niçin süslemiyorlar ki? İşler karışık galiba." Evlerine gittim. Baktım, Vasya odanın ortasında yere oturmuş, bakışlarını sarhoş gibi çevresinde dolaştırıyordu. Gözyaşları yuvarlanıyordu yanaklarından, elleri titriyordu. Simitler, dizi dizi boncuklar, çeşit çeşit armağanlar çıkarıyordu bohçasından, yerlere saçıyordu. Kuzka –üç yaşın içindeydi o zamanlar– ortalıkta dolaşıyor, çörekleri kemiriyordu; Maşenka ise sobanın yanında, yüzü bembeyaz, ayakta duruyor, zangır zangır titriyor, mırıldanıyordu: "Karın değilim artık ben senin, senle yaşamak istemiyo-

rum…" Buna benzer bir sürü saçma şey daha. Vasya'nın ayaklarına kapandım, şöyle dedim: "Sana karşı suçluyuz Vasili Maksimıç, İsa için bağışla!" Sonra ayağa kalktım, Maşenka'ya dönüp tam şöyle söyledim: "Mariya Semyonovna, bundan böyle Vasili Maksimıç'in ayaklarını yıkayıp suyunu içmelisiniz. Söz dinler bir eş olun ona, benim için de merhametli Tanrımıza günahımızı bağışlaması için dua edin." Sanki gökyüzündeki melekten esin gelmişti bana. Öğüt verdim ona. Öylesine duygulu konuşuyordum ki, gözlerim dolu dolu olmuştu. İki gün sonra bana Vasya geldi. "Matvey'ciğim," dedi, "seni de, karımı da bağışlıyorum, Tanrı da bağışlasın sizi. Kocası askerdeydi, gençti, yalnız bir kadındı… zor şeylerdir bunlar. Maşenka bu günahı işleyen ne ilk kadındır, ne de son. Bir dileğim olacak senden yalnız, aranızda bir şey geçmemiş gibi davran, hiçbir şey belli etme. Ben de karımın beni yeniden sevmesi için elimden geleni yapacağım." Elini uzattı bana, bir bardak çay içti, neşeli gitti. Her şey böylesine güzel sonuçlandığı için ben de neşelenmiştim, "Tanrı'ya şükürler olsun," diye düşünüyordum. Ama Vasya gittikten sonra Maşenka geldi. Püsküllü bela! Boynuma sarılıyor, ağlıyor, yalvarıyordu: "Allah aşkına bırakma beni sensiz yaşayamam."

Düdya içini çekti.

— Amma da aşağılık kadınmış!

— Bağırdım çağırdım, ayağımın altına aldım, onu, tekmeyle dışarı atıp kapının çengelini taktım. "Kocana git!" diye bağırıyordum. "Herkese rezil etme beni, Tanrı'dan kork!" Her gün yinelenmeye başladı buna benzer olaylar. Bir sabah avluda ahırın önünde dizginleri onarıyordum. Birden baktım, yel gibi girdi avlu kapısından, yalınayaktı, yalnız etek vardı üzerinde, koşarak geldi yanıma; dizginlere sarıldı, elleri simsiyah oldu. Sarsıla sarsıla ağlıyordu… "İğrendiğim bir insanla yaşayamam; gücüm yok! Sevmiyorsan, öldür beni, daha iyi." Çok kızdım, elimdeki dizgini iki kere in-

dirdim kafasına; tam o anda da koşarak Vasya girdi avlu kapısından. Umutsuz bir sesle bağırıyordu: "Vurma! Vurma!" Ama yanımıza gelince, çıldırmış gibi yumruklamaya başladı karısını, sonra yere yatırdı tekmelemeye başladı. Kurtarmaya çalışıyordum Maşenka'yı, ama bu kez dizginleri kaptı Vasya, dizginlerle vurmaya başladı. Vuruyor, bir yandan da aygır gibi kişniyordu: "Hi–hi–hi!"

Avludan çıkarken söyleniyordu Varvara:

— Dizginleri alıp asıl sana vurmalıydı… Pis yaratıklar, baştan çıkarırsınız kadınları, sonra da…

Düdya bağırdı ona:

— Kes sesini sen, kısrak!

Matvey Savviç devam ediyordu:

— "Hi–hi–hi!" Vasya'nın avlusundan bir arabacı koşarak geldi, ben işçimi çağırdım, üçümüz aldık elinden Maşenka'yı, koltuklarının altından tutup eve götürdük. Rezalet doğrusu! O akşam gidip baktım duruma. Yatakta yatıyordu Maşenka, sargılar içindeydi, her yanına sıcak havlular koymuşlardı; gözleriyle burnu görünüyordu yalnızca. Tavana bakıyordu. "Merhaba Mariya Semyonovna!" dedim. Cevap vermedi. Vasya öteki odadaydı. Başını ellerinin arasına almış ağlıyordu: "Bir canavarım ben! Her şeyi mahvettim! Canımı al da kurtar beni Tanrım!" Yarım saatçik oturdum Maşenka'nın yanında, öğüt verdim ona. Gözünü korkutmaya çalıştım. "Dini bütün insanlar öteki dünyada cennete gidecekler, sense yolunu şaşırmış kadınlar gibi cehenneme… Kocana kötü davranma, ayaklarına kapan." Ama ağzını açıp bir sözcük söylemiyor, gözünü bile kırpmıyordu. Bir odunla konuşuyordum sanki. Ertesi gün hastalandı Vasya, koleraya yakalanmıştı sanki, akşama doğru bir de duydum ki, ölmüş. Toprağa verdik onu. Maşenka mezarlığa gelmedi, ar damarı çatlamış yüzünü, morluklarını göstermek istememişti kimseye. Çok geçmeden, Vasya'nın eceliyle ölmediği, onu Maşenka'nın zehirlediği söylentisi dolaşmaya başladı kentte.

Valinin kulağına kadar gitti bu söylenti. Mezardan çıkardılar Vasya'yı, içini açıp baktılar, midesinde arsenik buldular. Gün gibi ortadaydı her şey. Polis geldi, götürdü Maşenka'yı, günahsız Kuzka'yı da beraber. İçeri attılar. Kendi başına iş açtı, cezasını da buldu… Sekiz ay sonra yargıç karşısına çıkardılar onu. Anımsıyorum, başında beyaz bir başörtüsü, üzerinde kül rengi bir önlük, oturuyordu tahta kanepede. Zayıflamıştı, renk kalmamıştı yüzünde, bakışları çakmak çakmaktı. İnsanın içi burkuluyordu ona bakarken. Hemen arkasında tüfekli bir asker vardı. Suçunu kabul etmiyordu. Duruşmada bazı tanıklar kocasını onun zehirlediğini, bazılarıysa kocasının üzüntüden kendi kendini zehirlediğini söylüyorlardı. Ben de tanıktım. Bana sorduklarında, elimi vicdanıma koyup cevap verdim. "Suçludur Maşenka," dedim. "Gizlemeye ne gerek, kocasını sevmiyordu, kafasına koyduğunu yapan bir kadındır…" Duruşma sabah başlamıştı, akşam geç saat karar verildi: On üç yıl Sibirya'da kürek cezası. Karardan sonra üç ay daha kaldı bizim kentin cezaevinde Maşenka. Arada bir görmeye gidiyordum onu; acıdığım için çay, şeker falan götürüyordum ona. Ama bazı günler beni görür görmez bütün bedeni sarsılmaya başlıyordu. Elini kolunu sallayarak mırıldanıyordu: "Git! Git!" Onu elinden alacağımdan korkuyormuş gibi, Kuzka'yı göğsüne bastırıyordu. "Neler geldi başına görüyorsun!" diyordum. "Ah Maşenka, Maşa… mahvolmuş kadın! Sözlerime kulak asmadın, şimdi ağla bakalım. Sensin suçlu olan, başkasını suçlama, kendini suçla." Öğüt veriyordum ona. O, "Git! Git!" diyor, başka bir şey demiyordu. Kuzka kucağında, duvara sokuluyor, titriyordu. Onu il merkezine götürürlerken yolcu etmeye tren istasyonuna kadar gittim onunla, sevabıma da bir ruble soktum bohçasına. Ama Sibirya'ya kadar gidemedi… İl merkezinde ateşli bir hastalığa yakalanmış, cezaevinde ölmüş.

— İte it ölümü… –dedi Düdya,

— Kuzka'yı geri getirdiler… Uzun uzun düşündüm, yanıma aldım onu sonunda. Ne yaparsın? Anası cezaevinde ölmüştü, ama olsun varsın, çocuğun ruhu temizdi, vaftiz edilmişti… Acıyordu insan. Kâhya yapacağım onu; kendi çocuklarım olmazsa, tüccarlığa yükselteceğim. Nereye gidersem, onu da yanımda götürüyorum. Öğrensin.

Matvey Savviç öyküsünü bitirene dek, Kuzka avlu kapısının dibindeki taşın üzerinde oturmuştu, ellerini başına destek yapıp gökyüzüne bakmıştı. Karanlıkta bir kütüğe benziyordu uzaktan. Matvey Savviç seslendi ona:

— Kuzka, hadi yatmaya!

Düdya, ayağa kalkarken,

— Evet, yatma zamanı geldi artık –dedi.

Yüksek sesle esneyerek ekledi:

— Kendi akıllarıyla yaşamak istiyorlar, başkalarının sözlerine aldırmıyorlar, sonunda da böyle oluyor işte.

Tepelerine dek yükselmişti ay; hızla koşuyordu batıya doğru, bulutlar da altından öte yana doğru koşuyorlardı; bulutlar uzaklaşıyorlardı, ama ay hep avlunun üzerindeydi. Kiliseden yana dönüp duasını etti Matvey Savviç, "İyi geceler" deyip arabanın yanına yere uzandı. Kuzka da dua etti, arabanın içinde yattı, ceketini üstüne çekti; daha rahat olsun diye samanların içinde bir çukur açtı kendine, dirsekleri dizlerine değene dek bacaklarını karnına çekti. Avludan Düdya'nın alt kattaki odasında kandili yaktığı, gözlüğünü takıp, elinde kitapla köşede, tasvirin önünde durduğu görünüyordu. Arada bir öne eğilerek, uzun süre okudu.

Konuklar uyumuşlardı. Afanasyevna ile Sofiya arabaya yaklaştılar, Kuzka'ya bakmaya başladılar.

— Uyuyor öksüzüm –dedi yaşlı kadın.– İncecik çok da zayıf, bir deri bir kemik. Öz anası yok, kim doğru dürüst yedirip içirecek onu?

— Benim Grişa'm iki yaş büyük olsa gerek ondan –dedi Sofiya.– Anasız, atölyede tutsak hayatı yaşıyor zavallı. Pat-

ron dövüyordur onu… Demin bu çocuğu görünce Grişa'mı anımsadım… yüreğim sızladı.

Bir dakika konuşmadılar. Sonra yaşlı kadın,

— Belki aklına bile gelmiyordur anası –dedi.

— Nereden gelecek!

İri iri gözyaşları yuvarlanmaya başladı Sofiya'nın yanaklarından. Hıçkırarak; şefkatten, acıma duygusundan gülümseyerek,

— Nasıl da dertop olmuş, büzülmüş zavallı… –dedi.

Kıpırdandı Kuzka, gözlerini açtı. Karşısında buruş buruş, gözyaşlarıyla ıslanmış, çirkin bir yüz gördü. Bu yüzün yanında sivri çeneli, karga burunlu, dişsiz, yaşlı bir yüz daha vardı; onların üstünde de beyaz bulutların, ayın koştuğu dipsiz gökyüzü… Korkudan haykırdı çocuk. Sofiya da haykırmıştı. Bir yankı karşılık verdi onlara gecenin sessizliğinde, boğucu havada bir huzursuzluk dolaştı. Yandaki avluda bekçi tahtaya vurdu, bir köpek havladı. Uykuda bir şeyler mırıldandı Matvey Savviç, öteki omzunun üzerine döndü.

Gece geç saat, Düdya da, yaşlı kadın da, yandaki bekçi de uyuduktan sonra, avlu kapısının dışına çıktı Sofiya, peykeye oturdu. Bir sıkıntı vardı içinde, ağlamaktan başı ağrıyordu. Sokak geniş, uzundu. Sağda dümdüz, iki versta uzanıyordu, solda da bir o kadar. Sonu görünmüyordu. Ay avlunun üzerinden geçmiş, kilisenin arkasına inmişti. Sokağın bir yanı ay ışığı altında ışıl ışıldı, öteki yanıysa –gölgelerden– karanlık. Kavakların ve direklerin üzerine kurulu kuş yuvalarının uzun gölgeleri onu bu yanda karşıdan karşıya kesiyordu; kilisenin simsiyah, korkunç gölgesiyse geniş uzanıyor, Düdya'nın avlu kapısıyla evinin yarısını kaplıyordu. Kimsecikler yoktu ortalıkta, çıt çıkmıyordu. Arada bir sokağın sonundan güç işitilir bir müzik geliyordu; Alyoşka olsa gerekti, armonika çalıyordu.

Kilisenin bahçe duvarının gölgesinde biri yürüyordu. Bunun bir insan mı, yoksa bir inek mi olduğunu kestirmenin

olanağı yoktu. Belki de kimse yoktu orada, büyük bir kuş hışırdatıyordu dalları. Ama biri çıktı işte gölgeden, durdu, erkek sesiyle bir şey söyledi, kilisenin yanındaki ara sokağa saptı. Çok geçmeden biri daha göründü beş metre ötede. Avlu kapısına doğru geliyordu. Peykede oturan Sofiya'yı görünce durdu.

— Varvara, sen misin? –diye sordu Sofiya.

— Ne olacaktı?

Varvara'ydı bu. İki dakika durdu olduğu yerde, sonra gelip oturdu peykeye, Sofiya'nın yanına. Sofiya,

— Neredeydin? –diye sordu.

Cevap vermedi Varvara.

— Pek dolaşmasan iyi edersin –dedi Sofiya.– Gençsin, başına bir iş gelir. Dinledin Maşenka'yı nasıl tekmelediklerini, dizginlerle dövdüklerini. Aynı duruma düşme sonra.

— Düşersem düşeyim.

Ağzını başörtüsüyle kapayarak güldü Varvara, fısıltıyla,

— Papazın oğluyla dolaşıyordum –dedi.

— Yalan söylüyorsun.

— Vallahi.

— Günah! –diye fısıldadı Sofiya.

— Olsun varsın… Çok dertti! Günahsa günah, böyle yaşamaktansa, yıldırım çarpsın beni daha iyi. Genç, sağlıklı bir kadınım ben; kocamsa kambur, pis, odun gibi, iğrenç, Düdya'dan bile iğrenç bir insan. Karnım açtı babamın evinde, yalınayak dolaşırdım hep; yokluktan kaçtım, Alyoşka'nın zenginliğine kandım, ama balık gibi takıldım ağa. Bir engerek yılanıyla yatmak, benim için bu uyuz Alyoşka'yla yatmaktan daha kolaydır. Ya senin yaşamın Sofiya? Acıyorum sana. Kocan olacak o herif atölyeden babasının yanına sepetledi seni, kendine yeni bir karı buldu. Çocuğunu da aldılar elinden, tutsak gibi çalıştırıyorlar. Kendin de at gibi çalışıyorsun, ama kimseden tatlı bir sözcük duyduğun yok. Ömür boyu evlenmemek, horlanmak

daha iyi, papazın kızıyla birlikte dilenmek de iyi bundan, tepe üstü kuyuya atlamak bile daha iyi…

Gene fısıldadı Sofiya:

— Günah!

— Ne olursa olsun.

Kilisenin ötesinde bir yerde o üç ses –ikisi tenor, biri bas– hüzünlü şarkılarına başladılar gene. Gene anlaşılmıyordu sözcükler.

Güldü Varvara.

— Gece kuşları… –dedi.

Sonra alçak sesle, geceleri papazın oğluyla nasıl dolaştığını, papazın oğlunun nasıl arkadaşları olduğunu, ona neler anlattığını, evlerinde kalan memurlarla, tüccarlarla nasıl gezdiğini anlattı. Hüzünlü şarkı bir hafiflik dolduruyordu insanın içine. Gülümsemeye başlamıştı Sofiya. Hem bir günah ve korku duygusu eziyordu onu, hem haz duyuyordu şarkıyı dinlemekten, hem genç, güzelken kendi de günah işlemediği için üzülüyor, pişmanlık duyuyordu…

Eski kilisede gece yarısı çanını vurdular. Kalkarken,

— Yatma zamanı geldi –dedi Sofiya,– Düdya duyarsa, açar ağzını gene.

Sessizce girdiler avluya.

Varvara, yaygıyı pencerenin altına sererken,

— Konuğun Maşenka üzerine anlattıklarını sonuna dek dinlemeden gittim… –dedi.

— Cezaevinde ölmüş. Kocasını zehirlemiş.

Sofiya'nın yanına uzandı Varvara, bir süre düşündükten sonra alçak sesle,

— Ben de gözümü kırpmadan zehirlerdim Alyoşka'yı –dedi.

— Çıldırmışsın sen.

Sofiya uykuya dalarken sokuldu ona Varvara, fısıldadı kulağına:

— Var mısın, Düdya ile Alyoşka'yı zehirleyelim!!

Ürperdi Sofiya, bir şey söylemedi, gözlerini açtı sonra, gözlerini kırpmadan uzun süre baktı gökyüzüne.

— Anlaşılır –dedi.

— Anlaşılmaz. Düdya kocadı artık, bir ayağı zaten çukurda; Alyoşka'yı da içkiden geberdi sanırlar.

— Korkunç bir şey bu… Tanrı cezalandırır bizi.

— Cezalandırsın varsın…

İkisi de uyumuyor, konuşmadan düşünüyorlardı.

— Soğuk –dedi Sofiya. Titremeye başlamıştı.– Sabah yaklaştı galiba… Uyuyor musun?

— Hayır… –diye fısıldadı Varvara.– Benim sözüme bakma sen canım. Çok kızıyorum Allahın belalarına, ne söylediğimi bilmiyorum. Uyu artık, biraz sonra ortalık aydınlanacak… Uyu…

İkisi de sustular, durgunlaştılar, çok geçmeden uyudular.

Herkesten önce yaşlı kadın uyandı. Sofiya'yı uyandırdı, birlikte sundurmanın altına inekleri sağmaya gittiler. Biraz sonra kambur Alyoşka geldi. Kütük gibi sarhoştu, armonikası yoktu elinde. Üstü başı, dizleri toz toprak, saman içindeydi. Yolda düşmüş olsa gerekti. Yalpa vura vura yürüdü sundurmanın altına, soyunmadan, öyle olduğu gibi yığıldı kızağın içine, çok geçmeden horlamaya başladı. Güneş doğup da kilisenin tepesindeki haçlar, sonra evin pencereleri ışıldamaya başladığında, avlunun çiyle örtülü otları üzerinde ağaçların, kuyunun çıkrığının gölgeleri uzadığında kalktı Matvey Savviç, telaşlı.

— Kuzka kalk! –dedi. Atları koşma zamanı geldi! Çabuk ol!

Sabah canlılığı başlamıştı. Fırfırlı, kahverengi bir entari giyen genç çingene kadın avluya, yalağa getirdi atını. Kuyunun çıkrığı acıklı acıklı gıcırdadı, hızlı çarptı suya… Kuzka –üzeri çiyle kaplı, uykulu, uyuşuk– arabada oturuyor, tembel tembel ceketini giyiyor, yukarı çekilen kovadan kuyuya dökülen suların çıkardığı şırıltıyı dinliyor, soğuktan büzülüyordu.

Matvey Savviç seslendi Sofiya'ya:

— Teyzeciğim, benim delikanlıyı dürtüver de gidip koşsun atları arabaya!

O sırada pencereden bağırdı Düdya:

— Sofiya, çingene kadından hayvanını sulama parası bir kapik al! Fena alıştılar mendeburlar.

Sokakta koyunlar bir aşağı bir yukarı koşuşuyor, meliyorlardı. Kadınlar bağırıyorlardı çobana, ama kavalını üflemeyi sürdürüyordu çoban, elindeki sopayı sallıyor ya da ağır, kısık bas sesiyle karşılık veriyordu. İki koyun daldı avluya, kapıyı bulamayınca tahta perdenin dibinde dönüp durmaya başladılar. Gürültüden uyandı Varvara, yaygıyı kucağına alıp eve yürüdü. Yaşlı kadın bağırdı arkasından:

— Koyunları çıkarsaydın bari! Hanımefendi!

Eve girerken söylendi Varvara:

— Başka emriniz! Hizmetçiniz yok!

Arabanın tekerleklerini yağladılar, atları koştular. Düdya, elinde hesaplarla çıktı evden, taşlıkta oturdu; konuğun gece yatısı için, yulaf, hayvanları sulama için ne kadar ödemesi gerektiğini hesaplamaya koyuldu. Matvey Savviç.

— Yulaf için çok yazıyorsun dedeciğim –dedi.– Çok pahalı.

— Pahalıysa alma. Zorlayan yok seni.

Binmek için arabaya yürüdüklerinde bir süre oyalanmak zorunda kaldılar konuklar. Kuzka'nın şapkası kaybolmuştu. Matvey Savviç öfkeye bağırdı ona:

— Nereye attın onu, domuz yavrusu? Ne cehennemin dibine?

Korkudan allak bullak olmuştu Kuzka'nın yüzü. Arabanın çevresini birkaç kez koşarak dolaştı, orada bulamayınca avlu kapısına, oradan da sundurmanın altına koştu. Yaşlı kadınla Sofiya da yardım ediyorlardı ona. Matvey Savviç bağırıyordu:

— Kulaklarını uzatayım da gör! Ne uğursuz bir şeysin be!

Sonunda şapkayı arabanın içinde buldular. Kuzka ceketinin koluyla temizledi üzerindeki saman çöplerini, giydi, –arkadan kafasına indirmelerinden korkuyormuş gibi– yüzünde hâlâ bir korkuyla bindi arabaya. Matvey Savviç haç çıkardı, delikanlı asıldı dizginlere, yürüdü atlar, araba çıktı avludan.

1891

# *Korku*

Bir arkadaşımın öyküsü

Dmitri Petroviç Silin üniversiteyi bitirdikten sonra Petersburg'da devlet hizmetine girmiş, ama otuz yaşında görevden ayrılıp çiftliğiyle uğraşmaya başlamıştı. Çiftlik işleri oldukça iyiydi, ama gene de o kendi ortamında değilmiş gibi geliyordu bana. Petersburg'a dönse iyi ederdi kanısındaydım. Güneşten yanmış, eli yüzü tozdan bembeyaz, yorgunluktan bitkin bir durumda beni avlu kapısında ya da taşlıkta karşıladığı; sonra yemekte uykuyla cenkleştiği, karısı onu bir çocuk gibi yatmaya götürdüğü ya da uykusunu yenip de o yumuşak, yalvarıyormuş gibi yürekten sesiyle düşüncelerinden söz etmeye başladığı zamanlar, onu karşımda bir toprak sahibi, bir çiftçi değil, yalnızca çok çekmiş bir insan olarak görürdüm. Onun gerçekte çiftliğini falan umursamadığını, gününün geçmesinden başka bir şey düşünmediğini açık seçik görür gibi olurdum.

Ona konuk gitmeyi çok seviyordum. Kimi zaman iki üç gün kaldığım oluyordu çiftliğinde Evi de, parkı da, büyük meyve bahçesi de, çiftliğinin içinden geçen küçük dere de; biraz bezgin, karışık olsa bile açık seçik, anlaşılır felsefesi de hoşuma gidiyordu. Belki kendisini de seviyordum, ancak bu

konuda kesin bir şey söyleyemem. O zamanki duygularımı gereği gibi hâlâ bilemiyorum çünkü. Kafası çalışan, dürüst, hoşsohbet, içten bir insandı, ama –çok iyi anımsıyorum– çok önem verdiği sırlarından bana söz ederken de, ilişkimize dostluk adını verirken de tuhaf bir biçimde heyecanlandırırdı beni bu. Bir huzursuzluk duyardım içimde. Bana beslediği dostluk duygusunda rahatsız edici, ağır bir şey vardı. Bu duyguya olağan, arkadaşça ilişkileri seve seve yeğlerdim.

İşin aslı şuydu: Dmitri Petroviç'in karısı Mariya Sergeyevna çok hoşuma gidiyordu. Aşık değildim ona; ama yüzünden, gözlerinden, sesinden, yürüyüşünden çok hoşlanıyordum. Uzun süre görmeyince özlüyordum onu. Bu genç, güzel, nefis kadını düşünürken duyduğum hazzı, başka hiç kimseyi düşünürken duymuyorum. Onun için gizli, özel bir niyet beslediğim yoktu. Bir şey de ummuyordum. Ama yalnız kaldığımız zamanlar hep kocasının beni bir dost bildiğini anımsıyordum nedense, sıkılıyordum. Piyanoda sevdiğim parçaları çalarken ya da bana ilginç şeyler anlatırken büyük bir hazla dinliyordum onu; ama tam o sırada nedense, onun kocasını sevdiği, kocasının dostum olduğu, onun da bana kocasının dostu gözüyle baktığı düşünceleri geliyordu aklıma, keyfim kaçıyordu, durgunlaşıyordum, sıkılmaya başlıyordum. Bendeki bu değişiklik kaçmıyordu Mariya Sergeyevna'nın gözünden, o zaman genellikle şöyle diyordu:

— Dostunuz yanınızda olmayınca canınız sıkılıyor. Tarlaya adam yollayıp çağırtmalıyım onu.

Dmitri Petroviç gelince de,

— İşte geldi dostunuz –diyordu.– Yüzünüz gülsün artık.

İlişkilerimiz bir buçuk yıl böyle sürüp gitti.

Temmuzda bir pazar, işsiz güçsüzlükten Dmitri Petroviç ile ben, akşam yemeğine bir şeyler almak için, büyük bir köy olan Kluşino'ya gittik. Biz dükkânları dolaşırken güneş batmış, akşam –belki de ömrümün sonuna dek unutamayacağım o akşamı– olmuştu. Daha çok sabuna benzeyen peynir-

le, katran kokan taş gibi sucuk aldıktan sonra, bira olup olmadığını sormak için meyhaneye yollandık. Arabacımız atları nallatmaya nalbanta gitmişti, kendisine onu kilisenin yanında bekleyeceğimizi söylemiştik. Konuşa konuşa, aldığımız şeylere gülerek yürüyorduk. Bizim bölgede tuhaf bir adı olan –Kırk Çilekeş derlerdi ona– Gavrila Severov ya da kısaca Gavryuşa da hiç konuşmadan, bir dedektif gibi esrarlı bir biçimde arkamızdan geliyordu. Kısa bir süre evimde uşaklık etmişti Gavryuşa, ayyaşlığı yüzünden işine son vermiştim. Dmitri Petroviç'in yanında da çalışmış, gene aynı suç yüzünden işten çıkarılmıştı. Su katılmamış bir ayyaştı. Üstü başı gibi yaşamı da perişan, düzensizdi. Babası papazdı, annesi soylu bir aileden; demek doğuştan üstün sınıftandı; ama bir deri bir kemik, saygılı, her zaman terli yüzünü, artık kırlaşmaya başlamış sakalını, yırtık pırtık ceketini, hiç pantolonunun içine sokmadığı kırmızı gömleğini ne denli dikkatle incelediysem de, bizde üstünlük denen şeylerin en küçük bir izini bile bulamamıştım onda. Okumuş bir insan olduğunu söyler; papaz okulunda okuduğunu, sigara içtiği için okulu bitirmeden kovulduğunu, sonra başpiskoposluk korosunda söylediğini, iki yıl da manastırda kaldığını, ama –bu kez sigara içtiği için değil, "zayıflığı" yüzünden– oradan da kovulduğunu anlatırdı. İki ili bir baştan bir başa yayan dolaşmış, kilise başkanlığına da, bazı yönetim organlarına da birtakım dilekçeler vermiş, dört kez de yargıç karşısına çıkmıştı. Sonunda bizim bucağa takılıp kalmış; uşaklık, orman bekçiliği, köpek bakıcılığı, kilise bekçiliği etmiş; sonunda kucaktan kucağa dolaşan dul bir aşçı kadınla evlenmiş, iğrenç bir yaşamın içine temelli girmiş; pisliğe, kavga gürültüye zamanla öylesine alışmıştı ki, doğuştan üstün sınıftan olduğundan –bir masaldan söz ediyormuş gibi– kuşkuyla söz etmeye başlamıştı. O sıralar baytar ve iyi bir avcı olduğunu söyleyerek boş, işsiz güçsüz dolaşıyordu ortalarda. Karısı da kaçmıştı evden. Nereye gittiğini bilen yoktu.

Meyhaneden çıktıktan sonra kilisenin önüne gittik, sundurmanın altına oturup arabayı beklemeye koyulduk. Kırk Çilekeş biraz ötemizde durdu, gerektiğinde avucunun içine saygıyla öksürmek için elini ağzına götürdü. Ortalık yavaş yavaş kararıyordu. Akşam rutubetinin keskin kokusu vardı havada. Ay doğmak üzereydi. Yıldızlı, pırıl pırıl gökyüzünde yalnızca iki bulut vardı, ikisi de tam başımızın üzerindeydi. Biri büyük, biri daha küçüktü; ikisi de akşam kızıllığının hâlâ kaybolmadığı batıya doğru –tıpkı bir bebeğin annesinin arkasından koştuğu gibi– koşuyordu.

Dmitri Petroviç,

— Ne güzel bir akşam –dedi.

Kırk Çilekeş,

— Olağanüstü… –diye onayladı.

Avucunun içine öksürdü. Konuşmayı sürdürmek istediğini apaçık belli eden sokulgan bir tavırla ekledi:

— Nasıl oldu da bugün geldiniz buraya Dmitri Petroviç?

Dmitri Petroviç cevap vermedi. Kırk Çilekeş derin bir göğüs geçirdi, bize bakmadan mırıldandı.

— Yalnızca ulu Tanrı'ya hesabını vermek zorunda olduğum şeyler yüzünden acı çekiyorum. Evet, hiçbir umudu olmayan, yeteneksiz bir insanım, ama inanın, yiyecek bir lokma ekmeğim yokken köpekten de beterim… Bağışlayın beni Dmitri Petroviç!

Silin dinlemiyordu onu, başını iki yumruğuna dayamış, düşünüyordu. Kilise sokağın başında, yamaçtaydı; avluyu çevreleyen parmaklıkların arasından dere, karşı kıyıda derenin suladığı çayırlar, çevresinde insan ve atların siyah gölgelerinin dolaştığı parlak, kızıl bir ateş görünüyordu. Ateşin ötesinde küçük küçük ışıklar vardı. Küçük bir köyün ışıklarıydı bunlar… Şarkı söylüyorlardı orada.

Dereden de, yer yer çayırlardan da bir sis tabakası ağır ağır yükseliyordu. Bu süt gibi beyaz, kesif sis uzun parçalar halinde, yıldızların sudaki yansımalarını örterek, söğütlerin

dallarına takılarak dolaşıyordu. Sanki bazıları kucaklaşıyor, bazıları öne eğilerek selam veriyor; bazıları da papaz cüppesininki gibi geniş yenli kollarını dua ediyormuş gibi havaya kaldırıyordu… Dmitri Petroviç'i hayaletler, ölüler üzerine düşünmeye zorlayan da onlardı besbelli. Bana döndü, dudaklarında elemli bir gülümseme,

— Söyler misiniz dostum –dedi,– korkunç, esrarlı, akıl almaz bir şey anlatmak istediğimizde niçin günlük yaşamdan değil, ille de hayaletlerden, ölülerden söz açarız hep?

— Anlaşılmayan şeyler korkunçtur.

— Siz yaşamı anlayabiliyor musunuz? Söyler misiniz, bu dünyadaki yaşamı ölümden sonraki yaşamdan daha mı çok anladığınızı sanıyorsunuz?

Dmitri Petroviç iyice yakınıma sokuldu, öyle ki, soluğunu yanağımda hissediyordum. Akşamın alacakaranlığında soluk, zayıf yüzü daha bir soluk, siyah sakalı kurumdan da siyah görünüyordu. Bana korkunç bir şey anlatmaya hazırlanıyormuş gibi bir hüzün, içtenlik, biraz da korku vardı gözlerinde. Gözlerimin içine bakıyor, her zamanki o yalvarmaklı sesiyle anlatıyordu:

— Bu dünyadaki yaşam da, ölümden sonraki yaşam da aynı derecede anlaşılmaz, korkunçtur. Hayaletlerden korkan bir insan benden de, şu ışıklardan da, gökyüzünden de korkmalıdır. Çünkü şöyle bir düşünecek olursak, bütün bunların hiç de öteki dünyadan gelenlerden daha az ulaşılmaz, daha az akıl almaz olmadıklarını görürüz. Prens Hamlet mezarında yanına gelecek hayaletlerden korktuğu için öldüremiyordu kendini. Onun bu ünlü monologunu çok severim, ama açık söylemek gerekirse, bu monolog hiçbir zaman derinden etkilememiştir beni. Bir dost olarak bütün içtenliğimle söyleyeceğim size. Üzgün olduğum zamanlar, bazen öleceğim saati canlandırırım gözlerimin önünde, en korkunçlarından binlerce hayalet görürüm; sonunda, bana acı veren bir heyecana, bir kâbusa varıncaya dek zorlarım hayal gücümü; inanın,

gerçek yaşamdan daha korkunç görünmez bana bütün bunlar. Doğrusunu isterseniz, korkunçtur hayaletler, ama bunun yanında yaşam da korkunçtur. Size şunu söyleyeyim dostum, yaşamı anlamıyorum ben. Ondan korkuyorum da. Bilmiyorum, belki hasta, ruhsal dengesi bozulmuş bir insanım. Sağlığı yerinde, olağan bir insan her şeyi anladığını, duyduğunu, gördüğünü sanır, gel gelelim, ben yitirdim bu duyguyu, günden güne de korkuyla zehirliyorum kendimi. Boşluktan korkmak hastalığıdır bu. Gördüğünüz gibi, ben de yaşamdan korkmak hastalığına yakalanmış durumdayım. Çimenlerin üzerinde yatarken, daha bir gün önce dünyaya gelmiş, hiçbir şeyden haberi olmayan küçücük bir böceğe bakarken, bu hayvancağızın yaşamının baştan sona katı bir korku olduğunu düşünür, onda kendimi görürüm.

— Özellikle neden korkuyorsunuz? –diye sordum.

— Her şeyden. Doğuştan duygulu bir insan değilim. Ölümden sonraki yaşamdı, insanlığın kaderiydi, böyle şeylerle pek az ilgilenirim. Gökyüzünün yücelerine çıktığım da seyrektir. Beni en çok korkutan, hiçbirimizin kurtulamadığımız, saklayamadığımız günlük bayağılıklardır. Davranışlarımda nelerin gerçek, nelerin aldatıcı olduğunu anlayacak yetenekte değilim. Bu yüzden de korkuyorum davranışlarımdan. Yetiştirilişimin ve yaşam koşullarının beni dar bir yalan çemberinin içine soktuğunu; yaşamımın bütünüyle, her gün kendimi de, başkalarını da aldatmaktan, sonra bunu fark etmemekten oluştuğunu çok iyi biliyorum. Ömrümün sonuna dek bu yalandan kurtulamayacağım düşüncesi dehşete düşürüyor beni. Bugün bir şey yapıyorum, bunu neden yaptığımı yarın anlayamıyorum. Petersburg'da devlet hizmetine girdim, korktum; tarımla uğraşmak için buraya geldim, gene korktum… Çok az şey bildiğimizi, bu yüzden de her gün yanıldığımızı, haksızlıklar ettiğimizi, başkalarını yok yere suçladığımızı, mutsuz ettiğimizi; tüm gücümüzü bize hiç de gerekli olmayan, yaşamamızı engelleyen şeylere

harcadığımızı görüyorum. Bütün bunların neye, kime yaradığını bilmediğim, anlayamadığım için de korkuyorum. İnsanları anlamıyorum ben dostum, korkuyorum onlardan. Köylülere bakınca dehşete kapılıyorum. Bu insanların hangi yüce amaçlar uğruna acı çektiklerini, niçin yaşadıklarını anlayamıyorum. Yaşam bir haz ise, köylüleri gereksiz ve artık insanlar saymak gerekir; yok eğer yaşamın anlamı da, amacı da yokluk ile katı, umutsuz bir bilgisizlikse, o zaman bu işkencenin kimin işine yaradığını, ne için sürdürüldüğünü anlayamıyorum… Hiç kimseyi, hiçbir şeyi anlayamıyorum. –Kırk Çilekeş'i gösterdi Dmitri Petroviç.– Gelin de şu yaratığı anlayın şimdi! Düşünün!

İkimizin de kendisine baktığımızı fark edince avucunun içine saygılı saygılı öksürdü Kırk Çilekeş.

— İyi, soylu beylerimin yanında her zaman için güvenilir bir uşak olmuşumdur –dedi.– Ama hep şu alkol yüzünden… Şimdi büyüklüğünüzü gösterip de, şu değersiz insana bir iş verseydiniz ağzıma bir daha içki koymayacağıma tasviri öperdim. Sözüm sözdür benim!

Kilise bekçisi yanımızdan geçti, şaşkın şaşkın baktı bize, çanın ipini çekmeye başladı. Çan, akşamın sessizliğini bozarak ağır ağır, uzun uzun on kez vurdu.

Dmitri Petroviç,

— Saat on olmuş! –dedi.– Gidelim artık. –Göğüs geçirdi.– Evet dostum. Görünüşte korkunç bir şeyin bulunmaması gereken günlük düşüncelerimden ne denli korktuğumu bilseniz! Düşünmemek için işe veriyorum kendimi, gece ölü gibi uyumak için bitkin düşene dek çalışıyorum. Çocuklar, karım… başkaları için olağan şeylerdir bunlar, oysa bana öylesine ağır geliyorlar ki dostum!

Yüzünü ovuşturdu, hıçkırdı, gülmeye başladı.

— Ne budala bir insan olduğumu anlatabilmeyi çok isterdim size! –dedi.– Herkes sevimli bir karım, güzel çocuklarım olduğunu, benim de iyi bir aile babası olduğumu söylüyor.

Mutlu sanıyorlar beni, gıpta ediyorlar bana. Madem bu kadar açık konuştum, aramızda kalacağına inandığım için, her şeyi söyleyeceğim size: Mutlu aile yaşamım acı bir yanlışlıktan başka bir şey değildir. Korkutuyor da beni bu yaşam.

Zoraki gülümsemesi çirkinleştirmişti yüzünü. Belime doladı kolunu, alçak sesle devam etti:

— Gerçek bir dostumsunuz siz benim, güveniyorum size, derin bir saygı duyuyorum. Dostluk denen şey, bizi ezen sırlarımızı dışa vurabilmemiz, onlardan kurtulabilmemiz için verilmiştir bize. İzin verin de, bana duyduğunuz dostluktan yararlanayım, içimi tüm gerçekleriyle açayım size. Öylesine göz kamaştırıcı, güzel sandığınız aile yaşamımdır benim mutsuzluğumun da, korkumun da başlıca kaynağı. Çok tuhaf bir biçimde, aptalca evlendim. Şunu belirteyim ki, düğünden önce deli gibi seviyordum Maşa'yı, iki yıl da uğraştım onu elde edebilmek için. Beş kez evlenme önerisinde bulundum, bana karşı en küçük bir ilgi duymadığı için beş kez "hayır" cevabı verdi. Altıncısında, artık aşk ateşiyle iyice yanıp tutuşmaya başladığım için önünde diz çöküp, sadaka ister gibi, benimle evlenmesi için yalvardığımda razı oldu… "Sizi sevmiyorum, ama sadık bir eş olacağım size…" dedi. Böylesine bir koşulu büyük bir sevinçle karşıladım. Bunun ne anlama geldiğini o zaman anlıyordum, ama şimdi –yemin ederim– anlamıyorum. "Sizi sevmiyorum, ama sadık bir eş olacağım size…" Ne demekti bu? Sis gibi, karanlık gibi anlaşılmaz bir şey… Şimdi de, evliliğimizin ilk gününde olduğu kadar çok seviyorum onu, ama görünüşe bakılırsa, o hâlâ ilgisiz bana karşı. Evden uzaklaştığım zamanlar seviniyor buna. Beni sevip sevmediğini bilmiyorum, bilmiyorum bunu, bilmiyorum, ama bir çatı altında yaşıyoruz, çocuklarımız var, her şeyimiz ortak… Ne anlamı var bütün bunların? Ne yararı var? Bir şey anlıyor musunuz dostum? Acımasız bir işkence bu! İlişkimizden bir şey anlamadığım; bazen ondan, bazen kendimden, bazen de hem ondan, hem kendimden

nefret ettiğim için kafamın içinde her şey birbirine karıştı. Kendi kendime acı çektiriyorum, giderek basitleşiyorum; oysa o inadına, günden güne güzelleşiyor, daha bir ilginç oluyor… Bence saçları çok güzeldir, dünyadaki bütün kadınlardan daha bir başka güler. Seviyorum onu, bu sevgimin umutsuz bir sevgi olduğunu da biliyorum. İki çocuğumun annesi olan kadına beslediğim umutsuz bir sevgi! Anlaşılabilecek şey mi bu? Hayaletlerden de korkunç değil mi?

Dmitri Petroviç iyice duygulanmıştı. O anda arabacının sesi duyulmasaydı, daha uzun süre konuşacaktı. Arabamız geldi. Bindik. Kırk Çilekeş, şapkasını çıkarıp, değerli elimize, kolumuza dokunmak için çoktan beni fırsat kolluyormuş gibi yardım etmişti arabaya binmemize.

Başını yana eğip, gözlerini kırpıştırarak,

— Dmitri Petroviç; izin verin çalışayım çiftliğinizde.–dedi.– Büyüklüğünüzü gösterin! Yoksa açlıktan öleceğim!

— Pekâlâ –dedi Silin.– Gel, iki üç gün kal, sonra bakarız…

Kırk Çilekeş sevindi.

— Baş üstüne efendim! Hemen geleceğim.

Eve kadar altı versta yolumuz vardı. Dmitri Petroviç, sonunda içini bir dostuna dökebildiği için hoşnut, yol boyunca bırakmadı belimi. Şimdi keder, korku değil, neşe vardı konuşmasında. "Aile yaşamım düzenli olsaydı, çoktan Petersburg'a dönmüş, orada bilimle uğraşmaya başlamış olurdum," diyordu. Üstün yetenekli bunca genci köye süren esintinin aslında kötü bir esinti olduğunu söylüyordu. Rusya'da buğday da, çavdar da çok vardı, ama bilgili insan çok azdı. Yetenekli gençlerin bilimlerle, sanatlarla, politikayla ilgilenmesi gerekirdi. Böyle gençlerin başka bir yol tutmaları akılsızlıktı. Felsefe yapmak büyük haz veriyordu ona. Odunluk ağaç kesimi satışına gitmek zorunda olduğu için yarın sabah erkenden benden ayrılmak zorunda olduğu için çok üzüldüğünü söylüyordu.

Oysa ben sıkılıyordum. Bir huzursuzluk vardı içimde, Dmitri Petroviç'i aldatıyormuşum gibi geliyordu bana. Ama aynı anda da sanki sevinçliydim. Ağır ağır doğmakta olan aya bakarken, her zaman şık giyinen, hoş, değişik kokular sürünen uzun boylu, sarışın bir kadını getiriyordum gözümün önüne. Bu kadının kocasını sevmediğini düşünmek nedense neşelendiriyordu beni.

Eve gelince sofraya oturduk. Getirdiğimiz yiyeceklerle ağırlıyordu bizi Mariya Sergeyevna, gülümsüyordu. Saçlarının gerçekten çok güzel olduğunu, gülümseyişinin hiçbir kadınınkine benzemediğini o akşam fark ettim. Bakışlarımla hep onu izliyordum. Her hareketinde, her bakışında kocasını sevmediğinin belirtilerini arıyordum. Görüyordum da sanki…

Çok geçmeden Dmitri Petroviç uykuyla cenkleşmeye başlamıştı. Yemekten sonra on dakika oturdu.

— Siz bilirsiniz ama dostlarım, benim yarın sabah üçte kalkmam gerek –dedi.– İzninizle gidip yatacağım.

Şefkatle öptü karısını. Elimi içtenlikle, uzun uzun sıktı. Gelecek hafta yüzde yüz gene geleceğime söz aldı benden. Sabah uyuyup kalmamak için yatmaya bahçedeki küçük eve gitti.

Mariya Sergeyevna geceleri –Petersburglular gibi– çok geç yatardı. Şimdi nedense bir sevinç veriyordu bana bu.

Yalnız kaldığımızda,

— Evet! –diye başladım.– Piyanoda bir şeyler çalıp da, sizi dinlemek mutluluğunu tattıracak mısınız bana?

Aslında müzik falan dinlemek istediğim yoktu, ama konuşmaya nereden başlayacağımı bilemiyordum. Piyanonun başına oturdu Mariya Sergeyevna, çalmaya başladı. Neler çaldığını anımsamıyorum. Hemen yanında oturuyordum. Beyaz, yumuşacık ellerine bakıyor, kayıtsız, durgun anlatımlı yüzünden bir şeyler okumaya çalışıyordum. Nedense birden gülümsedi Mariya Sergeyevna başını çevirip bana baktı.

— Dostunuz yokken canınız sıkılıyor –dedi.

Gülümsedim.

— Dostluk için buraya bir kez gelmek yeterdi, oysa ben haftada birkaç kez geliyorum.

Böyle söyledikten sonra kalktım, odanın içinde dolaşmaya başladım. Heyecanlandım. O da kalktı, şöminenin yanına gitti.

İri, ışıl ışıl gözlerini gözlerimin içine dikip,

— Bununla ne demek istiyorsunuz? –diye sordu.

Cevap vermedim.

Mariya Sergeyevna bir an düşündükten sonra devam etti:

— Yalan söylediniz… Buraya yalnızca Dmitri Petroviç için geliyorsunuz. Eh, bir diyeceğim yok buna. Günümüzde böylesine güçlü dostluk pek seyrek görülür.

"Ne demezsiniz!" diye geçirdim içimden. Ne söyleyeceğimi bilmeden,

— Bahçede biraz dolaşmak ister miydiniz? –diye sordum.

— Hayır.

Taraçaya çıktım. Kafamın içi karıncalanıyordu sanki, heyecandan üşüyordum. Konuşmamızın son derece önemsiz bir konuşma olacağından, birbirimize önemli bir şey söyleyemeyeceğimizden, ama hayal bile edemediğim şeyin bu gece gerçekleşeceğinden kuşkum yoktu. Evet, ya bu gece, ya hiçbir zaman…

Yüksek sesle,

— Ne güzel bir gece! –dedim.

— Benim için hiçbir anlamı yok –dedi.

Odaya girdim. Mariya Sergeyevna deminki gibi şöminenin yanında, elleri arkasında ayakta duruyor, düşünüyordu. Yana bakıyordu.

— Sizin için böyle güzel bir gecenin neden hiçbir anlamı olmuyor? –diye sordum.

— Canım sıkılıyor da ondan. Sizin canınız, dostunuz yanınızda değilken sıkılıyor, oysa benimki her zaman… Ama neyse… sizin için bir anlamı olamaz bunun.

Piyanonun başına oturdum, parmaklarımı birkaç kez gezdirdim tuşlarda. Mariya Sergeyevna'nın sözünü bitirmesini bekliyordum. Yüzüme öfkeli öfkeli bakarak, üzüntüsünden ağlamaya hazırlanıyormuş gibi,

— Kibarlığı bırakın lütfen –dedi.– Uyumak istiyorsanız gidin yatın. Dmitri Petroviç'in dostu olduğunuz için, onun karısının yanında çile doldurmak zorunda olduğunuz sanmayın. Benim için fedakârlık edilmesinden hoşlanmam. Gidin lütfen.

Gitmedim elbette. Mariya Sergeyevna taraçaya çıktı, ben odada kaldım, beş dakika karıştırdım notaları. Sonra ben de çıktım. Perdelerin gölgesinde yan yana duruyorduk. Önümüzde, taraçanın ay ışığının vurduğu basamakları vardı. Çiçek tarhlarında, iki yanı ağaçlı yolların sarı kumlarında ağaçların siyah gölgeleri uzanıyordu.

— Yarın benim de gitmem gerek –dedim.

Mariya Sergeyevna alayı,

— Elbette –dedi,– kocam evde yokken kalamazsınız burada. Düşünüyorum da, bana aşık olsaydınız, ne mutsuz olurdunuz! Durun hele, günün birinde tutup boynunuza atılacağım… Benden ne büyük bir dehşetle kaçacağınıza bakacağım, ilginç bir şey olacak…

Sesinde de, sözlerinde de, soluk yüzünde de öfke vardı, ama gözlerinin içi en duyarlı, en tutkulu bir sevgiyle dopdoluydu. Şimdi bu güzel yaratığa kendi malımmış gibi bakıyordum. Kaşlarının ömrümde hiçbir kadında görmediğim kadar parlak, göz kamaştırıcı olduğunu ilk kez o anda fark ettim. Onu kendime çekebileceğim, okşayabileceğim, pırıl pırıl saçlarına dokunabileceğim düşüncesi bir anda korkunç derecede büyük, dağ gibi bir düşünceymiş gibi göründü bana. Gülümsedim, gözlerimi kapadım,

— Neyse… –dedi,– geç oldu. İyi uykular.

Arkasından ben de içeri giriyordum.

— İyi uykular dilemeyin bana –dedim,– istemiyorum. Sakin geçecekse, lanetlerim bu geceyi.

Mariya Sergeyevna'nın eli avucumun içinde, onu kapıya kadar geçirirken yüzünden beni anladığını, benim de onu anladığım için mutlu olduğunu okudum.

Odama gittim. Masamın üzerinde, kitapların yanında Dmitri Petroviç'in kasketi duyuyordu; bu onun dostluğunu anımsattı bana. Bastonumu alıp bahçeye çıktım. Sis , tabaka tabaka yükseliyordu topraktan, akşam derenin üzerinde gördüğüm hayaletler ağaçların, çalılıkların çevresinde– onları kucaklayarak– yükseliyordu. Konuşabilmeyi ne çok isterdim onlarla!

Olağanüstü berrak havada her yaprak, her çiy tanesi açık seçik görünüyordu; her yanı kaplamış sessizliğin içinden uykulu gülümsüyordu bana. Yeşil boyalı bankların yanından geçerken Shakespeare'nin bilmem hangi oyunundan şu sözcükleri anımsadım: "Ay ışığı ne tatlı uyukluyor şu bankın üzerinde!"

Bahçede küçük bir tümsek vardı. Çıkıp üzerine oturdum. Büyüleyici bir duygu sarmıştı tüm varlığımı. Biraz sonra Mariya Sergeyevna'yı kollarımın arasına alacağımı, o güzelim bedenini saracağımı, parlak kaşlarından öpeceğimi kesinkes biliyordum; ama buna inanmamak, kendi kendimi üzmek istiyordum; bana böylesine az acı çektirdiği, hemen teslim olduğu için üzülüyordum. Birden ağır ağır yürüyen birinin ayak sesini duydum. İki yanı ağaçlı yolda orta boylu bir adam gördüm. Kırk Çilekeş'ti bu. Bir banka oturdu, derin bir soluk aldı, üç kez haç çıkardı, uzandı. Bir dakika sonra doğruldu, öbür yanına yattı.

— Ah yaşam ah! –diye mırıldandı.– Mutsuz, acı yaşam!

Onun sıska, eğri bedenine bakarken; kısık, derin soluk alışına kulak verirken, o gün öyküsünü dinlediğim başka bir mutsuz, acı yaşamı anımsadım. İçinde bulunduğum sevinç dolu ruhsal durum dehşete düşürdü beni, korktum. Tümsekten indim eve yürüdüm.

"Dmitri Petroviç yaşamın korkunç olduğunu söylüyor," diye geçiriyordum içimden. "Yaşam üzerine başka türlü düşünmek gerekir. Yaşam onu ezip yok edene kadar alabildiğince çok şey almalıdır ondan."

Mariya Sergeyevna taraçadaydı. Bir şey söylemeden kollarımın arasına aldım onu, büyük bir tutkuyla kaşlarını, şakaklarını, boynunu öpmeye başladım…

Odamda, beni çoktan, bir yılı aşkın bir zamandan beri sevdiğini söyledi. Sevgisine inanmam için yeminler ediyor, ağlıyor, onu alıp evime götürmem için yalvarıyordu. Ay ışığında yüzüne bakmak amacıyla pencerenin önüne götürdüm onu. Çok hoş bir düş gibi geliyordu bana; onun bir düş değil de, gerçek olduğuna kendimi inandırmak için zaman geçirmeden kollarımın arasına aldım onu. Hanidir böylesine coşkun bir sevinç duymamıştım… Ama gene de çok uzaklarda, ruhumun derinliklerinde bir yerde sıkılma duygusuna benzer bir şey vardı, huzursuzdum. Mariya Sergeyevna'nın beni sevmesinde de, Dmitri Petroviç'in dostluğunda olduğu gibi insanı rahatsız eden ağır bir şey vardı. Gözyaşlarıyla, yeminlerle dolu büyük, ciddi bir aşktı bu; oysa ben ciddi hiçbir şeyin –gözyaşının da, yeminin de, gelecek üzerine konuşmanın da– olmasını istemiyordum. Bu ay aydınlık gece yaşamımızdan parlak bir göktaşı gibi gelip geçsin, benim istediğim buydu.

Saat üçte odamdan çıktı Mariya Sergeyevna; kapıda durmuş, arkasından bakıyordum. Koridorun ucunda birden Dmitri Petroviç göründü. Kocasıyla karşılaşınca irkildi Mariya Sergeyevna. Yana çekilip yol verdi ona. Her halinde bir tiksinti vardı. Dmitri Petroviç tuhaf tuhaf gülümsedi, öksürdü, odama girdi. Yüzüme bakmadan,

— Akşam kasketimi unutmuşum burada… –dedi.

Buldu kasketini, iki eliyle giydi. Sonra şaşkınlık okunan yüzüme, terliklerime baktı, kendisininkine hiç benzemeyen kısık, çok değişik bir sesle,

— Hiçbir şey anlamamak benim kaderim galiba –diye mırıldandı.– Siz bir şey anlayabiliyorsanız… kutlarım sizi. Gözlerimde bir perde var sanki…

Öksürerek çıktı odadan. Pencereden bakınca ahırın önünde gördüm onu. Atları yaylıya kendi koşuyordu. Elleri titriyordu, acele ediyor, arada bir dönüp eve bakıyordu. Dehşet içinde olsa gerekti. Sonra yaylıya bindi; yüzünde peşine düşeceklerinden korkuyormuş gibi tuhaf bir anlatım, kırbacı indirdi…

Biraz sonra ben de çıktım. Güneş doğmak üzereydi. Akşamki sis ürkekçe çalılara, yamaçlara sokulmuştu. Sürücü yerinde Kırk Çilekeş oturuyordu. İçkiyi nereden bulmuşsa, kafayı çekmişti gene, sarhoş sarhoş konuşuyordu durmadan.

— Kuş gibi özgür bir insanım ben! Merak edersiniz belki, söyleyeyim, soyu sopu belli, saygıdeğer bir yurttaşım!

Atlara bağırıyordu:

— Hadi aslanlarım, deh!

Dmitri Petroviç'in aklından çıkmayan o korku bana geçmişti şimdi. Olanları düşünüyor, bir şey anlayamıyordum. Kargalara bakıyordum, uçmaları tuhaf geliyordu bana, korku veriyordu.

Şaşkınlık, umutsuzluk içinde soruyordum kendi kendime:

— Neden yaptım bunu? Neden başka türlü değil de, böyle oldu? Mariya Sergeyevna'nın beni gerçekten sevmesi, Dmitri Petroviç'in kasketini almaya odama gelmesi kim için, ne için gerekliydi? Neden unuttu odamda kasketini?

Aynı gün Petersburg'a gittim. Dmitri Petroviç'i de, karısını da bir daha hiç görmedim. Ayrılmamışlar, öyle diyorlar.

1892

# *Sürgünde*

Takma adı Tolkovıy olan ihtiyar Semyon ile adını hiç kimsenin bilmediği Tatar delikanlı kıyıda, açık havada yaktıkları ateşin yanında oturuyorlardı. Öteki üç kürekçi kulübedeydi. Altmış yaşlarındaydı Semyon. Zayıf, dişsizdi, ama omuzları genişti, dinç bir görünüşü vardı. Çakırkeyifti, şimdiye kadar çoktan gidip yatmış olması gerekirdi ama, cebinde daha yarım şişe vardı. Kulübede çocukların ondan votka isteyeceklerinden korkuyordu. Tatar hastaydı, çok bitkindi, üzerindeki eski püskülere sarınmış, Simbirsk ilinde yaşamın ne güzel olduğunu, geride bıraktığı karısının ne güzel, ne akıllı bir kadın olduğunu anlatıyordu. Yirmi beş yaşında vardı yoktu, ama şimdi ateşin ışığında soluk benzi, kederli yüzü bir çocuk gibi gösteriyordu onu. Tolkovıy,

— Öyle –diyordu.– Cennet değildir elbette burası. Kendin de görüyorsun zaten: Su, çıplak kıyılar, ne yana bakarsan kil toprak, başkaca da bir şey yok… Kutsal yortu geçeli hanidir, ırmakta hâlâ parça, parça buzlar var. Bu sabah kar yağdı gene.

Tatar,

— Kötü! Kötü! –dedi.

Korkuyla baktı çevresine.

On adım önlerinde kapkaranlık, soğuk ırmak akıyordu; homurdanıyor, parça parça götürdüğü killi kıyıya çarpıyor, sonra da bilinmeyen uzak bir denize doğru hızla akıp gidiyordu. Kürekçilerin "çatana" dedikleri mavnanın simsiyah, kocaman karaltısı duruyordu kıyıda. Karşı kıyıda ta uzaklarda, birtakım ateşler arada bir sönecek gibi olup gene parlayarak yılan gibi kıvrılıyordu. Geçen yılın otlarını yakıyorlardı. Bu ateşlerin söndükleri yerleri karanlık kaplıyordu gene. Küçük buz parçalarının mavnaya çarptıkları duyuluyordu. Islaktı hava, soğuktu…

Başını kaldırıp gökyüzüne baktı Tatar. Burada da köyündeki, gibi çok yıldız vardı, köyü gibi her yan kapkaranlıktı burada da, ama bir şey eksikti sanki. Köyündeki, Simbirsk ilindeki yıldızlara benzemiyorlardı buradakiler, gökyüzü de bezemiyordu.

— Kötü! Kötü! –diye yineledi.

Tolkovıy güldü.

— Alışırsın! Gençsin daha, başında kavak, yelleri esiyor, ağzın süt kokuyor. Akılsızlığından, dünyada senden mutsuzu yokmuş gibi geliyor sana, ama zaman gelecek, "Herkese benimki gibi yaşam versin Tanrı," diyeceksin. Beni görüyorsun. Bir hafta sonra su alçalacak, salı kuracağız, siz hepiniz başınızı alıp Sibirya'da dolaşmaya gideceksiniz. Ben burada kalacağım, kıyıdan kıyıya gidip gelmeye başlayacağım. Yirmi yıldır böyle gider gelirim. Gecem gündüzüm yoktur. Balıklar suyun altında, ben üstünde. Gene de şükürler olsun Tanrı'ya. Bir eksiğim, sıkıntım yok. Herkese böyle yaşam versin Tanrı.

Ateşe birkaç çalı attı Tatar, daha yakınına uzandı.

— Babam hastadır –dedi.– O ölünce karımla anam buraya gelecekler. Söz verdiler bana.

Tolkovıy.

— Ne yapacaksın karınla anamı? –diye sordu.– Aptallık seninkisi kardeşim. Şeytan çeliyor aklını böyle, kov onu için-

den. Kulak asma Allahın belasına! Seni avucunun içine almasına göz yumma! Kadından söz etti mi sana, inadına "istemiyorum" diyeceksin. Özgürlükten söz etti mi, hemen koyuverme kendini, "istemiyorum!" de. Hiçbir şey gerek değil sana artık! Ne baban var, ne anan, ne karın, ne özgürlüğün, ne evin barkın, ne de dikili bir ağacın! Hiçbir şey gerek değil sana! Hepsini sil at kafandan!

Şişeden bir yudum daha aldı Tolkovıy, devam etti:

— Basit bir köylü değilim ben, kardeşceğizim, uşak falan da değilim, kilisede zangoçtu babam, buraya sürülmeden önce de Kursk'da redingotla dolaşırdım. Ama şimdi kendimi öyle alıştırdım ki, çıplak yerde yatıp uyuyabiliyor, karnımı otla doyurabiliyorum. Gene de, "Herkese böyle yaşam versin Tanrım" derim. Bir sıkıntım yok, hiç kimseden de bir korkum… Dünyada benden zengin, benden özgür insan olamazmış gibi geliyor bana. Beni Rusya'dan buraya yolladıkları gün "hiçbir şey istemiyorum!" diye verdim kararımı. Karımı da, doğup büyüdüğüm yerleri de, özgürlüğü de çok fısıldadı durdu kulağıma şeytan, ama hava aldı… Hep aynı cevabı verdim kendisine: "Hiçbir şey gerek değil bana!" Tuttuğum yoldan dönmedim, gördüğün gibi, gayet güzel bir yaşamım var şimdi, yakınmıyorum durumundan. Gel gelelim, şeytana yüz veren, onu bir kerecik olsun dinleyen bir insan mahvolmuş demektir, kurtuluş yoktur onun için artık. Tepesine kadar batar batağa, çıkamaz bir daha… Yalnızca senin gibilerin, aklı kıt köylülerin kendilerini felakete sürüklediklerini sanma sakın, okumuşlardan da, yüksek çevreden olanlardan da çıkıyor bu kuyuya düşen. On beş yıl önce bir beyi sürdüler buraya. Babasının vasiyetnamesinde değişiklikler yapmış, kardeşlerinin hakkını yemiş galiba. Prens ya da baron gibi bir şey olduğunu söylüyorlardı. Kim bilir, belki de basit bir memurdu… Neyse, uzatmayalım, buraya gelir gelmez ilk işi Muhotinskoye'de bir evle bir yer aldı kendine. "Geçimini kendi emeğimle, kendi alın terimle kazana-

cağım." diyordu. "Artık bir bey değil, bir sürgünüm çünkü." –"Ne denir," diye geçiriyordum içimden, "Tanrı yardımcın olsun, güzel bir şey." O zamanlar genç, çalışkan, titiz bir insandı. Ekin bile biçerdi, kimi zaman balığa çıkar, atla altmış versta yola gider gelirdi. Ne yazık ki, daha birinci yıldan başlamıştı Gırino'ya postaneye gidip gelmeye. Benim salla ırmağı geçerken ayakta durur, içini çekerek şöyle derdi: "Ah Semyon, nedense uzun zamandan beri para yollamıyorlar bana!" –"Para gerek değil size Vasili Sergeiç" derdim, "Ne yapacaksınız parayı? Geçmişi bırakın artık, silip atın kafanızdan; geçmişiniz hiç olmamış, yalnızca bir düş görmüşsünüz gibi unutun her şeyi, yeni baştan başlayın yaşama. Aldırmayın şeytanın dediklerine, iyilik düşünmez sizin için, ağına düşürmeye çalışır sizi yalnızca. Şimdi para istiyorsunuz, bir zaman sonra bakarsınız başka başka şeyler ister canınız. Mutlu olmak istiyorsanız hiçbir şey istememeye bakın. Evet… Kader bizi kötü bir biçimde horladıysa, hiç de sadaka istememiz gerekmez ondan… ayaklarına kapanmamız gerekmez; tersine, küçümsemeliyiz onu, alaya almalıyız. Yoksa o alay eder bizimle." Hep böyle söylerdim ona işte… Aradan iki yıl geçmişti ki, bir gün bu yana geçiriyordum onu, durmadan ellerini ovuşturarak gülümsüyordu: "Gırino'ya karımı karşılamaya gidiyorum." diyordu. "Benim özlemime dayanamamış, sonunda kalkıp yola çıkmış. İyi bir insandır karım, bir melektir…" Sevincinden durduğu yerde duramıyordu… Ertesi gün karısıyla döndü. Genç, güzel bir kadındı, şapka vardı başında, kucağında da küçük bir kız çocuğu. Bir sürü bavul getirmişti. Benim Vasili Sergeiç ise pervaneydi çevresinde, bakmaya kıyamıyordu yüzüne, övüyordu onu, göklere çıkarıyordu… "Evet kardeşim Semyon, Sibirya'da da insanlar var!" –"Eh," diye geçiriyordum içimden, "bir gün gelir görüşürüz. Çok sürmez bu sevincin." O günden sonra her gün Gırino'ya inmeye başladı. Rusya'dan para bekliyordu. Çok para gerekti ona. "Benim

için burada, Sibirya'da gençliğini, güzelliğini çürütüyor karım, kötü kaderimi paylaşıyor, bu yüzden ben de her çeşit hazzı ayağına getirmeliyim…" Hanımefendinin canı sıkılmasın diye memurlarla, olur olmaz bir sürü insanla dostluk kurdu. Kuşkusuz bunca insanı yedirip içirmek gerekiyordu. Sonra bir piyano, hep kanepelerin üzerinde yatan tüylü bir fino –geberesice– alması gerekmişti… Anlayacağın gösterişli, masraflı bir yaşam sürdürüyorlardı. Hanımefendi çok kalmadı yanında. Ona göre yerler miydi buralar? Kil topraktan, sudan, soğuktan başka bir şey yoktu ki burada; ne bir sebze bulabilirdin, ne de bir meyve. Her yanda kara cahil, üstelik sarhoş insanlar, kabalık… Oysa başkentli, çıtkırıldım bir hanımefendiydi o. Sıkıldı burada tabii. Hem sonra, kim ne derse desin, kocası da bir bey değildi artık, gurur duymuyordu onun karısı olmaktan. Aradan üç yıl geçmişti, hiç unutmam, Uspen yortusu yaklaşmıştı, bir gece karşı kıyıdan seslendiler bana. Salla geçtim karşıya, baktım hanımefendi. Sıkı sıkı giyinmişti, yanında da memurlardan, genç biri vardı. Bir troykaya binmişlerdi… Bu yana geçirdim onları, yel gibi uçup gittiler! Sabah erken çift atlı bir arabayla dörtnala geldi Vasili Sergeiç. "Semyon, karım gözlüklü bir adamla geçti mi buradan?" Geçti efendim, ara bulursun onu şimdi! Dörtnala gitti karısının peşinden, beş gün beş gece boşuna aradı durdu onu. Dönüşünde karşıya geçiriyordum onu, birden yere yığıldı, başını salın tahtalarına vurmaya, hüngür hüngür ağlamaya başladı. "Dünya böyle işte." dedim. Güldüm, sözünü hatırlattım ona: "Sibirya'da da insanlar var!" Ben böyle söyleyince daha da kuvvetli vurmaya başladı başını… Sonra özgürlüğünü ister oldu. Karısı Rusya'da almıştı soluğu, besbelli karısını görmek, onu sevgilisinin elinden almak için o da oraya gitmek istiyordu. Sonra, kardeşçeğizime söyleyeyim, handiyse her gün dörtnala kâh postaneye, kâh kente valiye gidip gelmeye başladı. Bağışlanması, evine dönmesine izin verilmesi için ha bire di-

lekçeler yazıyor, yolluyordu. Yalnız telgraflara iki yüz rublesinin gittiğini söylüyordu. Aldığı yeri satmış, evini Yahudilere ipotek etmişti. Çok geçmeden saçı sakalı ağardı, kamburu çıktı, veremli gibi renk kalmadı yüzünde. İnsanla konuşurken, öhö–öhö… diye öksürüyordu, gözleri yaşarıyor, ağlamaklı oluyordu. Dilekçelerle sekiz yıl uğraştı durdu, sonra canlandı biraz, neşesi yerine geldi. Yeni bir eğlence bulmuştu kendine çünkü. Kızı büyümüştü anlayacağın. Bakmaya kıyamıyordu ona, üzerine titriyordu. Ne yalan söyleyeyim, fena kız da sayılmazdı doğrusu. Güzeldi, simsiyah kaşları vardı, ele avuca sığmaz bir şeydi… Vasili Sergeiç her pazar kızını da alır. Gırino'ya kiliseye giderdi. Salda yan yana dururlardı; kız güler, babası gözlerinin içine bakardı. Bir gün "Evet Semyon," dedi Vasili Sergeiç, "Sibirya'da da insanlar var. Sibirya'da da mutluluk olabiliyor. Baksana şu kızıma! Dünyayı arasan bir eşini bulamazsın!" –"Kızınıza diyecek yok Vasili Sergeiç," dedim, "gerçekten iyi bir kız…" İçimden de "Biraz dur hele…" diye geçiriyordum. "Daha çok genç, içi hayat dolu, kanı kaynıyor, yaşamak istiyor… oysa yaşayabilir mi burada insan?" Bir zaman sonra özlem çekmeye başladı kız… Eridikçe eridi, bir deri bir kemik kaldı, yataklara düştü, hâlâ yatıyor. Veremlidir. İşte sana Sibirya'nın mutluluğu kardeşim. Mutluluğu da onun olsun… Sibirya'da da insanlar varmış… Kızı hastalanınca doktor doktor dolaşmaya, onları evine taşımaya başladı Vasili Sergeiç. İki yüz, üç yüz versta ötede bir doktorun ya da otlardan ilaç yapan birinin olduğunu duyunca doğru oraya koşuyor. Öyle çok parası gitti ki doktorlara… oysa içkiye verseydi o paraları, bence daha iyi ederdi… Nasıl olsa ölecek kızı, kurtuluşu yok. O zaman temelli mahvolacak. Üzüntüsünden ya asacak kendini ya da Rusya'ya kaçacak. Besbelli bir şey bu. Sonra da yakalayacaklar onu orada, gene mahkeme, bu kez kürek, kırbaç…

Tatar soğuktan büzülerek,

— İyidir, iyi –diye mırıldandı.

— Nedir iyi olan?

— İnsanın karısını, kızını görmesi… Varsın küreğe yollasınlar onu, varsın acı çeksin, karısıyla kızını gördü ya… "Hiçbir şey gerek değil." diyorsun. Ama hiçbir şeyin olmaması kötüdür! Karısı üç yıl kaldı yanında, Tanrı bağışladı ona bu mutluluğu. İnsanın karısını, hiç görmemektense üç yıl görmesi çok daha iyidir. Öyle değil mi?

Tatar, biraz bildiği Rusça sözcükleri kafasında toparlamaya çalışarak, kekeleyerek anlatmaya başladı. Yabancı ellerde hastalanmaktan, ölmekten, pas rengi şu soğuk toprağa gömülmekten onu Tanrı'nın korumasını söylüyordu. Karısı bir günlüğüne, hatta bir saatliğine ona gelecek olsa, böylesine bir mutluluğa karşılık her türlü acıya katlanabileceğini, bunun için de Tanrı'ya şükredeceğini anlatmaya çalışıyordu. Hiçten iyiydi bir günlük mutluluk.

Peşinden, evde bıraktığı karısının ne güzel, ne akıllı bir kadın olduğunu anlatmaya koyuldu gene; sonra başını ellerinin arasına alıp ağlamaya başladı, hiçbir suçu olmadığına, yok yere burada acı çektiğine inandırmaya çalışıyordu Semyon'u. İki kardeşiyle dayısı bir köylünün atını çalmış, ihtiyarı da öldüresiye dövmüşler; ama köy kurulu haksızlık edip, üç kardeşin Sibirya'ya sürülmesini, varlıklı bir insan olan dayılarının da bir ceza almamasını gerektirecek biçimde bir karar vermiş.

— Alışırsın!.. –dedi Semyon.

Tatar sustu, yaş dolu gözlerini ateşe dikti. Niçin Simbirsk'de değil de, burada, bu karanlıkta, yabancı insanların arasında olduğunu hâlâ anlayamıyormuş gibi bir korku, şaşkınlık anlatımı vardı yüzünde, Tolkovıy ateşin yanına uzandı, bir şeye gülümsedi, alçak sesle bir şarkı tutturdu. Biraz sonra,

— Babayı ne yapsın kız? –diye mırıldandı.– Vasili Sergeiç seviyordu onu, yaşamın sevincini onda buluyor, belli bu;

ama gene de pek güvenmeye gelmez ona kardeşim: Ne yapacağı belli olmayan sert bir ihtiyardır çünkü. Oysa genç kızlara karşı sert olmaya gelmez… Şefkat, ha–ha hi–hi, bir de lavantayla krem gereklidir genç kızlara. Evet… Eh işte, dünya bu, dünya! –Göğüs geçirdi Semyon, ağır ağır doğruldu yattığı yerden.– Votkayı bitirdik, yatma zamanı geldi demektir. Öyle değil mi? Ben gidiyorum kardeşim…

Tatar yalnız kalınca ateşe birkaç çalı daha attı, sonra gene yere uzandı alevlere bakarak doğup büyüdüğü köyünü, karısını düşünmeye koyuldu. Bir aylığına, bir günlüğüne gelseydi karısı, isterse varsın dönsündü köye!.. Onu hiç görmemektense, bir ay, hatta bir gün görsün daha iyi değil miydi? Peki ya karısı sözünü tutar da gelirse buraya, nasıl geçindirecekti onu? Nerede yatıp kalkacaktı karısı?

Yüksek sesle sordu kendi kendine:

— Karnını doyuracak bir şeyi yoksa, nasıl yaşayabilir bir insan?

Gece gündüz kürek çekmesine karşılık, günde ancak on kapik kazanabiliyordu. Gerçi yolcuların bahşiş bıraktıkları da oluyordu ya, çocuklar kendi aralarında paylaşıyorlardı bütün parayı, Tatar'a bir şey vermiyorlardı. Yalnızca alay ediyorlardı onunla. Ne yiyecek bir şeyi vardı, ne de giyecek. Korkuyordu da… Her yanı sızlıyordu şimdi, titriyordu, kulübeye gidip yatsa iyi olacaktı, ama orada da üzerine örtebileceği bir şeyi yoktu ki, hem kıyıdan daha soğuktu orası; burada da örtünecek bir şeyi yoktu ama, hiç değilse ateş yakabiliyordu…

Bir hafta sonra su iyice alçalınca salı kuracaklardı. Semyon'un dışında kürekçilerin hepsi gereksiz olacaktı o zaman; Tatar da köy köy dolaşmaya, dilenmeye, iş aramaya başlayacaktı. Karısı henüz on yedi yaşındaydı; güzeldi, nazlı yetiştirmişti, sıkılgandı… Onu da mı köy köy dolaştıracaktı peşinde, yüzünü açtırıp dilendirecekti? Hayır, böyle bir şeyi düşünmek bile korkunçtu…

Ortalık aydınlanıyordu artık; mavna, suyun yüzeyinde kamışlar, kıyıya vuran küçük dalgalar şimdi açık seçik görünüyordu; geriye bakınca kil toprak yamaç, yamacın dibinde de damı zamanla kararmış saman örtülü kulübe, daha yukarılarda köyün yamaca serpili küçük evleri görünüyordu. Köyde horozlar ötmeye başlamışlardı bile.

Toprağı koyu kırmızı yamaç, mavna, ırmak, kötü niyetli, yabancı insanlar, açlık, soğuk, hastalıklar… Gerçekte yoktu belki de bütün bunlar. "Kim bilir, düşümde görüyorum bunları belki," diye düşünüyordu Tatar. Uyuduğunu sanıyordu, kendi horladığını bile duyuyordu… Evinde, Simbirsk ilindeydi kuşkusuz, karısını adıyla şöyle bir çağırsa, hemen seslenecekti ona; bitişik odada da annesi yatıyordu… Doğrusu kimileyin ne korkunç düşler görüyordu insan. Ne gereği vardı sanki böyle düşlerin? Ne ırmağıydı şu? Volga mı acaba?

Kar yağıyordu.

Karşı kıyıdan bağırıyordu biri:

— Hey! Mavnayı getirin!

Uyandı Tatar, arkadaşlarını da uyandırmak için kulübeye yürüdü. Kürekçiler, delik deşik gocuklarını yolda giyerken uykulu, kısık sesleriyle küfrederek, soğuktan büzülerek geldiler kıyıya. Uykudan yeni kalktıkları için, ırmaktan doğru esen dondurucu rüzgâr da, ırmak da besbelli nefret, korku uyandırmışlardı onlarda. Hiç acele etmeden atladılar mavnaya… Tatar ile üç kürekçi, alacakaranlıkta, yengecin kıskaçlarını andıran geniş ağızlı uzun küreklere yapıştılar. Karnını uzun sapına dayayarak dümenin üzerine yattı Semyon. Karşıdan durmadan bağırıyorlardı. Besbelli, kürekçilerin uyuduklarını ya da köye meyhaneye gittiklerini sandıkları için iki kez de ateş etmişlerdi.

Tolkovıy, bu dünyada acele etmenin hiç de gereği olmadığına inanmış bir insanın serinkanlılığıyla,

— Anladık, anladık! –diye mırıldandı.– Boşuna yırtma gırtlağını, geliyoruz işte!

Ağır, hantal mavna ayrıldı kıyıdan, kamışların arasında yüzmeye başladı. Olduğu yerde durmadığı, gittiği yalnızca kamışların yavaş yavaş geriye doğru kaymasından belliydi. Kürekçiler düzenli bir biçimde, hep birden asılıyorlardı kürreklere. Dümenin üzerine yatmıştı Tolkovıy, havada yarım daireler çizerek bir o yana bir bu yana gidip geliyordu. Alacakaranlıkta uzaktan bakınca birtakım insanlar, upuzun kolları olan tarihöncesi bir hayvanın üzerine binmiş, kimileyin kâbuslarımıza giren o soğuk, sıkıcı ülkeye doğru yol alıyorlarmış gibi görünüyorlardı.

Kamışları arkada bırakıp açığa çıktılar. Karşı kıyıdan kürreklerin düzenli sesini duymuş, bağırıyorlardı:

— Çabuk! Çabuk!

On dakika sonra olanca ağırlığıyla bindirdi kıyıya mavna.

Yüzündeki karları silerken mırıldanıyordu Semyon:

— Hâlâ yağıyor, hâlâ! Nereden gelir bu kadar kar, anlayamadım gitti!

Sırtında tilki kürkünden bir gocuk, başında beyaz kuzu postundan bir şapka olan orta boylu, zayıf, yaşlı bir adam bekliyordu onları. Kıpırdamadan atların biraz uzağında ayakta duruyordu. Bir şeyi anımsamaya çalışıyormuş, toparlayamadığı belleğine kızıyormuş gibi can sıkıntısı, dikkat dolu bir anlatım vardı yüzünde. Semyon yanına gidip de şapkasını çıkardığında,

— Acele Anastasyevka'ya gidiyorum –dedi.– Kızım gene fenalaştı, duyduğuma göre, yeni bir doktor gelmiş Anastasyevka'ya.

Arabayı mavnaya yükleyip yola çıktılar. Semyon'un konuşurken Vasili Sergeiç dediği adam, olduğu yerde, kalın dudaklarını sıkı sıkı kapatmış, hiç kıpırdamadan ayakta duruyor, hep aynı noktaya bakıyordu. Arabacı, onun yanında sigara içmesine izin verip vermeyeceğini sorduğunda, duymamış gibi bir şey söylemedi. Öte yanda Semyon dümenin üzerine yatmış, alaylı alaylı bakıyordu ona.

— Sibirya'da da insanlar var! –diyordu.– Var elbette!

Gurur dolu bir anlatım vardı Tolkovıy'ın yüzünde. Bir şeyi kanıtlamıştı sanki, sonucun beklediği gibi olduğuna seviniyordu… Tilki kürkünden gocuklu adamın mutsuz, çaresiz görünüşünün ona büyük bir haz verdiği belliydi.

Kıyıya çıkıp da atları arabaya yeniden koşarlarken,

— Şimdi yollar çok kötüdür Vasili Sergeiç –dedi.– İki haftacık daha bekleseydiniz de biraz kurusaydı toprak. Hiç gitmeseydiniz daha iyi ederdiniz ya… Gidip gelmenin bir şeye yaramayacağını siz de biliyorsunuz. Bunca yıldır getirmediğiniz adam kalmadı kızınıza, bir yararı olsa olurdu… İnanın öyle!

Bir şey söylemeden bahşişini verdi Vasili Sergeiç, arabaya binip yola koyuldu.

Semyon, soğuktan büzülerek,

— Gene doktor getirmeye gidiyor! –dedi.– Gerçek doktoru bulmak aslında düz ovada rüzgâra yetişmek, şeytanı kuyruğundan yakalamak gibi bir şeydir! Ne garip insanlar var şu dünyada! Sen affet şu günahkâr kulunu Tanrım!

Tolkovıy'ın yanına gitti Tatar, gözlerinin içine nefretle, tiksintiyle bakarak, sinirden zangır zangır titreyerek, kopuk kopuk Rusça'sına Tatarca sözcükler karıştırarak,

— O iyidir… iyidir, ama sen kötüsün! –diye başladı.– Temiz ruhlu, çok iyi bir beydir o, ama sen hayvansın, kötüsün! Yaşayan bir insandır bey, ama sen gebermişsin… Tanrı insanı sevsin de, acı da çeksin, yani yaşasın diye yaratmıştır, oysa sen hiçbir şey istemiyorsun, demek ki yaşamıyorsun, bir taşsın, kil topraksın, taşa bir şey gerek değildir, sana da öyle… Bir taşsın sen, Tanrı sevmiyor seni, ama beyi seviyor.

Kürekçiler hep birden kahkahalarla gülmeye başladılar. Tatar nefretle buruşturdu yüzünü, kolunu salladı, eski püskülerine sarınarak ateşin yanına yürüdü. Kürekçilerle Semyon tembel tembel kulübeye doğru uzaklaştılar.

Kürekçilerden biri ıslak, killi toprağa serili samanların üzerine uzanırken,

— Çok soğuk! –diye mırıldandı.

Onayladı öteki:

— Evet, sıcak sayılmaz! Sürgün yaşamı böyle olur!..

Hepsi yattı. Biraz sonra rüzgâr açtı kapıyı, kar atıştırmaya başladı kulübenin içine. Kalkıp kapıyı, kapamak gelmiyordu kimsenin içinden: Soğuktu, üşeniyorlardı.

Uykuya dalarken,

— Bir sıkıntım yok! –diye mırıldandı Semyon.– Herkese böyle yaşam versin Tanrı.

— Kaşarlanmış sürgünsün sen, biliyoruz. Şeytan bile dokunamaz sana.

Köpek ulumasını andıran bir ses duyuldu.

— Nedir o? Kim var dışarıda?

— Tatar ağlıyor.

— Vay deli vay…

— Alışır! –dedi Semyon.

Arkasından uykuya daldı.

Çok geçmeden ötekiler de uyudular. Kapı öyle açık kalmıştı.

1892

# *Komşular*

Pyotr Mihayloviç İvaşin'in sinirleri çok bozuktu: Henüz çok genç bir kız olan kardeşi evli bir erkeğe, Vlasiç'e kaçmıştı. Pyotr Mihayloviç evde de, tarlada da kurtulamadığı can sıkıntısını, öfkesini birazcık olsun yatıştırmak için haktanırlık duygusunu; dürüst, güzel inançlarını –her zaman özgür düşünceyi savunmuş bir insandı!– yardıma çağırıyordu, ama bir yararı olmuyordu bu çabalarının; her keresinde, ister istemez ancak dar kafalı bir kadının varabileceği bir sonuca varıyordu. Kız kardeşinin davranışının çok çirkin olduğunu, Vlasiç'in kızı ayarttığını düşünüyordu.

Annesi hiç çıkmıyordu odasından. Dadı kadın hep fısıltıyla konuşuyor, ikide bir içini çekiyordu. Gitmek için her gün ayaklanıyordu teyzesi, valizlerini bir antreye çıkarıyorlar, bir odasına geri götürüyorlardı. Evde ölü varmış gibi bir sessizlik vardı odalarda, avluda, bahçede… Teyzesi de, hizmetçiler de, köylüler bile yüzüne, "Kız kardeşini kaçırdılar, ne bekliyorsun hâlâ?" diye sorarcasına esrarlı, şaşkın bakıyorlar gibi geliyordu Pyotr Mihayloviç'e. Ne yapması gerektiğini bilmediği halde, bir şeyler yapmadığı için kendi de kızıyordu kendine.

Aradan altı gün geçmişti. Yedinci gün –pazar günü öğleden sonra– atlı bir uşak bir mektup getirdi. Zarfın üzerinde-

ki adres hiç de yabancı olmayan bir el yazısıyla yazılmıştı: "Çok sa: Anna Nikolayevna İvaşina." Nedense Pyotr Mihayloviç'e mektubun kabında da, zarfın üzerindeki el yazısında da, yarım yazılmış "sayın" sözcüğünde de küstahça, aşırı heyecanlı, liberal bir şey varmış gibi geliyordu. Kadınların liberalliği de inatçı, acımasız, katı olurdu…

Pyotr Mihayloviç, elinde mektupla annesinin odasına girerken "Mutsuz annesinin önünde eğilmektense, ondan özür dilemektense, ölmeye razıdır…" diye geçiriyordu içinden.

Annesi karyolada yatıyordu, giyinikti. Yaşlı kadın oğlunu görünce, başörtüsünün altından dökülmüş ak saçlarını düzelterek çabucak doğruldu, heyecanlı,

— Ne var? Ne oldu? –diye sordu.

Pyotr Mihayloviç, mektubu annesine uzatırken,

— Yolladı… –dedi.

Zina'nın adı hiç anılmıyordu evde, "o" bile demiyorlardı; ondan söz ederken "yolladı" –"gitti" diyorlardı… Annesi tanımıştı kızının el yazısını, birden yüzü allak bullak oldu, ak saçları gene döküldü başörtüsünün altından. Mektup elini yakmış gibi elini sallayarak,

— Yoo! Hayır, hayır! –dedi.– Dünyada olmaz!

Üzüntüsünden, utancından hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. Besbelli, okumak istiyordu mektubu, ama gururu engel oluyordu buna. Pyotr Mihayloviç, mektubu kendisinin açıp yüksek sesle okumasının gerektiğini anlıyordu, ama o güne dek bilmediği, tanımadığı bir öfkeye kapıldı birden, koşarak avluya çıktı, mektubu getiren adama yüksek sesle,

— Cevap vermeyeceğimizi söyle! –dedi. Cevap verilmeyecek! Öyle söyle, hayvana!

Parça parça yırtıp attı mektubu. Sonra gözleri dolu dolu oldu, tarlaya doğru yürüdü. Acımasız, suçlu, mutsuz hissediyordu kendini.

Yirmi sekiz yaşındaydı, ama şişmandı, ihtiyarlar gibi bol şeyler giyerdi, soluk darlığı da vardı. İlerde, hiç evlenmemiş

yaşlı bir toprak sahibi olacağı şimdiden belliydi. Kızlara ilgi duymaz, evlenmeyi hiç düşünmez; yalnızca annesini, kız kardeşini, dadıyı, bir de bahçıvan Vasiliç'i severdi. Boğazına çok düşkündü; öğle yemeklerinden sonra biraz kestirmeye, politika ile doğaüstü şeylerden söz etmeye bayılırdı… Zamanında üniversiteyi bitirmişti; ama şimdi üniversite öğrenimini her genç için, on sekiz–yirmi beş yaşları arasında çekilmesi gereken kaçınılmaz bir ceza olarak görüyordu; hiç değilse, şimdi her gün kafasının içinde dolaşan düşüncelerin üniversiteyle de, orada öğrendikleriyle de uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Yağmur öncesi gibi sıcak, sessizdi hava. Koruda hafif bir buğu yükseliyordu. Çamurlardan, çürüyen yapraklardan ağır bir koku yayılıyordu çevreye, Pyotr Mihayloviç sık sık duruyor, terleyen alnını kuruluyordu. Kışlık buğday ekili tarlalarla ilkbaharda ürün verecek tarlaları gözden geçirdi, yonca tarlasına girmeden geçti yanından; korunun içindeki çayırda yavrularıyla birlikte iki kez keklik kalktı önünden… Pyotr Mihayloviç düşünüyordu; bu dayanılmaz durumun böyle sürüp gidemeyeceğini, nasıl olursa olsun, bu duruma bir son vermenin gerektiğini düşünüyordu. Budalaca, yabanice de olsa bitirmeliydi bu işi.

"Peki ama, nasıl? Ne yapmalıyım?" diye soruyordu kendi kendine. Gökyüzüne, ağaçlara –onlardan yardım istiyormuş gibi– yalvarmaklı bakıyordu.

Ama gökyüzü de, ağaçlar da susuyorlardı. İnandığı şeyler yardım etmiyorlardı ona; sağduyusu ise bu can sıkıcı sorunun ancak budalaca bir davranışla çözümlenebileceğini, mektubu getiren atlının yol açtığı bugünkü olayın benzerlerinin sürüp gideceğini söylüyordu ona. Daha nelerinin olabileceğini düşünmek bile korkunç bir şeydi.

Pyotr Mihayloviç eve dönerken güneş batmak üzereydi. Bu sorun hiç çözümlenemezmiş gibi geliyordu oma şimdi. Ortadaki durumu kabullenmek olanaksız, kabullenmemek de olanaksızdı, ortası ise yoktu.

Pyotr Mihayloviç şosede eve doğru yürürken şapkasını çıkarmış, mendilini sallayarak serinlemeye çalışıyordu. İki versta yolu kalmıştı ki, arkasında bir arabanın çıngırak sesi duyuldu. Sesleri son derece uyumlu, cam gibi şıngırdayan irili ufaklı birkaç çıngırağı vardı arabanın. Yalnız ilçe polis komiseri Medovski'nin arabasının vardı böyle çıngırakları. Bir zamanlar atlı muhafız subayıydı Medovski, sonra varının yoğunun altından girip üstünden çıkmış meteliksiz kalmıştı, şimdi de hastaydı. Pyotr Mihayloviç'in uzaktan akrabası oluyordu. İvaşinlere kendi evine geliyormuş gibi rahat gelir, Zina'ya baba şefkatiyle dolu duygular besler, onu çık severdi.

Pyotr Mihayloviç'e yetişince,

— Size gidiyorum –dedi,– binin hadi.

Gülümsüyordu Medovski, neşesi yerindeydi. Besbelli Zina'nın Vlasiç'e kaçtığını bilmiyordu, belki de söylemişlerdi ona da, inanmamıştı. Güç bir durumda olduğunu anlamakta gecikmedi Pyotr Mihayloviç. Kulaklarına kadar kızardı, ne yalan uyduracağını bilemeden,

— Sağ olun –diye mırıldandı.– Geldiğinize çok sevindim (gülümsemeye çalışıyordu) ama… Zina yok evde, annem de hasta.

İlçe polis komiseri, Pyotr Mihayloviç'in yüzüne dalgın dalgın bakarak,

— Çok kötü –dedi.– Yoksa bu akşamı sizde geçirmek istiyordum. Nereye gitti Zinaida Mihaylovna?

— Sinitslilere, yanılmıyorsam oradan da manastıra geçmek istiyordu. Kesin bilmiyorum.

Biraz daha konuştu ilçe polis komiseri, sonra geri döndü. Pyotr Mihayloviç, eve doğru yürürken dehşet içinde, gerçeği öğrenince Medovski'nin duygularının nasıl olacağını düşünüyordu. Biliyordu bu duyguyu.

Eve girerken "Sen yardım et bana Tanrım…" diye geçiriyordu içinden.

Akşam çayında masada yalnızca teyzesi vardı. Her zaman olduğu gibi, güçsüz, kimsesiz de olsa, kendisini hiç kimsenin horlayamayacağını anlatmak istiyormuş gibi bir anlatım vardı gene yaşlı kadının yüzünde. Masanın öbür ucuna oturdu Pyotr Mihayloviç (teyzesini sevmezdi) sessizce çayını içmeye koyuldu.

Teyzesi,

— Annen bugün de öğle yemeği yemedi –dedi.– Biraz ilgilensen onunla Petruşa. Açlıktan ölecek, böyle olmaz ki.

Teyzesinin, burnunu başkalarının işine sokması, Zina kaçtı diye gidişini ertelemesi anlamsız geliyordu Pyotr Mihayloviç'e. Kırıcı şeyler söylemek geliyordu içinden, ama sakin olmaya çalışıyordu. Kendini tutmaya çalışırken, harekete geçmek için en uygun zamanın geldiğini, dayanmaya artık gücünün kalmadığını hissetti birden. Ya hemen şimdi bir şeyler yapacak ya da kendini yere atıp avazı çıktığınca bağırmaya, başını döşemeye vurmaya başlayacaktı. Vlasiç'e yönelmişti şimdi.

"Biri kız kardeşimi ayarttı, aldı kaçtı onu," diye düşünüyordu, "bir başkası gelip annemi kesecek, bir üçüncüsü evimi ateşe verecek ya da soyacak… Hem de dostluk, yüce düşünceler, acılar maskesi altında yapıyorlar bunları!"

Birden,

— Hayır, yapamayacaklar! –diye bağırdı.

Yumruğunu masaya indirdi.

Fırladı oturduğu yerden, koşarak çıktı dışarı. Kâhyanın atı eyerliydi ahırda. Binip dörtnala çıktı avludan. Vlasiç'e gidiyordu.

Fırtınalar kopuyordu ruhunda. Sonra ömrü boyunca pişmanlık duymasına neden olacak olsa bile, görgü kurallarının dışında, alışılmamış bir şey yapmaya güçlü bir istek duyuyordu içinde. Bir alçak olduğunu mu haykırmalıydı Vlasiç'in yüzüne, önce tokatlamalı, sonra da düelloya mı çağırmalıydı? Ama düello edecek yaradılışta bir insan değildi Vlasiç;

"alçak" sözcüğü ile tokat daha çok mutsuz ederdi onu. Kendi dünyasına kapanmasına neden olurdu. Bu karamsar, yumuşak huylu insanlar kadar çekilmez, can sıkıcı yaratık yoktu yeryüzünde. Böyle bir insan, hak ettiği hakareti kendisine ettiğinizde yüzünüze kederli, suçlu bakışını dikince, acı acı gülümseyerek başını büyük bir uysallıkla size uzatınca en haktanır bir insan bile ona el kaldıramazmış gibi gelir size.

Kararını vermişti Pyotr Mihayloviç: "Vız gelir. Zina'nın yanında indireceğin suratına kırbacı, ağzıma geleni söyleyeceğim."

Kendi korusunda, çayırlarındaydı daha; Zina'nın kendini temize çıkarmak için kadın haklarından, kişisel özgürlükten, kilise nikâhıyla resmi nikâh arasında bir ayrılığın olmadığından söz etmeye başlayacağını görür gibi oluyordu. Bir kadının aklının ermeyeceği konularda tartışmaya girmek isteyecekti onunla. Sonunda da soracaktı yüzde yüz: "Niçin geldin buraya? Benim işime karışmaya ne hakkın var?"

— Evet, hakkım yok –diye mırıldandı kendi kendine Pyotr Mihayloviç.– Ama böylesi daha iyi… Davranışım ne denli kaba olursa, ne denli haksız olursam o denli iyi…

Bunaltıcı bir sıcak vardı. Sivrisinekler bulut bulut inmişlerdi yere. Çayırlarda acı acı çığlık atıyorlardı kuşlar. Her yanda yağmur belirtisi vardı, ama gökyüzünde tek bir bulut yoktu. Sınırı geçti Pyotr Mihayloviç. Kendi toprağından çıkmış, dümdüz bir tarlada gidiyordu şimdi. Çok gidip gelmişti bu yoldan. Üzerindeki her çalıyı, her çukuru bilirdi. Ta uzakta, alacakaranlıkta büyük, siyah bir kayayı andıran karaltı kilisedeydi. En küçük ayrıntısına kadar getirebiliyordu onu gözünü önüne. Dış kapısının üzerindeki sıvayı, her zaman avlusunda otlayan buzağıları bile görür gibi oluyordu. Kilisenin bir versta ötesinde sağda bir koru gözüküyordu, Kont Koltoviç'indi orası. Korunun bitiminde de Vlasiç'in yeri başlıyordu.

Kilise ile kontun korusunun üstünden simsiyah, büyük bir bulut geliyordu, arada bir soluk şimşekler aydınlatıyordu onu.

"Bir bu eksikti!" diye geçirdi içinden Pyotr Mihayloviç. "Sen acı bana Tanrım, sen yardım et!"

Atını hızlı sürdüğü için çok geçmeden hayvan yorulmuştu. Pyotr Mihayloviç kendi de yorulmuştu. Yağmur bulutu gözdağı verir gibi bakıyordu ona, eve dönmesini salık veriyordu sanki! Bir huzursuzluk çökmüştü Pyotr Mihayloviç'in içine.

Cesaret veriyordu kendi kendine: "Haksız olduklarını kanıtlayacağım onlara! Bunun özgür sevgi, kişisel özgürlük olduğunu söyleyeceklerdir; ama özgürlük, kişinin kendini tutkularına bırakması değil, tutkularını dizginlemesidir, herkes bilir bunu. Ahlaksızlık onlarınki düpedüz, özgürlük falan değil!"

İşte kontun büyük havuzu; kara bulut daha bir mavileştirmiş suyunun rengini, koyulaştırmış; rutubet, çamur kokuyordu… Küçük denir köprünün yanındaki –biri küçük, biri büyük– iki söğüt şefkatle, sevgiyle yaslanmışlardı birbirine. İki hafta önce Pyotr Mihayloviç ile Vlasiç yayan geçiyorlardı buradan, üniversite öğrencilerinin söyledikleri bir şarkıyı söylüyorlardı birlikte alçak sesle: "Sevmemek… yele vermekmiş gençliği…" Ne pis bir şarkı!

Pyotr Mihayloviç korudan geçerken gök gürüldemeye başlamıştı rüzgârdan ağaçlar hışırdıyor, eğiliyordu. Çabuk olmak gerekti. Korudan sonra çok yolu yoktu, çayırda bir versta kadar gittikten sonra Vlasiç'in çiftliğine varacaktı. Burada yolun iki yanında akağaçlar vardı. Bu ağaçların da sahipleri Vlasiç gibi hüzün dolu, mutsuz bir görünümleri vardı. Onun gibi sıska, upuzundular. Akağaçların yapraklarında, otlarda hışırdıyordu şimdi iri yağmur taneleri. Rüzgâr hemen dinmiş, ortalığı ıslak toprak ile kavak kokusu kaplamıştı. Vlasiç'in yaprakları sararmış çiti göründü işte. Bu çit

de ince, uzundu. Parmaklığın yıkık yerinden bakımsız meyve bahçesi görünüyordu.

Şimdi ne tokadı düşünüyordu Pyotr Mihayloviç, ne de kırbacı; Vlasiç'in yanında ne yapacağını da bilmiyordu. Bir ürkeklik gelmişti üzerine. Kendisi için de, kız kardeşi için de korkuyordu. Kız kardeşini biraz sonra göreceğini düşündükçe dehşete kapılıyordu. Nasıl karşılayacaktı ağabeyini acaba? Ne diyecekti? Henüz zaman varken geri dönseydi nasıl olurdu? Böyle düşünerek, iki yanında ıhlamur ağaçları olan yolda eve doğru tırısla gidiyordu. Büyük leylak ağaçlarını dönünce Vlasiç'i gördü.

Şapkasız, üzerinde basma bir gömlek, ayağında uzun konçlu çizmeler, yağmurdan korunmak için öne eğilmiş, evin köşesinden kapıya doğru yürüyordu, Arkasında keserle çivi sandığını taşıyan bir uşak vardı. Rüzgârdan kopan bir panjuru çakmış olacaklardı. Pyotr Mihayloviç'i görünce durdu Vlasiç, gülümsedi.

— Sahi sen misin! –dedi.– Aman ne iyi ettin…

Pyotr Mihayloviç, üzerinde yağmur damlalarını silkelerken,

— Evet, gördüğün gibi… benim –diye mırıldandı.

Vlasiç,

— Çok iyi ettin geldiğine –dedi.– Hoş geldin.

Ama elini uzatmamıştı Pyotr Mihayloviç'e. Besbelli buna cesaret edemiyor, konuğunun elini ona uzatmasını bekliyordu. Başını kaldırıp havaya bakarak,

— Yulaflar için iyi bir yağmur! –diye ekledi.

— Evet.

Hiç konuşmadan girdiler eve. Antrede sağda bir kapı vardı, bu kapıdan öteki antreye, oradan da salona geçilirdi; soldaki kapı ise kışın kâhyanın kaldığı küçük odaya açılırdı. Pyotr Mihayloviç ile Vlasiç bu odaya girdiler.

— Yağmur nerede yakaladı seni? –diye sordu Vlasiç.

— Hemen şurada, evin biraz ötesinde.

Karyolaya oturdu Pyotr Mihayloviç. "İyi ki yağmurun gürültüsü var dışarıda, burası da karanlık," diye geçiriyordu içinden. Böylesi daha iyiydi: Pek o kadar korkmuyordu, karşısındakinin yüzüne bakmak zorunda da değildi. Öfkesi yitip gitmişti. Şimdi bir korku ile kendine duyduğu bir hoşnutsuzluk vardı içinde yalnızca. Kötü bir başlangıç yaptığını, buraya gelişinin bir şeye yaramayacağını hissediyordu.

Bir süre ikisi de sustu. Yağmuru dinliyormuş gibi beklediler. Sessizliği bozan Vlasiç oldu, öksürdükten sonra,

— Teşekkür ederim Petruşa –diye başladı.– Geldiğin için çok minnettarım sana. Yüce gönüllü, soylu bir davranış seninki. Anlıyorum bunu, inan çok da anlamlı buluyorum. İnan…

Pencereden dışarı baktı, küçük odanın ortasında ayakta durup devam etti:

— Senden saklıyormuşuz gibi gizli olup bitti her şey. Bu davranışımızın seni belki de kırdığı, bize kızdığın kuşkusu o günden beri mutluluğumuzun üzerinde kara bir leke olarak kaldı. Ama izin ver, anlatayım durumu. Sana güvenmememiz değildi gizli hareket etmemizin nedeni. Bir kere, her şey ansızın olup bitti, bir anlık bir esinle, düşünmeye bile zamanımız olmadan… Sonra, son derece kişisel, ince bir işti bu… senin gibi yakın biri bile olsa, bir üçüncü kişiye açılmaktan çekindik. En önemlisi de, bu konuda senin yüce gönüllülüğüne güvendik. Dünyanın en yüce gönüllü, iyi yürekli insanısın sen. Çok minnettarım sana. Günün birinde yaşamım gerekli olursa senin için, gel iste ve al onu.

Vlasiç durgun, boğuk, bas bir sesle konuşuyordu. Konuşmuyor da mırıldanıyordu sanki! Heyecanlı olduğu belliydi. Konuşma sırasının kendisine geldiğini fark etti Pyotr Mihayloviç. Hem dinlenmesi, hem bir şey söylememesi dünyanın en yüce gönüllü, soylu safı olmayı kabullendiği anlamına gelebilirdi, oysa bunun için gelmemişti buraya. Ayağa kalktı, alçak sesle, sık sık soluyarak,

— Beni dinle Grigori –dedi,– seni sevdiğimi, kız kardeşim için senden daha iyi bir kocanın bulunamayacağına inandığımı bilirsin. Ama olanlar korkunç! Düşünmesi bile korkunç!

Vlasiç titrek bir sesle,

– Niçin korkunç olsun? –dedi.– Kötü bir şey yapmış olsaydık korkunç olurdu, ama yok öyle bir şey!

— Bak Grigori, kör inançlarım olmadığını da bilirsin; ama –açık yürekliliğimi bağışla– bence çok bencil bir davranış oldu sizinki. Zina'ya söyleyemeyeceğim bunu elbette, üzülür sonra, ama senin bilmen gerek. Çok, sözle anlatılmayacak kadar çok acı çekiyor annem.

Vlasiç göğüs geçirdi.

— Evet, üzücü bir durum. Baştan da biliyorduk bunu Petruşa, ama elimizden ne gelirdi, ne yapabilirdik? Bir davranışın başkalarını üzüyorsa, davranışının kötü olduğu anlamına gelmez ki bu. Ne yaparsın! Kişinin attığı önemli her adımın birini üzmesi kaçınılmazdır. Sen yurdunun özgürlüğü için savaşa gitseydin, bu da annenin acı çekmesine neden olurdu. Elden ne gelir! Yakınlarının huzurunu her şeyin üstünde tutan bir insan ülküsel yaşamdan bütünüyle vazgeçmelidir.

Parlak bir şimşek çaktı dışarıda. Bu ışık değiştirdi sanki Vlasiç'in düşüncelerinin akışını. Gelip Pyotr Mihayloviç'in yanına oturdu. O anda hiç gereği olmayan şeylerden söz etmeye başladı:

— Kız kardeşine tapıyorum Petruşa. Seni görmeye gelirken içimde, tapınağa gidiyormuşum gibi bir duygu oluyordu gerçekten tapınıyordum Zina'ya. Şimdi de gün geçtikçe büyüyor ona olan saygım. Karım olmaktan daha öte, daha yüce bir şeydir benim için o! Çok yüce! (Kolunu salladı Vlasiç.) Kutsal varlığımdır o benim. Buraya geldiği günden beri, bir tapınağa girer gibi giriyorum evime. Bulunmaz, olağanüstü, çok çok yüce bir kadındır Zina!

"Gene aynı laf!" diye geçirdi içinden Pyotr Mihayloviç; "kadın" sözcüğü hoşuna gitmemişti.

— Neden olağan yolla evlenmediniz? –diye sordu.– Boşanmak için ne kadar istiyor karın?

— Yetmiş beş bin.

— Az sayılmaz. Peki pazarlığa otursanız?

— Bir kapik inmez. Korkunç bir kadındır, kardeşim. (Göğüs geçirdi Vlasiç.) Daha önce hiç sözünü etmemiştim sana, onu anımsamak tiksinti veriyordu bana da ondan… ama sırası geldi şimdi, anlatacağım. Güzel, duygulu bir anın etkisi altında evlendim onunla. Ayrıntılarını istersin belki: Bizim alayın tabur komutanlarından biri on sekiz yaşında bir kızla işi pişirmiş, anlayacağın, düpedüz kandırmış kızı, iki ay yaşamış onunla, sonra da yüzüstü bırakmış. Kızcağızın durumu perişandı kardeşim. Utancından ana babasının yanına dönemiyordu. Onlar da istemiyorlardı onu zaten, "sevgilin bıraktıysa, sen de git kışlalarda sat kendini." diyorlardı. Alaydaki arkadaşlar çok üzülüyorlardı. Aslında onlar da pek o kadar dürüst, iyi değillerdi ama, durum çok çirkindi. Bu alçaklığı yapan tabur komutanını ellerinden gelse çiğ çiğ yiyeceklerdi. Sonra, pis herife bir ders vermek amacıyla, ondan nefret eden teğmenler, asteğmenler perişan durumdaki kıza yardım için imza karşılığında para toplamaya başladılar. Küçük rütbeli genç subaylar olarak bizler de bir karara varmak için kendi aramızda toplanmış, kimimiz beş, kimimiz on ruble veriyorduk; işte tam o anda bir şimşek çaktı kafamın içinde. Bir kahramanlık yapmak için durum son derece elverişli göründü bana. Hemen kıza koştum, duyduğum üzüntüyü heyecanlı bir dille açıkladım ona. Yanına giderken de, sonraları onunla konuşurken de haksızlığa uğramış, horlanmış bir zavallı olarak çok seviyordum onu. Evet… Öyle oldu ki, bu olaydan bir hafta sonra evlenme önerisinde bulundum ona. Komutanlıkla arkadaşlarım bu evliliğimi subaylık onurumla bağdaştıramadılar. Daha da

heyecanlandırdı beni bu. Anlatabiliyor muyum, sonra oturup uzun bir mektup yazdım. Bu mektubumda davranışımın alayın tarihine altın harflerle geçmesi gerektiğini kanıtlamaya çalışıyordum. Mektubu komutana, birkaç kopyasını da arkadaşlarıma yolladım. Heyecana kaptırmıştım kendimi. Mektubumda suç sayılabilecek bazı yerler de vardı. Alaydan ayrılmamı istediler. Hâlâ saklarım bu mektubun karalamalarını… Bir gün veririm de okursun. Büyük bir coşku vardı bu mektupta. Ne dürüst, aydınlık anlarımın olduğunu görüyorsun işte. İstifamı verip buraya geldim. Babam ufak tefek borçlar bırakmıştı, param yoktu; karımsa daha ilk günden birtakım dostlar edindi kendine, gösterişe, kâğıt oyununa daldı, sonunda çiftliği ipotek ettirmek zorunda kaldım. Kötü bir yaşam sürdürüyordu karım. Anlatabiliyor muyum? Komşularımın içinde de bir tek sen olmadın sevgilisi. İki yıl sonra, elimde avucumda ne varsa hepsini alıp kente gitti. Evet… Şimdi yılda bin iki yüz ruble yolluyorum ona. Korkunç bir kadındır! Bir tür sinek vardır Petruşa, bilir misin? Kurtçuğunu gelip örümceğin sırtına, örümceğin onu atamayacağı bir biçimde bırakır. Örümceğe yapışır kurtçuk, onun yüreğinden kan emerek büyür. Bu kadın da öyle işte, benim sırtıma yapıştı, yani onun gibi bir kadınla evlendiğim için nefret ediyor benden, küçük görüyor beni. Soylu davranışım acınacak bir davranış olarak görünüyor ona "Akıllı olan bıraktı beni, salak olan da aldı," diyor. Ona göre, ancak zavallı bir budala yapabilir benim yaptığımı. Bu çok acı veriyor bana kardeşim. Ayrıca şunu da söyleyeyim Petruşa, kaderin bir cilvesi bu… kötü bir oyunu.

Pyotr Mihayloviç, Vlasiç'i dinliyor, şaşkınlık içinde soruyordu kendi kendine: Neyinden hoşlanmıştı Zina bu adamın? Genç sayılmazdı –kırk bir yaşındaydı– sıska, kara kuru bir şeydi, göğsü daracık, burnu sivriydi, sakalına ak düşmüştü. Ağzında bir şeyler geveliyormuş gibi konuşur, hastaymış gibi gülümser, konuşurken kollarını acayip bir biçim-

de sallardı. Ne sağlığı vardı, ne göze hoş gelen erkekçe davranışları, ne görgüsü, ne neşesi… Donuk, kişiliği anlaşılmayan bir insandı. Kötü giyinirdi, her halinde bir bezginlik, hüzün vardı, "günün istemlerine karşılık vermedikleri" yani onları anlayamadığı için şiiri de, resim sanatını da önemsemezdi, müzik duygulandırmazdı onu. Toprak sahibi olarak hiç iyi değildi. Çiftliğini tam bir başıbozukluğun içine bırakmış, ipotek ettirmişti. İkinci ipoteğe yüzde on iki faiz ödüyordu, ayrıca on bin de senetli borcu vardı. Faizleri ödeme ya da karısına para yollama zamanı gelince, yüzünde evi yanıyormuş gibi bir anlatımla önüne gelenden borç isterdi. Böyle zamanlar gözü bir şey görmez, kışlık yakacağının tümünü beş rubleden, samanının yığınını üç rubleden satar, sonra uşaklarına, sobayı bahçe parmaklıklarıyla, limonluğun çerçeveleriyle yakmalarını söylerdi. Çayırlarında bir şey bırakmamışlardı domuzlar. Korusunda yeni fidan ekilen yerlerde köylülerin hayvanları dolaşırdı, büyük ağaçları da günden güne azalmaktaydı. Bahçesinde ve avlusunda yerlerde kovan kalıpları, paslı kovalar sürünürdü. Ne bir yeteneği vardı, ne de Tanrı vergisi bir becerisi… insan gibi yaşamak için olağan bir özelliği bile yoktu. Günlük yaşamda son derece saf, zayıf bir insandı. Aldatmak, oyuna getirmek işten bile değildi onu, boşuna köylüler onun için "anasının kuzusu" demiyorlardı.

Liberallerdendi, bölgede ateşli bir liberal olarak bilinirdi, ama liberalliğinde bile can sıkıcı bir şey vardı. Özgür düşünceli oluşunda bir değişiklik, bir heyecan yoktu; coşması da, kızıp köpürmesi de, sevinmesi de tekdüzeydi, etkisizdi, durgundu. Çok çok heyecanlı olduğu zamanlar bile başını kaldırmaz, kamburu çıkmış oturuşunu sürdürürdü. Ama en can sıkıcı yanı da güzel, dürüst düşüncelerini bile anlatırken takındığı o pek ağırbaşlı, kurnaz tavrıydı. Öyle ki, onu dinlerken bunların basit, modası geçmiş düşünceler olduğu duygusuna kapılırdı insan. Yaşamının dürüst, parlak anların-

dan, en güzel yıllarından toplum önünde her zamanki derin anlamlı, ağır tavrıyla söz etmeye başladığında, gerilerde kalmış geçliğinden heyecanla söz ederken de, otuz yaşında uzun gömlek giydikleri, alma mater'lerinin öğütlerini unuttukları için Ruslara çatarken de onu dinleyenler eski, çok önceleri okudukları bir şeyi anımsar gibi olurlardı. Geceyi evinde geçirecek olursanız, gece masanızın üzerine Pisarev'i1 ya da Darwin'i koyar; onları okuduğunuzu söylerseniz, gidip bu kez Dobrolyubov'u getirirdi.

Bölgede özgür düşüncelilikti bunun adı, çoğu kimse de özgür düşünceli olmaya masum, zararsız bir gariplik diye bakıyordu. Ne var ki, son derece mutsuz ediyordu onu bu. Demin sözünü ettiği kurtçuktu onun için bu özgür düşüncelilik. Sıkı sıkı yapışmıştı ona, yüreğinden kan emiyordu. Geçmişteki, Dostoyevski'ninkilere benzeyen tuhaf bir evlilik, karmakarışık bir el yazısıyla, ama alabildiğine duygulu yazılmış mektuplar, kopyalar, sonu gelmeyen çatışmalar, anlaşma çabaları, sonra borçlar… kimseye bir yararı olmayan şeylerdi bütün bunlar. Ne kendine, ne de başkalarına. Şimdi de eskiden olduğu gibi uğraşıp duruyordu gene. Yapabileceği bir kahramanlık arıyor, burnunu başkalarının işine sokuyordu. Eskiden olduğu gibi, her fırsatta uzun mektuplar yazıp kopyalarını çoğalttırıyordu gene; köy yönetim kurulları üzerine, el sanatlarının kalkındırılması, peynir üreticilerinin örgütlenmesi üzerine hep aynı kalıptan çıkma usandırıcı konuşmalarının sonu gelmiyordu… Onları beyninde değil de, bir makinede hazırlıyormuş gibi hepsi birbirinin aynıydı söylediklerinin. Sonra, sonu nereye varacağı bilinmeyen şu Zina olayı!

Öte yandan, gençti Zina daha –yirmi iki yaşındaydı– güzeldi, çekiciydi, hayat doluydu. Kahkahaları çınlatırdı evin içini, konuşkandı, tartışmayı çok severdi, müziğe düşkündü. Giyinip kuşanmayı, ev döşemeyi iyi bilirdi. Evinde çizme, ucuz votka kokan böyle bir odanın bulunmasına da

dayanamazdı. O da liberaldi, ama onun özgür düşünceliliğinde bir güç taşması; güçlü, gözü pek bir genç kızın gurur düşkünlüğü; başkalarından daha iyi, daha ilgi çekici olmaya tutku dolu bir istek vardı… Nasıl olmuştu da sevebilmişti Vlasiç'i?

"Bir Don Kişot bu adam," diye düşünüyordu Pyotr Mihayloviç, "inatçı bir fanatik, bir manyak. Zina da benim gibi iradesiz, zayıf yaradılışlı, yumuşak huylu… O da, ben de hiç karşı koymadan hemen indiriveririz yelkenleri… Sevdi bu adamı. Her şeye karşın ben de sevmiyor muyum onu…"

Pyotr Mihayloviç iyi, dürüst, ama dar görüşlü, tek yanlı bir insan sayardı Vlasiç'i. Onun heyecanlarında da, acılarında da, daha doğrusu tüm yaşamında yakındaki yüce ülkü ya da uzaktaki yüce ülkü diye bir şey bulamaz, onda yalnızca can sıkıntısı, bir de yaşama beceriksizliği görürdü. Onun fedakârlığını da, kahramanlık ya da dürüst coşku dediği her şeyini de yararsız bir güç harcaması, gereksiz manevra atışları –ama çok barut gidiyordu bu atışlara– olarak görürdü. Vlasiç'in olağanüstü dürüstlüğünü, düşüncelerinin doğruluğuna tutkuyla inanmasını ise çocukça, hatta dengesiz bulurdu. Vlasiç'in basiti yüceyle karıştırmakta ömrü boyunca gösterdiği sözde akıllılığa, budalaca evlenmesine, bunu bir kahramanlık saymasına, sonra başka kadınlarla ilişki kurup, bunda bir ülkünün utkusunu görmesine gelince… düpedüz anlaşılmaz şeylerdi bunlar.

Ama gene de severdi Vlasiç'i Pyotr Mihayloviç. Onda bir gücün varlığını hissederdi. Nedense, ona karşı koyacak gücü bulamazdı kendinde.

Yağmurun gürültüsü altında, karanlıkta biraz daha konuşmak için iyice yaklaştı ona Vlasiç. Karısının öyküsüne benzer uzun bir öykü daha anlatmaya koyulmak için öksürmüştü bile. Ama onu dinleyecek durumda değildi Pyotr Mihayloviç. Biraz sonra kız kardeşini göreceği düşüncesi yüreğini sıkıştırıyordu. Yumuşak bir sesle,

— Haklısın –dedi,– şansın iyi gitmedi, öyle ama, asıl konumuzdan uzaklaştık… Bu değildi konumuz.

— Sahi, çok doğru söyledin. Asıl konumuza dönelim. (Ayağa kalktı Vlasiç.) Şunu söyleyeceğim sana Petruşa: Vicdanımız temizdir bizim. Nikâhlı değiliz, ama evliliğimizin en küçük bir eksik yanı yoktur… bunu sana kanıtlamaya çalışmam da gereksizdir aslında, senin dinlemen de. Sen de en az benim kadar düşünebilirsin. Hem Tanrı'ya şükür, bu konuda görüş ayrılığı da olamaz aramızda. Benim geleceğime gelince, hiç korkutmamalı seni geleceğim. Alnımdan ter yerine kan akana dek çalışacağım, geceleri uyumayacağım… sözün kısası, Zina'yı mutlu etmek için bütün gücümü koyacağım ortaya: Güzel bir yaşamı olacak kız kardeşinin. Bunu yapıp yapamayacağımı mı soracaksın? Yapacağım Petruşa! İnsan her an aynı şeyi düşünürse, emeline ulaşması hiç de güç olmaz. Ama hadi Zina'nın yanına gidelim artık. Sevindirelim onu.

Pyotr Mihayloviç'in kalbi küt küt vurmaya başlamıştı. Kalkıp, Vlasiç'in arkasından antreye çıktı, oradan salona geçtiler. Bu geniş, kasvetli salonda piyanodan, bir de hiç kimsenin hiçbir zaman oturmadığı, bronz işlemeli uzun bir sıra eski sandalyeden başka bir şey yoktu. Hiç konuşmadan salondan yemek odasına geçtiler. Burası da geniş, kasvetliydi; odanın ortasında iki bölmeli, altı tane kalın ayağı olan bir masa, masanın üstünde de yalnızca bir mum vardı.

Tasvir dolabını andıran büyük, kırmızı kutulu duvar saati iki buçuğu gösteriyordu.

Bitişik odanın kapısını açtı Vlasiç,

— Zina'cığım, Petruşa burada! –dedi.

Çabuk bir ayak sesi duyuldu. Zina girdi yemek odasına. Uzun boylu, toplu bir kızdı Zina. Yalnızca yüzü çok soluktu. Pyotr Mihayloviç onu evde son kez gördüğü zamanki gibi, gene siyah etekliği, kırmızı bluzu vardı üzerinde, belinde de o iri örme kemer. Bir kolunu ağabeyinin boynuna doladı, yanağından öptü onu.

— Ne yağmur! Grigori de bir yere gitti, koca evde yalnız kaldım.

Şaşırmış bir hali yoktu. Ağabeyine evdeki gibi içten, heyecansız bakıyordu. Onu böyle görünce Pyotr Mihayloviç'in şaşkınlığı da geçti. Masaya otururken,

— Yağmurdan korkmazsın sen –dedi.

— Korkmam ama, burada odalar çok büyük, ev de eski, gök gürledikçe, kap kacak dolu bir dolap gibi tıngırdıyor her yanı. (Ağabeyinin karşısına oturdu Zina.) Aslında sevimli bir ev. Her odanın bir anısı var. Düşünebiliyor musun, benim odamda Grigori'nin babası kendini vurmuş.

Vlasiç,

— Ağustosta para geçecek elime, bahçedeki küçük evi onaracağım –dedi.

Zina anlatmayı sürdürüyordu.

— Yağmur yağarken, gök gürlerken Grigori'nin dedesini anımsıyorum nedense. Burada, yemek odasında kırbaçla bir adam öldürülmüş.

Vlasiç, gözlerini iri iri açıp Pyotr Mihayloviç'e bakarak,

— Gerçek bir olaydır bu –diye doğruladı.– Bin sekiz yüz kırk yıllarında Oliver adında bir Fransız kiralamış burasını. Kızının resmi hâlâ tavan arasında bir yerdedir. Hoş bir kızmış. Babamın bana anlattığına göre Oliver, bilgisizlikleri yüzünden küçük görürmüş Rusları, çirkin bir biçimde alay edermiş onlarla. Köy papazının, çiftliğin önünden geçerken yarım versta ötede şapkasını çıkarmasını, Oliver ailesi arabayla köyün içinden geçerken kilisenin çanının çalınmasını istermiş. Kölelere, genel olarak aşağı tabakadan insanlara karşı davranışları daha da küçük düşürücüymüş. Günün birinde, Gogol'ün papaz okulu öğrencisi Foma Brut gibi, Rusya'nın temiz ruhlu yersiz yurtsuzlarından biri geçiyormuş yoldan. Geceyi burada geçirmek istemiş. Kâhyalar hoşlanmışlar ondan, büroya yerleştirmişler onu. Bundan sonraki olayları çeşitli biçimlerde anlatıyorlar. Kimileri papaz okulu

öğrencisinin köylüleri ayaklandırmaya çalıştığını, kimileri de Oliver'in kızının bu gence tutulduğunu söylüyorlar. Anlatılanlardan hangisinin gerçek olduğunu bilmiyorum, ama güzel bir akşam bu odaya çağırtmış onu Oliver, sorguya çekmiş, sonra da kırbaçlanmasını emretmiş. Düşünebiliyor musun, şu masada oturmuş, Bordo şarabını yudumlarken at bakıcıları da papaz okulu öğrencisini kırbaçlıyormuş… Gence adamakıllı işkence ettirmiş olacak ki, sabaha karşı ölmüş zavallı. Cesedini kaldırıp bir yere götürmüşler. Koltoviç'in havuzuna attıklarını söylüyorlar. Olayı polise haber vermişler, ama –kimlere gerekiyorsa– birkaç bin yedirmiş Fransız, sonra da çekip Alsace'a gitmiş. O arada kira süresi de bitmişmiş zaten… Bu iş de böylece kapanmış.

Zina ürpererek,

— Ne alçak insanlar var şu dünyada! –dedi.

— Babam Oliver'i de, kızını da çok iyi anımsıyordu. Kızın son derece güzel, aynı zamanda da tuhaf huylu olduğunu söylerdi. Bence, anlatılanların hepsi vardı papaz okulu öğrencisinde. Hem köylüleri kışkırtmış, hem de Fransız'ın kızını baştan çıkarmaya çalışmıştı. Belki papaz okulu öğrencisi bile değildi, kendini öyle tanıtan bir düzenbazdı…

Düşüncelere dalmıştı Zina. Papaz okulu öğrencisi ile Fransız kızın öyküsünün onu uzaklara götürdüğü belliydi. Pyotr Mihayloviç'e, son bir hafta içinde Zina hiç değişmedi, yalnızca rengi biraz soldu gibi geliyordu. Ağabeyiyle birlikte Vlasiç'e konuk gelmiş gibi rahat, olağan bir duruşu vardı. Öte yandan Pyotr Mihayloviç kendi içinde bir değişikliğin olup bittiğini hissediyordu. Gerçekten de, eskiden her konuda serbestçe konuşabilirdi kız kardeşiyle, oysa şimdi "Nasılsın burada?" gibi basit bir soruyu bile soramıyordu. Yersiz, gereksiz görünüyordu ona bu soru. Böyle bir değişiklik Zina'nın içinde de olmuştu galiba. Annesinden, evden, Vlasiç ile olan serüveninden söz etmeyi erteleyip duruyordu. Kendini temize çıkarmaya çalışmıyor, resmi nikahın kilise nikâhından iyi olduğunu söylemiyor. Heyecanlanmıyor; dalmış,

Oliver'in öyküsünü düşünüyordu… Niçin Oliver'den söz etmişlerdi durup dururken?

Zina,

— İkinizin de omuzlarınız ıslanmış yağmurdan –dedi.

Sevinç dolu bir gülümseme aydınlattı yüzünü. Ağabeyi ile Vlasiç arasındaki bu küçük benzerlik duygulandırmıştı onu.

Pyotr Mihayloviç durumunun tüm açıklığını, korkunçluğunu hisseti birden. Bomboş evini, kapağı kapatılmış piyanoyu, şimdi hiç kimsenin ayağını basmadığı Zina'nın aydınlık odasını anımsamıştı. Bahçelerinin iki yanı ağaçlı yollarında, kumda genç bir kızın küçücük ayaklarının izlerinin artık olmadığı, akşam çayından önce kimsenin çın çın öten kahkahalar atarak yüzmeye gitmediği gelmişti aklına… Ta çocukluğundan beri giderek daha bir bağlandığı, kimileyin, sıcak derslikte otururken düşünmeyi sevdiği o aydınlık, o temizlik, neşe –evlerini yaşamla, ışıkla dolduran her şey– temelli gitmişti artık, yitmişti. Bir tabur komutanının biçimsiz öyküsüne, yüce gönüllü bir asteğmenin, ahlaksız bir kadının, kendini vuran bir babanın öykülerine karışmıştı… Şimdi annesinden söz etmek, ya da geçmişin geri gelebileceğini ummak açık seçik olanı görememek olurdu.

Dolu dolu olmuştu Pyotr Mihayloviç'in gözleri. Masanın üzerinde eli titriyordu. Ağabeyinin ne düşündüğünü anlamıştı Zina, onun gözleri de kızardı, dolu dolu oldu. Vlasiç'e döndü.

— Grigori –dedi,– buraya gel!

İkisi birlikte pencerenin dibine gittiler. Orada fısıltıyla bir şeyler konuşmaya başladılar. Vlasiç'in Zina'ya doğru eğilişinden de, Zina'nın Vlasiç'in yüzüne bakışından da artık her şeyin bittiğini, konuşacak bir şeyin kalmadığını bir kez daha anladı Pyotr Mihayloviç. Zina dışarı çıktı.

Vlasiç, kısa süren bir sessizlikten sonra, ellerini ovuşturarak, gülümseyerek başladı söze:

— Böyle işte kardeşim. Demin yaşamımızın tam bir mutluluk olduğunu söylemiştim sana ama –nasıl demeli– edebi-

yat yönünden böyle söylemiştim kuşkusuz… Aslında mutluluk duygusunu henüz tadamadık. Çünkü Zina hep seni, anneni düşündü durdu, acı çekti; onun bu durumunu gördükçe bende üzüldüm. Özgür yaradılışlı, gözü pek bir kızdır, ama –doğrusunu istersen– bunca yıllık alışkanlıklarından kopmak ağır geliyor ona. Sonra çok da genç henüz. Hizmetçiler "küçük hanım" diyorlar ona. Saçma gibi geliyor insana ama, huzursuz ediyor onu bu. Durum böyle işte kardeşim.

Zina bir tabak çilek getirdi. Onun arkasından, görünüşüyle ağzı var dili yok, yumuşak başlı bir kadına benzeyen ufak tefek bir oda hizmetçisi geldi. Süt dolu bir testiyi masanın üzerine koydu, yerlere kadar eğilerek selam verdi… Eski eşyalarla ortak bir yanı vardı bu kadının, onlar gibi donuk, hüzünlüydü.

Yağmur dinmişti. Pyotr Mihayloviç çilek yiyor, Vlasiç ile Zina konuşmadan ona bakıyorlardı. Gereksiz, ama kaçınılmaz olan şeyden söz etmenin zamanı giderek yaklaşıyordu. Üçü de sezinliyorlardı bunu. Gene dolu dolu oldu Pyotr Mihayloviç'in gözleri. Çilek tabağını öteye itti, artık gitmek zamanının geldiğini, yoksa geç kalacağını, hem belki gene yağmur yağacağını söyledi. Zina'nın –kibar bir insan olarak– evdekilerden, yeni yaşamından söz etmesinin gerektiği an gelmişti.

Çabuk çabuk konuşarak,

— Sizde ne var ne yok? –diye sordu.– (Soluk yüzünde kaslar çekilmeye başlamıştı.) Annem nasıl?

Pyotr Mihayloviç, kız kardeşinin yüzüne bakmadan cevap verdi:

— Bilirsin annemi…

Zina, ağabeyinin ceketinin kolundan tutup,

— Olanlarla ilgili çok düşündün sen Petruşa –dedi.

Kız kardeşinin ne büyük bir güçlükle konuştuğunu farkındaydı Pyotr Mihayloviç

— Çok düşündün –diye devam etti Zina.– Söyle bana, annemin Grigori ile barışabileceğini… daha doğrusu bu durumu kabul edebileceğini umabilir miyiz?

İyice yaklaşmıştı ağabeyine, gözlerinin içine bakıyordu. Kız kardeşinin güzelliği karşısında şaşırmıştı Pyotr Mihayloviç, ilk kez bu kadar güzel görüyordu onu. Annesine pek benzeyen, el üstünde büyütülmüş kız kardeşinin Vlasiç'in yanında, donuk duruşlu oda hizmetçisinin, altı ayaklı masanın yakınında; bir insanın kırbaçla öldürüldüğü bir evde yaşadığı, şimdi onunla evlerine gelmeyeceği, burada kalacağı düşüncesi inanılmaz ve saçma geliyordu ona. Kız kardeşinin sorusuna cevap vermeden,

— Annemi bilirsin… –diye yineledi.– Bence iyi düşünüp taşınmalısınız… bir şeyler yapsanız, ondan özür dileseniz iyi olurdu sanıyorum…

— Ama özür dilemek davranışımızın kötü olduğunu kabul etmek olur. Annemin huzuru için yalan söylemeye bile hazırım, ama bir yararı olmaz bunun. Bilirim annemi. Neyse bakalım zaman ne gösterecek! (En güç, ağır olan konuşulup bittiği için neşelenmişti Zina.) Beş, on yıl sıkarız dişimizi, dayanırız, bir yol gösterir bize Tanrı…

Ağabeyinin koluna girdi, karınlık koridordan geçerken iyice sokuldu ona.

Dışarı çıktılar. Pyotr Mihayloviç, "Hoşça kalın" dedi, atına bindi. Zina ile Vlasiç, onu yolcu etmek için yürüdüler yanı sıra. Derin bir sessizlik vardı doğada, hava ılıktı, tatlı tatlı saman kokuyordu. Gökyüzünde bulutların arasından yıldızlar parlıyordu. Vlasiç'in, üzücü çok şey görmüş geçirmiş eski bahçesi karanlığa bürünmüş uyuyordu. İçinden atla geçmek, şimdi nedense bir hüzün veriyordu insana.

Vlasiç,

— Bugün öğleden sonra gerçekten çok hoş dakikalar geçirdik Zina ile! –dedi.– Amerika'ya göç sorunuyla ilgili güzel bir yazı okudum ona. Sen de okumalısın o yazıyı Petruşa! Okumalısın! Gerçekten ilginç bir yazı. Dayanamadım, yazarına verilmek üzere bir mektup yazdım dergiye. Yalnızca bir satır: "Teşekkür eder, dürüst elinizi içtenlikle sıkarım!"

"Anlamadığın şeylere sokma burnunu lütfen!" demek geldi Pyotr Mihayloviç'in içinden, ama söylemedi, sustu.

Vlasiç atın sağ yanında, Zina sol yanında yürüyorlardı. Eve dönmelerinin gerektiğini ikisi de unutmuştu sanki. Oysa ıslaktı yerler, Koltoviç'in korusuna da çok kalmamıştı artık. Pyotr Mihayloviç, ikisinin de ondan bir şey beklediğini, ama bunun ne olduğunu kendilerinin de bilmediklerini hissediyordu. Acımaya başlamıştı onlara. Şimdi, atın iki yanında uysal, dalgın yürürlerken onların mutsuz olduklarından, mutlu olamayacaklarından kuşkusu yoktu. Aşkları üzücü, düzeltilemeyecek bir hata olarak görünüyordu ona. Acıma duygusu, onlara hiçbir biçimde yardım edemeyeceği düşüncesi gene ağır bir ruhsal duruma sokmuştu onu. Böyle anlarında, yürek sızısından kurtulmak için her türlü fedakârlığa hazır olurdu.

— Sık sık gelip gece sizde kalacağım –dedi.

Ama gerilemiş gibi hissetti kendini o anda. Yeter bulmadı bunu. Ayrılmak için Koltoviç'in korusunun dibinde durduklarında Zina'ya doğru eğildi. Omzuna dokunarak,

— Haklısın Zina –dedi.– İyi ettin!

Sonra, daha konuşmamak, hüngür hüngür ağlamaya başlamamak için mahmuzladı atını, dörtnala girdi koruya. Karanlığa girince dönüp geriye baktı. Zina ile Vlasiç'in yolda, heyecanlı heyecanlı konuşarak eve doğru yürüdüklerini gördü. Vlasiç geniş adımlarla, Zina ise onun yanında çabuk çabuk adım atarak koşuyormuş gibi yürüyordu.

"Beyinsiz bir kocakarıyım ben," diye geçirdi içinden Pyotr Mihayloviç. "Sorunu çözmeye gelmiştim, daha da berbat ettim durumu. Neyse canım, olan oldu artık!"

İçinde sıkıntı vardı. Korudan çıkınca yavaşladı, sonra havuzun yanında durdurdu atını. Bir yerde hiç kıpırdamadan oturmak, düşünmek istiyordu. Ay ağır ağır yükseliyordu. Karşı kıyıda kırmızı bir direk gibi yansıyordu ışığı suda. Uzaklarda bir yerde gök gürlüyordu derinden. Pyotr Mihay-

loviç gözlerini kırpmadan suya bakıyor; kız kardeşinin umutsuzluğunu, yüzündeki iç acısı dolu solukluğu, yüz kızartıcı durumunu çevresindekilerden gizlemeye çalışırken bakışının ne denli soğuk, kuru olacağını düşünüyordu. Onun gebeliğini, annesinin ölümünü, onu toprağa verişlerini, Zina'nın o anda duyacağı dehşeti getiriyordu gözünün önüne… Geleneklere körü körüne bağlı, mağrur, yaşlı kadını yüzde yüz öldürürdü bu sıkıntı. Geleceğin korkunç tabloları beliriyordu önünde; karanlık, kıpırtısız suda, soluk kadın karaltıları arasında –ödlek, zayıf, yüzünde suçluymuş gibi bir anlatımla– kendini görüyordu…

Yüz adım ötede, sağda, havuzun kıyısında bir şey duruyordu karanlıkta kıpırdamadan. Bir adam mı, yoksa bir kütük müydü bu? Öldürüldükten bu havuza atılan papaz okulu öğrencisini anımsadı Pyotr Mihayloviç…

Bir hayalete benzeyen karaltıya bakarak düşünüyordu: "Hiç de insanca bir davranış değil Oliver'in ki, ama şöyle ya da böyle çözümlemiş sorunu gene. Oysa ben bir şey çözümlemedim, karıştırdım işleri yalnızca. Düşündüğünü söylemiş, yapmış Oliver, bense düşündüğümü söyleyemiyorum da, yapmıyorum da. Aslında ne düşündüğümü bile kesinlikle bilmiyorum ya…"

Atını sürüp karaltıya yaklaştı. Yıkılmış eski bir yapıdan ayakta kalmış çürük bir direkti.

Koltoviç'in korusundan, çiftliğinden doğru tatlı bir inci çiçeği kokusu geliyordu. Pyotr Mihayloviç havuzun kıyısı boyunca gidiyor, hüzünle suya bakıyordu. Belleğini şöyle bir yoklayınca, şimdiye kadar hiçbir zaman düşündüğünü söylemediği, yapmadığı, insanların da ona aynı biçimde karşılık verdikleri kanısına vardı. Bu yüzden geçmiş yaşamı yıldızlı gökyüzünün yansıdığı, yer yer sazlarla kaplı şu su gibi karanlık görünüyordu ona şimdi. Bu durumun da düzeltilemeyeceğini düşünüyordu.

1892

# *Siyahlar Giymiş Keşiş*

## 1

Asistan Andrey Vasiliç Kovrin çalışmaktan yorulmuştu artık. Sinirleri de çok bozuktu son zamanlarda. Doktora gitmiyordu. Ancak içki sofrasında bir doktor arkadaşına söz arasında şöyle bir anlatmıştı durumunu. Arkadaşı ilkbahar ile yazı köyde geçirmesini salık vermişti ona. Tam o günlerde de Tanya Pesotskaya'dan uzun bir mektup almıştı. Borisovka'ya çağırıyordu onu Tanya. Yazın onların konuğu olmasını yazıyordu. Sonunda kendisi de biraz hava alması gerektiğine karar vermişti.

Önce –nisanda– kendi köylü Kovrinka'ya gitti. Bir başına üç hafta kaldı orada. Sonra, yolların düzelmesini bekleyip arabasına bindi, eski vasisi, öğretmeni, Rusya'nın ünlü meyvecilik uzmanı Pesotski'nin köyüne yollandı. Kovrinka'dan Pesotskilerin köyü Borisovka'ya en çok yetmiş versta yol vardı. İlkbaharda yumuşamış şosede rahat, kapalı bir arabayla hoş bir yolculuk yapmıştı.

Pesotski'nin sütunlu, sıvaları dökülmüş aslan heykelleriyle süslü, kapısında resmi giysili bir uşak duran çok büyük bir evi vardı. İngiliz usulü düzenlenmiş, kasvetli, sade, eski park evden handiyse bir versta öteye, çaya kadar uzanıyor; orada çıplak kökleri kıllı hayvan pençeleri gibi dışarıda kal-

mış çam ağaçlarının büyüdüğü kil toprak, dik yamaçta son buluyordu. Yamacın altında soğuk soğuk parlardı su. Çulluklar acı acı bağrışarak uçuşurlardı. İnsanın, isterse oturup bir balad yazabileceği şiir dolu bir yerdi burası. Ama evin çevresinde de, avluda da, fidanlıklarıyla birlikte otuz hektarlık bir alanı kaplayan bahçede de bambaşka bir hava vardı. Yağmurda çamurda bile neşe, mutluluk dolardı insanın içine burada. Böylesine güzel güller, zambaklar, kamelyalar –parlak beyazından kurum gibi simsiyahına kadar– laleler, kısacası böylesine bir çiçek zenginliğini Pesotski'nin bahçesinden başka bir yerde görmemişti Kovrin. İlkbaharın başıydı. Çiçekliklerin asıl güzelliği cam bölmelerdeydi daha, ortaya çıkmamıştı. Ama –özellikle sabahları erken, her yaprakta çiğ parlıyorken– bahçeye şöyle bir bakınca iki yanı ağaçlı yolların kenarında boy atmış, bahçede yer yer açmış çiçekler de yetiyordu insanın kendini ince güzellikler ülkesinde hissetmesine.

Bahçenin süsünü oluşturan, Pesotski'nin küçümser bir tavırla "ufak tefek" dediği şeyler bir zamanlar –çocukluğunda– büyülerlerdi Kovrin'i. Ne mucizeler, güzellikler yaratılmıştı burada, doğayla ne alaylar edilmişti. Meyve ağaçlarından ikili sıralar vardı burada. Piramit biçimi verilmiş bir armut ağacı, küre biçiminde meşeler, ıhlamurlar, elma ağacından bir şemsiye, taklar, ailenin armaları, kollu şamdanlar vardı. Hatta erik ağaçlarından –Pesotski'nin meyveciliğe başladığı tarih olan– 1862 yazılıydı bir yerde… Dolaşırken, palmiyelerinki gibi dümdüz, sağlam bedenli yüksek, güzel ağaçları da rastlıyordu insan. Bunların bektaşiüzümü ya da frenküzümü ağacı olduğunu ancak dikkatli bakınca anlayabiliyordu. Ama bahçeye en büyük neşeyi, canlılığı kazandıran buradaki sürekli kıpırdanıştı. Sabah erkenden akşama kadar ağaçların, fidanların diplerinde, iki yanı ağaçlı yollarda, tarhlarda el arabalarıyla çapalarla, süzgeçli kovalarla karınca gibi kaynaşırdı insanlar…

Kovrin, Pesotskilere akşam, saat ona doğru geldi. Tanya ile babasını, Yegor Semyonıç'ı büyük bir telaş içinde buldu. Pırıl pırıl, yıldızlı gökyüzü de, ısıölçer de sabaha doğru havanın dona çekeceğini haber veriyordu. Oysa bahçıvan İvan Karlıç kente gitmişti. Bahçe için güvenebilecekleri başka bir kimse de yoktu. Yemekte sabah ayazından söz ettiler yalnızca. Sonunda şöyle karar vermişlerdi: Tanya yatmayacak, saat on ikiden sonra bahçeye çıkacak, duruma bakacaktı. Saat üçte, belki daha erken de Yegor Semyonıç kalkacaktı.

Kovrin gece yarısına kadar oturdu Tanya ile. Sonra onunla birlikte bahçeye çıktı. Soğuktu hava. Keskin bir duman kokusu vardı havada. Ticari bölüm dedikleri, Yegor Semyonıç'a her yıl birkaç bin ruble gelir sağlayan büyük bahçede simsiyah, kesif, keskin bir duman kaplamıştı her yanı. Ağaçları sarmış, Yegor Semyonıç'ın binlerce rublesini dondan korkuyordu… Ağaçlar dama düzenindeydiler burada. Sıralar asker sırası gibi dümdüz, dosdoğruydu. Bu aşırı düzlük de, ağaçların hepsinin aynı boyda olması da, dallarının, bedenlerinin birbirine benzemesi de görünümü pek bir tekdüze, hatta sıkıcı yapıyordu. Kovrin ile Tanya gübre yığınlarının, samanların, her çeşit artığın yakıldığı sıraların aralarından yürüyorlardı. Arada bir, dumanın içinde gölgeler gibi dolaşan işçilerle karşılaşıyorlardı. Yalnızca vişneler, erikler, bir de elmaların bazı cinsleri çiçek açmıştı. Ama bahçenin bütünü duman içindeydi. Ancak fidanlıkların yanında derin bir soluk alabilmişti Kovrin. Omuzlarını kaldırarak,

— Daha çocukluğumda aksırırdım burada dumandan –dedi,– ama bu dumanın çiçekleri donmaktan nasıl kurtardığına hâlâ ermez aklım.

— Bulut olmadığı zamanlar bulut görevini görüyor duman… –diye karşılık verdi Tanya.

— Peki bulut ne işe yarıyor?

— Kapalı, bulutlu havalarda sabah ayazı olmaz.

— Şaşılacak şey!

Gülümsedi Kovrin, elini tuttu Tanya'nın. Genç kızın ince siyah kaşlı, üşümüş, ciddi, geniş yüzüyle paltosunun rahatça başını oynatmasına engel olan kalkık yakası, çiyin topladığı giysisinin içindeki zarif bedeni duygulandırmıştı onu.

— Tanrım, kocaman olmuş bu kız! –dedi.– Beş yıl önce, buraya son geldiğimde çocuktunuz daha. Öyle sıska, uzun bacaklıydınız ki! Saçlarınız dümdüzdü, kısacık giysiler giyerdiniz, "leylek" diye kızdırırdım sizi… Zaman neler yapıyor!

Tanya derin bir göğüs geçirdi.

— Evet, beş yıl! –dedi.– Köprülerin altından çok su geçti bu beş yılda.

Dönüp Kovrin'in yüzüne baktı. Daha bir canlı ekledi:

— Elinizi vicdanınıza koyup söyleyin Andryuşa, unuttunuz bizi değil mi? Benim de sorduğum şeye bak? Bir erkeksiniz siz, ilginç bir yaşamınız var, büyük bir insansınız… Unutmanız çok olağan! Ama ne olursa olsun, bizi kendi adamınız, yakınınız saymanızı istiyorum Andryuşa. Buna da hakkımız vardır sanırım.

— Öyle sayıyorum zaten Tanya.

— Doğru mu bu?

— Evet, doğru.

— Evimizde böylesine çok fotoğrafınızın olmasına şaştınız akşam. Ama biliyorsunuz, babamın aşırı bir sevgisi vardır size karşı. Sizi benden çok seviyor gibi geliyor bana bazen. Övünüyor sizinle. Bir bilim adamısınız, olağanüstü bir insansınız, parlak bir gelecek hazırladınız kendinize. Bu başarınızı sizi onun okutmasına borçlu olduğunuza inanıyor. Ben de engel olmuyorum böyle düşünmesine. Varsın öyle sansın.

Ortalık yavaş yavaş ağarmaya başlamıştı. Özellikle, havada duman kümelerinin, ağaçların tepelerinin daha bir belirginleşmesinden anlaşılıyordu bu. Bülbüller ötüyor, tarlalardan bıldırcınların cıvıltıları geliyordu.

— Yatma zamanı geldi artık –dedi Tanya.– Hava çok soğuk. –Kovrin'in koluna girdi.– Geldiğiniz gibi çok teşekkür

ederim Andryuşa. Çok az ahbabımız var burada. Onlar da ilginç olmaktan uzak insanlar. Çok az ahbabımız var burada. Onlar da ilginç olmaktan uzak insanlar. Tek uğraşımız bahçe, gene bahçe… başka bir şeyimiz yok. Dikim, çapalama… –Gülümsedi Tanya.– Tatlı elma, benekli frenkelması, mantar, gözaşısı, kalemaşısı… Her şeyimizi, yaşamımızın tümünü bahçeye verdik. Hatta elma, armut ağacından başka bir şey görmüyorum düşerimde. İyi, yaralı bir şey bu elbette, ama bazen değişiklik olsun diye başka şeyler istiyor insanın canı. Hatırlıyorum, eskiden tatile ya da gezmeye bize geldiğinizde –avizelerin, eşyaların kılıfları çıkarılmış gibi– daha bir aydınlık olurdu evin içi. Küçüktüm o zamanlar, ama anlıyordum gene de.

Durmadan konuşuyordu Tanya. Bir duygunluk vardı konuşmasında. Kovrin birden, yaz sonuna kadar ufak tefek, narin, konuşkan kıza bağlanabileceğini, ona tutulabileceğini… onların durumunda bunun son derece olağan, doğal olduğunu geçirdi içinden. Bu düşünce hoş bir duygu verdi ona, gülmek geldi içinden; Tanya'nın kuşku kaplı sevimli yüzüne doğru eğildi, alçak sesle iki dize okudu Yevgeniy Onyegin'den:

*Onyegin, gizlemeyeceğim senden,*
*Çılgınca seviyorum Tatyana'yı…*

Eve döndüklerinde Yegor Semyonıç kalkmıştı. Uykusu yoktu Kovrin'in. İhtiyarla konuşmaya daldı. Sonra onunla birlikte bahçeye çıktı gene. Uzun boyluydu Yegor Semyonıç. Omuzları genişti. Göbekliydi. Soluk darlığı vardı, ama her zaman çok çabuk yürürdü. Öyle ki, ayak uydurmak güçtü ona. Son derece telaşlı bir insandı. Her zaman bir yere yetişmek için acele ederdi, bir dakikacık geç kacak olursa, her şey mahvolacakmış gibi bir anlatım olurdu yüzünde. Soluk almak için durdu.

— Tanrı'nın şu işine bak kardeşim… –diye başladı.– Gördüğün gibi toprağın üstü buz, ama ısı ölçeri bir sopanın ucuna takıp dört beş metre yukarı kaldır, orası sıcak… Neden acaba?

Kovrin gülümseyerek karşılık verdi:

— İnanın bilmiyorum.

— Hım… İnsanın her şeyi bilmez kuşkusuz… Kişioğlunun aklı ne denli engin olursa olsun, her şeyi sığdıramazsın ona. Yanılmıyorsam, sen daha çok felsefeyle ilgileniyorsun?

— Evet, psikoloji dersi veriyorum. Ama daha çok felsefeyle ilgileniyorum.

— Can sıkıntısından da patlamıyorsun?

— Tersine, büyük bir haz duyuyorum bundan. Yaşama gücü veriyor bana felsefe.

Yegor Semyoniç aklaşmış favorilerini dalgın dalgın sıvazlayarak.

— Umarım öyledir… –dedi.– Umarım… Başarıların beni çok sevindiriyor kardeşim… Çok.

Ama birden kulak kesildi Yegor Semyoniç. Yüzü allak bullak oldu. Yana doğru koştu. Çok geçmeden ağaçların, duman kümelerinin arasında kayboldu gözden. Öfkeli, sinirden titreyen sesi duyuldu uzaktan:

— Kim bağladı bu atı elma ağacına? Hangi namussuz, alçak herif bağladı bu atı elma ağacına? Sen sabırlar ver bana Tanrım! Berbat ettiler, bu kadar da hainlik olmaz ki! Mahvettiler bahçeyi! Rezil ettiler! Tanrım!

Kovrin'in yanına döndüğünde yüzünden düşen bin parçaydı. Kollarını iki yana açarak, ağlamaklı bir sesle,

— Bu dinsiz imansız millete ne yapacağımı bilmiyorum! Stepka denen o rezil gece gübre taşımış, sonra tutmuş elma ağacına bağlamış atı! Dizginleri öyle sıkmış ki, üç yerden soyulmuş ağacın kabuğu. Şu işe bakın! "Bu yaptığın nedir?" diye sorduğumda süt dökmüş kedi gibi durup gözlerini kırpıştırması yok mu? İpe çekmek bile azdır böyle hainleri!

Öfkesi geçtikten sonra Kovrin'in boynuna doladı kolunu, yanağından öptü.

— Neyse, umarım… Umarım… –diye mırıldandı.– Geldiğine çok sevindim. Ne sevinçli olduğumu anlatamam… Sağ ol…

Sonra her zamanki çabuk yürüyüşüyle, yüzünde hep o telaşlı anlatımla dolaştı bahçeyi. Eski öğrencisine limonlukları, camlı bölmeleri, ambarları yüzyılımızın mucizesi dediği iki arılığı gösterdi.

Bu arada güneş doğmuş, bahçeyi ışığa boğmuştu. Hava ısınmıştı. Kovrin günün güneşli, neşeli, uzun bir gün olacağını sezinleyince daha mayısın başında olduklarını, önlerinde daha aydınlık, neşeli, uzun bir yaz olduğunu anımsadı. O anda çocukluğunda bu bahçede koşup oynarken içinde kıpırdayan o sevinç dolu, genç duygu kıpırdandı gene. Bu kez kolunu ihtiyarın boynuna o doladı, sevgiyle öptü yanağından. İkisi de duygulanmıştı. Eve döndüler, antika çay fincanlarıyla çay içmeye koyuldular. Masada çeşit çeşit kaymaklar, tatlı kurabiyeler vardı. Bu küçük ayrıntılar gene çocukluğunu anımsattı Kovrin'e. Bugün ile geçmişin anıları birbirine karışıyordu. İnsanın tatlı, yüreğini sıkıştıran bir haz veriyordu ona bu karışım.

Tanya'nın uyanmasını bekledi Kovrin. Onunla kahve içti, biraz dolaştı, sonra kendi odasına çekildi, masaya oturup çalışmaya başladı. Dikkatle okuyor, küçük notlar alıyor, arada bir başını kaldırıp pencereden dışarı ya da masanın üzerinde, vazodaki, çiyden hâlâ ıslak ıslak taze çiçeklere bakıyor; sonra yeniden gözlerini kitaba indiriyordu. Hazdan, mutluluktan her damarı titriyor, kıpırdıyordu sanki.

## 2

Kovrin köyde de kentte olduğu gibi yorucu, sıkıntılı bir yaşam sürdürüyordu. Durmadan okuyup yazıyor, İtalyanca çalışıyordu. Dolaşmaya çıktığında bile, biraz sonra gene ma-

sa başına oturacağı anı düşünmek haz veriyordu ona. Herkesi şaşırtacak derecede az uyuyordu. Gündüzleri yanlışlıkla yarım saat uyursa, o gece hiç yatmıyor, uykusuz geçen bir geceden sonra bütün gün, hiçbir şey olmamış gibi dinç, neşeli hissediyordu kendini.

Çok konuşuyor, çok şarap içiyordu. Purosu en pahalısındandı. Pesotskilere sık sık, hemen her gün komşu kızlar gelirler, Tanya ile piyano çalar, oynarlardı. Arada bir de çok güzel keman çalan bir delikanlı gelirdi. Kovrin gençlerin müziğini de, şarkılarını da tutkuyla dinler, dinlemekten bitkin düşerdi. Yorgunluktan gözleri kapanır, başı yana düşerdi.

Bir gün akşam çayından sonra balkonda oturmuş, okuyordu. O sırada konuk odasında Tanya ile –sopranoydu sesi– konuk kızlardan biri –sesi kontraltoydu– delikanlının kemanda eşliğiyle Brag'ın ünlü serenadına çalışıyorlardı. Kovrin seneradın sözlerine kulak veriyor (Rusça'ydı sözleri) ama en küçük bir anlam çıkaramıyordu. Sonunda kitabı bırakıp dikkatli dinleyince anladı: Hayal dünyası aşırı derecede geniş bir genç kız, gece esrarlı birtakım sesler duymuş bahçede. Bu sesler öylesine güzel, öylesine tuhafmış ki, genç kız bunların biz ölümlerce anlaşılamadıkları için yeniden göğün sonsuzluklarına doğru uçan kutsal ses uyumu olduğunu kabul etmek zorunda kalmış. Kovrin'in gözkapakları kapanmaya başlamıştı. Kalktı, konuk odasıyla salonda uykulu uykulu dolaştı bir süre. Müzik çalışması bitince Tanya'nın koluna girdi, onunla birlikte balkona çıktı.

— Bugün sabahtan beri bir efsane kurcalıyor kafamı –dedi.– Bir yerde mi okudum onu, yoksa birisinden mi duydum, bilmiyorum. Ama bir şeye benzemeyen, acayip bir şey. Önce bunun açık seçik bir yanı olmadığını söylemeliyim. Bundan bin yıl önce, siyahlar giymiş bir keşiş Suriye'de ya da Arabistan'da bir yerde, çölde yürüyormuş… Oradan birkaç mil ötede balıkçılar, gölün yüzeyinde ağır ağır yürüyen, siyahlar giymiş başka bir keşiş görmüşler. Bu ikinci keşiş se-

raptı kuşkusuz. Şimdi efsanenin görünüşte yadsıdığı optik yasalarını bir yana bırakın da dinleyin. Bu seraptan bir serap daha çıkmış, ondan bir tane daha, öyle ki, siyahlar giymiş keşişin gölgesi atmosferin tabakalarının birinden öbürüne yansıyarak çoğaldıkça çoğalmış. Kâh Afrika'da, kâh İspanya'da, kâh Hindistan'da, kâh Uzak Kuzey'de görüyorlarmış onu… Sonunda dünyamızın atmosferinden çıkmış, şimdi de –yitip gidebileceği koşullara bir türlü düşmeden– evrende dolaşıp duruyormuş. Belki de şu anda Mars'da ya da Güney Haçı takım yıldızının bir yıldızından görüyorlardır onu. Ama efsanenin asıl önemli, can alıcı noktası şu, canım: Keşişin çölde dolaşmasından tam bin yıl sonra serap yeniden dünyanın atmosferine girecek, insanlara görünecekmiş. Sözde bitmek üzereymiş bu bin yıl… Efsaneye göre, siyahlar giyinmiş keşişi bugün yarın beklemeliymişiz.

— Tuhaf bir serap –dedi Tanya.

Bu efsaneden hoşlanmadığı belliydi.

Kovrin güldü.

— İşin asıl tuhaf yanı, bu efsaneyi nereden öğrendiğimdir. Nerede okudum onu? Bir yerde mi duydum? Yoksa düşümde mi gördüm bu keşişi? Yemin ederim anımsamıyorum. Ama aklımdan çıkmıyor bu efsane. Bugün hep onu düşündüm.

Tanya'yı konukların yanına bırakıp bahçeye çıktı Kovrin. Dalgın dalgın dolaşmaya başladı çiçek tarhlarının arasında. Güneş ufka yaklaşıyordu. Çiçekler –daha yeni sulandıkları için sinir bozan bir koku yayıyorlardı çevreye. İçerde şarkı söylemeye başlamışlardı gene. Kemanın sesi uzaktan insan sesini andırıyordu. Kovrin bu efsaneyi nerede duyduğunu ya da okuduğunu anımsamaya çalışıyordu. Ağır adımlarla parka girdi, hiç farkına varmadan yamacın başıma kadar yürüdü.

Dik yamaçta çıplak köklerin arasından aşağıya uzanan patikadan çayın kenarına indi. Su çulluklarını rahatsız etti

burada. İki ördeği ürküttü. İç karartan çamların tepelerinde batmak üzere olan güneşin son ışınları oynaşıyordu hâlâ, ama suyun yüzü kararmıştı. Kovrin taştan taşa atlayarak karşıya geçti. Şimdi önünde henüz başak vermemiş geniş bir çavdar tarlası uzanıyordu. Ne bir ev, ne bir canlı vardı görünürlerdi. Bu patikayı izlerse, insan güneşin demin indiği, şu anda gurubun öylesine görkemli bir kızıllıkla kapladığı o bilinmez, esrarlı ülkeye varırdı sanki.

Kovrin patikada yürürken düşünüyordu: "Burası ne geniş, özgür, sessiz! Bütün dünya bana bakıyor sanki, gizliden gözetliyor beni, anlamamı bekliyor…"

Ama bir dalgalanma oldu tarlada. Yumuşak akşam yeli hafifçe okşadı Kovrin'in saçlarını. Bir dakika sonra –bu kez daha güçlü– bir dalga daha geldi. Çavdarlar hışırdadı, arkada çamların boğuk uğultusu yükseldi… Kovrin şaşkınlık içinde durdu olduğu yerde. Ufukta yerden gökyüzüne kadar kasırgayı ya da hortumu andıran simsiyah bir sütun uzanıyordu. Daha çok silik bir gölgeye benziyordu. Ama yerinde durmadığı, korkunç bir hızla hareket ettiği, özellikle bu yana, Kovrin'in bulunduğu yere doğru geldiği ilk bakışta belliydi. Yaklaştıkça daha bir küçülüyor, belirginleşiyordu. Ona yol vermek için kendini yana, çavdarların arasına attı Kovrin, handiyse geç kalıyordu…

Siyahlar giymiş ak saçlı, simsiyah kaşlı bir keşiş, ellerini göğsünün üzerinde çapraz yapmış, hızla geçti yanından… Çıplak ayaklara yere değmiyordu… Beş on metre uzaklaştıktan sonra dönüp Kovrin'e bakmış, başını öne eğerek selam vermiş, aynı zamanda kurnaz kurnaz gülümsemişti. Tanrım ne soluk, korkunç derecede soluk, zayıf bir yüzdü o öyle! Sonra gene büyüyerek çayın üstünden geçti, hiç ses çıkarmadan çarptı killi yamaçla çamlara, ağaçların arasından süzülüp duman gibi kayboldu gözden.

— Yaa, gördün mü… –diye mırıldandı Kovrin.– Efsane gerçekmiş meğer.

Bu tuhaf hayali kendi kendine açıklamaya çalışmadan; keşişin yalnızca siyah giysisini değil, yüzüyle gözlerini de böylesine yakından, böylesine belirgin görebildiği için sevinçli, içinde tatlı bir heyecanla eve döndü.

Parkta, bahçede adamlar sakin sakin dolaşıyorlardı. Evde piyano çalıyorlardı… demek yalnız o görmüştü keşişi. Olanları Tanya ile Yegor Semyonıç'a anlatmayı çok istiyordu, ama onun hayal gördüğünü sanacaklarını, bundan belki korkacaklarını düşünüp susmaya karar verdi. Kahkahalarla gülüyor, şarkılar söylüyor, mazurka oynuyordu. Çok neşeliydi. Herkes –konuklar da, Tanya da– onun yüzünü pek değişik, ışıklı, duygulu buluyorlardı bugün. İlginç bir insan olduğunu düşünüyorlardı.

**3**

Yemekten sonra konuklar gidince odasına geçti Kovrin, kanepeye uzandı. Keşişi düşünmek istiyordu. Ama beş dakika sonra Tanya geldi. Ona bir tomar broşür ile basılı kâğıt verirken,

— Alın Andryuşa –dedi,– babamın yazılarını okuyun. Hepsi çok güzel şeyler. Üstün bir yazı yeteneği var.

Kızının arkasından odaya giren Yegor Semyonıç isteksiz gülümsedi.

— Bir bu eksikti! –Canının sıkıldığı belliydi.– Ona bakma sen lütfen, okuma! Ne var ki, uyumak istiyorsan, okuyabilirsin. İyi birer uyku hapıdır çünkü yazılarım.

Tanya büyük bir inançla.

— Bence çok güzeldirler –dedi.– Siz okuyun Andryuşa, sonra da daha çok yazmasının gerektiğine inandırın babamı. Meyvecilik üzerine kusursuz bir kitap yazabilir isterse.

Kendini zorlayarak bir kahkaha attı Yegor Semyonıç, kızardı. Bazı yazarların sıkıldıkları zaman söylediklerine benzer birtakım şeyler söyledi. Sonunda yavaş yavaş suya indirdi yelkenleri. Broşürleri titreyen parmaklarıyla karıştırırken.

— Öyleyse Goşe'nin yazısıyla, şu küçük Rus yazılarını oku –diye mırıldandı.– Yoksa anlayamazsın. Bazı düşünceleri çürütmek için yazdığım yazıları okumadan, çürütmeye çalıştığım düşünceler üzerinde bilgili olması gerekir insanın. Ama saçma… sıkıcı şeylerdir bunlar. Yatma zamanı da geldi zaten.

Tanya çıktı. Yegor Semyonıç kanepeye, Kovrin'in yanına oturdu, derin bir göğüs geçirdi. Kısa bir sessizlikten sonra,

— Evet canım kardeşim… –diye başladı.– Böyle işte, sevgili asistanım… Gördüğün gibi, yazılar da yazıyorum, sergilere de katılıyorum, madalyalar da alıyorum. Pesotski'nin yetiştirdiği elmaların insan başı kadar olduğunu söylüyorlar. Pesotski'nin bahçecilikten zengin olduğunu da söylüyorlar. Sözün kısası, alabildiğine zenginim, ünlüyüm. Ama bir soru geliyor aklıma: Ne içindir bütün bunlar? Gerçekten de güzel, örnek bir bahçedir benimki… Aslında bir bahçe değil, devlet açısından çok büyük önemi olan, tam bir kuruluştur. Çünkü Rus tarımının, Rus ekonomisinin yeni dönemine bir basamaktır.

— Kendini gösteriyor zaten.

— Benim söylediğim o değil. Şunu sormak istiyorum sana: Ben ölünce bahçem ne olacak? Onun şu anda gördüğün durumu, ben olmasam bir ay bile sürmez. Burada ulaşılan başarının sırrı bahçenin büyüklüğünde, işçilerin çokluğunda değil, benim bu işi sevmemdedir… anlıyor musun? Belki kendinden bile çok seviyorum bu işi. Görüyorsun her şeyi kendim yapıyorum. Sabahtan beri gece yarılarına kadar çalışıyorum. Aşıları kendim yapıyorum, ağaçları kendim budуyorum, fidanları kendim dikiyorum, her şey benim elimden çıkıyor. Biri bana yardım edince kıskanıyorum, sinirlerim bozuluyor. Bütün sır sevgidedir. Yani keskin bir mal sahibi gözünde, mal sahibi ellerinde… bir saatçik kalmak için gittiğin bir komşunda otururken duyduğun huzursuzlukta, bahçende bir aksilik olmasından korkmanda… bu duyguda-

dır bütün sır. Ama ben ölünce kim ilgilenecek bahçemle? Kim çalışacak? Bahçıvan mı? İşçiler mi? Öyle mi? Bak ne diyeceğim sana sevgili dostum: Bizim işte baş düşman ne tavşandır, ne de zararlı böcekler. Yabancı insanlardır en büyük düşman.

Kovrin gülümsedi.

— Ya Tanya? –diye sordu.– Onun tavşandan zararlı olduğunu söyleyemezsiniz sanırım. Bu işi seviyor, anlıyor da.

— Evet seviyor, anlıyor da. Ben öldükten sonra bahçe ona kalırsa, bahçenin sahibi o olursa, elbette bundan daha iyisini isteyemez gönül.

Yegor Semyonıç sesini alçalttı, Kovrin'in yüzüne ürkek ürkek bakarak sürdürdü konuşmasını:

— Ama –Tanrı korusun– ya evlenirse? Olacağına bak! Kocaya varınca çocukları olur, bahçeyle uğraşacak zamanı kalmaz. Benim asıl korkum da şu: Çok genç biriyle evlenirse, kocası açgözlülük eder de bahçeyi tüccarlara kiraya verirse, daha birinci yılda her şey mahvolur? Bizim işte cahil köylü kadınlardan korkunç şey yoktur!

Yegor Semyonıç göğüs geçirdi, bir süre sustu.

— Belki de bencilliktir bu, ama açık yüreklilikle söylüyorum: Korkuyorum! Kemanı koltuğunun altından eksik olmayan bir züppe gelip gidiyor bize, gıcırdatıp duruyor kemanını. Tanya'nın onunla dünyada evlenmeyeceğini biliyorum, hem çok iyi biliyorum bunu, ama bu genci görünce cinlerim tepeme çıkıyor gene de! Anlayacağın dostum, çok tuhaf bir adamım ben. Kabul ediyorum.

Yegor Semyonıç ayağa kalktı, odanın içinde dolaşmaya başladı. Heyecanlıydı. Çok önemli bir şey söylemek istediği, ama söze başlamaya bir türlü karar veremediği belliydi. Ellerini cebine sokarak başladı sonunda.

— Seni çok severim, açık açık da konuşacağım seninle. Bazı nazik konulara son derece sade bir biçimde değinirim ben. Düşündüğümü de doğrudan söylerim. Gizli düşünce

dedikleri şeylerden nefret ederim. Açıkça söylüyorum: Kızımı korkmadan verebileceğim tek erkeksin sen. Kafası çalışan, duygulu bir insansın. Sevgili işimin yok olmasına da göz yummazsın. Asıl neden ise seni oğlum gibi sevmemdir… Bana gurur vermendir. Tanya ile senin aranda bir aşk doğsa, çok sevinir, hatta mutlu olurdum. Dolambaçlı yollarda sapmadan, dürüst bir insan olarak içimden geldiği gibi söylüyorum bunu.

Kovrin gülümsedi. Yegor Semyonıç gitmek için kapıyı açtı, eşikte durdu. Bir an düşündükten sonra,

— Tanya ile senin bir oğlunuz olsa, iyi bir meyveci yapardım onu –dedi.– Ama boş hayaller bunlar… İyi geceler.

Kovrin yalnız kalınca daha bir rahat uzandı kanepeye. Tanya'nın getirdiği yazıları okumaya başladı. Yazılardan birinin başlığı şöyleydi: "Ara ekini üzerine", birinin: "Yeni meyvelik yapılacak yerin kazılması üzerine Bay Z'nin düşüncelerine değgin birkaç söz", bir başka yazının başlığıysa şöyleydi: "Kapalı gözaşısı üzerine." Hepsi böyle şeylerdi. Ama heyecanlı, düzensiz, aşırı derecede coşkun bir deyiş vardı bu yazılarda! Bakıyorsunuz, başlığı en heyecansız, konusu en olağan bir yazısı –sözgelimi Rus Anton elması üzerine bir yazısı– "audiatur altera pars"[1] diye başlıyor, "sapeinti sat"[2] diye bitiriyordu. Bu arada "bizim, doğaya kürsülerinin tepesinden bakan beratlı sayın meyvecilerimizin bilimsel kara cahilliğine" ya da "başarısını lafebeliğine, üstünkörü bilgisine borçlu olan" Bay Goşe'ye yöneltilmiş acı bir sürü söz vardı. Arada da meyve çalan, çalarken ağaçları kıran köylülerin artık kırbaçla dövülemeyeceği üzerinde hiç de içten olmayan bir üzüntüyle uzun uzadıya duruluyordu.

Kovrin "İyi, hoş, kârlı bir iş, ama burada da tutkular, didişme var." diye geçirdi içinden. "Galiba her yerde, her alan-

1 Bir de karşı tarafı dinlesinler, (Latince)

2 Arif olan anlar. (Latince)

da aşırı duyarlı oluyor ileri düşüncelerin savunucuları. Böyle olması gerekiyor belki."

Yegor Semyonıç'ın yazılarını öylesine beğenen Tanya'yı anımsadı Kovrin. Kısa boyluydu, soluk benizli, zayıftı –köprücük kemikleri görünecek kadar zayıftı hem– zeki bakışı, siyah, iri iri açık gözleri hep bir yerlere bakar, bir şeyler ararda. Babası gibi, küçük küçük adımlar atarak, çabuk yürürdür. Çok konuşur, tartışmayı sever, tartışırken en önemsiz bir tümceyi bile son derece anlamlı mimiklerle, el kol hareketleriyle söylerdi. Çok sinirli bir insan olmalıydı.

Kovrin okumayı sürdürdü. Ama bir şey anlamıyordu artık okuduğundan. Demin mazurka oynarken, müzik dinlerken içine dolan o hoş, tatlı duygu şimdi eziyordu onu, bir sürü şey getiriyordu aklına. Kalkıp odanın içinde dolaşmaya başladı. Siyahlar giymiş keşişi düşünüyordu. Bu olağanüstü, tuhaf keşişi yalnız o gördüyse, bunun onun hasta olduğunu, hayal görecek derecede hasta olduğunu gösterdiği düşüncesi geldi aklına. Korkuttu onu bu düşünce, ama çok sürmedi korkusu.

"Ama iyiyim, kimseye de bir kötülük yaptığım yok. Gördüğüm hayallerde korkulacak bir şey yok öyleyse," diye geçirdi içinden, gene neşelendi.

Kanepeye oturdu, tüm varlığını kaplayan anlaşılmaz sevincini tutmaya çalışarak başını ellerinin arasına aldı, kalkıp biraz daha dolaştı, sonra işinin başına oturdu. Ama kitapta okuduğu düşünceler yetmiyordu ona. Çok çok büyük, ulaşılmaz, şaşırtıcı bir şey istiyordu. Sabaha karşı soyundu, istemeye istemeye yattı. Uyuması gerekiyordu!

Bahçeye giden Yegor Semyonıç'ın ayak sesi duyulunca Kovrin çıngırağın ipini çekip uşağı çağırdı. Gelen uşağa şarap getirmesini söyledi. Büyük bir hazla birkaç kadeh kırmızı şarap içtikten sonra yorganı başına çekti, düşünceleri birbirine karıştı, uykuya daldı.

## 4

Yegor Semyonıç ile Tanya sık sık atışıyor, birbirine tatsız sözler söylüyorlardı.

Bir sabah da bir şey için kavga etmişlerdi. Tanya ağlamaya başlamış, odasına gitmişti. Ne öğle yemeğine inmişti, ne akşam çayına. Yegor Semyonıç önce pek mağrur, öfkeli dolaşıp durmuştu ortalarda. Çevresindekilere, onun için hak hukukun, düzenin dünyada her şeyden önde geldiğini anlatmak istiyordu sanki. Ama uzun sürmemişti bu, üzüntüsünü gizleyemez olmuştu sonunda. Parkta başı önünde dolaşmış, içini çekip durmuştu: "Ah Tanrım, Tanrım!" Yemekte de bir lokma koymamıştı ağzına. Sonunda dayanamamış, suçlu suçlu, içi sızlayarak tıklatmıştı kızının odasının içerden kilitli kapısını, ürkek ürkek seslenmişti:

— Tanya! Tanya!

İçerden zayıf, ağlamaktan bitkin düşmüş, aynı zamanda kararlı bir ses duyulmuştu:

— Rahat bırakın beni, rica ederim.

Ev sahiplerinin sıkıntısı bütün evde, bahçede çalışan işçilerin üzerinde bile göstermişti etkisini. Kovrin ilginç çalışmasına vermişti kendini, ama sonunda o da sıkılmaya, huzursuz olmaya başlamıştı. Herkesin üzerine çöken kötü ruhsal durumu bir şeyler yapıp dağıtmak için ortaya çıkmaya karar verdi. Akşamüzeri Tanya'nın odasının kapısını çaldı. Kapı açıldı. Tanya'nın kırmızı lekelerle kaplanmış, derin bir keder okunan, ağlamaktan şişmiş yüzüne şaşkın şaşkın bakarak şakacı,

— Oh, oh ne ayıp! –diye başladı.– Sahiden ağlıyor muydunuz? Oh, oh!

Tanya,

— Ama bana ne kadar acı çektirdiğini bilseniz!–dedi.

Hüngür hüngür ağlamaya başladı. İri gözlerinden yaşlar boşandı. Elini kolunu sallayarak konuşmasını sürdürdü.

— Etmediğini bırakmadı bana! Bir şey söylemedim ki ona… bir şey söylemedim… İstediğimiz anda gündelikçi tutabilecek olduktan sonra… fazla işçi… bulundurmamızın gereği olmadığını söyledim yalnızca. Gerçekten… gerçekten de öyle, işçiler bir haftadır boş oturuyorlar… Söylediğim bu işte. Birden parladı, ağzına geleni söyledi bana… çok kaba şeyler çıktı ağzından. Suçum neydi?

Kovrin, Tanya'nın saçını düzelterek,

— Yeter, yeter artık –dedi.– İkiniz de birbirinize söylediniz, yeteri kadar da ağladınız. Unutun artık olanları. Kırgınlığı sürdürmek olmaz, iyi bir şey değildir bu. Üstelik sınırsız bir sevgi besliyor size babanız.

Tanya hıçkırarak,

— Bütün… bütün hayatımı zehir etti –dedi.– Kötü sözden, hakaretten başka şey duyduğum yok ondan. Bu evde fazla görüyor beni. Elden ne gelir? Haklı. Yarından tezi yok, alıp başımı gideceğim, telgraf memuresi olacağım… evet…

— Yeter, yeter… Kesin artık ağlamayı Tanya. Yakışmıyor ağlamak size canım… İkiniz de hemen parlıyorsunuz, sinirleniyorsunuz. İkinizde de var kabahat. Hadi gidelim, barıştıracağım sizi.

Kovrin yumuşak, inandırıcı bir sesle konuşuyordu. Tanya ise gerçekten büyük bir felakete uğramış gibi ellerini ovuşturarak sarsıla sarsıla ağlamayı sürdürüyordu. Genç kızın, ciddi bir kederi olmadan büyük acı çekmesi daha çok üzüyordu Kovrin'i. Acıyordu ona. Bu küçük yaratığı bütün bir gün, hatta belki bütün bir ömür mutsuz etmek için ne önemsiz şeyler yetiyordu! Tanya'yı avutmaya çalışırken, gündüz fenerle dünyayı bir baştan bir başa arasa, bu baba kızdan başka onu bir yakın, bir akraba gibi seven bir insan daha bulamayacağını düşünüyordu. Onlar olmasaydı, çok küçükken anne babasını kaybettiği için belki ölünceye dek bilmeyecekti yürekten şefkatin, insanların ancak çok yakınlarına, aynı kandan olan insanlara beslediği, o içten, arı sevginin ne

olduğunu. Kovrin yarı hasta, gergin sinirlerinin –demirin mıknatısa olduğu gibi– bu ağlayan, içini çeken kızın sinirlerine karşı duyarlı olduğunu da hissediyordu. Al yanaklı, sağlıklı, sağlam yapılı bir kızı sevemezdi. Ama soluk benizli zayıf, mutsuz Tanya'dan hoşlanıyordu.

İçinde bir istekle okşuyordu Tanya'nın saçlarını, omuzlarını. Ellerini sıkıyor, gözyaşlarını siliyordu… Sonunda sustu Tanya. Kendini onun yerine koyması için Kovrin'e yalvararak uzun uzun yakındı babasından, bu evdeki ağır, çekilmez yaşamından. Sonra yavaş yavaş gülümsemeye, Tanrı onu böyle huysuz bir kız olarak yarattığı için içini çekmeye başladı. En sonunda kahkahayla gülerek, huysuz bir kız olduğunu söyledi, koşarak çıktı odadan.

Biraz sonra Kovrin bahçeye çıktığında Yegor Semyonıç ile Tanya iki yanı ağaçlı yolda hiçbir şey olmamış gibi yan yana dolaşıyorlar, çavdar ekmeği yiyorlardı. İkisi de açtı çünkü.

## 5

Kovrin, arabuluculuk görevini iyi yaptığı için sevinçli, parka yürüdü. Bankta oturmuş düşünürken birkaç araba sesi, kadın kahkahaları duydu: Konuklar geliyorlardı. Gölgeler bahçede uzamaya, kemanın bulanık sesiyle şarkılar duyulmaya başladığında Kovrin siyahlar giyinmiş keşişi anımsadı gene. Şimdi nerede, hangi ülkede ya da gezegende dolaşıyordu acaba bu optik yanılma?

Kovrin efsaneyi anımsamış, çavdar tarlasında gördüğü karanlık hayali belleğinde canlandırmıştı. Tam karşısındaki çam ağacının arkasından sessizce, en küçük bir hışırtı duyulmaksızın, orta boylu, ak saçlı başı açık, baştan aşağı siyahlar giymiş, yalınayak, dilenciye benzer bir ihtiyar çıktı. Ölününki gibi bembeyaz yüzünde siyah kaşları keskin çizgilerle belliydi. Bu dilenci ya da yersiz yurtsuz ihtiyar gülümseyerek selam verdi başıyla, sessizce yaklaştı, banka oturdu. Onun

siyahlar giymiş keşiş olduğunu ancak o zaman anladı Kovrin. Bir dakika birbirinin yüzüne baktılar. Kovrin'in bakışında şaşkınlık, keşişinkindeyse şefkat –biraz da o zamanki gibi– kurnazlık, içten pazarlıklı bir anlatım vardı.

— Peki ama, bir serapsın sen –dedi Kovrin.– Neden buradasın, bir yerde oturuyorsun? Efsaneye uymuyor.

Keşiş hemen yanıt vermedi. Sonra Kovrin'e dönüp durgun bir sesle:

— Fark etmez –dedi.– Efsane de, serap da, ben de senin düzeni bozulan hayal dünyanın ürünleriyiz. Bir hayalim ben.

Kovrin,

— Gerçekte yok musun yani? –diye sordu.

Keşiş, dudaklarında ölgün bir gülümseme.

— Nasıl istersen öyle düşün –dedi.– Senin hayal dünyanda varım, senin hayal dünyan da doğanın bir parçası olduğuna göre doğada da varım demektir.

— Gerçekten de yüzyıllar boyu yaşamışsın gibi çok yaşlı, zeki, son derece anlamlı bir yüzün var. Hayalimin böylesine bir yaratıcı gücü olduğunu bilmiyordum. Neden öyle sevgiyle bakıyorsun bana? Hoşuna mı gidiyorum?

— Evet, haklı olarak Tanrı'nın sevgili kulu dedikleri, sayıları çok az olan o insanlardan birisin sen. Sonsuz gerçeğe hizmet ediyorsun. Senin düşüncelerin, niyetlerin, insanı şaşırtan bilimin, yaşamının tümü, tanrısal, göksel damgayı taşımaktadır. Çünkü tümü mantığa, güzele, yani sonsuz olan şeye yönelmiştir.

— Sonsuz gerçeğe… diyorsun. Peki ama, sonsuz yaşam yokken, insanlar için ulaşılır, gerekli bir şey midir sonsuz gerçek?

— Sonsuz yaşam vardır –dedi keşiş.

— Kişioğlunun ölümsüzlüğüne inanıyorsun demek?

— Elbette inanıyorum. Siz insanları yüce, parlak bir gelecek bekliyor. Yeryüzünde senin gibiler çoğaldıkça daha bir yaklaşacaktır bu gelecek. Sizler –yüce başlangıca hizmet

eden, bilinçli ve özgür yaşayan insanlar– olmasa, insanlık bir hiç olurdu. Doğal gelişime uyarak daha uzun süre beklerdi yeryüzündeki tarihinin sona ermesini. Sizler sonsuz gerçeğin ülkesine birkaç bin yıl önce girmesini sağlayacaksınız. Bu alanda büyük olacaktır sizlerin hizmeti. Tanrı'nın insanlar üzerindeki sevgisini temsil ediyorsunuz.

Kovrin,

— Peki sonsuz yaşamın amacı nedir? –diye sordu.

— Her türlü yaşamın olduğu gibi, gene haz. Bilincin gerçek hazzı. Sonsuz yaşamda, silinip atılamayacak pek çok kaynak vardır bilinç için. Bu konuda şöyle de söylenir Kutsal Kitap'ta: "Babamın evinde herkese yer bulunur."

Kovrin hazdan ellerini ovuşturarak,

— Seni dinlemekten ne çok hoşlandığımı bilsen… –dedi.

— Sevindim buna.

— Ama şunu da biliyorum: Sen gidince, var olup olmadığın sorusu huzursuz etmeye başlayacak beni. Bir hayal, bir düşsün sen. Demek ruh hastasıyım, olağan bir insan değilim.

— Öyle olsa bile ne çıkar? Ne diye şaştın? Gücünü aşan bir çalışma yaptığın, yorgun düştüğün için hastasın. Bu, sağlığını yüce düşünceye bağışladığın, canını da bağışlayacağın zamanın yakın olduğu anlamına gelir. Daha ne istiyorsun? Tanrı'nın üstün yarattığı insanların yöneldiği şeydir bu.

— Ruh yönünden hasta olduğumu biliyorsam, kendime inanabilir miyim?

— Tüm dünyanın inandığı üstün insanların da hayal görmediklerini nereden biliyorsun? Günümüzün bilginleri üstün insanın deliliğe çok yakın olduğunu söylüyorlar. Sevgili dostum, yalnızca sıradan, sürü insanıdır sağlıklı, olağan olan. Çağımızın sinir yıpratan, insanı aşırı yoran koşulları ve bozulmuşluğu, daha böyle bir sürü sorun üzerine düşünceler, ciddi olarak ancak yaşamın amacını yaşadığı günde gören insanları, yani sürü insanını heyecanlandırabilir.

— Romalılar şöyle derlerdi: Mens sana in corpore sano.[1]

— Romalıların ya da eski Yunanlıların söyledikleri her şey gerçek değildir. Peygamberleri, ozanları, yüce düşünce uğruna acı çekenleri olağan insanlardan ayıran yüksek duygululuk, coşkunluk, heyecan kişioğlunun canlı yanına, yani bedensel sağlığına karşıttır her zaman. Bir kez daha söylüyorum: Sağlıklı, olağan olmak istiyorsan, sürüye katıl.

Kovrin,

— Çok tuhaf –dedi,– sık sık benim de aklıma gelen şeyi söylüyorsun. Beni gizlice gözetlemiş, dinlemiş de, kimseye açmadığım düşüncelerimi öğrenmişsin sanki. Ama gel benden söz etmeyelim. Sonsuz gerçek derken neyi anlatmak istiyorsun?

Keşiş vermedi. Kovrin baktı ona, yüzünü seçemedi. Yüz çizgileri silikleşiyor, dağılıyordu. Sonra başı, elleri kaybolmaya başladı keşişin. Bedeni bankla, akşamın alacakaranlığıyla birbirine karıştı, çok geçmeden büsbütün kayboldu.

Kovrin gülümseyerek,

— Hayal dağıldı! –dedi.– Yazık.

Kalkıp eve doğru yürüdü. Neşeli, mutluydu. Siyahlar giymiş keşişin söylediği birkaç şey yalnızca gururunu değil, tüm ruhunu, varlığını da okşuyordu. Seçilmiş bir insan olmak, sonsuz gerçeğe hizmet etmek; insanlığı tanrısal ülkeye değer duruma birkaç bin yıl önce getirecek, yani insanları birkaç kez daha savaşmaktan, günah işlemekten, acı çekmekten kurtaracak insanlardan biri olmak; yüce düşünceye her şeyini, gençliğini de, tüm güçlerini de, sağlığını da vermek; insanlığın mutluluğu için ölmeye hazır olmak… ne büyük, ne mutlu bir kaderdi bu! Geçmişi –temiz, olumlu, emekle dolu geçmişi– şöyle bir geçti aklından. Öğrenmeye, başkalarına öğretmeye çalıştığı şeyleri anımsayınca keşişin sözlerinde abartma olmadığı kanısına vardı.

---

1 Sağlam ruh sağlıklı bedende olur. (Latince)

Parkta karşıdan ona doğru Tanya geliyordu. Giysisini bile değiştirmişti.

— Nerelerdesiniz? –dedi.– Hanidir sizi arıyoruz…

Kovrin'in heyecanla kaplı aydınlık yüzünü, yaşlı gözlerini görünce şaşırdı.

— Neyiniz var? –diye sordu.– Ne tuhafsınız Andryuşa.

Kovrin kolunu genç kızın omzuna koyarken,

— Sevinçliyim Tanya –dedi.– Sevinçli olmaktan da çok mutluyum! Tanya, sevgili Tanya, çok sempatik bir insansınız. Sevgili Tanya, öyle sevinçliyim, öyle sevinçliyim ki!

Heyecanla öptü Tanya'nın iki elini.

— Biraz önce çok çok güzel, aydınlık, göksel dakikalar yaşadım –diye ekledi.– Ama her şeyi anlatamam size, çünkü ya deli dersiniz bana ya da sözlerime inanmazsınız. Sizden söz edelim! Sevgili Tanya! Sizi seviyorum, alıştım da bu sevgiye. Size yakın olmak, sizinle günde en azından on kez karşılaşmak ruhum için bir gereksinme oldu artık. Buradan gidince ne yapacağımı bilmiyorum.

Tanya gülümsedi.

— Eh! –dedi.– İki günde unutur gidersiniz bizi. Küçük insanlarız bizler, oysa siz büyüksünüz.

— Hayır –dedi Kovrin,– ciddi konuşalım! Sizi de götüreceğim Tanya. Evet mi? Gelir misiniz benimle? Benim olmak ister misiniz?

Tanya,

— Eh! –dedi.

Gene gülümsemek istedi, ama gülemedi. Yüzü pençe pençe kızardı. Sık sık solumaya başladı. Adımlarını giderek sıklaştırıyordu. Ama eve değil, parkın derinliklerine doğru ilerliyordu. Umutsuzluk içindeymiş gibi ellerine ovuşturarak,

— Bunu hiç düşünmemiştim… hiç! –diyordu.

Kovrin arkasından yürüyor, yüzünde hep o aydınlık, coşkun anlatım, durmadan konuşuyordu:

— Tüm varlığımı dolduracak bir sevgi istiyorum ben Tanya, bu sevgiyi de yalnız siz verebilirsiniz bana. Mutluyum! Mutluyum!

Tanya şaşkındı. Büzülüp kabuğuna sinmiş, bir anda on yaş yaşlanmıştı sanki. Kovrin ise çok güzel buluyordu onu. Sevincini de yüksek sesle açığa vuruyordu:

— Ne kusursuz bir kız!

## 6

Yegor Semyonıç istediği aşkın yalnız doğmakla kalmayıp, düğünün de olacağını Kovrin'den öğrenince heyecanını gizlemeye çalışarak odanın içinde bir köşeden bir köşeye uzun süre gidip geldi. Elleri titremeye başlamıştı. Yaylıyı hazırlatıp bir yere gitti. Onun atı nasıl kırbaçladığını, şapkasını handiyse kulaklarına kadar nasıl geçirdiğini gören Tanya babasının ruhsal durumunu anlamış, gidip odasına kapanıp bütün gün ağlamıştı.

Cam bölmelerde erikler ile şeftaliler olmuştu artık. Bu nazik, nazlı yükün sandıklanıp Moskova'ya yollanması çok dikkat, emek, ilgi gerektiren bir işti. Günler son derece sıcak, kurak geçtiği için ağaçları tek tek sulamak gerekiyordu. Bu hem çok zaman alıyor, hem çok emek istiyordu. Ayrıca çok da tırtıl vardı. İşçilerle birlikte Yegor Semyonıç da, Tanya da doğrudan doğruya parmakları arasında ezerek öldürüyorlardı onları. Kovrin'i iğrendiriyordu bu. Bütün bunların yanında sonbahar için fidan siparişlerini almak, hayli yüklü olan yazışmaları yürütmek gerekiyordu. Kimsenin boş bir dakikasının olmadığı sanıldığı, işlerin çok sıkışık olduğu bir sırada, bahçedeki işçilerin yarısından çoğunu çeken tarla işleri başlamıştı. Yegor Semyonıç –güneşte iyice yanmıştı, yorgundu, sinirleri bozuktu– atla bir bahçeye, bir tarlaya koşup duruyor, bağırıp çağırıyordu. İşçilerin onu çatlatacaklarını, sonunda şakağına bir kurşun sıkıp canına kıyacağını söylüyordu.

Ayrıca, Pesotskilerin büyük önem verdikleri çeyiz telaşı da katılmıştı bütün bunlara. Makas şıkırtısından, dikiş makinelerinin tıkırtısından, ütü kokusundan, sinirli, çekingen bir bayan olan terzinin isteklerinden evde herkesin başı dönmüştü. Sonra sanki inadına, her gün de konuk geliyordu. Eğlendirmek, yedirip içirmek, hatta gece yatısına bırakmak gerekiyordu onları. Ama bütün bu sıkıntılar bir sis içinden geçer gibi hiç farkına varılmadan gelip geçmişti. Tanya –on dört yaşından beri, Kovrin'in ille de onunla evleneceğine nedense inandığı halde– aşk ile mutluluğa hazırlıksız yakalanmış gibi hissediyordu kendini. Şaşkınlık içindeydi. Bir şey düşünemiyor, kendi kendine inanamıyordu… Birden kâh sınırsız bir sevinç dolduruyordu ruhunu, havalara uçmak, bulutların altında Tanrı'ya dua etmek geliyordu içinden; kâh ağustosta buralardan, doğup büyüdüğü yuvadan, babasından ayrılması gerektiğini anımsıyor ya da –Tanrı bilir nereden– önemsiz, küçük bir insan olduğu, Kovrin gibi büyük bir insana değmediği düşüncesi geliyordu aklına… odasına koşup kapıyı kilitliyordu içerden, birkaç saat ağlıyordu. Konuklar geldiğinde olağanüstü güzel görünüyordu gözüne Kovrin. Bütün kadınların ona tutkun olduğunu, kendisini kıskandıklarını sanıyor; ruhu, bütün dünyayı yenmiş gibi büyük bir sevinçle, gururla doluyordu. Ama Kovrin'in bir kıza kibarca gülümsemesi, kıskançlıktan zangır zangır titremeye başlamasına yetiyordu. Odasına kapanıyordu… gözyaşları boşanıyordu gene. Bu yeni duygular tüm varlığını kaplamıştı. Bir makine gibi yardım ediyordu babasına. Ne şeftalileri, ne tırtılları, ne işçileri, ne de zamanın böylesine çabuk geçtiğini fark ediyordu.

Yegor Semyoniç'da aşağı yukarı aynı durumdaydı. Sabahtan akşama dek çalışıyor, hep bir yerlere yetişmek için acele ediyor, öfkeleniyor, bağırıp çağırıyordu ama, bütün bunlar büyülü bir yarım uykuda olup bitiyordu sanki. İki insan vardı içinde. Biri gerçek Yegor Semyoniç'dı, ona aksak-

lıklardan söz eden bahçıvan İvan Karlıç'ı dinlerken öfkeye kapılan, umutsuzluk içinde başını elleri arasına alan Yegor Semyonıç… ötekiyse, işten söz eden İvan Karlıç'ın sözünü yarıda kesen, bahçıvanı omzundan iten, alçak sesle şöyle diyen, sanki çakırkeyif, başka bir Yegor Semyonıç:

— Ne dersen de, kan çok önemlidir. Kovrin'in annesi son derece zeki, soylu, olağanüstü bir kadındı. Bir meleğinki gibi aydınlık, sevimli, temiz yüzüne bakmak haz verirdi insana. Çok güzel resim yapar, şiir yazar, beş yabancı dil bilir, şarkı söylerdi… Tanrı yerini cennet etsin, veremden öldü zavallı.

Öteki Yegor Semyonıç içini çekiyor, bir an sustuktan sonra

— Çocukluğunda, ben onu yanıma aldığımda Kovrin'in yüzü de öyle aydınlık, sevimliydi. Melek gibi bir çocuktu. Bakışı da, hareketleri de, konuşması da annesininkiler gibi ince, zarifti. Ya akıl? Aklıyla şaşırttı bizi. Doğrusu, boş değildir asistanlığı! Hakkıdır! Hele biraz sabret İvan Karlıç, on yıl sonra göstereceksin onu sen! Ulaşılmaz yükseklere çıkacaktır!

Ama tam o anda gerçek Yegor Semyonıç gösteriyordu kendini, bir şeyi anımsayıp yüzünü buruşturuyor, başını ellerinin arasına alıp bağırıyordu:

— Allahın belaları! Rezil ettiler, mahvettiler, berbat ettiler! Elden çıktı bahçem! Mahvoldu!

Kovrin ise çalışmasını eski hızıyla sürdürüyordu. Bir şeyin farkında değildi. Aşk çalışma hırsını daha da güçlendirmişti, o kadar. Tanya ile her buluşmasından sonra –mutlu, sevinçli– odasına gidiyor, biraz önce Tanya'yı öperken, onu ne çok sevdiğini söylerken içini dolduran tutkuyla kitabını okumaya ya da yazısını yazmaya başlıyordu. Siyahlar giymiş keşişin seçilmişler üzerine, sonsuz gerçek, insanlığın parlak geleceği vb. üzerine söyledikleri onun çalışmalarına özel, olağanüstü bir anlam katıyor, ruhunu gururla, kişisel

yüceliğinin bilinciyle dolduruyordu. Hafta bir ya da iki kez, parkta ya da evde karşılaşıyordu siyahlar giymiş keşişle, uzun uzun konuşuyordu onunla; ama bu korkutmuyordu Kovrin'i, tam tersine, heyecanlandırıyordu onu, çünkü bu çeşit hayalleri yalnızca seçkin, üstün, kendilerini yüce düşünceye, hizmete adamış insanların görebileceğine kesinlikle inanıyordu artık.

Bir gün herkes yemekteyken geldi keşiş. Yemek odasında pencerenin önüne oturdu. Onu görünce sevindi Kovrin. Sözü büyük bir ustalıkla değiştirdi. Yegor Semyoniç ile Tanya'ya keşişin ilginç bulabileceği şeylerden söz etmeye başladı. Siyahlar giymiş konuk onu dinliyor, gülümseyerek başını sallıyordu. Yegor Semyoniç ile Tanya da dinliyor, Kovrin'in onlarla değil de, gördüğü hayal ile konuştuğunu akıllarının ucundan geçirmeden neşeli gülümsüyorlardı.

Bu arada Meryem Ana orucu yaklaşmış, onun hemen arkasından da düğün günü gelip çatmıştı. Yegor Semyoniç'ın ısrarı üzerine iki gün iki gece, herkesin çılgınca eşlendiği bir düğün yapmışlardı. Üç bin rublelik yiyecek içecek tüketilmiş, ama tutulan çalgıcıların kötü müziği yüzünden, kadeh kaldıranların bağırmalarından, uşakların koşuşup durmalarından, gürültüden, kalabalıktan ne en iyi cins şarapların, ne de Moskova'dan getirilmiş mezelerin tadına varılabilmişti.

## 7

Uzun kış gecelerinden birinde Kovrin yatağına uzanmış, Fransızca bir roman okuyordu. Kent yaşamına alışamadığı için akşamları başı ağrıyan zavallı Tanya çoktan uyumuş, arada bir, birbirini tutmayan tümceler sayıklıyordu.

Saat üçü vurmuştu. Kovrin lambayı söndürüp yattı. Gözleri kapalı, uzun süre bekledi, ama oda çok sıcak olduğu, Tanya da sayıkladığı için bir türlü uyuyamıyordu. Dört buçukta yeniden yaktı lambayı, oda aydınlanınca yatağın yanındaki koltukta siyahlar giymiş keşişi gördü.

— Merhaba –dedi– keşiş.

Bir an sustuktan sonra sordu:

— Ne üzerine düşünüyorsun?

Kovrin,

— Ün üzerine –diye karşılık verdi.– Demin okuduğum Fransız romanında saçma şeyler yapan, ün özlemiyle içi yanıp tutuşan genç bir bilim adamı var. Bu özlemi anlayamıyorum ben.

— Kafan çalışıyor da ondan. Üne karşı tutumun, seni sarmayan bir oyuncuya olan tutumunla aynıdır.

— Evet, doğru.

— Ünlü bir kişi olmayı gözünde büyütmüyorsun sen. Mezar taşlarına adlarınızın yazılmasında, sonra zamanın bu yazıyı altın kaplamasıyla birlikte kazıyıp götürmesinde gurur okşayıcı ya da eğlenceli, eğitici ne olabilir? Hem de şansınıza, belleği zayıf kişioğlunun adlarınızı anımsayamayacağı kadar çoksunuz.

— Doğru –dedi Kovrin,– Ne diye anımsasınlar zaten? Ama gel, başka şeylerden söz edelim. Sözgelimi mutluluktan. Nedir mutluluk?

Saat beşi vururken Kovrin karyolada bacaklarını halının üzerine sarkıtıp oturmuş, keşişe şöyle diyordu:

— İlk çağlarda mutlu bir insan sonunda korkmaya başlar mutluluğundan –öylesine büyükmüş mutluluğu–, tanrıların gönlünü hoş etmek için en sevdiği yüzüğünü götürüp armağan eder onlara. Sana bir şey söyleyeyim mi? Polykrates gibi beni de korkutmaya başlıyor mutluluğum. Her gün sabahtan akşama dek yalnızca sevinç duymam, bu duygumun tüm varlığımı doldurması, öteki duygularımın hepsini sindirmesi tuhaf geliyor bana. Kader, elem, can sıkıntısı nedir bilmiyorum. Görüyorsun işte, uyuyamıyorum, uyku girmiyor gözüme, ama üzgün değilim. Çok doğru söylüyorum. Artık şaşırtıyor beni bu.

Keşiş yadırgadı Kovrin'in bu dediğini.

— Peki ama neden? –diye sordu.– Sevinç olağanüstü bir duygu mudur ki? İnsanın olağan durumu olamaz mı sevinç? Kişi akılca da, ahlakça da yükseldiği, özgür olduğu oranda sevinç, mutluluk kaynağı olur onun için yaşam. Sokrates, Diogenes, Marcus Aurelius acı çekmemişlerdir hiçbir zaman. Yalnızca sevinçti onların duyduğu. Havariler kitabı şöyle der: "Her zaman sevin. Sevin ve de mutlu ol."

Kovrin gülümsedi, şakacı bir tavırla,

— Ya birden öfkelenirse tanrılar? –dedi.– Rahatlığımı alırlarsa elimden. Açıkta kalmak, açlık çekmek zorunda bırakırlarsa beni, bundan hoşlanabileceğimi sanmam.

Bu arada Tanya uyanmış, şaşkın gözlerle, korkuyla bakıyordu kocasına. Koltuğa bakarak konuşuyordu Kovrin, elini kolunu sallıyor, gülümsüyordu. Gözleri parlıyordu, gülüşünde tuhaf bir şey vardı.

Tanya, Kovrin'in keşişe doğru uzattığı kolunu tutup,

— Andryuşa, kimle konuşuyorsun? –diye sordu,– Andryuşa, kimle konuşuyorsun?

Kovrin şaşırmış,

— Hı? Kimle mi? –dedi.

Siyahlar giymiş keşişi göstererek ekledi:

— Onunla… Bak, orada oturuyor.

— Kimse yok orada. Hiç kimse yok! Andryuşa, hastasın sen!

Tanya kocasına sarıldı. Onu hayalden korumaya çalışıyormuş gibi iyice çekti kendine, gözlerini kapadı eliyle. Sarsıla sarsıla ağlamaya başlamıştı.

— Hastasın sen Andryuşa! Bağışla beni sevgilim, bir tanem, ama içinde bir huzursuzluğun olduğunu çoktandır hissediyordum… Ruhsal bir rahatsızlığın var Andryuşa…

Tanya'nın titremesi Kovrin'e geçmişti. Bir kez daha baktı koltuğa. Bomboştu şimdi. Kollarında, bacaklarında bir bitkinlik hissetti birden, korktu, giyinmeye başladı. Titreyerek,

— Önemli değil Tanya, önemli değil… –diye mırıldandı.– Gerçekten de biraz hastayım… Kabul etmek gerek bunu artık.

Tanya hıçkırıklarını tutmaya çalışarak,

— Çoktandır farkındayım… Babamın da gözünden kaçmadı –dedi.– Kendi kendine konuşuyorsun bazen, gülüşün bir tuhaf… uyuyamıyorsun –dehşet içinde yükseltti sesini.– Tanrım, Tanrım, sen koru bizi! Ama korkma Andryuşa, korkma, Allah aşkına korkma…

Tanya da giyinmeye başlamıştı. Kovrin ancak şimdi, karısına bakarken anlıyordu durumun bütün korkunçluğunu, siyahlar giymiş keşişin, onunla konuşmalarının ne anlama geldiğini. Deli olduğundan kuşkusu yoktu artık.

Nedenini bilmeden ikisi de giyindi, salona yürüdüler. Tanya önde, Kovrin arkadaydı. Onlarda konuk kalan Yegor Semyonıç da hıçkırık seslerine uyanmış, pijamalı, elinde mumla oradaydı.

Tanya sıtma nöbeti gelmiş gibi titreyerek,

— Korkma Andryuşa –diyordu,– korkma… Geçecek her şey babacığım… her şey geçecek…

Kovrin heyecandan konuşamıyordu. Kaynatasına şöyle demek istiyordu sanki: "Kutlayın beni, delirdim," ama yalnızca dudaklarını oynatıyor, acı acı gülümsüyordu.

Sabahın dokuzunda sıkı sıkı giydirdiler Kovrin'i, yol battaniyesine sarıp arabaya bindirdiler, doktora götürdüler. Tedavi olmaya başladı.

## 8

Yeniden yaz gelmişti. Doktor köye gitmelerini salık vermişti. Kovrin iyileşmişti artık. Siyahlar giymiş keşişi görmüyordu. Yalnız bedensel gücünü toplaması gerekiyordu. Köyde kaynatasının yanında bol bol süt içiyor, günde ancak iki saat çalışıyor, şarap da, sigara da içmiyordu.

Kutsal İlya gününden bir gün önce akşamüzeri evde dua okutuyorlardı. Zangoç buhurdanlığı papaza getirince eski,

büyük salon mezarlık gibi korkmaya başlamıştı. Kovrin'e ağır geldi bu koku. Bahçeye çıktı. Güzelim çiçekleri hiç görmeden bir süre dolaştı bahçede. Bankta oturdu, sonra kalkıp parka yürüdü. Yamacın başına kadar gitti. Aşağı indi. Suya bakarak düşüncelere daldı. Geçen yıl onu burada öylesine genç, neşeli, dinç gören çıplak kökleri dışarıda, insana kasvet veren çam ağaçları şimdi fısıldaşmıyorlardı. Onu tanımamışlar gibi dilsiz, kıpırtısız duruyorlardı. Gerçekten de, saçlarını kısa kestirmişti Kovrin. O güzelim, uzun saçları yoktu şimdi. Yürüyüşü bezgin, yüzü geçen yıla oranla daha bir dolgun, daha bir beyazdı.

Taştan taşa atlayarak karşıya geçti. Geçen yıl çavdar ekili tarlada şimdi sıra sıra biçilmiş yulaf vardı. Güneş batmıştı. Ufku kaplayan kızıllık yarın havanın rüzgârlı olacağını haber veriyordu. Derin bir sessizlik vardı her yanda. Kovrin, geçen yıl siyahlar giymiş keşişin ona ilk göründüğü yere bakarak yirmi dakika, ufuktaki kızıllık kararmaya başlayana dek, öyle durdu.

Canı sıkkın, yorgun, eve döndüğünde dua çoktan bitmişti. Yegor Semyonıç ile Tanya taraçanın basamaklarında oturmuş çay içiyorlardı. Bir şeyden söz ediyorlardı, ama Kovrin'i görünce sustular. Yüzlerine bakınca baba kızın ondan söz ettiklerini anladı Kovrin. Tanya kocasına,

— Süt içme zamanın geldi sanırım –dedi.

Kovrin en alt basamağa otururken,

— Hayır, gelmedi daha… –dedi.– Sen iç. Benim canım istemiyor.

Tanya endişeli, bakıştı babasıyla… Suçluymuş gibi bir sesle,

— Sütün sana yaradığının kendin de farkındasın –dedi.

Kovrin gülümsedi.

— Evet, çok yarıyor! Kutlarım sizi, cumadan bu yana dört yüz gram daha aldım.

Başını ellerinin arasına alıp sıkabildiğince sıktı, can sıkıntısı dolu bir sesle ekledi:

— Niçin, niçin iyi ettiniz beni? Bromlu ilaçlar, avarelik, ılık banyolar, gözetim, ağzıma koyduğum her lokmaya, attığım her adıma gösterilen korku dolu ilgi… bütün bunlar salak edip çıkacak beni sonunda. Aklımı yitiriyordum, büyüklük duygusu vardı içimde, ama bunun yanında neşeliydim, dinçtim, hatta mutluydum, ilginç bir insandım, herkesten ayrıydım. Şimdi daha bir doğru düşünüyorum, daha bir ağırbaşlı görünüyorum, ama herkes gibiyim. Sıradan bir insanım, sıkıyor beni yaşamak… Ah, ne büyük kötülük ettiniz bana! Hayal görüyordum, kime ne zararı vardı bunun? Sorarım size: Kime?

Yegor Semyonıç,

— Ne dediğini anlayamıyorum! –dedi.– Böyle konuşman üzüyor bizi.

— Dinlemeyin öyleyse.

İnsanların, özellikle Yegor Semyonıç'ın varlığı sinirlerini bozuyordu Kovrin'in. Kuru, soğuk, hatta kaba yanıtlar veriyordu kaynatasına. Yüzüne her bakışında bir alay, bir nefret vardı. Yegor Semyonıç ise bu duruma akıl erdiremiyor, kendisinde en küçük bir suç olmadığını bilmesine karşın, suçluymuş gibi öksürüyordu. Tanya, onların arasındaki güzel, içten ilişkinin neden böylesine kesin bir biçimde değiştiğini anlayamıyor, babasına sokuluyor, gözlerinin içine korkuyla bakıyordu. Anlamak istiyor, ama anlayamıyordu. Yalnızca ilişkilerinin günden güne kötüye gittiği ortadaydı. Babasının son zamanlarda çok çöktüğünü, kocasınınsa sinirli, kaprisli, huysuz olduğunu, eski ilginçliğini yitirdiğini görüyordu. Gülemiyor, şarkı söyleyemiyordu artık. Sofrada bir şey yemiyordu. Korkunç bir şeyin bekleyişi içinde peş peşe birkaç gece uyumadığı oluyordu. Bu ruhsal gerilim çok yıpratmıştı onu; öyle ki, bir akşamüzeri bayılmış, saatlerce baygın yatmıştı. Demin papaz dua okurken babası ağlıyor gibi gelmişti ona. Şimdi de üçü taraçada otururlarken, bunu düşünmemek için zorluyordu kendini. Kovrin,

— Buda da, Muhammet de, Shakespeare de iyi yürekli akrabalarıyla doktorlar onları coşkunluklarından, esinlerinden kurtarmaya çalışmadıkları için ne mutluymuşlar! –dedi.– Muhammet, Araplardan ilaç olarak potasyum bromür alsaydı, günde ancak iki saat çalışsaydı, durmadan süt içseydi, bu ilginç adamdan arkada, köpeğinden kaldığı kadar az şey kalırdı. Böyle giderse, doktorlar ile iyi yürekli akrabalar sonunda büsbütün köreltecekler insanlığı. Sıradan olanlar üstün insan sayılacak, uygarlık yok olacak.

Kovrin öfkesini açığa vuran bir sesle bitirdi sözünü:

— Size ne çok minnettar olduğumu bilemezsiniz!

Birden sinirlenmişti. Kırıcı olmamak için hemen kalktı, içeri girdi. Sessizdi evin içi. Açık pencerelerden bahçenin hoş kokuları doluyordu salona. Geniş, loş salonda ay ışığı yerde de, piyanonun üstünde de yeşil lekeler oluşturuyordu. Kovrin, bahçenin gene böyle hoş kokularla dolu olduğu, ayın pencerelerde ışıdığı geçen yazın heyecanlarını anımsadı. O günlerin ruhsal durumuna dönmek için hemen odasına gitti, ağır bir puro yaktı, uşağa şarap getirmesini söyledi. Ama puro ağzının içini zehir gibi acı yaptı. Şarap da geçen yılki gibi güzel değildi. Alışkanlığı yitirmek ne önemli bir şeydi! Bir puro ile iki yudum şarap başını döndürmüştü. Yüreği küt küt vurmaya başlamıştı. Öyle ki, potasyum bromür alması gerekti.

Yatarlarken Tanya,

— Babamın büyük bir sevgisi, saygısı var sana –dedi.– Bir şey için kızıyorsun ona, bu da çok üzüyor onu. Dikkat et: Günden güne değil, saatten saate yaşlanıyor. Yalvarırım sana Andryuşa, Allah aşkına, rahmetli babanın hatırı için, benim huzurum için iyi davran ona karşı!

— Elimde değil, hem istemiyorum da.

Tanya zangır zangır titremeye başlamıştı.

— Peki ama niçin? –diye sordu.– Söyle bana, niçin?

Kovrin umursamaz bir tavırla omuz silkti.

— Çünkü hoşlanmıyorum ondan –dedi,– hepsi bu. Ama bırakalım onu, sözünü etmeyelim, senin babandır çünkü.

Tanya şakaklarını sıkarak, bakışları bir noktada,

— Anlayamıyorum, anlayamıyorum! –diye mırıldandı.– Akıl almaz, korkunç bir şeyler oluyor bu evde. Değiştin sen, eski Andryuşa değilsin… Zeki, olağanüstü bir insan olan sen, incir çekirdeğini doldurmaz şeyler yüzünden sinirleniyor, tatsızlık çıkarıyorsun… Öylesine olur olmaz şeylerden heyecanlanıyorsun ki, bazen şaşırıp kalıyor insan, bunu yapanın sen olduğuna inanamıyor!

Sözlerinden korktu Tanya, Kovrin'in elini öperek sürdürdü konuşmasını:

— Yo, yo, kızma canım. Zeki, soylu, iyi bir insansın. Babama karşı hak ettiği biçimde davranacağından kuşkum yok. Çok iyi bir insandır!

— İyi değil, iyi yüreklidir. Baban gibi, tombul yüzlerinden iyi yüreklilik okunan, son derece konuksever, biraz tuhaf huylu vodvil amcaları bir zamanlar çok duygulandırırlardı beni. Romanlarda da, vodvillerde de, günlük yaşamda da böyle amcalar güldürürlerdi beni, oysa şimdi iğrenç geliyorlar bana. Bencillik iliklerine işlemiştir. En iğrenç bulduğum da o toklukları, mideden gelme o öküz ya da yaban domuzu iyimserlikleridir…

Tanya yatağa oturdu, başını yastığa koydu.

— Ah bu işkence –diye mırıldandı.

Sesinden çok bitkin olduğu, güçlükle konuştuğu belliydi.

— Kıştan bu yana bir dakikam geçmedi huzur içinde… –diye ekledi.– Korkunç bir şey bu Tanrım! Çok acı çekiyorum…

— Evet haklısın, ben İrod'um[1], senle sevgili babansa Mısırlı bebekler. Elbette…

---

1 Büyük İrod: İsa'nın doğduğu yıllarda İsrail kralı. Birçok akrabasını, ünlü kişiyi öldürtmüş; Viyeleyem'de iki yaşından küçük çocukların hepsini boğazlatmıştır.

Kovrin'in yüzü güzel, hoş görünmüyordu şimdi Tanya'ya. Nefret ile alaylı anlatım gitmiyordu bu yüze. Zaten eskiden beri, kocası saçlarını kestirdiği günden bu yana onun yüzünde bir şey eksik gibi geliyordu ona. Kırıcı bir şey söylemek geldi içinden, ama çok öfkeli olduğunu sezinledi birden, korktu bu duygusundan, yatak odasından çıktı.

## 9

Ayrı bir kürsü vermişlerdi Kovrin'e. İlk dersini aralığın ikisinde verecekti. Bunun için üniversitenin koridoruna bir duyuru asmışlardı. Ama belirlenen günde Kovrin öğrenci başkanına bir telgraf çekip, hastalığı nedeniyle dersini veremeyeceğini bildirmişti.

Ağzından kan geliyordu. Kan tükürüyordu. Ayda bir iki kez çoğalıyordu kan. O zamanlar zayıf düşüyordu Kovrin, bitkin yatıyordu. Bu hastalık pek korkutmuyordu onu. Rahmetli annesinin aynı hastalıkla on yıl, hatta daha çok yaşadığını biliyordu çünkü. Doktorlar da bunun tehlikeli bir durum olmadığını söylüyorlar; yalnız heyecanlanmamasını, düzenli bir yaşam sürdürmesini, biraz da az konuşmasını salık veriyorlardı.

Aynı nedenle ocakta da başlayamadı derse. Şubatta ise geç olmuştu artık. Gelecek yıla ertelemek gerekmişti derslerini.

Tanya ile yaşamıyordu şimdi Kovrin. Kendisinden iki yaş büyük, ona bir çocuk gibi bakan başka bir kadındı yanındaki. Eski huzursuzluğundan, huysuzluğundan iz kalmamıştı. Son derce uysal, yumuşak başlıydı. Her şeye istekle boyun eğiyordu. Varvara Nikolayevna –bayan arkadaşının adı Varvara Nikolayevna idi– onu Kırım'a götürmek için hazırlığa başlayınca da, bu yolculuğun bir şeye yaramayacağını bile bile razı olmuştu buna.

Sivastapol'a akşam geldiler. Dinlenip ertesi gün Yalta'ya gitmek için otele indiler. Yol ikisini de çok yormuştu.

Varvara Nikolayevna bardak bardak çay içti. Sonra yatıp hemen uyudu. Ama Kovrin yatmadı. Evde, gara gitmeden bir saat önce bir mektup almıştı Tanya'dan, açamamıştı onu. Şimdi yan cebindeydi bu mektup. Onu düşündükçe tatsız bir heyecan doluyordu içine. Tanya ile evlenmesinin yanlış olduğuna yürekten inanıyordu Kovrin. Ruhunun derinliklerinde bu inanç vardı. Ondan büsbütün ayrıldığına hoşnuttu da. Sonunda yürüyen bir iskelete dönmüş, görünüşte zeki, sabit bakışlı, iri gözlerinden başka her şeyi ölmüş kadının anısı, şimdi yalnızca kendi kendine acıma, bir de öfke duygusu uyandırıyordu onda. Zarfın üzerindeki el yazısı, iki yıl önce ne denli haksız, acımasız olduğunu; ruhundaki boşluğun, sıkıntının, yalnızlığın, yaşamdan hoşnutsuzluğun acısını hiçbir suçu olmayan insanlardan nasıl aldığını anımsatmıştı ona. Bu arada, bir gün tezini de, hastalığı sırasında yazdığı yazıların hepsini de nasıl parça parça ettiğini, parçalarını pencereden dışarı attığını, rüzgârın uçurduğu kağıt parçalarının ağaçların dallarına, çiçeklere konduğunu da anımsatmıştı. Tezinin de, yazılarının da her satırında hiçbir dayanağı olmayan acayip iddialar, akılsızca bir ateşlilik, küstahlık, kendini beğenmişlik görmüş, o anda kendi kusurlarının açıklamasını okuyormuş gibi bir izlenime kapılmıştı. Ama son defteri de parça parça edip pencereden fırlattığında, nedense bir elem, bir acı dolmuştu içine. Karısının yanına gitmiş, bir sürü ağır söz söylemişti ona. Tanrım, ne çok ezmişti karısını! Bir gün de ona acı çektirmek için, evlenmeleri işinde babasının çok çirkin bir rol oynadığını, ona kızıyla evlenmesi için yalvardığını söylemişti Tanya'ya. Rastlantı sonucu Yegor Semyonıç dinlemişti onları o anda, koşarak dalmıştı odaya, umutsuzluğundan bir şey söyleyememiş, dilini koparıp atmışlar gibi olduğu yerde tepinmiş, tuhaf tuhaf böğürüp durmuştu. Tanya ise babasını öyle görünce bir çığlık atmış, bayılmıştı… Çirkin bir şeydi bu.

Çok iyi tanıdığı el yazısına bakarken Kovrin'in belleğinden geçmişti bütün bunlar. Balkona çıktı. Durgun, ılık bir hava vardı dışarıda. Deniz kokuyordu. Ay ile kentin ışıklarının yansıdığı, olağanüstü güzel bir görünümü olan koyun bir ad verilemeyecek kadar hoş bir rengi vardı. Yeşille mavinin ince, yumuşak bir karışımıydı bu. Bazı yerlerde göztaşı rengine bürünmüştü su. Bazı yerlerde de ay ışığı sanki kesifleşmiş, su yerine o doldurmuştu koyu… Renklerin ne hoş bir uyuşumu vardı burada, ne kadar huzur vardı, insan ne mutlu, yüce hissediyordu kendini!

Alt katta, balkonun altındaki pencereler açık olmalıydı. Çünkü kadın sesleri, kahkahalar duyuluyordu. Besbelli bir akşam toplantısı vardı alt katta.

Kovrin kendini zorlayarak açtı zarfı, içeri girip okumaya başladı:

"Biraz önce babam öldü. Bunu sana borçluyum. Çünkü sen öldürdün onu. Bahçemiz perişan bir durumda. Artık başkaları ilgileniyor onunla. Yani zavallı babamın öylesine korktuğu şey gerçekleşti. Bunu da sana borçluyum. Bütün ruhumla nefret ediyorum senden. Umarım yakında öteki dünyayı boylarsın. Ah, ne çok acı çekiyorum! Dayanılmaz bir sızı yakıyor ruhumu… Allah belanı versin. Olağanüstü bir insan, bir dâhi sandım seni, sevdim, bir deliymişsin meğer…"

Daha okuyamadı Kovrin, yırtıp yere attı mektubu. Korkuya benzer bir huzursuzluk doldurmuştu içini. Paravananın öte yanında Varvara Nikolayevna uyuyordu. Soluk alışı duyuluyordu. Alt kattan kadın sesleri, kahkahalar geliyordu. Ama tüm otelde ondan başka tek canlı yokmuş gibi bir duygu vardı Kovrin'in içinde. Üzüntünün bitirdiği mutsuz Tanya mektubunda onu lanetlediği, onun ölmesini istediği için dehşete kapılmıştı. Gene o gücün, iki yıl kadar onun yaşamında da, yakınlarının yaşamında da öylesine yıkımlara neden olan o bilinmez gücün odaya girmesinden, onu gene etkisi altına almasından korkuyormuş gibi yan gözle kapıya bakıyordu ikide bir.

Sinirleri bozulmaya başlayınca bunun en iyi ilacının çalışmak olduğunu biliyordu artık. Masaya oturup, ne pahasına olursa olsun, dikkatini herhangi bir düşünce üzerine toplamalıydı. Kırım'da işsiz güçsüz oturmaktan canı sıkılırsa, üzerinde çalışmak için yanına aldığı, bir yerde rastladığı bir düşünceyi not ettiği küçük defterini çıkardı çantasından. Masaya oturdu, çalışmaya koyuldu. Biraz sonra gene o uysal, sakin, soğukkanlı ruhsal durumuna dönmekte olduğunu hissetti. Günlük yaşamın sorunları üzerine düşünmeye dalacak kadar sarmıştı onu küçük defter. Yaşamın kişioğluna verebileceği son derece önemsiz, olağan mutluluklara karşılık ondan ne çok şey aldığını düşünüyordu. Sözgelimi, kırk yaşında kürsü sahibi olmak, sıradan bir profesör olmak; olağan, üstelik başkalarının olan düşünceleri, bezgin, sıkıcı, ağır bir dille anlatmak için… Sözün kısası, şöyle böyle bir bilim adamı durumuna ulaşabilmek için onun –Kovrin'in– on beş yıl okuması, gece gündüz çalışması, ağır bir ruhsal hastalık geçirmesi, evlenip boşanması, unutmayı çok istediği bir sürü saçmalıklar, haksızlıklar yapması gerekmişti. Sıradan bir insan olduğunu kabul ediyordu şimdi. Bu düşünceyi seve seve benimsiyordu, çünkü –onun düşüncesine göre– her insan kendi durumundan hoşnut olmalıydı.

Bu düşünce tam anlamıyla yatıştıracaktı onu ya, yırtıp attığı mektup beyaz beyaz parlıyordu yerde. Dikkatini toplamasına engel oluyordu. Kalktı masadan, mektubun parçalarını topladı, pencereden dışarı attı, ama hafif bir rüzgâr esiyordu denizden, kâğıt parçaları pencerenin kenarına düştüler. Korkuya benzer o huzursuzluk doldurdu içini gene Kovrin'in. Otelde ondan başka tek canlı yok gibi gelmeye başladı ona… Balkona çıktı. Koy –canlıymış gibi– koyu mavi, açık mavi, firuze rengi, ateşten binlerce gözle bakıyordu ona, kendine çekiyordu onu. Gerçekten de çok sıcak, sıkıcıydı hava. Denize girmek ne iyi olurdu.

Alt katta, balkonun altında bir keman sesi duyuldu ansızın, ince sesli iki kadın şarkı söylemeye başladı. Kovrin'e yabancı olmayan bir şeydi bu. Şarkıda, gece bahçede esrarlı birtakım sesler duyan, bunun, biz ölümlülerin anlayamayacağı kutsal bir ses uyumu olduğunu düşünen hayal dünyası aşırı geniş bir kızdan söz ediliyordu. Kovrin'in soluğu kesilecek gibi oldu. Derin bir kederle sıkıştı yüreği, çoktan beri unuttuğu pırıl pırıl, tatlı bir sevinç titremeye başladı göğsünde.

Koyun karşı yakasında kasırgaya ya da hortuma benzeyen uzun, siyah bir sütun belirdi. Koyun üstünden otele doğru gittikçe küçülerek, kararak korkunç bir hızla geliyordu. Ona yol vermek için yana attı kendini Kovrin, handiyse geç kalıyordu… Aklaşmış saçları açıkta, siyah kaşlı, yalınayak keşiş, kollarını göğsünün üstünde çapraz yapmış, yanından geçti, odanın ortasında durdu.

Kovrin'e şefkatle bakarak, sitemli,

— Neden inanmadın bana? –dedi.– Üstün bir insan olduğun üzerine sana söylediklerime inansaydın, bu iki yılı böyle sıkıcı, üzüntülü geçirmeyecektin.

Tanrı'nın seçkin bir kulu, üstün bir insan olduğuna inanıyordu artık Kovrin, siyahlar giymiş keşişle önceki konuşmalarının hepsini anımsıyordu, konuşmak istiyordu, ama ağzından kan geliyor, doğrudan göğsüne akıyordu. Ne yapacağını bilemeden, ellerini gezdiriyordu yalnızca göğsünün üstünde. Kol düğmeleri de ıpıslak olmuştu kandan. Paravananın ötesinde uyuyan Varvara Nikolayevna'yı çağırmak istiyordu. Olanca gücünü toplayıp seslendi:

— Tanya!

Yere düştü, kollarının üzerinde doğrularak bir kez daha seslendi:

— Tanya!

Tanya'yı çağırıyordu. Çiy tanelerinin yapraklarında boncuk boncuk parladığı göz kamaştırıcı çiçekleriyle o büyük

bahçeyi çağırıyordu; parkı, çıplak kökleri dışarıda çam ağaçlarını, çavdar tarlasını, çok sevdiği bilimini, gençliğini, yürekliliğini, sevincini çağırıyordu; öylesine güzel olan yaşamı çağırıyordu. Yattığı yerde, yüzünün hemen yanında büyük bir kan birikintisi gördü, bir sözcük söyleyemeyecek kadar bitkin düşmüştü artık, ama sınırsız, anlatılmaz bir mutlulukla dopdoluydu bedeni. Balkonun altında bir serenat söylüyorlardı; siyahlar giymiş keşiş ise üstün bir insan olduğunu, güçsüz insan bedeni dengesini yitirdiği, artık üstün bir insanı taşıyacak gücü kalmadığı için öleceğini söylüyordu ona.

Varvara Nikolayevna uyanıp paravananın bu yanına geçtiğinde Kovrin çoktan ölmüştü. Mutlu bir gülümseme donup kalmıştı yüzünde.

1893

# *Boyundaki Anna Nişanı*

## 1

Nikâh töreninden sonra yiyecek soğuk bir şey bile yoktu. Yeni evliler, sağlıklarına kaldırdıkları kadehleri sonuna kadar içtikten sonra tren istasyonuna yollandılar. Müzikli, danslı, mutlulukla dolu bir düğünle onu izleyen akşam yemeği yerine, birçoğu iki yüz versta uzaktaki bir manastıra duaya gideceklerdi, bunu daha olağan bulmuşlardı. Önemli bir aşamaya ermiş Modest Alekseyiç gibi yaşlı başlı bir kişi için gürültülü bir düğünün pek de uygun kaçmayacağı kanısındaydılar. Doğrusu, elli iki yaşındaki bir devlet memurunun daha on sekizine yeni basmış bir kızla evlendiği düğünde müzik dinlemek iç açıcı olmazdı. Olgun Modest Alekseyiç'in bu geziyi istemesindeki nedenin özellikle genç karısına nikâhta bile ilk yeri dine ve töreye tanıdığını anlatmak için olduğunu söyleyenler de yok değildi.

Yeni evlileri yolcu etmeye gelen daire arkadaşlarıyla akraba, tanıdık kalabalığı, ellerinde kadehler, "hey" diye bağırmak için trenin kalkmasını bekliyorlardı. Silindir şapkalı, öğretmen giysili kayınpeder Pyotr Leontiç dut gibi sarhoş, yüzü bembeyaz, elindeki kadehi vagonun penceresine kaldırıyor, acıklı bir sesle yalvarıyordu kızına.

— Anna'cığım! Anya! Anya, bir şeycik söylememe izin ver!

Anya pencereden sarktı. Kulağına bir şeyler fısıldadı babası. Keskin bir şarap kokusu yayılıyordu çevresine. Babasının fısıldadıklarından bir şey anlayamıyordu kızcağız. Sanki üflüyordu kulağının içine. Pyotr Leontiç kızının yüzünü, göğsünü, ellerini haç çıkararak kutsadı. Bunu yaparken soluğu titriyor, gözlerinde yaşlar parıldıyordu. Anya'nın lise öğrencisi olan iki erkek kardeşi Petya ile Andruşa babalarının frakının eteğinden çekeliyor, utangaç, mahcup fısıldıyorlardı:

— Babacığım, hadi… Babacığım, yeter…

Tren hareket edip istasyondan çıkarken Anya babasının, iki yana yalpa vura vura, kadehindeki şarabı yerlere saça saça trenin arkasından bir süre koştuğunu gördü. Yüzü nasıl da acıklı, saf, mahcuptu…

— Heeey! –diye bağırıyordu.

Yeni evliler sonunda yalnız kalmışlardı. Modest Alekseyiç kompartımanı gözden geçirdikten sonra kalkıp eşyaları yerleştirdi, geçip genç karısının karşısına oturdu. Gülümsüyordu. Orta boylu, şişko, tombul yanaklı, ablak yüzlü, favorili, bıyıksız bir devlet memuruydu. Çevresi özenle alınmış yuvarlak sakalı ayak topuğunu andırıyordu. Yüzünün en dikkati çeken özelliği bıyığının olmamasıydı. Bıyıklardan geriye yağlı, jelatin gibi titrek yanaklara derece derece geçen çıplak bir yer kalmıştı. Oldukça ciddi, ağırbaşlı davranıyordu. Hareketleri yavaş, yüz anlatımı yumuşaktı. Gülümseyerek:

— Bir şeyi şimdiden söylemek zorundayım size –dedi.– Bundan beş yıl önce, Kosorotov'a ikinci derece Kutsal Anna nişanını verdiklerinin ertesi günü, teşekkürlerini sunmak üzere adamcağız huzura çıktığında, vali bey şöyle demişti ona: "Demek ki, şimdi üç Anna'nız var, biri yakanızda[1], ötekiler de boynunuzda." Kosotorov'un Anna dedikleri hırçın,

1 Anna nişanının birincisi yakaya takılırdı.

hoppa karısı o günlerde yeni dönmüştü kocasının yanına. İkinci derece Anna'yı kazandığımda valinin aynı sözü bana da söylemek için nedenler bulamayacağını umarım.

Küçücük gözleriyle gülümsüyordu Modest Alekseyiç. Anna da gülümsedi. Bu adamın o kalın, ıslak dudaklarıyla kendisini her an öpebileceğini, bundan kaçmaya bile artık hakkının olmadığını düşünüyor; yüreği heyecandan küt küt vuruyordu. Tombul bedeninin yumuşak hareketleri iğrendiriyordu onu. Hem korkuyor, hem iğreniyordu.

Modest Alekseyiç ayağa kalktı, gayet yavaş, boynundaki madalyasını çıkardı, frakıyla yeleğini de çıkarıp pijamasını giydi. Anna'nın yanına otururken,

— İşte böyle –dedi.

Nikâh töreninin çok sıkıcı geçtiğini düşünüyordu Anna. Papaz, konuklar, kilisedeki herkes acıyarak yüzüne bakıyorlar; içlerinden "Niçin? Bu denli hoş, güzelken niçin bu yaşlı, biçimsiz herifle evleniyor?" diye geçiriyorlar gibi gelmişti ona. Oysa daha bu sabah her şey böylesine iyi olup bitti diye seviniyor, göklere uçuyordu. Ama nikâh kıyılırken olduğu gibi, şimdi de suçlu, aldatılmış ve gülünç buluyordu kendini. İşte sonunda zengin biriyle evlenmişti… Ama gene de parası yoktu. Nikâh giysisini bile borç para alarak diktirmişlerdi. Demin babasıyla kardeşleri onu yolcu ederlerken yüzlerinden ceplerinde bir kapik bile olmadığını anlamıştı… Bugün akşam yemeği yiyebilecekler miydi acaba? Ya yarın? Nedense, babasıyla kardeşlerinin şimdi, annelerini toprağa verdikler günün akşamı olduğu gibi aç, başları önlerine eğik oturduklarını görür gibi oluyordu.

"Ne bahtsızım!" diye geçiriyordu içinden. "Niçin bu denli bahtsızım ben?"

Modest Alekseyiç ağırbaşlı, kadınlara yabancı bir erkeğin beceriksizliğiyle Anna'nın beline koydu elini, sonra omzunu okşamaya başladı. Beriki ise paraları, annesini, onu toprağa verdikleri günü düşünüyordu. Lisede yazı ve resim

öğretmenliği yapan babası, annesi öldükten sonra kendini içkiye vermişti, bu yüzden yoksul düşmüşlerdi. Çocukların ne çizmesi, ne de potini vardı. Bir gün evden alıp savcılığa götürdüler babasını. Sonra memurlar geldiler, evdeki eşyaların listesini çıkardılar… Ne utanılacak şeylerdi bunlar! Sarhoş babasının peşinden koşmak Anna'ya düşüyordu. Kardeşlerinin yırtık çoraplarını yamamak, çarşıya pazara gitmek de ona kalmıştı. Erkekler güzelliğini, davranışlarını övdüklerinde ucuz şapkasını, ayakkabılarının mürekkeple boyayıp örttüğü deliklerini bütün dünya görüyormuş gibi geliyordu ona. Geceleri, sarhoşluğu yüzünden babasının yakında işinden uzaklaştırılacağı, onun da bu yüz karasına dayanamayıp annesi gibi öleceği korkusu uykularını kaçırıyordu. Bu arada bazı tanıdık bayanlar Onun için zengin bir koca araştırmaya başlamışlardı bile. Kısa bir aramadan sonra Modest Alekseyiç bulunmuştu. Genç ve güzel değildi ama, parası vardı, yeterdi o kadarı. Bankada yüz bin rublesiyle, kiraya verdiği babadan kalma bir çiftliği vardı. Ağırbaşlı, valinin de sevdiği bir memurdu. Anna'ya söylediklerine göre, huzura çıkıp Pyotr Leontiç'i görevinden uzaklaştırmamaları için okul müdürüne ya da daha üstüne bir emir çıkartması onun için işten bile değildi…

Anna dalmış, bunları düşünürken açık pencereden birdenbire bağırtılarla karışık bir müzik sesi doldu kompartımana. Ara istasyonlardan birinde durmuştu tren. Parmaklıkların arkasındaki kalabalıkta armonika ve ucuz, cırlak sesli bir kemanla oynak bir hava çalıyorlardı. Yüksek kayın ve kavak ağaçlarının, ayın ışıttığı yazlık evlerin ötesinde bir yerden askeri bir bandonun sesi geliyordu. Orada danslı bir eğlence olsa gerekti. Yazlıktakilerle, güzel havadan yararlanarak dinlenmek için buraya gelen kentliler peronda bir aşağı bir yukarı dolaşıyorlardı. Bu koca yazlığın sahibi zengin, uzun boylu, esmer, Ermeni'ye benzeyen, patlak gözlü, acayip giysili Artınov de oradaydı. Üzerinde ön düğmeleri tama-

men açık bir gömlek, ayaklarında yüksek topuklu, mahmuzlu çizmeler vardı. Omzundan gelinlik kuyruğu gibi etekleri yerlerde sürünen bir pelerin sarkıyordu. Sivri burunlarını yere eğmiş iki tazı yürüyordu arkasından.

Anna'nın gözlerinde hâlâ yaşlar parıldıyordu ama, annesini, paraları, düğünü unutmuştu artık. Neşeyle gülümseyerek tanıdık öğrenci ve subayların ellerini sıkıyor

— Merhaba! –diyordu, nasılsınız?

Sahanlığa çıkıp, ay ışığında herkesin onu yeni, pek güzel giysisi ve şapkasıyla görebileceği bir yerde durdu.

— Niçin kalkmıyor tren? –diye sorduğunda,

— Aktarma bekliyoruz –dediler.– Posta trenini bekliyoruz.

Artınov'un, kendisine baktığını fark edince gözlerini cilveli cilveli kısarak yüksek sesle Fransızca konuşmaya başladı. Sesinin hoş çınlayışından, kadınların şımarttığı o ünlü donjuanın kendisine bakmasından, herkesin neşeli görünmesinden olacak, içine bir mutluluk doluvermişti. Tren kalktığında tanıdığı subaylar ona el sallarken, ağaçların ötesindeki askeri bandonun, trenin ardınca çaldığı bir polkayı ıslıkla tekrarlamaya başlamıştı bile. Kompartımana döndüğünde, ara istasyonda biri onu mutlu olacağına, her şeye karşın mutlu olacağına inandırmış gibi bir ruhsal durum içindeydi.

Yeni evliler manastırda iki gün kaldıktan sonra kente döndüler. Lojmanda kalıyorlardı. Modest Alekseyiç görevdeyken Anna zamanını piyano çalmakla, sıkıntıdan ağlamakla ya da kanepeye uzanıp roman okumakla geçiriyordu. Akşam yemeklerinde Modest Alekseyiç bir yandan midesini tıka basa doldururken, öte yandan da hiç durmadan politikadan, yeni atamalardan, görevleri değiştirilen, başarı ödülü alan memurlardan, insanın çok çalışmasının gerektiğinden, aile hayatının bir zevk değil, borç olduğundan, boş yere bir kapik bile harcamaktan çekindiğinden, dünyada din ile ahlakı her şeyin üstünde tuttuğundan söz ediyordu. Bıçağı elinde meç gibi tutarak:

— Her insan görev ve sorumluluklarını bilmelidir! –diyordu.

Anna kocasını dinliyor, korkudan titriyordu. Öyle ki, çoğunlukla yemeği bırakıyor, masadan aç kalkıyordu. Yemekten sonra kocası dinlenmek için uzanıyor, biraz sonra da yüksek perdeden horlamaya başlıyordu. O zaman Anna kalkıp babasının, kardeşlerinin yanına gidiyordu. Anna içeri girdiğinde babasıyla çocuklar, paraya kanıp sevimsiz, pis, sıkıcı bir herifle evlendiği için onu kınıyorlarmış gibi şaşkın bakıyorlardı ona. Giysilerinin hışırtısı, bilezikleri, kadınca görünüşü sıkıyor, aşağılıyordu onları sanki. Yanlarındayken şaşırıyorlar, konuşacak bir şey bulamıyorlardı. Ama gene de eskiden olduğu gibi seviyorlardı onu. Akşam yemeğine onsuz oturmaya alışamamışlardı. Anna oturuyor, onlarla birlikte lahana çorbası, pilav, içyağında kızardığı için mum kokan patates kızartması yiyordu. Pyotr Leontiç titrek elleriyle küçük bir sürahiden kendine şarap koyuyor, bir dikişte hepsini içiyordu. İlk kadehi ikincisi, üçüncüsü izliyordu… İri gözlü, ince, solgun yüzlü Petya ile Andruşa sürahiyi kaldırırlarken,

— Hadi, babacığım… –diyorlardı.– Yeter artık…

Anna da telaşlanıyor, daha fazla içmemesi için yalvarıyordu babasına. Beriki birden kükrüyor, yumruklarıyla masayı dövmeye başlıyordu:

— Kimsenin beni denetlemesine razı olmam! –diye bağırıyordu.– Pis çocuklar! İğrenç kız! Hepinizi kovacağım bu evden!

Oysa böyle bağırırken bir zayıflık, bir yufka yüreklilik oluyordu sesinde. Öfkelenmesi çocuklardan birini bile ürkütmüyordu. Çoğunlukla yemekten sonra süslenirdi. Usturayla tıraş olurken kestiği renksiz yüzüyle, yarım saat ince boynunu uzatarak aynanın karşısında dikilir; siyah bıyıklarını kıvırarak, koku sürünerek süslenir; sonra eldivenlerini, silindir şapkasını giyer, özel derslere giderdi. Tatil günüyse evde kalır, ya resim yapar ya da çıkrık gibi fıs fıs ses çıkaran

akordeonuyla bir şeyler çalmaya uğraşırdı. İstediği gibi gür, kulağa hoş gelen sesler çıkarmaya uğraşırken, kendisi de bir şarkı mırıldanır ya da gene çocuklara köpürürdü:

— Namussuz herifler! Hainler! Bozmuşlar akordeonumu!

Anna'nın kocası geceleri aynı lojmanda oturan daire arkadaşlarıyla kâğıt oynardı. Oyun sırasında memurların çirkin, zevksiz giyimli, kaba, aşçı kadın kılıklı karıları da bir odada toplanıp otururlardı. Kendileri gibi çirkin, tatsız bir dedikodudur başlardı aralarında. Modest Alekseyiç'in karısıyla tiyatroya da gittiği oluyordu. Dinlenme aralarında Anna'yı bir adım bile uzaklaştırmıyordu yanından. Koluna takıp, koridorlarda, sigara salonlarında dolaştırıyordu onu. Biriyle selamlaşsa hemen fısıldıyordu kulağına "Beşinci sınıf memurdur… Vali kabul etmiştir onu" –"Pek zengindir… Kendi evi var…" Büfenin yanından geçerlerken Anna canı tatlı bir şey çekerdi. Çikolatayı, elma şekerini pek severdi. Ama parası yoktu, kocasından istemeye de sıkılırdı.

Eline aldığı bir armudu avucunda evirip çevirerek kararsız bir sesle,

— Kaça bu? –diye soruyordu Modest Alekseyiç.

— Yirmi beş kapik

— Yaa, öyle mi! –diyor, armudu yerine bırakıyordu.

Bir şey almadan büfenin yanından uzaklaşmalarının da pek hoş kaçmayacağını bildiği için bir maden suyu istiyor, bütün şişeyi son damlasına kadar içiyordu. Öyle ki, kendini zorladığı için gözleri bile yaşarıyordu. Anna o anda nefret ediyordu ondan.

Dolaşırlarken Modest Alekseyiç birdenbire heyecanlanarak:

— Şu ihtiyar kadına selam ver –diyordu.

— Ama tanımıyorum onu.

— Olsun varsın. Lojmanlar dairesi başkanının karısıdır! Selam ver diyorum sana! Kafan düşmez, korkma.

Anna selam veriyor, gerçekten de kafası düşmüyordu ama, içi sıkılıyordu. Kocasının her istediğini yapıyor, ona kandığı için kendi kendine kızıyordu. Onunla parası için evlenmişti ama, kızlığında olduğundan daha az parası vardı şimdi. Kızken, hiç olmazsa ara sıra babasının yirmi kapik filan verdiği oluyordu ona. Şimdi cebinin bir kapik bile gördüğü yoktu. Gizliden almak ya da istemek olmuyordu. Kocasından korkuyor, titriyordu. Bu korkunun çoktandır içinde olduğu inancındaydı. Bir zamanlar, çocukluğunda okul müdürü onca heybetli, korkunç, önüne gelen her şeyi ezip geçmeye hazır bir bulut ya da lokomotif gibi ilerleyen bir güçtü. Evde herkesin sözünü saygıyla ettiği, nedense korktuğu vali bey de öyle bir güçtü. Bu iki büyük gücün yanında biraz zayıf kalan bir sürü başka güç daha vardı. Bıyıksız, sert yüzlü, amansız öğretmenleri de bunların arasındaydı. Şimdi sonuncusundan, ciddi yüzü bile müdürünkine benzeyen Modest Alekseyiç'den korkuyordu. Hayalinde bütün bu güçler birleşiyor, babası gibi zayıflara, suçlulara saldıran, onları ezip geçen kocaman bir beyaz ayı oluyordu. Kocası onu kaba hareketleriyle okşayıp kucağına alarak iğrendirirken, ters bir şey söylemekten ödü kopuyordu. Dudaklarını yayarak yapmacıktan gülümsüyor, bu okşayışlardan hoşlanıyor gibi yapıyordu.

Pyotr Leontiç yalnız bir kere, o da artık bekletilemeyecek bir borcunu ödemek için, borç para istemeye cesaret edebilmişti ondan. Ah, ne dayanılmaz sıkıntıydı o, Tanrım!

Modest Alekseyiç uzun uzun düşündükten sonra,

— Peki, vereceğim –demişti.– Yalnız şunu iyi bilesiniz ki, içkiyi bırakmazsanız, bir daha yardım etmeyeceğim size. Devlet kapısında çalışan bir kişi için bu zayıflık yüz kızartıcıdır. Herkesin bildiği gerçeği bir de ben hatırlatmadan edemeyeceğim size: Zamanla yüksek görevlere yükselebilecek binlerce yetenekli insanı mahvetmiştir bu tutku.

"Bununla beraber…" –"bu durumdan örnek alarak…" –"şimdi anlatacağım gibi…" girişleriyle başlayan birçok konu anlattı. Zavallı Pyotr Leontiç yerin dibine giriyor, güçlü bir içme isteği başını döndürüyordu.

Delik ayakkabı ve yırtık pantolonlarla Anna'ya konuk gelen kardeşlerinin de öğütten başka bir şey aldıkları yoktu. Oturup saatlerce dinlemek zorundaydılar onu.

— Herkes sorumluluk ve zorunluluklarını bilmelidir –diyordu onlara.

Ama para vermiyordu. Öte yandan Anna'ya, böyle şeyleri kara gün için saklamanın akıllıca bir hareket olacağını söyleyerek yüzükler, bilezikler, broşlar armağan ediyordu. Sık sık, acaba verdiği armağanlar tamam mı diye, karısının komodinini denetlemekten de geri kalmıyordu kuşkusuz.

## 2

Bu arada kış gelmişti. Yılbaşına daha çok vardı ki, kentin tek gazetesinde, geleneksel kış balosunun 29 kasım akşamı Soylular Kulübü'nde yapılacağı duyuruldu. Kâğıt oyunlarından sonra, Modest Alekseyiç her akşam telaşlı telaşlı Anna'ya bakarak memur karılarıyla bir şeyler konuşuyor, sonra uzun süre bir köşeden öteki köşeye gidip gelerek düşünüyordu. Gene böyle akşamlardan birinde Modest Alekseyiç dolaşmasını yarıda keserek Anna'nın önünde durdu:

— Kendine bir balo giysisi diktirmelisin –dedi.– Anladın mı? Yalnız, rica ediyorum, önce Mariya Grigoryevna ile Natalya Kuzminişna'nın fikirlerini al bu konuda.

Çıkarıp yüz ruble verdi ona. Anna parayı alıp, kimsenin fikrini sormadan kendine bir balo giysisi diktirdi. Yalnızca babasıyla konuşarak annesinin balolarda nasıl giyindiğini öğrenmeye çalışmıştı. Toprağı bol olsun annesi daima son modaya göre giyinir, Anna'yı da taşbebek gibi süsler, her yere onunla giderdi. Fransızca'nın da, mazurka oynamanın da en iyisini gene annesinden öğrenmişti (evlenmeden önce beş

yıl mürebbiyelik yapmıştı annesi). Anna da annesi gibi, eskileri bozarak kendine yeni giysiler dikmeyi, eldivenlerini benzinle temizlemeyi, kira ile mücevher almayı iyi bilirdi. Gene annesi gibi göz süzebilir, "r" harflerini gırtlaktan söyleyebilir, güzel pozlar takınabilir, gerektiği zaman heyecanlanabilir, gerektiğinde de bakışlarına esrarlı bir hüzün verebilirdi. Babasından ise gözleriyle saçlarını, ateşli kişiliğini ve süse düşkünlüğünü almıştı.

Baloya gitmeden yarım saat önce Modest Alekseyiç tuvalet aynasında nişanını boynuna takmak için gömlekle karısının odasına girdiğinde onun güzelliği, tazeliği, giysisinin göz alıcılığı karşısında şaşaladı; favorileriyle oynayarak pek mutlu,

— Ne kadar da güzelsin… –dedi.– Çok, pek çok güzelsin, Anna'cığım!

Sonra sesine gururlu bir anlatım vererek ekledi:

— Seni ben mutlu ettim, bugün de sen beni mutlu etmelisin. Yalvarırım, gidip valinin eşine saygılarını sun! Allah aşkına! Bizim dairenin hukuk danışmanlığına onun yardımıyla atanabilirim!

Baloya gitmek üzere evden çıktılar. İşte kapısında resmi giysili kapıcısıyla Soylular Kulübü göründü. Portmantoların bulunduğu giriş yerini kürkler, uykulu uşaklar, ellerindeki yelpazeleriyle kendilerini hava akımından korumaya çalışan dekolte bayanlar doldurmuştu. Anna, kocasının kolunda, merdivenlerden çıkarken pek büyük bir boy aynasında parlak ışıkların altında bir kat daha güzelleşen kendini gördü. Üst katta çalan orkestranın tatlı sesi okşuyordu kulaklarını. İçinde bir sevinç ve ay aydınlık gecede ara istasyonunda duyduğu o mutluluk doldurdu. Artık kız değil, bir kadın olmanın hazzını ilk kez tadarak, adım atışını, hareketlerini annesininkilere benzetmeye çalışarak, gururlu, kendine sonsuz bir güvenle, başı yukarıda yürüyordu. Ömründe ilk kez zengin ve özgür hissediyordu kendini. Kocası-

nın varlığı bile sıkmıyordu onu artık. Yanında yaşlı bir kocanın olmasının onu hiç de küçültmeyip, ona erkeklerin pek hoşuna giden duygulu bir esrarlık da kazandırdığını daha kulübün kapısından girerken içgüdüsüyle sezinlemişti. Orkestra büyük salonda çalıyordu. Onlar içeri girdiğinde dans başlamıştı bile. Toplum yaşantısı, eğlence, gürültü ve müzik anılarıyla günlerini geçirdiği lojmanın soğuk dört duvarından sonra, bu geniş, aydınlık salona göz gezdirirken heyecanla, "Ah, ne güzel!" diye kendi kendine mırıldanıyordu. Vaktiyle gezilerden, akşam yemeklerinden tanıdığı subayları, öğretmenleri, avukatları, memurları, toprak sahiplerini, valiyi, Artınov'u; fakirler yararına yapılacak satışa başlamak üzere bölmelerde, tezgâhlarda hazır bekleyen son derece açık giysili, güzelli çirkinli yüksek sosyete bayanlarını kalabalık arasında daha ilk bakışta seçebilmişti. Omuzlarında parlak apoletleriyle boylu boslu bir subay –Anna, lisede öğrenciyken Eski Kiev Sokağı'nda tanışmıştı onunla, ismini hatırlayamıyordu şimdi– yerden biter gibi çıkageldi, valse davet etti onu. Hiç düşünmeden uçup gitti kocasının yanından Anna. Fırtınalı havada yelkenli bir kotrayla dalgaların üzerinde uçarcasına kayıyordu sanki. Kocası ta uzakta, kıyıda kalmıştı… Tutkuyla, kendinden geçmiş, elden ele uçarak, Rusça'ya Fransızca karıştırarak, "r" harflerini gırtlaktan söyleyerek, gülerek, kocasını da, hiç kimseyi de umursamadan, kulaklarını dolduran müzik ve uğultuya kendini sonsuz bir hazla bırakmış, durmadan vals, polka, kadril oynuyordu. Erkeklerin onu beğendikleri açıktı. Böylesi de olağandı zaten. Heyecandan soluğu kesilecek gibi oluyor, yelpazesini avucunun içinde var gücüyle sıkıyor, içmek istiyordu. Buruşuk, benzin kokan frakıyla babası, Pyotr Leontiç yanına sokulup vişneli dondurma dolu bir tabağı uzattı ona. Heyecanla kızının gözlerinin içine bakarak:

— Bugün göz kamaştırıcısın –dedi.– Böyle erken evlenmene bu akşamki kadar hiç üzülmemiştim… Niçin? Bunu

bizim için yaptığını biliyorum ama… –Titreyen elleriyle cebinden bir tomar para çıkardı– Özel derslerimden bir bölümünün ücretini bugün aldım, kocana olan borcumu ödeyebilirim artık.

Anna dondurma tabağını babasının eline sıkıştırarak o anda kendisini kollarının arasına alan bir erkekle uçup gitti. Ancak ta uzaktan, kavalyesinin omzunun üzerinden babasının da bir kadını kucaklayıp salonda dönmeye başladığını görebildi.

"Ayıkken ne de cana yakın oluyor!" diye geçirdi içinden.

Mazurkayı da iriyarı subayla oynadı. Subay resmi giysisi içinde, ağır hareket ediyor, yürüyor, omuzlarını oynatıyor, ayaklarını yere pek hafif vuruyordu. Canı pek oynamak istemiyora benziyordu ama, çevresinde durmadan dönen, güzelliği ve açıkta kalan omuzlarıyla onu baştan çıkarmaya çalışan Anna'nın etkisinden bir türlü kurtulamıyordu. Gözleri ışıl ışıl, hareketleri duyguluydu Anna'nın. Subay alabildiğine soğuk, olduğu yerde duruyor, bir kral soyluğuyla elini Anna'ya uzatıyordu. Sağdan soldan, "Brava, bravo…" sesleri geliyordu kulaklarına.

Neşe, yavaş yavaş o soğuk, heybetli subayı da sarmaya başlamıştı. Canlandı, heyecanlandı. Daha sonra albenisine kendini iyice bırakıp yumuşak, kıvrak hareketler yapmaya başladı. Anna omuzlarını oynatıyor, kendi kraliçe, karşısındaki de kölesiymiş gibi ona nazlı, anlamlı bakıyordu. O anda bütün salonun onları izlediğini, kıskandığını, onlara gıpta ettiğini, geçiriyordu içinden. Oyun bitmiş, heybetli subay elini yeni öpmüştü ki, kalabalık birden açıldı, erkekler kollarını yana sarkıtarak doğruldular… Vali bey, iki yıldızlı frakıyla ona, Anna'ya doğru geliyordu. Evet, onun yanına geliyor olmalıydı; çünkü doğrudan onun gözlerinin içine bakıyor, güzel bir kadın gördüğünde yaptığı gibi, dudaklarını emerek tatlı tatlı gülümsüyordu.

— Çok memnun oldum, çok sevindim… –diye başladı.– Ama kocanızı, sizin gibi bir hazineyi şimdiye dek bizlerden gizlediği için hapsettireceğim.

Elini Anna'ya uzatarak ekledi:

— Karım elçi olarak size beni gönderdi. Bize yardım etmelisiniz… Madam… Amerika'da olduğu gibi, size de güzelliğinizin armağanı bir ödül verilmelidir bence… Karım sabırsızlıkla sizi bekliyor.

Vali, eşiyle tanıştırdıktan sonra, ağzında iri bir taş saklıyormuş gibi yüzünün alt bölümü olağanüstü geniş, yaşlı bir kadının oturduğu bir bölmeye götürdü onu. Yaşlı kadın,

— Yardımlarınızı esirgemeyin bizden –dedi.– Bütün güzel kadınlar, yoksullar yararına düzenlenen satışta görev aldılar. Nedense yalnız siz boştasınız. Niçin yardım etmek istemiyorsunuz bize?

Kadın, sözünü bitirdikten sonra arkasına bakmadan bölmeden çıkıp gitti. Gümüş semaver ve fincanların yanında boş kalan yerine Anna geçti. Hemen hareketli bir satış başladı. Bir fincan çaya bir rubleden aşağı kabul etmiyordu. İriyarı subayı üç fincan içmeden bırakmadı. Biraz sonra patlak gözlü, astımlı para babası Artınov yaklaştı bölmeye. Yazın ara istasyonda olduğu gibi acayip giysili değildi şimdi. Herkes frak giymişti! Gözlerini Anna'nınkilerden ayırmadan bir kadeh şampanya içip yüz ruble verdi. Sonra bir fincan çay içti, yüz ruble daha. Hiç konuşmuyor, sık sık soluyordu… Anna çok sayıda müşteri topluyordu başına. Para alırken gülümseyişiyle bakışlarının erkeklere sonsuz bir mutluluktan başka bir şey bağışlamadığından emindi. Bu gürültülü, parlak, güleç, müzik, dans ve aşk arayan erkek dolu yaşantı için yaratıldığından emindi artık. Şimdiye değin titrediği o lokomotif gibi, önüne geleni ezip geçecekmiş gibi ilerleyen güç şimdi pek gülünç geliyordu ona. Kimseden korkmuyordu artık. Yalnızca annesinin, onun bu başarısını görseydi pek sevinecek olan annesinin şimdi yanında olmadığına üzülüyordu.

Yüzü yavaş yavaş beyazlaşmaya başlayan, ama hâlâ ayaklarının üzerinde yıkılmadan durabilen Pyotr Leontiç bölmeye yaklaşıp bir kadeh konyak istedi. Babasının uygunsuz bir söz söyleyeceğinden ödü kopan Anna kıpkırmızı kesilmişti (böyle yoksul, silik bir babası olduğuna üzülüyordu). Ama Pyotr Leontiç konyağı içti, cebinden çıkardığı kâğıt para tomarından bir on ruble çekip kızının önüne attı bir şey söylemeden uzaklaştı. Biraz sonra Anna utancından kıpkırmızı bir kadının kolunda yalpa vura vura, bağırarak yürüdüğünü görünce, üç yıl önce gene böyle bir balodan uşaklarla eve gönderilip ertesi gün de müdürün bir daha böyle bir durum olursa onu görevinden uzaklaştıracağını bildirmesiyle sonuçlanan akşamı hatırladı. Ne yersizdi bu hatırlama şimdi!

Bölmelerde semaverler sönüp, yorgun argın bayan büfeciler topladıkları paraları ağzında iri bir taş saklıyormuş gibi görünen yaşlı bayana verdikten sonra, Artınov Anna'nın koluna girerek onu yoksullar yararına satışa katılan bayanlar için yemek hazırlanan salona götürdü. Masada yirmi kişi vardı, ama son derece gürültü vardı. Vali bey kadeh kaldırarak:

— Böyle zengin bir yemek salonunda, yararına bugünkü yardım satışımızı düzenlediğimiz yoksul yemek odalarının gelişmesi umuduyla kadeh kaldırmamızın yerinde olacağı kanısındayım –dedi.

Tugay komutanı, "Topçunun bile, önünde karavana attığı gücün onuruna" içmeyi önerdi. Herkes bayanlarla kadeh tokuşturmak için ayağa kalktı. Çok, pek çok neşeli bir yemekti!

Anna'yı eve götürürlerken tanyeri ağarmak üzereydi. Aşçı kadınlar sepetlerini kollarına takmış, pazara gidiyorlardı. Anna mutlu, sarhoş, içi yepyeni duygularla dolu, son derece yorgun, soyundu; kendini yatağa atıp hemen uyudu.

Öğleden sonra ikide oda hizmetçisi uyandırıp, Bay Artınov'un onu görmeye geldiğini bildirdi. Anna aceleyle kalkıp giyindi; konuk salonuna geçti. Artınov'un gitmesinden hemen sonra vali bey gelip, akşamki yardımı için teşekkürlerini bildirdi. Vedalaşırken baygın baygın gözlerinin içine bakıyordu Anna'nın. Elini öperken yine ziyaretine gelebilmek için izin istedi ondan ve gitti. Anna şaşkın, mutlu, hayatında beklediği tuhafa değişikliğin böylesine çabuk olmasına bir türlü inanamayarak salonun ortasında kalakalmıştı ki, kocası Modest Alekseyiç girdi içeri… O da güleç, baygın gözlerle bakıyordu ona. Yüksek, tanınmış kişilerin yanında takındığını her zaman gördüğü o yaltakçı bağlılık ifadesi yüzünde, karşısında dikiliyordu. Anna, her sözcüğün üzerine hınçla, alayla basa basa:

— Defol karşımdan, salak! –diye haykırdı.

Bu hareketi yüzünden bir cezaya çarptırılmayacağından emindi.

O günden sonra hiç boş zamanı olmadı Anna'nın. Her gün ya bir kır gezisine, şehir içinde faytonla grup dolaşmasına katılıyor ya da tatil günü akşamları evlerde düzenlenen eğlencelere gidiyordu. Her gece sabaha karşı dönüyor, konuk salonunun kalın halısına uzanıyor, sonra da herkese yana yakıla, çiçeklerin dibinde, halının üzerinde uyuduğunu anlatıyordu. Çok paraya ihtiyacı vardı. Artık Modest Alekseyiç'ten çekinmediği için öyle rica minnet ettiği de yoktu; "Bu kâğıdı getirene 200 ruble ver" ya da "Bu beye derhal 100 ruble öde" gibi küçük notlarla görüyordu işini.

İlkbahardaki paskalyada Modest Alekseyiç ikinci derece Anna nişanını aldı. Teşekküre gittiğinde vali bey gazetesini kenara koyup koltuğuna iyice gömüldükten sonra pembe tırnaklı bembeyaz parmaklarına bakarak:

— Şimdi üç Anna'nız var, demek oluyor: Biri yakanızda, öteki ikisi de boynunuzda –dedi.

Modest Alekseyiç gülmemek için iki parmağını dudaklarına götürdü:

— Artık küçük Vladimir'in doğmasını beklemekten başka yapacağımız yok, efendim. Vaftiz babası olmanız istemek cesaretini gösterebilir miyim acaba?

Modest Alekseyiç dördüncü derece Vladimir nişanını ima etmişti. Bu cesaret ve ince buluşunu her yerde anlatmak heyecanı şimdiden sarmıştı içini. Bir şeyler daha söylemek istiyordu ama, vali gazetesini alıp okumaya başlamış, başını sallamıştı ona…

Öte yanda Anna troykayla dolaşmalarına, Artınov'la ava gitmeye, eğlencelere katılmaya devam ediyor; babasının evine gün geçtikçe daha seyrek uğruyordu. Uzun zamandır bir başlarına yemek yemeye alışmışlardı. Pyotr Leontiç şimdi daha çok içiyordu. Paraları yoktu. Akordeonu satalı bir hayli oluyordu. Sokağa çıktığında düşmesin diye, çocuklar hiç yalnız bırakmıyorlardı onu. Eski Kiev Sokağı'nda sürücü yerinde Artınov'un oturduğu bir çift doru at koşulu faytonuyla Anna'ya rastladıklarında Pyotr Leontiç silindir şapkasını çıkararak ona seslenmeye hazırlanıyor, Petya ile Andruşa kolundan çekeliyorlar, yalvarır bir sesle:

— Hadi, babacığım… İstemez babacığım –diyorlardı,– bırak…

1895

# *Doktorun Karısı*

— Kaç kez söyledim size odamı toplamayın diye –diyordu Nikolay Yevgrafıç.– Odamı ne zaman toplasanız, aradığım bir şeyi günlerce bulamıyorum. Telgraf nerede? Nereye savurup attınız onu? Lütfen arayıp bulun. Kazan'dan gelmişti, dünün tarihi olacak üzerinde.

Soluk benizli, çok ince yapılı oda hizmetçisi kadın, yüzünde kayıtsız bir anlatım, masanın altındaki çöp kutusuna birkaç telgraf kâğıdı buldu, bir şey söylemeden doktora verdi. Ama bunların hepsi hastalardan gelmiş kent içi telgraflardı. Sonra konuk odasında, Olga Dmitriyevna'nın odasında aradılar.

Gecenin biri olmuştu. Karısının eve dönmesine daha çok olduğunu, onun en erken saat beşte geleceğini biliyordu Nikolay Yevgrafıç. Güveni yoktu karısına. Böyle geç geldiği gecelerde uyumazdı. İçi içini yerdi. Karısından da, onun yatağından da, aynasından da, şeker kutusundan da, birisinin ona her gün yolladığı, evin içini çiçekçi dükkânı gibi bayıltıcı bir kokuyla dolduran şu inci çiçeklerinden de, sümbüllerden de tiksinirdi. Böyle geceler en olmadık şeylere sinirlenirdi Nikolay Yevgrafıç; huysuz, geçimsiz olurdu. İşte şimdi de, dün kardeşinden aldığı telgrafın ona çok gerekli olduğunu sanıyordu. Oysa yalnızca bayramını kutlamıştı bu telgrafla kardeşi.

Karısının odasında, masanın üzerinde, mektup kâğıtlarının olduğu kutunun altında bir telgraf buldu, şöyle bir göz attı ona. Kaynanasının adresi vardı üzerinde, onun eliyle Olga Dmitriyevna'ya geliyordu. Monte Carlo'dan çekilmişti telgraf. Altında Michel yazıyordu… Telgraftan tek sözcük anlayamadı doktor, çünkü yabancı bir dilde, galiba İngilizce çekilmişti.

— Kimdir bu Michel? Niçin Monte Carlo'dan telgraf çekiyor? Niçin kaynanamın adına geliyor telgraf?

Yedi yıllık evliliği süresince kuşkulanmaya, bazı şeyleri anlamaya, delilleri didik didik incelemeye alışmıştı. Ne var ki, evdeki bu çalışmalar sonucu bir gün iyi bir dedektif olacağını hiç düşünmemişti. Karısının çalışma odasına geçip olayları düşünmeye başlayınca, birden bir buçuk yıl önce karısıyla birlikte Petersburg'da olduğunu, yol mühendisi bir okul arkadaşıyla Küba lokantasında yemek yediklerini, mühendisin ona da, karısına da yirmi iki yirmi üç yaşlarında, Mihail İvanıç adında bir genci tanıştırdığını anımsadı. Kısa, biraz tuhaf bir soyadı vardı gencin: Ris. İki ay sonra karısının albümünde bu gencin resmini görmüştü. Altında Fransızca şöyle yazıyordu: "Bu günlerin anısına, geleceğin umutlarıyla." Sonra iki kez kaynanasının evinde karşılaşmıştı onunla… Karısının sık sık bir yerlere gittiği, sabahın dördünde ya da beşinde döndüğü, ondan ha bire yurtdışına gitmek için pasaport istediği –doktor razı olmuyordu buna–, evin içinde günlerce süren savaşların olduğu –öyle ki, hizmetçilerden utanıyordu– zamanlara rastlıyordu bu.

Altı ay önce doktor arkadaşları, onda verem başlangıcı olduğu sonucuna varmış, her şeyi bırakıp Kırım'a gitmesini salık vermişlerdi. Bunu öğrenince çok korkmuş gibi davranmıştı Olga Dmitriyevna. Kocasının üzerine titremeye başlamıştı. Kırım'ın hem soğuk, hem sıkıcı olduğunu, Nice'e gitmelerinin daha iyi olacağını, oraya kendisinin de geleceğini, orada ona bakacağını, her şeyiyle ilgileneceğini, onu rahat ettireceğini söylüyordu…

Karısının neden ille de Nice'e gitmek istediğini şimdi anlıyordu Nikolay Yevgrafıç: Michel'i Monte Carlo'daydı.

İngilizce–Rusça sözlüğü aldı, sözcüklerin anlamlarına bakarak, burada ne anlama geldiklerini çıkarmaya çalışarak parça parça şöyle bir tümce oluşturdu: "Değerli sevgilimin sağlığına içiyor, küçücük ayağından öpüyor, sabırsızlıkla bekliyorum." Karısıyla Nice'e gitmeye razı olsaydı, ne gülünç, acınacak bir duruma düşeceğini getirdi gözünün önüne. Utancından ağlamamak için güç tuttu kendini. Büyük bir heyecan içinde odalarda dolaşmaya başladı. Gururu da, basit halktan olanlara özgü nefreti de kabarmıştı. Yumruklarını sıkarak, nefretten yüzünü buruşturarak, onun –bir köy papazının oğlu, öğrenimini burslu yapmış, içi dışı bir, incelikten uzak bir insan, bir cerrah olan onun– köleliğe nasıl boyun eğebildiğini; bu güçsüz, değersiz, satılık, aşağılık yaratığa kendini nasıl tutsak ettiğini soruyordu kendi kendine.

Telgrafı avucunun içinde buruşturarak,

— Küçücük ayak! –diye mırıldandı.– Küçücük ayak!

Olga Dmitriyevna'ya tutulduğu, evlenme önerisinde bulunduğu günlerden, sonra onunla bir arada geçirdiği yedi yıldan şimdi belleğinde yalnızca uzun, hoş kokulu saçların, yumuşak dantellerin bir de –gerçekten pek küçük, güzel– küçücük ayağın anısı kalmıştı; bir de eski kucaklaşmalardan ellerinde, yüzünde ipek giysilerinin, dantellerinin yumuşaklığı vardı sanki. Başka bir şey yoktu. Evet, sinir krizlerini, çığlıkları, bağırıp çağırmaları, savrulan tehditleri, uydurulan yalanları –iğrenç, kahpece yalanları– saymazsak, başka bir şey yoktu… Nikolay Yevgrafıç anımsıyordu, köyde bazen bir kuş girerdi evin içine, yanlışlıkla, umutsuzca pencereden pencereye atardı kendini, çarptığı şeyi devirirdi. Bambaşka bir çevrenin insanı olan bu kadın da onun yaşamına işte böyle girmiş, orada tam bir bozgun havası estirmişti. Ömrünün en güzel yılları cehennemdeymiş gibi geçmişti doktorun. Mutluluk umutları yıkılmış, alaya alınmıştı. Sağlık durumu

kötüydü, evinin odalarında bayağı bir hava vardı. Yılda kazandığı on bin rubleden ise, annesine on ruble bile yollayamadığı gibi, on beş bin de borcu vardı. Görünüşe bakılırsa, evinde bir haydut çetesi yaşasaydı, yaşamı bu kadının yanında olduğunca umutsuz, bir daha düzelemeyecek denli paramparça olamazdı.

Öksürmeye, sık sık solumaya başlamıştı. Yatağa girmesi, biraz ısınması gerekiyordu, ama yapamıyordu. Odalarda dolaşıp duruyor, arada bir masaya oturup, kurşunkalemini sinirli sinirli gezdiriyordu kâğıdın üzerinde, bir şey düşünmeden yazıyordu:

"Kalem denemesi… Küçücük ayak…"

Saat beşe doğru bitkin düşmüştü. Her şeyde yalnızca kendini suçluyordu artık. "Olga Dmitriyevna başka biriyle, ona iyi yönden etki edebilecek biriyle evlenseydi –kim bilir?– sonunda belki dürüst, temiz bir kadın olabilirdi." diye geçiriyordu içinden. İnsan ruhundan hiç anlamıyordu, hele kadın ruhunu hiç bilmiyordu. Üstelik basit, kaba bir insandı…

"Şunun şurasında kaç yıl daha yaşayacağım. Bir ayağım çukurda." diye düşünüyordu. "Bir cesedim ben, yaşayan insanlara ayak bağı olmamalıyım. Şimdi ortaya çıkıp bazı haklarımı savunmaya kalkışmam tuhaf kaçar. Büyük bir budalalık olurdu. Konuşacağım onunla. Varsın gitsin sevgilisine… Boşanmasına izin vereceğim, bütün suçu üzerime alacağım…"

Sonunda geldi Olga Dmitriyevna. Olduğu gibi –beyaz kürküyle, şapkasıyla, şosonlarıyla– girdi odaya, koltuğa attı kendini.

Öfkeli öfkeli soluyarak,

— Pis, şişko çocuk! –dedi.– Namussuzluğun dik âlâsı bu, iğrenç bir şey!

Hıçkırdı, ayağını yere vurdu.

— Olmaz, bu kadar da olmaz!

Nikolay Yevgrafıç karısının yanına gitti.

— Ne oldu? –diye sordu.

— Üniversite öğrencisi Azarbekov getirdi beni eve kadar. Yolda çantamı kaybetmiş. On beş ruble vardı içinde. Annemden almıştım.

Küçük bir kız çocuğu gibi içli içli ağlıyordu Olga Dmitriyevna. Yalnız mendili değil, eldivenleri de gözyaşından ıslak ıslaktı.

Doktor göğüs geçirdi.

— Elden ne gelir! Kaybettiyse kaybetti, ölecek değiliz ya! Kendisine gel biraz, seninle konuşmak istiyorum.

— Para önemlidir benim için. Milyoner değilim. Ona bakılırsa, verecekmiş on beş rublemi, ama sanmam, para ne gezer piste…

Kocası kendine gelmesini, onu dinlemesini istiyordu. Ama Olga Dmitriyevna öğrenciden, kaybolan parasından söz ediyordu yalnızca.

Doktor sinirli,

— Ah! –dedi,– yarın yirmi beş ruble vereceğim sana, yeter ki sus, dinle beni lütfen!

Ağlıyordu Olga Dmitriyevna.

— Üstünü değişmem gerek –dedi.– Kürklüyken ciddi konuşamıyorum! Ne tuhaf değil mi?

Karısının kürkünü aldı doktor, şosonlarını çıkardı. O arada, Olga Dmitriyevna'nın istiridye ile içmeyi pek sevdiği beyaz şarap kokusu gelmişti burnuna. İnce yapılı bir kadındı ya, yemeyi içmeyi çok severdi Olga Dmitriyevna. Odasına gitti. Biraz sonra döndü. Üstünü değişmişti, pudra sürmüştü. Ağlamaktan şişmişti gözleri. Oturdu, dantellerle süslü, hafif geceliğinin içine gömüldü; öyle ki, pembe dalgalar arasında yalnızca dağınık saçlarını, bir de terliğinin içinde küçücük ayağını görüyordu kocası.

Koltukta yaylanarak,

— Ne üzerine konuşmak istiyorsun benimle? –diye sordu.

Doktor,

— Yanlışlıkla şu geçti elime… –dedi.

Telgrafı uzattı karısına. Olga Dmitriyevna okudu telgrafı, omuz silkti. Koltukta daha hızlı yaylanarak,

— Ne olmuş –dedi.– Bir arkadaşım yeni yılımı kutluyor, hepsi o kadar. Gizli bir şey yok ki bunda.

— İngilizce anlamadığımı bildiğin için böyle söylüyorsun. Evet, bilmiyorum İngilizce, ama bir sözlüğüm var. Ris'den geliyor bu telgraf, sevgilisinin sağlığına içiyor. Binlerce kez öpüyor seni. Ama bırakalım, bırakalım bunu şimdi… –Çabuk çabuk konuşmaya başlamıştı doktor.– Sana sitem etmek, ya da olay çıkarmak falan istediğim yok. Bugüne dek çıkan olaylar da, edilen sitemler de yeter, bütün bunlara bir son vermenin zamanı geldi geçiyor… Şunu söylemek istiyorum sana: Özgürsün, istediğin gibi yaşabilirsin.

İkisi de sustu. Olga Dmitriyevna sessiz sessiz ağlamaya başlamıştı. Nikolay Yevgrafıç sürdürdü konuşmasını:

— İkiyüzlülük etmek, yalan söylemek zorunluluğundan kurtarıyorum seni. O genç adamı seviyorsan, sev. Yurtdışına, onun yanına gitmek istiyorsan git. Sen gençsin, sağlıklısın, oysa ben sakatım, şurada birkaç yıl daha ya yaşarım, ya yaşamam. Sözün kısası… Anlıyorsun ne demek istediğimi.

Heyecanlıydı Nikolay Yevgrafıç konuşmasını sürdüremedi. Olga Dmitriyevna ağlayarak, insanın kendi kendine acıdığı zamanlar konuştuğu o acı dolu sesle itiraf etti Ris'i sevdiğini, birlikte kent dışına patinaj yapmaya gittiklerini, onun otel odasına gittiğini, gerçekten de şimdi yurtdışına gitmeyi çok istediğini. Göğüs geçirerek ekledi sonra:

— Görüyorsun, hiçbir şeyi gizlemiyorum senden. İçimi olduğu gibi açtım sana. Yalvarıyorum, yüce gönüllülük et, izin ver gideyim!

— Gene söylüyorum: Özgürsün.

Olga Dmitriyevna koltuktan kalkıp, kocasının yüzündeki anlatıma bakmak için geçti, yanına oturdu. İnanmıyordu

kocasına, onun gizli düşüncelerini anlamaya çalışıyordu. Aslında hiçbir zaman, hiç kimseye inanmazdı Olga Dmitriyevna. Karşısındakinin niyeti ne denli iyi, temiz olursa olsun, herkesin niyetinde küçük ya da aşağılık düşünceler, bencil amaçlar olduğundan kuşkulanırdı. Kocasının yüzüne merakla bakıyordu. Nikolay Yevgrafıç'a karısının gözlerinde, kedilerinkine benzer yeşil bir ışık parladı gibi gelmişti.

— Pasaportu ne zaman alacağım? –diye sordu Olga Dmitriyevna.

Nikolay Yevgrafıç'ın içinden birden "hiçbir zaman" demek geldi, ama tuttu kendini,

— Ne zaman istersen –dedi.

— Yalnızca bir aylığına gideceğim.

— Temelli gideceksin Ris'e. Ayrılacağız, suçu üzerime alacağım. O da evlenebilecek seninle böylece.

Olga Dmitriyevna şaşırmış, heyecanlı,

— Ama benim boşanmayı falan istediğim yok –dedi.– Boşanalım demedim ki sana! Bütün istediğim pasaport.

Sinirlenmeye başlamıştı doktor,

— Neden istemiyorsun boşanmayı? –diye sordu.– Anlaşılmaz bir kadınsın. Çok acayipsin! Gerçekten tutulduysan ona, o da seni seviyorsa, bu durumda ikinizin de tek isteğinizin nikâh olması gerekir. Bir yanda nikâh, bir yanda zina varken, bunların hangisini seçeyim diye düşünmeyeceksindir sanırım…

Olga Dmitriyevna uzaklaştı kocasından, yüzü öfkeyle, kinle kaplanmıştı.

— Anlıyorum sizi –dedi.– Çok iyi anlıyorum. Bıktınız benden. Düpedüz kurtulmak istiyorsunuz benden. Boşayacaksınız beni. Teşekkür ederim efendim, sandığınız kadar aptal bir insan değilim. Boşanmaya razı değilim. Sizden ayrılmayacağım, ayrılmayacağım, ayrılmayacağım! Önce, toplumsal durumunu yitirmek istemiyorum. –Konuşmasına engel olan biri varmış gibi çabuk çabuk konuşuyordu.– Sonra,

ben yirmi yedi yaşındayım, oysa Ris daha yirmi üçünde. Bir yıl sonra bıkar benden, yüzüstü bırakır beni. Ayrıca, bilmek istersiniz belki, bu tutkumun uzun süreceğini de kesin söyleyemem. Anladınız mı? Ayrılmayacağım sizden.

Nikolay Yevgrafıç ayaklarını yere vurarak,

— O zaman ben de kovarım sizi evimden! –diye bağırdı.– Kovarım aşağılık, iğrenç kadın!

Olga Dmitriyevna,

— Görürüz –dedi.

Çıktı.

Ortalık aydınlanalı çok oluyordu. Doktor masada oturuyordu hâlâ. Kurşunkalemi dolaştırıyordu kâğıt üzerinde. Ne yaptığını bilmeden yazıyordu:

"Sayın bay… Küçücük ayak…"

Arada bir kalemi bırakıp dolaşmaya başlıyor; konuk odasında, yedi yıl önce, düğünden hemen sonra çekilmiş fotoğrafın önünde durup uzun uzun bakıyordu ona. Bir aile fotoğrafıydı bu: Kaynatası, kaynanası, karısı Olga Dmitriyevna –yirmi yaşındaydı o zaman– bir de genç, mutlu koca olarak Nikolay Yevgrafıç, kendi. Kaynatası sakalsız, şişko, veremli bir yüksek memurdu. Kurnazdı, parayı çok severdi. Kaynanası da şişkoydu, kokarcanınkiler gibi küçük küçük yüz çizgilerinde bir yırtıcılık vardı. Kızını delice severdi. Her bakımdan yardımcı olurdu ona. Kızı bir insanı boğacak olsa, ona bir sözcük bile söylemeyeceği gibi eteğinin altında saklardı bile onu. Olga Dmitriyevna'nın yüz çizgileri de ufak tefek, yırtıcıydı. Ama annesininkilerden biraz daha anlamlı, cesurdular. Bir kokarca değildi bu, biraz daha büyük yırtıcı bir hayvandı! Bu fotoğrafta Nikolay Yevgrafıç'ınsa pek saf, sevimli, yumuşak bir görünüşü vardı. İçten bir liseli gülümsemesi aydınlatmıştı yüzünü. Kaderin onu aralarına itelediği bu yırtıcı yaratıkların ona şiir dolu bir yaşam, mutluluk, her şey –öğrenciliğinde "Sevmek, gençliği boşa harcamak demektir…" diye şarkı söylerken hayal ettiği her şeyi– vereceklerine yürekten inandığı belliydi.

Büyük bir şaşkınlık içinde soruyordu gene kendi kendine, onun –bir köy papazının oğlu, öğrenimini burslu yapmış, içi dışı bir, incelikten uzak bir insan olan onun –kendini bu değersiz, yalancı, bayağı, küçük, yaradılış bakımından ona tam anlamıyla yabancı yaratığın eline böylesine nasıl bıraktığını.

Saat on birde hastaneye gitmek için ceketini giyerken hizmetçi kadın odasına girdi.

— Ne istiyorsun? –diye sordu Nikolay Yevgrafıç.

— Hanımefendi kalktılar, dün kendilerine söz verdiğiniz yirmi beş rubleyi istiyorlar.

1895

# *Bir Sanatçının Öyküsü*

## 1

Bundan yedi yıl önceydi, T. ilinin köylerinden birinde, toprak sahibi Belokurov'un çiftliğinde kalıyordum. Belokurov erken kalkar, bütün gün setreyle dolaşır, akşamları bira içer, durmadan insanlarda içtenlik bulamadığından dert yanardı bana. Bahçe içindeki küçük yapıda kalıyordu. Bense, köhne konağın, üzerinde yattığım geniş divan ve kâğıt falı baktığım masadan başka eşyası olmayan pek büyük, direkli salonunda yatıp kalkıyordum. Her zaman, rüzgâr yokken bile, bir şey uğuldardı bu salonun eski Amosov sobalarında. Hele fırtınalı havalarda… bütün ev, parçalanacakmış gibi çatırdar dururdu. Fırtınalı geceler, şimşek ön pencereyi birden aydınlattığında bir korku düşerdi içime.

Alnımın yazısı beni hep aylaklığa sürüklediği için, her zamanki gibi gene bomboştum, bir şey yaptığım yoktu. Saatlerce pencereden gökyüzüne, kuşlara, bahçenin iki yanı ağaçlıklı yollarına bakıyor; postadan çıkan her şeyi son satırına dek okuyordum. Ara sıra evden çıktığım, akşam geç vakte kadar dolaştığım da oluyordu.

Bu gezilerimden birinden dönüşte, dalgınlıkla tanımadığım, bilmediğim bir çiftliğe girmiştim. Güneş tepelerin ardında kaybolalı çok oluyordu. Sık dikilmiş, pek yüksek iki sıra çam ağacı, iki duvar gibi uzanarak karanlık, güzel bir yol oluşturuyordu. Çiti kolaylıkla atlamış, çam iğnelerinin dört

beş santim kalınlığında örttüğü bu yolda ayağım kayarak ilerliyordum. Her yan sessizdi. Yarı karanlıkta sadece altın sarısı, parlak bir ışık çamların tepelerinde titreşiyor, yedi renge ayrılarak örümcek ağlarından süzülüyordu. Keskin bir çam kokusu sızlatıyordu burnumun direğini. Bu yolun bitiminde, ıhlamur ağaçlarının arasında başka bir yol başladı. Orada da ıssızlıkla eskilik yan yanaydı. Geçen yılın kurumuş yaprakları ayaklarımın altında hışırdıyor, ağaçların arasındaki yarı karanlıkta gölgeler gizleniyordu. Sağ yandaki eski meyve bahçesinde, gene yaşlı olsa gerek, sarıasma kuşu pek isteksiz, cansız, uyuşuk ötüyordu. Ihlamur ağaçları da bitince taraçalı, çatısının arasında bir oda olan beyaz bir evin yanından geçtim. Az sonra karşıma yeşil çam ağaçlarının kuşattığı bir çiftlik avlusuyla, öbür kıyısında küçük bir köy olan büyükçe bir göl çıktı. Köyün ortasında, tepesinde güneşin son ışınlarını yansıtan bir haç bulunan, ince uzun bir çan kulesi yükseliyordu. Birdenbire içime candan, pek yakın bir şeyin özlemi dolmuştu. Buraları çocukluğumda görmüştüm sanki.

Kıra açılan beyaz, büyük taş kapının iki yanındaki taş aslan heykellerinin dibinde iki genç kız duruyordu. Biri ötekinden birkaç yaş büyük gösteriyordu. İnce, solgun yüzlü, pek güzel gür kızıl saçlı, küçücük inatçı ağızlı bir kızdı büyüğü. Yüzünde sert bir anlatım vardı. Pek ilgilenmiyordu benimle. Öteki ise, küçük –on yedi, on sekiz yaşlarında olmalıydı–, yüzü gene ince ve renksiz, küçücük ağızlıydı. İri gözlerini merakla açmış bana bakıyordu. Yanlarından geçerken İngilizce bir şeyler söyledi ve kızardı. Bu iki sevimli yüzü de çoktandır tanıyormuşum gibi gelmişti bana. Hoş bir düş görmüş gibi eve döndüm.

## 2

Bu olayın üstünden pek geçmemişti ki, bir öğle üzeri Belokurov'la bahçede dolaşıyorduk; yaylı bir araba otları hışırdatarak avluyu girdi. Gördüğüm o kızlardan büyüğü vardı arabada. Elinde imza dolu bir kâğıtla, evleri yanan köylüle-

re yardım topluyordu. Yüzümüze bakmadan, büyük bir ciddiyetle Siyanova köyünde kaç evin yandığını, kaç kişinin evsiz barksız kaldığını, üyesi bulunduğu yangın komitesinin neler yapmaya çalıştığını bütün ayrıntılarıyla anlattı. Kâğıdı, ikimize de imzalattıktan sonra cebine koydu, elini Belokurov'a uzatırken:

— Bizleri unuttunuz artık Pyotr Petroviç –dedi.– Bekleriz, Monsieur N. (soyadımı söyledi) de sanatının hayranlarını görmek isteyip bize onur verirlerse, annem de, ben de çok seviniriz.

Başımı eğerek saygılarımı belirttim.

Kız gidince, Pyotr Petroviç anlatmaya başladı. Ondan öğrendiğime göre, ismi Lidiya Volçaninova olan bu kız, iyi bir ailedendi. Annesi ve kız kardeşiyle birlikte yaşadığı çiftliğin yanındaki gölün karşı yakasındaki köyün adı Şelkovko idi. Babası bir zamanlar Moskova'da danışmanmış, sonra ölmüş. Oldukça zengin olmalarına karşın, ailece yaz kış köyde kalıyorlarmış. Lidiya kendi köylerinin okulunda öğretmenlik yapıyor, ayda yirmi beş ruble alıyor, yalnızca bu parayı harcıyor, kendi kazancıyla geçindiği için gurur duyuyormuş.

— Pek ilginç bir ailedir –dedi Belokurov.– Belki bir gün gideriz. Sizi gördüklerinde çok sevinecekler.

Bir pazar öğleden sonra nasılsa Volçaninovları hatırladık ve Şelkovko'ya yollandık. Anneyle iki kızı evdeydiler. Bir zamanlar güzel olduğu belli, şimdiyse yaşına göre pek şişko, astımlı, daima üzgün anne, resim sanatı üzerine konuşarak beni eğlendirmeye çalışıyordu. Kızından Şelkovko'ya gelmem ihtimalinin olduğunu öğrenince, Moskova sergilerinde gördüğü birkaç tablomu hatırlamış, şimdi de bu tablolarda ne anlatmak istediğimi soruyordu. Lidiya ya da evdeki ismiyle Lida benden çok Belokurov'la konuşuyordu. Ciddi, hiç gülümsemeden, çalışmamasının, şimdiye dek bir kere bile toplantılara gelmemesinin nedenlerini soruyordu ona. Sitemli;

— İyi bir şey değil bu, Pyotr Petroviç –diyordu.– İyi değil, ayıp bile.

Annesi de ondan yanaydı:

— Haklısın, Lida, kötü bir şey bu.

Lida bana döndü,

— Bölgenin tümü Balagin'in avucunun içindedir. Bucak başkanı olmasından yararlanarak bölgedeki yönetim işlerine hep kendi yeğen ve damatlarını yerleştirdi. Anlayacağınız istediği gibi at oynatıyor. Bu duruma karşı bir şeyler yapmak, mücadele etmek gerekir. Gençlik birleşerek bir bütün olmalı, ama bizim gençliğimizi görüyorsunuz işte. Çok ayıp doğrusu, Pyotr Petroviç!

Yönetim işlerinden konuşulurken küçük kız kardeş Jenya susuyordu. Ciddi konulara pek ilgisiz görünüyordu. Hem evde olgunlar sırasına girmemişti henüz. Çocukluğunda mürebbiyesine "miss" diyeceğine "misis" dediği için, ismi Misis kalmıştı. Meraklı bakışlarını üzerimden ayırmıyordu. Albüme bakarken yanıma sokuldu, "Bu amcam… Bu vaftiz babam…" diye resimlerin üzerinde incecik parmaklarını dolaştırmaya başladı. Konuşurken çocuksu bir içtenlikle omzunu bana sürtüyordu. Zayıf, gelişmemiş göğüslerini, ince omuzlarını, saç örgüsünü, belden kemerle sıkılmış narin bedenini yakından görüyordum.

Kriket ve lown–tennis oynadık, bahçede dolaştık, çay içtik, daha sonra akşam yemeği yedik. Alabildiğine büyük, bomboş, direkli salonumdan sonra, bu küçük, huzur verici, duvarlarında yağlıboya resimler olmayan, hizmetçilere "siz" denen bu evde kendimi bir tuhaf hissediyordum. Lida ile Misis'in varlığı yüzünden olacak, her şey genç ve temiz geliyordu bana. Her yanda olağanüstü bir düzen çarpıyordu göze. Yemekten sonra Lida gene Belokurov'la bölgenin yönetimi, Balagin, okul kitaplıkları üzerine konuşmaya başladı. Heyecanlı, içten, inanmış bir kızdı. Okulda alışmış olacak, pek yüksek sesle ve çok konuşuyordu. Ama onu dinlemek gene

de hoşuma gidiyordu. Üniversite öğrenciliği yıllarından kalan bir alışkınlıkla her konuşmayı tartışmaya götüren Pyotr Petroviç ise ötekinin tersine, dinleyeni sıkacak derecede uyuşuk ve pek uzun konuşuyordu. Zeki ve bilgili gözükmeye çalıştığı belliydi. Sözlerine daha bir anlam vermek için kolunu sallarken hardal şişesini devirdi, peçetenin üzerinde büyükçe bir leke oluştu. Ama bunu benden başka kimse fark etmemiş gibiydi.

Eve dönerken hava iyice kararmıştı. Çevre derin bir sessizliğe bürünmüştü. Belokurov göğüs geçirerek:

— Üstün görgü, hardal şişesini devirmekte değil, başkasının devirdiğini fark etmemektedir –dedi.– Evet, dostum, gerçekten hoşgörülü bir ailedir bu. İyi insanlardan pek uzak kaldım, dostum! Yazık! Hep şu işlerim! İşlerden fırsat yok ki!

Örnek bir toprak sahibi olmak için insanın ne denli çok çalışmasının gerektiğini uzun uzun anlattı. Onu dinlerken, "Ah, ne tembel, yatalak yavrusun sen!" diye geçiriyordum içimden. Bir şey üzerine ciddi ciddi konuşurken ikide bir "e–e–e–e…" diye uzatır, konuştuğu gibi de yavaş çalışırdı. Bir işi zamanında yaptığı görülmemişti. Onun çalışmaya, bir şeyler yapmaya istekli olabileceğine inanamıyordum. Postaya atması için verdiğim mektupları haftalarca cebinde taşırken, nasıl inanabilirdim böyle bir şeye…

Yanım sıra yürürken:

— İşin kötüsü –diyordu,– çalışıp da insanların hiçbirinde içtenlik görememek.

### 3

Volçaninovlara sık sık gitmeğe başlamıştım. Çoğunlukla taraçanın alt basamağında oturuyor, kendi kendime kızıyordum. Pek hızlı, ama bayağı bir biçimde akıp giden hayatıma acıyor, "Göğsümde bir taş gibi duran yüreğimi koparıp atabilsem ne iyi olurdu," diye düşünüyordum. Ben böyle dalmış

kara kara düşünürken, onlar taraçada konuşuyorlardı. Giysi hışırtıları, kitap sayfalarının çevrilmesinden çıkan sesler geliyordu kulağıma. Lida'nın gündüzleri hastalarla uğraşmasına, kitap dağıtmasına; başı açık, şemsiyeyle sık sık köye gitmesine; akşamları bölgenin sorunları, okul üzerine yüksek sesle konuşmalarına alışmıştım artık. Bu ince, güzel, daima ağırbaşlı, küçücük ağızlı, hoş kız ciddi bir konuşma başladığında her keresinde bana soğuk bir tavırla,

— Sizi böyle şeyler ilgilendirmez –diyordu.

Benden hoşlanmadığını seziyordum. Bir ressam olarak tablolarımda halkın gereksinmelerini dile getirmediğim ve anladığım kadarıyla, onun yürekten inandığı şeylere kayıtsız kaldığım için beni sevmiyordu. Onun bu hallerini görünce bir zamanlar Baykal kıyısında karşılaştığım gömlekli, mavi çuha pantolonlu, atlı Buryat kızını hatırlıyordum. Konuşma arasında çubuğunu bana satmak isteyip istemeyeceğini sorduğumda Avrupalı yüzüme, şapkama beni hor görürcesine bakmış, bir "hey" çekerek atını mahmuzlayıp gitmişti. Şimdi Lida da yabancı görünüşümü yadırgıyor, küçümsüyordu. Duygularını belli etmemeğe çalışıyordu. Bu gözümden kaçmıyordu. Alt basamakta oturuyor, kendi kendime huysuzlanıyor; insanın doktor olmadan köylüleri tedaviye kalkışmasının onları kandırmak olduğunu, iki bin dönüm toprağı bulunan bir kişinin hayırseverliğinin pek kolay olacağını söylüyordum.

Kız kardeşi Misis ise tıpkı benim gibi tasasız, ciddi bir işle uğraşmadan yaşayıp gidiyordu. Sabahları kalkınca hemen eline bir kitap alıp taraçaya çıkıyor, oturduğunda ayaklarının yere ancak erişeceği kocaman koltuğa gömülüp okumaya başlıyordu. Kitap elinde, ıhlamur ağaçlarının arasındaki yolda kaybolduğu ya da kırlara dolaşmaya çıktığı da oluyordu. Bütün gün kitabı yutarcasına okuyordu. Böyle okumanın onu ne derece yorduğu ancak bakışlarının bazen pek yorgun, anlamsız görünmesinden, yüzünün renksizliğinden

belli oluyordu. Benim geldiğimi görünce hafifçe kızarıyor, kitabı hemen bir yana bırakıp, heyecanla, iri gözlerini gözlerimden ayırmadan, ben yokken olup bitenleri anlatıyordu: Hizmetçiler bölümünde bacanın tutuştuğunu, işçilerden birinin gölde pek büyük bir balık yakaladığını vb. Pazar günleri dışında çoğunlukla parlak renkli bir bluz ve koyu mavi eteklik giyiyordu. Her zaman beraber dolaşıyorduk, reçellik vişne topluyor, kayıkla gölde geziyorduk. Vişne dalını tutmak için sıçradığında, kürek çekmeye çalıştığında bluzunun geniş kolları altından incecik, zayıf kollarını görüyordum. Ben resim yaparken yanımdan ayrılmıyor, heyecanla beni izliyordu.

Temmuzun sonlarıydı. Bir pazar sabahı saat dokuzda gene Volçaninovlara gitmiştim. Eve pek yaklaşmadan korulukta dolaşıyordum. O yaz çok bol olan mantarların yerlerini, sonra Jenya ile birlikte toplamak için işaretliyordum. Serin bir rüzgâr esiyordu. Jenya'yla annesinin yepyeni giysileriyle kiliseden dönüşlerini; Jenya'nın uçmasın diye şapkasını tutuşunu gördüm. Daha sonra, taraçada oturup çay içerlerken konuşmalarını dinledim.

Bitmeyen aylaklığına özürler bulmaya çalışan benim gibi tasasız biri için çiftliklerdeki bu yaz pazarlarının sabahları her zaman mutlu, çekicidir. Çiy düşmüş yemyeşil bahçe, sabah güneşi altında pırıl pırıl, mutluyken; zakkum ve muhabbet çiçeği kokuları içinde kalmış eve kiliseden yeni dönenler taraçada çay içerlerken, her şey ve herkes en güzel giysileri içinde neşeliyken; bu güzel, tok, sağlıklı insanların bütün gün hiçbir şey yapmayacaklarını düşünürken hayatın hep böyle sürüp gitmesini dilerdim içimden. O sabah bahçede dolaşırken de aynı şey vardı aklımda. Böyle işsiz güçsüz, amaçsız bütün gün, hatta bütün yaz dolaşmaya hazırdım.

Elinde bir sepetle Jenya yanıma geldi. Beni bahçede bulacağını biliyormuş, bunu hissediyormuş gibi bir anlatım vardı gözlerinde. Mantarları toplamaya başladık. Bir şey

sorduğunda daha iyi görebilmek için önüme geçip dönüyor, yüzüme öyle bakıyordu.

— Dün bizim köyde bir mucize oldu –dedi.– Topal Pelageya bir yıldan beri hastaydı. Doktorlar ilaçlarla iyi edememişlerdi onu. Yaşlı kadın dün durup dururken bir şeyler mırıldanmış, sonra da iyileşmiş.

— Bu öyle şaşılacak bir şey değil –dedim.– Mucizeyi yalnızca hastalarda, yaşlı kadınlarda aramak doğru değildir. Sağlık da bir mucize değil midir? Ya hayatın kendisi? Bence anlaşılamayan her şey bir mucizedir.

— Anlayamadığınız şeyler korkutmaz mı sizi?

— Hayır. Anlayamadığım şeylere cesaretle yaklaşırım. Etkilerinin altında kalmam. Onlardan yükseğim ben. Kişi kendini aslanlardan, kaplanlardan, yıldızlardan, doğadaki her şeyden, hatta anlayamadığı, mucize gibi görünen şeylerden bile üstün saymalıdır. Yoksa her şeyden ürken bir fareden farkı kalmaz.

Jenya bir sanatçı olduğum için çok şey bildiğimi, anlayamadığım şeyleri bile doğru sezinleyebileceğimi sanıyordu. Onu sonsuzluklar ve güzellikler dünyasına, yerlisi olduğumu sandığı o yüksek dünyaya götürmemi istiyordu. Tanrı, ölümden sonraki sonsuz hayat, mucizeler üzerine bir sürü soru soruyordu bana. Ölünce bedenimin yanında ruhumun da tamamen yok olacağına inanamadığım için sorularına "Evet, insanlar öteki dünyada bir daha ölmemek üzere dirileceklerdir" –"Evet, sonsuz bir hayat bekliyor bizi" gibi cevaplar veriyordum. Beni içtenlikle dinliyor, söylediklerime inanıyor, delil istemiyordu.

Eve dönerken yolda birden durdu:

— Lida üstün bir insandır –dedi.– Siz de öyle mi düşünüyorsunuz? Canımdan çok severim onu. İstese, canımı bile veririm onun için. –Parmağıyla koluma dokundu.– Söyler misiniz bana? Niçin geçinemiyorsunuz onunla? Niçin hep kızıyorsunuz ona?

— Haksız da onun için.

Jenya, anlamamış gibi başını iki yana salladı. Gözleri yaşarmıştı.

— Ne tuhaf –dedi.

Eve yaklaştığımızda, bir yerden yeni dönmüş Lida'yı, elinde bir kırbaç, kapıda durmuş işçinin birine bir şeyler söylerken gördük. Güneş yüzüne vurmuş, onu bir kat daha güzelleştirmişti. Aceleyle öteye beriye koşarak, yüksek sesle konuşarak iki üç hasta kabul etti; sonra telaşlı, başı kalabalık bir tavırla odalarda dolaştı, birkaç dolabı açıp kapadı, sonra çatı arasındaki odaya çıktı. Yemeğe çağırmak için uzun süre aradılar, çağırdılar onu, ama gene de ancak biz çorbayı bitirdikten sonra inebildi aşağıya. Nedense bu küçük ayrıntıları bile hatırlıyor, seviyorum şimdi. Olağanüstü bir şey olmadığı halde, o gün baştan sona kadar açık seçik, her zaman aklımdadır. Yemekten sonra Jenya büyük koltuğuna gömülüp okumaya başladı. Ben gene taraçanın alt basamağına oturdum. Susuyorduk. Gökyüzü yavaş yavaş bulutlarla kaplanıyordu. Biraz sonra yağmur atıştırmağa başladı. Boğucu bir sıcak vardı. Rüzgâr çoktan dinmişti. Sanki hiç akşam olmayacaktı. Uykudan yeni uyanmış Katerina Pavlovna elinde bir kitapla yanımıza geldi. Jenya, annesinin elini öptükten sonra:

— Anneciğim –dedi, senin için gündüz uykusu iyi değil.

Birbirlerine aşırı bir düşkünlükleri vardı. Birinden biri bahçeye gitse, öteki taraçaya çıkar, oradan, "Hey, Jenya!" veya, "Anneciğim, nerdesin?" diye seslenirdi. Kiliseye daima birlikte gider, gene birlikte dua eder, sustukları zamanlar bile birbirini çok iyi anlarlardı. Öteki insanlara davranışları da aynıydı. Katerina Pavlovna da kısa zamanda alışmış, bağlanmıştı bana. İki üç gün görünmesem, adam gönderip sağlığımı sorduruyordu. Tablolarımı o da heyecanla izliyor, Misis gibi aşırı bir boşboğazlık ve içtenlikle ben yokken olup bitenleri bana anlatıyordu. Aile sırlarını bile benden gizlemiyordu.

Büyük kızına sonsuz bir saygısı vardı Katerina Pavlovna'nın. Lida kendisini hiç okşatmaz, daima ciddi konularda konuşurdu. Kendine özgü bir yaşantısı vardı. Kamarasından hiç çıkmayan bir amiral gibi, annesi ve kız kardeşi için kutsal, esrarlı bir kişilikti. Katerina Pavlovna ikide bir,

— Bizim Lida kusursuz bir insandır –diyordu.– Öyle değil mi?

Yağmur çiselerken gene Lida'dan konuşuyorduk.

— Kusursuzdur –diyordu.

Ürkek ürkek çevresine baktıktan sonra sesini alçaltarak ekledi:

— Onun gibisini insan gündüz fenerle aramakla bulamaz, ama ben gene de korkuyorum. Okul, eczaneler, kitaplar hepsi iyi ama, niçin bu kadar ileri gidiyor? Nerdeyse yirmi dört yaşına basacak; biraz da kendisini düşünmeli. Kitaplarla, ilaçlarla uğraşırken insan bir de bakar ki, çok geç olmuş… Biraz da yuvasını kurma hazırlıkları yapmalı…

Okumaktan yüzünün rengi uçmuş, saçları darmadağınık Jenya başını kitabından kaldırıp, kendi kendine konuşuyormuş gibi:

— Tanrı'nın dediği olur, anneciğim! –dedi.

Gene okumasına daldı.

Biraz sonra Belokurov geldi. Kriket ve lown–tennis oynadık. Akşam olunca oturup uzun uzun yemeğimizi yedik. Lida gene okuldan, bölgeyi avucunun içine alan Balagin'den söz etti. O gece Volçaninovlardan dönerken içimde uzun, çok uzun bir tatil gününün anısıyla, bu dünyada ne denli uzun olursa olsun, her şeyin bir sonu olduğunu anlamanın burukluğu yan yanaydı. Bahçe kapısına kadar Jenya geçirdi bizi. Belki de bütün gün onunla birlikte olduğumdan, ayrılınca içime bir sıkıntı basıyor; bu sevimli ailenin bana pek yakınlık duyduğuna inanıyordum. Bütün yaz boyunca ilk kez resim yapmak istedi canım. Yolda Belokurov'a sordum:

— Böyle renksiz, sıkıcı yaşamanızın nedenini söyleyebilir misiniz bana? Benim yaşayım sıkıcı ve basit, çünkü sanatçıyım. Gençlik yıllarından beri kıskançlığın, kendini beğenmezliğin, işinin dürüst bir iş olduğuna inanamamanın içini doldurduğu, acayip, yoksul, boş gezenin biriyim. Sizse benim gibi misiniz? Sağlığınız yerinde, malınız mülkünüz de var. Bir beysiniz. Niçin böyle dümdüz yaşıyorsunuz? Niçin bu denli az bağlısınız hayata? Örneğin, şimdiye dek Lida ya da Jenya'ya niçin tutulmadınız?

— Başka bir kadını sevdiğimi unutuyorsunuz galiba? –diye karşılık verdi Belokurov.

Bahçe içindeki küçük yapıda onunla beraber oturan dostu Lyubov İvanovna'yı hatırlatıyordu bana. Besili dişi bir kazı andıran, son derece şişman, tombul, ne oldum delisi bu kadını hep köylü giysileri içinde, boncuklarını, küpelerini takmış takıştırmış, şemsiyesiyle bahçede dolaşırken görüyordum. Yalnızca hizmetçisi yemeğe veya çaya çağırdığında içeri giriyordu. Üç yıl önce Belokurov'un dairelerinden birini yazlık kiralamış, o gün bu gündür çiftliğe postu sermişti. Gideceğe hiç mi hiç benzemiyordu. Belokurov'dan on beş yaş büyüktü. Adamı öyle avucunun içine almıştı ki, ondan izin koparmadan bir yere gidemiyordu zavallı. Gün geçmez, erkek sesiyle yüksek perdeden bir ağlama tutturuverirdi. Artık dayanamazdım, susmazsa, çiftlikten çekip gideceğim diye haber gönderdim ona da, ancak öyle keserdi bağırtısını.

Eve geldikten sonra Belokurov kanepeye oturup derin düşüncelere daldı. Bense salonda bir aşağı bir yukarı dolaşıyordum. Tutulmuşum gibi bir heyecan kıpırdanışı vardı içimde. Volçaninovlardan konuşmak istiyordum.

— Lida ancak, kendisi gibi hastanelerle, okullarla ilgilenen zengin bir toprak sahibini sevebilir –dedim. Böyle bir kızın uğruna insan değil toprak sahibi olmak, masallarda olduğu gibi, demir çizme bile giyebilir. Ya Misis? Ne tatlı, bitirim bir şey!

Belokurov derin, uzun bir "e–e–e…" çektikten sonra yüzyılın hastalığı karamsarlıktan söz etti. Onunla tartışıyormuşum gibi heyecanlı, bilgisine güvenir bir tavırla anlatıyordu. Yüzlerce versta bomboş uzayan, yanmış, ıssız bir bozkırın görünümü bile kişiye, oturup ha bire konuşan, ne zaman susacağı belli olmayan birinin verdiği sıkıntıyı veremez.

— Suç ne karamsarlıkta, ne de iyimserlikte –dedim.– İnsanların yüzde doksan dokuzunda kafa yok. Son sözlerimden alınmış olacak, Belokurov bir şey söylemeden kalkıp gitti.

**4**

Eve daha yeni gelen Lida, eldivenlerini çıkarırken annesine:

— Prens Malozömovlardaydım. Sana çok selamı var –dedi.– Çok ilginç şeyler anlattı… Kent meclisinde köylülerin ilaç sorununu yeniden ortaya atacağına söz verdi. "Ama pek umut yok," diyor.

Sonra benden yana dönüp ekledi:

— Bağışlayın, sizin böyle şeylerle ilgilenmediğinizi hep unutuyorum.

Bu söze canım fena sıkılmıştı. Omuz silkerek:

— Niçin ilgilenmeyecekmişim? –dedim.– Benim düşüncelerim sizce bir anlam taşımaz ama, gene de söyleyeyim: İlgileniyorum, hem de çok.

— Öyle mi?

— Evet ya… Bence köyünüze sağlık merkezi hiç de gerekli değil.

O da kızmıştı. Gözlerini kısarak yüzüme bakıp sordu:

— Ne gereklidir öyleyse? Yaptığınız tablolar mı?

— Onlar da değil. Aslında hiçbir şey gerekli değil.

Eldivenlerini masanın üzerine koydu, postadan yeni gelen gazeteyi alıp koltuğa oturdu. Bir dakika sonra sakin sakin konuşmaya başlamıştı. Ama bunu kendisini zorlayarak yaptığı belliydi.

— Daha geçen gün Anna doğum yaparken öldü –dedi.– Yakında bir sağlık merkezi olsaydı, yaşayacaktı. Bence sayın ressamların biraz da bu konular üzerine bilgi sahibi olmaları gerekir.

— İnanın yeterince bilgim var bu konuda –dedim.

Ama Lida dinlemek istemiyormuş gibi gazeteyi yüzüne kapayıp okumaya devam etti. Ben susmuyordum:

— Bence, bugünkü koşullar altında sağlık merkezleri, okullar, kitaplıklar, eczaneler insanın insan tarafından sömürülmesinden başka bir şeye yaramaz. Halkın elleri ayakları kalın zincirlere vurulu. Siz bu zincirleri çözeceğinize, ona yeni halkalar eklemeye çalışıyorsunuz. Benim düşüncem de bu işte.

Lida başını kaldırıp alaylı alaylı yüzüme baktı. Gülümsedi. Esas düşüncemi söylemek için devam ettim:

— Asıl önemli olan Anna'nın doğum yaparken ölmesi değil, tüm Anna'ların, Mavra'ların, Pelageya'ların gün doğuşuyla tarlaya koşup gün batışına dek iki büklüm çalışmaları, insanüstü çabaları yüzünden hasta olmaları, ömürleri boyunca hastalıklı çocuklarının üstüne titremeleri, ölümden ve hastalıktan ödlerinin kopması, sağlıklı bir gün görmemeleri, pislik içinde genç yaşta solmaları, çökmeleridir. Her doğan çocuğunu böyle bir hayatın beklediği, yüzyıllardır milyonlarca insanın hayvanlardan kötü koşullar altında yaşadığı, bir lokma ekmek için çekmediği kalmamasıdır önemli olan. İşin en acıklı yanı da, insan olduklarını düşünecek zamanlarının bulunmayışıdır. Açlık, soğuk, acı, binlerce iş, onların da insanı hayvandan ayıran, uğruna yaşadığımız birer ruhları olduğunu düşünmelerini engelliyor. Ama siz sağlık merkezleriyle, okullarla yardıma koşuyorsunuz onlara. Böylelikle onları vuruldukları zincirlerden kurtaramaz, yaşamlarına başka başka kavramlar sokarak gereksinimlerini çoğaltırsınız ancak. Bu sağlık merkezleri, kitaplıklar için ek vergi vermelerinin, yani daha çok çalışmalarının

gerekeceği de cabası tabii. Bellerini biraz daha bükmekten başka neye yarayacak bunlar?

Lida gazetesini indirdi:

— Sizinle tartışmak niyetinde değilim –dedi.– Böyle şeyleri çok dinledim. Size yalnız şunu söylemek istiyorum: Elimizi kolumuzu bağlayıp oturamayız, bir şeyler yapmamız gerek. İnsanlığı kurtarmak iddiasında değiliz. Çok konularda yanlış da düşünebiliriz. Ama elimizden geleni yapmalıyız. Hiç olmazsa buna inanıyoruz. Öğrenim görmüş her aydın kişinin en yüksek ve kutsal görevi çevresindeki insanlara yardım etmektir. Bizler de elimizden geldiğince buna çalışıyoruz. Siz beğenmiyorsunuz, elden ne gelir? Herkesin gönlünü hoş etmek olanaksızdır zaten.

Annesi karıştı söze:

— Haklısın Lida, haklısın.

Lida'nın yanında daima ürkekti. Yersiz ya da gereksiz bir şey söyleyeceğim diye ödü kopardı. Konuşurken ürkek gözlerle hep kızına bakar, onun söylediğinin aksini hiç iddia etmezdi.

— Pencerenizden sızan ışığın koca bahçeyi aydınlatamayacağı gibi, köylülerin okuma yazma öğrenmesi, bir işe yaramayan öğüt ve övgülerle dolu kitaplar, sağlık merkezleri de ne geri kalmışlığı, ne de ölüm tehlikesini azaltabilirler –dedim.– Bu insanların yaşamlarına karışmakla ancak yeni gereksinmeler, daha çok çalışma zorunluluğu kazandırmış oluyorsunuz onlara, o kadar.

Lida yüzünü buruşturdu. Düşüncelerimi beğenmediği, aşağı gördüğü belliydi.

— Hey, Tanrım! –dedi.– Boş durmanın doğru olmayacağını, gene de bir şeyler yapmanın gerektiğini anlamıyor musunuz?

— Önce insanları insanüstü çalışmak zorunluluğundan kurtarmak gerekir. Tüm ömürlerini ocak önlerinde, ahırlar-

dı, tarlalarda geçirmemeleri, Tanrı ve ruh üzerinde düşünebilmelerine, kişiliklerine vergi yeteneklerini gösterebilmeleri için boyunduruklarını çıkarıp soluk almalarına fırsat vermeli. İnsan, gerçekleri ve hayatın anlamını araştırmak için yaratılmıştır. Bu kaba, insanüstü çalışma zorunluluğunu kaldırın omuzlarından, kendilerini özgür hissetmelerine fırsat verin, bütün bu kitaplıkların, eczanelerin ne kadar gülünç olduklarını siz de göreceksiniz. Gerçek yaradılışının nedenini bir kez anlayan insanın arayacağı, isteyeceği yalnızca din, bilim ve sanattır. Dilinize doladığınız bu boş şeyler sandığınız kadar önemli değildir.

Lida gülümsedi:

— İnsanlar çalışmasınlar demek istiyorsunuz! Bu mümkün mü?

— Elbette. Zorunluluklarından bir bölümünü üstünüze alın. Hepimiz birden, köylü kentli demeden, hepimiz birden insanlığın mutluluğu için harcanması gereken emeği aramızda paylaşmaya razı olsaydık, her birimizin payına günde iki üç saatlik bir çalışma düşerdi. Düşünün bir kere, fakiriyle zenginiyle tüm insanlar günde üç saatçik çalışıyor, sonra serbestler. Bedenimizin tutsağı olmamak, daha az çalışmak için insanın yerini alan yeni yeni makineler bulduğumuzu, yaptığımızı, gereksinmelerimizin sayısını düşürmeye çabaladığımızı da buna ekleyin. Kendimizle birlikte soğuktan, açlıktan korkmasınlar diye çocuklarımızı güçlendiriyoruz, Anna'lar, Mavra'lar, Pelageya'lar gibi sağlıklarının üzerinde titremiyoruz artık. Hastalıklardan korunmadığımızı; eczanelerimizin, şarap fabrikalarımızın olmadığını düşünün. Ne çok boş zamanımız olurdu! Boş zamanlarımızı hep birlikte bilim ve güzel sanatlara harcardık. Köylülerin bazen elbirliğiyle yol yaptıkları gibi, biz de gerçekleri, hayatın anlamını araştırırdık. Gerçeğin kısa zamanda bulunabileceğine inanırdık. İnsanın kişiliğini küçülten yılgınlıktan da, ölüm korkusundan da kurtulurduk.

— Ama, bir dediğiniz öbürünü tutmuyor –dedi Lida.– Bilim, bilim diyorsunuz, öte yandan okuma yazmanın yararını kabul etmiyorsunuz.

— Köylülerin meyhane tabelalarıyla, anlamadığı kitapları, o da pek seyrek, okumasına yarayan okuma yazma Rürik zamanından beri yerleşmiştir bize. Gogol'ün Petruşka'sı okuma yazma öğreneli hayli oldu, ama köyde değişen bir şey yok hâlâ. İnsana önce okuma yazma değil, kişiliğini geliştirecek özgürlük gereklidir. Okula değil, üniversiteye ihtiyacımız var.

— Tıbbı da kabul etmiyorsunuz.

— Evet. Tıp, hastalıklardan korumak için değil, doğanın bir parçası olduğu için incelemeye değer. İnsanlar hastalıklardan önce, onların nedenlerini ortadan kaldırmaya çalışmalıdırlar. En büyük nedeni, ağır çalışmayı kaldırın ortadan, hastalıklar da kendilerinden görülmeyeceklerdir artık. Hastalıklarla savaşmayı kendine konu edinen bir bilimi kabul etmiyorum ben. Kısa ömürlü, geçici hedeflere değil; ölümsüz, genel amaçlara yönelen, gerçeklerle hayatın anlamını, Tanrı'yı, ruhu arayan gerçek bilim ve sanattır öne alınması gereken. Sizin istekleriniz, köylüleri, insanları günün sıkıntılarına, ihtiyaçlarına, eczanelere, kitaplıklara boğarak, yaşamı içinden çıkılmaz bir kördüğüme çevirmekten başka bir işe yaramaz. Sürüyle doktorumuz, eczacımız, hukukçumuz, okuma yazma bilenimiz var, ama bunun yanında bir biyologumuz, matematikçimiz, filozofumuz, şairimiz yok. Enerjimizin tümünü günlük gereksinmelerimizi elde etmek için harcıyoruz… Bilginler, yazarlar, sanatçılar durmadan çalışıyorlar; bu çabaları sonuncunda insanlığın rahatlığı günden güne artıyor, yaşaması kolaylaşıyor. Ama gerçekler daha çok uzaklarda. İnsan, en vahşi ve iğrenç yaratık olmakta devam ediyor. Sanki her şey bunun böyle sürüp gitmesine çalışıyor. Bu koşullar altında sanatçının yaşantısının hiçbir önemi kalmıyor. Sanatçı, en vahşi ve iğrenç yaratığın zevki için

çalışmakta olduğundan yeteneği ölçüsünde anlamsızlığı da artıyor. Kısacası çalışmak istemiyorum ve çalışmayacağım… Dünya yıkılsa umurumda değil.

Lida, sözlerimi genç bir kız için fazla zararlı bulmuş olacak ki:

— Misis, sen dışarı çık –dedi.

Jenya, üzgün, bir annesine bir bana baktı ve çıktı. Lida:

— Böyle sevimli sözleri, insan ancak duygusuzluğunu haklı göstermek istediği zaman söyler –dedi.– Elbette, hastane ve okulların yararsızlığını iddia etmek, hastayı iyileştirmekten, okuma yazma öğrenmekten çok daha kolay.

— Haklısın, Lida, haklısın –diyordu annesi.

Lida devam etti:

— Çalışmayacağınızı söyleyerek gözdağı vermeye çalışıyorsunuz. Emeğinizi pek değerli sanıyor olmalısınız. Sizinle uzlaşmamız olanaksız biliyorum. Biraz önce çok önemsiz bulduğunuzu söylediğiniz kitaplık ve eczanelerin tekini bile dünyadaki bütün tablolardan üstün tutarım. –Annesine dönerek değişik bir sesle ekledi.– Bizden ayrıldıktan sonra çok zayıflamış prens. Öyle değişmiş ki… Vichy'e gönderiyorlar onu.

Benimle konuşmamak için prensi annesine uzun uzun anlattı. Yüzü al aldı. Sonra, heyecanını gizlemek için miyoplar gibi masaya iyice eğilerek gazetesini okumaya başladı. Orada fazla olduğumu anlamıştım. Vedalaşıp çıktım.

## 5

Avlu sessizdi. Gölün öte yakasındaki köy koyu karanlığa bürünmüş, uyuyordu. Gölün durgun yüzeyinde yansıyan solgun yıldızlardan başka bir ışık yoktu çevrede. İki yanında taştan aslan heykelleri bulunan büyük kapının önünde Jenya hareketsiz dikilmiş, uğurlamak için beni bekliyordu.

Karanlıkta yüzünü görmeye çalıştım. Üzüntülü gözlerle bana bakıyordu.

— Köyde herkes yatmış –dedim – Meyhaneci de, at hırsızı da rahat döşeklerinde uyuyorlar; biz dürüst insanlarsa, birbirimizi üzüyor, tartışıyoruz.

Hüzünlü bir ağustos gecesiydi. Hüzünlüydü, çünkü doğa sonbaharın kokusunu almıştı artık. Kızıl buğuyla örtülü ay, tepelerin arkasından ağır ağır yükseliyor, yolun iki yanındaki tarlaları ışıtıyordu. Gökyüzünde yıldızlar art arda kayıyordu. Jenya yanım sıra yürüyor, nedense korktuğu yıldız kaymalarını görmemek için başını gökyüzüne kaldırmamaya çalışıyordu. Gecenin serinliğinden ürpererek:

— Bence siz haklısınız –diyordu.– İnsanlar elbirliğiyle ruhsal konularda çalışsalar, gerçekler kısa zamanda öğrenilir.

— Kuşkusuz öyle. Üstün yaratıklarız bizler. İnsan zekâsının yeteneklerini kavrayıp yalnızca yüksek amaçlar için çalışsaydık, sonunda her birimiz birer tanrı olurduk. Ama hiçbir zaman olamayacak bu. İnsanlar hep böyle kalacak ve zekâsı ölüp gidecek.

Evden hayli uzaklaşmıştık ki, Jenya durdu, aceleyle elimi sıkarak:

— İyi geceler –dedi.– Yarın gene gelin.

Üstünde ince bir elbise vardı. Titriyordu.

İnsanlara ve kendime kızgın bir ruhsal durum içinde yalnız kalmak üzere olduğumu anlayınca içime bir tuhaflık çöktü. Kayan yıldızlara şimdi ben de bakamıyordum.

— Biraz daha kalın yanımda –dedim.– Yalvarırım.

Jenya'yı seviyordum. Belki de beni kapıda beklediği, geçirmek için buralara kadar geldiği, yüzüme içtenlikle baktığı için seviyordum onu. Solgun yüzü, incecik boynu, avareliği, kitapları ne dokunaklıydılar! Ya zekâsı? Olağanüstü bir zekâsı olduğuna inanıyordum. Hayal gücü şaşırtıyordu beni. Beni sevmeyen Lida'nın tersi olduğu için böyle geliyordu bana. Jenya bir sanatçı olduğum için hoşlanıyordu benden. Yeteneğimle gönlünü kazanmıştım. Yalnız onun için resim yap-

mak istiyordum. Benimle birlikte bu ağaçların, bulutların, doğan güneşin sahibi olacak; şimdiye dek içinde kendimi yalnız, gereksiz bulduğum bu göz alıcı, çekici doğa üzerinde hüküm sürecek kraliçem olarak hayal ediyordum onu.

— Bir dakikacık daha kalın –diye yalvarıyordum.– Bunu çok istiyorum.

Ceketimi çıkarıp titreyen omuzlarına örttüm. Erkek giysisi içinde gülünç görüneceğinden korkarak gülümsedi, ceketimi omuzlarından attı. Tam o anda kucakladım onu; omuzlarını, yüzünü, ellerini öpmeye başladım.

Kulağıma,

— Güle güle –diye fısıldadı.

Gecenin sessizliğini bozmaktan korkuyormuş gibi sessizce kucakladı beni:

— Olanları hemen şimdi anneme ve ablama anlatmalıyım –dedi.– Birbirimizden gizlimiz yoktur… Bu öyle korkunç bir şey ki! Annemden korkmuyorum, sizi sever. Ama ablam!..

— Güle güle! –diyerek koşup gitti.

Olduğum yerden ayak seslerini iki dakika dinledim. Eve gitmek istemiyordu canım. Ne yapacaktım orada? Bir süre bekledikten sonra Onun bulunduğu eve bir daha bakabilmek için geri döndüm. Eski, içten, sevimli görünüşüyle ev, gözüymüş gibi çatı arasındaki odanın penceresiyle bana bakıyor; sanki beni anlıyordu. Taraçanın altından geçtim, lown–tennis sahasının kenarında, yaşlı karaağacın altındaki karanlıkta kalan bankoya oturdum. Oradan evi seyrediyordum. Misis'in çatı arasındaki odasının penceresinde önce parlak bir ışık göründü…

Sonra bu ışık yeşil oldu: Lambanın üzerine abajurunu koymuş olmalıydılar. Gölgeler dolaştı odanın içinde… Böyle bir kızı kendime çekebildiğim, onu sevebildiğim için bir hafiflik vardı üzerimde. Mutluluktan uçacak gibi oluyordum. Ama aynı anda birkaç adım ötede, şu odalardan

birinde beni sevmeyen, benden nefret eden Lida'nın olduğunu düşünmenin verdiği bir tedirginlik de vardı içimde. Oturuyor, Jenya'nın dışarı çıkmasını bekliyordum. Kulak kabartınca çatı arasındaki odadan sesler işitir gibi oluyordum.

Aradan bir saat geçti. Yeşil ışık söndü, gölgeler görünmez oldu. Ay yükselmiş, uyuyan bahçeyi, yolları, yıldız çiçeklerini, gülleri ışıtıyordu. Evin önündeki çiçeklikte her şey belirgin, ama hep aynı renkte görünüyordu. Hava iyice soğumuştu. Bahçeden çıktım, Jenya'nın yola attığı ceketimi aldım, yavaş yavaş eve gittim.

Ertesi gün Volçaninovlara gittiğimde bahçeye açılan cam kapı, ardına kadar açıktı. Taraçada oturup, çiçeklerin arkasından, bahçe yollarından birinde Jenya'nın görünmesini, iç odalardan sesinin gelmesini bekledim. Kimsecikler yoktu. Uzun koridoru geçip antreye gittim, geri döndüm. Bu koridora açılan kapılardan birinin arkasından Lida'nın sesi işitiliyordu. Bir şey yazdırıyor olmalıydı; yüksek sesle, tane tane söylüyordu:

— Karganın birine bir gün… Tanrı… bir parça peynir… Karganın birine bir gün…

Ayak sesimi duyunca birden:

— Kim var orada? –diye bağırdı.

— Ben.

— Bağışlayın, yanınıza çıkamayacağım, Daşa ile uğraşıyorum.

— Katerina Pavlovna bahçede mi?

— Hayır, bu sabah Jenya ile birlikte teyzeme, Penzinskaya'ya gitti. Kışın da Avrupa'ya gitmek niyetindeler…

Bir an sustuktan sonra yazdırmaya devam etti:

— Karganın birine… Tanrı… bir parça peynir göndermiş… Yazdın mı?

Bahçeye çıktım. Dalgın dalgın göle, karşı kıyıdaki köye bakıyordum. İçerden Lida'nın sesi geliyordu:

— Peynir göndermiş… Karganın birine Tanrı bir gün bir parça peynir göndermiş…

İlk gün buraya geldiğim yoldan geri dönüyordum şimdi. Avludan çıktım, evin yanından geçtim, ıhlamur ağaçlarının arasındaki yolda yürüyordum ki… Bir çocuk arkamdan koşarak yetişti, bir pusula sıkıştırdı elime. Jenya şöyle yazıyordu: "Ablama söyledim, sizden ayrılmamı istedi. Söz dinlemezlik ederek onu üzemezdim. Tanrı şansınızı açık etsin. Beni bağışlayın. Annemle benim ne acı acı ağladığımızı bilemezsiniz!"

Sonra çamlar arasında geçen yol ve çit geldi… Bir zamanlar çavdar ekili, bıldırcın cıvıltılarıyla dolu bu tarlada şimdi sığırlar, atlar dolaşıyordu. Kışın yaklaştığı tepelerin çıplaklığından belliydi. Bir çalışma isteği doldurdu içimi. Volçaninovlarda söylediklerimden utanır oldum. Yaşamaktan gene sıkılıyordum. Akşam eve dönünce yol hazırlığı yapıp ertesi gün Petersburg'a gitmek üzere yola çıktım.

Volçaninovları bir daha görmedim. Yalnız, geçenlerde Kırım'dan dönerken trende Belokurov'la karşılaştım. Gene setreliydi. Sağlığını sorunca, "İyilik, güzellik," dedi. Şuradan buradan konuşmaya başladık. Çiftliğini satmış, daha küçüğünü almış, tapusunu da Lyubov İvanovna'nın üzerine yapmış. Volçaninovlar hakkında pek az şey söyleyebildi. Lida eskisi gibi, gene Şelkovko'da kalıyormuş, öğretmenliği hâlâ bırakmamış. Zamanla çevresinde birçok köylü toplayarak seçimlerde o zamana kadar bölgeyi sömüren Balagin'i "devirmiş". Jenya için, köye hiç gelmediğini, nerede olduğunu da kimsenin bilmediğini söyledi.

Çatı arasında odası olan o evi yavaş yavaş unutmaya başladım artık. Çok seyrek olarak, o da okurken ya da resim yaparken, birdenbire penceresindeki yeşil ışığı, o gece sevgi içinde eve dönerken tarlada gecenin sessizliğinde yankılanan ayak seslerimi, soğuktan ellerimi ovuşturuşumu hatırlıyorum… Yalnızlıktan bunaldığım, üzgün olduğum zamanlar

bu anılarım daha bir silik oluyorlar; nedense, beni de birisinin hatırladığını, bilmediğim bir yerde beklediğini, karşılamamızı istediğini sanır gibi oluyorum…

Neredesin, Misis?

1896

# *Arabada*

Araba sabahın sekiz buçuğunda çıkmıştı kentten.

Şose kuruydu, pırıl pırıl nisan güneşi sıcaktı. Ama hendeklerde, ormanda kar vardı hâlâ. Kış –o sert, uzun, kara kış– yeni gitmişti daha. Birden gelmişti ilkbahar. Gel gelelim, şimdi arabada oturan Mariya Vasilyevna için bu ılık havada da; ilkbaharın tatlı soluğuyla ısınmış, hüzünlü, çıplak ormanda da; her biri bir göle benzeyen büyük su birikintilerinin üstünde dönüp duran simsiyah kuş sürülerinin de; bu akıl almaz, dipsiz –sonsuzluğuna insanın seve seve gitmek isteyeceğinden kuşkulanılmayacak– gökte de yeni, ilginç en küçük bir şey yoktu. On üç yıldır öğretmendi Mariya Vasilyevna. Bu on üç yılda onun kente aylığını almaya kaç kez gittiğini hesaplamak çok güçtü. Şimdi olduğu gibi ilkbahar da olsa, yağmurlu bir sonbahar akşamı da… Hepsi birdi onun için. Gene aynı şeyi, köye bir an önce varmayı isteyecekti çünkü.

Buralarda çok eski zamanlardan, yüz yıldan beri yaşıyormuş gibi bir duygu vardı içinde. Kentle okulu arasındaki yolda her taşı, her ağacı tanıyormuş gibi geliyordu ona. Geçmişi de, şimdiki zamanı da buralarda geçmişti. Okuldan, kente gidiş gelişten, gene okuldan, gene yoldan başka bir gelecek de düşünemiyordu kendine…

Öğretmenliğe başlamadan önceki geçmişini anımsamayı bırakalı çok oluyordu… Hemen her şeyi unutmuştu. Bir zamanlar annesi, babası vardı. Moskova'da Kızılkapı yakınlarında geniş bir dairede oturuyorlardı. Ama o günlerden belleğinde şimdi düş gibi bulanık, dağınık birkaç şey kalmıştı yalnızca. Babası öldüğünde on yaşındaydı. Kısa bir süre sonra da annesi ölmüştü… Subay bir ağabeyi vardı. Önceleri mektuplaşıyorlardı. Sonra Mariya'nın mektuplarına yanıt vermez olmuştu ağabeyi. Unutup gitmişti küçük kız kardeşini. O günlerden Mariya Vasilyevna'da kalan tek şey, annesinin bir fotoğrafıydı. O da okulda rutubetten kararmıştı. Şimdi annesinin saçlarıyla kaşlarından başka bir şey gözükmüyordu bu fotoğrafta.

Arabaya koşulu tek atı süren ihtiyar Semyon arkasına dönüp Mariya Vasilyevna ile konuşmaya başladığında üç versta yol almışlardı.

— Bir memuru tutuklamışlar kentte. Yollamışlar. Ortalıkta dolaşan söylentilere bakılırsa, Moskova'da Almanlarla birlik olup soylular başkanı Alekseyev'i öldürmüş adam.

— Kim söyledi bunu?

— İvan İvanov'un meyhanesinde gazetede okudular.

Gene uzun süre sustular. Mariya Vasilyevna okulunu, yakında sınavların başlayacağını, başarı ödülü için dört erkek öğrenciyle bir kız öğrencisini önereceğini düşünüyordu. Mariya Vasilyevna sınavları düşünürken, toprak sahibi Hanov dört at koşulu kapalı arabasıyla arkadan gelip yetişmişti ona. Geçen yıl Mariya Vasilyevna'nın okulunda sınavları yöneten Hanov'du bu. Yandan geçerken tanıdı Mariya Vasilyevna'yı.

— Günaydın! –dedi.– Köye mi gidiyorsunuz Mariya Vasilyevna?

Kırk yaşlarında, yıpranmış, yüz anlatımı ölgün biriydi Hanov. Gözle görülür bir biçimde ihtiyarlamaya başlamıştı artık, ama hâlâ yakışıklıydı. Kadınlar hoşlanıyorlardı on-

dan. Büyük çiftliğinde bir başına yaşıyordu. Devlet hizmetine girmemişti. Evinde de bir şey yapmadığını, ıslık çala çala dolaşıp durduğunu ya da yaşlı uşağıyla satranç oynadığını söylüyorlardı. Çok içtiğini de söylüyorlardı. Gerçekten geçen yıl sınavda, yanında getirdiği evraklar bile şarap kokuyorlardı. O gün yepyeni giysiler vardı Hanov'un üzerinde. Mariya Vasilyevna çok hoşlanmıştı ondan. Yanında otururken kızarıp bozarmıştı. Mariya Vasilyevna sınavlarda soğuk, ince eleyip sık dokuyan yöneticiler görmeye alışmıştı, oysa Hanov ne bir dua anımsıyor, ne de ne soracağını biliyordu. Hem son derece kibar, inceydi, beşten başka not vermiyordu…

Hanov konuşmasını sürdürdü:

— Ben de Bakvist'e gidiyorum. Ama evde yokmuş galiba?

Şoseden köy yoluna saptılar. Hanov önde, Semyon arkada gidiyorlardı. Dört at yolun ortasından yürüyor, ağır arabayı çamurlardan asılarak çıkarıyorlardı. Semyon bir tümseği ya da bir su birikintisini dolanmak için yolun bir o yanına, bir bu yanına geçiyor; ikide bir yere atlayıp ata yardım ediyordu. Mariya Vasilyevna okulunu, sınavda verilecek konuyu düşünüyordu. Konu güç mü, kolay mı olacaktı acaba? Dün bucak başkanlığında kimseyi bulamaması canını sıkmıştı. Bu ne düzensizlik, karışıklık böyle! İki yıldır kaç kez başvurmuştu bucak başkanlığına. Bir işe yaramayan, ona karşı nasıl davranması gerektiğini bilmeyen, üstelik öğrencileri döven okul bekçisinin işten atılmasını kaç kez söylemişti. Ama kimsenin ilgilendiği yoktu… Başkanı yerinde bulmak güçtü. Bulunsa bile –gözleri yaşlı– hiç zamanı olmadığını söylüyordu. Müfettiş üç yılda bir uğruyordu okula. Zaten bir şeyden anladığı da yoktu. Daha önce vergi dairesinde çalışıyordu, torpille müfettiş olmuştu. Okul yönetim kurulu çok seyrek toplanıyordu, nerede toplandığını da bilen yoktu. Bir tabakhane sahibi olan okul aile birliği başkanı az

okumuş, kalın kafalı, kaba bir köylüydü. Okul bekçisiyle su sızmıyordu aralarından. Öyle ki, Mariya Vasilyevna nereye başvuracağını, durumdan kime yakınacağını bilemiyordu…

Hanov'a bakarak, "Gerçekten yakışıklı bir adam." diye geçiriyordu içinden.

Yol giderek bozuluyordu… Ormana girdiler. Sağa sola kaçacak yer de yoktu burada. Tekerlek izleri derindi. Derecikler gibi su akıyordu içlerinden. İnce dallar kamçılıyordu Mariya Vasilyevna'nın yüzünü.

Hanov gülerek,

— Ne biçim yol, değil mi? –diye sordu.

Mariya Vasilyevna yüzüne baktı Hanov'un. Bu tuhaf adamın burada yaşamasının nedeninin ne olabileceğini düşündü. Parası, ilginç dış görünüşü, aldığı iyi öğrenim bu ıssız yerlerde, bu çamurda, can sıkıntısında ne verebilirdi ona? Bir şey almıyordu yaşamdan. İşte şimdi de iğrenç bir yolda Semyon gibi güçlükle ilerlemeye çalışıyor, bunca güçlüğe göğüs geriyordu. Petersburg'da ya da yurtdışında yaşama olanağı varken, niçin burada geçirirdi günlerini bir insan? Onun gibi varlıklı bir insanın sıkıntılardan kurtulmak, arabacısının yüzünde de, Semyon'un yüzünde de yazılı umutsuzluğu görmemek için bu kötü, çamurlu yolu bırakıp gitmesi yeterdi. Ama yalnızca gülümsüyordu o. Bir şeyi umursamadığı belliydi. Onun için bundan daha iyi bir yaşam olamazdı sanki. İyi yürekliydi, yumuşak huyluydu, içtendi, bu kaba yaşamı anlayamıyor, –sınavda duaları bilmediği gibi– bilmiyordu da. Okullara yalnızca küreler armağan ediyor, yararlı bir insan olduğuna, yardımlarının halk eğitiminde önemli bir yer tuttuğuna içten inanıyordu. Oysa kimin ne işine yaradı onun küreleri?

Semyon,

— Sıkı dur Vasilyevna! –dedi.

Araba yana yattı. Ha devrildi ha devrilecekti. Mariya Vasilyevna'nın ayaklarının üzerine ağır bir şey yıkıldı. Kentten

aldığı öteberiydi bunlar. Balçık çamur yolda bir bayır çıkıyorlardı. Yukarıdan aşağı yılan gibi kıvrıla kıvrıla inen hendeklerde derecikler çağlıyordu. Su yer yer kemirmişti sanki yolu. Arabaların geçmesine yer kalmamıştı! Atlar sık sık soluyorlardı. Hanov inmişti arabasından. Uzun paltosu sırtında, yolun kenarından yürüyordu. Sıcaktan terlemişti. Gene gülerek,

— Ne olmuş yol? –dedi.– Araba dayanmaz bu yola.

Semyon soğuk,

— Bu mevsimde yola çıkın diyen oldu mu size? –diye mırıldandı.– Evinizde otursaydınız.

— Evde canım sıkılıyor dedeciğim. Sevmem ben evde oturmayı.

İhtiyar Semyon'un yanında boylu boslu, dinç görünüyordu Hanov. Ama yürüyüşündeki belli belirsiz bir şey tükenmiş, güçsüz, sonu yakın bir insan olduğunu açığa vuruyordu. Orman içki kokmaya başlamıştı sanki birden. Mariya Vasilyevna'yı dehşete düşürdü bu koku. Ne için kendini felakete sürüklediği bilinmeyen bu adama acımaya başlamıştı. Onun karısı ya da kız kardeşi olsa, onu felaketten kurtarmak için nasıl canla başla çalışacağını düşünüyordu. Karısı olmak mı? Yaşam koşulları çok değişikti burada. Hanov koca çiftliğinde yapayalnız yaşıyordu. Mariya Vasilyevna da bir başınaydı bu kuytu yerde. Ama onların birbirine yakınlaşabilecekleri, eşit birer insan olabilecekleri düşüncesi bile olanaksız, saçma görünüyordu nedense. Aslında her yerde tuhaftır yaşam koşulları. İnsanlar arasındaki ilişkileri anlamanın olanağı yoktur. Öyle ki, bunları düşününce tüyleri diken diken olur insanın. Yüreğini bir soğukluk doldurur.

"Doğrusu aklım almıyor," diye geçiriyordu içinden Mariya Vasilyevna, "bu sevimliliği, elem dolu, içten bakışlı bu gözleri niçin zayıflara, mutsuz, yararsız insanlara verir Tanrı, aklım almıyor. Niçin böylesine hoşa giderler bu insanlar?"

Hanov arabasına binerken,

— Buradan sağa sapmamız gerek bizim –dedi.– Hoşça kalın! İyi yolculuklar!

Öğrencilerini, sınavı, bekçiyi, okul yönetim kurulunu düşünmeye başlamıştı gene Mariya Vasilyevna. Rüzgâr, sağa sapmış, uzaklaşmakta olan kapalı arabanın tekerlek seslerini kulağına kadar getirdiğinde başka düşünceler karıştı bu düşüncelerine. Güzel gözleri, aşkı, hiçbir zaman erişemeyeceği mutluluğu düşünmek istiyordu canı…

Bir erkeğin karısı olmak mı? Sabahları soğuktur odası. Sobayı yakacak kimse yoktur. Bekçi bir yerlere gitmiştir. Öğrenciler daha gün ağarırken gelmeye başlamışlardır. Kar, çamur getirmişlerdir. Gürültü yapıyorlardır. Bir rahatlık, huzur yoktur yaşamında. Küçücük bir odası vardır. Mutfağı da bu odacığın bir köşesindedir. Her gün derslerden sonra başı ağrır. Öğle yemeğinden sonra yüreğinin altına bir şey gelip saplanır… Odun için, bekçi için öğrencilerden para toplaması, topladığı parayı götürüp okul aile birliği başkanına vermesi, sonra da bu şişko, kendini beğenmiş köylüye –Tanrı aşkına– okula odun yollaması için yalvarıp yakarması gerekir. Geceleri sınavlar, köylüler, kar yığınları girer düşlerine. Bu yaşantı çökertmişti Mariya Vasilyevna'yı, kabalaştırmıştı. Çirkinleştirmiş, biçimsizleştirmiş, her yanını kurşunla kaplanmış gibi hantallaştırmıştı. Her şeyden korkuyordu şimdi. Bucak yönetim kurulundan birinin ya da okul aile birliği başkanının yanında ayağa kalkıyor, oturamıyor, onlardan birinden söz ederken saygıyla "kendileri" diyordu. Hiç kimse hoşlanmıyordu ondan. Günleri sıkıcı, sevgisiz, dostsuz, ilginç tanışmalardan uzak, tekdüze geçiyordu. Aşık olsaydı, onun durumunda ne korkunç bir şey olurdu bu!

— Sıkı dur Vasilyevna!

Gene dik bir bayıra gelmişlerdi…

Hayatını kazanmak, karnını doğurmak için girmişti öğretmenliğe Mariya Vasilyevna. Yoksa bu mesleğe karşı özel

bir sevgisi de yoktu. İlgisi de… Meslek sevgisi, eğitimin yararları üzerine hiçbir zaman kafa yormamıştı. Asıl görevinin öğrenciler ya da onların eğitimi değil, sınavlar olduğunu sanmıştı her zaman. Meslek sevgisini, eğitimin yararlarını düşünecek zaman mı vardı bu köyde zaten!.. Ağır görevleri altında öğretmenler, parasız doktorlar, sağlık memurları eğitime, halka hizmet ettiklerini düşünerek avunmak mutluluğundan bile yoksundular. Çünkü kafalarının içi her an bir parça ekmek, odun, çamurlu yollar, hastalıklar üzerine düşüncelerle tıka basa doludur. Güçtür yaşam, ilginç olmaktan uzaktır. Ancak Mariya Vasilyevna gibi ağzı var dili yok yük beygirleri taşıyabilmişlerdir onu uzun süre. İçindeki meslek sevgisinden, insanlığa hizmetten söz eden yaşam dolu, heyecanlı, duyarlı olanlarıysa çabucak yorulmuş, her şeyi bırakıp kaçmışlardır.

Semyon hem çamurdan kurtulmak, hem yolu kısaltmak için çayırlardan, bahçelerin arkalarından geçiyordu. Bir ara köylüler kestiler yolunu. Papazın tarlasından geçemeyeceğini söylediler. Biraz sonra gene durdular. Beyden satın aldığı küçük yeri hendekle çeviriyordu İvan İvanov. Gene geri döndüler…

Nijneye Gorodişçe'ye geldiler. Meyhanenin biraz ötesinde, karı hâlâ erimemiş, hayvan pisliğiyle vıcık vıcık alanda at arabaları duruyordu. Zaçyağı dolu büyük damacanalarla yüklüydüler. Meyhane çok kalabalıktı. Hepsi arabacıydı müşterilerin. Votka, tütün, koyun derisi kokuyordu… Herkes bağıra bağıra konuşuyordu. Giren çıkan hızla çarpıyordu kapıyı. Bölmenin arkasındaki küçük dükkânda durmadan armonika çalıyorlardı. Mariya Vasilyevna oturmuş, çayını içiyordu, hemen yanındaki masada çayın, meyhanenin sıcak havasının terlettiği birkaç köylü şarap, bira içiyorlardı.

Sağdan soldan sesler duyuluyordu:

— Duydun mu, hey Kuzma? Ne dolaplar dönüyormuş orada meğer! Tanrı korusun! İvan Dementyiç, bunu yapabilirim senin için! Dünürüm, baksana bir!

Çoktan beri sarhoş olduğu belli, simsiyah sakallı, çopur yüzlü, ufak tefek bir köylü ansızın kızdı bir şeye. Kötü kötü küfretmeye başladı.

Köşede oturan Semyon öfkeyle bağırdı köylüye:

— Ne diye küfrediyorsun be adam? Hey, sen! Bayan var burada, görmüyor musun?

Öte köşeden alaylı bir ses yükseldi.

— Bayan…

— İtin dölü!

Ufak tefek köylü mahcup,

— Bir şey demedik… –dedi.– Affedersiniz. Biz kendi paramızla bir şeyler içiyoruz burada, bayan da kendi parası… Saygılar hanımefendi!

Mariya Vasilyevna karşılık verdi köylünün selamına:

— Merhaba.

— Yürekten minnettarlığımızı sunarız efendim.

Mariya Vasilyevna büyük bir hazla içiyordu çayını. Köylülerinki gibi onun yanakları da kızarmıştı. Hâlâ odunu, bekçiyi düşünüyordu…

Yandaki masadan sesler geliyordu gene:

— Dur hele dünür! Vyazovye'nin öğretmeni bu… Biliyoruz! İyi bir kızcağızdır!

— Temizdir!

Meyhanenin kapısı çarpıyordu ikide bir. Bazıları çıkıyor, bazıları giriyordu. Mariya Vasilyevna oturuyordu. Hep aynı şeyler vardı kafasının içinde. Bölmenin arkasındaki armonikanın sesi susmuyordu… Güneş ışıktan lekeler oluşturuyordu döşemede. Sonra meyhanecinin tezgâhına çıktılar bu gölgeler, duvara tırmandılar, daha sonra kayboldular. Demek güneş tepeyi dolanmıştı. Yan masadaki köylüler yola çıkmaya hazırlanıyorlardı. Ufak tefek köylü hafiften yalpa vurarak geldi Mariya Vasilyevna'nın yanına, elini uzattı ona. Ufak tefek köylüyü gören masadaki öteki köylüler de uzattılar ellerini. Birbiri arkasından çıktılar. Kapı dokuz kez gıcırdayarak açıldı, sonra hızla çarptı.

— Vasilyevna, hadi hazırlan! –diye seslendi Semyon.

Yola çıktılar. Gene yavaş gidiyorlardı.

Semyon arkasına dönüp,

— Geçenlerde bir okul yaptırdılar burada, Nijneye Gorodişçe'de –diye başladı.– Bazı işler çevirmişler galiba!

— Ne gibi?

— Sözde yönetici bin ruble indirmiş cebe. Okul aile birliği başkanı da bin ruble çalmış. Öğretmen ise beş yüz ruble…

— Okulun kendi bin rubleye çıktı zaten, nereden bulmuşlar bu parayı? İftira iyi bir şey değildir dedeciğim. Hepsi yalan bunların.

— Bilmiyorum vallahi… Söyleyenlerin yalancısıyım ben.

Ama Semyon'un öğretmene inanmadığı belliydi. Köylüler inanmazlardı Mariya Vasilyevna'ya. Onun aylık çok para –en azından yirmi ruble– aldığı, (oysa beş rubleye bile razıydı) öğrencilerden odun için, bekçi için topladığı paranın çoğunu kendine ayırdığı inancındaydılar. Okul aile birliği başkanı da köylüler gibi düşünüyordu. Kendi de odun parasından bir şeyler artırabiliyor, –amirlerinden gizli– köylülerden okul aile birliği başkanlığı görevi için para topluyordu çünkü.

Şükür, ormandan çıkmışlardı. Vyazovye'ye kadar önlerinde iniş çıkış yoktu artık. Yolları da çok kalmamıştı. Dereyi, sonra demir demiryolunu geçtiler mi Vyazovye'ye geldiler sayılırdı.

Mariya Vasilyevna Semyon'a,

— Nereye gidiyorsun? –diye sordu.– Doğru yoldan, köprüden gitsene.

— Boş ver. Buradan da geçebiliriz. Pek derin değildir.

— Dikkat et, atı boğma bari.

— Deli misin?

Mariya Vasilyevna sağ yanda uzakta dört atlı arabayı görünce,

— Bak, Hanov da köprüden geçiyor –dedi.

Onun arabası değil mi şu gelen?

— Evet onun. Bakvist'i evde bulamamış olsa gerek. Ne diye gitti oraya şimdi bu akılsız adam. Boşu boşuna da tam üç versta uzattı yolunu.

Dereye yaklaşıyorlardı. Yazları suyu iyice çekilirdi derenin. Sığ yerinden arabalar rahatlıkla geçerdi. Ağustosta ise, çoğu yıl büsbütün kururdu. Oysa şimdi, karlar erimeye başladıktan sonra genişliği on, on beş metreye varmıştı. Suyu soğuk, bulanıktı. Hızlı akıyordu. Kıyıda, suyun tam kenarında taze tekerlek izleri vardı. Demek geçmişlerdi buradan.

Semyon dizginlere asılarak, kuşun kanatlarını çarptığı gibi kollarını sallayarak öfkeli, endişeli bağırmaya başladı:

— Deh! Deh!

At suya girdi. Su karnına değince durdu. Ama gücünü toplayarak yürüdü gene. Biraz sonra ayaklarında keskin bir soğuk hissetti Mariya Vasilyevna. O da ayağa kalkmış bağırıyordu:

— Deh! Deh!

Karşı kıyıya çıktılar.

Semyon koşumları düzeltirken söyleniyordu:

— Ne rezalettir bu, hey Tanrım! Köy meclisindeki o heriflerin hepsinin kafasını kesmeli…

Mariya Vasilyevna'nın lastiklerinin içi su dolmuş; çorapları, etekleri, mantosu, kolunun biri ıslanmıştı. Su damlıyordu her yanından. En çok, unuyla şekerinin ıslanmasına sıkılmıştı canı. Umutsuzluk içinde ellerini birbirine vurarak,

— Ah Semyon ah… –diyordu.– Çok akılsız bir adamsın vallahi!

Demiryoluna gelince durdular. Yol kapalıydı: Ekspres tren geliyordu istasyondan doğru. Mariya Vasilyevna yolu kapayan direğin yanında ayakta duruyor, trenin geçmesini bekliyor, soğuktan zangır zangır titriyordu. Vyazovye görünüyordu artık. Yeşil boyalı damıyla okul da, akşam güneşinin yansıdığı haçları ışıl ışıl yanan kilise de görünüyordu. İstasyonun pencereleri de ışıl ışıldı. Lokomotifin bacasından

kızıl bir duman çıkıyordu… Her şey soğuktan titriyormuş gibi geliyordu Mariya Vasilyevna'ya.

İşte geldi tren. Pencereleri, kilisenin üstündeki haçlar gibi parlak bir ışık içindeydi. İnsanın gözlerini kamaştırıyorlardı bakınca. Birinci mevki vagonlarından birinin sahalığında bir bayan ayakta duruyordu. Mariya Vasilyevna bir anda tanıdı bu bayanı: Annesiydi! Ne büyük bir benzerlikti bu! Annesinin saçları da öyle göz alıcıydı. Alnı da, başının duruşu da tıpkı böyleydi. Mariya Vasilyevna annesini, babasını, ağabeyini, Moskova'daki evlerini, içinde küçük küçük balıklar olan akvaryumu on üç yıldan beri ilk kez böylesine canlı, böylesine şaşırtıcı bir açık seçikle gözünün önüne getiriyordu… Piyano çalışını, babasının sesini son ayrıntısına dek duymuştu birden. O zamanki gibi aydınlık, sıcak bir odada, yakınlarının arasında gencecik, güzel, şık giyimli bir kız hissetmişti kendini. Sevinç, mutluluk doldurmuştu içini birden. Heyecandan ellerini şakaklarına bastırıp sevgiyle, yalvarmaklı,

— Anneciğim! –diye seslendi.

Sonra ağlamaya başladı nedense. Tam o sırada dört atlı arabasıyla Hanov yaklaştı. Mariya Vasilyevna onu görünce hiç tatmadığı bir mutluluğu düşündü, gülümsedi. Bir dengine, bir yakınına selam veriyormuş gibi başıyla selam verdi. Gökyüzünü, bütün pencereleri, ağaçları o anda aydınlatan kendi mutluluğu, büyüklüğüydü sanki. Evet, hiç ölmemişti onun babası. Annesi de ölmemişti. Kendi de hiç öğretmen olmamıştı. Uzun, ağır, tuhaf bir düştü bu. Şimdi uyanmıştı…

— Hadi bin Vasilyevna!

Bir anda yok olmuştu hayaller. Yolu kapayan direk ağır ağır kalkıyordu. Mariya Vasilyevna soğuktan her yanı uyuşmuş, titreyerek bindi arabaya. Dört atlı araba geçti demiryolunu. Arkasından Semyon geçti. Geçidin bekçisi şapkasını çıkararak selam verdi.

— İşte Vyazovye. Geldik…

1897

# *Peçenek*

Emekli Kazak subayı İvan Abramıç Jmuhin sıcak bir yaz günü kentten çiftliğine dönüyordu. Bir zamanlar Kafkasya'da çarpışmıştı İvan Abramıç. Şimdi çiftliğinde oturuyordu. Gene bir zamanlar genç, sağlıklı, güçlü kuvvetliydi, ama şimdi yaşlanmıştı, zayıflamıştı. Kamburu çıkmış, gür kaşlı, ak düşmüş bıyıklarının rengi yeşile çalan bir ihtiyar olmuştu. Kentte kiliseye gitmiş, gerekli ayinlere katılmış, günah çıkartmış, sonra noterde vasiyetnamesini hazırlamış, (iki hafta önce hafif bir kalp krizi geçirmişti) şimdi trenle çiftliğine dönüyordu. Pek yakında olan ölüm üzerine, kader üzerine, bu dünyadaki yaşamın boşluğu üzerine iç karartan ciddi düşünceler yolculuğunun başından beri bir an bırakmamışlardı onu. Provalye istasyonunda –Don demiryolunda böyle bir istasyon vardır– İvan Abramıç Jmuhin'in olduğu vagona orta yaşlı, tombul yanaklı, sarışın bir adam bindi. Gelip karşısına oturdu. Adamın elinde eski bir çanta vardı. Şundan bundan çene çalmaya başladılar.

İvan Abramıç penceren dışarı dalgın dalgın bakarken,

— Evet efendim –dedi.– Evlenmek için vakit hiçbir zaman geç değildir. Ben kırk sekiz yaşında evlendim. Geç kaldığımı söylüyorlardı, ama sonra anlaşıldı gerçek: Ne geç kalmıştım, ne de acele etmiştim. Hiç evlenmemem gerekirmiş…

Karı milleti can sıkıntısından başka bir şey değildir. Boşuna dememişler karının en iyisi altı ay yaşar diye… Ama erkeklerin çoğu doğruyu söylemez. Çünkü, doğrusunu isterseniz, aile yaşamlarında mutsuz olduğunu açığa vurmaktan utanırlar. Gizlerler sıkıntılarını. Bazıları karılarının yanında "canım karıcığım, Manya'cığım" der durur, ama ellerinden gelse Manya'cıklarını bir çuvala koyar, cumburlop suya atarlar. Karımın yanında içim kararır benim. Salağın tekidir çünkü. Ama inanın, çocuklarımın yanında daha iyi değilim. İki oğlum var, ikisi de hergele. Burada, bozkırın ortasında okutabileceğim bir okul yok onları. Novoçerkask'a yollayayım desem, para yok… Kurt yavruları gibi büyüyorlar. Yarın yolda adam çevirip keserlerse, hiç şaşmam.

Sarışın adam dikkatle dinliyor, sorulara alçak sesle, kısa karşılıklar veriyordu. Uysal, alçakgönüllü bir insana benziyordu. Birisinin vekili olduğunu söyledi. İş için Düveyko köyüne gidiyormuş.

Jmuhin,

— Benim oradan tam on verstadır Düveyko'ya –dedi.– Hey kurban olduğum Tanrım! –Birisiyle tartışıyormuş gibi konuşuyordu.– Ama, size bir şey söyleyeyim izninizle, istasyonda inince bu saatte oraya araba bulamazsınız. Bence, doğrusunu isterseniz, sizin için en iyisi bizim eve gelmeniz. Geceyi bende geçirmenizdir. Yarın sabah da benim arabamla gidersiniz gideceğiniz yere.

Sarışın adam bir süre düşündükten sonra,

— Peki –dedi.

İstasyona geldiklerinde güneş bozkırın üstünde iyice alçalmıştı. İstasyondan çiftliğe kadar hiç konuşmadılar. Sarsıntılı gidiş engel oluyordu konuşmalarına. Yaylı durmadan hopluyor, gıcırdıyor, sıçrayışları ona büyük acılar veriyormuş gibi, ağlıyordu sanki. Oturduğu yerde hiç de rahat olmayan sarışın adam –çiftlik acaba görünüyor mu diye– can sıkıntısıyla başını uzatıp ilerilere bakıyordu. Sekiz versta yol

gittikten sonra, uzakta basık bir ev göründü. Simsiyah olmuş merteklerle çevriliydi avlusu. Damı yeşildi. Duvarlarının sıvaları dökülmüştü. Pencereleri küçük küçük, daracıktı. Kısılmış birer gözü andırıyorlardı uzaktan. Çiftlik kupkuru bir yerdeydi. Görünürlerde ne bir su, ne bir ağaç vardı. Çevredeki toprak sahipleri de, köylüler de "Peçeneklerin Çiftliği" derlerdi oraya. Yıllarca önce bir kadastro memuru buradan geçerken çiftlikte gecelemiş, bütün gece İvan Abramıç ile konuştuktan sonra sabah giderken hoşnutsuzluğunu belirtmek için soğuk bir tavırla şöyle demişti ona: "Siz bir Peçeneksiniz bayım!" O gün bugündür "Peçeneklerin Çiftliği" diyorlardı buraya. Jmuhin'in çocukları büyüyüp de komşu bağlara, bahçelere baskınlar yapmaya başladıktan sonra bu ad daha bir yer etmişti çevrede. İvan Abramıç'a da "doğrusunu isterseniz" adını takmışlardı; çünkü genellikle çok konuşur, söz arasında sık sık "doğrusunu isterseniz" derdi.

Avluda, samanlığın yanında Jmuhin'in iki oğlu duruyordu. Biri on dokuz, öteki on beş, on altı yaşlarındaydı. İkisi de yalınayak, baş açıktı. Yaylı avluya girerken küçük kardeş elinde tuttuğu tavuğu olanca gücüyle havaya fırlatmıştı. Tavuk gıdaklamaya başlamış, havada bir yay çizerek uçuyordu ki, büyük kardeş elindeki tüfeğin tetiğine asılmış, vurulan tavuk taş gibi çarpmıştı yere.

Jmuhin.

— Benimkiler uçanı vurmayı öğreniyorlar –dedi.

Holde soluk benizli, sıska, ufak tefek, henüz genç, güzel sayılabilecek bir kadın karşıladı gelenleri. Giyinişinden hizmetçi sayılabilirdi onu insan. Jmuhin,

— İzninizle tanıştırayım –dedi,– benim it oğlu itlerin anasıdır bu… –Sonra karısına döndü,– Hadi Lyubov Osipovna, kıpırda biraz, konuğumuzu ağırla. Yemek hazırla! Hadi koş!

Ev iki bölümdü. Birinci bölümde "salon" ile, onun hemen bitişiğinde ihtiyar Jmuhin'in yatak odası vardı. Salon da, oda da sıkıcı, basık tavanlıydı. İkisi de sinek, yabanarısı

doluydu. Öteki bölümde mutfak vardı. Burada yemek pişirilir, çamaşır yıkanır, işçiler yedirilirdi. Tahta sıraların altında kuluçkaya yatmış kazlar, hindiler vardı Lyubov Osipovna ile iki oğlunun yatakları buradaydı. Salonun eşyası, doğramacı elinden çıkmış gibi kaba, boyasızdı. Duvarlarda tüfekler, av torbaları, kırbaçlar asılıydı. Bütün bu eski püskü şeyler pas içindeydi. Üzerlerindeki toz tabakası gri bir renk vermişti onlara. Tek resim yoktu. Yalnızca köşede, bir zamanlar tasvir olan kararmış bir tahta vardı.

Ufak tefek genç kadın masaya bir örtü yaydı. Jambon, arkasından pancar çorbası getirdi. Konuk votka içmek istemedi. Yalnızca ekmekle salatalık yiyeceğini söyledi.

— Jambon da almayacak mısınız? –diye sordu Jmuhin.

Konuk,

— Teşekkür ederim, almayacağım –dedi.– Et yemem ben.

— Neden?

— Vejetaryenim. Canlıları öldürmek benim inançlarıma ters düşer.

Jmuhin bir dakika düşündü. Derin bir göğüs geçirdikten sonra tane tane konuşarak,

— Evet… doğru… –diye başladı.– Ben de kentte görmüştüm et yemeyen birini. Şimdi böyle bir din aldı yürüdü. Olsun varsın! İyi bir şeydir. Hep kesecek, vuracak değiliz ya. Doğrusunu isterseniz, arada bir de kendimizi tutmalı, hayvanları rahat bırakmalıyız. Öldürmek günahtır. Bunu bilir, bunu söylerim ben. Bazen öyle oluyor ki, tavşana ateş ediyorsun, ayağından yaralıyorsun onu, çocuk gibi bağırmaya başlıyor hayvancağız. Canı yanıyor demek zavallının!

— Yanmaz olur mu? Hayvanlar da tıpkı insanlar gibi acı çekerler.

Jmuhin onayladı:

— Haklısınız… –derin düşüncelere dalmış gibi dalgın ekledi,– Çok iyi anlıyorum. Ancak şu var, ne diye yalan söyle-

yeyim, bir şeyi anlayamıyorum: Tutalım ki, insanlar toptan bıraktılar et yemeyi, peki ama, o zaman ev hayvanları, sözgelimi tavuklar, kazlar nereye gidecekler.

— Yabani kuşlar gibi onlar da özgür yaşayacaklar.

— Şimdi anladım. Gerçekten de kuzgunlar, kargalar bizden yardım görmeden pekâlâ yaşayabiliyorlar. Evet… Tavuklar da, kazlar da, tavşanlar da, koyunlar da, hepsi özgür yaşayacak, mutlu olacaklar. Doğrusunu isterseniz, Tanrı'nın adını yüceltecekler. Korkmayacaklar da bizden artık. Barış, sessizlik olacak her yanda. Ama, doğrusunu isterseniz, bir şeye ermiyor aklım. –Jambona bakıyordu, Jmuhin– Domuzlar ne olacak o zaman? Nereye gidecekler.

— Öteki hayvanların gittiği yere, yani özgürlüğe.

— Doğru, öyle ama, onları kesmeseniz, üredikçe ürerler. O zaman da, doğrusunu isterseniz, çayır diye, bağ bahçe diye bir şey kalmaz. Domuz bu, boşuna domuz dememişler…

Akşam yemeğini yediler. Jmuhin sofradan kalktıktan sonra odanın içinde uzun süre dolaştı. Durmadan konuştu, konuştu… Önemli, ciddi bir şey üzerine konuşmayı çok sever, düşünmeye bayılırdı. Hem sonra, ölümün ona pek korkunç gelmemesi için ihtiyarlık yıllarında bir düşünceye bağlanmak, kendine bir avuntu bulmak istiyordu. Sevgi, iç huzuru, kendine güven istiyordu. Karnını salatalık ekmekle doyurduktan sonra, şimdi daha bir kusursuz olduğuna inanan şu konuk gibi güvenmek istiyordu kendine. Sandığın üzerinde oturuşunda ne büyük bir güven vardı kendine. Sağlıklıydı, kan damlıyordu yanaklarından. Susuyor, sabırla katlanıyordu can sıkıntısına. Holden bakıldığında, alacakaranlıkta kocaman bir kaya parçasına, yerinden oynaması güç bir kaya parçasına benziyordu. Hayata onu bağlayan bir bağı varsa mutludur insan.

Jmuhin holden geçip dışarı taşlığa çıktı. Sonra havayı derin derin içine çektiği, kendi kendine konuştuğu duyuldu: "Evet… Çok doğru." Hava kararıyordu yavaş yavaş. Gök-

yüzünde yer yer yıldızlar belirmişti. İçerde ışıkları yakmamışlardı daha. Biri sessizce, bir gölge gibi girdi salona, kapının dibinde durdu. Lyubov Osipovna'ydı bu, Jmuhin'in karısı. Konuğa bakmadan ürkek,

— Kentten mi geliyorsunuz? –diye sordu.

— Evet.

— Belki de bilim adamısınız beyim, bir akıl verin bize ne olur. Bir dilekçe vermemiz gerek de.

Konuk,

— Nereye? –diye sordu.

— İyi yürekli beyim benim, iki oğlumuz var. Okul zamanları geldi geçiyor. Oysa kimse açmaz kapımızı. Bize akıl verecek kimsemiz yoktur. Benim de bir şeye ermez aklım. Çocukları okula vermezsek, basit birer Kazak olarak alacaklar onları askere. Kötü bir şey bu, beyim! Okuma yazması olmayan insan mujiklerden bile kötüdür. İvan Abramıç bile tiksiniyor onlardan. Odasına girmelerine izin vermiyor. Peki ama çocukların günahı ne bunda? Hiç değilse küçük yavrumu verebilseydim okumaya. Vallahi öyle acıyorum ki ona! Ah, öyle acıyorum ki!

Ağlamamak için kendini güç tutuyormuş gibi, sözcükleri uzata uzata konuşuyordu. Sesi titriyordu. Böylesine ufak tefek, gencecik bir kadının yetişkin çocukları olduğuna inanmak güçtü.

Kapıda gözüken Jmuhin,

— Sen anlamazsın böyle şeylerden kadın –dedi,– hem senin işin değil bu. Budalaca sözlerinle canını sıkma konuğumuzun. Hadi çık!

Lyubov Osipovna çıktı. Holde, ince sesiyle bir kez daha yineledi:

— Ah, öyle acıyorum ki!

Konuğa salondaki kanepede yatak yapmışlar, karanlık olmasın diye de kandili yakmışlardı. Jmuhin kendi yatak odasında yatıyordu. Yattığı yerde ruhunu, yaşlılığını; geçen-

lerde geçirdiği, onu öylesine korkutan ölümü tüm canlılığıyla anımsamasına neden olan o kalp krizini düşünüyordu. Herkesten uzak bir köşeye çekilip sessizlik içinde felsefe yapmayı pek severdi. Böyle zamanlarda çok ciddi, çok derin düşünceli bir insan olduğunu, dünyada onu yalnızca çok önemli sorunların ilgilendirdiğini sanırdı. Şimdi de düşünüyordu. Ötekilere benzemeyen, yaşamına yön verebilecek önemli bir düşünceye varmak; kişiliği gibi yaşamını da ciddi, derin anlamlı yapabilmek için kendine birtakım ilkeler düşünüp bulmak istiyordu. Evet, bu ihtiyarlık günlerinde et yemeyi, gereksiz bazı davranışlarını kesinkes bırakırsa iyi olacaktı. İnsanların birbirini de, hayvanları da öldürmeyecekleri zaman er geç gelecekti bir gün. Başka yolu yoktu bunun. Şimdi o zamanı getiriyordu gözünün önüne. Kendini bütün hayvanlarla dostça yaşarken hayal ediyordu. Sonra birden domuzları anımsadı gene. Kafasında her şey birbirine karıştı…

Derin bir soluk aldıktan sonra,

— Hey Tanrım –diye mırıldandı,– neler görüyor kişioğlu!

Konuğa seslendi:

— Uyuyor musunuz?

— Hayır.

Jmuhin kalktı yatağından. Salonun kapısında, eşikte durdu. Yalnız bir gömlek vardı üstünde. Değnek gibi kupkuru, damarları çıkmış bacakları açıktaydı.

— Bakın ne diyeceğim –diye başladı,– telefonlar, telgraflar, akıl almaz çeşit çeşit şeyler çıktı. Ama doğrusunu isterseniz, insanlar şimdi eskisinden iyi değiller. Bizim zamanımızda, yani bundan otuz kırk yıl önce insanların kaba, acımasız olduğunu söylüyorlar. Peki ama şimdi de öyle değil mi? Gerçekten, benim zamanımda kibar değildi insanlar. Hiç unutmam, Kafkasya'da küçük bir ırmağın kenarında tam üç ay işsiz güçsüz beklemiştik; –daha erbaştım o zamanlar– ancak

romanlarda rastlanabilecek bir olay geçti başımızdan orada. Doğrusunu isterseniz, bölüğümüzün mevzilendiği küçük ırmağın hemen kenarında, kısa bir zaman önce vurduğumuz bir prens gömülüydü. Dul kalan prenses geceleri kocasının mezarına geliyor, ağlıyordu. Gecenin karanlığında öyle sesli ağlıyordu, öyle inleyip duruyordu ki, hepimizin üstüne bir ağırlık, hüzün çöküyordu. Bir türlü uyku girmiyordu gözümüze. Bir gece uyumadık, iki gece uyumadık, sonunda tak etti canımıza. Doğrusunu isterseniz, olur olmaz şeyler yüzünden –sözüm kaba kaçtıysa bağışlayın– insanın uykusundan olması aptallıktır. Bir gece yakaladık bu prensesi, bir güzel kırbaçladık, gidiş o gidiş… Gördünüz mü? Hiç kuşkusuz şimdi böyle insanlar yok. Kırbaçlamıyorlar zavallıları. Eskisinden de daha dürüst yaşıyorlar. Hem bilim daha yaygınlaştı, ama doğrusunu isterseniz, ruh hep aynı ruh. En küçük bir değişiklik yok. Anlatayım da dinleyin. Bizim burada bir toprak sahibi var. Doğrusunu isterseniz, ayrıca kömür ocakları da vardır. Buralarda gidecek, saklanacak yerleri olmayan, kimlik cüzdansız birtakım serserileri çalıştırıyor. Cumartesi günü işçilere para vermesi gerekmektedir. Ama paracıklarını dağıtmak istemez canı, doğrusunu isterseniz, ayrılamaz paracıklarından… Sonunda –gene serserilerden, ama şapka giyen– tam kendine göre bir çavuş buluyor. "Sen hiç para verme onlara," diyor bulduğu çavuşa. "Bir kapik bile verme. Döveceklerdir seni. Varsın dövsünler. Dişini sık. Buna karşılık her cumartesi on ruble vereceğim sana." Her zaman olduğu gibi, cumartesi akşamı paralarını almaya geliyor işçiler. Çavuş, "Para yok" diyor. Vardı, yoktu derken, aşağı ediyorlar adamı. Kimi tekneyle, kimi yumrukla vuruyorlar da vuruyorlar –doğrusunu isterseniz, açlıktan gözü dönmüş insanların öfkesi yaman olur– bayıltıncaya kadar vuruyorlar. Sonra her biri bir yana gidiyor. Patron çavuşun başına su dökmelerini söylüyor adamlarına. Sonra on rubleyi dişlerinin arasına sıkıştırıyor. Çavuş alıyor parayı, yüzü gülüyor. Çün-

kü değil on rubleye, üç tekliğe darağacına gitmeyi hazırdır adam. Evet… Pazartesi günü yeni işçiler geliyor. Gelmesin de ne yapsınlar. Saklanacak yerleri yoktur… Cumartesi günü aynı şey oluyor gene…

Konuk öte yana, yüzünü kanepenin arkalığına döndürdü. Bir şey mırıldandı kendi kendine. Jmuhin anlatıyordu:

— İşte size bir olay daha. Bir zamanlar Sibirya çıbanından hayvanlarımız kırılmaya başladı burada. Sinek gibi düşüp düşüp ölüyorlardı. Baytarlar gelip gidiyordu. Geberen hayvanın uzak bir yerde, derin bir çukura atılması, üzerine kireç döküldükten sonra çukurun güzelce kapatılması sıkı sıkı emredilmişti. Bilim öyle gerektiriyormuş demek… O ara benim de bir atım öldü. Tam söylendiği gibi gömdüm hayvanı, yalnız on pud[1] kireç döktüm üstüne. Ne mi oldu sonra? Doğrusunu isterseniz, benim delikanlılar, sevgili oğullarım gece gidip çıkardılar hayvanı oradan, derisini yüzüp üç rubleye sattılar. Gördünüz mü? Demek eskisinden daha iyi değil insanlar. "Kurdun karnını ne kadar doyurursan doyur, gene gözü ormandadır," diyen atalarımız doğru söylemişler demek. Oldu mu? Düşünülecek çok şey var! Öyle değil mi? Ne dersiniz?

Bir yanın pencerelerinde, panjurların aralıklarında şimşekler bir parlayıp bir sönüyordu. Yağmur yağacağa benziyordu. Sıkıntılı bir hava vardı. Sivrisinekler ısırıyorlardı. Jmuhin yatağında yatmış düşünüyor, oflayıp pufluyor, inliyor, kendi kendine, "Evet… öyle." diyordu. Uyuyamıyordu bir türlü. Çok çok uzaklarda bir yerde derinden gürlüyordu gök.

— Uyuyor musunuz?

— Hayır –diye karşılık verdi konuk.

Jmuhin kalktı. Topuklarını yere vura vura salondan geçip hole çıktı. Kana kana su içmek için mutfağa gitti.

---

1 Eski bir Rus ağırlık ölçü birimi:16,3 kg.

Biraz sonra elinde testiyle döndü.

— Doğrusunu isterseniz, dünyada en kötü şey akılsızlıktır. Benim Lyubov Osipovna yere diz çöküp Tanrı'ya yalvarıyor. Her gece dua ediyor. Kendini yerlere atıp ne için yalvarıyor Tanrı'ya, biliyor musunuz. Çocuklarının okuması için. Onların askere Kazak eri olarak gideceklerinden, orada sırtlarının derilerini kırbaçla yüzeceklerinden korkuyor. Öyle ama, çocukları okutmak için para gerek. Nereden bulacaksın parayı. Alnını yere vura vura dua et istersen, para yoksa, yoktur.

Böyle dua etmesinin bir nedeni de, doğrusunu isterseniz, her kadın gibi onun da kendini dünyanın en mutsuz insanı saymasıdır. Açık yürekliyimdir ben, hiçbir şeyi gizlemek istemiyorum sizden. Yoksul bir ailedendir karım. Babası kilisenin çanını çalardı. Onunla evlendiğimde on yedi yaşındaydı. Onu bana vermemelerinin asıl nedeni ailenin yokluk içinde, aç olmasıydı. Oysa benim hiç değilse, gördüğünüz gibi bir yerim, çiftliğim vardı. Sonra ne de olsa bir subaydım… Doğrusunu isterseniz, onun için parlak bir kısmettim. Evlendiğimiz gün ağlamaya başladı. Hâlâ da ağlar. Ne bol gözyaşı varmış! Bir köşeye oturup düşünür ha düşünür. Ne düşündüğünü mü merak ettiniz? Kadın kısmı ne düşünebilir? Elbette hiçbir şey. Doğrusunu isterseniz, kadını insandan saymam ben.

Konuk birden doğruldu yattığı yerden, oturdu.

— Affedersiniz, sıkıldım –dedi.– Biraz dışarı çıkacağım. Jmuhin kadınlar üzerine konuşmasını sürdürerek holde kapının sürgüsünü çekti, birlikte dışarı çıktılar. Dolunay tam avlunun üstündeydi. Ay ışığında ev de, samanlıklar da gündüz olduğundan daha bir beyaz görünüyorlardı. Çimenlerin üzerinde siyah gölgeler arasında da –gene beyaz– parlak ışık şeritleri uzanıyordu. Sağda, ta uzaklarda bozkır görünüyordu. Onun üstünde yıldızlar sessiz, ışıl ışıldı. Bu yana bakınca her şey, derin bir uçurumun dibindeymiş gibi esrar dolu, çok

çok uzaklardaymış izlenimi veriyordu insana. Oysa solda kurum gibi simsiyah, ağır fırtına bulutları kat kat çökmüşlerdi bozkırın üstüne. Bulutların kenarlarını ay ışıtıyordu. Tepeleri bembeyaz karlı dağlar, kapkara ormanlar, deniz vardı orada sanki. Bir şimşek çakıyor, gök gürlüyordu derinden, savaş vardı sanki dağlarda.

Çiftliğin biraz ötesinde küçük bir baykuş tekdüze ötüyordu: "Uyuyorum! Uyuyorum!"

— Saat kaç? –diye sordu konuk.

— Biri geçiyor.

— Sabaha daha çok var!

Eve döndüler. Gene yattılar. Uyumak gerekti. Yağmurdan önce çok tatlıdır uyku genellikle. Gel gelelim önemli, ciddi şeyler düşünmek istiyordu ihtiyar. Öyle basit bir düşünmek değildi onun istediği. Bir şey üzerinde kafa patlatmak istiyordu. Yakında öleceği göz önüne alınırsa, ruhunun huzura kavuşması için günlerini, yıllarını öylesine belli etmeden, iz bırakmadan peş peşe yutan bu avareliğine bir son vermesinin, kendine, yapabileceği bir kahramanlık düşü bulmasının –sözgelimi, yayan çok uzak bir yerlere gitmesinin ya da şu genç adam gibi et yemeyi bırakmasının– iyi olacağını düşünüyordu. Sonra gene, insanların artık hayvanları öldürmeyecekleri zamanı hayal etmeye başladı. O günleri kendi de yaşamış gibi açık seçik, belirgindi düşünceleri. Ama kafasının içinde birden karmakarışık oldu her şey gene, silikleşti…

Fırtına uzaktan geçti. Ama bulutların ucu çiftliğin üstüne gelmişti. Yağmur yağıyor, damlalar damda sakin sakin tıkırdıyordu. Jmuhin kalktı, yaşlılığından oflayarak, gerinerek salona baktı. Konuğun uyanık olduğunu fark edince,

— Doğrusunu isterseniz –dedi,– Kafkasya'da bizim birlikte bir baytar vardı. O da et yemezdi. Ava çıkmazdı hiç. Adamlarının balık tutmalarına da izin vermezdi. Anlıyorum elbette. Her canlı özgür yaşamalı, ona verilen yaşamın tadı-

nı çıkarmadılar. Yalnız bir şeyi almıyor aklım. Domuzun istediği yere girip çıkmasına göz yumulursa, sonuç neye varır?.

Konuk doğrulup oturdu. Rengi gitmiş, buruşturduğu yüzünde can sıkıntısı, yorgunluk anlatımı vardı. Öfkeden kudurduğu, ama can sıkıntısını sözle dışarıya vurmaya yumuşak yürekliliğinin, kibarlığının engel olduğu belliydi. Uysal,

— Ortalık aydınlanmaya başladı –dedi.– Arabayı hazırlamalarını söyler misiniz lütfen.

— Aceleniz ne? Bekleyin yağmur dinsin.

Konuk korkmuş, yalvarmaklı bir sesle,

— Yo, hayır –dedi,– lütfen, hemen gitmeliyim. –Çabuk çabuk giyinmeye başlamıştı.

Yaylıyı kapının önüne getirdiklerinde güneş doğmak üzereydi. Yağmur yeni kesilmişti. Bulutlar hızla kayıyorlardı yukarıda. Gökyüzünün aralardan gözüken maviliği giderek çoğalıyordu. Aşağıda, küçük su birikintilerinde günün ilk ışıkları titreşiyordu ürkekçe. Konuk, yaylıya binmek için, çantası elinde holden geçerken, Jmuhin'in karısı benzi uçuk –dünkünden de uçuktu benzi sanki–, yüzü ağlamaktan şişmiş, gözlerini kırpmadan, dikkatle, yüzünde çocuksu bir içtenlikle bakıyordu ona. Keder okunan yüzünden konuğun özgürlüğüne gıpta ettiği –ah, ne çok isterdi buradan gidebilmeyi!– evet konuğun özgürlüğüne gıpta ettiği, ona bir şey söylemek, belki de ondan çocukları konusunda bir akıl almak istediği belliydi. Ne acıklı bir duruşu vardı! Hayır, ev sahibinin karısı olamazdı bu. Evin hanımı da, hatta hizmetçisi de olamazdı. Daha çok bir sığıntıya, kimsenin değer vermediği bir akrabaya benziyordu. Bir hiçti bu kadın… Kocası ha bire konuşarak, önünde bir o yana bir bu yana koşarak geçiriyordu konuğu. Kadınsa suçlu gibi duvarın dibinde sinmiş, konuşmaya başlamak için uygun bir anı kolluyordu.

Soluk almadan aynı şeyi tekrarlayıp duruyordu ihtiyar:

— Gene bekleriz efendim, onur verirsiniz! Doğrusunu isterseniz, konuğa her zaman açıktır kapımız!

Konuk çabucak bindi yaylıya. Buradan gideceğine çok sevindiği belliydi. Onu alıkoyacaklarından korkuyordu sanki. Yaylı dünkü gibi şöyle bir sarsıldı gene, gıcırdadı, arkasında asılı kova tangır tungur etmeye başladı. Konuk, gözlerinde pek değişik bir anlatımla dönüp tuhaf tuhaf baktı Jmuhin'e. İçinden ona bir zamanlar kadastrocunun dediği gibi, Peçenek ya da başka bir şey demek geldiği belliydi. Ama yumuşak yürekliliği engelledi bu isteğini. Bir şey söylemedi. Ama avlu kapısından çıkarken tutamadı kendini artık, ayağa kalktı, yüksek sesle, öfkeli,

— Bezdirdiniz beni! –diye bağırdı.

Samanlığın yanında Jmuhin'in oğulları duruyorlardı. Büyüğünün elinde tüfek, küçüğünün elinde parlak kırmızı ibikli, gri bir horoz vardı. Küçüğü olanca gücüyle havaya fırlattı horozu, hayvan evin çatısından yükseğe çıktı. Güvercin gibi döndü havada. Büyük oğlan ateş etti. Horoz taş gibi düştü yere…

Birden şaşkına dönen ihtiyar. Konuğunun bu beklenmedik bağırmasını neye yoracağını, neyle açıklayacağını bilmeden ağır adımlarla eve yürüdü. Masaya oturdu, derin düşüncelere daldı: Günümüzde düşüncelerdeki sapıklığı, her yerde görülen ahlaksızlığı, telgrafı, telefonu, bisikleti, bütün bunların ne kadar gereksiz olduklarını düşünüyordu. Yavaş yavaş yatıştı. Sonra hiç acele etmeden bir şeyler yedi. Beş bardak çay içti, gidip yattı.

1897

# *Köylüler*

## 1

Moskova'da, "Slav Pazarı" otelinde çalışan Nikolay Çikildeyev hastalanmıştı. Bacaklarında bir kasılma vardı, bu yüzden rahat yürüyemiyordu. Bir gün de koridorda tökezlenmiş, elindeki tepsiyle birlikte yüzükoyun yere uzanmıştı. Etli nohut vardı tepside. İşinden çıkması gerekmişti. Olan parasını –bu arada karısınınkini de– iyileşmek için harcamış, sonunda meteliksiz kalmıştı. İşsiz güçsüz oturmaktan canı sıkılıyordu. Sonunda köyüne, evine gitse, belki de daha iyi olacağına karar verdi. Köyde hem hastalık o kadar ağır gelmezdi ona, hem yaşam daha ucuzdu. Boşuna demezlerdi "Evinde duvarlar yardım eder insana," diye.

Köyü Jukovo'ya bir akşamüzeri geldi. Çocukluk anılarındaki baba evi aydınlık, sıcak, huzur doluydu. Oysa küçük köy evine girince, şimdi korkuyla ürpermişti. Öylesine karanlık, dar, pisti içerisi. Onunla birlikte gelen karısı Olga ile kızı Saşa, evin handiyse yarısını kaplayan, isten, sineklerden simsiyah büyük Rus sobasına şaşkın şaşkın bakıyorlardı. Ne çok sinek vardı burada! Soba yan yatmıştı, duvarlardaki direkler eğri duruyorlardı, sanki ev ha çöktü ha çökecekti. Ön duvara, tasvirlerin yanına –tablo yerine– birtakım şişe etiketleri, gazete parçaları yapıştırılmıştı. Yoksulluk vardı her yan-

da! Evde büyüklerden kimse yoktu. Ekin biçmeye gitmişlerdi. Sobanın üzerinde sekiz yaşlarında, açık sarı saçlı, eli yüzü kir içinde, çevresinde olup bitenleri umursamayan bir kız çocuğu vardı. Dönüp, içeri girenlere bakmamıştı bile. Beyaz bir kedi oturuyordu sobanın tam dibinde.

Saşa yanına çağırdı onu:

— Pisi, pisi!

— Duymaz –dedi sobanın üzerindeki kız.– Kulakları sağır oldu.

— Niçin?

— Eh işte öyle… Dövdüler de ondan.

Nikolay ile Olga buradaki yaşamın nasıl bir yaşam olduğunu daha ilk bakışta anlamışlardı, ama birbirlerine bir şey söylemiyorlardı. Sessizce yere indirdiler bohçalarını, gene sessizce dışarı çıktılar. Köyün bitiminde sondan üçüncü evdi evleri, görünüşte köyün en yoksul, en eski eviydi. İkinci ev daha iyi sayılmazdı, ama sondakinin damı teneke kaplıydı, pencerelerinde perde vardı. Ötekilerden biraz açıkta duran, avlusu çevrilmemiş ev köyün meyhanesiydi. Evler tek sıra uzanıyorlardı. Sessiz, derin düşüncelere dalmış gibi durgun, küçük köyün –avlularından görünen söğütleriyle, mürver ağaçlarıyla, üvez ağaçlarıyla– hoş bir görünümü vardı.

Köylülerin bahçelerinin hemen arkasında ırmağa dik bir yamaç iniyordu. Kil toprak bir yamaçtı bu, baştan sona oyuk oyuktu, yer yer büyük taşlar çıkmıştı ortaya. Bu taşlar ile çömlekçilerin açtıkları çukurların arasından birkaç patika kıvrılarak iniyordu aşağıya. Sağda solda, bazıları kahverengi, bazıları kırmızı, kırık çanak çömlek yığınları vardı. Aşağıda ise, şimdi köylülerin hayvanlarının yayıldığı, otu biçilmiş, parlak yeşil, düz, geniş bir çayır uzanıyordu. Kıvrılarak akan, kıyıları oyuk oyuk ırmak köyden bir versta kadar uzaktaydı. Irmağın ötesinde gene geniş bir çayır, çayırda sığırlar, uzun sıralar halinde kaz sürüleri, sonra –bu yanda olduğu gibi– dik bir yamaç; tepede beş kubbeli kili-

sesiyle büyük bir köy, köyün biraz dışında da köyün sahibi, beyin konağı…

Olga kiliseye doğru haç çıkararak,

— Güzel sizin buralar! –dedi.– Oh Tanrım, bu ne genişlik böyle!

Tam o anda akşam ayini için çalmaya başladı kilisenin çanı (ertesi gün pazardı). Aşağıda, kovayla su taşıyan küçük iki kız çan sesini dinlemek için durdular.

Nikolay hülyalı,

— Bu saatte akşam yemeği verilir "Slav Pazarı"nda… –diye mırıldandı.

Nikolay ile Olga yamacın başında oturmuş, güneşin batışını; yer yer altın sarısı, yer yer kızıl bir renge bürünmüş gökyüzünün ırmakta, karşı tepedeki tapınağın pencerelerinde, Moskova'da hiçbir zaman rastlanmayan durgun, yumuşak, anlatılamayacak kadar temiz yansıyışını seyrediyorlardı. Güneş battıktan sonra sürü meleyerek, böğürerek geçti, kazlar da bu yana uçtular; çok geçmeden her şey sustu, havadaki huzur dolu aydınlık kayboldu, akşamın alacakaranlığı hızla çökmeye başladı.

Bu arada ihtiyarlar –Nikolay'ın babası ile annesi dönmüşlerdi. İkisi de aynı boyda, zayıf, dişsizdi. İkisinin de kamburu çıkmıştı. Onların arkasından, ırmağın ötesinde beyin tarlasında çalışan kadınlar –gelinler, Mariya ile Fekla– geldiler. Mariya'nın –Nikolay'ın kardeşi Kiryak'ın karısıydı Mariya– altı; Fekla'nın –Nikolay'ın askerdeki kardeşi Denis'in karısıydı– iki çocuğu vardı. Nikolay eve girip de bütün aileyi –sobanın arkasındaki ranzada, beşiklerde, odanın her köşesinde kıpırdaşan büyüklü küçüklü bu insanları–, çavdar ekmeğini suya banıp büyük bir iştahla yiyen ihtiyar ile kadınları görünce; hasta hasta, üstelik ailesiyle birlikte buraya gelmekle hiç iyi etmediğini düşündü. Hiç iyi etmemişti! Babasıyla, annesiyle kucaklaştıktan sonra,

— Kiryak nerede? –diye sordu.

Babası cevap verdi:

— Beyin korusunda bekçilik ediyor. Pek iyi bir çiftçi sayılmaz ama, bekçiliğine diyecek yok.

Yaşlı kadın ağlamaklı,

— Bize bir yararı olmadıktan sonra neyleyim onun bekçiliğini? –dedi.– Bizim adamlarda iş yok oğlum, eve getirmezler, evden götürmeyi bilirler ancak. Kiryak da, kocamış baban da içiyorlar yalnızca… ne diye saklayacakmışım, meyhanenin yolunu aşındırmaktan başka bir şey yaptıkları yok. Tanrı'nın verdiği bir ceza bize bu.

Konuklarının onuruna semaveri koymuşlardı. Balık kokuyordu çay, şeker yer yer kemirilmiş, gri bir renk almıştı. Ekmeğin üzerinde, kapların içinde hamam böcekleri dolaşıyordu. Çay içmekten iğreniyordu Nikolay. Konuşmaktan da. Hep yokluktan, hastalıklardan söz ediyorlardı çünkü. Daha birer bardak içmemişlerdi ki ansızın gür, yayvan, sarhoş bir ses yükseldi avluda:

— Ma–ri–ya!

— Kiryak, geldi galiba –dedi ihtiyar,– köpeği anınca değneği hazırla derler.

Herkes sustu. Biraz sonra yerin altından geliyormuş gibi derinden, aynı kalın, yayvan ses duyuldu gene:

— Ma–ri–ya!

Mariya'nın –büyük gelin– yüzü birden bembeyaz kesildi. Sobanın dibine sokuldu. Bu geniş omuzlu, güçlü kuvvetli, çirkin kadının yüzünde korku anlatımı görmek Nikolay'ın tuhafına gitmişti. Kızı –sobanın üzerinde oturan, çevresinde olup bitenlere ilgisiz görünen küçük kız– yüksek sesle ağlamaya başlamıştı.

Güzel bir kadın olan Fekla –o da güçlü kuvvetli, geniş omuzluydu– bağırdı kıza:

— Sana ne oluyor be mendebur? Öldürecek değil ya anan!

Nikolay babasından, Mariya'nın Kiryak ile koruda kalmaktan korktuğunu, Kiryak'ın kafayı çekince her zaman onu almaya geldiğini, ortalığı birbirine kattığını, karısını acımasızca dövdüğünü öğrendi.

Sarhoş ses bu kez kapının tam dibinde duyuldu:

— Ma–ri–ya!

Mariya, onu çok soğuk bir suyun içine sokuyorlarmış gibi soluyarak.

— Allah aşkına kurtarın beni ne olur? –diye kekeledi,– kurtarın ne olur!..

Evdeki çocukların hepsi ağlamaya başlamıştı. Onlara bakarak Saşa da ağlıyordu. Sarhoş bir öksürük duyuldu; peşinden kışlık şapkalı, siyah sakallı, uzun boylu, –lambanın loş ışığında yüzü görünmüyordu– korkunç görünüşlü bir erkek girdi içeri. Kiryak'dı bu. Karısının yanına gitti, kolunu hızla savurarak bir yumruk indirdi yüzüne. Hiç sesini çıkarmadı Mariya, yumruğun verdiği sersemlikte yere çöktü yalnızca. Hemen kan akmaya başlamıştı burnundan.

İhtiyar, sobanın üstüne çıkarken söyleniyordu:

— Ne kepazeliktir bu! Hem de konukların yanında! Rezalet vallahi!

Yaşlı kadın önüne eğilmiş, hiç sesini çıkarmadan oturuyor, bir şey düşünüyordu. Fekla beşiği sallıyordu… Kiryak –herkesin ondan korktuğunu bildiği, bundan hoşlandığı belliydi– Mariya'nın koluna yapıştı, kapıya doğru sürüklemeye başladı onu. Daha da korkunç görünmek için yabani bir hayvan gibi böğürüyordu. Tam o anda konukları gördü, durdu. Karısının kolunu bıraktı,

— O… Kimler gelmiş… –dedi.– Kardeşim, ailesiyle birlikte…

Tasvire doğru haç çıkardı, yalpa vurarak, kan çanağına dönmüş gözlerini alabildiğine açarak devam etti:

— Kardeşim ailesiyle birlikte baba ocağına dönmüş… Moskova'da tabii. Başkentimiz Moskova'dan tabii. Başken-

timiz Moskova'dan, kentlerimizin anası Moskova'dan… Affedersiniz…

Semaverin yanındaki sedire çöktü. Evin içini derin bir sessizlik kaplamıştı. Kiryak tabağına döküp höpürdete höpürdete çay içmeye başladı… On bardak içtikten sonra sedire uzandı, hemen horlamaya başladı.

Artık herkes yatmaya hazırlanıyordu. Hasta olduğu için Nikolay'a sobanın üzerinde, ihtiyarın yanında yer yapmışlardı. Saşa yerde yattı. Olga da kadınlarla birlikte samanlığı gitti. Mariya'nın yanına samanların üzerine uzanırken,

— Hadi iki gözüm, üzülme –dedi,– ağlamakla dinmez acın! Sabırlı olmalısın. Kutsal Kitap'ta şöyle der; "Sağ yanağına vurana sol yanağını uzat…" Böyle işte iki gözüm!

Sonra alçak sesle, sözcükleri şarkı söyler gibi uzatarak Moskova'yı, oradaki yaşamı, mobilyalı odalarda nasıl hizmetçilik ettiğini anlatmaya koyuldu.

— Moskova'da evler çok büyüktür, taştandır –diyordu.– Sürüyle kilise vardır Moskova'da, evlerde hep beyler oturur, hem öyle güzel, öyle kibar beyler ki…

Mariya değil Moskova'yı, il merkezini bile görmediğini söyledi. Okur yazar değildi. Hiç dua –"Babamız" duasını bile– bilmiyordu. O da, şimdi biraz ötede oturmuş onları dinleyen öteki gelin Fekla da akıl yönünden pek zayıftılar. Hiçbir şeyi anlayamıyorlardı. Kocalarını ikisi de sevmiyordu. Mariya korkuyordu Kiryak'dan, onunla yalnız kaldığında korkudan eli ayağı titremeye başlıyordu, onun yanında başı dönüyor, midesi bulanıyor, votka kokusuyla tütün kokusu genzini yakıyordu. Fekla ise, ona kocasını özleyip özlemediğini sorduklarında yüzünü buruşturarak cevap veriyordu:

— Ne diye özleyecekmişim onu?

Bir süre konuştuktan sonra sustular…

Hava serindi. Samanlığın yakınlarında bir yerde bir horoz yırtınırcasına bağırıyor, uyutmuyordu onları. Sabahın mavimsi ışığı tahtaların aralıklarından içeri süzülmeye başla-

dığında Fekla usulca kalktı yattığı yerden, dışarı çıktı. Biraz sonra, çıplak ayaklarını vura vura bir yere koştuğu duyuldu.

## 2

Olga yanına Mariya'yı almış, kiliseye gidiyordu Patikadan çayıra inerlerken ikisi de neşeliydi Olga buradaki genişlikten, enginlikten hoşlanmıştı. Mariya ise, eltisinin ona yakın, candan bir insan olduğunu hissediyordu. Güneş doğmak üzereydi. Uykulu bir aladoğan dolanıyordu çayırın üstünde, alçaktan. Irmağın suları karanlıktı, sabah sisi yer yer çökmüştü çayırın üzerine, öte yanda, tepenin üzerinden doğru bir ışık demeti uzanıyordu, kilise ışıl ışıldı, beyin bahçesinde kargalar onları boğazlıyorlarmış gibi bağrışıyorlardı.

Anlatıyordu Mariya:

— İhtiyarın zararı yok, ama kocakarı çok fena. Yiyip bitiriyor insanı. Kendi buğdayımız kış sonu bayramına kadar ancak yetti, şimdi meyhaneden un alıyoruz… söylenip duruyor hep, başımızın etini yiyor: Çok pisboğazmışız.

— Üzülme iki gözüm! Sabırlı ol. "Acı çekenler, ezilenler hepiniz yanıma gelin," der Kutsal Kitap'ta.

Olga ağırbaşlı bir tavırla, sözcükleri uzatarak konuşuyordu. Yürüyüşü ise bir rahibeninki gibi çabuk, telaşlıydı. Her gün İncil okurdu, hem yüksek sesle, bir zangoç gibi okurdu. Okuduğunun çoğunu anlamazdı, ama kutsal sözcükler, bu arada "gördüler ki" –"ol zaman" gibi sözcükler duygulandırırlardı onu. Yüreğinde tatlı bir ürpertiyle okurdu onları. İsa'ya, Meryem Ana'ya, azizlere inanırdı; dünyada hiç kimseyi, basit bir insanı da, Almanları da, Çingeneleri de, Yahudileri de küçük görmenin, horlamanın doğru olmayacağına, hayvanlara bile acımayanların öteki dünyada yanacaklarına derin bir inancı vardı. Kutsal kitaplarda böyle yazdığına inanır, bu yüzden de İncil'i okurken, anlamadığı sözcükleri bile söylerken, yüzünü acıma, duygululuk dolu aydınlık bir anlatım kaplardı.

Mariya,

— Nerelisin? –diye sordu.

— Vladimirskli. Ama çok eskiden, daha sekiz yaşında bir çocukken götürmüşler beni Moskova'ya.

Irmağa yaklaştılar. Karşı kıyıda, suyun tam kenarında bir kadın ayakta duruyor, çoraplarını çıkarıyordu. Mariya tanıdı onu.

— Bizim Fekla'dır bu, karşı beyin evine gitmiş gene… Kâhyalara… Çok rezil, ağzı bozuk bir kadındır!

Kara kaşlı, kara gözlü, sağlam yapılı, daha pek genç, bir genç kız kadar dinç Fekla, saçları darmadağınık, suya girdi, güçlü adımlar atarak yürüdü. Her yana dalgalar yayılıyordu.

— Çok rezil bir kadındır! –diye inledi Mariya,

Karşıdan karşıya tahtadan, derme çatma, dar bir köprü vardı; köprünün altında tertemiz, dupduru suda geniş alınlı sazan sürüleri dolaşıyordu. Kıyıdaki yeşil çalılıklarda sabah çiyi parlıyordu. Ilık bir yel esiyor, insanın içine tatlı bir huzur dolduruyordu. Ne güzel bir sabahtı! Yokluk, hiçbir yerde kurtulamadıkları şu korkunç, amansız yokluk olmasaydı, kim bilir ne güzel olurdu yeryüzünde yaşam! Şimdi geri dönüp köye şöyle bir bakmak, dün akşamın anımsanmasına, her yanı doldurmuş şu mutluluk ışığının bir anda yitip gitmesine yeterdi.

Kiliseye geldiler. Mariya kapının dibinde durdu, daha ileri gitmeye cesaret edemedi. Ayinin saat dokuzdan sonra başlayacağını söyledikleri halde, oturmaya da cesaret edememişti! Hep öyle ayakta durdu.

İncil okunurken birden dalgalandı kalabalık, beyin ailesine yol verdiler. Beyaz giysili, kenarları geniş şapkalı iki kızla, yanlarında denizci giysili, gürbüz, pembe yanaklı bir çocuk girdiler kiliseye. Onları görünce duygulandı Olga. Birden, nedense onların dürüst, bilgili, iyi insanlar olduklarına karar vermişti. Mariya ise içeri girenler insan değil de, yana çekilmemiş olsa onu ezip geçecek birer canavarmış gibi alttan alttan, kaşları çatık, canı sıkkın bakıyordu onlara.

Zangoç kalın sesini her yükselttiğinde de kocasının bağırdığını duyar gibi oluyordu: "Ma–ri–ya!.." –ürperiyordu.

**3**

Konukların geldiği köyde duyulmuş, ayinden sonra evde büyük bir kalabalık toplanmıştı. Moskova'da çalışan akrabalarından haber almak için Leonıçlar da, Matveiçevler de, İlyiçovlar da gelmişlerdi. Okuma yazması olan Jukovolu çocukları Moskova'ya götürüp (ırmağın ötesindeki büyük köyünkileri yalnızca fırıncıların yanına verdikleri gibi) yalnızca lokantaya ya da otellere işe koyarlardı. Çok eskiden, toprağa bağlı kölelerin olduğu zamanlardan beri böyle alışılagelmişti bu. Şimdi adı bir masal kahramanı gibi anılan, o zamanlar Moskova'da bir kulüpte çalışan Luka İvanıç diye Jukovolu bir köylünün, yanına işe yalnızca kendi köylülerini almasıyla, işe girenlerin de bir zaman sonra sağda solda söz sahibi olunca, meyhanelere, lokantalara kendi yakınlarını aldırtmasıyla başlamıştı bu gelenek. O zamandan beri çevre köylerde Jukovo'ya Uşakeli ya da Uşakistan derlerdi. Nikolay'ı on bir yaşındayken götürmüşlerdi Moskova'ya. O zamanlar "Ermitaj" bahçesinde biletçilik eden Matveiçevler ailesinden İvan Makarıç sokmuştu onu bu işe. Şimdi de Matveiçevlere dönmüş, kurularak anlatıyordu Nikolay:

— İvan Makarıç velinimetimdir benim, onun için gece gündüz dua etsem azdır. O yardım etmemiş olsaydı, sürünürdüm ben, iyi bir insan olamazdım çünkü.

İvan Makarıç'ın kız kardeşi olan uzun boylu, yaşlı bir kadın ağlamaklı.

— Ah anam babam, ah! –dedi,– hiç haber alamıyoruz onlardan.

— Kışın Omon'un yanında çalışıyordu, bu mevsimde kent dışında bir bahçede olduğunu duydum bir ara… Yaşlandı artık tabii! Eskiden günde on ruble getirdiği olurmuş eve, şimdi işler de durgunlaştı zaten, çok sıkıntı çekiyor ihtiyarcık.

Kadınlar Nikolay'ın keçe çizmelerine, soluk yüzüne bakarak üzgün,

— Senin durumun da pek parlak, görünmüyor Nikolay Osipıç! –diyorlardı.– Hiç iyi görünmüyorsun!

Hepsi seviyordu Saşa'yı. On yaşını doldurmuştu Saşa, ama çok ufak tefekti, çok da zayıftı. Kimse yedi yaşından yukarı demezdi ona. Güneşte yanmış, saçları kötü kesilmiş, uzun, keten entariler giymiş öteki kızların yanında bembeyaz yüzüyle, iri siyah gözleriyle, saçındaki kırmızı kurdelesiyle –çocukların tarlada yakalayıp eve getirdikleri küçük, yabani bir hayvanmış gibi– acayip bir duruşu vardı.

Olga kızına şefkatle bakarak,

— Okumasını da biliyor benim kızım! –dedi.

Köşeden İncil'i alıp ekledi:

— Hadi oku biraz da görsün teyzelerin yavrum! Oku da dinlesin dini bütün Hıristiyanlar.

Deri ciltli, kapak uçları kirlenmiş eski, ağır bir İncil'di bu. İçeri rahipler girmiş gibi bir koku getirmişti beraberinde, Kaşlarını kaldırdı Saşa, yüksek sesle, şarkı söylüyormuş gibi başladı:

— "Onlara giden ol kişiye düşünde göründü… meleği Tanrı'nın, şöyle buyurdu ona: 'Kalk oğlunla annesini al…'"

Olga'nın heyecandan yüzü kıpkırmızı olmuştu.

— Oğlunla annesini… –diye yineledi.

— "Sonra da Mısır'a git… kal orada ol zaman ki ırmak…"

"Ol zaman" sözcüğünü duyunca tutamadı kendini Olga, ağlamaya başladı. Ona bakıp Mariya da başladı hıçkırmaya, onun peşinden İvan Makarıç'ın kız kardeşi başladı. İhtiyar öksürdü, torununa bir armağan vermek için sağı solu araştırdı, ama bir şey bulamadı, kolunu salladı yalnızca. Saşa'nın okuması bitince konuklar duygulanmış, Olga ile Saşa'dan çok hoşnut– evlerine döndüler.

Bayram olduğu için bütün gün evden çıkmadı aile. Kocasının da, gelinlerinin de, torunlarının da "kocakarı" dedikleri yaşlı kadın her şeyi kendi yapmaya çalışıyordu. Sobayı kendi yakıyor, semaveri kendi koyuyor. Öğleyin tarlaya bile kendi gidiyor, sonra da her işi ona bıraktıklarından yakınıyordu. Birisinin fazla bir lokma yememesi, ihtiyar ile gelinlerin boş oturmamaları için gözünü dört açıyordu. Durup dururken, kâh meyhanecinin kazlarının arkadan dolanıp bahçeye girdiklerini söylüyor, elinde uzun bir sopayla çıkıyordu evden, kendi gibi sıska, pörsük lahanalarının başında yarım saat bağırıp duruyordu cırlak sesiyle; kâh karga civcivlerinin yanına sokuluyormuş gibi geliyordu ona, küfürler savurarak saldırıyordu karganın üzerine… Sabahtan akşama kadar söylenip duruyor, sıkça da öyle bir yaygara koparıyordu ki, sokaktan geçenler durup, ne oluyor diye kulak kabartıyorlardı.

Kocasına karşı davranışı çok kabaydı; kâh miskin diye çağırıyordu ona, kâh Allahın belası diye… İhtiyar aklı kıt, kişiliği zayıf bir insandı. Karısının sürekli uyarıları olmasaydı, belki de elini bir işe sürmez hep sobanın üzerinde oturur, gevezelik ederdi. Birtakım düşmanlarından söz etti oğluna uzun uzun, komşularından sözde her gün gördüğü hakaretlerden yakındı. Can sıkıcı bir şeydi onu dinlemek. Nikolay'ın kolundan tutmuş, anlatıyordu:

— Böyle işte, evet… On dört eylül haç bayramından bir hafta sonra, bağı otuz iki kapikten saman sattım, zorla değil ama… Evet… Kârlı bir işti doğrusu… Sabah erkenden yükledim arabayı, samanı götürüyordum, kimseye bir şey dediğim yoktu, baktım muhtar Antip Sedelnikov çıktı meyhaneden. "Nereye götürüyorsunuz bu samanı?" dedi, sonra da tutup bir tokat attı kulaktozuma…

Sarhoşluğu iyice geçmemiş olan Kiryak'ın başı çok ağrıyordu, bir yandan da kardeşinden utanıyordu. Ağrıyan başını sallayarak,

— Ne kötü şey şu votka denen zıkkım –diye mırıldandı.– Of Tanrım! Kardeşim, kız kardeşim, bağışlayın beni, Allah aşkınıza bağışlayın, ben de istemiyorum içmek.

Bayram olduğu için meyhaneden bir ringa balığı almış, başından da çorba kaynatmışlardı. Öğleyin hep birlikte oturdular çay masasına; saatlerce, ter basana kadar bardak bardak çay içtiler –şişmişlerdi sanki çaydan–, sonra aynı çanaktan çorba içmeye başladılar. Balığı saklamıştı kocakarı.

Akşam çömlekçiler yamaçta çömlek pişiriyorlardı. Aşağıda çayırda kızlar koro kurmuş, şarkı söylüyorlardı. Armonika çalıyorlardı. Irmağın öte yanında da ateş yanıyor, kızlar şarkı söylüyorlardı; uzaktan güzel, hoş geliyordu kulağa bu sesler. Erkekler meyhanede, meyhanenin çevresinde bağırıp çağırıyorlardı; naralar atıyor, her biri başka başka şarkılar söylüyordu; öyle küfürler savuruyorlardı ki, ürperiyordu Olga,

— Aman Tanrım!.. –diyordu.

Küfürlerin aralıksız sürüp gitmesi; en yüksek sesle, en çok da bir ayağı çukurda ihtiyarların küfür etmesi şaşırtıyordu onu. Çocuklar ise gayet rahat dinliyorlardı bu küfürleri, buna küçükten alıştıkları belliydi.

Vakit gece yarısını geçmişti, bu yanda da, karşıda da çömlekçilerin ateşleri sönmüştü, ama aşağıda çayırda da, meyhanede de hâlâ dolaşanlar vardı. İhtiyar ile Kiryak –ikisi de sarhoştu– kol kola, birbirine yaslanarak yaklaştılar Olga ile Mariya'nın yattıkları samanlığa. İhtiyar kandırmaya çalışıyordu Kiryak'ı;

— Bırak, vazgeç… İyi bir kadındır… Günah zavallıya… Yazık…

— Ma–ri–ya! –diye bağırdı Kiryak,

— Vazgeç… Yazık zavallıya… Bir kabahati yok zavallının.

Samanlığın önünde bir dakika kadar beklediler, sonra gittiler.

Biraz ötede tiz bir sesle, bağıra bağıra şarkı söylemeye başladı ihtiyar:

— Se–ve–rim kır çiçeklerini! Se–ve–rim kırlarda çiçek toplamayı!

Sonra yere tükürdü, kötü bir küfür savurdu, eve girdi.

## 4

Kocakarı, Saşa'yı bahçeye nöbetçi dikmiş, ona kazları içeri sokmamasını tembihlemişti. Sıcak bir ağustos günüydü. Meyhanecinin kazları isteselerdi arkadan girebilirlerdi bahçeye, ama işleri vardı şimdi: Meyhanenin önünde, kendi aralarında sakin sakin konuşarak yulaf yiyorlardı. Yalnızca erkek kaz –elinde sopayla kocakarı geliyor mu diye bakıyormuş gibi– başını kaldırabildiği kadar kaldırmış, bakınıyordu. Öteki kazlar aşağından gelebilirlerdi, ama onlar da ta uzaklarda, ırmağın ötesinde, çayıra uzun, beyaz bir çelenk gibi yayılmış otluyorlardı. Bir süre bekledi Saşa, canı sıkıldı, gelen giden olmayınca, kazların bahçeye girmek niyetinde olmadıklarını düşünüp yamaca gitti.

Orada Mariya'nın büyük kızı Motka'yı gördü. Motka büyük bir taşın üzerinde ayakta kıpırdamadan duruyor, kiliseye bakıyordu. Mariya'nın on üç çocuğu olmuştu, ama yalnızca altı çocuğu kalmıştı, altısı da kızdı; bir tane bile erkek çocuğu yoktu. Kızlarının en büyüğü sekiz yaşındaydı. Motka –yalınayak, sırtında uzun bir entari– kızgın güneşin altında duruyordu, tam tepesine vuruyordu güneş, ama o farkında değildi, taş kesilmişti sanki, Saşa gelip yanında durdu, kiliseye bakarak,

— Kilisede Tanrı yaşar –dedi.– İnsanların evlerinde lambalar, mumlar falan yanar, ama Tanrı'nın kandilleri renk renktir, tıpkı akik gibi kırmızı, yeşil, mavidirler. Gece olunca kilisenin içinde dolaşmaya başlar Tanrı. Kutsallar kutsalı Meryem Anamız da, Tanrı'nın sevgili kulu Nikolay da dolaşırlar onunla: "Tak, tak, tak…" Ama bekçi korkar bu sesi duyunca, korkudan titremeye başlar!

Annesi gibi konuşmaya özenerek ekledi:

— Böyle işte iki gözüm. Büyük yargı günü kiliselerin hepsi göğe çıkacak.

Motka kalın bir sesle, her heceyi uzatarak,

— Çan–la–rıy–la bir–lik–te mi? –diye sordu.

— Evet, çanlarıyla birlikte. O gün iyiler cennete gidecekler, kötüler de hiç sönmeyecek olan ateşe, sonsuza dek yanmaya, iki gözüm. Benim anneme, Mariya'ya da şöyle söyleyecek Tanrı: "Hiç kimseye bir kötülüğünüz dokunmadı, bu yüzden sağa, cennete gidin," ama Kiryak ile kocakarıya: "Siz sola gidin…" Oruç günleri et yiyenler, süt içenler de ateşe gidecek.

Başını kaldırıp gözlerini kocaman açarak gökyüzüne baktı Saşa,

— Melekleri görmek istiyorsan, gözlerini kırpmadan bakmalısın gökyüzüne –dedi.

Motka da bakmaya başladı gökyüzüne, bir dakika süren bir sessizlikten sonra sordu Saşa:

— Görüyor musun?

Motka kalın sesiyle,

— Görünmüyor –diye mırıldandı.

— Ben görüyorum. Küçücük melekler kanat çırparak dolaşıyorlar yukarılarda. Çok çok küçükler, sivrisinek kadar.

Motka, yere bakarak bir süre düşündükten sonra,

— Kocakarı yanacak mı dedin? –diye sordu.

— Yanacak iki gözüm.

Üzerinde durdukları taştan aşağıya kadar dümdüz iniyordu yamaç, insanın eliyle dokunmak ya da üzerinde yatıp yuvarlanmak isteyeceği yumuşacık bir çimle kaplıydı. Saşa yattı, aşağıya doğru yuvarlanmaya başladı. Motka da yattı –yüzünde son derece ciddi bir anlatım, kaşları çatık yuvarlandı, bu arada entarisi omzuna kadar yırtıldı.

Saşa coşmuş,

— Ne güzeldi! –dedi.

Gene yuvarlanmak için yukarı yürüdüler, ama o anda tanıdık, cırlak bir ses duyuldu. Oh, ne korkunç bir sesti bu! Dişsiz, her yanı kemik, kamburu çıkmış kocakarı, kısa, beyaz saçları rüzgârda uçuşarak, uzun sopasıyla bahçeden kazları kovalıyordu, bir yandan da bağırıyordu:

— Bütün lahanaları yediler Allahın belaları, hepiniz geberesiniz de kurtulayım e mi… pis mendebur hayvanlar!

Kızları görünce sopayı attı, yerden bir çubuk aldı; kupkuru, sert parmaklarıyla boynundan yakaladı Saşa'yı, vurmaya başladı. Acıdan, korkudan ağlıyordu Saşa. O sırada erkek kaz başını havaya kaldırmış, iki yana yalpa vurarak kocakarının yanına gelmiş, bir şeyler tıslamıştı; sürüsünün yanına döndüğünde dişi kazlar beğeniyle selamlamışlardı onu: "Gak–gak–gak!" Kocakarı Saşa'yı bırakıp Motka'yı aldı eline. Dayak yerken daha da yırtıldı kızcağızın entarisi. Saşa dehşet içinde, yüksek sesle ağlayarak eve yürüdü. Annesine babaannesinden yakınmaya gidiyordu. Arkasından Motka geliyordu. O da ağlıyordu, ama kalın bir sesle, gözyaşlarını silmeden… yıkamış gibi ıpıslaktı yüzü.

Onları böyle görünce ne söyleyeceğini şaşırdı Olga.

— Yavrularım! Oh Tanrım!

Olanları anlatmaya koyulmuştu Saşa, ama tam o anda avazı çıktığınca bağırıp çağırarak, küfürler savurarak kocakarı girdi içeri. Fekla öfkelendi, evin içinde bir gürültüdür koptu.

Olga –yüzü bembeyaz, sinirleri bozuk– başını okşayarak yatıştırmaya çalışıyordu Saşa'yı:

— Hadi canım ağlama, ağlama! Babaannendir o senin, gücenirsen günah olur. Ağlama yavrucuğum.

Açlık, içki kokusu, pislik, ardı arkası kesilmeyen bu bağırmalar artık canına tak eden Nikolay –yoksulluktan nefret ediyor, iğreniyordu, annesinin babasının adına utanıyordu karısından, kızından– bacaklarını sarkıttı sobanın kenarın-

dan; öfkeli, ağlamaklı bir sesle bağırdı annesine:

— Vuramazsın sen ona! Hakkın yok ona vurmaya!

Fekla öfkeyle döndü Nikolay'a

— Vay vay, kızdı bizim zıpır! –diye bağırdı.– Sanki kırmızı dipli mumla davet ettik sizi buraya, yüzsüz asalaklar!

Saşa da, Motka da, evde olan öteki kızların hepsi de sobanın üzerinde köşeye, Nikolay'ın arkasına sinmiş, bağrışmaları seslerini çıkarmadan, korku içinde dinliyorlardı; küçük yüreklerinin küt küt vurduğu duyuluyordu… Bir ailede uzun süre umut kesilmiş bir hasta varsa, kimi sıkıntılı anlarda bu hastanın yakınları ruhlarının derinliklerinde onun ölmesini isterler gizliden, ürkek ürkek; yalnızca çocuklar korkarlar bir yakınlarının ölmesinden, öleceğini düşündükçe dehşete kapılırlar. Şimdi de kızlar soluklarını tutarak, yüzlerinde büyük bir keder, Nikolay'a bakıyor, onun yakında öleceğini düşünüyorlardı; ağlamak, ona sevgi, acıma dolu bir şeyler söylemek istiyorlardı.

Nikolay, ondan yardım istiyormuş gibi sokuldu Olga'ya, sesi titreyerek fısıldadı:

Olga'cığım, sevgilim, artık kalamayacağım burada. Gücüm tükendi. Allah aşkına, İsa aşkına yaz Klavdiya Abramovna ablana, neyi var neyi yok satsın, ipotek etsin, para yollasın bize, kurtulalım buradan. Oh Tanrım! (Büyük bir keder vardı sesinde.) Bir daha görecek miyim acaba Moskova'yı? Düşümde görseydim onu bir kez yeterdi!

Ortalık kararıktan, evin içi karanlık olduktan sonra herkesin üzerine öyle bir sıkıntı çökmüştü ki, bir sözcük söylemek istemiyordu kimsenin canı. Burnundan soluyan kocakarı çavdar ekmeği kabuklarını çanakta suya banıp uzun uzun, bir saat emdi. Mariya ineği sağıp süt kovasını getirdi, tahta sıranın üzerine bıraktı. Sonra kocakarı kovadan süt kaplarına boşalttı sütü. Bunu da hiç acele etmeden, uzun sürede yapmıştı. Uspen orucu olduğu için kimsenin süt içmeyeceğine, sütün olduğu gibi duracağına sevindiği belliydi.

Ancak Fekla'nın bebeği için birazcık dökmüştü bir tabağa. Kocakarıyla Mariya süt kaplarını bodruma götürdüklerinde birden canlandı Motka, sobanın üstünden indi, ekmek kabuklarının bulunduğu tahta çanağın yanına gitti, bebeğin tabağından biraz süt döktü içine.

Bodrumdan dönünce kocakarı gene çanaktaki suya banıp banıp kemirmeye başladı ekmek kabuklarını. Saşa ile Motka sobanın üstünden ona bakıyorlardı. Kocakarı orucunu bozduğu, artık yüzde yüz cehenneme gideceği için keyiflerine diyecek yoktu. Rahatlamışlardı. Yattılar. Uyumaya çalışırken büyük yargı gününü düşünüyordu Saşa: Çömlekçilerinki gibi büyük bir ateş yanıyordu; öküz gibi boynuzları olan kapkara bir şeytan, elinde uzun bir sopayla –tıpkı onun kızları kovaladığı gibi– ateşe sürüyordu kocakarıyı…

**5**

Uspen günü akşam saat ondan sonra, aşağıda çayırda dolaşan gençler birden bağırmaya, çığlıklar atmaya, köye doğru koşmaya başladılar. Yukarıda, yamacın başında oturanlar da ilk anda anlayamamışlardı ne olduğunu.

Aşağıda umusuzca bağırıyorlardı:

— Yangın var! Yangın var! Köy yanıyor!

Yukarıda oturanlar dönüp arkalarına baktıklarında korkunç, akıl almaz bir görünümle karşılaştılar. Köyün en uçtaki evlerinden birinin saman damından iki üç metre boyunda ateşten bir sütun kıvrılarak yükseliyor, her yana kıvılcımlar saçıyordu. Ateşten bir fıskıye patlamıştı sanki orada. Bütün dam tutuşmuştu, çatırdayarak alev alev yanıyordu.

Ayın ışığını örten, soluklaştıran kırmızı, titrek bir ışık kaplamıştı köyü. Siyah gölgeler gidip geliyordu. Yanık kokuyordu. Aşağıdan koşarak gelenler soluk soluğaydılar. Konuşamıyor, birbirini itip kakıyor, yere düşüyor, parlak ışıktan gözleri kamaştığı için birbirlerini iyi göremiyor, tanıyamıyorlardı. Herkes dehşet içindeydi. Özellikle korkunç olan,

ateşin üstünde, dumanların içinde güvercinlerin uçuşması, bir de yangından henüz kimsenin haberi olmadığı meyhanede, hiçbir şey olmamış gibi şarkı söylemeyi, armonika çalmayı sürdürmeleriydi.

Biri kalın bir sesle bağırdı:

— Semyon Amca yanıyor!

Yangın uzakta, köyün öte ucunda olduğu halde, Mariya ağlayarak, elini kolunu sallayarak, korkudan dişleri birbirine vurarak evin önünde bir aşağı bir yukarı koşup duruyordu. Ayağında keçe çizmeleriyle dışarı çıkmıştı Nikolay. Çocuklar gecelikle koştular sokağa. Bekçibaşının evinin önündeki dökme demir levhaya vurmaya başlamışlardı. Dan, dan, dan… Hiç ara vermeden duyulan bu sesler insanın yüreğine batıyordu sanki, bir soğukluk düşürüyordu içine. Yaşlı kadınlar tasvirlerini almış, öyle çıkmışlardı dışarı. Koyunları, buzağıları, sığırları sokağa çıkarıyorlar; sandıkları, koyun postlarını, fıçıları dışarı taşıyorlardı. Çifte attığı, atları yaraladığı için sürüye katmadıkları yağız aygır özgürlüğüne kavuşunca ayaklarını yere vurarak, kişneyerek şöyle bir gidip geldi köyün öbür başına, bir kez daha gitti geldi, sonra ansızın durdu arabasının yanında, arabasını çiftelemeye başladı.

Irmağın ötesinde kilisede de çan çalmaya başlamışlardı.

Yanan evlerin çevresi çok sıcaktı, öylesine aydınlıktı ki, yerde her ot açık seçik görünüyordu. Evden çıkarmaya başarabildikleri sandıkların birinin üstünde Semyon oturuyordu. Koca burunlu, kızıl saçlı bir köylüydü. Kasketini kulaklarına kadar geçirmişti üzerinde ceket vardı. Karısı yere yüzükoyun uzanmış, kendinden geçmiş bir durumda inliyordu. Alman masallarındaki gömü bekçilerine benzeyen uzun sakallı, ufak tefek, seksenlik bir ihtiyar –bu köyden değildi ama, yangının onu yakından ilgilendirdiği belliydi– şapkasız, elinde beyaz bir bohçayla dolaşıp duruyordu ortalarda. Alevlerin ışığı yansıyordu çıplak başında. Bir çingene gibi

esmer, siyah saçlı muhtar Antip Sedelnikov elinde bir baltayla yaklaştı yanan eve, nedendir bilinmez, birbiri ardından parçaladı pencereleri, sonra dış kapıya girişti.

— Hey kadınlar, su getirin! –diye bağırıyordu.–

Tulumbayı getirin hey! Çabuk olun!

Daha demin meyhanede kafa çeken köylüler şimdi yangın tulumbasını sırtlamışlardı. Hepsi zil zurna sarhoştu, ikide bir tökezliyor, düşüyorlardı; hepsi de ağlamaklıydı, gözleri dolu doluydu.

Muhtar –o da sarhoştu– bağırıyordu:

— Su getirin kızlar! Durmayın hadi, koşun!

Köylü kadınlar, kızlar yamacın dibindeki kaynağa koşuyorlar, su dolu kovaları, kazanları getirip tulumbaya boşaltıyor, gene koşarak su getirmeye gidiyorlardı. Olga da, Mariya da, Saşa da, Motka da taşıyorlardı. Yaşlı kadınlarla küçük çocuklar tulumbayı çalıştırıyorlardı. Hortum fıslıyor, muhtar onu bir kapıya, bir pencerelere doğrulturken parmağıyla ağzını kapadıkça fıslamasını daha da arttırıyordu.

Sesler duyuluyordu sağdan soldan:

— Aferin Antip! Hadi göreyim seni!

Antip hole, ateşin içine girmiş, oradan bağırıyordu:

— Daha hızlı, daha hızlı! Dayanın din kardeşlerim, böyle kara bir günde durulmaz!

Erkekler bir şey yapmadan dikiliyor, ateşe bakıyorlardı. Hiçbiri ne yapacağını bilemiyordu, boş boş bakıyorlardı. Oysa her yanda ekin tınazları, kuru ot yığınları, samanlıklar, odunluklar vardı. Kiryak ile ihtiyar babası Osip de dikilenler arasındaydı. İkisi de çakırkeyifti. İhtiyar, bir şeyler yapmadığı için kendini temize çıkarmak amacıyla, yerde yatan kadına,

— Ne diye paralıyorsun kendini kız kardeşim? –diyordu.– Geri gelmez artık evin.

Semyon, kâh birine, kâh öbürüne dönerek, evinin niçin yandığını anlatıyordu:

— Elinde bohça olan şu ihtiyar var ya, General Jukov'un uşaklarındandır… Toprağı bol olsun, generalimizin yanında aşçıydı. Akşam geldi, "Bu gece sizde kalayım…" dedi. Birer bardakçık içtik tabii… Bizim kocakarı konuğa çay hazırlamak için semaveri yaktı. Uğursuz bir saatte hole çıkarmış olacak ki, borusundan çatıya sıçradı ateş, samanları tutuşturdu. Az kalsın bizler de yanıyorduk. İhtiyarın şapkası da yandı bu arada, büyük günah!

Durmadan vuruyorlardı dökme demir levhaya, ırmağın ötesindeki kilisede de çan çalıyorlardı. Olga –ışık içinde, soluk soluğa– alevlerin ışığı altında renkleri kızıllaşmış koyunlara, dumanların içinde uçuşan pembeleşmiş güvercinlere bakarak bir aşağı bir yukarı koşup duruyordu. Bu sesler ruhuna sivri dikenler gibi saplanıyormuş, bu yangın hiç sönmeyecekmiş, Saşa kaybolmuş gibi geliyordu ona… Yanan evin tavanı gürültüyle çökünce, artık bütün köyün yüzde yüz yanıp kül olacağını düşündü. Bir bitkinlik çöktü üzerine, su taşıyacak gücü kalmamıştı artık. Yamacın başında kovaları yanına koyup yere oturdu. Yanında da, daha aşağılarda da kadınlar oturmuş ölü arkasından ağlıyorlarmış gibi ağlıyorlardı.

Karşıdan, beyin çiftliğinden iki arabayla kâhyalar, işçiler geldiler. Beraberlerinde bir de tulumba getirmişlerdi. Düğmesiz asker ceketi giyen çok genç bir yüksek okul öğrencisi de atla gelmişti. Baltalar işliyordu durmadan. Alevler içindeki evin kütüklerden yapılmış duvarına bir merdiven dayadılar. Aynı anda beş kişi çıktı üzerine, en önde yüksek okul öğrencisi vardı. Yüzü kıpkırmızıydı; söndürme işlerine alışıktı sanki. Kütükleri söküyorlar, ahırı, çiti, en yakındaki tınazı parçalayıp uzağa taşıyorlardı.

Kalabalık arasından öfkeli sesler yükseldi birden:

— Kırmayın hey! Engel olun şunlara!

Kiryak, karşıdan gelenlerin her şeyi kırıp parçalamalarına engel olmak istiyormuş gibi, kararlı bir tavırla yürüdü

evin yanına, ama işçilerden biri tutup geri çevirdi onu, ensesine de bir tokat patlattı. Kahkahalar duyuldu, işçi bir tokat daha patlattı, Kiryak yere düştü, emekleyerek geri, kalabalığın yanına döndü.

Karşıdan –yüksek okul öğrencisinin kız kardeşleri olsa gerek– ikisi de güzel, şapkalı kız gelmişti. Uzakta duruyor, yangına bakıyorlardı. Evden söküp uzağa götürülen kütükler yanmıyorlardı artık, ama çok tütüyorlardı. Hortum öğrencinin elindeydi, suyu bir bu kütüklere, bir köylülerin üzerine, bir su taşıyan kadınlara tutuyordu.

Kızlar sitemli, endişeli bağırıyorlardı ona:

— Jorj! Jorj!

Sonunda sönmüştü yangın. Ortalığın aydınlandığını, herkesin yüzünün soluk, biraz koyu olduğunu –gökyüzünde son yıldızların da teker teker söndüğü sabahın erken saatlerinde hep böyle gelir insana– ancak dağılmaya başladıklarında fark edebilmişlerdi. Dağılırken General Jukov'un aşçısından, yanan şapkasından söz ederek gülüşüyorlardı. Yangıncılık oynamak istiyorlardı şimdi, yangının bu kadar çabuk söndüğüne sanki üzülüyorlardı bile.

Olga yüksek okul öğrencisine,

— Çok iyi söndürdünüz bey –dedi.– Siz bizim orada, Moskova'da olacaksınız ki, işe yarayasınız: Her Allahın günü yangın çıkar orada.

Kızlardan biri.

— A, siz Moskovalı mısınız? –diye sordu.

— Evet efendim. Kocam "Slav Pazarı"nda çalışıyordu.

Olga, yanına sokulmuş, soğuktan büzülmüş Saşa'yı göstererek ekledi:

— Bu da kızım. O da Moskovalıdır. Kızlar yüksek sesle okul öğrencisine Fransızca bir şeyler söylediler, o da çıkarıp bir yirmi kapiklik verdi Saşa'ya. İhtiyar Osip'in gözünden kaçmamıştı bu. Birden bir umut ışığı aydınlattı yüzünü. Yüksek okul öğrencisinin yanına sokulup,

— Şükürler olsun ki, rüzgâr yoktu beyefendi –dedi,– yoksa bir saat sürmez, yanıp kül olurdu köy,

Sesini alçaltarak mahcup, ekledi:

— Beyefendilerin yüce gönüllülüklerine diyecek yoktur. Sabah ayazı çok keskin, içimi birazcık ısıtsam ne iyi olurdu… yarım şişe parası lütfeder miydiler acaba beyefendiler?..

Vermediler ona para, o da derin bir göğüs geçirdi, ağır adımlarla eve yürüdü. Olga yamacın başına gitti, orada durdu, iki arabanın ırmağı sığ yerinden geçişini, genç kızlarla yüksek okul öğrencisinin çayırda yürüyüşlerini izledi. Karşıda bir kupa arabası bekliyordu onları. Olga eve döndüğünde olanları heyecanla anlattı kocasına.

— Ne iyi insanlardı! Çok da güzeldiler! Hele kızlar birer melekti!

Fekla uykulu, canı sıkkın.

— Gebersin hepsi! –diye söylendi.

## 6

Mariya mutsuz sayardı kendini, ölmeyi çok istediğini söylerdi; Fekla ise tersine, hoşlanıyordu bu yaşamdan. Yoksulluk da, pislik de, sonu gelmeyen küfürler de onun sevdiği şeylerdi. Hiç ayırım yapmadan, önüne konan her şeyi yerdi. Nerede, neyin üzerinde olursa olsun, uyurdu. Bulaşık sularını aşağı inmeden, merdiven başından döker, avludaki su birikintilerinde yalınayak bata çıka dolaşırdı. Daha ilk günden Olga ile Nikolay'dan –bu yaşamı beğenmedikleri için– nefret etmeye başlamıştı. Alaylı alaylı gülerek,

— Göreceğiz ne yiyeceğinizi burada, Moskovalı sayın soylular! –diyordu.– Göreceğiz!

Eylülün başlarında bir sabah Fekla aşağıdan iki kova su getirdi. Soğuktan al aldı yanakları, sağlıklıydı, güzeldi. Mariya ile Olga masada oturmuş, çay içiyorlardı.

Fekla alaylı,

— Oh oh, gelsin bol şekerli çaylar!.. –diye söylendi.

Kovaları yere koyarken ekledi:

— Hanımefendilere bakındı! Her gün çay içmeyi âdet edindiler. (Öfkeli öfkeli baktı Olga'ya.) Dikkat et de çayla şişip patlamayasın! Moskovalarda sürte sürte gebeşin suratında meymenet kalmamış!

Kovaları bağladığı sopayı savurdu. Olga'nın omuzun öyle bir indirdi ki, iki elti dehşet içinde ellerini çırparak,

— Ah anam –diye mırıldandılar.

Sonra çamaşır yıkamaya ırmağa gitti Fekla. Yol boyunca bağıra bağıra küfretti durdu. Sesi ta evden duyuluyordu.

Hava karardı. Uzun bir sonbahar akşamı başladı. İçerde ipek sarıyorlardı; Fekla'dan başka herkes sarıyordu: Karşı köye gitmişti Fekla. İpeği en yakın atölyeden getiriyorlardı, bütün aile biraz –haftada yirmi kapik– kazanıyordu bu işten.

İpek sararken,

— Beylerin zamanında daha iyiydi durumumuz –diyordu ihtiyar– Çalışmanın da, yemenin de, uyumanın da bir zamanı, sırası vardı. Soframızda öğleyin pancar çorbası da olurdu, pilav da. Akşam gene pancar çorbası, gene pilav… Hıyardı, lahanaydı, istediğin kadar vardı, ye yiyebildiğin kadar. Sertlik de şimdikinden çoktu. Herkes bilirdi haddini.

İsli yanan, soluk bir kandil aydınlatıyordu odayı. Birisi kandilin önüne geçip de büyük bir gölge pencereye düştüğünde dışarıda parlak bir ay ışığının olduğu anlaşılıyordu. İhtiyar Osip tane tane konuşarak özgürlüğe kavuşmadan önceki yaşantılarından, şimdi yaşamın böylesine sıkıcı, yoksul olduğu buralarda o zamanlar tazılarla, cins av köpekleriyle ava çıkıldığından, sürek avı sırasında köylülere votka dağıtıldığından, arabaların Moskova'ya, beylerin çocuklarına av eti götürdüklerinden, kötülerin kırbaçla cezalandırıldıklarından ya da beyin Tvers ilindeki babadan kalma çiftliğine sürüldüklerinden, iyilerin ise mükâfatlandırıldıkların-

dan söz ediyordu. Kocakarı da bir şeyler anlatıyordu. Her şeyi, kesinlikle her şeyi anımsıyordu. İyi yürekli, dini bütün bir kadın olan hanımından söz ediyordu. Ayyaş, ahlaksız bir kocası varmış hanımının; kızları da bir tuhaf kocalara varmışlar. Biri bir sarhoşla, biri bir bakkalla evlenmiş, öbürünü de kaçırmışlar (o zamanlar kız olan kocakarı da yardım etmiş bu işe), ama bir zaman sonra kızlar da, anneleri de üzüntüden ölmüş. Bunları anımsayınca kocakarı da ağlamaya başlamıştı.

Birden kapı çalındı, herkes irkildi.

— Osip Amca, izin ver de konuğun olayım bu gece.

General Jukov'un aşçısı, şapkası yanan, dazlak kafalı, ufak tefek ihtiyar girmişti kapıdan. Bir kenara ilişti, anlatılanları bir süre dinledi, sonra o da karıştı söze, bazı şeyler anlattı. Nikolay sobanın kenarından bacaklarını sarkıtmış oturuyor, dinliyordu. Beyler zamanındaki yemekleri soruyordu hep. Köftelerden, pirzolalardan, çeşit çeşit çorbalardan, salçalardan söz ettiler, sonra aşçı –o da çok iyi anımsıyordu her şeyi– şimdi olmayan yemeklerin adlarını saydı; sözgelimi, eskiden öküz gözünden yapılan "sabah uyanınca" diye bir yemek varmış.

Nikolay,

— Peki mareşal pirzolası yapıyorlar mıydı o zaman? –diye sordu.

— Hayır.

Sitemli sitemli salladı başını Nikolay,

— Oh, oh, aşçıya bak hele!.. –dedi.

Kızlar –bazıları yatıyor, bazıları oturuyordu sobanın üzerinde– gözlerini kırpmadan bakıyorlardı aşağıya. Tasvirlerde çizili bulutlardaki melekler kadar çoktular sanki. Anlatılanlardan hoşlanıyorlardı. Kâh heyecandan, kâh korkudan iç çekiyor, ürperiyor, bembeyaz kesiliyorlardı. Herkesten daha ilginç şeyler anlatan kocakarıyı ise soluk almadan, kıpırdamaya korkarak dinliyorlardı.

Sonunda sessizce yattı herkes. Anlatılanların heyecanlandırdığı, telaşlandırdığı ihtiyarlar gençliğin ne güzel bir şey olduğunu, –nasıl geçmiş olursa olsun– gençliğinden insanın belleğinde yalnızca canlı, sevinç dolu, duygulu bir şeyin kaldığını; artık hiç de uzaklarında olmayan ölümün ne kadar yakınlarına sokulduğunu –en iyisi hiç getirmemekti bunu akla!– düşünüyorlardı. Kandil sönmüştü. Karanlık da, ayın keskin bir biçimde aydınlattığı iki pencere de, sessizlik de, beşiğin gıcırtısı da nedense yalnızca, yaşamın artık gerilerde kaldığını, onun artık asla geri gelmeyeceğini düşünmeye zorluyordu Osip'i… Tam uykuya dalarken, kendinden geçerken, birden sanki biri, omzuna dokuyordu ya da yüzüne üflüyordu… kaçırıyordu uykusu, külçe gibi hissediyordu bedenini, gene ölüme ilişkin düşünceler dolduruyordu kafasının içini; öbür yana dönüyordu, ölümü unutuyordu artık, bu kez eksikler üzerine, hayvanların yemi üzerine, unun pahalılandığı üzerine düşünceler dolaşmaya başlıyordu kafasının içinde. Biraz sonra gene yaşamın geçtiğini, onun bir daha geri getirilemeyeceğini anımsıyordu…

— Oh Tanrım! –diye içini çekti aşçı.

Biri hafifçe tıklattı pencereyi. Fekla gelmişti galiba. Olga kalktı, esneyerek, bir dua mırıldanarak açtı kapıyı, sonra holde sürgüyü çekti. Ama giren olmadı kapıdan, ancak soğuk hava doldu içeri, ay daha da aydınlattı evin içini. Açık kapıdan sessiz, bomboş sokak da, gökyüzünde ağır ağır kayan ay da görünüyordu.

— Kim o? –diye seslendi Olga.

— Ben. Benim.

Kapının hemen yanında, duvara iyice sokulmuş, Fekla duruyordu. Çırılçıplaktı. Soğuktan titriyordu, dişleri birbirine vuruyordu, ayın parlak ışığı altında uçuk benizli, güzel, tuhaf görünüyordu. Üzerindeki gölgeler, cildinde ay ışığının parıltısı keskin bir biçimde çarpıyordu göze; özellikle siyah kaşları ile diri göğüsleri belirgindi.

— Namussuzlar soydular, böyle yola koydular beni… –diye mırıldandı.– Çıplak… anamdan doğduğum gibi geldim buraya. Bir şeyler getir bana.

Olga,

— İçeri gir –dedi.

O da titremeye başlamıştı. Fekla,

— İhtiyarlar böyle görmesinler beni –diye fısıldadı.

Gerçekten de huylanmaya, homurdanmaya başlamıştı kocakarı; ihtiyar da "Kim var orada?" diye seslenmişti. Kendi gömleği ile etekliğini getirdi Olga, Fekla'yı giydirdi, sonra birlikte sessizce, kapıları çarpmamaya çalışarak girdiler içeri.

Kocakarı, gelenin kim olduğunu anlayınca öfkeli,

— Sen misin rezil? –diye söylendi.– Geberesice gece kuşu…

Olga, Fekla'nın üstünü örterken,

— Bir şey yok, bir şey yok –diye mırıldandı,– hadi yat uyu iki gözüm.

Gene kesildi sesler.

Evde hiç kimse rahat uyuyamazdı. Herkesin uyumasına her zaman sinir bozucu, bir türlü kurtulamadığı bir şey engel olurdu: İhtiyarı sırt ağrısı uyutmazdı, kocakarıyı iş telaşı ile içindeki öfke, Mariya'yı korku, çocukları kaşıntı ile açlık. Şimdi de öyleydi: Bir o yana bir bu yana dönüp duruyor, sayıklıyor, sık sık su içmeye kalkıyorlardı.

Birden kaba bir sesle hüngür hüngür ağlamaya başladı Fekla, ama hemen tuttu kendini, hıçkırıkları seyrekleşti, giderek daha alçak sesle, derinden hıçkırıyordu, sonunda duyulmaz oldu sesi. Arada bir, ırmağın ötesinde saatin vurduğu duyuluyordu. Ne var ki, bir tuhaf vuruyordu nedense. Önce beşi vurmuştu, sonra üçü…

— Oh Tanrım! –diye iç çekti aşçı.

Pencerelere bakıp dışarıda hâlâ ayın mı parladığını, yoksa ortalığın mı aydınlandığını kestirmek güçtü. Mariya kalktı, dışarı çıktı. Onun avluda ineği sağdığı, hayvana

"Du–ur yavrum!" dediği duyuluyordu. Kocakarı da çıktı. Evin içi karanlıktı hâlâ, ama her şey görünüyordu.

Bütün gece gözünü kırpmayan Nikolay bir ara indi sobanın üzerinden. Yeşil sandıktan frakını aldı, giydi, pencerenin önüne gidip kollarını, arkadan eteğini çekeleyerek düzeltti sağını solunu, gülümsedi. Sonra dikkatle çıkardı onu, sandığa koydu gene, sobanın üzerine çıkıp yattı.

Mariya döndü, sobayı yakmaya koyuldu. Uykusunun daha iyice açılmadığı, şimdi yürürken yavaş yavaş kendine geldiği belliydi. Belki de bir düş görmüş ya da dün geceki konuşmaları anımsamıştı; sobanın önünde tatlı tatlı gülümsedi çünkü,

— Aman… boş ver! –diye mırıldandı kendi kendine.

## 7

Bey –bölge polis komiserine bey diyorlardı köyde– gelmişti. Ne zaman, niçin geleceği bir hafta öncesinden öğrenilirdi zaten. Topu topu kırk ev vardı Jukovo'da, ama vergi borçlarıyla bölge yönetiminin alacakları iki bin rubleden fazla birikmişti.

Meyhaneye indi komiser. İki bardak çay içti orada, sonra yaya olarak muhtarın evine gitti. Borçlular evin önünde topluca bekliyorlardı onu. Muhtar Antip Sedelnikov, henüz genç olmasına karşın –otuz bir otuz iki yaşlarındaydı– çok sert bir muhtardı, kendi de yoksul olduğu, vergisini zamanında veremediği halde, her zaman devlet görevlilerinin yanını tutardı. Muhtarlık etmekten pek hoşlandığı, sertlikten başka bir biçimde gösteremediği otoritesini sevdiği belliydi. Köy yönetim kurulunda herkes korkardı ondan, sözünü dinlerdi; kimi zaman sokakta ya da meyhanede bir sarhoşun üzerine atılırdı ansızın, ellerini arkasından bağlayıp nezarethaneye atardı; bir gün de, köy yönetim kurulu toplantısına Osip'in yerine gelen kocakarıyı, konuşmasını bilmiyor diye atmıştı nezarethaneye. Bir gün bir gece tutmuştu onu orada. Kentte hiç

bulunmamıştı, kitap da okumazdı, ama nereden öğrenmişse, derin anlamlı birtakım sözcükler öğrenmişti, konuşurken onları kullanırdı hep, köylüler de –ne dediğini çoğu zaman anlamadıkları halde– bunun için saygı duyuyorlardı ona.

Osip elinde vergi defteriyle muhtarın evine girdiğinde, uzun favorilerine ak düşmüş, zayıf, yaşlı bölge polis komiseri –gri bir ceket vardı üzerinde– holde, köşedeki masada oturuyor, bir şeyler yazıyordu. Evin içi tertemizdi, duvarlarda dergilerden kesilmiş resimler vardı, en göze çarpan yerde, tasvir dolabının yanında da eski Bulgar prensi Battenberg'in portresi asılıydı. Masanın hemen yanında Antip Sedelnikov, ellerini göğsünün üzerinde çapraz kavuşturmuş, ayakta duruyordu. Sıra Osip'e gelince muhtar,

— Bunun yüz on dokuz ruble borcu var ekselansları –dedi.– Kutsal haftadan önce bir ruble vermişti, o zamandan beri bir kapik verdiği yok.

Başını kaldırıp Osip'e baktı komiser,

— Neden böyle yapıyorsun kardeşim? –diye sordu. Osip heyecanlanarak,

— Büyüklüğünüzü gösterin ekselansları –diye başladı,– izin verin anlatayım. Lutero'nun beyi bu yıl çağırdı beni, "Osip," dedi, "samanını bana sat…" Neden satmayacaktım samanımı? Satılacak yüz bağ samanım vardı zaten, bizim kadınlar tek saman çöpü bırakmamışlardı tarlalarda. Eh pazarlık ettik… Alan razı, satan razı…

Muhtardan yakınmaya başlamıştı. Onların tanıklık etmelerini istiyormuş gibi arada bir de dönüp köylülere bakıyordu. Yüzü kızarmış, boncuk boncuk terlemişti. Bakışları sertti, nefret doluydu.

Komiser,

— Bütün bunları neden anlatıyorsun bana? –dedi.– Ben sana… vergini niçin vermediğini soruyorum. Hiçbiriniz vermiyorsunuz verginizi, yukarıdan da beni sıkıştırıyorlar.

— Gücüm yok efendim!

Muhtar girdi araya:

— Yalan söylüyor ekselansları. Bu Çikildeyevler gerçekten çok pis, yalancı insanlardır; ailece öyledirler. İstediğinize sorun. Vergilerini vermemelerinin tek nedeni votkadır. Hepsi rezildir bunların.

Komiser bir şeyler yazdı önündeki deftere, sonra Osip'e döndü, su istiyormuş gibi sakin,

— Defol! –dedi.

Biraz sonra kalktı komiser; ucuz çeşidinden yaylısına binişinden de, öksürüşünden de, zayıf uzun sırtından da onun Osip'i de, muhtarı da, Jukovoluların vergi borçlarını da çoktan unuttuğu, kişisel bir düşündüğü belliydi.

Bölge polis komiseri daha bir versta yol gitmemişti ki, Antip Sedelnikov Çikildeyevlerin evinden semaverlerini almış götürüyor, kocakarı da arkasından koşuyor, cırlak sesiyle yırtınırcasına bağırıyordu:

— Vermeyiz sana onu! Vermeyiz şeytan dölü!

Antip geniş adımlarla çabuk çabuk yürüyor; kamburu çıkmış, öfkeden kudurmuş kocakarı da soluk soluğa, düşe kalka yetişmeye çalışıyordu ona. Başörtüsü omuzlarına kaymış, maviye çalan ak saçları rüzgârda uçuşuyordu. Birden durdu, gerçek bir başkaldırmış gibi göğsünü yumruklamaya, daha da yüksek sesle, hüngür hüngür ağlıyormuş gibi bağırmaya başladı:

— Ey din kardeşlerim, Tanrı'ya inananlar! Bu ne rezalettir dostlarım? Bu yapılır mı bir insana? Bu kadarı da olur mu komşular, yardım edin!

Muhtar sert,

— Kadın, kadın, aklını başına topla! –dedi.

Çikildeyevlerin evinde semaversiz yaşam büsbütün çekilmez olmuştu. Evin onurunu birden alıp götürmüşler gibi horlayıcı, küçük düşürücü bir şey vardı bu eksiklikte. Muhtar masayı, sandalyelerin, çömleklerin hepsini alıp götürseydi bu denli boşluk olmazdı evin içinde. Kocakarı bağırıp ça-

ğırıyor, Mariya ağlıyor, ona bakarak kızlar da ağlıyordu. Nikolay da susuyordu. Annesi severdi onu, acırdı ona, ama şimdi unutmuştu her şeyi. Birden küfürler ederek, ağzına geleni sayıp dökerek saldırdı oğlunun üzerine, yüzüne rastgele indirmeye başladı yumrukları. Bağırarak bütün suçun onda olduğunu söylüyordu. Öyle ya, mektuplarında "Slav Pazarı"nda çalıştığını yazarak övünürken, niçin o kadar az para –ayda elli ruble– yollamıştı onlara? Niçin gelmişti buraya? Hem de ailesiyle! Ölürse hangi parayla gömeceklerdi onu?..

Nikolay'ın da, Olga'nın da, Saşa'nın da acınacak durumları vardı.

Göğüs geçirdi ihtiyar, şapkasını aldı, muhtara gitti. Hava kararmıştı. Antip Sedelnikov yanaklarını şişirmiş, bir şeyler lehimliyordu sobanın yanında. Kömür kokuyordu. Çikildeyevlerin çocuklarından hiç de iyi durumda olmayan sıska, kir pas içinde çocukları yerlerde sürünüyorlardı. Büyük karınlı, çilli yüzlü, çirkin karısı ipek sarıyordu. Zavallı, mutsuz bir aileydi bu. Yalnızca Antip genç, güzeldi içlerinde. Masanın üzerinde yan yana beş semaver duruyordu. Osip, Battenberg'in portresine bakarak haç çıkardıktan sonra,

— Antip, büyüklüğünü göster, ver şu semaveri! –dedi.– İsa'nın başı için!

— Üç ruble getir, öyle.

— Meteliğim yok!

Yanaklarını şişirdi Antip, semaverlerde yansıyarak çıtırdamaya başladı ateş. İhtiyar, şapkasını ellerinin arasında ezerek, bir an düşündükten sonra,

— Ver! –dedi.

Zaten esmer olan muhtar şimdi kapkara görünüyor, bir büyücüye benziyordu. Osip'e döndü, çabuk çabuk konuşarak, sertçe,

— Bu konuda yetkili kişi köy yönetim kurulu başkanıdır –dedi.– Ayın yirmi altısındaki toplantıda yazılı ya da sözlü olarak bildirebilirsin şikâyetini.

Muhtarın söylediğinden bir şey anlamamıştı Osip, ama yeterli buldu bunu, eve döndü.

On gün sonra gene geldi bölge polis komiseri, bir saat kaldı, gitti. Soğuktu havalar, sürekli rüzgâr esiyordu. Irmak çoktan donmuştu, ama kar bir türlü yağmıyordu, yollar açılmadığı için sıkıntı çekiyordu köylüler. Bir bayram günü biraz oturmak, çene çalmak için Osip'e gelmişti komşuları. Çalışmak günah olduğu, bu yüzden de ışık yakmadıkları için karanlıkta oturuyorlardı. Oldukça tatsız birtakım haberler vardı. Vergi borçlarını ödemeye zorlamak için birkaç evden tavukları alıp götürmüş, bölge yönetim merkezine yollamışlardı. Orada onlara yem veren olmadığı için açlıktan ölmüştü hayvanlar. Koyunları da toplamışlardı. Yolda, bacakları bağlı olarak her köyde birinden indirip başka bir arabaya yükledikleri için biri ölmüştü. Bu işte kimin suçlu olduğunu konuşuyorlardı şimdi.

— Köy yönetim kuruludur suçlu olan! –diyordu Osip.– Başka kim olacak?

— Öyle.

Köy yönetim kurulunun ne demek olduğunu hiçbiri bilmediği halde, her şeyde onu suçlu bulurlardı. Vergilerin düzenli ödenmemesinde de, köylünün ezilmesinde de, ekinin iyi olmamasında da… Atölyeleri, dükkânları, hanları olan varlıklı köylülerin, köy yönetim kurulu toplantılarına katılıp durumdan hoşnut kalmadıkları, sonra atölyelerinde, meyhanelerinde köy yönetim kuruluna küfretmeye başladıkları günlerden beri alışılagelmiş bir durumdu bu.

Tanrı'nın kar vermediğinden söz ettiler bir süre. Odun taşımak gerekti, oysa yollar değil arabaların gitmesi, yürümek için bile elverişli değildi. Eskiden –on beş, yirmi yıl önce– Jukovo'da, o zamanlar her ihtiyarın kafasının içinde bazı sırlar saklıymış, bir şeyler biliyormuş, bekliyormuş gibi bir tavrı olurdu; altın mühürlü belgelerden, bazı şeylerin paylaştırılmasından, yeni yeni yerlerden, gömülerden söz ederler,

birtakım şeyleri üstü kapalı geçerlerdi; şimdiyse Jukovolula-rın hiçbirinin bir sırrı yoktu, hepsinin yaşamı apaçık orta-daydı, biri öbürünün nasıl yaşadığını görüyordu. Ancak yokluktan, hayvan yemlerinden, karın yağmadığından söz edebiliyorlardı…

Birkaç dakika sustular. Sonra tavukları, koyunları anım-sadılar gene, kimin suçlu olduğunu yeni baştan konuşmaya başladılar.

Osip canı sıkkın,

— Köy yönetim kurulu tabii! –dedi.– Başka kim olacak!

## 8

Jukovo'nun bağlı olduğu kilise altı versta uzakta, Koso-gorov'daydı; ancak gerektiğinde –vaftiz, nikâh ya da cenaze törenleri için– giderdi oraya köylü; dua etmeye ise ırmağın öbür yanındaki kiliseye gidiyorlardı. Bayramlarda, hava gü-zelse kızlar bayramlıklarını giyer, hep birlikte ayine giderler-di. Onların kırmızılı, sarılı, yeşilli giysiler içinde çayırı geçiş-lerini seyretmek haz verirdi insana. Kötü havalardaysa evde hepsi otururdu. Günah çıkartmayı da köyün bağlı olduğu kilisede yapıyorlardı. Kutsal haftada papaz boynunda haçıy-la evleri bir bir dolaşır, büyük oruçta günah çıkartamayan-lardan on beşer kapik toplardı.

Tanrı'ya inanmazdı Osip, onu aklına hemen hiç getirme-diği için inanmazdı. Doğaüstü bir varlığın olduğunu kabul eder, ama bunun yalnızca kadınları ilgilendiren bir şey ol-duğunu düşünür; yanında dinden ya da bir mucizeden söz edi-lirken ona bir şey sorduklarında da başını kaşıyarak isteksiz,

— Kim bilir! –derdi.

Kocakarı inanıyordu, ama bulanık bir inançtı onunki; kafasının içinde her şey birbirine karışmıştı. Günahlar, ölüm, ruhun kurtuluşu üzerine düşünmeye başladığında hemen yoksulluğu ile sıkıntıları üzerine düşünceler üste çıkıyorlardı. Çok geçmeden unutuveriyordu neyi düşündüğünü. Bildiği

dualardan hiçbiri kalmamıştı aklında. Genellikle akşamları, yatağa girmeden önce tasvirin önünde duruyor,

— Kazanlı Meryem Ana, Smolenskli Meryem Ana… –diye mırıldanıyordu.

Mariya ile Fekla dua eder, ayinlere gider, her yıl günah çıkartırlar, ama bütün bunlardan bir şey anlamazlardı. Çocuklarına hiç dua öğretmemişlerdi, Tanrı'dan hiç söz etmemişlerdi onlara, din bilgisi de vermemişlerdi, yalnızca oruç zamanında etli sütlü yemelerini yasaklamışlardı o kadar. Köyde öteki ailelerde de aşağı yukarı aynıydı durum: İnanan, neye inandığını anlayan çok azdı. Öte yandan Kutsal Kitap'a karşı hepsinin derin bir sevgisi, saygısı vardı; ama kitapları yoktu, onu okuyacak, onlara anlatacak kimseleri de. Arada bir onlara İncil okuduğu için derin bir saygı duyuyorlardı Olga'ya. Ona da, Saşa'ya da "siz" diyorlardı.

Kiliselerde düzenlenen törenlere, ayinlere katılmak için Olga sık sık komşu köylere, iki manastır ile yirmi yedi kilisesi olan il merkezine gidiyordu. Çok dalgın olmuştu son zamanlarda, ayinlere giderken bütünüyle unutuyordu ailesini, bir kocası, bir kızı olduğunu ancak eve dönerken anımsıyordu; mutlu bir gülümseme aydınlatıyordu yüzünü,

— Tanrı'ya şükürler olsun! –diye mırıldanıyordu.

Köydeki durumu çirkin buluyordu, üzülüyordu. İlya gününde içiyorlar, Uspen gününde içiyorlar, haç bayramında gene içiyorlardı. Kış başı gününde köyün bağlı olduğu kilisenin haç bayramı vardı. Bu fırsattan yararlanarak erkekler üç gün üç gece içtiler. Köyün ortak parası elli rubleyi içkiye verdiler, sonra ev ev dolaşıp votka parası dilendiler. Bayramın birinci günü bir koyun kestiler Çikildeyevlerde; sabah, öğle, akşam onu yediler, herkes doyasıya yedi, sonra gece çocuklar kalkıp gene yediler. Bayramın üçüncü günü de zil zurna sarhoştu Kiryak; her şeyini –şapkasını, çizmelerini bile– vermişti içkiye; Mariya'yı öyle dövdü ki bir seferinde, başından aşağı su dökerek ayıltabildiler kadıncağızı. Sonra utandı herkes yaptığından, tiksindi.

Bununla birlikte, Jukovo'da –bu Uşakeli'nde–gerçek bir dinsel tören olmuştu. Ağustosta, Canveren tasvirinin bütün ilde köy köy dolaştırıldığı günlerde olmuştu bu tören. Tasvirin Jukovo'da beklendiği gün hava durgun, kapalıydı. Bayramlıklarını giymiş kızlar daha sabahtan gitmişlerdi tasviri karşılamaya; akşam ağır ağır yürüyerek, ilahiler okuyarak getirmişlerdi onu. O sırada ırmağın karşısında kilisede durmadan çan çalıyordu. Jukovoluların ve başka köylerden gelenlerin oluşturduğu büyük bir kalabalık tıkamıştı sokağı; gürültü, toz, kalabalık… İhtiyar Osip de, kocakarı da, Kiryak da kollarını tasvire doğru uzatıyor, gözlerini kırpmadan bakıyorlardı ona, ağlıyorlardı.

— Koruyucumuz, anamız! –diyorlardı.– Anamız!

Yeryüzü ile gökyüzü arasının boş olmadığını, zenginlerle güçlülerin henüz her şeyi ellerine almadıklarını; ezilmekten, kölelikten, bu dayanılmaz yokluktan, amansız votkadan onları kurtarabilecek bir şeyin hâlâ var olduğunu anlamışlardı sanki.

Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu Mariya:

— Koruyucumuz, anamız! Anamız!

Ama törenden sonra alıp götürdüler tasviri, her şey eskiye döndü. Meyhaneden sarhoş naraları gelmeye başladı gene.

Zenginleştikleri ölçüde Tanrı'ya, ruhun kurtuluşuna olan inançlarını yitiren; ancak bu dünyadaki yaşamlarının sonu karşısında korktuklarından, ne olur ne olmaz diyerek mum adayan, ayinlere giden zengin köylüler korkuyorlardı ölümden. Yoksul köylülerin korktukları yoktu ölümden. İhtiyarla kocakarıya yüzlerine karşı, artık fazla yaşadıklarını, ölme zamanlarının çoktan geldiğini söylüyorlardı. Onlar da ses çıkarmıyorlardı. Nikolay'ın yanında Fekla'ya, Nikolay ölünce Denis'in askerliğinin düşeceğini, kocasını geri yollayacaklarını söylemekten çekinmiyorlardı. Mariya ise ölümden korkmadığı gibi, onun hanidir gelip kocasını almamasına üzülüyordu; çocukları öldüğü zaman da sevinmişti.

Ölümden korkmuyorlardı ama, hastalıklara karşı aşırı bir korkuları vardı. Önemsiz bir rahatsızlık –bir mide bozukluğu, hafif bir üşütme– kocakarının çıkıp sobanın üstüne uzanmasına, sıkı sıkı örtünmesine, yüksek sesle "Ö–lü–yo–rum! Ö–lü–yo–rum!" diye inlemeye başlamasına yetiyordu. O zaman ihtiyar hemen papaza koşuyordu kocakarıya kutsal şarapla ekmek veriyorlar, bedenine kutsal yağ sürüyorlardı. Soğuk algınlığından, barsak solucanlarından, mide şişkinliklerinden söz ediyorlardı sık sık. En çok üşütmekten korkuyorlardı, bu yüzden de yazın bile kalın giyiniyorlar, sobayı yakıyorlardı. Kocakarı doktora gitmeyi çok sever, sık sık soluğu hastanede alırdı. Hastanede yetmiş değil, elli sekiz yaşında olduğunu söylerdi. Gerçek yaşını öğrenirse, doktorun onu muayene etmeyeceğinden, artık iyi olmaya çalışacak değil, oturup ölümü bekleyecek yaşta olduğunu söyleyeceğinden korkardı. Hastaneye genellikle, yanına kızlardan ikisini, üçünü alıp sabah erken gider, akşam yorgun argın, sinirli, kendisi için birtakım damlalarla, kızlar için merhemlerle dönerdi. Bir gün de Nikolay'ı götürdü. İki hafta aldı doktorun verdiği damlayı Nikolay. İlacın iyi geldiğini söylüyordu.

Otuz versta çevrede doktorların, sağlık memurlarının, üfürükçülerin hepsini tanırdı kocakarı, hiçbirini de beğenmezdi. Kış başı gününde papaz evleri haçla bir bir dolaşırken, zangoç kentte, cezaevinin yakınlarında asker emeklisi bir sağlık memurunun oturduğunu, verdiği ilaçların insana çok iyi geldiğini söylemişti ona, o sağlık memuruna gitmesini salık vermişti. Kocakarı ilgilenmişti bu haberle. İlk kar yağar yağmaz kentte gitmişti. Beraberinde, paltosunun etekleri uzun, sakallı, yüzü mavi damarlarla kaplı bir ihtiyar getirdi. Tam o gün de evde gündelikçiler çalışıyor, iki delikanlı da keçe çizme yapıyordu. Ayyaşlığı yüzünden işten kovulan, şimdi evde kalan Kiryak terzinin yanında oturuyor, boyunduruğu onarıyordu. Evin içinde boğucu, pis bir hava vardı.

Kalabalıktı. Asker emeklisi sağlık memuru muayene etti Nikolay'ı, şişe çekmek gerektiğini söyledi.

Şişelerin birini kaldırıp birini koyuyordu… İhtiyar, terzi, Kiryak, kızlar yanında dikiliyor, ona bakıyorlardı. Nikolay'ın içinden hastalığın çıkışını görüyorlarmış gibi geliyordu onlara. Nikolay da bakıyordu göğsüne yapışan şişelere, içlerine koyu kanının ağır ağır doluşunu seyrediyordu. İçinden gerçekten de bir şeyin çıktığını hissediyordu sanki, sevinçle gülümsüyordu.

— İyi, iyi –diyordu terzi,– inşallah yarar ona…

Emekli sağlık memuru on iki şişe çekti, sonra on iki tane daha çekti, doyasıya çay içip gitti. Biraz sonra Nikolay titremeye başlamıştı, yüzü küçülmüş, kadınların dediği gibi, yumruk kadar kalmıştı, parmakları morarmıştı. Bir yorgan, bir de gocuk vardı üstünde, ama giderek daha da üşüyordu. Akşama doğru sıkıntı bastı onu. Yatağının yere serilmesini istedi. Terzinin sigara içmemesini söyledi. Sonra gocuğunun altında uyuyakaldı, sabaha karşı da öldü.

## 9

Oh, ne soğuk, ne uzun bir kıştı bu!

Yılbaşında Çikildeyevlerin, buğdayı bitmişti un satın almaya başlamışlardı. Artık evde kalan Kiryak akşamları gürültü patırtı ederek herkesi dehşete salıyor; sabahları da baş ağrısından, utançtan sızlanıyordu. Acınacak bir durumu oluyordu sabahları. Ahırdan karnı aç ineğin, kocakarı ile Mariya'nın içini parçalayan böğürmesi geliyordu gece gündüz.

Sanki inadına, her gün dondurucu bir soğuk oluyor, kar yığınları yükseldikçe yükseliyordu. Bitmek bilmiyordu kış. Yortuda tam bir kış fırtınası kasıp kavuruyordu ortalığı, kutsal haftada bile kar yağdı.

Ama gene de geldi kışın sonu. Nisanın başlarında gündüzleri ılık, geceleri kuru soğuk oluyordu. Kış direniyordu

hâlâ. Ama ılık bir gün yendi onu sonunda… karlar erimeye, kuşlar ötmeye başladı. Tüm çayır ile ırmağın kıyısındaki çalılıklar ilkbahar sularının altında kalmıştı. Jukovo ile karşı köy arasındaki düzlük baştan aşağı suyla kaplıydı. Yer yer yabani ördek sürüleri kalkıyordu oradan. Göz kamaştırıcı güzel bulutlarla bezenmiş, ufukta alev alev yanan ilkbahar gurubunda olağanüstü, yeni, akıl almaz bir şey –sonra bu renkleri, bu bulutları bir tabloda gördüğünde insanın inanamadığı o şey– gerçekleşiyordu her akşam.

Çayır kuşları çabuk çabuk uçarak başka yerlere gidiyor, insanları da onlarla birlikte gitmeye çağırıyorlarmış gibi hüzünlü ötüyorlardı.

Olga yamacın başında ayakta duruyor, dalgın dalgın sulara, güneşe, gençleşmiş gibi canlı renklere bürünmüş kiliseye bakıyordu. Yaşlar akıyordu gözlerinden; bir yere, dünyanın öbür ucuna bile olsa, uzak bir yere gitmeyi büyük bir tutkuyla istediği için soluğu sıkışıyordu. Moskova'ya geri gitmesine, orada gene oda hizmetçiliği yapmasına karar verilmişti. Bir yere kapıcılığa ya da başka bir işe girmek için Kiryak da onunla gidecekti. Bir an önce gitmeyi ne çok istiyordu Olga!

Yollar biraz kuruduktan, havalar kırıldıktan sonra yol hazırlığına başladılar. Olga ile Saşa, sırtlarında torbaları, şafakta çıktılar evden; onları yolcu etmek için Mariya da çıkmıştı. Hasta olduğu için Kiryak bir hafta sonraya kalmıştı. Olga, kocasını düşünerek kiliseye doğru son bir kez daha haç çıkardı, ama ağlamadı; yüzü buruştu yalnızca, yaşlı bir kadınınki gibi çirkinleşti. Geçen yazdan bu yana zayıflamış, çökmüştü, saçlarına ak düşmüştü. Yüzündeki eski sevimliliğin, tatlı gülümsemenin yerini büyük acısının uysal, hüzün dolu anlatımı almıştı; kulakları duymuyormuş gibi donuktu bakışı. Köyden, köylülerden ayrıldığına üzülüyordu. Nikolay'ı mezarlığa nasıl götürdüklerini, önünden geçtikleri her evin kapısında köylülerin dua okuduklarını, onun acısına

katılarak ağladıklarını anımsıyordu. Bir yıldır öyle anları, öyle günleri olmuştu ki, bu insanların hayvandan da beter olduklarını, onların arasında yaşamanın korkunç bir şey olduğunu düşünmüştü. Kabaydı bu insanlar, dürüst değildiler, pistiler, sarhoştular, bir anlaşma yoktu aralarında, birbirlerine saygı duymadıkları, birbirlerinden korktukları, kuşkulandıkları için dalaşıp duruyorlardı. Kim işletiyordu meyhaneyi? Kim içkiye alıştırıyordu halkı? Köylüler. Kim komşusunun evini soyuyor, bilerek yangın çıkarıyor, bir şişe votka için mahkemede yalancı tanıklık ediyordu? Bölge yönetim kurulunun toplantılarında da, öteki toplantılarda da köylüler için ağzına geleni kim söylüyordu? Gene köylüler. Evet, yaşamak korkunç bir şeydi bu insanların arasında. Ama onlar da insandı. İnsanlar gibi acı çekiyor, ağlıyorlardı, hem sonra yaşamlarında salt kötü bir şey de yoktu. Geceleri her yanlarının sızlamasına neden olan ağır çalışma koşulları, sert kışlar, ürünün kötü olduğu yıllar, yokluk… bir yardım da görmüyorlardı… böyle bir şeyi bekledikleri bir yer de yoktu. Onlardan daha zengin, daha güçlü olanların da bir yardımı dokunamazdı onlara; kendileri de kaba, dürüstlükten uzak, sarhoştular çünkü; kendileri de onlar gibi iğrenç küfürler ediyorlardı. En küçük bir memur ya da kâhya bile yersiz yurtsuz serserilere davrandıkları gibi davranıyorlardı köylülere. Bekçibaşılarına, kilise başkanlarına bile "sen" diyor, buna hakları olduğunu sanıyorlardı. Öyle ya, köye sırf köylüleri horlamak, soymak, korkutmak için gelen bencil, ahlaksız, tembel, gözü dönmüş insanlardan bir yardım ya da iyi bir davranış beklenebilir miydi? Kışın Kiryak'ı kırbaçlamaya götürürlerken yaşlı annesinin, babasının ezik, acıklı yüz anlatımlarını anımsadı Olga… Acıyordu bütün bu insanlara şimdi, içi sızlıyordu. Evlere bakıyordu…

Mariya üç versta yürüdü onlarla birlikte, sonra yolcu etti onları, diz çöktü, yere kapanıp hüngür hüngür ağlamaya başladı:

— Gene kimsesiz, yapayalnız kaldım, ah dertli başım benim, zavallı Mariya…

Uzun süre ağladı öyle. Olga ile Saşa, gözden kaybolana dek geri dönüp baktıklarında onu öyle yere diz çökmüş, başı ellerinin arasında, sallanırken gördüler. Başının üstünde kargalar uçuyordu…

Güneş yükselmişti, hava çok sıcaktı. Jukovo uzaklarda kalmıştı. Yürümek haz veriyordu Olga ile Saşa'ya. Çok geçmeden köyü de, Mariya'yı da unutmuşlardı. Neşeliydiler, her gördükleri şeye ilgi duyuyorlardı. Kâh bir tepe, kâh birbiri peşinden bilinmeyen bir yere doğru uzayıp giden, ufukta kaybolan telgraf direkleri çekiyordu ilgilerini; telgraf telleri uğulduyordu esrarlı; kâh yemyeşil bir köy görünüyordu uzakta, serin bir rüzgâr esiyordu o yandan, kendir kokusu geliyordu, orada yaşayan insanların mutlu olduklarını düşünüyorlardı nedense; kâh düzlükte bir başına, beyaz beyaz parlayan bir at iskeleti görüyorlardı… Çayır kuşları ötüyorlardı durmadan, bıldırcınlar sesleniyorlardı birbirlerine…

Öğleyin büyük bir köye geldiler. Köyün geniş sokağında General Jukov'un aşçısı ihtiyarla karşılaştılar. Sıcaktan bunalmıştı ihtiyar, terli, çıplak başı parlıyordu güneşte. Önce tanımadılar birbirlerini, göz göze gelince tanıdılar, ama hiç konuşmadılar, yollarına devam ettiler. Ötekilere oranla biraz daha iyi bir durumda, yeni görünen bir evin önünde, açık pencerenin dibinde durup öne eğilerek selam verdi Olga; ince bir sesle, sözcükleri uzatarak seslendi:

— İyi yürekli Ortodoks Hıristiyanlar, İsa için bir lokma ekmek verin, ölmüşlerinizin canı için. Bir sadaka, nur içinde yatsınlar.

Saşa da başladı annesinin arkasından:

— İyi yürekli Ortodoks Hıristiyanlar, İsa için bir lokma ekmek verin, ölmüşlerinizin canı için bir sadaka…

1897

# *Aşk Üzerine*

İkinci gün öğle yemeğinde pek lezzetli börekler, kızarmış ıstakozlar, koyun etinden köfteler vermişlerdi. Konuklar daha masadayken aşçı Nikanov yukarıya gelmiş, akşam yemeğine ne istediklerini sormuştu. Orta boylu, tombul yanaklı, ufak gözlü bir adamdı; bıyıksızdı; sakalları usturayla tıraş edilmiş değil de, yüzünden cımbızla tek tek çekilip alınmıştı sanki.

Alehin, güzel Pelageya'nın bu adama tutulduğunu anlattı. Sarhoş ve pek delidolu olduğu için, kız onunla evlenmeğe bir türlü yanaşmıyormuş ya, öyle yaşamaya razıymış. Bunu da erkek istemiyormuş, pek dindar olduğu için, inançları böyle yaşamaya bırakmıyorlarmış onu. Kızın kendisiyle evlenmesini ister dururmuş. Sarhoş olduğu zamanlar söver sayar, hatta dövermiş onu. Sevgilisi sarhoş olduğunda kız, üst katta saklanır, sesli sesli ağlarmış; gerektiğinde yardımına koşmak için Alehin ile adamları, böyle akşamlar evden bir yere çıkmazlarmış.

Sofrada aşk üzerine konuşuyorlardı. Alehin anlatmaya devam ediyordu:

— Aşkın nasıl doğduğu, Pelageya'nın, iç ve dış görünüş bakımından kendine daha uygun birisini değil de, özellikle Nikanov'u, şu sini suratı –evde herkes sini suratlı der ona– nasıl sevdiği, aşkta kişisel mutluluğun önemi… Bunların hiç-

biri bilinmiyor; bütün bu konularda herkesin düşüncesi başka başka. Bugüne dek aşk üzerine yazılanlar, söylenenler arasında sadece bir gerçek vardır, o da: "Bunda büyük bir esrar var" cümlesidir. Geri kalanlar, birer çözüm getireceğine gene çözülemeyen birçok sorular getirmekten başka bir işe yaramamışlardır. Bir olay için doğru gibi gözüken bir çözüm, öteki on tanesini daha bir karışık, içinden çıkılmaz yapar. Bence en iyisi, her olayı, genel bir kural çıkarmaya çalışmadan, özel olarak incelemek, yalnızca onun için bir sonuca varmaktır. Doktorların dediği gibi, her olayı kendi koşulları içinde değerlendirmeli.

— Çok haklısınız –dedi Burkin.

— Biz dürüst Rusların çözüm bulunamayan bu sorulara büyük düşkünlüğümüz vardır. Aşkı güller, bülbüllerle bezerler çoğunlukla; bizler ise onu birtakım uğursuz sorularla, hem de can sıkıcılarıyla çirkinleştirmeyi huy edinmişizdir. Moskova'da üniversitede öğrenciyken sevimli bir kadın dostum vardı; kollarımın arasına her aldığımda, o ay kendisine kaç ruble vereceğimi, sığır etinin kaça olduğunu düşünürdü. Sevmeye başladığımız anda, şu çeşit sorular içimizi kemirmeye başlar: Dürüst bir davranış mı bu yaptığım? Akıllıca bir iş mi? Bu aşk beni nereye götürecek?.. Daha böyle yüzlerce soru kaynaşır kafamızın içinde. Bunun iyi mi, kötü mü olduğunu bilmiyorum, ama kişiyi rahatsız ettiği, içten sevmesine engel olduğu bir gerçektir.

Bir şeyler anlatmaya can attığı belliydi. Yalnız yaşayan insanların anlatmaya can attıkları bir şeyleri vardır daima. Kentlerde bekârlar banyolara, lokantalara birbirleriyle konuşabilmek; bazen da kesecilere, garsonlara başkalarından geçen, onlarca pek ilginç bazı olayları anlatmak için giderler. Köylerde ise, ancak konuklarına dökerler içlerini.

Dışarıda yağmur yağıyordu. Pencereden ağaçların ıslak yaprakları görünüyordu. Böyle havada hiçbir yere gidilemezdi ki, oturup sohbet etmekti en iyisi.

— Üniversiteyi bitirdiğimden bu yana –diye başladı Alehin,– Sofino'dayım. Toprakla uğraşıyorum. Büro memuru olarak yetiştirildim, ağır işlerde çalışmayı hiç sevmem. Ama buraya geldiğimde çiftliğin çok borcu vardı. Öğrenimime hayli para harcadığı için babam boğazına kadar borç içindeydi. Bu borçları ödeyene dek buradan bir yere gitmemeye, var gücümle çalışmaya karar vermiştim. Böylece karar verdikten sonra kolları sıvadım. Doğrusunu söyleyeyim, bunu pek isteyerek de yapmıyorum, inanın. Bölgenin toprağı öyle verimli değil. Çiftçiliğin zarar etmemesi için köylülerin, kiralık işçilerin emeğinden yararlanmak gerekir. Ya da tarlada ailece çalışırsınız. Bunun başka bir yolu olamaz. Ama o zamanlar işin bu denli inceliklerini bilmiyordum. En küçük bir toprak parçasını bile boş bırakmıyor, komşu köylerdeki kadın erkek herkesi işe koşuyor, arı gibi çalıştırıyor, ben de onlarla birlikte kazıyor, ekiyor, biçiyordum. Canım sıkılıyor, açlıktan bağda salatalık yemek zorunda kalan bir köy kedisi gibi yüzümü buruşturarak çalışıyordum. Her yerim ağrıyordu, ayakta uyuyordum. Önceleri bu sıkı çalışmayı okullarda edindiğim alışkanlıklarımla kolayca uzlaştırabileceğimi sanıyordum. Bunun için kendimi pek az zorlamanın yeteceği inancındaydım. Üst kata yerleştim. Sabah kahvaltısı ve öğle yemeklerinden sonra likörle kahve içiyor, akşam yatakta "Avrupa Dergisi"ni okuyordum. Bir zaman sonra babam geldi, bir oturuşta bütün likörlerimi içti bitirdi. "Avrupa Dergisi" de ona kalmıştı artık; çünkü yazın, hele ekin biçme zamanında yatağa kadar gidemiyor, ambarda, koridorda, koru bekçisinin kulübesinde, bir yerde uyuyakalıyordum. Bu koşullar altında okumak olmuyordu tabii.

Bir zaman sonra alt kata taşındım, hizmetçilerin mutfağında yemek yemeye başladım. Şimdi bir zamanların görkeminden ancak, babama hizmet etmiş, yol vermeye kıyamadığım birkaç adamım kaldı.

Geldikten üç beş yıl sonra çevre mahkemesi onur üyeliğine seçtilerdi beni. Ara sıra kente inip mahkemelere girmem gerekiyordu. Bu biraz rahatlatıyordu beni işte. Kişi, bu köyde üç ay kalınca siyah cekete hasret kalıyor. Hele kışın daha da sıkıcı oluyor. Ama çevre mahkemesinde siyah ceket de, resmi giysi de, frak da vardı; hukukçular da genel kültürü kuvvetli, aydın insanlardır; onlarla konuşmaktan büyük zevk alıyordum. Avluda uyuduktan, hizmetçilerin mutfağında yemek yedikten sonra, tertemiz çamaşırlar içinde, ayağında yumuşacık potinler, göğsünde altın köstekte oturmak ne büyük bir lükstü!

Kentte son derece içten, güler yüzle karşılıyorlardı beni. Herkesle seve seve arkadaşlık ediyordum. Doğrusunu söyleyeyim, en çok çevre mahkemesi başkan yardımcısı Lukanoviç'in dostluğundan hoşlanıyordum. Sarsılmaz, içten bir yakınlığımız vardı. İkiniz de tanırsınız onu sanırım. Çok iyi bir insandır. Büyük orman yangını sanıklarının duruşmasından çıkıyorduk. Delillerin incelenmesi iki gün sürmüş, pek yorgun düşmüştük. Lukanoviç yüzüme bakıp, bakıp,

— Bakın ne diyeceğim –dedi,– yemeği bizde yiyelim.

Böyle bir öneri hiç beklemiyordum, çünkü daha pek az tanışıyorduk, resmiydik, evine hiç gitmemiştim. Otele gidip aceleyle üstümü değiştim, evine gittim. Yemekte Lukanoviç'in karısı Anna Alekseyevna ile tanıştım. Çok gençti, yirmi iki yaşında var yoktu; ilk çocuğu daha altı ay önce doğmuştu. Geçmiş gün, şu anda o akşam onun neyini olağanüstü bulduğumu, neresinden öyle hoşlandığımı bile söyleyemem. Genç, son derece güzel, cana yakın, aydın, albenili bir kadın vardı karşımda; o güne kadar hiç görmediğim bir kadın… Daha ilk bakışta hallerinde bana pek yakın, tanıdık bir şeyler fark etmiştim. Bu yüzü, bu tatlı, zeki gözleri çok eskiden, çocukluğumda, annemin komodininin üzerinde duran albümde görmüştüm sanki.

Duruşmada dört Yahudi, çete olduklarına karar verilerek suçlu görülmüş, bence pek yanlış olarak cezaya çarptırılmışlardı. Sofrada çok heyecanlıydım, kendimde değildim. Ne söylediğimi hatırlamıyorum, yalnız Anna Alekseyevna'nın durmadan başını salladığı, "Dmitri, nasıl oluyor bu?" dediği aklımda.

Lukanoviç iyi yürekli olmakla birlikte mahkemeye düşen kişinin muhakkak suçlu olduğuna inanan, yargıcın yanlışlığı üzerine kuşkuların ancak yazılı olarak, kanuni yollarla duyurulabileceği, sofrada, hele özel konuşmalarda bunların söz konusu edilemeyeceği inancına sıkı sıkı bağlı saf insanlardandı. Yumuşak bir tavırla,

— Bakın –dedi,– siz de ben de çıkarmadık bu orman yangınını, onun için bize ilişmiyorlar, ne yargılıyorlar, ne tutukluyorlar.

Karı koca daha çok yiyeyim, içeyim diye ha bire sıkıştırıyorlardı beni. Bazı küçük şeylere, örneğin, elbirliğiyle kahve yapışlarına, birbirlerini çok iyi anlamalarına bakarak iyi geçindiklerini, mutlu yaşadıklarını, konuklarından hoşnut olduklarını sezinlemiştim. Yemekten sonra piyano çaldılar. Hava kararınca otele döndüm. İlkbaharın başlarında olmuştu bu olay. Sonra bütün yazı hiç çıkmadan Sofino'da geçirdim. Kenti düşünecek zamanım bile yoktu, ama uzun boylu, sarışın kadının hayali her an gözlerimin önündeydi. Onu düşünmüyordum, silik bir hayali hep içimdeydi.

Sonbaharın sonlarında kentte, bir hayır kurumu yararına temsil vardı. Valinin locasına girince (perde arasında çağırmışlardı beni oraya) bir de ne görsem beğenirsiniz, valinin hanımının yanında Anna Alekseyevna oturmuyor mu… Gene o güzelliğin, tatlı gözlerin insanı çeken, başını döndüren etkisi, gene o yakınlık duygusu…

Bir süre yan yana oturduk, sonra beraber sigara salonuna gittik.

— Zayıflamışsınız –dedi.– Hasta mıydınız?

— Evet. Sırtımı üşüttüm biraz, rutubetli havalarda hiç rahat uyuyamıyorum.

— Benziniz pek uçuk. İlkbaharda bize yemeğe geldiğinizde daha dinç, canlıydınız. Duygulu bir haliniz vardı, hep konuşuyordunuz, pek ilgi çekiciydiniz, ne yalan söyleyeyim, biraz da etkinize kapılmıştım. Nedense bütün yaz sık sık hatırladım sizi, bu akşam tiyatroya gelirken de içimde garip bir önsezi vardı, sizi göreceğimi biliyordum sanki. –Tatlı tatlı gülümsedi.– Ama bugün yüzünüz pek renksiz. Yaşlı gösteriyor sizi bu.

Ertesi gün öğle yemeğinde Lukanoviçlerdeydim. Yemekten sonra kış hazırlıklarını yapmak üzere kent dışındaki evlerine gittiler, ben de onlarla birlikte. Onlarla kente döndüm; gece yarısında, şöminenin yandığı, genç annenin ikide bir yan odaya, kızı uyuyor mu diye bakmaya gittiği sakin bir aile yuvasında çay içtim. O günden sonra kente her gelişimde muhakkak Lukanoviçlere uğruyordum. Bana alışmışlardı, ben de onlara. Evin adamı gibi haber vermeden gidiyordum.

Bana son derece tatlı gelen, durgun bir ses işitiliyordu iç odalardan:

— Kim geldi?

Oda hizmetçisi kız ya da dadı,

— Pavel Konstantinoviç –diye sesleniyordu.

Anna Alekseyevna endişeli bir yüzle yanıma çıkıyor, her keresinde,

— Bunca zaman nerelerdeydiniz, –diye sitem ediyordu bana.– Kötü bir şey mi oldu yoksa?

Bakışı, bana doğru uzattığı narin, kibar eli; günlük giysisi, taranışı, sesi, adım atışı her keresinde yepyeni, pek önemli, esrarlı bir izlenim bırakıyorlardı üzerimde. Yaşantımın olağanüstü bir yanı vardı onlarda sanki; uzun uzun konuşuyor, gene uzun uzun susuyor, düşüncelere dalıyorduk. Bazen piyano çalıyordu, büyük bir hazla dinliyordum…

Geldiğimde evde kimse yoksa, oturup bekliyordum. Dadıyla konuşuyor, bebekle oynuyor ya da oturma odasındaki Türk divanına uzanıp gazete okuyordum. Anna Alekseyevna döndüğünde kapıda karşılıyordum onu. Elinden paketleri alıyor, nedense her keresinde bu paketleri çocuksu bir hevesle, gururla taşıyordum.

Bir atasözü vardır: "Kadın kısmının başka bir işi yoksa, pırasa almaya çıkar" diye. Lukanoviçlerin de başka bir işi yoktu, benimle dostluk kurmuşlardı. Uzun süre kente inmediysem, muhakkak ya hastaydım ya da kötü bir şey olmuştu… İkisi de bir telaşlanıyorlar, bir telaşlanıyorlardı… Benim gibi öğrenim görmüş, birkaç dil bilen bir kişinin bilim ya da edebiyatla uğraşmak dururken, köyde kapalı kaldığı; kendini yıprattığı, yorduğu halde, gene de cebi para yüzü görmediği için üzülüyorlardı. Çok acı çektiğimi, gülmelerinin, konuşmalarımın, hatta yemek yememin bile iç acılarımı gizlemek için olduğunu sanıyorlardı. Neşeli anlarımızda bile kuşkulu bakışlarını üzerimde hissediyordum. Biraz sıkıntılı olduğum, alacaklının biri sıkıştırdığı ya da zamanı gelmiş bir borcu ödemem için paramın çıkışmadığı zamanlar pek içli oluyordu halleri. Karı koca pencere dibinde fiskos ediyor, sonra Lukanoviç ürkek adımlarla yanıma gelip son derece ciddi bir yüzle,

— Para bakımından sıkıntıdaysanız, Bay Pavel Konstantinoviç –diyordu,– karımla ben rica ediyoruz, sıkılmadan isteyiniz bizden.

Heyecandan kulakları kıpkırmızı oluyordu. Gene öyle pencere dibinde fiskos ettikten sonra kulakları kıpkırmızı, yanıma gelip,

— Karımla ben, şu armağanımızı kabul etmenizi rica ediyoruz –diyerek,– bir çift kol düğmesi, bir sigara tabakası, masa lambası verdiği oluyordu bana.

Ben de karşılık olarak köyden tavuk, yağ, çiçek gönderiyordum onlara. Yeri gelmişken söyleyeyim, oldukça zengindiler.

İlk zamanlar sağdan soldan borç para alıyordum, ama Lukanoviçlerin önerdikleri parayı almaya hiç mi hiç yanaşmıyordum. Sözünü bile etmek istemiyordum!

Pek mutsuzdum. Evde de, tarlada da, ambarda da hep Anna Alekseyevna'yı düşünüyordum. Genç, güzel, zeki bir kadının hiçbir çekiciliği olmayan, yaşı geçmiş (Lukanoviç'in yaşı kırkın üstündeydi) bir erkekle evlenmesinin, ondan çocuğu olmasının esrarını çözmeye çalışıyordum. Bu saf, iyi yürekli adamın; ilginç bir yanı olmayan, bu derece katı düşünceli; balolarda, akşam yemeklerinde ağırbaşlı, ciddi kişilerin yanından ayrılmayan, durgun, önemsiz, buraya bir şeyler satmaya gelmiş gibi uysal, ilgisiz duran; karısından çocuğu olmasının en doğal hakkı olduğuna inanan bu adamın esrarını çözmeye çalışıyordum. Anna Alekseyevna'nın benim değil de, onun karşısına çıkmasının, hayatımızda bu korkunç yanlışlığın olmasının nedenlerini bulmak için yoruyordum kafamı.

Kente her inişimde beni beklediğini gözlerinden okuyordum. Zaten kendisi de sabahtan beri içinde bir his olduğunu, geleceğimi anladığını söylüyordu. Uzun uzun konuşuyor, hiç konuşmadan saatlerce bir odada oturuyorduk; ama aşkımızdan birbirimize hiç söz ettiğimiz yoktu. Ürkek, kıskanç bir duyguyla gizliyorduk onu. Sırrımızı, kendimize bile olsa, açabilecek her şeyden korkuyor, kaçıyorduk. İyice tutulmuştum; ama aşkımızı yenmeye gücümüz yetmezse, onun bizi nerelere götüreceğini inceden inceye düşünüyordum. Bu durgun, mahzun aşkımın Lukanoviç'in, çocukların ve bu denli sevildiğim, güvenildiğim evin mutlu yaşantısını birdenbire yok edebileceği olağan görünüyordu bana. Dürüstçe bir hareket mi olurdu bu? Kadın, seve seve gelirdi bana, ama nereye? Nereye götürebilirdim onu? Öte yandan, hoş, çekici hayatım olsaydı; örneğin, yurdun kurtuluşu için çarpışan bir kahraman ya da ünlü bir bilgin, bir aktör, sanatçı olsaydım neyse… Onu renksiz, karmakarışık bir ortamdan alıp daha renksiz, karışık bir ortama sokmaktan başka bir şey yapa-

mazdım. Mutluluğumuz ne kadar sürebilirdi? Hastalansam, ölsem ya da birbirimizden soğusak, ne yapardı?

Aynı soruları o da kendi kendine soruyor olmalıydı. Kocasını, çocuklarını, Lukanoviç'i öz evladı gibi seven annesini düşünüyor olmalıydı. Duygularına kapılsa, ya yalan söyleyecek ya da gerçeği bütün çıplaklığıyla kocasını bildirecekti ki, bunların ikisi de aynı derecede korkunç, rahatsız ediciydi onun için. "Aşkım ona mutluluk getirir mi? Zaten ağır, mutsuz hayatını daha bir dayanılmaz yapmaz mıyım acaba?" gibi sorular kemiriyordu içimi. Bana göre yaşlı olduğu; yeni bir hayata başlamak için yeterince güçlü, enerjik olmadığı inancındaydı. İkide bir kocasına benim zeki, on parmağında on hüner olan, iyi ev kadınlığı yapabilecek bir kızla evlenmemin gerektiğini söylüyor; hemen arkasından da "bütün kent bucak bucak aransa, böyle bir kızın bulunamayacağını" ekliyordu.

Bu arada yıllar geçiyordu. Anna Alekseyevna'nın ikinci çocuğu doğalı çok olmuştu. Lukanoviçlere gittiğimde hizmetçiler içtenlikle gülümsüyor, çocuklar, "Pavel Konstantiniç Amca geldi!" diye bağrışıyorlar, boynuma atılıyorlardı. Evde herkes seviniyordu geldiğime. İçimi bilmiyorlar, benim de onlar gibi sevinçli, neşeli olduğumu sanıyorlardı. Herkes iyi yürekli biliyordu beni. Büyükler de, küçükler de evlerine pek iyi yürekli bir insanın geldiğini düşünüyor, bu da yaşantılarının daha bir temiz, hoş olmasına neden olmuşum gibi, bana karşı olan davranışlarına pek bir hoşluk veriyordu. Anna Alekseyevna ile tiyatroya her zaman birlikte, yayan gidiyor, hep yan yana oturuyorduk; omuzlarımız birbirine değiyordu. Hiçbir şey söylemeden saplı gözlüğü elimden alıyor; o anda onun bana pek yakın, benim olduğunu, birbirimizsiz yapamayacağımızı hissediyor, ama ne gariptir ki, tiyatro dönüşü iki yabancı gibi vedalaşıyor, ayrılıyorduk. Kim bilir kentte, neler söylüyorlardı bizim için. Ne var ki, söylenenlerden biri bile doğru değildi.

Son yıllarda Anna Alekseyevna kâh annesinin, kâh ablasının yanına gitmeye başlamıştı. Sinirleri pek bozuktu; hayatından bıktığı, ne kocasını, ne çocuklarını görmek istediği sıkıntılı anları sık sık yineleniyordu. Sinirlerinin yatışması için sürekli ilaç alıyordu.

Susuyor, hep susuyorduk. Başkalarının yanındaysa, bana karşı anlayamadığım, garip bir hiddet gösteriyordu. Söylediğim her şeyin aksini iddia ediyor, birisiyle tartışmaya girsem, hemen karşımdakinden yana çıkıyor, onun savunduğu düşünceyi destekliyordu. Elimden bir şey düşürsem, soğuk bir sesle,

— Tebrik ederim, –diyordu.

Tiyatroya giderken saplı gözlüğü evde unutsam, bağışlamıyordu beni:

— Tahmin etmeliydim…

Neyse ki, ya da ne yazık ki, er geç sona ermeyen bir şey yoktur hayatta. Bir gün ayrılık saati geldi çattı: Lukanoviç'i batı illerinden birinin mahkeme başkanlığına atamışlardı. Ev eşyasını, atlarını, kent dışındaki evlerini satmaları gerekmişti. Bütün hazırlıklar bittikten sonra kente dönerken, son bir kere daha bahçeye, yeşil dama baktığımızda hepimiz son derece üzgündük. O anda bu evden başka birçok şeye daha "elveda" dememizin zamanı geldiğini anlamıştım. Ağustosun sonunda, doktorların öğüdüne uyarak, Anna Alekseyevna'yı Kırım'a yolcu etmemiz kararlaştırılmıştı. Birkaç gün sonra da Lukanoviç çocuklarla birlikte yeni görev yerine gidecekti. Anna Alekseyevna'yı yolcu ederken çok kalabalıktık. Herkese "hoşça kal" deyip yerine oturduktan hemen sonra –son zilin çalmasına birkaç saniye vardı– yanına almayı unuttuğu valizini eşyalarının bulunduğu rafa koymak, hem de "güle güle" demek için koşarak kompartımanına girmiştim. Bakışlarımız birleştiğinde yıllarca kendimizi tutmamızı sağlayan ruhsal güçlerimiz bir anda yitip gitmişti; sarıldım… Yüzünü göğsüme bastırdı, gözlerinden yaşlar bo-

şandı. Gözyaşından ıslak yüzünü, omuzlarını, ellerini öpüyordum. –Ah, ne mutluyduk!– Onu delicesine sevdiğimi fısıldadım kulağına. Yüreğimin ta derinliklerinde sonsuz bir sızıyla, doyasıya sevmemizi engelleyen o soruların ne denli değersiz, basit, yalancı olduklarını anlamıştım bir anda. Kişi sevince, bu aşk üzerine düşünecekse, mutluluk ya da mutsuzluğu, iyilik ya da kötülüğü zamanla değişen kavramıyla göz önüne almalı ya da hiç düşünmemeli.

Son kere öptüm onu, elini sıktım, ebediyen ayrıldık. Tren kalkmış, hızla gidiyordu. Yan kompartımanda oturmuş –boştu orası– ağlıyordum. İlk istasyonda inip yayan Sofino'ya yollandım…

Alehin anlatırken yağmur dinmiş, güneş çıkmıştı. Burkin'le İvan İvanıç balkona çıktılar. Buradan bahçenin, güneş altında pırıl pırıl nehrin durgun sularının pek hoş bir görünümü vardı. Doğayı seyrederken, bir yandan da iyi yürekli, zeki bakışlı, öyküsünü büyük bir içtenlikle anlatan bu adamın gerçekten de bu koca çiftlikte kendini harcadığına, yaşantısını daha bir çekici kılabilecek bir bilim dalıyla ya da herhangi bir şeyle uğraşmadığına yanıyorlar; kompartımanda vedalaşırken yüzünü, omuzlarını öptüğünde genç kadının yüzünde ne derin bir hüzün ifadesinin olması gerektiğini düşünüyorlardı. İvan İvanıç birkaç kere görmüştü onu, Burkin ise evlerine bile girip çıkmıştı. Gerçekten de hoş bir kadındı Anna Alekseyevna …

1898

# *İonıç*

## 1

Yeni gelenler S. kentinde kişinin canının sıkıldığından, hayatın, hep bir tekdüze sürüp gittiğinden dert yanacak olsalar, kentin yerlileri durumu kurtarmak istermişçesine bunun tersini iddia eder, kentlerinde yaşamanın pek renkli olduğunu; S.'nin bir kitaplığının, bir tiyatrosunun, bir kulübünün olduğunu; sık sık balolar verildiğini; nihayet, insanın tanışıp iyi komşuluk ilişkileri kurabileceği aklı başında, değerli, hoş ailelerin bulunduğunu söylerlerdi. En görgülü, yetenekli aile olarak da Turkinleri gösterirlerdi.

Bu aile ana caddedeki vali konağının hemen yanında, kendi malları olan evde oturuyordu.

İvan Petroviç Turkin, favorili, şişman, yakışıklı bir sarışındı. Evinde hayır için temsiller düzenler, bu temsillerde general rollerini de kendi oynar, rol gereği pek gülünç öksürürdü. Birçok fıkra, bilmece, atasözü bilir; şaka yapmayı, nükteli sözler söylemeyi pek severdi. Yüzünde öyle bir anlatım vardı ki, şaka mı, ciddi mi söylüyor anlaşılmazdı. Karısı Vera İosifovna zayıf, burundan sıkma gözlüklü, sevimli bir kadındı. Roman ve uzun öyküler yazar, yazdıklarını seve seve, içtenlikle konuklarına okurdu. Evin tek kızı Katerina İvanovna ise piyano çalardı. Kısacası, bu ailede herkesin kendi-

ne özgü bir yeteneği vardı. Turkinler konuklarını her zaman güler yüzlü karşılarlar; seve seve, tam bir içtenlikle yeteneklerini onlara gösterirlerdi. Büyük taş evleri hayli geniş, yaz sıcaklarında serindi. Pencerelerinin yarısı ilkbaharda bülbüllerin ötüştüğü, yaşlı ağaçların gölgelendirdiği geniş bahçeye bakardı. Konuklar üst kattaki salonda otururken, mutfakta hummalı bir çalışma başlar; bıçak takırtıları, kavrulmuş soğan kokusu bol, lezzetli bir akşam yemeğinin muştusuyla avluya dolardı.

S.'den on versta uzaktaki Dyalij'in köy hekimliğine atanan Dmitri İonıç Startsev'e de, daha iyice yerleşmeden, aydın bir kişi olarak Turkinlerle tanışmasının zorunlu olduğunu söylemişlerdi. Kışın, bir gün sokakta İvan Petroviç'le tanıştırdılar onu. Havadan, sudan, tiyatrodan, koleradan söz ettikten sonra, Turkin İonıç'ı davet etti. İonıç Startsev ilkbaharda bir tatil günü –göğe çıkma bayramıydı– hastalarının vizitini bitirdikten sonra, hem biraz hava almak, hem de bazı ihtiyaçlarını gidermek için kente gitmeye karar verdi. Yayan, ağır ağır yürüyor (henüz atı yoktu); kendi kendine şu şarkıyı mırıldanıyordu:

> *"Feleğin kadehinden gözyaşı içmeye daha yeni başladığım günler…"*

Kentte öğle yemeğini bir lokantada yedi. Parkta dolaştı. Sonra birden İvan Petroviç'in davetini anımsadı Turkinlere uğrayıp nasıl kişiler olduklarını görmeye karar verdi.

İvan Petroviç dış merdivenlerde karşıladı onu:

— Evimizde sizi görmekle çok, pek çok mutluyum. Gelin, sizi bizim hanımla tanıştırayım.

Salona girdiklerinde karısına:

— Hastanesine kapanıp kalmasının Roma hukukuna aykırı olacağını, boş zamanlarını topluma vermesi gerektiğini söylüyordum kendilerine –dedi.– Haksız mıyım, sevgilim?

Vera İosifovna konuğunu kolundan tutup yanı başına oturturken:

— Buraya oturunuz –dedi.– İstediğiniz gibi kur yapabilirsiniz bana. Kocam pek kıskançtır, Otello'dan farkı yoktur, ama olsun varsın, kuşkulanmaması için dikkatli davranırız.

İvan Petroviç şefkatle mırıldandı:

— Ah, seni gidi yaramaz civcivim benim…

Karısını alnından öptükten sonra konuğuna dönüp ekledi:

— Tam zamanında onurlandırdınız bizleri. Eşim büyücek bir roman yazdı, bu akşam konuklarımıza okuyacak onu.

Vera İosifovna, kocasına:

— *Jançik* –dedi,– *dites que I'on nous donne du thé.*[1]

Biraz sonra salona Katerina İvanovna geldi. Annesine pek benzeyen, onun gibi ince yapılı, sevimli, on yedi yaşlarında bir kızdı. Hallerinde çocuksu bir anlatım vardı; beli incecikti. Yeni yeni gelişen bakir göğüsleri güzel, sağlıklıydı; ilkbaharı, gerçek ilkbaharı anımsatıyorlardı. Daha sonra, bal, reçel, gofret ve pek lezzetli, insanın ağzında dağılan çeşit çeşit reçellerle çay içtiler. Akşam konuklar yavaş yavaş sökün etti. İvan Petroviç her geleni gülen gözlerle karşılıyor,

— Buyurun lütfen, diyordu.

Beklenen konuklar gelince büyük bir ciddiyetle konuk salonunda geçtiler. Vera İosifovna romanını okuyacaktı. Şöyle başladı: "Dondurucu bir soğuk vardı…" Salonda pencereler sonuna dek açıktı; mutfaktan, tahtaya vuran bıçakların takırtısı ile kavrulmuş soğan kokusu geliyordu… Yumuşak, geniş koltuklarda bir huzur vardı. Salonun loşluğunda ışıklar titreşiyordu. Sokaktan geçenlerin gürültü ve gülüşmelerinin her yanı sardığı, leylak korkusunun bahçeden salona dolduğu bu ilkbahar akşamında dondurucu soğuğu; batan

1 Söyleyiver de bize çay getirsinler (Fransızca)

güneşin baştan başa kar kaplı bozkırda bir başına yürüyen yolcunun üzerine donuk ışınlarını düşürmesini anlamak pek güçtü. Vera İosifovna'nın okuduğu roman, köyünde okullar, hastaneler, kitaplıklar yaptıran genç bir kontesin, gezgin bir sanatçıya tutulmasının öyküsüydü. Gerçekte hiç olmamış ve olamayacak şeylerdi bunlar, ama dinlemesi gene de hoştu. İnsanın içi rahatlıyor, aklına nedense iyi şeyler geliyor, kalkmayı çekmiyordu canı…

İvan Petroviç fısıltıyla:

— Kötü değil… –dedi.

Dinlerken düşünceleriyle çok uzaklara giden bir konuk, duyulur duyulmaz bir sesle cevap verdi ona:

— Doğru… gerçekten de öyle

Aradan iki saat geçti. Yakındaki kent parkında bir orkestra çalıyor, koro şarkılar söylüyordu. Vera İosifovna defterini kapatınca herkes beş dakika susup o sırada koronun söylediği "Luçinuşka"yı dinledi. Romanda olmayanı, yani gerçeği söylüyordu bu ezgi.

Startsev, Vera İosifovna'ya:

— Yapıtlarınızı dergilerde yayınlıyor musunuz? –diye sordu.

— Hayır –dedi Vera İosifovna,– yayınlamıyorum. Yazıp, dolabıma kilitliyorum. Yayınlamam için bir neden yok ki, yeterince paramız var.

Oradakiler nedense iç geçirdiler.

İvan Petroviç kızına döndü:

— Kotik, şimdi de sen bir şeyler çal bize.

Katerina İvanovna piyanonun kapağını kaldırdı, hemen oracıkta hazır bekleyen notaları açtılar, oturur oturmaz on parmağını birden var gücüyle tuşlara indirdi. Hemen arkasından bir daha, bir daha… Omuz ve göğüsleri titriyor, on parmağını birden inatla hep aynı yere indiriyordu. Tuşları piyanonun içine gömülünceye dek böyle vuracağa benziyordu. Salon korkunç bir gürültüyle uğulduyordu. Tavan, döşeme,

eşyalar, her şey gümbürdeyip duruyordu… Katerina İvanovna güç, ilginçliğini güçlüğünden alan, uzun, monoton bir parça çalıyordu. Dinlerken, yüksek bir dağdan yuvarlanan kocaman kocaman taşlar dolduruyordu Startsev'in hayalini. Taşlar durmadan peş peşe yuvarlanıyor, hiç duracağa benzemiyorlardı. Startsev bu korkunç yuvarlanışın bir an önce durmasını istiyor, öte yandan aşırı çabadan yüzü al al olmuş, güçlü, enerjik, perçemi alnına düşmüş Katerina İvanovna'yı çalarken seyretmek de hoşuna gidiyordu. Dyalij'de hastalar ve köylüler arasında geçirilen uzun bir kıştan sonra, böyle zengin döşeli bir konuk salonunda oturup albenili, tertemiz, genç bir kızı seyretmek; çaldığı gürültülü, can sıkıcı da olsa, önemli müziği dinlemek pek hoş, pek yeniydi onun için…

Kızı çalmayı bitirip piyanonun önünden kalkınca İvan Petroviç, gözleri yaşlı:

— Kotik'ciğim –dedi,– bu akşam her zamankinden bir başka çaldın. Müziğe doyurdun bizi.

Herkes Katerina İvanovna'nın çevresini almış, onu tebrik ediyor, iç çekiyor, çoktandır bu kadar güzel müzik dinlemediklerine birbirlerini inandırmaya çalışıyorlardı. Genç kız ortalarında hiç konuşmadan, hafif gülümseyerek duruyordu. Her halinde bir büyüklük, zafer sarhoşluğu vardı.

— Çok güzel!

Genel heyecana kapılan Startsev de söze karıştı:

— Çok güzel!

Sonra Katerina İvanovna'ya döndü.

— Müzik öğreniminizi nerede yaptınız? –diye sordu.– Konservatuvarda mı?

— Hayır, konservatuvara yeni gireceğim. Bu kadarını evde, Madam Zavkonvska'dan öğrendim.

— Liseyi bitirdiniz mi?

Kızının yerine Vera İosifovna cevap verdi:

— Hayır! Öğretmenleri eve getirttik. Siz de bilirsiniz, lisede, enstitülerde çocuk birtakım kötülüklerin etkisi altında

kalıyor. Özellikle kız çocuğu, büyüme çağında yalnızca annesinin etkisi altında olmalıdır.

— Ama gene de konservatuvara gireceğim, –diye atıldı Katerina İvanovna.

— Hayır, Kotik anneciğini sever. Annesiyle babasını üzmeyecek.

Katerina İvanovna yarı şaka yarı ciddi ayaklarını yere vurarak nazlı bir sesle:

— Olmaz, –dedi.– Gideceğim! Gideceğim!

Yemekten sonra ise İvan Petroviç gösterdi hünerlerin. Sadece gözleriyle gülerek birçok fıkralar anlattı, şakalar yaptı, gülünç bilmeceler sordu. Sorduklarını kimseler bilemeyince, cevaplarını gene kendisi verdi. Kendine özgü, şakacı, uzun çalışmalar sonunda elde edilmiş, çoktan beri günlük konuşmasına girdiği açıkça anlaşılan bir dille konuşuyordu: "büyücek, kötü değil, kırdım sizi bağışlayın…"

Evdeki olağanüstülüklerin hepsi bu kadar da değildi. Karınlarını tıka basa doyurmuş, geçirdikleri birkaç saatten son derece hoşnut kalan konuklar antrede birikip pardösülerini, bastonlarını seçerlerken, ortalıkta bir o yana bir bu yana koşup duran on üç, on dört yaşlarında, kafası üç numara tıraşlı, tombul yanaklı uşak Pavluşka'ya ya da evdeki adıyla Pava'ya İvan Petroviç:

— Hadi, Pava, –diye seslendi.– Yap numaranı.

Pava olduğu yerde put gibi durdu, ellerini yukarı kaldırıp son derece acıklı bir sesle:

— Ölesiye mutsuz kız! –dedi.

Herkes kahkahayla gülmeye başlamıştı.

Startsev sokağa çıktığında, "Sıkılmadık," diye geçirdi içinden.

Bir meyhaneye girip şarap içti, sonra gene yayan, Dyalij'e yollandı. Yolda hep şu şarkıyı mırıldandı kendi kendine:

*"Senin o sesin bana hem tatlıdır, hem acı…"*

Dyalij'e kadar olan on versta yolu yürüdükten sonra yatağına girdiğinde en ufak bir yorgunluk hissetmiyordu. Yirmi versta daha seve seve yürüyebilirdi.

Tam uykuya dalarken "Kötü değil" sözü geldi aklına, hafifçe gülümsedi.

## 2

Startsev, Turkinlere gitmeyi çok istiyordu ama, hastanedeki işleri fırsat vermiyordu. Özel işlerine bir saat bile ayıramıyordu. Böyle sıkı çalışmayla yalnızlık içinde bir yıl geçti. Bir gün mavi zarflı bir mektup getirdiler…

Vera İosifovna'nın uzun zamandan beri migreni vardı. Hele, Kotik'in her gün "Konservatuvara gideceğim," diye tutturduğu son zamanlarda baş ağrısı dayanılmaz olmuş, nöbetler sıklaşmıştı. Kentin bütün doktorları hastanın acılarını dindirmek için ellerinden geleni yapmışlardı. Öyle ki, sonunda sıra köy hekimine gelmişti. Vera İosifovna duygulu bir mektup yazmıştı ona, bir an önce gelip acılarını dindirmesi için yalvarıyordu. Startsev, hemen gelmiş; o günden sonra da Turkinlere sık sık gidip gelmeye başlamıştı. Gerçekten de önceleri hafiflemişti Vera İosifovna'nın ağrıları. Hasta, her önüne gelene onun bulunmaz, olağanüstü bir doktor olduğunu anlata anlata bitiremiyordu. Ama artık Startsev'in Turkinlere bu kadar sık gidip gelmesinin gerçek nedeni Vera İosifovna'nın baş ağrıları değildi…

Gene bir tatil günüydü. Katerina İvanovna piyanoda uzun, yorucu parçalarını bitirdikten sonra hep birlikte yemek salonunda oturmuşlar, çay içmişler, İvan Petroviç'in anlattığı fıkralara gülüşüyorlardı. Birden dış kapının zili çaldı. Kalkıp kapıya gitmek, gelen konuğu karşılamak gerekiyordu. Bir anlık kargaşadan yararlanan Startsev, Katerina İvanovna'nın kulağına eğilip:

— Allah aşkına, yalvarırım, acıyın bana, bahçeye çıkalım! –diye fısıldadı.

Heyecandan kalbi duracakmış gibi çarpıyordu.

Kız, Startsev'in ona ne söylemek istediğini anlayamamış, onun bu önerisine şaşmış gibi omuzlarını kaldırdı; ama gene de yerinden kalkıp bahçeye çıktı. Arkası sıra yürüyen Startsev:

— Üç dört saat piyano çalıyorsunuz –diyordu,– sonra da annenizin yanına oturuyor, oradan hiç kalkmıyorsunuz. Konuşmak için fırsat bulamıyorum sizinle. Elinizi, ayağınızı öpeyim, on beş dakikacık da bana ayırın.

Sonbahar yakındı. Bahçe anlamlı bir sessizliğe, bir hüzne bürünmüştü. İki yanı ağaçlı yollar kurumuş yapraklarla örtülüydü. Artık hava erken kararıyordu. Startsev konuşmasını sürdürüyordu:

— Bir haftadır göremiyorum sizi, bunun ne dayanılmaz bir acı olduğunu bilemezsiniz! Oturalım. Birazcık beni dinleyin.

Bahçede ikisinin de sevdiği bir yer vardı: Kalın bedenli, yaşlı akçaağacın dibindeki bank. Gene o banka oturdular.

Katerina İvanovna kuru, bir iş adamı tavrıyla:

— Ne istiyorsunuz? –diye sordu.

— Bir haftadır göremiyorum sizi diyordum, böylesine uzun bir zaman sesinizi duymadım. Sesinize tutkunum ben, onsuz yapamam. Konuşun…

Katerina İvanovna'nın tazeliğine, gözleriyle yanaklarının saf ve içten dokunaklı bir şeyler buluyordu. Bu saflığa karşın, pek akıllı, yaşına göre pek de olgun geliyordu ona. Oturup edebiyat üzerine, sanat üzerine, istediği her konuda rahat rahat konuşabiliyordu onunla. Ciddi bir konuşma sırasında, bazen olmadık yerde birden kahkahayı koyverdiği, koşarak eve gittiği oluyorsa da, hayattan, insanlardan yakınabilirdi ona gene de. Bütün öteki S. kızları gibi o da çok okuyordu. (S.'de okumayı sevmezlerdi genellikle. Hatta kitaplık memuru, "Burayı kapatsalar, kızlarla genç Yahudilerden başka kimsenin ruhu duymaz." derdi.) Katerina İvanov-

na'nın okuma sevgisi Startsev'in çok hoşuna gidiyordu. Her görüştüklerinde heyecanlı bir ilgiyle en son ne okuduğunu soruyor, kendinden geçerek Katerina İvanovna'nın cevabını dinliyordu.

Bahçede sevdikleri bankta otururlarken gene,

— Görüşemediğimiz son haftada ne okudunuz? –diye sordu.– Yalvarırım, anlatın.

— Pisemski'yi.

— Neyini?

— "Bin Ruh"unu. Pisemski'nin ne acayip bir adı varmış: Aleksey Feofilaktoviç!

— Nereye gidiyorsunuz? –diye haykırdı Startsev alçak, acıklı bir sesle.

Kotik kalkmış, eve gidiyordu. Startsev seslendi arkasından:

— Sizinle konuşmalıyım, bir şeyler açıklamalıyım size… Bari beş dakikacık daha kalın! Elinizi ayağınızı öpeyim!

Katerina İvanovna bir şey söylemek istiyormuş gibi durdu, sıkılgan bir tavırla Startsev'in eline bir kâğıt sıkıştırıp koştu, eve gitti, gene piyanosunun başına oturdu.

Kâğıtta şöyle yazıyordu:

"Bu gece saat on birde mezarlıkta, Demetti anıtının yanında olun."

Otele giderken Startsev, "Bu akıllıca bir buluşma değil işte," diye düşünüyordu. "Böyle bir iş için mezarlık da nereden çıktı? Neden?"

Oysa bunda anlaşılamayacak bir şey yoktu. Kötü bir şaka yapıyordu Kotik. Sokak, park dururken kentin dışındaki mezarlıkta, hem de gece vakti randevu vermek garipliği başka neye yorumlanabilirdi? Hem, ah vah etmek, kızlardan mektup almak, mezarlıklarda sürtmek, bu devirde bir lise öğrencisinin bile güldüğü çocukluklar yapmak bir köy hekimine yakışır mıydı? Bu serüven nereye götürecekti onu? Ne işler açacaktı başına? Arkadaşları duyunca ne diyeceklerdi?

Otelin oturma salonundaki masalar arasında bir aşağı, bir yukarı dolaşırken Startsev böyle düşünüyordu işte. Ama saat on buçukta birden karar değiştirip, arabasını acele hazırlattı, mezarlığa yollandı.

Artık bir çift atıyla, kadife yelekli, Panteleymon isminde bir de arabacısı vardı. Yıldızlı gökyüzünde süzülen dolunayın ışıttığı kent derin bir sessizliğe gömülmüştü. Bir sonbahar serinliği vardı. Kentin dış mahallelerinden, mezbahanın bulunduğu yerden köpek ulumaları geliyordu. Startsev, arabasını kentin bitimindeki ara sokaklardan birinde bıraktı, mezarlığa doğru yürümeye başladı: "Herkesin garip bir yanı olur," diye düşünüyordu. "Kotik'in de var bazı gariplikleri. Kim bilir? Belki de şaka yapıyordur, gelecek." Kendisini bu tatlı, ama boş umuda bırakmış; hazdan başı dönüyordu.

Tarlalar arasından geçen yolda bir buçuk saat yürüdü. Mezarlık uzakta orman ya da geniş bir bahçe gibi simsiyah uzanıyordu. Biraz sonra, mezarlığın beyaz taşla örülü alçak duvarı, kapısı göründü. Ay ışığında kapının üzerindeki yazı okunabiliyordu: "Vadesi gelecek, o da…"

Startsev parmaklık kapıdan geçip mezarlığa girdi. İlk gördükleri, beyaz haçlarla mezar taşları ve selvilerle mezar taşlarının ay ışığında iki yanı ağaçlı yollara düşen kara gölgeleri oldu. Siyah ve beyazdan başka bir şey görünmüyordu çevrede. Uykulu ağaçlar dallarını mermer mezar taşlarının üzerine sarkıtmışlardı. Tarlalardan daha aydınlıktı burası sanki. Vahşi hayvan pençesini andıran akçaağaç yaprakları yerdeki gri kumda, mermer mezarlar üzerinde kara karaydı. Mezar taşlarındaki yazılar rahatlıkla okunuyordu. Startsev'i ilk anda ömründe ilk kez gördüğü, belki de bir daha hiç göremeyeceği bir şey şaşırtmıştı: Başka hiçbir şeye benzemeyen, değişik bir dünya vardı burada; ay ışığının beşiğindeymiş gibi yumuşak, candan olduğu; yaşantının bulunmadığı, bulunamayacağı, ama her karanlık selvisinde, her mezarında sakin, hoş, sonsuz bir hayat vaat eden içe kapanıklığın, bilin-

mezliğin gizlendiği bir dünya… Mezar taşlarından, solgun çiçeklerden yapraklara sinen sonbahar havasından bir veda, hüzün ve sükûn kokusu esiyordu.

Her yer, her şey susmuştu. Yıldızlar dostça bir uzlaşma içinde gökyüzünden aşağıyı seyrediyorlardı. Startsev'in bu sessizlikte duyulan ayak sesleri öyle yersiz ve zamansızdı ki…

Uzaklarda kilisenin saati gece yarısını vurmaya başladığında Startsev bir an nedense kendisini ölü, bu mezarlığa gömülü sandı. Ansızın birisi onu gözetliyormuş gibi geldi ona. Burada sükûn, sessizlik değil; yokluğun derin elemiyle içe atılmış umutsuzluğun bulunduğunu düşündü…

Demetti'nin anıtı, tepesinde melek tasviri olan haç biçiminde küçük bir anıttı. Yıllar önce bir İtalyan operası S.'ye de uğramış, kadın sanatçılardan biri temsil sırasında ölünce buraya gömmüşler, bu anıtı da ona yaptırmışlardı. Bu olay kentte çoktan unutulmuştu. Bakımsız anıtın girişi üzerindeki lamba ay ışığını yansıtıyor, yanıyormuş gibi parıldıyordu.

Görünürlerde kimsecikler yoktu. Gece yarısı kim gelirdi buralara! Ama gene de bekliyordu Startsev. Ay ışığı iç ateşini kızıştırıyormuşçasına, hırsla bekliyor; öpüşmeler, kucaklaşmalar canlandırıyordu hayalinde. Yarım saat kadar anıtın dibinde oturdu, sonra kalkıp şapkası elinde, dolaşmaya başladı. Bir yandan yolları gözetliyor, bir yandan da "Bir zamanlar güzel, albenili, seven, geceleri tutku ateşiyle kavrulan, kendilerini yumuşak okşamalara bırakan kaç kadın ve kız yatıyordur burada acaba?" diye düşünüyordu. Doğa ana ne kötü alay ediyordu insanoğluyla! Ne acı bir gerçekti bu! Startsev'in aklından geçen bunlardı ama, gene de bir şeyler istediğini, ne pahasına olursa olsun aşk aradığını haykırmak geliyordu içinden. Mermer taşlar yerine, utanarak ağaç gölgelerine saklanmaya çalışan biçimli, pek hoş kadın hayalleri görüyordu şimdi. İçine bir sıcaklık doluyor, ciğerleri kavruluyormuş gibi geliyordu ona…

Biraz sonra ansızın perde inmiş gibi her şey kayboldu; ay bulutların arkasına kaymış, çevre zifiri bir karanlığa bürünmüştü. Startsev kapıyı güçlükle buldu. Arabasını bıraktığı ara sokağı bir buçuk saat aradı.

— Çok yoruldum –dedi Panteleymon'a,– ayaklarım tartmıyor beni?

Acele arabasına otururken şöyle geçirdi içinden: "Of, fazla şişmanlık hiç iyi değil!"

**3**

Ertesi gün akşamüzeri Startsev evlilik önerisinde bulunmak üzere Turkinlere gitti. Ama gene şansı yoktu, Katerina İvanovna için kadın berberi gelmiş, odasında saçlarını yapıyordu. Kulüpte danslı bir eğlence vardı, oraya gidecekti.

Uzun süre yemek salonunda oturup çay içmesi gerekti. Konuğunun düşünceli, pek keyifsiz olduğunu sezen İvan Petroviç, Alman çiftlik kâhyasının köyde gizlilik ve utanmanın ortadan kalktığını haber veren gülünç mektubunu çıkarıp okudu ona.

Startsev dalgın dalgın dinlerken, "Zengin bir drahoma verirler herhalde." diye geçiriyordu içinden.

Gece hiç uyumadığı için tatlı, uyuşturucu bir içki içmiş gibi bir sersemlik vardı üzerinde. Yüreği mutlulukla, sıcaklıkla doluydu. Öte yandan kafasındaki garip bir soğukluk ve ağır bir taş uyarmaya çalışıyorlardı onu: "Vakit henüz geç değilken vazgeç bu çılgınlıktan!" diyorlardı. "Senin dengin mi o? Şımartılmış, kaprisli bir kız. Saat ikiye kadar uyuyor. Sen bir köy papazının oğlu, bir köy hekimisin…"

"Ne olacak sanki? diye geçiriyordu içinden. Olsun varsın."

Taş parçası bırakmıyordu: "Hem onunla evlensen bile, kızın ailesi köy hekimliğini bırakıp kente yerleşmeni isteyecek."

"Ne olur kente yerleşirsem? Kentte istiyorlarsa, kentte yaşarız. Nasıl olsa drahoma verecekler, onunla bir iş tutmaya çalışırım…"

Sonunda göründü Katerina İvanovna. Omuzlarını açıkta bırakan balo giysisi içinde daha bir cici, tertemizdi. Startsev onu görünce çok heyecanlanmıştı, tek kelime söyleyemeden yüzüne bakıyor, sadece gülümsüyordu.

Katerina İvanovna salondakilere Allahaısmarladık derken, Startsev gitme zamanının geldiğini, hastalarının beklediğini söyleyip kalktı; orada kalmasını gerektiren bir neden yoktu artık.

— Elden ne gelir, –dedi İvan Petroviç.– Gidiniz bari. Geçerken Kotik'i de kulübe bırakırsınız.

Dışarıda yağmur çiseliyordu, zifiri bir karanlık vardı. Arabanın ne yanda olduğunu ancak Panteleymon'un kısık öksürük sesinden anlayabildiler. Tenteyi açmıştı Panteleymon.

İvan Petroviç kızını arabaya yerleştirirken:

— Bu havada dışarı çıkmak akıl kârı değil ya! –dedi.– Hadi sür bakalım arabacı. Güle güle gidiniz.

Araba karanlığın içine daldı.

— Dün gittim mezarlığa, –diye başladı Startsev.– Soyluluğunuz ve iyi yürekliliğinizle bağdaşmıyor bu davranışınız…

— Mezarlığa mı gittiniz?

— Evet, gittim ve saat ikiye dek bekledim orada. Çok üzüldüm.

— Şakadan anlamıyorsanız üzülün, yeridir.

Ona tutulan bir erkeğe böylesine kurnazca bir şaka yapabildiğinden kıvanç duyan Katerina İvanovna böyle bir tutkuyla sevildiği için de çok mutluydu. Kahkahayla gülmeğe başlamışken birden korkuyla haykırdı. Kulübün girişine dönüş yaptığı için araba hafiften yana yatmıştı. Startsev fırsatı değerlendirerek hemen beline sarıldı. Katerina İvanovna korkudan iyice yaklaşmıştı ona, Startsev kendini tutamayıp dudaklarından, boynundan öperken, daha da çekti onu kendine.

Katerina İvanovna soğuk bir sesle,

— Yeter, –dedi.

Birkaç saniye sonra arabadan inmişti bile. Kulübün aydınlık girişindeki polis memuru iğrenç bir sesle bağırdı Panteleymon'a:

— Hey ne bekliyorsun, karga? Çek arabanı bakalım!

Startsev doğru otele gitti. Ama çabuk döndü. Birilerinden bulup buluşturduğu frakla ve yakanın içinden fırlamak istiyormuş gibi durmadan kabaran beyaz papyonuyla gece yarısı kulübün konuk odasında oturmuş, Katerina İvanovna'ya duygulu bir tavırla:

— Ah! Ömürlerinde hiç sevmeyenler ne kadar habersizlermiş dünyadan! –diyordu.– Bence şimdiye dek kimse aşkı eksiksiz tanımlayamamıştır. Bu ince, mutluluk ve iç sıkıntısı dolu duyguyu anlatmak öyle kolay değildir. Onu bir kez bile olsun tadanlar sözcüklerle anlatmaya kalkışmazlar onu. Önsözler, tanımlamalar neye yarar? Gereksiz güzel sözler de söylemeyeceğim. Aşkım sınırsızdır…

Sonunda dayanamadı:

— Yalvarırım, köleniz olurum, karım olunuz –dedi.

Katerina İvanovna bir an düşündükten sonra ciddi bir sesle:

— Dmitri İonıç, –diye karşılık verdi,– bana bağışladığınız onura çok teşekkür ederim, size saygım sonsuzdur, ama… –ayağa kalkarak sözlerine öyle devam etti,– ama kusura bakmayın, karınız olamam. Ciddi konuşalım, biliyorsunuz ki, Dmitri İonıç, sanatı her şeyin üstünde tutan bir insanım ben. Müziği çok ama pek çok seviyorum. Kendimi ona adadım. Bir sanatçı olarak ün yapmak, başarıdan başarıya koşmak, özgür olmak istiyorum. Siz ise bu kentte yaşamamı, artık dayanamayacağın bu boş, bir işe yaramaz yaşantımı sürdürmemi istiyorsunuz. Bir ev kadını olmak ha! Bağışlayın, olamaz böyle bir şey! Kişi yüksek, aydınlık umutlara yönelmelidir. Aile hayatı ömrümün sonuna dek elimi kolumu

bağlar benim. Dmitri İonıç (hafifçe gülümsedi, "Dmitri İonıç" derken, "Aleksey Feofilaktoviç"i hatırlamıştı), Dmitri İonıç, siz iyi yürekli, zeki, üstün bir insansınız. Herkesten üstün bulurum sizi… –gözlerinde yaşlar parıldıyordu– bütün kalbimle beğeniyorum sizi ama… anlayın beni ne olur…

Ağlamamak için arkasını Startsev'e dönüş, odadan çıktı.

Startsev'in yüreği hızlı çarpmıyordu. Sokağa çıktığında ilk iş olarak papyonunu gevşetti, derin bir soluk aldı. Utanıyordu, gururu kırılmıştı –önerisinin geri çevrileceğini hiç mi hiç düşünmemişti.– Bütün o hayallerinin, sıkıntılarının, umutlarının onu, tiyatrodaki küçük bir aşk oyununda olduğu gibi, böylece aptalca bir sona götürdüğüne inanamıyordu. Aşkına, duygularına acıyordu. Öyle ki, avazı çıktığınca bağırmamak, önünde oturan Panteleymon'un geniş sırtına şemsiyenin sapını var gücüyle indirmemek için zor tutuyordu kendini.

Üç gün elini bir işe süremedi. Uyumadı, bir şey yemedi. Ancak Katerina İvanovna'nın konservatuvara gitmek için Moskova'ya gittiğini duyduktan sonra biraz kendine gelebildi, eski yaşantısına dönebildi.

Zamanla, mezarlıkta beklediğini, o akşam frak bulabilmek için kapı kapı dolaştığını daha seyrek anımsıyordu. Aklına geldiğinde tembel tembel gerinerek:

— Hiç de üşenmemişim! –diyordu.

## 4

Aradan dört yıl geçti. Startsev'in kentte çok hastası vardı şimdi. Her akşam Dyalij'deki hastalarının işlerini alelacele bitirdikten sonra, hemen troykasıyla (artık çıngıraklı bir troykası da vardı) kentteki hastalarına koşuyor, eve gece geç vakit dönüyordu. Şişmanlamış, iyice yağlanmıştı. Nefes darlığı olduğu için yürüyemiyordu. Panteleymon da hayli şişmanlamıştı. Enine verdikçe daha bir sıkıntılı solur olmuştu. Durmadan kötü talihinden yakınıyordu: Araba sürmek canına tak etmişti artık.

Startsev çok evlere girip çıkıyor, birçok insanla karşılaşıyor, ama kimseyle yakın ilişki kurmuyordu. İnsanlar hayat görüşleriyle, konuşmalarıyla, hatta dış görünüşleriyle nefret uyandırıyorlardı onda. Deneyimleri oyun oynarken, yemek yerken, uysal, soylu, hatta zeki görünen bir kişinin yemekle ilgili olmayan bir konuya, örneğin, politika ya da bilime sıra geldiğinde çıkmaza girdiğini, insanın kolunu sallayıp hemen oradan uzaklaşmaktan başka bir şey yapamayacağı ahmakça, bayağı filozofça sözler ettiğini öğretmişlerdi ona. Aydın geçinen bir kentliyle konuşmayı denediğinde, örneğin, "Şükür, insanlık ilerliyor, bu gidişle az zaman sonra pasaport ve ölüm cezaları da kalkar" dese, kentli kaşlarını çatıp kuşkulu kuşkulu gözlerinin içine bakıyor, "O zaman isteyen istediğini sokak ortasında yatırıp kesmez mi?" diye soruyordu. Akşam toplantılarında yemekten sonra salonda otururken insanın çalışmasının gerektiğini, çalışmadan yaşamanın doğru olmadığını söyleyecek olsa, salondakiler bu sözleri kendilerine edilmiş hakaret sayıyor, hemen sinirli bir tartışmaya girişiyorlardı onunla. Gerçekten de ne bir iş yapıyor, ne de bir şeyle ilgileniyorlardı kentliler. Öyle ki, sohbet etmek için onları ilgilendiren bir konu bulmakta güçlük çekiyordu Startsev. İşte bunun için onlarla konuşmaya başlamaktan her zaman kaçınıyor, sadece yiyor ve briç oynuyordu. Bir eve eğlenceye çağrıldığında oturuyor, tabağından gözlerini kaldırmadan, bir kelime bile konuşmadan yemeğini yiyordu. Masadakiler kendi aralarında konuşuyordu kuşkusuz. Bayağı, haksız, aptalca şeyler söylüyorlardı. Startsev'in canı sıkılıyor, heyecanlanıyor, ama gene de bir şey söylemiyordu. Hep kaşları çatık sustuğu, tabağına baktığı için bir ad da takmışlardı ona kentte, Lehlikle hiç ilgisi olmadığı halde, "Kızgın Leh" diyorlardı.

Tiyatro, konser gibi eğlencelerden uzak duruyor, öte yandan saatlerce seve seve briç oynuyordu. Farkında olmadan etkisine kapıldığı bir eğlencesi daha vardı: Gündüz kazandığı, ceplerini tıka basa dolduran lavanta, sirke, vaftiz yağı ko-

kulu sarı, yeşil banknotları çıkarıp tek tek sayıyor, sonra gizli bir yerde biriktiriyordu. Toplanan banknotlar birkaç yüzü bulunca hepsini götürüp bankaya yatırıyordu.

Katerina İvanovna'nın gidişinden bu yana geçen dört yılda ancak iki kez, o da hâlâ migren tedavisi gören Vera İosifovna'nın çağrısı üzerine gitmişti Turkinlere. Katerina İvanovna her yaz annesini babasını görmeye geliyordu. Ama olmamış, görememişti onu hiç.

Durgun, serin bir sabahtı. Hastaneye bir mektup getirdiler Startsev'e. Vera İosifovna onu çok özlediğini, hemen gelip acılarını dindirmesini istediğini, hem bugün doğum günü olduğunu yazıyordu. Mektubun altında bir de şöyle bir dipnot vardı: "Annemin isteklerine ben de katılıyorum. K."

Startsev uzun uzun düşündükten sonra, akşamüzeri kalkıp Turkinlere gitti.

İvan Petroviç gene yalnızca gözleriyle gülerek,

— O, buyurun lütfen! –diye karşıladı onu.

Hayli çökmüş, saçları aklaşmış Vera İosifovna, Startsev'in elini sıkarken yapmacık soluyarak:

— Bana hiç kur yapmak istemiyorsunuz, doktorcuğum, –dedi.– Artık uğramıyorsunuz bize. Sizin için çok yaşlıyım anlaşılan. Bakın, genç biri geldi şimdi. Belki o biraz şanslı olur.

Kotik mi ne haldeydi? Zayıflamış, yüzü solmuş, daha bir güzelleşmiş, serpilmişti. Artık Kotik değil, Katerina İvanovna'ydı. Eski tazeliği, çocuksu saflığı yoktu üzerinde. Bakışlarında, davranışlarında ürkek, suçlu bir şeyler vardı. Burada, babasının evinde kendi evinde değilmiş gibi çekingendi. Elini Startsev'e uzatırken,

— Kaç yaz, kaç kış geçti aradan! –dedi.

Yüreğinin heyecanla çarptığı belliydi. Gözlerini kırpmadan, merakla Startsev'in yüzüne bakarken ekledi:

— Ne çok şişmanlamışsınız! Yanmış, daha bir olgunlaşmış, ama genel olarak çok az değişmişsiniz.

Startsev şimdi de hoşlanmıştı Katerina İvanovna'dan; hem çok hoşlanmıştı ama, bir yanı eksikmiş gibi geliyordu ona. Bir yanı fazla da olabilirdi, bu fazla ya da eksik olan şeyin ne olduğunu bilemiyordu, ama dört yıl önceki duyguları gene duymasına bir şey engel oluyordu. Uçuk benzini, şimdiki yüz anlatımını, hafiften gülümsemesini, sesini sevememişti. Biraz sonra giysilerini, oturduğu koltuğu da beğenmez oldu. Onunla evlenmeyi istediği geçmişteki bir şeyden nefret ediyordu. Dört yıl önce onu öylesine heyecanlandıran aşkını, hayallerini, umutlarını anımsadı, canı sıkılmaya başladı.

Tatlı börekle çay içtiler. Sonra Vera İosifovna son yazdığı romanı okudu. Gerçekte hiç olmamış, olamayacak şeylerdi gene okudukları. Startsev dinliyor, Vera İosifovna'nın ak düşmüş biçimli başına bakıyor, bir an önce bitirmesini bekliyordu.

"Roman yazmasını beceremeyen değil, yazıp da yetersizliğini gizleyemeyen yeteneksizdir," diye geçiriyordu içinden.

— Kötü değil –dedi. – İvan Petroviç.

Daha sonra Katerina İvanovna uzun, gürültülü bir parça çaldı. Bitirdiğinde uzun süre hayranlıklarını belirttiler, övdüler onu.

"İyi ki evlenmedim onunla," diye düşünüyordu Startsev.

Katerina İvanovna ona bakıyor, herhalde, bahçeye çıkmalarını önermesini bekliyordu. Startsev'in ise onunla ilgilendiği yoktu.

Sonunda Katerina İvanovna dayanamayıp yanına sokularak:

— Gelin, biraz konuşalım sizinle –dedi.– Nasılsınız? İşleriniz ne âlemde? Neyiniz var? Hep sizi düşündüm –sesi titriyordu.– Mektup yazmak, hatta Dyalij'e gelmek istedim. Bir keresinde kararımı vermiştim, ama sonra vazgeçtim. Niçin böyle bir heyecanla bekliyordum ki sizi… Allah aşkına bahçeye çıkalım.

Bahçeye çıkıp dört yıl önceki gibi, gene akçaağacın dibindeki banka oturdular. Bahçe yarı karanlıktı.

— Nasılsınız? –diye sordu Katerina İvanovna.

— Şöyle böyle.

Startsev'in aklına bir şey gelmiyordu. Bir süre sustular. Katerina İvanovna elleriyle yüzünü kapayarak:

— Çok heyecanlıyım, –dedi.– Ama sizin umursadığınız yok. Moskova'dan döndüğüme seviniyorum. Ama buraya bir türlü alışamıyorum da.

Startsev, Katerina İvanovna'nın yüzünü daha yakından görüyordu şimdi. Yarı karanlıkta odada göründüğünden genç görünüyordu. Eski çocuksu anlatımı bile gelmişti yüzüne sanki. Katerina İvanovna da, bir zamanlar onu öylesine tutkuyla, içten, ama mutsuz seven bu erkeği daha yakından görmek istiyormuş gibi katıksız bir merakla Startsev'in yüzüne bakıyor; gözleri bu aşk için ona sonsuz bir minnettarlık anlatıyordu. Startsev de hatırladı geçmişi: Mezarlıkta bekleyişini, gün ağarırken yorgun argın eve dönüşünü… Birden bir sıkıntı düştü içine, acı bir pişmanlık duydu yaptıklarından. İçinde bir ateş yavaş yavaş yanmaya başlamıştı.

— Sizi kulübe götürdüğüm akşamı hatırlıyor musunuz? –dedi.– Yağmur yağıyordu.

İçindeki ateş tutuşmuştu artık. Hep konuşmak, dünyadan, insanlardan yakınmak istiyordu… Göğüs geçirdikten sonra,

— Eh! –dedi.– Nasıl olduğumu soruyorsunuz. Nasıl olabilirim? Yaşlanıp şişmanlamak, kendimizi koyvermekten başka ne yapabiliriz? Günler birbirini kovalıyor, ömrümüz tükeniyor; biz de sıkıcı, anısız ve düşüncesiz hayatımızı sürdürüp gidiyoruz… Gündüzleri hastalarımla uğraşıyorum, akşamları kulüpte nefret ettiğim kumarbazların, alkoliklerin, mıymıntıların arasında vakit geçiriyorum. Anlayacağınız dayanılmaz bir hayatım var.

— Oysa mesleğiniz çok soylu. Evvelce hastanenizden konuşmayı pek severdiniz. O zamanlar ben de bir gariptim ki sormayın. Kendimi büyük bir piyanist sanıyordum. Her genç kızın piyano çalabileceğini düşünemiyordum. Ben de başkaları kadar çalışıyordum, ötekilerden üstün yanım da yoktu. Annemin yazar olduğu kadar, ben de piyanistim işte. Kuşkusuz, o zamanlar anlayamıyordum sizi, ama Moskova'da hep sizi düşünüyordum da diyebilirim. Bir köy hekimi olmak, acı çekenlere, halka yardım edebilmek ne büyük mutluluktur! Moskova'da sizi düşündüğümde üstün, ülküsel bir kişiydiniz benim için…

Startsev akşamları sonsuz bir hırsla ceplerinden çıkarıp saydığı banknotları hatırladı; içinde biraz önce tutuşan ateş hemencecik sönüverdi.

Eve gitmek için ayağa kalktı. Katerina İvanovna koluna girip konuşmasını sürdürdü.

— Ömrümde tanıdığım insanların en iyisisiniz. Sık sık görüşüp dertleşeceğiz, değil mi? Söz verin bana. Artık bir piyanist değilim ben, kendimi buldum. Yanınızda ne çalacağım, ne de müzikten söz edeceğim.

İçeri girdiklerinde, aydınlıkta Katerina İvanovna'nın yüzünü, elem dolu, minnetle kendisini süzüp bir şeyler arayan gözlerini görünce, Startsev'in gene huzuru kaçtı, gene "İyi ki evlenmedim onunla," diye geçirdi içinden. Hemen gitmeye hazırlandı.

Onu geçirirken İvan Petroviç:

— Akşam yemeğini yemeden gitmeniz Roma hukukuna aykırıdır –dedi.– Pek sert bir davranış oldu bu.

Sonra Pava'ya dönerek ekledi:

— Hadi bakayım, Pava, yap numaranı.

Artık çocukluktan çıkıp bıyıklı bir delikanlı olan Pava, gene put gibi durarak kollarını havaya kaldırdı, acıklı sesiyle:

— Ölesiye mutsuz kız! –dedi.

Bütün bunlar sıkıyordu Startsev'i. Yaylı troykasına binince, bir zamanlar onun için pek değerli olan bu eve, bahçeye bakarken birden Vera İosifovna'nın romanlarını, Kotik'in çalışını, İvan Petroviç'in zekice sözlerini ve Pava'nın acıklı sesini hatırladı. Kentte en yetenekli kişiler bunlarsa, gerisi öyle olur kuşkusuz diye geçirdi içinden.

Üç gün sonra Pava, Katerina İvanovna'dan bir mektup getirdi ona.

"Hiç bize uğramıyorsunuz, niçin?" diye yazıyordu. "Bize karşı değişmiş olabileceğinizden korkuyorum. Bunu düşünmek bile tüylerimi ürpertmeye yetiyor. İçimi rahatlatın, gelip her şeyin eskisi gibi olduğunu söyleyin bana. Sizinle konuşmaya çok ihtiyacım var. Katerina'nız."

Startsev, mektubu okuduktan sonra bir an düşünüp Pava'ya:

— Bugün çok işimin olduğunu, gelemeyeceğimi söyle, canım, –dedi.– Üç gün sonra gelebilirim belki.

Ama aradan üç gün, bir hafta, iki hafta geçti, gene gitmedi Turkinlere. Bir keresinde evlerinin yakınından geçerken bir uğramasının iyi olacağını geçirdi içinden, ama hemen vazgeçti. Yoluna devam etti.

Ondan sonra da bir daha görmedi Turkinleri.

## 5

Aradan birkaç yıl daha geçti. Startsev iyice şişmanlamış, yağlanmıştı. Sık sık soluyor, yürürken başını geriye atıyordu. Tombul, kırmızı yanaklarıyla, gene onun gibi şişko, kırmızı yanaklı, kalın enseli Panteleymon'un sürücü yerinden kollarını değnek gibi dümdüz uzatarak, karşıdan gelen arabacılara "Sağdan gel!" diye bağırarak sürdüğü çıngıraklı troykayla sokaklardan geçerken duygulu bir görünümü oluyordu. Geçen insan değil de, bir Olimpos tanrısıydı sanki. Hasta sayısı çok kabarıktı. Soluk alacak boş zamanı yoktu. Artık büyükçe bir çiftlik ve kentte iki ev sahibiydi. Şimdi de bir üçün-

cüyü almaya hazırlanıyordu. Bankada satılacak bir evden söz etseler, hemen kalkıyor, hiç sıkılmadan, teklifsiz tekellüfsüz sözü edilen eve gidiyor, korku ve hayrette yüzüne bakan yarı çıplak kadınlara, çocuklara aldırış etmeden bütün odaları dolaşıyor, bastonuyla kapılara vurarak,

— Bu çalışma odası mı? Burası yatak odası mı? Peki burası ne? –diye soruyordu.

Bir yandan da sık sık soluyor, alnında biriken terleri mendiliyle siliyordu.

İşi çoktu ama, köy hekimliğini gene de bırakmamıştı. Para hırsı sarmıştı benliğini bir kere. Hem oraya, hem buraya yetişmeye çalışıyordu. Dyalij'de de, kentte de yalnızca İonıç diye çağırıyorlardı onu. "İonıç nereye gidiyor?" ya da "İonıç'ı çağırsak mı dersiniz?"

Gırtlağı yağ bağladığı için daraldığından olacak, sesi incelmiş, tizleşmişti. Bu arada kişiliği de değişmişti. Daha bir çekilmez, huysuz olmuştu. Hastalarını muayene ederken ufak bir şeyden sinirlenivеriyor, bastonunu sabırsızca yerlere vurarak o kulak tırmalayan sesiyle bağırıyordu:

— Lütfen, yalnız sorularıma cevap veriniz. Boş şeyler söylemeyin!

Tek başına oturuyordu. Sıkıcı bir hayat sürüyor, hiçbir şeyle ilgilenmiyordu.

Dyalij'deyken Kotik'e olan tutkusu tek ve herhalde son mutluluğuydu. Akşamları kulüpte briç oynuyor, sonra bir masaya yalnız başına oturup yemeğini yiyordu. Hizmetini oranın en eski garsonu İvan görüyor, daima 17 numaralı masayı ayırıyordu ona. Kulüpteki bütün görevliler; aşçısı, garsonları, neleri sevdiğini, neleri sevmediğini biliyor, ellerinden geldiğince sevdiği şeyleri yapmaya çalışıyorlardı. Yoksa, Tanrı korusun, hemen kızar, bastonuyla döşemeyi dövmeye başlardı…

Yemek sırasında başını kaldırıp genel söyleşilere katıldığı pek seyrek oluyordu:

— Neden söz ediyorsunuz? Ha? Kimi?

Yan masalardan birinden Turkinlerin ismini duysa:

— Turkinlerden mi konuşuyorsunuz? –diye soruyordu.– Hani şu, kızları piyano çalıyor?

Onun hakkında söyleyebileceğimiz bu kadar işte.

Turkinlere gelince, İvan Petroviç hiç yaşlanmadı; gene eskisi gibi şakalar yapıyor, fıkralar anlatıyor. Vera İosifovna yazdığı romanları seve seve, içtenlikle okuyor konuklarına. Kotik her gün üç dört saat piyano çalıyor. Belli belirsiz yaşlanmış. Hasta olsa gerek, her yaz annesiyle Kırım'a gidiyor. Onları yolcu ederken, İvan Petroviç tren hareket ettiğinde gözyaşlarını silerek,

— Güle güle gidiniz! –diye sesleniyor arkalarından.

Mendilini sallıyor.

1898

# *Bir Hasta*

Lyalikovların fabrikasından bir telgraf gelmişti profesöre. Acele çağırıyorlardı onu. Fabrikanın sahibi olduğu anlaşılan Bayan Lyalikova diye birinin kızı hastaydı. Uzun, karmakarışık telgraftan başka bir şey anlamanın olanağı yoktu. Profesör kendi gitmedi, asistanı Karalyov'u yolladı.

Tren Moskova'dan kalktıktan sonra ikinci istasyonda inmek, sonra arabayla dört versta yol gitmek gerekiyordu. Karalyov'u almaya bir troyka yollamışlardı istasyona. Arabacının şapkasında bir tavus tüyü vardı. Kendisine sorulan her soruya yüksek sesle, askerce karşılık veriyordu: "Hayır efendim!" –"Evet efendim!" günlerden cumartesiydi. Güneş ufka yaklaşıyordu ağır ağır. İşçiler yollardaydı hep. Fabrikadan istasyona geliyorlardı. Karalyov'un bindiği arabayı çeken atlara öne eğilerek selam veriyorlardı. Akşamın güzelliği de, yol boyunca uzanan çiftlikler, yazlıklar da, akçaağaçlar da büyülemişti Karalyov'u. İşçilerle birlikte pazar günü dinlenmeye, belki dua da etmeye hazırlanan tarlaların, ormanın, güneşin huzur dolu görünümünde olağanüstü bir güzellik vardı…

Moskova'da doğup büyümüştü Karalyov. Köyleri hiç bilmezdi. Fabrikalarla da hiç ilgilenmemiş, bir fabrikanın kapısından bile girmemişti. Ama fabrikalar üzerine bazı şeyler okuduğu, fabrika sahiplerinin evlerine gittiği, onlarla konuş-

tuğu olmuştu. Yakından ya da uzaktan bir fabrika gördüğünde her zaman, dışarıdan böylesine sakin, sessiz görünen fabrikanın içinde kim bilir patronların ne büyük kara cahilliğinin, körü körüne bencilliğinin; işçilerin sıkıcı, yorucu çalışma koşullarının; ne çok gürültü patırtının, votkanın, zararlı böceklerin olduğunu düşünürdü. Şimdi, işçiler arabayı görünce saygıyla, korkuyla yana çekilip ona yol verirlerken de, onların yüzlerinde, kasketlerinde, yürüyüşlerinde bir pislik, sarhoşluk, sinirlilik, kendini koyvermişlik görüyordu.

Fabrikanın avlusuna girdiler. İki yanda işçilerin küçük evleri vardı. Evlerin çamaşırlar, battaniyeler asılı taşlıklarında kadınlar oturuyorlardı. Dizginlere asılmadan bağırdı arabacı:

— Dikkat et!

İşte geniş bir toprak avlu. Birbirinden uzak, uzun bacalı beş büyük yapı, depolar, barakalar. Hepsi gri bir toz tabakasıyla kaplıydı sanki. Yer yer –çölde vahalar gibi– küçük bahçeler; yöneticilerin oturdukları, damları yeşil ya da kırmızı evler çarpıyordu göze. Arabacı birden asıldı dizginlere. Araba griye yeni boyanmış bir evin kapısında durdu. Evin önündeki küçük bahçede toz kaplı bir leylak ağacı vardı. Sarıya boyalı taşlık acı acı boya kokuyordu.

Girişte de, holde de kadınlar yol gösteriyorlardı doktora:

— Buyurun Bay Doktor, böyle buyurun lütfen. Buyurun efendim… Büyük bir sabırsızlıkla bekliyorduk sizi. Şöyle buyurun efendim.

Sağdan soldan iç çekmeler, fısıltılar duyuluyordu.

Kolları son moda, siyah, ipek bir giysi giyen şişman, orta yaşlı Madam Lyalikova –yüzünden az okumuş, saf bir kadın olduğu belliydi– korkuyla bakıyordu doktora. Ona elini uzatmaya çekiniyordu. Cesaret edemiyordu. Hemen yanında kısa saçlı, pince–nez[1] takmış, alaca bir bluz giymiş, sıska,

1 Pince–nez buruna takılan yaylı gözlük.

artık genç sayılmayacak bir kadın duruyordu. Hizmetçiler Kristina Dmitriyevna diyorlardı ona. Mürebbiye olduğunu hemen anlamıştı Karalyov.

Besbelli, evde en okumuş insan olarak, doktoru karşılamak görevi ona verilmişti. Çünkü hiç zaman geçirmeden çabuk çabuk konuşarak, en küçük, gereksiz ayrıntılara girerek –ama kimin hasta olduğunu, onu niçin çağırdıklarını söylemeden– hastalığın nedenlerini anlatmaya koyulmuştu.

Doktorla mürebbiye oturmuş, konuşuyorlardı. Madam Lyalikova ise kapının yanında ayakta duruyor, kıpırdamadan onları dinliyordu. Mürebbiyenin anlattıklarından Karalyov Liza'nın –Madam Lyalikova'nın tek kızı, fabrikanın gelecekteki sahibi, yirmi yaşında genç bir kız olan Liza'nın– hasta olduğunu anladı. Çoktan beri hastaymış Liza. Birçok doktor iyi etmeye çalışmış onu. Ama dün gece sabaha kadar çarpıntısı varmış. Evde kimse uyumamış. Öleceğinden korkmuşlar.

Kristina Dmitriyevna, arada bir eliyle dudaklarını silerek, şarkı söylüyormuş gibi anlatıyordu:

— Aslında küçüklüğünden beri hastalıklıdır kızım. Doktorlar sinir, diyorlar. Ama bana kalırsa, çocukken doktorlar sıracaotu suyu içirmişler ona, belki budur hastalığının nedeni.

Hastanın yanına gittiler. Oldukça uzun boylu, çocukluk yıllarını geride bırakmış bir kızdı Liza. Ama güzel değildi. Annesine benziyordu. Onunki gibi ufaktı gözleri. Alt bölümü ölçüsüz bir biçimde büyümüş ablak bir yüzü vardı. Saçları taranmıştı. Yorgan çenesinin altına kadar çekiliydi. İlk anda Karalyov'un üzerinde, ev sahiplerinin acıdıkları için buraya aldıkları, üzerini örttükleri zavallı bir yaratık, bir kimsesiz bir kız izlenimi bırakmıştı. Onun bu kocaman beş fabrika yapısının vârisi olduğuna inanmak pek güçtü. Karalyov.

— Sizi iyi etmeye geldik –diye başladı.– Merhabalar.

Adını söyledi Karalyov. Liza'nın elini –iri, çirkin, soğuk elini– sıktı. Doğrulup yatağın içinde oturdu Liza. Doktorlara çoktandır alışık olduğu belliydi. Omuzlarının, göğsünün açıkta olduğunu umursamadan sırtını dinletti.

— Çarpıntım var –dedi.– Sabaha kadar öyle fenaydı ki… korkudan az kaldı ölecektim! Bir şeyler verin bana.

— Vereceğim, vereceğim! İçiniz rahat olsun.

Karalyov hastayı iyice muayene ettikten sonra omuz silkti.

– Kalpte bir şey yok –dedi,– atışlar çok düzgün. Sinirleriniz birazcık bozuldu besbelli. Ama olağandır. Şimdi bir şeyiniz kalmadığını söyleyebilirim, yatıp rahat rahat uyuyun.

Tam o sırada gaz lambasını getirdiler yatak odasına. Hasta gözlerini kısarak baktı ışığa, ansızın başını ellerinin arasına aldı, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. O zavallı, çirkin yaratık izlenimi bir anda yitip gitmişti. Karalyov hastanın ufak gözlerini de, yüzünün tuhaf bir biçimde gelişmiş alt bölümünü de görmüyordu artık. Bu yüzde pek akıllıca, dokunaklı, yumuşak, acı dolu bir anlatımdı şimdi onun gördüğü. Liza boylu boslu, zarif, sade bir kızdı. Artık ilaçlarla, öğütleriyle değil, içten sözlerle iyi etmek istiyordu onu. Annesi hastanın başını kollarının arasına aldı, göğsüne bastırdı. Yaşlı kadının yüzünde ne büyük bir umutsuzluk, ne de büyük bir acı vardı! Kızını eliyle yedirip içirmiş, koynunda büyütmüştü. Hiçbir şeyini esirgemişti ondan. Fransızca konuşabilmesi, dansları öğrenebilmesi, müzik kültürü alabilmesi için gece gündüz elinden geleni yapmış, onun için belki kırk, elli öğretmen tutmuş, en iyi doktorları getirtmiş, evde her zaman bir mürebbiye bulundurmuştu. Şimdi de neden gözyaşı döktüğünü, neden böylesine acı çektiğini anlayamıyor, ne yapacağını bilemiyordu. Yüzünde çok önemli bir görevi yerine getirmemiş, çağırması gereken birisini –ama kimi olduğu belli değil– çağırmamış gibi endişeli, umutsuz, suçlu bir anlatım vardı.

Kızını kolları arasında sıkarak,

— Liza'cığım, yavrum, gene… gene mi ağlıyorsun? –dedi.– Canım benim, bir tanem, yavrum, söyle neyin var? Acı bana, söyle?

İkisi de içlerini çeke ağlamaya başlamışlardı. Karalyov yatağının kenarına oturdu. Liza'nın elini tuttu. Yumuşak bir sesle,

— Yeter artık –dedi,– ağlayacak ne var? İnanın, bu gözyaşlarına değen hiçbir şey yoktur yeryüzünde. Hadi bırakalım artık ağlamayı, doğru değil…

Bir yandan da şöyle geçiriyordu içinden: "Kocaya varsa, bir şeyciği kalmaz…"

Mürebbiye,

— Fabrika doktorumuz kali bromati veriyordu ona –dedi,– ama bana sorarsanız, hiç iyi gelmiyordu ona. Bence, çarpıntısı için ona damla… neydi adı, unuttum ha evet, inci çiçeği damlası verilecek olursa…

Peşinden gene bir sürü ayrıntı sıraladı. İki de bir doktorun sözünü kesiyor, konuşmasına engel oluyordu. Evin tek okumuş kadını olarak, doktorla konuşmayı –hem ille de tıp üzerine konuşmayı– bir an kesmemesi gerektiği inancındaymış gibi tuhaf bir heyecan vardı yüzünde.

Karalyov'un canı sıkılmaya başlamıştı. Yatak odasından çıkarken hastanın annesine dönüp,

— Korkacak bir şey yok –dedi.– Şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da fabrika doktorunuz ilgilensin kızınızla. Hastayı iyi etmek için verdiği ilaçlar, tutuğu yol doğrudur. Bana sorarsanız, doktor değiştirmenizin hiç gereği yok. Ne için değiştireceksiniz? Son derece olağan bir hastalık kızınızınki. Ciddi bir durum yok ortada…

Hiç acele etmeden konuşuyor, bir yandan da eldivenlerini giyiyordu. Bayan Lyalikova kıpırdamadan öyle duruyor, ağlamaktan şişmiş gözlerle bakıyordu doktorun yüzüne. Doktor,

— On trenine yarım saat kaldı –dedi,– umarım geç kalmam. Bayan Lyalikova yalvarmaklı,

— Bu gece burada kalamaz mısınız? dedi.–

Gözyaşları yanaklarından yuvarlanmaya başlamıştı gene.

Dönüp yatak odasının kapısına bakarak alçak sesle ekledi:

— Sizin rahatsız etmek istemeyiz, ama lütfen… Allah aşkına… bu gece konuğumuz olun. Her şeyim… tek kızım odur… Dün gece çok korkuttu beni. Hâlâ kendimde değilim… Allah aşkına gitmeyin…

Karalyov Moskova'da çok işi olduğunu, evde ailesinin onu beklediğini söylemek istedi. Hiç gereği yokken, yabancı bir evde koca bir geceyi geçirmek çok ağır bir şeydi onun için. Ama bayan Lyalikova'nın yüzüne bakınca göğüs geçirdi. Bir şey söylemeden çıkarmaya başladı eldivenlerini.

Onun için konuk odasında, salonda bütün lambaları yakmışlardı. Piyanonun yanına oturup nota defterinin sayfalarını çevirdi bir süre. Sonra duvarlardaki tablolara, portrelere baktı. Altın çerçeveli yağlıboya tablolardan bazılarında Kırım'dan görünümler vardı. Birinde fırtınalı bir denizde dalgalarla boğuşan küçük bir gemi, birinde elinde şarap kadehiyle bir Katolik papaz… Hepsi de pek kuru şeylerdi. Ressamın yeteneksiz olduğu belliydi. Portrelerde tek güzel, ilgi çekici yüz yoktu. Çıkık elmacık kemikleri, şaşkın gözler vardı yalnızca. Liza'nın babası Bay Lyalikov'un alnı pek dardı. Yüzünde kendinden hoşnut bir anlatım göze çarpıyordu. Hantal bedeninde çuval gibi duruyordu resmi giysi. Göğsünde bir madalya ile bir de Kızıl Haç nişanı vardı. Kara cahil, gösterişe son derece düşkün bir insan olduğu belliydi. Oysa üzerindeki resmi giysi gibi, takıp takıştırdığı her şey de anlamsız, yersiz kaçıyordu ona. Döşemenin, avizenin göz kamaştırıcı bir parlaklığı vardı. Portreye bakarken, hamama boynunda madalyasıyla giden tüccarın öyküsünü anımsadı nedense Karalyov…

Antrede fısıltıyla konuşuyorlardı. Kısık bir ses duyuluyordu. Ama ansızın keskin, madeni sesler gelmeye başladı avludan. O güne dek böyle bir ses duymamıştı Karalyov. Bunun ne sesi olduğunu anlayamıyordu. Ruhunda tuhaf, tatsız yankılar uyandırıyordu bu sesler.

Karalyov "Dünyayı verseler razı olmazdım burada yaşamaya…" diye geçirdi içinden. Gene nota defterini karıştırmaya koyuldu.

Mürebbiye alçak sesle seslendi ona:

— Buyurun bir şeyler yiyin doktor!

Akşam yemeği yemeğe gitti doktor. Masa büyüktü. Çeşit çeşit yemeklerle, şaraplarla donatılmıştı. Ama iki kişi vardı yemekte: Karalyov ile Kristina Dmitriyevna. Mürebbiye Madera şarabı[1] içiyor, çabuk çabuk yiyor, doktora pince–nez'inin üstünden bakarak konuşuyordu.

— İşçiler bizden çok hoşnutturlar. Her kış temsiller verilir fabrikamızda. İşçiler kendileri oynarlar. Sonra sihirli fenerle[2] okumalar, güzel çay salonu, daha başka şeyler de var. Son derece bağlıdırlar bize. Liza'cığın fenalaştığını duyduklarında hemen bir ayin düzenlediler kilisede. Cahildirler ama, onlar da hissediyorlar demek.

Karalyov,

— Evinizde erkek yok galiba? –dedi.

— Yok. Pyotr Nıkanovıç bir buçuk yıl önce öldü. Yalnız kaldık. O gün bu gündür üç kişiyiz evde. Yazları burada, kışları Moskova'da Polyank Sokağı'nda oturuyoruz. On bir yıldır onların yanındayım. Aileden biri gibiyim artık.

Yemekte çokabalığı, tavuk kızartması, bir de komposto vardı. Şaraplar en iyisinden Fransız şaraplarıydı.

Kristina Dmitriyevna bir yandan atıştırırken, bir yandan küçük yumruğuyla ağzını silerek,

---

1 Madera adasının ünlü şarabı.

2 Sihirli fener: Işık geçiren boyalarla cama yapılmış resimleri karanlık odada beyaz perdeye yansıtan ilkel bir çeşit projeksiyon aracı.

— Resmiyeti bırakın lütfen doktor –diyordu. Bu evde yaşamından tam anlamıyla hoşnut olduğu belliydi.– Çekinmeden yiyin.

Yemekten sonra doktoru, onun için yatak hazırladıkları odaya götürdüler. Ama uyumak istemiyordu doktor. Sıkıcı bir havası vardı odanın. Boya kokuyordu. Pardösüsünü giyip dışarı çıktı.

Dışarısı serindi. Hava kararmak üzereydi. Islak havada uzun bacaklarıyla beş büyük fabrika yapısı da, barakalar da, arabalar da açık seçik görülüyordu. Hafta sonu olduğu için çalışmıyorlardı fabrikada. Pencerelerde ışık yoktu. Yalnız yapılardan birinde ocak yanıyordu. İki penceresine düşüyordu kızıl ışığı. Bacasından dumanla birlikte arada kıvılcımlar çıkıyordu. Uzaklarda bir yerde kurbağalar bağrışıyor, bir bülbül ötüyordu.

Karalyov fabrika yapılarına, işçilerin yattıkları barakalara bakarken, fabrika gördüğünde her zaman düşündüğü şeyi düşünüyordu gene. İşçiler için temsiller de verilse, sihirli fenerler, fabrika doktorları da olsa, çalışma koşullarının düzeltilmesi için ne yapılırsa yapılsın… çocukluğunda, henüz bu fabrika temsillerinin de, iyi çalışma koşullarının da olmadığı zamanlarda Karalyov'un gördüğü işçilerle, bugün istasyondan gelirken karşılaştığı işçilerin görünüşte hiçbir ayrılığı yoktu. Nedeni anlaşılamayan, ortadan kaldırılamayan süreğen ağrılar üzerine söz sahibi bir tıp adamı olarak Karalyov fabrikaları da, nedenleri gene anlaşılamayan, yok edilemeyen bir yanlışlık olarak görür; fabrika işçilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için harcanan bütün bu çabaları gereksiz sayar, ama onları, tedavisi olanaksız hastalıkların tedavisi için harcanan çabalara benzetirdi.

Ocağın kızıl ışığının vurduğu pencerelere bakarak "Elbette bir yanlışlık var burada…" diye geçiriyordu içinden. "Bin beş yüz, iki bin fabrika işçisi sağlık koşullarından uzak, yarı aç yarı tok, durmadan dinlenmeden çalışıyor, ka-

litesiz basma dokuyor, bu kâbustan ancak arada bir meyhanede uyanabiliyorlar. Yüzlerce insan da, işlerin aksamadan yürümesi için gözlerini dört açmıştır. Bu yüzlerce insanın yaptığı tek şey ceza yazmak, küfretmek, haksızlık yapmaktır yalnızca. Bütün bu çabaların sağladığı kazançtan patron dedikleri iki üç insan –kalitesiz basmayı küçümseyen birkaç kişi– yaralanır. Peki ama, ne gibi kazançlar vardır burada, nasıl yararlanırlar bu kazançlardan? Lyalikova ile kızı mutlu değiller. Acıyor onlara insan. Yalnızca Kristina Dmitriyevna, şu pince–nez takan, salak tipli, yaşı geçmiş kız hoşnut yaşamından. Öyleyse şu demektir bu: Bütün bu beş fabrika yapısının harıl harıl çalışmasının, kalitesiz basmanın doğu pazarlarında satılmasının tek amacı Kristina Dmitriyevna'nın çokabalığı yiyebilmesi, Madera şarabı içebilmesidir."

Birden, Karalyov'un yemekten önce duyduğu o tuhaf sesler duyuldu gene. Yapılardan birinin yanında madeni levhaya vuruyordu birisi. Sonra hemen eliyle tutuyordu onu. Öyle ki kısa, keskin, dağınık, "Dyer… drın… drın…" gibi bir ses çıkıyordu. Yarım dakika süren bir sessizlikten sonra, öteki yapının yanından yükseldi aynı ses. Ama bu kez daha bir alçak, daha bir kalındı: "Drın… drın… drın…" On bir kez duyuldu ses. Besbelli bekçiler saat on biri vuruyorlardı.

Üçüncü yapının yanından yükseldi bu kez aynı ses: "Jak… jak… jak…" sırayla öteki yapıların yakınından da, sonra barakaların arkasından, avlu kapısının dışından geldi bu ses. Bu sesleri kızıl gözlü o canavar, burada patronları da, işçileri de buyruğuna almış, onları aldatan iblis çıkarıyordu sanki gecenin sessizliğinde.

Karalyov avludan çıkıp tarlalara doğru yürüdü. Kabaca seslendi ona birisi kapının yanından:

— Kimsin?

"Tıpkı cezaevindeki gibi…" diye geçirdi içinden Karalyov. Karşılık vermeden yürüdü.

Bülbüllerin sesleri, kurbağaların bağırışları daha bir yakından duyuluyordu şimdi. Mayıs gecesi hissettiriyordu kendini. İstasyondan doğru trenin gürültüsü geliyordu. Uykulu horozlar ötüyorlardı uzaklarda. Ama gene de durgun, sessiz bir geceydi. Doğa huzur içinde uyuyordu. Fabrikanın yakınında, tarlada bir kütük yığını vardı. Yapım için kullanılacak kütüklerdi bunlar. Kütüklerden birinin üstüne oturup düşünmeyi sürdürdü Karalyov:

"Burada yaşamından mutlu bir insan var, o da mürebbiye. Fabrika onun için çalışıyor. Ama görünüşte böyledir. Her şey asıl iblis için yapılmaktadır burada."

Varlığına inanmadığı iblis üzerine düşünmeye başlamıştı. Ocağın ışığının vurduğu iki pencereye bakıyordu. Bu kızıl gözlerle ona iblisin kendi –zayıflarla güçlüler arasındaki ilişkiyi, artık hiç düzeltilemeyecek o kaba yanlışlığı yaratan bilinmez güç– bakıyordu sanki. "Güçlü, güçsüzün yaşamasına engel olmalıdır. Doğanın yasasıdır bu. Ne var ki, ancak bir gazetede yazısında ya da ders kitabında anlaşabilecek, yadırganmayacak bir görüştür bu. Günlük yaşamın oluşturduğu çorbada, insanlar arasındaki ilişkileri tıka basa dolduran o önemsiz şeylerin karmakarışıklığında bir yasa değildir bu artık, aklın aldığı bir çelişkidir. Bu çelişkide güçlü de, güçsüz de –yaşamın dışında olan, kişioğluna yabancı, her şeye yön veren bir güce ister istemez boyun eğerek– karşılıklı ilişkilerin aynı biçimde kurbanı olmaktadırlar." Karalyov kütüğün üstüne oturmuş böyle düşünüyordu. Bu bilinmez esrarlı gücün gerçekten de yakınlarda olduğuna, ona baktığına inanmaya başlıyordu. Bu arada doğu yanını soluk bir ışık giderek daha bir kaplamaktaydı. Zaman hızla ilerliyordu. Çevrede –her şey ölmüş gibi– tek canlı yokken, tan yerinin gri fonunda beş fabrika yapısıyla onların bacalarının, gündüz olduğundan çok değişik bir görünümü vardı. Karalyov bu yapıların içinde buhar makinelerinin, elektriğin, telefonların olduğu hepten unutmuştu. Nedense kalın direkler üzerine ya-

pılmış evlerle, yontma taş çağıyla ilgili düşünceler geliyor aklına. O kaba, bilinçsiz gücün yakında olduğunu hissediyordu…

Gene aynı ses duyuldu: "Dyer… dyer… dyer… dyer…" On iki kez vurdu. Sonra yarım dakika süren bir ölüm sessizliği kapladı her yanı… Bu kez avlunun öte ucundan geldi ses: " Drın… drın… drın…"

"Korkunç bir şey bu!" diye geçirdi içinden Karalyov.

Daha sonra can sıkıntısı dolu, ince, kesik bir ses yükseldi öteden: " Jak… jak… jak… jak…" Ancak dört dakikada vurabilmişlerdi saat on ikiyi. Sonra kesildi sesler. Çevrede her şey ölmüştü gene sanki.

Karalyov biraz daha oturdu, sonra eve döndü. Ama uzun süre yatmadı. Yan odalardan fısıltıyla konuşmalar oluyordu. Birileri terlikle ya da yalın ayak gidip geliyorlardı.

Karalyov, "Gene çarpıntı mı geldi ona yoksa?" diye geçirdi içinden.

Hastaya bakmak için çıktı. Odalar iyice aydınlıktı. Sabah sisini geçip buraya kadar varabilmiş güneşin zayıf ışınları titreşiyordu salonun duvarında. Liza'nın üzerinde sabahlığı, şalına sarınmış, karyolanın yanındaki koltukta oturuyordu. Pencerenin perdeleri inikti.

— Nasılsınız? –diye sordu Karalyov.

— Teşekkür ederim.

Karalyov nabzını saydı Liza'nın. Alnına düşmüş saçlarını kaldırdı.

— Uyumuyorsunuz –dedi.– Dışarıda çok güzel bir ilkbahar havası var. Bülbüller ötüyor. Oysa siz bu karanlıkta oturmuş, kim bilir neler düşünüyorsunuz!

Doktorun yüzüne bakarak dinliyordu Liza. Zeki bakışlı gözlerinde bir hüzün vardı. Karalyov'a bir şey söylemek istediği belliydi. Karalyov,

— Sık sık mı geliyor size bu sıkıntı? –diye sordu.

Liza dudaklarını oynattı, karşılık verdi:

— Evet sık geliyor. Hemen hemen her gece fenalaşıyorum.

Tam o anda bekçiler saat ikiyi vurmaya başladılar avluda: "Dyer… dyer… dyer…" Bu sesi duyunca ürperdi Liza. Doktor,

— Bu vuruşlar rahatsız ediyor mu sizi? –diye sordu.

— Bilmiyorum. Burada her şey rahatsız ediyor beni.

Bir an düşünceye daldı Liza, sonra ekledi:

— Her şey rahatsız ediyor. Sizin sesinizde bana yakın bir şey var. İlk bakışta, size her şeyi söyleyebileceğim duygusu yer etti içimde nedense.

— Söyleyin lütfen.

— Benim görüşümü açıklamak istiyorum size. Bana öyle geliyor ki, hasta falan değilim ben. Böyle olması gerektiği, başka türlü olamayacağı için huzursuzum, sıkılıyorum. Penceresinin dibinde bir haydut dolaşıp dururken, sinirleri en sağlam bir insan bile huzur içinde rahat olamaz. Sık sık doktor getiriyorlar bana… –dizlerine bakarak konuşuyordu Liza; çekimser bir gülümseme belirdi dudaklarında.– Elbette çok minnettarım bütün bunlar için, doktorların yararını da yadsımıyorum. Ama ben bir doktordan çok, bana yakın bir insanla, beni anlayabilecek, haklı ya da haksız olduğuma beni inandırabilecek bir dostla konuşmayı isterdim.

Karalyov,

— Hiç dostunuz yok mu? –diye sordu.

— Yapayalnız bir insanım. Annem var, severim onu, ama gene de yalnızım. Yaşamım bu yola girmiş bir kez… Yalnız insanlar çok okurlar, ama az konuşur, az duyarlar. Yaşam bir sırdır onlar için. Gizemcidirler, iblisi görürler sık sık, karşılarında olmasa bile görürler onu. Lermontov'un Tamara'sı da yalnızdı, görüyordu iblisi.

— Peki çok okuyor musunuz?

— Okuyorum. Sabahtan akşama dek boşum çünkü. Yapacak bir işim yok. Gündüz okuyorum, geceleri de ka-

famın içi bomboş oluyor, düşüncelerin yerini birtakım gölgeler alıyor.

Karalyov,

— Geceleri bir şeyler görüyor musunuz? –diye sordu.

— Hayır, ama hissediyorum…

Gene gülümsedi Liza. Gözlerini kaldırıp doktorun yüzüne baktı. Bakışı zeki, hüzün doluydu. Karalyov'a Liza ona inanıyor, onun gibi düşünüyor, onunla daha bir içten konuşmak istiyor gibi geldi. Ama susuyordu Liza. Belki konuşmaya onun başlamasını bekliyordu.

Liza'ya ne söylemesi gerektiğini biliyordu Karalyov. Onun bu beş fabrika yapısını da, –varsa– milyonunu da bir ayak önce bırakıp gitmesinin; geceleri çevreyi kollayan o iblisten uzaklaşmasının zorunlu olduğunu açık seçik görüyordu. Liza'nın da böyle düşündüğünden; ancak inandığı, güvendiği bir insanın onu buna inandırmasını beklediğinden de kuşkusu yoktu.

Ama bunu nasıl söyleyeceğini bilemiyordu Karalyov. Nasıl söylemeliydi? Hapis cezasına çarptırılanlara kaç yıl yediğini sorarken sıkılır insan. Çok varlıklı kimselerle de, bu kadar parayı ne yapacaklarını, varlıklarını niçin böylesine beceriksizce kullandıklarını, umutsuzluklarının ondan geldiğini gördükleri halde, varlıklarını niçin bırakmadıklarını da sormaktan sıkılır… Söz bundan açılınca sıkıcı, rahatsız edici, uzun bir konuşma başlar genellikle.

"Nasıl söylesem bunu ona?" diye düşünüyordu Karalyov. "Söylemem gerekli mi acaba?"

Söyledi sonunda söylemek istediğini. Ama doğrudan doğruya değil de, dolaylı olarak.

— Fabrikanın sahibi, büyük bir varlığın da tek vârisi olduğunuz halde yaşamınızdan hoşnut değilsiniz. Haklarınıza inanmıyorsunuz. Şu anda da uyuyamıyorsunuz. Hiç kuşkusuz, hoşnut olmanızdan, rahat rahat uyuyabilmenizden, işlerin yolunda olduğunu düşünmenizden daha iyidir bu. Saygı-

ya değer bir durumdur uyuyamamanız. Ne olursa olsun, iyi bir belirtidir. Doğrusunu isterseniz, şu andaki konuşmamız gibi bir konuşmayı bizim anne babalarımız anlamsız, saçma bulurlardı. Geceleri konuşmuyorlardı onlar. Yatıp gönül rahatlığıyla uyuyorlardı. Oysa bizler, bizim kuşak uyuyamıyoruz. Acı çekiyoruz. Çok konuşuyoruz. Haklı olup olmadığımızı anlamaya çalışıyoruz. Bizim çocuklarımız ya da torunlarımız için bu sorun –haklı olup olmadıkları sorunu– çözülmüş olacaktır. Bizden daha iyi görecekler gerçekleri onlar. Elli yıl sonra çok güzel olacak yaşam. Ne yazık ki bizler göremeyeceğiz bunu? O günlerde yaşamak çok ilginç olurdu doğrusu.

Liza,

— Çocuklarımızla torunlarımız ne yapacaklar?

— Bilmiyorum… Belki her şeyi bırakacak, çekip gidecekler.

— Nereye?

— Nereye mi?.. Neresi olursa… –Gülümsedi Karalyov.– Dürüst, kafası çalışan bir insanın gidebileceği o kadar çok yer var ki… –Saatine baktı.– Nerdeyse güneş doğacak! Yatmalısınız. Soyunup rahat rahat uyuyun.

Liza'nın elini sıkarken ekledi:

— Sizinle tanıştığıma çok sevindim. Çok temiz yürekli, hoş bir insansınız. İyi uykular!

Karalyov odasına gitti, yattı.

Ertesi sabah, arabayı kapının önüne getirdiklerinde herkes yolcu etmeye çıkmıştı doktoru. Liza'nın üstünde bayramlık beyaz giysisi vardı. Saçına küçük bir çiçek iliştirmişti. Yüzü soluk, süzgündü. Dünkü gibi elemli, zeki bakışını ayırmıyordu Karalyov'dan. Gülümsüyordu. Konuşuyordu. Yüzünde hep, Karalyov'a, ama yalnızca ona çok önemli bir şey söylemek istiyormuş gibi bir anlatım vardı. Çayırkuşlarının cıvıltıları, kilisenin çan sesi duyuluyordu. Fabrika yapılarının pencereleri ışıl ışıldı. Araba avludan geçip istasyon yoluna

çıktığında Karalyov işçileri de, direkler üzerine yapılmış evleri de, iblisi de unutmuştu. Yaşamın bu durgun pazar sabahı gibi aydınlık, neşe dolu olacağı o –belki de çok yakın– zamanı düşünüyordu. İlkbaharda böyle bir sabah üç at koşulu güzel, kapalı bir arabayla yolculuk etmenin, güneşin sıcaklığını duymanın ne güzel bir şey olduğunu geçiriyordu içinden.

1898

# *Kabuğuna Sinmiş Adam*

Geç kalan avcılar, Muhtar Prokofiy'in Mironositski köyünün ucundaki samanlığında gecelemeye hazırlanıyorlardı. İki kişiydiler: Veteriner İvan İvanıç ile lise öğretmeni Burkin. İvan İvanıç'ın "Çişma Himalayski" diye kendisine hiç de yaraşmayan, iki isimden oluşan pek acayip bir soyadı vardı. Bu yüzden çevrede herkes yalnız küçük adıyla çağırırdı onu. Kent dışındaki harada kalırdı. Temiz hava almak için ara sıra böyle ava çıktığı olurdu. Öğretmen Burkin, yaz aylarını Kont P.'lerde geçirirdi. Buralarda tanımayan yoktu onu.

İkisinin de uykusu yoktu. Uzun boylu, zayıf, sivri bıyıklı bir ihtiyar olan İvan İvanıç, kapının dışında oturmuş piposunu tüttürüyordu. Ay ışığı yüzüne vuruyordu. İçeride, samanların üzerinde uzanmış olan Burkin ise karanlıkta kaldığı için gözükmüyordu.

Şuradan buradan konuşuyorlardı. Söz döndü dolaştı, muhtarın karısı Mavra'ya geldi. Kafası işleyen, sağlam bir kadın olduğu halde, ömründe bir kez bile doğup büyüdüğü köyden dışarı çıkmayışından, ne kenti, ne demiryolunu gördüğünden, on yıldır gündüzleri sobanın arkasında pinekleyip geceleri ıssız yollarda yalnız başına dolaştığından söz ediyorlardı.

— Bunda şaşılacak bir yan yok! –dedi Burkin.– Salyangoz gibi kendi kabuğuna sinmek eğiliminde çok insan vardır yeryüzünde. Kim bilir, bu belki ataerkil yapının yasaları uyarınca eskiye, daha toplumsal yaşama geçmemiş, mağarasında bir başına yaşayan ilk insana bir dönüş, belki de insan yaradılışının her zaman görülebilen olağandışı bir örneğidir. Doğa bilimci olmadığım için bu konuda söyleyecek fazla şeyim yok. Ama şu kadarını biliyorum, Mavra gibileri az değildir yeryüzünde. Uzağa gitmeye ne gerek, daha iki ay önce Belikov adında bir arkadaşım öldü. Bizim lisenin Latince öğretmeniydi. Hakkında anlatılanlardan bir kısmını sanırım siz de duymuşsunuzdur. Çok sıcak havalarda bile çizmelerini ve pamuk astarlı paltosunu çıkarmaması, şemsiyesini bir an elinden bırakmaması yüzünden kentte herkes tanırdı onu. Şemsiyesi de, saati de, yalnız kalem açmak için çıkardığı çakısı da her zaman birer kılıf içindeydi. Paltosunun yakası her zaman kalkık durduğu için yüzü bile kılıflı gibiydi. Siyah gözlük takar, siyah gömlek giyer, kulaklarını pamukla tıkardı. Faytona bindiğinde ilk işi sürücüye tenteyi çekmesini söylemek olurdu. Sözün kısası, varlığını bir örtüyle gizlemek ve çevresinde kendisini dış etkenlerden koruyup yalnız kalmasını sağlayacak bir kılıf yaratmak eğilimi vardı. Bu oldukça güçlü bir duyguydu onda. Gerçekler sinirini bozuyor, onu ürkütüyordu. Belki de bu korkusunu, yaşadığı zamandan tiksintisini haklı gösterebilmek çabası içinde, daima geçmişi, hiç var olmayan şeyleri över dururdu. Gerçeklerden gizlenmesine yarayan şemsiyesi, çizmeleri ile öğretmeye çalıştığı Latince aynı şeydi onun için. Gözleri parlayarak, "Ah!" derdi. "Ne hoş ve gür bir dildir şu Latince." Ve sözlerinin doru olduğu kanıtlamak ister gibi, gözlerini kısarak, parmağını sallayarak eklerdi: "Antropos!"

Belikov'un, düşüncelerini de kılıfta saklamaya çalışır bir hali vardı. Bazı hareketleri yasaklayan genelge ve gazete yazılarından başka bir şeye güvenle inanamazdı. Bir genelge

öğrencilerin akşam saat ondan sonra sokağa çıkmalarını ya da bir gazete yazısı cinsel ilişkileri yasaklıyorsa, artık bunu başka bir şeklini düşünemezdi. Yasak yasaktı onun için; izinlerde ise her zaman kuşkulu, açık söylenilmemiş, bulanık bir yan arardı. Kentte bir tiyatro, okuma ya da çay salonu açılmasına izin çıksa başını sallar, alçak bir sesle, "Tabii haklılar," derdi. "Bütün bunlar iyi ya, altından bir çapanoğlu çıkmasa."

Kendisiyle hiç ilgisi yokmuş gibi görünen en küçük bir yasadışı hareket son derece üzer, umutsuzluğa düşürürdü onu. Arkadaşlarından biri kiliseye geç kalsa, öğrencilerden birinin yaramazlığı duyulsa ya da memurelerden biri gece geç vakit bir subayla dışarıda görülse, hemen heyecanlanır, "Altından bir çapanoğlu çıkmasa bari." derdi.

Çocuk eğitimi konusunda ileri sürdüğü fikirlerdeki aşırı ürkeklik ve kuşkuculuğuyla, gerçekten kılıflı iddialarıyla ne çok umutsuzluğa düşürürdü bizleri! Kız ve erkek liselerinde gençliğin gemi azıya aldığını, sınıflarda çok gürültü olduğunu, bunları yukarının duymasından, altından bir çapanoğlu çıkacağından korktuğunu, ikinci sınıftan Petrov, dördüncü sınıftan Yegor okuldan atılsa çok iyi olacağını söyler dururdu. Sonunda ne oldu biliyor musunuz? İç çekmeleriyle, acınmalarıyla, renksiz, küçücük yüzünün ortasındaki –gerçekten bir kokarcanınki gibi küçücüktü yüzü– siyah gözlükleriyle sonunda hepimizi yendi. Yenilgiyi ister istemez kabullenmiştik. Önce "hal ve gidiş"ten Petrov ile Yegor'un birer notunu kırdık, bir zaman sonra cezayı daha ağırlaştırarak izinsiz bıraktık ve sonunda okuldan attık onları…

Belikov'un pek yadırganan bir huyu daha vardı: Öğretmen arkadaşlara konuk gider, oturur, denetlemeye gelmiş gibi hiç konuşmadan duvarlara, eşyalara bakardı. Bir iki saat böylece oturduktan sonra kalkıp giderdi. Bunun adına da, "Arkadaşlarla iyi ilişkileri sürdürmek." derdi. Bu ziyaretlerin ona pek sıkıcı ve ağır geldiği açıktı ya, bir arkadaşlık gö-

revi sayıyordu bunu kendince. Biz öğretmenler son derece çekinirdik ondan. Müdür bile korkardı, inanın. Öğretmenler az çok mürekkep yalamış, Turgenyev'i, Sçedrin'i okumuş, kafası işleyen insanlardır, değil mi? Ama gelin görün ki, çizme ve şemsiye ile dolaşan bu adam tam on beş yıl okulu avucunun içinde tuttu! Yalnız okulu mu? Bütün kenti! Aman belki o duyar diye, eşlerimiz cumartesi akşamları toplanıp şöyle bir eğlenemezler, oruç ayında din adamları onun yanında et yemekten, iskambil oynamaktan çekinirlerdi. Son on, on beş yıldır onun etkisiyle kentte herkes, her şeyden korkar olmuştu. Yüksek sesle konuşmaktan, mektup yazmaktan, uygunsuz kaçabilecek bir dostluğa başlamaktan, kitap okumaktan, yoksullara yardım etmekten, onları okutmaktan çekiniyorlardı…

İvan İvanıç bir şey söylemek istiyor gibi öksürdü, piposundan bir nefes çekti, aya baktı ve tane tane konuşarak:

— Evet –dedi.– Kafası işleyen, Turgenyev'i de, Sçedrin'i de, daha birçoklarını da okumuş öğretmenler boyun eğdiler demek… Hayret.

Burkin hikâyesine devam etti:

— Belikov ile aynı apartmanda oturuyorduk. Dairelerimiz aynı katta, kapılarımız karşı karşıyaydı. Sık sık görüşürdük. Evdeki yaşantısını da biliyordum. Orada da aynı durum vardı: Pijama, külah, panjurlar, kapı sürmeleri, bir sürü yasaklar ve "altından bir çapanoğlu çıkmasa!"lar… Oruç ayında hamur işi yese mideye zarar, et yese olmaz; birisi duyar ya da görür de "Belikov oruç tutmuyor," diye söz ederler sonra… Bunun da bir yolunu bulmuştu, tereyağında alabalık kızarttırıp yerdi. Bu belki oruç yemeği değildi, ama orucu bozacağını da kimse iddia edemezdi ya… Birinin aklına kötü bir şey gelir diye, evine kadın hizmetçi sokmazdı. Afanasiy adında beceriksiz, yarım akıllı, askerliğinde emir erliği yapmış, şöyle böyle yemek pişirebilen, altmış yaşlarında bir adamı aşçı olarak tutmuştu. Afanasiy, ellerini göğsün-

de bağlar, kapıda dikilir, derin derin soluyarak durmadan aynı şeyi mırıldanırdı: "Eskiden böyle miydi ya!.."

Belikov'un yatak odası kutu gibi küçücüktü. Karyolasını koyu bir cibinlik kuşatırdı. Yatağa girer girmez başını yorganın altına sokar, kalkıncaya kadar bir daha dışarı çıkarmazdı. İçeride her zaman sıkıcı, boğucu bir hava olurdu. Rüzgâr, kapalı panjurları, kapıları tıkırdatır, sobada ıslık çalar, mutfaktan Afanasiy'in öfkeli solumaları gelirdi…

Yorganın altında boğulacak gibi olurdu. Kötü bir şeyler olacağını, Afanasiy'in onu kesmek istediğini, hırsızların eve girmeye hazırlandıklarını kurar, sonra sabahlara kadar kötü kötü düşler görürdü. Sabahleyin birlikte okula giderken hep solgun yüzlü, sıkıntılı görürdüm onu. Gitmekte olduğu kalabalık, gürültülü liseden ürktüğü, çekindiği hareketlerinden belli olurdu. Benimle yürümekten bile sıkılırdı. Ve bu can sıkıntısını gizleyebilmek için, "Son zamanlarda çocuklar sınıflarda çok gürültü ediyorlar." derdi. "Bu kadarı hiç olmamıştı."

Ve bu Latince öğretmeni, bu kabuğuna çekilmiş insan, inanır mısınız, az kalsın evleniyordu.

İvan İvanıç, birden dönüp içeri baktı:

— Şaka ediyorsunuz!

— Hayır, ciddi söylüyorum, inanılacak şey değil, ama ramak kalmıştı evlenmesine. Okulumuza Kovalenko, Mihail Savviç Kovalenko adında Ukraynalı bir tarih–coğrafya öğretmeni atanmıştı. Ablası Varenka ile geldi. Uzun boylu, esmer, iriyarı, elleri kocaman, kalın sesli bir gençti bu. Sıtma görmemiş bir sesi vardı, konuşurken gümbür gümbür çıkardı sesi… Ablası ise genç kızlık çağını arkada bırakmış, otuz yaşlarında, kara kaşlı, kara gözlü, al yanaklı, kardeşi gibi iriyarı ve uzun boylu bir kızdı. Kız dedim ya, eni konu geçkin bir şey olduğunu kestirmişsinizdir. Öyle canlı, neşeli, gürültücü halleri vardı ki… Durmadan Ukrayna halk şarkıları söyler, kahkahayla gülerdi. En küçük bir şey olsa "Ha, ha,

ha!" diye, yüksek perdeden kahkahayı koyverirdi. Hatırlıyorum, Kovalenkolarla müdürün yaş günü partisinde tanışmıştık. Her zaman ciddi, ciddi oldukları kadar da sıkıcı, yaş günü partilerine bile zoraki giden öğretmenler arasında, köpüklerin içinden birdenbire bir Afrodit doğuyor, ellerini beline koymuş, ortalarda dolaşıyor, neşeli kahkahalar atıyor, şarkı söylüyor, oynuyor… Önce duygulu bir sesle "Rüzgâr esiyor" şarkısını söylemişti. Peşinden bir iki halk şarkısı daha söyledi. Hepimiz mest olmuştuk. Belikov bile hayran hayran dinliyordu onu. Şarkılar bitkince gidip yanına oturmuş, tatlı tatlı gülümseyerek, "Ukrayna dili de Latince gibi kulağı okşayıcı ve gür sesli bir dil." demişti.

Bu yakınlık kızın hoşuna gitmiş olacak ki, heyecanlı heyecanlı yurdunu, Gadyaçeski ilindeki çiftliğini anlatmaya başlamıştı. Annesi çiftlikte kalıyormuş, öyle armutlar, öyle kavunlar, kabaklar yetiştirmiş ki orada… O kadar lezzetli, o kadar lezzetli lahana çorbası yapılırmış ki, tadına doyum olmazmış!..

Ağzımız açık onları izliyorduk. Hepimiz aynı şeyi düşünüyorduk. Müdürün eşi kulağıma eğilip, "Onları evlendirirsek mi, ne dersiniz?" diye fısıldadı.

Nedense hepimiz aynı anda Belikov'un bekâr olduğunu hatırlamıştık. Bir arkadaşımızın yaşantısındaki böyle önemli bir ayrıntının şimdiye dek dikkatimizi çekmemiş olmasına şaşıyorduk. Acaba kadınlar hakkında ne düşünüyordu? Bu önemli konudaki sorunlarını nasıl çözümlüyordu? Bu sorularla daha önceleri hiç ilgilenmemiştik. Belki de, sıcak yaz günlerinde bile çizmeyle gezen, cibinliksiz uyuyamayan bu adamın, birini sevebileceğine olasılık vermiyorduk. Müdürün eşi, kulağıma fısıldamayı sürdürüyordu: "Kırk yaşını geçeli hayli oluyor, kız da otuzunda… Varenka'nın bu işe hayır diyeceğini sanmam."

Can sıkıntısından neler yapılmaz ki taşrada! En akla hayale gelmeyecek saçmalıklar, delilikler! Bence bu durum, ya-

pılması gereken şeylerin yapılmayıp da boş şeylerle uğraşılmasından ileri geliyor. İşte bu avarelikten olacak, evli halini düşünemediğimiz bir adamı evlendirmeyi koymuştuk aklımıza. Müdürün, müfettişin ve öteki öğretmenlerin eşleri, hayatın amacını görmüş, anlamış gibi birdenbire kendilerini bulmuşlardı. Bir akşam müdürün eşi, tiyatroda bir loca kiralıyor. Bir de ne görüyoruz, elinde süslü püslü bir yelpazeyle Varenka da sağ yanında oturmuyor mu? Mutlu mu mutlu, gözleri pırıl pırıl… Yanında da Belikov süklüm püklüm… Evden kerpetenle sökülüp alınmış gibi bir hali var. Bir akşam yemeği verecek oluyorum, kadınlar Belikov ile Varenka'yı davet etmem koşuluyla razı ediyorlar. Anlayacağınız, kazan durmadan kaynıyordu. Sonunda Varenka'nın bu evliliğe seve seve atılacağı çıktı ortaya. Kardeşiyle araları pek iyi değildi zaten. Her gün kavga gürültü vardı aralarında. Örnek mi istiyorsunuz? Buyurun: Bir keresinde sokakta bağrışmışlardı. Eve dönüyorlardı, önde iriyarı, insan azmanı Kovalenko, sol elinde bir paket kitap, ötekinde kocaman, budaklı bir sopa, kasketinin altından saçları alnına düşmüş, üzerinde yamalı bir gömlek, yürüyordu. Kolları yine kitap dolu ablası iki adım arkasından söylene söylene geliyordu: "O kitabı okumadın sen, Mihail! Yemin ederim ki, okumadın!" diyordu.

Kovalenko elindeki sopayı parke taşlarına hırsla vurarak, "Okudum!" diye bağırıyordu. "Kaç kere söyleyeceğim, okudum işte!"

"Hey Allahım! Niçin kızıyorsun, canım? Güzel güzel konuşamaz mısın sen?"

Kovalenko, bu kez daha da yüksek sesle bağırıyordu: "Okudum diyorum sana! Kes artık!.."

Evde de aynı hır gür vardı. Birbirini yer dururlardı. Böyle bir yaşantı tabii ki bıktırmış olmalıydı kızı. Kendi evceğizi olsun isterdi. Yaşını da hesaba katıyor olmalıydı. Böyle durumlarda insan evlenmek için adam seçmez, kim çıkarsa

karşısına, evlenir gider. Evleneceği erkek bir Latince öğretmeni olsa bile… Hem, bizim kızlarımız için, evlenecekleri kimse değil, evlenmek önemlidir. Her ne hal ise, Varenka, Belikov'a açıktan açığa aşırı ilgi gösteriyordu.

Ya Belikov? Bizlerin ziyaretimize geldiği gibi Kovalenkolara da gidiyordu. Girip oturuyor ve bir sözcük söylemeden yine duvarları seyrediyordu. O sustukça, Varenka ya "Rüzgâr esiyor"u söylüyor, ya dalgın dalgın ona bakıyor ya da birdenbire kahkahayı basıyordu: " Ha, ha, ha!.."

Aşkta, özellikle evlenme konusunda telkinin çok büyük rolü vardır. Hepimiz –arkadaşlar ve hanımlarımız–, artık hayatta onun için yapılacak tek akıllıca işin evlenmek olduğuna Belikov'u inandırmaya, ayartmaya çalışıyorduk. "Nikâh pek ciddi bir adımdır" –"Varenka güzel ve ilginç bir kızdır" –"Öyle basit bir kimse olduğu sanılmasın sakın, babası kolbaşıydı" –"Hem çiftliği de var" – "Size ilgi gösteren, içten olan tek kızdır" gibi bir sürü ipe sapa gelmez sözleri büyük bir ciddiyetle söyleyerek adamcağızın başını döndürdük. Ve sonunda evlenmesi gerektiğine kendisi de inanır oldu.

İvan İvanıç araya girdi:

— Önce çizme ve şemsiyesini attırsaydınız bari.

— Uğraştık, ama başaramadık. Varenka'nın bir resmini masasının üstüne koymuştu. İkide bir bana geliyor, Varenka'dan, aile mutluluğundan, nikâhın ciddi bir adım olduğundan, Kovalenkolara gittiğinden söz ediyordu. Öte yandan, yaşantısını hiç mi hiç değiştirmemişti. Aksine, evlenme düşüncesi, kabuğunun daha da derinlerine çekilmesine yol açmıştı. Zayıflamış, rengi iyiden iyiye uçmuştu. Bir keresinde cansız cansız gülümseyerek, "Varvara Savvişna'dan hoşlanıyorum," demişti bana. "Her insanın bir yuva kurmak zorunda olduğunu biliyorum, ama… Her şey o kadar birdenbire oldu ki… Çok düşünmek gerek."

Ben de, "Düşünecek ne var?" dedim. "Evlenin, olsun bitsin."

"Olmaz, evlenme öyle basit bir şey değildir. İnsan önce, üzerine almaya hazırlandığı tüm sorumluluk ve zorunlulukları taşıyabileceğinden iyice emin olmalıdır… Sonra altından bir çapanoğlu çıkar. Çok kaygılandırıyor beni bu. Gece sabahlara kadar uyuyamıyorum. Niçin gizleyeyim, korkuyorum işte. Kardeşinin de, onun da öyle garip fikirleri var ki, bizden çok başka türlü düşünüyorlar. Yaradılışı da çok hareketli. Evlenirsin, bir zaman sonra, Allah saklasın, tatsız bir durum çıkar ortaya… O zaman da ayıkla pirincin taşını…"

Evlenme önerisini bir türlü yapamıyordu. Her gün erteliyordu niyetini. Kuşkusuz, bu durum müdürün eşiyle öteki hanımları son derece üzüyordu. Sorumluluk ve zorunlulukları gözünde büyütüyor, ama öte yandan her gün Varenka ile dolaşıyordu. Bunun normal olduğunu, durumunun öyle davranmayı gerektirdiğini sanıyor olmalıydı. Aile mutluluğu üzerine konuşmak için hemen her gün bize geliyordu. Her şeye karşın, hiç beklenilmedik büyük bir skandal patlak vermeseydi, avarelik ve sıkıntıdan taşrada önayak olunan gereksiz ve saçma evliliklerden biri daha birleşme ile sonuçlanacaktı. Şunu da söyleyeyim ki, Varenka'nın kardeşi Kovalenko, ilk görüştükleri günden beri Belikov'dan nefret ediyordu. Onu görmeye bile dayanamıyordu.

Omuzlarını kaldırarak, "Bir türlü akıl erdiremiyorum," diyordu. "Herkesin işine burnunu sokan bu pis herife, iğrenç yüzüne nasıl dayanabiliyorsunuz? Böyle bir kentte nasıl yaşıyorsunuz, şaşıyorum. Havası insanı boğacak gibi oluyor. Sözüm ona öğretmensiniz. Ne gezer?.. Kafalarınızın içi tın tın. Yasalara körü körüne bağlı, beyni küflenmiş bir polis memurundan farkınız yok. Bu böyle gitmez canım; sizin gibi insanlarla bir arada yaşayamam. Hemen Ukrayna'ya, çiftliğime dönüp ıstakoz avlar, köylü çocuklarına bir şeyler öğretmeye çalışırım daha iyi. Sizi yalancı peygamberinizle baş başa bırakacağım, ne haliniz varsa görün."

Bazen gözlerinden yaş gelene dek o gürültülü sesini bir inceltip bir kalınlaştırarak kahkahayla güler, sonra kollarını iki yana açarak, "Bizim eve de niçin gelir bilmem," dediği olurdu. "Ne istiyor bizden? Gelip oturuyor, duvarlara bakıp bakıp bir şey söylemeden çekip gidiyor."

Belikov'a bir ad bile takmıştı: "Örümcek" diyordu ona. Kuşkusuz, ablası Varenka'nın "Örümcek"le evlenmeye hazırlandığını hiçbirimiz söyleyemiyorduk ona tabii. Bir keresinde müdürün eşi, "ablasının herkesçe sevilen ve sayılan Belikov gibi ciddi birisiyle evlenmesinin pek iyi olacağını" ima yoluyla çıtlatacak olduğunda kaşlarını çatmış, "Böyle şeylere ben karışmam," diye homurdanmıştı. "Canı isterse, o iğrenç herifle bile evlenebilir. Başkalarının işine burnumu sokmak âdetim değildir."

Bakın sonra ne oldu. Yaramaz öğrencinin biri bir karikatür çizmiş: Belikov ayağında çizmeleri, şemsiyesini açmış, pantolonunun paçalarını sıvamış gidiyor; kolunda da Varenka… Altında şöyle bir yazı: "Aşık antropos." Siz de kabul edersiniz ki, başarılı bir buluş… Sonra sanatçının birkaç gece sabahlara kadar çalışması gerekti. Çünkü kız ve erkek liselerinin, papaz okulunun bütün öğretmenleri, memurlar birer tane istemişlerdi aynı karikatürden. Belikov bile bir tane almıştı. Karikatürün çok ağır bir etkisi olmuştu üzerinde.

Mayısın biri pazardı. Öğretmen ve öğrenciler okulun önünde buluşup yürüyerek kent dışındaki koruluğa gidecektik. Evden Belikov'la birlikte çıkmış, okula doğru yürüyorduk. Yüzü yemyeşildi. Dudakları titreyerek, "Ne kötü insanlar var!" dedi.

Nedense, acımıştım ona. Okula yaklaşmıştık ki, birden ne görsek beğenirsiniz? Kovalenko, bisikletle gelmiyor mu… Arkasından, alı al moru mor, yorgun, ama yine de neşeli, mutlu ablası başka bir bisiklette, ona yetişmeye çalışırken bir yandan da bağırıyor: "Biz önden gidiyoruz! Hava o kadar güzel, o kadar güzel ki!"

Ve bir dakika geçmeden ikisi de gözden kayboldular. Bizim Belikov'un yüzü yeşilden beyaza dönmüştü. Dili tutulmuştu sanki, durmuş, anlamsız anlamsız yüzüme bakıyordu… "Affedersiniz ama," dedi, bu da nesi? "Yoksa gözlerim mi yanılttı beni? Lise öğretmenlerinin ve kadınların bisiklete binmesi yakışık alır mı hiç?"

Ben de, "Bunda yakışık almayacak ne var?" dedim. "Binebiliyorlarsa ve sağlıkları da elveriyorsa, varsın istedikleri kadar binsinler, bize ne?"

Benim bu umursamazlığım daha da şaşırtmıştı onu: "Öyle mi?" dedi. "Demek öyle ha?"

Çok bozulmuştu. Bizimle gelmekten vazgeçip eve döndü.

Ertesi gün okulda hiç durmadan sinirli sinirli ellerini ovuşturuyor, zangır zangır titriyordu. Sağlık durumunun iyi olmadığı açıktı. Ve ömründe ilk kez dersleri yarıda bırakarak evine gitti. Öğle yemeğini bile yememişti. Akşama doğru, dışarıda hava oldukça sıcak olduğu halde, sıkı sıkıya giyinip tıs tıs Kovalenkolara gitmiş. Varenka evde yokmuş, Kovalenko kaşlarını çatarak, soğuk bir tavırla içeri almış onu. Öğle uykusundan yeni kalktığı için keyfi pek yerinde değilmiş: "Rica ederim, oturun," demiş.

Belikov on dakika hiç konuşmadan oturmuş ve sonra başlamış: "Üzüntülerimi size açmak için geldim." demiş. "Canım çok sıkılıyor. İftiracı alçağın biri, benim ve ikimize de çok yakın bir bayanın gülünç bir resmini yapmış. Şuna inanmanızı istiyorum ki, bunda benim hiçbir suçum yoktur… Böyle bir alaya yol açabilecek en küçük bir düşüncesiz hareketim olmamıştır. Tam tersine, daima son derece dürüst ve ciddi davrandım."

Kovalenko, önüne bakıyor, bir şey söylemiyormuş. Belikov sesini alçaltarak devam etmiş: "Size bir şey daha söylemek istiyorum. Uzun yıllardan beri öğretmenlik yapıyorum, siz ise daha yeni atıldınız mesleğe. Bir ağabey olarak sizi uyarmak görevimdir. Bisiklete bindiğinizi gördüm. Oysa bu, görevi gençliği eğitmek olan bir kimseye yakışmaz."

Kovalenko bas sesiyle sormuş: "Niçin?"

"Bunun anlaşılamayacak ne yanı var, Mihail Savviç? Düşünemiyor musunuz ki, öğretmenleri bisiklete binerse, öğrencilere binecek bir şey kalmaz! Çocuklar başlarının üzerinde mi yürüsünler? Yönetmelikte böyle bir izin olmadığına göre, binemezsiniz demektir. Dün görünce şaştım kaldım doğrusu! Ablanızı da arkanızdan başka bir bisikletle sizi izlerken görünce gözlerime inanamadım. Bir kızın ya da kadının bisiklete binmesi ne korkunç şeydir!"

"Asıl istediğiniz nedir sizin? Onu söyleyin."

"Sadece sizi uyarmak istiyorum, Mihail Savviç, o kadar. Gençsiniz daha, önünüzde uzun bir çalışma, çabalama dönemi var. Çok çok dikkatli olmalısınız. Ama siz öyle tehlikeli hareketler yapıyorsunuz ki!.. Yamalı gömlekle, elinizde kitapla dolaşıyorsunuz sokakta, şimdi de bisiklet çıktı. Yukarının haberi olursa… İster misiniz yani, öyle bir şey olsun?"

Kovalenko yavaş yavaş kızmaya başlamış: "Benim de, ablamın da bisiklete binmemiz kimseyi ilgilendirmez!" diye bağırmış. "Aile işlerine burnunu sokacak olanları cehennemin dibine yollarım."

Belikov'un yüzü bir anda bembeyaz kesilmiş. Kalkıp, "Bana karşı böyle davranırsanız, sizinle konuşamam artık." demiş. "Rica ederim yanımda üstlerimden bir daha böyle söz etmeyin. Büyüklerimize saygılı olmak zorundasınız."

Kovalenko'nun tepesi atmış artık, öfkeli öfkeli bakmış karşısındakine: "Kimseye saygısızlık ettiğim yok! Beni rahat bırakın, lütfen. Sizin gibi dalkavuk bir herifle konuşamam ben. Üstelik iftiracılardan da nefret ederim."

Belikov, pabucun pahalı olduğunu anlamış ve gitmek için aceleyle hazırlanmaya başlamış. Ömründe ilk kez böyle kaba sözler işitiyormuş. Odadan merdiven başına çıkarken, "Şimdi istediğiniz gibi konuşabilirsiniz." demiş. "Yalnız şunu bilin ki, konuşmamızı birinin duymuş olabileceğini hesaba katarak, yanlış anlamaya meydan vermemek için tartış-

mamızın özetini müdür beye iletmek zorundayım. Bunu yapmam gerek."

"İletecek misin? Bas git, ilet, cehennemin dibine kadar yolun var!"

Kovalenko, artık kendinde değilmiş. Belikov'u ensesinden yakaladığı gibi itmiş. Beriki, çizmeleri basamaklarda gürültü çıkara çıkara merdivenden aşağı yuvarlanmış. Merdiven hayli yüksek ve dikti, ama Belikov dibe kadar sağ salim varabilmiş. Ayağa kalkmış, gözlükleri sağlam mı öğrenmek için burnunun üstünü yoklamış. Tam o merdivenlerden yuvarlanırken, giriş kapısından Varenka, yanında iki bayanla içeri girmiş. Üçü de durmuş. Belikov'a bakıyorlarmış. Onun için asıl acı olan da bu olmuş işte. Keşke iki ayağı da, boynu da kırılaydı, kadınların gözünde küçük düşmeseydi. Şimdi bu olayı kentte duymayan kalmayacak, herkes onu konuşacaktı. Müdür bey duyacak, büyüklerin kulağına gidecek! Ah, bir çapanoğlu çıkmasaydı altından! O insafsız öğrenci yeni bir karikatür çizecek ve sonunda istifa etmesini isteyeceklerdi…

Doğrulduktan sonra tanıyabilmiş onu Varenka ve gülünç yüzüne, buruş buruş olmuş paltosuna, çizmelerine bakarak, durumu kavrayamadan, Belikov'un yanlışlıkla düştüğünü sanarak kendini tutamamış, kahkahayı koyvermiş: "Ha, ha, ha!.."

Ve bu şakrak "Ha, ha, ha" ile her şey bitti. Evlenme işi de, Belikov'un yeryüzündeki yaşantısı da. Varenka'yı işitmiyordu artık, gözleri kararmıştı. Eve dönünce ilk işi Varenka'nın resmini masasının üstünden almak olmuş. Sonra yatmış… bir daha da kalkmadı.

Bu olay üzerinden üç gün geçmişti ki, bir sabah Afanasiy çaldı bizim kapıyı. Beyinin çok hasta olduğunu söyledi ve doktor çağırsa, nasıl olur acaba diye sordu. Hemen Belikov'un yanına koştum. Gene cibinliğinin altındaydı. Yorganı çenesine kadar çekmiş, hiç konuşmadan yatıyordu. Soru-

larıma evet ve hayırdan başka yanıt vermiyordu. Afanasiy üzülmüşe benziyordu. Derin derin soluyarak odada dolaşıyor, bir şeyler yapmaya çabalıyordu. Votka fıçısı gibi keskin bir votka kokusu yayılıyordu ondan.

Bir ay sonra Belikov öldü. Cenaze törenine hepimiz, iki lisenin ve papaz okulunun öğretmenleri katıldık. Tabutta yatarken yüzünde cana yakın, hoş, hatta neşeli bir ifade vardı. Sanki, bir daha hiç çıkmayacağı kabuğuna girebildiğine seviniyordu. Evet, ülküsüne erişmişti Belikov! Ve bunun onurunaymış gibi, cenaze günü yağmurlu, kötü bir hava vardı, hepimiz çizmeli ve şemsiyeliydik. Mezarlığa kadar Varenka da gelmişti. Tabut çukura indirilirken acı acı ağlıyordu. Ukraynalıların ya kahkaha attıklarını ya da ağladıklarını, ikisinin arasındaki ruhsal durumlarının pek bulunmadığını o gün anladım.

Doğrusunu söyleyeyim, Belikov gibilerini toprağa bırakmak insana bir hafiflik veriyor. Mezarlıktan dönerken, görevini yerine getirmiş insanların rahatlığı vardı içimizde. Ta çocukluğumuzda büyükler bizi evde yalnız bırakıp gittiklerinde bahçeye koşup sonsuz özgürlüğümüzün tadını çıkardığımızda duyduğumuz hafifliğe benzeyen bu rahatlığı, nedense hepimiz içimizde gizlemeye, yanımızdakilere fark ettirmemeye çalışıyorduk. Ah, özgürlük, özgürlük, ne tatlısın sen! Bir parıltın bile ruhlara kanat takmaya yetiyor!

Anlayacağınız, herkes evine mutlu döndü. Ne var ki, aradan günler geçtiği halde, yönetmelik yasaklarıyla dolu, ama yine de yeterince özgür yaşantımız eskisi gibi sıkıntılı, sert ve anlamsız devam ediyordu. Hiçbir şey değişmemişti. Belikov'u toprağa vermiştik, ama onun gibi kabuğuna çekilmiş daha niceleri vardı. Bu hep böyle sürüp gidecek!

İvan İvanıç,

— Haklısınız –dedi.

Ve piposunu tüttürmeye devam etti.

Burkin,

— Böyle insanlar yeryüzünden hiçbir zaman eksik olmayacak!..

Biraz sonra lise öğretmeni samanlıktan çıktı. Kısa boylu, şişman, dazlak kafalıydı. Sakalları hemen hemen göbeğine kadar uzanıyordu. Onunla birlikte iki avcı köpeği de çıktı samanlıktan.

Burkin yukarı bakarak,

— Ey mehtap –dedi,– mehtap!

Gece yarısı olmuştu. Sağda köy ve beş versta ilerisi gözüküyordu. Uzun köy yolu, derin, sessiz bir uykuya dalmıştı. Ne bir ses, ne de bir hareket vardı. Doğanın bu denli sessiz olabileceğine inanası gelmiyordu insanın. Mehtaplı bir gecede, iki yanında köy evleri, uyuyan söğüt ağaçları, ot yığınlarıyla geniş bir köy yolunu seyretmek kişinin içine bir yumuşaklık verir. Gecenin, bu yarı karanlıkta işten, kaygı ve üzüntüden arınmış sessizliği içinde, cana yakın, hüzünlü, hoş bir görünüşü vardır. Yıldızlar bile sevinçli bir duygululukla bakıyor gibidir. Artık yeryüzünde kötülük yoktur, her şey yolundadır sanki.

Solda, köyün bitiminden sonra, ta ufka kadar süren bir düzlük başlıyordu. Ayın ışıttığı bu bozkırda çıt çıkmıyordu.

— Haklısınız –dedi İvan İvanıç.– Kentteki boğucu, yaşantımız, karaladığımız bir sürü gereksiz kâğıt, oynadığımız briç de birer kabuk değil mi? Bütün ömrümüzü işsiz güçsüzlerin, karaborsacıların, aptalların, avare kadınların arasında, saçma sapan şeyler dinlemekle geçirmemiz de birer kabuk değil midir? Canınızı sıkmazsam ilginç bir öykü anlatabilirim size.

— İstemez, yatalım artık –dedi Burkin,– hadi Allah rahatlık versin.

Birlikte içeri girip samanların üzerine uzandılar. İkisi de üstlerini örtüp uyumaya hazırlanıyorlardı ki, birden dışarıda ayak sesleri duyuldu: "Tap, tap…" Yoldan birisi geçiyordu. Yürürken birden duruyor, aradan iki dakika geçtik-

ten sonra yeniden "tap, tap"lar başlıyordu. Köpekler hırlamaya başladılar.

Burkin:

— Mavra geçiyor –dedi.

Biraz sonra ayak sesleri duyulmaz olmuştu. İvan İvanıç öte yana dönerken homurdandı:

— Başkalarının yalanlarını dinlemek ve bu yalanları yutmuş göründüğün için seni aptal bellemelerine göz yummak, alçalmayı sineye çekmek, dürüst, özgür insanların yanında olduğunu açık açık söyleyememek, üstelik yalan söylemek zorunda kalmak, gülümsemek… Hayır, hayır, beş para bile değeri olmayan bir lokma ekmek, bir sıcak köşe, bir mevki için çekilmez bütün bunlar. Böyle bir dünyada yaşanmaz!

Burkin yarı uykulu bir sesle,

– Başka bir operaya geçtiniz, dostum –dedi. Hadi uyuyalım.

Biraz sonra derin bir uykuya dalmıştı. İvan İvanıç uzun süre bir o yana bir bu yana döndü durdu, ofladı, pofladı. Kalkıp dışarı çıktı, kapının eşiğine oturup piposunu yaktı…

1898

# *Yeni Yazlık*

**1**

Obruçanovo köyüne üç versta uzaklıkta çok büyük bir köprü yapılıyordu. Irmağa inen dik yamacın yukarılarındaki köyden köprünün kafes kafes iskeleti görünüyordu. Sisli havalarda da; köprünün ince demir direklerini, çevredeki tüm korulukları kırağının kapladığı durgun kış günlerinde de şiir dolu, hatta fantastik bir görünümü vardı köprünün. Köprünün mühendisi Kuçerov iki tekerlekli yaylısıyla ya da kapalı arabasıyla geçerdi bazen köyden. Sağlam yapılı, geniş omuzlu, sakallı, genç bir erkekti. Yumuşak, buruş buruş bir şapkası vardı. Bazı tatil günleri, köprüde çalışan baldırı çıplaklar gelirlerdi. Dilenirler, köylü kadınlara takılırlardı. Kimi zaman bir şey yürüttükleri de olurdu. Ama mühendis de, baldırı çıplaklar da seyrek görünürlerdi köyde. Günler genellikle köprü yapımı hiç yokmuş gibi sessiz, sakin geçerdi. Yalnızca akşamları, köprünün yakınlarında ateşler yakıldığında rüzgâr baldırı çıplakların şarkılarını getirdi uzaktan. Bazen de gündüzleri hüzün dolu bir ses duyulurdu: "Dan… dan… dan…"

Bir gün, Mühendis Kuçerov'u görmeye karısı geldi. Irmak boyu da, küçük küçük köyleriyle, kiliseleriyle, hayvan sürüleriyle gerçekten nefis bir görünümü olan yeşil vadi de çok hoşuna gitmişti. Kocasına burada küçük bir yer alıp yaz-

lık bir ev yaptırması için yalvarmaya başladı. Kocası yaptı karısının isteğini. Yirmi hektarlık bir yer satın aldılar. O zamana dek Obruçanovoluların sığırlarının otladığı, oldukça yüksek, düzlük bir yerde taraçalı, balkonlu, tepesinde pazar günleri bayrak dalgalanan, kuleli, iki katlı, güzel bir ev yaptırdılar. Üç ayda her şeyiyle tamamlanmıştı ev. Sonra bütün kış büyük büyük ağaçlar diktiler her yanına. İlkbahar gelip de çevrede her şey yemyeşil olduğunda yeni malikânede iki yanı ağaçlı yollar da, bahçe de hazırdı. Beyaz önlüklü iki işçi evin yakınında toprağı kazıyor, fıskıye suyu yükseklere atıyor, evin damının güneş vuran yüzü göz kamaştırırcasına parlıyordu. Buranın bir adı bile vardı artık: Yeni yazlık.

Mayısın sonlarında güneşli, ılık bir gün köyün nalbantı Rodion Petrov'a nallarını değiştirmeye iki at getirdiler. Yeni yazlığın atlarıydı bunlar. Kar gibi bembeyaz, gösterişli, besiliydiler. İnsanı şaşırtacak derecede benziyorlardı birbirine.

Rodion atları tepeden tırnağa süzerken heyecanlı,

— Kuğu gibi hayvanlar –dedi.

Atlara bakmak için karısı Stepanida, çocukları, torunları hep çıkmışlardı evden. Köylüler toplandılar yavaş yavaş. Baba oğul Lıçkovlar –ikisi de doğuştan köseydi– geldiler. Yüzleri şiş, başları açıktı. Sonra sivri, uzun sakallı, uzun boylu ihtiyar Kozov geldi bastonuna dayana dayana. Kurnaz bakışlı gözlerini durmadan kırpıyor, gizli bir şey biliyormuş gibi alaylı alaylı gülümsüyordu.

— Yalnızca beyazlıkları var, içleri kof –dedi.– Benimkileri de sal yulaf tarlasına, böyle yalız olurlar. Karasabana koşulsunlar, kırbacın altına girsinler ben o zaman göreyim onları…

Atları getiren arabacı bir şey söylemeden, küçümser bir tavırla bakıyordu ona. Daha sonra, içerde ocağı yakarlarken arabacı sigara içerek anlatmaya başladı. Köylüler birçok ayrıntı öğrendiler ondan. Efendileri zengindi. Hanımı Yelena İvanovna evlenmeden önce Moskova'da yokluk içinde yaşa-

mış, mürebbiyelik etmişti. İyi yürekli, merhametli bir kadındı, yoksullara yardım etmeyi severdi. "Yeni malikânede," diye anlatıyordu arabacı, "bir şey ekip biçmeyecekler. Yalnızca yaşamın tadını çıkarmak, temiz hava almak için yaşayacaklar orada." Arabacı her şeyi anlattıktan sonra atları alıp götürürken, büyük bir çocuk kalabalığı izliyordu onu. Köpekler havlıyordu. Kozov arkasından bakarak alaylı alaylı göz kırpıyordu.

— Bunlar da toprak sahibi işte! –diyordu.– Ev yaptırdılar, atları var, ama Tanrı bilir solukları kokuyordur açlıktan! Sözüm ona toprak sahibi bunlar!

Yeni malikâneden de, beyaz atlardan da, şişman, yakışıklı arabacıdan da nedense birdenbire nefret etmişti Kozov. Tek başına yaşayan bir duldu. Sıkıcı bir yaşamı vardı. (Bazen barsak kurdu, bazen mide bozukluğu dediği bir hastalık çalışmasına engel olurdu.) Harkov'da bir pastanede çalışan oğlunun yolladığı parayla geçiniyordu. Sabah erken saatlerden akşama dek ırmak boyunda ya da köyün içinde işsiz güçsüz dolaşır durur, sözgelimi, bir köylünün arabaya yüklediği bir kütüğü götürdüğünü ya da oltayla balık avladığını görürse, "Bu kütükte iş yok, çürümüş bu." ya da "Bu havada balık vurmaz oltaya." derdi. Kuraklıkta, kara kışa kadar yağmur yağmayacağını, yağmurlu günlerde de, bu yağmurun hiç dinmeyeceğini, ekinleri çürüteceğini, her şeyi mahvedeceğini, söylerdi. Böyle söylerken, bir şeyler biliyormuş gibi de göz kırpardı.

Geceleri renkli ışıklar yakıyorlardı malikânede, havai fişekler atıyorlardı. Obruçanovo'nun önünden kırmızı küçük fenerlerle süslü, yelkenli bir kayık geçiriyordu. Bir sabah mühendisin karısı Yelena İvanovna küçük kızıyla birlikte, doru bir çift midilli koşulu, sarı tekerlekli, kapalı bir arabayla köye geldi. İkisinin –ana kızın– başında kenarları yanlardan aşağı kıvrılmış, geniş kenarlı, hasır birer şapka vardı.

Tarlaları gübreleme zamanıydı. Uzun boylu sıska ihtiyar Rodion başı açık, yalınayak, yabası omzunda, pis, biçimsiz arabasının yanında dikiliyor, şaşkın şaşkın midilerle bakıyordu. Ömründe hiç böyle küçük at görmediği yüzünden belliydi.

Sağdan soldan fısıltılar duyuluyordu:

— Kuçerov'un karısı geldi! Baksana, Kuçerov'un karısı gelmiş!

Yelena İvanovna, içlerinden birini seçmeye çalışıyormuş gibi inceliyordu evleri. Sonunda –pencerelerinden sarı saçlı, kızıl saçlı bir sürü çocuk başı uzanmış– en yoksul görünümlü evin önünde durdurdu atları. Şişko, yaşlı Stepanida –Rodion'un karısı– koşarak çıktı evden. Başörtüsü omzuna kaydı ak düşmüş saçlarından. Evin önünde duran kapalı arabaya bakıyordu. Güneş gözüne geldiği için –körmüş gibi– yüzü buruşmuştu. Gülümsüyordu.

Yelena İvanovna, yaşlı kadına üç ruble uzatırken,

— Çocuklarınız için –dedi.

Stepanida birden ağlamaya başladı. Yelena İvanovna'nın önünde yerlere kadar eğildi. Rodion da geniş, kahverengi çıplak tepesini göstererek öne eğildi. Eğilirken yabasını az kaldı karısının böğrüne saplıyordu.

Yelena İvanovna mahcup oldu, eve döndü.

## 2

Baba oğul Lıçkovlar çayırlarında iki yük atıyla bir midilli, bir de Algauz tosunu yakaladılar. Hayvanları nalbant Rodion'un oğlu, kızıl saçlı Volodya ile birlikte köye sürdüler. Muhtarı çağırdılar. Tanıkları toplayıp, çayırdaki zarar ziyanı belirlemek için yola çıktılar.

Kozov göz kırparak,

— Güzel, hadi! –diyordu.– Hadi gidelim! Şimdi de biraz mühendis bey koşsun bizim peşimizde bakalım. Hak hukuk diye bir şey yok sanki memlekette. Çok güzel! Bölge polis komiserini de çağırıp bir tutanak yazdıralım!..

Volodya,

— Evet, tutanak yazdıralım! –diye onayladı.

Lıçkov'un oğlu bağırıyordu:

— Bunun peşini bırakmayacağım! –giderek yükseltiyordu sesini. Bu zorlamadan, sakalsız yüzü daha daha bir şişmişti sanki.– Fena alıştılar! Sesini çıkarmasan, tüm çayırları berbat edecekler! Halkı ezmek hakkını veren olmadı size beyim! Köylüler köleniz değil artık!

Volodya yineledi:

— Evet, köylüler köle değil artık!

Lıçkov canı sıkkın,

— Köprüsüz pekâlâ yaşayıp gidiyorduk –dedi.– Kimseden köprü falan istediğimiz yoktu! Nemize gerek bizim köprü! İstemiyoruz!

— Din kardeşlerim! Bunun peşini bırakmak olmaz!

Kozov göz kırptı,

— Elbette, hadi! Gösterelim ona dünyanın kaç bucak olduğunu! Biz de insanız! Bizim de toprağımız var artık!

Köye geri döndüler. Yolda Lıçkov'un oğlu durmadan göğsünü yumrukluyor, bağırıp çağırıyordu. Volodya da onun sözlerini yineliyordu bağıra çağıra. Bu arada köyde cins tosunla atların başına büyük bir kalabalık toplanmıştı. Tosun şaşkına dönmüş, alttan alttan bakıyordu çevresindekilere. Ama birden başını yere eğdi, arka ayaklarıyla çifte atarak zıplamaya başladı. Kozov korkuyla sallıyordu ona bastonunu. Herkes kahkahalarla gülüyordu. Sonra bir yere kapadılar hayvanları, beklemeye başladılar.

Akşamüzeri mühendis zarara karşılık beş ruble yolladı. İki at ile midilli ve tosun da, onları darağacına götürüyorlarmış gibi başları önde, suçlu, döndüler eve.

Baba oğul Lıçkovlar ile muhtar ve Volodya beş rubleyi cebe indirdikten sonra, kayıkla ırmağı geçip, karşı yakadaki Kryakovo köyünde, meyhanede aldılar soluğu. Uzun süre yiyip içtiler orada. Söyledikleri şarkılar, genç Lıçkov'un bağı-

rıp çağırmaları duyuluyordu bu yakadan. Köyden kadınlar bütün gece uyuyamadılar meraktan. Rodion da uyumadı.

Yatakta bir o yana bir bu yana dönerken göğüs geçirerek,

— Hiç iyi bir şey değil –diyordu.– Bey kızacak, işin yoksa çek sonra… Üzdüler beyi… Oh, hiç iyi yapmadılar doğrusu.

Bir gün köylüler –Rodion da vardı aralarında– köyün çayırına, otu paylaşmaya irmişlerdi. Dönüşte mühendisle karşılaştılar. Kırmızı basmadan bir gömlek vardı mühendisin üstünde. Çizmeleri uzun konçluydu. Kocaman dilini dışarı çıkarmış bir av köpeği geliyordu arkasından.

— Merhabalar, arkadaşlar! –dedi.

Köylüler durdular, şapkalarını çıkardılar.

— Hanidir konuşmak istiyordum sizinle –diye sürdürdü konuşmasını mühendis.– Şunu söyleyecektim size arkadaşlar. İlkbaharın başından beri hayvanlarınız her gün bahçeme de, koruluğuma da giriyorlar. Her şeyi berbat ettiler. Domuzlarınız çayırımın altının üstünü getirdiler. Bağda bir şey bırakmadılar. Koruda yeni diktirdiğim fidanların hepsini kırdılar. Söz dinletemiyoruz çobanlarınıza. Rica ediyorsun, ileri geri konuşmaya başlıyorlar. Hayvanlarınız her gün zarar veriyorlar bana. Ama üzerinde durmuyorum, uğradığım zarar ziyanı istemiyorum sizden, polise gitmiyorum. Oysa siz atlarımla tosunumu kapatıp beş ruble aldınız. Doğrumu yaptığınız? Komşuluğa yakışır mı? –Konuşurken sesi son derece yumuşak, inandırıcıydı; bakışında öfke yoktu.– Aklı başında insanlar böyle şeyler yaparlar mı? Bir hafta önce sizinkilerden biri korumdan iki meşe kesti. Yeresnovo'ya gidiş yolumu kazdınız. Oraya gitmek için üç versta dolaşıyorum şimdi. Neden her fırsatta kötülük etmeye çalışıyorsunuz bana? Söyleyin Tanrı aşkınıza, ne kötülüğüm dokundu size? Ben de, karım da sizinle dost olmaya, anlaşmaya uğraşıyoruz. Elimizden geldiğince yardım ediyoruz köylülere. Karım

çok iyi yürekli, içten bir insandır. Dünyada en çok sevdiği şey yardım etmektir. Sizlere, çocuklarınıza yararlı olmaya can atıyor. Oysa sizler iyiliklerimize kötülükle karşılık veriyorsunuz. Doğru değil bu yaptığınız arkadaşlar. Düşünün bu söylediklerimi. Rica ediyorum, düşünün. Biz insanca davranıyoruz size, siz de öyle karşılık verin. Paranızı verdim ben…

Dönüp yürüdü mühendis. Köylüler bir süre kaldılar oldukları yerde. Sonra şapkalarını giyip yürüdüler. Ona söylenen her sözü her zaman gerektiği gibi değil de, işine geldiği biçimde anlayan Rodion derin bir soluk aldıktan sonra,

— Borcumuzu ödememiz gerek –dedi.– Arkadaşlar, "borcunuzu para olarak ödeyin" diyor…

Köye kadar konuşmadan yürüdüler. Rodion eve gelince duasını etti, çizmelerini çıkardı, sedire, karısının yanında oturdu. Stepanida ile evde yalnızken her yan yana otururlar, sokakta hep yan yana yürür, her zaman birlikte yer, içer, uyurlardı. Yaşlandıkça birbirine sevgileri daha da güçleniyordu. Evlerinin içi çok dar, sıcaktı. Her yerde –yerlerde de, pencere içlerinde de, büyük Rus sobasının üstünde de– çocuklar vardı… Yaşının hayli geçmiş olmasına karşın, hâlâ doğuruyordu Stepanida. Öyle ki, çocukların hangilerinin Rodion'un, hangilerinin Volodya'nın olduğunu ayırmak güçtü. Volodya'nın karısı Lukerya –hiç de güzel olmayan, patlak gözlü, karga burunlu genç bir kadındı bu– teknede hamur yoğuruyordu. Volodya sobasının üstünde oturmuş, ayaklarını aşağıya sarkıtmıştı.

Rodion biraz dinlendikten sonra koltuklarının altını, dirseklerini kaşıyarak,

— Gelirken Nikitin'in darı tarlasının yanında mühendisle karşılaştık… –diye başladı.– Küçük bir de köpek vardı yanında. Borcumuzu ödememiz gerekiyormuş ona… Öyle diyor. Para olarak ödeyecekmişiz… Parayla ya da başka türlü, ama ne olursa olsun, ev başına on kapik toplamalıyız

köyden. İyice azıttık artık, kızdırıyoruz beyi. Acıyorum adamcağıza…

Volodya hiç kimseye bakmadan.

— Köprümüz olmadan da pekâlâ yaşayıp gidiyorduk –dedi,– köprü möprü istediğimiz yok kimseden.

— Hoppala! Devlet malı bu köprü oğlum.

— Ne olursa olsun, istemiyoruz.

— Sana istiyor musun diye soran yok! Kendi kendine gelin güvey olma bakalım!

Volodya alaylı, yineledi babasının sözünü:

— "Soran yok"muş… Bir yere gidip gelmiyoruz ki biz. Ne yapacağız köprüyü? Gerektiğinde kayıkla geçiyoruz karşıya.

Avluya bakan pencerenin camına birisi tak tak diye vurdu. Öyle kuvvetli vurmuştu ki, ev zangır zangır sallanmıştı sanki.

Lıçkov'un oğlunun sesi duyuldu:

— Volodya evde mi? Hey Volodya, hadi çık, gidiyoruz!

Volodya sobasının üstünden yere atladı. Şapkasını aramaya koyuldu.

Rodion çekingen,

— Gitme Volodya –dedi.– Onunla gitme oğlum. Akılsızın tekisin. Küçük bir çocuk gibisin. İyi şeyler öğretmezler sana onlar. Gitme!

Stepanida,

— Gitme yavrum! –diye yalvardı.– Belki meyhaneye götürecekler seni.

Gözlerini kırpıştırmaya başlamıştı. Ha ağladı ha ağlayacaktı,

Volodya alaylı,

— Evet, "meyhaneye" gidiyorum… –dedi.

Lukerya kocasına yiyecekmiş gibi bakarak,

— Gene sarhoş döneceksin değil mi it soyu! –diye bağırdı.– Git, git, inşallah çatlarsın votkadan, Tanrı'nın cezası herif!

— Kes sesini be! –diye bağırdı Volodya.

Lukerya sesli sesli ağlamaya başlamıştı. Bir yandan da hamurlu eliyle gözyaşlarını siliyordu.

— Bu salağa aldınız da yaktınız beni! Kime ne ettiği vardı şu yetimin… Şeytan suratlı sarhoş… Geberip gitsen de kurtulsam!

Volodya bir tokat patlattı karısının kulak tozuna. Çıktı.

**3**

Yelena İvanovna ile küçük kızı köye yürüyerek geldiler. Dolaşıyorlardı köyün içinde. Pazar olduğu için köylü kadınlar, kızlar parlak renkli giysilerini giymiş, dolaşmaya çıkmışlardı. Evin önünde taşlıkta yan yana oturan Rodion ile Stepanida, Yelena İvanovna ile küçük kızına, eski dostlarmış gibi selam verdiler, gülümsediler. Pencerelerden sayıları onu aşkın küçüklü büyüklü çocuk bakıyordu. Yüzlerde şaşkınlık, merak vardı. Fısıltılar duyuluyordu.

— Kuçerov'un karısı gelmiş! Kuçerov'un karısı!

Yelena İvanovna,

— Merhabalar! –dedi. Gelip Rodion ile Stepanida'nın yanında durdu. Bir an sustuktan sonra ekledi:

— E, nasılsınız bakalım?

Rodion çabuk çabuk konuşarak,

— Geçinip gidiyoruz işte, Tanrı'ya şükürler olsun –diye karşılık verdi.– Yaşıyoruz işte.

Stepanida gülümsedi.

— Nasıl oluruz biz? Kendiniz de görüyorsunuz hanımım, gözümün bebeği, yoksulluk!.. On dört can var evde, iki kişi kazanıp getiriyor. Biri nalbantlık ediyor, nallaması için at getiriyorlar ona, ama kömürü yok, kömür alacak parası da. –Gülümsedi Stepanida.– Büyük yokluk içindeyiz hanımım, çok sıkıntı çekiyoruz!

Yelena İvanovna merdivenin basamağına oturdu. Kızını kucaklayıp derin düşüncelere daldı. Annesinin yüz anlatı-

mından bir şeyler anlayan küçük kızın kafasının içinde de birtakım tatsız düşünceler dolaşıyordu. Annesinin elinden aldığı dantelle süslü şemsiyeyle oynuyordu dalgın dalgın.

Rodion,

— Yoksulluk! –dedi.– Dert bir değil ki… Elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz… Gördüğünüz gibi. Tanrı da yağmur vermiyor… Doğrusunu isterseniz, durumumuz kötü.

Yelena İvanovna,

— Bu dünyada zorluk çekiyorsunuz ama, öteki dünyada rahat edeceksiniz… –dedi.

Onun ne dediğini anlamadı Rodion. Eliyle ağzını kapayıp öksürdü yalnızca. Stepanida,

— Hanımım –dedi,– gözüm hanımım, zengin öteki dünyada da rahat eder. Kiliseye mum alır, ayin yaptırır, yoksullara yardım eder, oysa bir köylü hangi birini yapabilir bunların? Adamın haç çıkaracak zamanı yoktur. Karnını doyuracak bir lokma ekmek bulmak için göbeği çatlar. Öteki dünyada rahat edebilmek için yapabileceği bir şey yok ki… Yoksulluk yüzünden çok günaha da giriyoruz. Sıkıntıdan köpekler gibi hırlaşıp duruyoruz hanımım. Ağzımızdan iyi bir söz çıkmıyor. Neler, ne kötü şeyler söylüyoruz bilemezsiniz! Bu dünyada da, öteki dünyada da rahat etmek yazılmamış bizim alnımıza. Tüm mutluluklar zenginlere verilmiş.

Neşeliydi, ağır yaşama koşullarından söz etmeye eskiden beri alıştığı belliydi. Rodion da gülümsüyordu. Böylesine akıllı, hoşsohbet bir karısı olduğu için gururlanıyordu.

Yelena İvanovna,

— Uzaktan davulun sesi hoş gelir –dedi.– Kim demiş zenginlerin rahat olduğunu? Herkesin kendine göre dertleri vardır. İşte, kocamla ben yoksul sayılmayız. Her şeyimiz var. Peki ama, mutlu muyuz sanıyorsunuz? Çok gencim daha, ama dört çocuğum var. Sık sık hasta oluyorlar. Ben de hastayım. Sürekli doktorlara gidip geliyorum.

— Nedir hastalığın? –diye sordu Rodion.

— Kadın hastalığı işte. Geceleri uyku girmiyor gözüme. Baş ağrısı aman vermiyor. Şimdi şurada oturuyor, konuşuyorum ya, başım öyle fena ki… Üzerimde müthiş bir kırıklık var. Bu durumda olmaktansa, en ağır bir işte çalışmaya razıyım. İçimde de bir huzur yok. Çocuklarım için, kocam için her an korkuyorum. Her ailenin kendine göre üzüntüleri vardır. Bizde de var elbette. Soylu bir aileden değilim benden. Dedem basit bir köylüydü. Babam Moskova'da dükkân işletiyordu. O da sıradan bir insandı. Ama kocamın annesi babası önemli, zengin kişilerdir. Oğullarının benimle evlenmesini istemediler. Ama kocam dinlemedi onları. Bu yüzden hâlâ affetmemişlerdir bizi. Kocamı huzursuz ediyor bu, üzüyor, sinirlerini bozuyor. Annesini seviyor kocam. Hem çok seviyor. Beni de huzursuz ediyor bu durum. İçimi sızlatıyor.

Rodion'un evinin avlusunda köylüler toplanmış, dinliyorlardı. Uzun, sivri sakalını titreterek Kozov da gelmiş, durup dinlemeye başlamıştı. Baba oğul Lıçkovlar da gelmişlerdi. Yelena İvanovna anlatıyordu:

— Kendini yabancı hissettiği bir yerde mutlu olamaz insan. İçinizden her birinizin kendine göre tuttuğu bir yolu vardır. Çalışıyordur, çalışırken ne için çalıştığını da bilir. Kocam köprü mühendisidir, köprü yapar… Sözün kısası, herkesin kendini yabancı hissetmediği bir yeri vardır. Ya benim? Ben oradan oraya dolaşır dururum hep. Tuttuğum bir yol, yaptığım bir şey yoktur. Her yerde yabancı hissederim kendimi. Bütün bunları, dış görünüşe bakıp da hüküm vermeyesiniz diye anlatıyorum size. Bir insan iyi, pahalı şeyler giyiniyorsa, varlıklıysa, bu onun yaşamından hoşnut olduğu anlamına gelmez.

Artık gitmek için ayağa kalktı Yelena İvanovna. Kızının elini tuttu.

— Sizin buraları çok seviyorum –dedi.

Gülümsedi. Bu cansız, çekingen gülümsemeden onun gerçekten ne denli genç, ne denli güzel olduğunu anlamak çok kolaydı. Renksiz, zayıf bir yüzü vardı. Kaşları koyu, saçları açık sarıydı. Kız da annesi gibi zayıf, sarışın, narin yapılıydı. İkisi de lavanta kokuyordu. Yelena İvanovna,

— Irmağınız da, ormanınız da, köyünüz de –diye sürdürdü konuşmasını.– Ömrünün sonuna dek burada yaşamak isterdim. Hem sanıyorum, iyileşirim de burada. Yabancı hissetmezdim kendimi. Sizlere yardım etmeyi, yararlı olmayı, yakın olmayı çok, pek çok istiyorum. Eksiklerinizi biliyorum. Bilmediklerimi de kalbim, duygularım söylüyor bana. Hasta, zayıf bir kadınım ben. Sanırım, yaşamımı istediğim gibi değiştirmek olanağı yoktur artık benim için. Ama çocuklarım var. Onların kendilerini size yakın hissetmeleri, sizi sevmeleri için elimden geleni yapacağım. Yaşamlarının kendilerinin değil, sizin olduğunu anlatacağım onlara. Yalnız bir dileğim var sizden: Yalvarırım güvenin bize, dost olun bizimle. Kocam temiz yürekli, iyi bir insandır. Üzmeyin onu. Sinirlerini bozmayın. En küçük bir şeye bile son derece duyarlıdır. Oysa sözgelimi, dün hayvanlarınız bahçemize girmiş, sizinkilerden biri de arılığımızın çitini kırmış. Bize karşı bu tutumunuz kocamı umutsuzluğa düşürüyor…

Yelena İvanovna ellerini göğsünün üstüne bastırıp yalvarmaklı bir sesle sürdürdü konuşmasını:

— Rica ediyorum, iyi birer komşu gibi davranın bize. Barış içinde, güzel güzel geçinip gidelim! En kötü barışın bile en iyi çatışmadan iyi olduğunu söylerler. İnsan ev değil, komşu alır. Gene söylüyorum, kocam temiz yürekli, iyi bir insandır. İşler yolunda gider, iyi geçinirsek, söz veriyorum, gücümüzün yettiği her şeyi yapacağız sizin için. Yollarınızı onaracağız, çocuklarınıza bir okul yaptıracağız. Söz veriyorum.

Kozov göz kırparak,

— Birisi yelkenleri suya indirdi –dedi.

Kahkahayla gülenler oldu. Volodya canı sıkkın,

— Okul falan istediğimiz yok bizim… –diye söylendi.– Çocuklarımız Petrovskoye köyünün okuluna gidiyorlar. Varsın oraya gitsinler gene. Kimseden bir şey istemiyoruz.

Yelena İvanovna'nın içini tuhaf bir korku doldurdu birden. Yüzü bembeyaz oldu, küçüldü, pis bir şeyle ona dokunmuşlar gibi büzüldü. Bir sözcük söylemden yürüdü. Arkasına bakmadan, giderek çabuklaştırıyordu adımlarını.

Rodion arkasından yürüdü.

— Hanımefendi! Hanımefendi, bir dakika dur, bak ne diyeceğim sana…

Başı açık, Yelena İvanovna'nın peşi sıra yürüyor, sadaka istiyormuş gibi alçak sesle yalvarıyordu.

— Hanımefendi! Bir dakika dur, bak ne diyeceğim.

Köyün dışına çıktılar. Yelena İvanovna yaşlı bir üvez ağacının gölgesinde, bir köylünün arabasının yanında durdu. Rodion,

— Üzülme olanlara hanımefendi, hoş karşıla! –dedi.– Sabret. İki yıl sık dişini. Burada kalır da sabredersen her şey geçer. Köylümüz iyidir, yumuşak başlıdır… İnan bana, zarar gelmez insana bizim köylümüzden. Kozov'a da, Lıçkovlara'da bakma, hele Volodya'ya hiç bakma. Aptalın tekidir benim oğlum. Kim ne derse, ona inanır. Geri kalanlar akıllı uslu insanlardır zaten. Bir şey dedikleri yok… Doğrusunu istersen, bazıları içinden gelenleri söylemek, anlayacağın, öne çıkıp bir iki söz etmek ister istemesine ya, beceremez… Ruh da, vicdan da vardır onlarda. Ama dil yoktur. Sen gücenme hanımım, sabret… Köylük yer böyledir!

Yelena İvanovna durgun akan geniş ırmağa bakıyor, bir şeyler düşünüyordu. Gözyaşları yuvarlanıyordu yanaklarından aşağı. Rodion'u da duygulandırmıştı bu gözyaşları. Ha ağladı, ha ağlayacaktı.

— İyi bir insansın sen… –diye mırıldandı.– İki yılcık sabret. Okul da yaptırabilirsiniz, yolları da onarabilirsiniz, ama acele etmemek gerek… İstersen bir örnek de vereyim sana. Şu tepeciğe buğday ekmek niyetindeysen, önce çerini çöpü-

nü, taşlarını temizlemelisin. Sonra kazacaksın, ekeceksin… Köylülere de öyle davranman gerekiyor işte… Yola getirinceye kadar uğraşacaksın.

Bu arada Rodion'un evinin önündeki kalabalık üvez ağacına doğru yürümeye başlamıştı. Hep bir ağızdan şarkı söylüyorlardı. Biri armonika çalıyordu. Giderek yaklaşıyorlardı.

Korkudan titremeye başlayan küçük kız, yüzü bembeyaz, annesine sokularak,

— Gidelim buradan anneciğim –dedi.– Gidelim anneciğim!

— Nereye gidelim yavrum?

— Moskova'ya… Gidelim anneciğim!

Ağlamaya başlamıştı küçük kız. Rodion ne söyleyeceğini, ne yapacağını şaşırmış, alnı boncuk boncuk terlemişti. Cebinden çavdar ekmeği kırıntısı içinde, eğri büğrü, yarımay biçiminde, küçük bir salatalık çıkardı. Salatalığı kızın eline tutuşturmaya çalışıyordu. Bir yandan da kaşlarını çatmış, soğuk,

— Hadi, hadi, al şunu… –diye mırıldanıyordu.– Al hadi, al şu salatalığı, yersin… Ağlamak yakışmaz sana, annen döver seni sonra, ağlama… Baban kızar… Hadi, hadi…

Yelena İvanovna kızının elinden tutup yürüdü, Rodion da peşlerinden geliyordu. Onlara tatlı, inandırıcı bir şeyler söylemek istediği belliydi. Ama ana kızın kendi düşünceleriyle, kendi acılarıyla baş başa olduklarını, onu fark etmediklerini anlayınca durdu. Güneşten, elini gözlerine siper edip, onlar kendi korularına dalıp gözden kayboluncaya dek uzun uzun baktı arkalarından.

## 4

Mühendis gözle görülecek derecede sinirli, titiz olmuştu. En küçük, önemsiz bir olayda bile bir hırsızlıktan, kötü niyetten kuşkulanıyordu. Avlu kapıları gündüzleri bile kapalıydı. Geceleriyse, bahçede iki bekçi dolaşıyordu. Gündelikçi

olarak Obruçanovo'dan kimseyi almıyorlardı artık. Aksi gibi tam o sıralar (köylülerden mi, köprü yapımında çalışan baldırı çıplaklardan mı olduğu bilinmeyen) biri yük arabasının yeni tekerleklerini almış, yerine eskilerini takmıştı. Çok geçmeden iki gemle bir kerpeten çalındı. Köyde bile söylenmeye başlamışlardı. Lıçkovların evinde, Volodya'nın evinde araştırma yapılmasının gerektiğini söylüyorlardı. İşte o günlerde gemlerle kerpeteni mühendisin bahçe duvarının dibinde buldular: Birisi atmıştı onları oraya.

Bir gün topluca ormandan dönüyorlardı köylüler. Yolda mühendisle karşılaştılar gene. Mühendis onları görünce durdu, selam vermeden, öfkeli öfkeli bir birine, bir ötekine bakarak,

— Benim korumdan, bahçenin yakınlarından mantar toplamamanızı, onları karımla çocuklarıma bırakmanızı rica etmiştim… –diye başladı,– ama kızlarınız handiyse şafak söker sökmez geliyorlar, silip süpürüyorlar mantarları. Söylüyoruz aldırmıyorsunuz, rica ediyoruz aldırmıyorsunuz… Görüyorum ki söylemek, rica etmek, iyilikle anlatmaya çalışmak yaramıyor size.

Öfkeli bakışını Rodion'a dikip sürdürdü konuşmasını:

— Karım da ben de insan yerine koyduk sizi, kendimizden aşağı görmedik, ama siz nasıl karşılık verdiniz? Eh, ben de neler söylüyorum! Galiba sonunda küçük görmeye başlayacağız sizi. Yapacak başka bir şey kalmıyor çünkü.

Mühendis daha kırıcı olmamak için kendini zorlayarak öfkesini tuttu, dönüp yürüdü.

Eve gelince kimseye bir şey söylemedi Rodion. Çizmelerini çıkarıp sedire, karısının yanına oturdu. Biraz dinlendikten sonra,

— Evet… –diye başladı.– Gelirken Bay Kuçerov ile karşılaştık… Evet… Sabah erken kızlar mantar toplamaya gidiyorlarmış oraya. Görmüş onları… "Karıma, çocuklarıma neden hiç mantar getirmiyorlar." dedi… Sonra bana bakarak, "Karımla ben küçük göreceğiz seni." diye ekledi. Ayak-

larına kapanmak istedim, ama korktum… Tanrı dert yüzü göstermesin ona… Tanrı hepsine sağlık versin…

Stepanida haç çıkardı, göğüs geçirdi. Rodion sürdürüyordu konuşmasını:

— Karı koca, ikisi de çok iyi, çok candan insanlar doğrusu… Herkesin yanında söyledi "küçük göreceğiz" diye… Bu ihtiyarlık günlerimizde… Hem bu bir şey değil daha… Ölünceye kadar duacıları olurdum eğer… Hey Tanrım, sen uzun eyle ömürlerini…

On dört eylül kilise bayramında baba oğul Lıçkovlar daha sabahtan karşı yakaya geçmiş, akşamüzeri sarhoş dönmüşlerdi. Köyde kâh şarkılar söyleyerek, kâh kaba saba küfürler ederek uzun süre dolaşmışlar, sonunda kavga etmiş, birbirinden yakınmak için mühendise gitmişlerdi. Elinde uzun bir kavak dalıyla baba Lıçkov girdi önce avluya. Kararsız bir yürüyüşle geldi, durdu, şapkasını çıkardı. Mühendis taraçada oturmuş, ailesiyle birlikte çay içiyordu.

Lıçkov'u görünce,

— Ne istiyorsun? –diye bağırdı.

Lıçkov ağlıyarak ağlayarak anlatmaya başladı:

— Ekselansları, beyim… Büyüklüğünüzü gösterin, kurtarın beni… Bıktım şu çocuktan… Yedi bitirdi beni, dövüyor, ekselansları…

Bu arada oğul Lıçkov girdi avluya. Başı açıktı. Onun da elinde bir sopa vardı. Gelip babasının yanında durdu. Sarhoş, anlamsız bakışını taraçaya dikti. Mühendis,

— Aranızdaki kavga beni ilgilendirmez –dedi.– Muhtara ya da köy polisine gidin.

Baba Lıçkov hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

— Her yere başvurdum… Dilekçe verdim… –dedi.– Başvuracak başka bir yer kalmadı artık. Demek öldürebilir beni şimdi, öyle mi? Babasını öldürebilir ha? Babasını?

Elindeki sopayı kaldırıp oğlunun kafasına indirdi. Beriki de kaldırdı sopasını, ihtiyarın çıplak kafasına indirdi. Öyle

ki, sopa zıplamıştı… Baba Lıçkov bir an sallanmadı bile. Sopayı bir kez daha indirdi oğlunun kafasına. İkisi karşılıklı durmuş, ellerindeki sopaları birbirinin kafasına indiriyorlardı. Kavgadan çok bir oyuna benziyordu bu. Avlu kapısında da kadınlı erkekli köylüler toplanmış, hiç ses çıkarmadan içerde olup bitenleri izliyorlardı. Hepsinin yüzü pek ciddiydi. Mühendisin bayramını kutlamaya gelmişlerdi. Ama avluda Lıçkovları görünce üzülmüş, içeri girmemişlerdi.

Ertesi gün çocuklarını alıp Moskova'ya gitti Yelena İvanovna. Mühendisin de malikânesini satılığa çıkardığı söyleniyordu…

Köylülerin gözü köprüye çoktandır alışmıştı. Irmağın burasını köprüsüz göz önüne getirmeleri güçtü şimdi. Köprü yapımından kalma moloz yığını çimenle kaplanalı hayli oluyor. Baldırı çıplakları unuttular, "dan, dan, dan…" sesinin yerine, şimdi hemen her saat geçen trenin gürültüsü duyuluyor.

Yeni yazlık satılalı çok oluyor. Bir memur aldı orayı. Bayramları ailesiyle birlikte geliyor, taraçada çay içiyorlar. Sonra kente dönüyorlar. Şapkasında bir kokart var memurun. Konuşurken, çok büyük bir memurmuş gibi öksürüyor iki de bir –oysa sekizinci dereceden bir memurdur– köylülerin öne eğilerek verdikleri selamları almıyor bile.

Obruçanovo'da herkes yaşlandı artık. Kozov öldü. Rodion'un evinde çocuklar şimdi daha çok. Volodya'nın uzun, kızıl bir sakalı vardı. Eskiden olduğu gibi yoksullar gene.

İlkbaharın başları olduğu için istasyonun yanında hızarla odun kesiyorlar Obruçanovolular. Şimdi işi paydos etmiş, ağır ağır köye dönüyorlar. Uzun hızarları yaylanıyor omuzlarında. Güneşte ayna gibi parlıyorlar hızarlar. Irmak boyunda çalılıkta bülbüller ötüyor. Çayır kuşları cıvıldaşıyor yükseklerde. Yeni yazlık sessiz. Kimsecikler yok orada. Yalnızca altın güvercinler –güneş altın gibi parlatıyor onları– uçuşuyorlar evin üstünde. Köylüler –Rodion da, baba oğul

Lıçkovlar da, Volodya da– beyaz atları, küçük midileri, havai fişekleri, renkli fenerlerle süslü kayığı anımsıyorlar o yana baktıkça. Mühendisin karısının ne güzel, ne şık bir kadın olduğunu, sık sık köye geldiğini, onlarla ne güzel konuştuğunu anımsıyorlar. Bütün bunlar hiç olmamıştı sanki. Bir düş ya da bir masaldı sanki hepsi.

Yorgun argın dönüyorlar köye, düşünüyorlar…

Köylerinde herkesin iyi, aklı başında, Tanrı'dan korkan insanlar olduğunu; Yelena İvanovna'nın da çok iyi yürekli, merhametli, alçakgönüllü olduğunu, ona bakarken içlerinin sızladığını düşünüyorlar. Peki öyleyse niçin geçinememişler, düşman gibi ayrılmışlardı? En önemli olanı görmelerini engelleyen; onlara yalnızca zarar ziyanları, gemleri, kerpetenleri, bütün bu önemsiz şeyleri –şimdi anımsadıkça ne denli değersiz olduğunu gördükleri şeyleri– gösteren bu duman neyin nesiydi? Yeni beyle iyi geçiniyorlardı da mühendisle neden geçinememişlerdir?

Kendi kendilerine sordukları bu sorulara ne yanıt vereceklerini bilemiyor hiçbiri, yalnızca Volodya bir şeyler mırıldanıyor kendi kendine arada bir.

— Ne diyorsun? –diye soruyor Rodion.

Volodya üzgün,

— Köprümüz olmadan da yaşayıp gidiyorduk… –diyor.– Kimseden köprü falan istediğimiz yoktu… gereği yok bize köprünün.

Hiç kimse karşılık vermiyor ona. Başları önlerinde, konuşmadan yürüyorlar.

1899

# *Görevde*

Sorgu yargıcı ile bucak hekimi bir olayın soruşturmasını yapmak için kızakla Sırnya köyüne gidiyorlardı. Yolda kar fırtınasına yakalandılar. Birkaç kez yolu kaybettiler. Köye ancak istedikleri gibi öğleyin değil de, akşamüzeri varabildiler. Geceyi geçirecekleri köy konukevinin önünde durdu kızakları. İşin tuhafı, ceset, üç gün önce Sırnya'ya gelip konukevine yerleştikten, kendine semaver getirmeleri söyledikten sonra, hiç beklenmedik bir anda tabancayla canına kıyan bölge sigorta memuru Lesnitski'nin cesedi de oradaydı. Bölge sigorta memurunun böyle garip bir biçimde, yiyeceklerini masanın üzerine yaydıktan sonra semaverin başında canına kıyması çok kimsenin burada bir cinayetten kuşkulanmasına neden olmuş, araştırma gerekli görülmüştü.

Doktor ile sorgu yargıcı holde ayaklarını yere vurarak üzerlerindeki karları temizliyorlardı. Köy bekçisi ihtiyar İlya Loşadin yanlarına ayakta duruyor, teneke kandille onlara ışık tutuyordu. Keskin bir gaz kokusu vardı holde.

— Sen kimsin? –diye sordu doktor.

Köy bekçisi,

— Koy behçisi… –diye karşılık verdi.

Postanede de "koy behçisi" diye imza atardı.

— Tanıklar nerede?

— Çay içmeye gittiler galiba efendim.

Sağda temiz bir oda vardı: "Konuk" ya da başka bir deyişle "bey" odasıydı. Soldaki oda köylülerindi. Çok büyük bir soba ile ranzalar vardı odada. Doktor ile sorgu yargıcı, arkalarında –kandili başının üstünde tutan– köy bekçisi, konuk odasına girdiler. Tam masanın ayakları dibinde, yerde, beyaz bir çarşafla örtülmüş ceset boylu boyunca yatıyordu. Kandilin zayıf ışığında beyaz çarşaftan başka, bir çift yeni lastik çizme de açık seçik görünüyordu. Bu odada her şeyde –kararmış duvarlarda da, bu sessizlikte de, cesedin taşlaşmışlığında da– soğuk, insana dehşet veren bir şey vardı. Masanın üzerinde, çoktan soğumuş semaver ile küçük paketler (içlerinde yiyecek olsa gerek) duruyordu. Doktor,

— Köy konukevinde kendini vurmak kadar da saçma bir şey olmaz! –dedi.– Şakağına bir kurşun sıkmak mı istiyorsun, bunu kendi evinde ya da bir samanlıkta falan yap be adam.

Yoldan geldiği gibi –başında şapkası, sırtında kürkü, ayağında müflonlu çizmeleri– tahta kanepeye çöktü. Yol arkadaşı sorgu yargıcı da karşısına oturmuştu. Doktor, canı sıkkın, sürdürdü konuşmasını.

— Bu çeşit manyaklar çok bencil oluyorlar… Böyle bir adam sizinle aynı odada yatıyorsa, okuduğu gazeteyi siz uyurken mahsus hışırdatır. Sizinle akşam yemeği yerken, sizden hiç çekinmeden kavga eder karısıyla, tabancayla canına kıymak esmişse aklına, herkesi biraz daha çok eziyete sokmak için gidip bir köyde, konukevinde yapar bu işi. Böyle insanlar her durumda yalnızca kendilerini düşünürler. Başkaları umurlarında değildir! Yaşlıların "sinir bozan çağımızdan" öylesine nefret etmelerinin asıl nedeni budur işte.

Sorgu yargıcı esneyerek.

— Yaşlılar neden nefret etmezler ki! –dedi.– Onlara siz eski intihar olaylarıyla şimdikiler arasındaki farkı gösterin,

yeter. Eskiden, dürüst denilen bir insan devlet parasını yediği için kıyardı canına, oysa şimdi dünyadan bıktıkları için, can sıkıntısından öldürüyorlar kendilerini insanlar… Bundan iyisi can sağlığı…

— Dünyadan bıktıkları için, can sıkıntısından… Ama hak verin ki, köy konukevinde kendilerini vurmasalar da olurdu pekâlâ.

Köy bekçisi karıştı söze:

— Aman ne sıkıntısı oldu bize efendim, ne üzüldük… Tam bir ceza vallahi. Köylü çok huzursuz ekselansları. Üç gecedir kimse uyumuyor. Çocuklar ağlaşıp duruyorlar. İnekleri sağmak gerek, ama kadınlar ahırlara inmiyorlar, korkuyorlar… Kendini öldüren beyin karanlıkta karşılarına çıkacağını sanıyorlar. Kadın kısmı tabii, saçı uzun aklı kısa olur, ama görün ki efendim, bazı erkekler de korkuyorlar. Hava karardıktan sonra konukevinin önünden yalnız geçemiyorlar. Beş on kişi bir araya gelip öyle geçiyorlar. Dahası tanıklar da…

Doktor Starçenko –siyah sakallı, gözlüklü, orta yaşlı bir erkekti– ile Sorgu Yargıcı Lıjin –sarışındı, pek gençti daha, okulu bitireli on yıl oluyordu. Devlet memurundan çok bir öğrenciye benziyordu– evet, Doktor Starçenko ile Sorgu Yargıcı Lıjin konuşmadan oturuyorlardı. İkisi de derin düşüncelere dalmıştı. Geç kaldıkları için canları sıkkındı. Şimdi sabaha kadar beklemeleri, geceyi burada geçirmeleri gerekiyordu. Oysa saat altıydı daha. Uzun bir akşam, sonra uzun, karanlık bir gece vardı önlerinde. Can sıkıntısı, rahatsız yataklar, tahtakuruları, sabahın dondurucuyu ayazı bekliyordu onları. Sobanın borusunda, tavan arasında uğuldayan rüzgârın sesine kulak vererek, ikisi de bu yaşamın, bir zamanlar kendileri için diledikleri, hayal ettikleri yaşamdan ne denli uzak olduğunu; kendilerinin, şimdi kentte, ışıklı sokaklarda havanın kötülüğünü fark etmeden dolaşan ya da tiyatrolarda toplanan, sıcak odalarında kitap okuyan arka-

daşlarından, akranlarından ne denli uzak olduklarını düşünüyorlardı. Oh! Şu anda Nevski Bulvarı'nda ya da Moskova'da Pterevko'da şöyle bir kez gidip gelmek, doğru dürüst bir şarkı dinlemek, bir lokantada bir iki saatçik oturmak için neler vermezlerdi…

"U–u–u!" Rüzgâr uluyordu tavan arasında. Dışarıda bir şey –köy evinin tabelası olsa gerek– öfkeli çarpıyordu. "U–u–u–u!"

Starçenko ayağa kalkarken,

— Siz nasıl isterseniz öyle yapın, ben burada kalmam –dedi.– Saat altı daha, çok erken. Bir yere gideceğim. von Taunits'in evi yakındır buraya. Sırnya'dan üç versta çeker. Oraya gidiyorum. Geceyi orada geçireceğim. Bekçi, koş şöyle kızağın sürücüsüne, atları çözmesin… –Lıjin'e döndü gene– Siz ne yapıyorsunuz?

— Bilmiyorum. Belki yatar uyurum.

Doktor, kürkünün önünü güzelce kapayıp çıktı. Onun dışarıda sürücüyle konuştuğu, üşümüş atların çıngıraklarının sesi duyuldu. Gitti kızak.

Köy bekçisi,

— Burada yatamazsın beyim –dedi,– öteki odaya geç. Temiz değildir orası ya, bir geceden bir şey çıkmaz. Şimdi gider bir semaver hazırlatırım sana. Yatağın altına bol bol kuru ot koyarım, rahat uyursun.

Biraz sonra öteki odada masada oturmuş çay içiyordu sorgu yargıcı. Köy bekçisi Loşadin kapının yanında ayakta duruyor, bir şeyler anlatıyordu. Kısa boylu, son derece zayıf, kamburu çıkmış, altmış beş, yetmiş yaşlarında ak saçlı bir ihtiyardı. İçten bir gülümseme vardı yüzünde. Gözleri yaşarıyordu ikide bir. Ağzında akide şekeri varmış gibi dudaklarını şıpırdatıyordu. Kısa bir kürk vardı sırtında. Çizmelerinin içi keçe kaplıydı. Bastonunu da hiç bırakmıyordu elinden. Sorgu yargıcının gençliğine acıdığı belliydi. Belki de bunun için "sen" diyordu ona.

— Muhtar Fyodor Makarıç, bölge polis komiseri ya da sorgu yargıcı gelir gelmez kendisine haber vermemi buyurmuştu –dedi.– Gideyim ben öyleyse… Buradan dört versta ötede oturuyor muhtar. Bu havada, bu karda az yol değil… İstediğin kadar çabuk git, gece yarısından önce varamazsın oraya. Şu rüzgâra, fırtınaya baksana.

Lıjin,

— Muhtar gerekli değil bana –dedi.– Onun yapacağı bir şey yok.

İhtiyara ilgiyle baktı bir süre, sonra sordu:

— Söylesene dedeciğim, kaç yıldır köy bekçiliği yapıyorsun?

— Kaç yıl mı? Otuz yıl oldu. Köylüler kölelikten kurtulduğunda beş yıl boş gezdim. Sonra bekçi oldum. Var, gerisini sen hesap et. O gün bugündür gece gündüz dolaşırım. Köylüler bayram ederler, benim bayramım seyranım yoktu. Dolaşır dururum. Kutsal hafta gelir, kiliselerde çanlar çalar, İsa dirilir, ama benim çantam sırtımdadır hep. Bir bölge maliyesine, bir postaneye, bir bölge polis komiserinin evine, bir bucak başkanına, bir vergi memuruna, bir muhtara, bir beylere, bir köylülere koşarım. Anlayacağın, Ortodoks her Hıristiyana ben hizmet ederim. Paketleri, bildirileri, makbuzları, mektupları, beyannameleri, her türlü yazıyı ben getirip götürürüm. Sana bir şey söyleyeyim mi, benim güzel beyim, ekselansım, şimdi birtakım rakamlar yazılan beyannameler çıktı –sarısı da var, beyazı da, kırmızısı da– her bey, hanımefendi ya da zengin köylü, ne kadar yer ektiğini ne kadar ekin kaldırdığını, kaç pud arpası olduğunu, samanlığında ne kadar samanı bulunduğunu, anlayacağın, daha bir sürü şeyi yılda on kez yazmak zorundadır bu kâğıtlara. Canın ne isterse, onu yazarsın tabii. Dostlar alışverişte görsün. Ama benim tabanlarım patlar. Önce dağıt kâğıtları, sonra tek tek topla. Açık söylemek gerekirse, beyin gözünü korkutmanın bir yararı olmayacağını kendin de bilirsin. Boşa kürek salla-

maktır bizimkisi, kendi kendimize gelin güvey olmak… İşte sen de kalktın, buralara kadar geldin bu kışta kıyamette ekselansları, çünkü görünüşü kurtarmak için gereklidir bu… Aslında yapacağın bir şey yok. Otuz yıldır görünüşü kurtarmak için dolaşıp duruyorum. Yazın güçlük çekmiyorum pek, hava sıcak, yollar kuru oluyor. Ama kışın ya da sonbaharda zor oluyor. Bazen belime kadar suya batıyorum, donuyorum soğuktan. Bir keresinde de ormanda kötü insanlar yolumu kesti, başıma vurup çantamı aldılar. Mahkemeye bile verildim…

— Neden mahkemeye verdiler seni?

— Dolandırıcılıktan.

— Ne dolandırıcılığından?

— Nasıl anlatsam, Bölge Yazıcısı Hrisanf Grigoryev başkasının tarlalarını satmıştı müteahhide. Anlayacağın, dolandırmıştı onu. Ben de karışmıştım bu işe. Votka almaya meyhaneye yollamışlardı beni. Aslını isterseniz, yazıcı aldığı paradan koklatmadı bana. Bir bardak votka bile ısmarlamadı bana. Ama yoksul bir insan olduğum için, yani dış görünüşüme bakıp güvenilir biri olmadığımı, benim de bu işe karışmış olabileceğimi düşünüp ikimizi birlikte verdiler mahkemeye. Onu cezaevine attılar. Tanrı'ya şükür, beni de suçsuz bulup serbest bıraktılar. Mahkemede bir kâğıttan okudular serbest olduğumu. Hepsi resmi giysiliydi. Mahkemedekileri diyorum… Sana bir şey söyleyeyim mi ekselansım, bizim görevimiz işin acemisinin başına –Tanrı korusun– büyük felaketler getirir. Ama benim gibi pişmişler için tehlike yoktur. Dolaşmazsak bacaklarımız sızlamaya bile başlar. Evde oturmaktan sıkılırız. Evde işin gücün yoksa yazıcının sobasını yak, yazıcıya su getir, yazıcının çizmelerini temizle.

Lıjin,

— Peki ne kadar para alıyorsun? –diye sordu.

— Yılda seksen dört ruble.

— Ufak tefek gelirlerin de vardır kuşkusuz. Onsuz olmaz, değil mi?

— Ne gezer efendim! Zamanımızın beyleri pek seyrek bahşiş veriyorlar. Bir kâğıt götürüyorsun, kızıyor. Karşısında şapkanı çıkarıyorsun, gene kızıyor. "Yanlış kapıdan geldin," diyor, "sarhoşsun sen" diyor, "sersem" diyor, "it oğlu it"… İyi yürekli beyler de var elbette. Onlar veriyorlar. Ama onlar da pek takılıyorlar insana. Çeşit çeşit adlar takıyorlar. Sözgelimi, Altuhin'i alalım. İyi, hoş bir beydir, yumuşak yüreklidir de bir aksaklık gördü mü yandın… Bağırıp çağırmaya başlar. Sinirden ne dediğini kendi de bilmez. Bir ad taktı bana. Sen, diyor…

Bekçi bir sözcük söyledi. Ama sesini çok alçaltmıştı. Duyulmasının olanağı yoktu. Lıjin,

— Nasıl? –diye sordu.– Bir daha söyle bakayım.

Köy bekçisi yüksek sesle yineledi:

— Yönetim organı! Çoktan beri böyle der bana. Altı yıl oluyor. Günaydın Yönetim Organı! Ama durmuyorum üzerinde. Varsın canı ne isterse, onu söylesin. Kimi zaman bir bayan bir bardakçık votkayla bir parça börek yollar. Yollayanın sağlığına içersin, olur biter. Daha çok köylüler veriyorlar. Onların yüreği daha yumuşaktır. Tanrı'dan da korkarlar. Bazıları ekmek, bazıları içmek için çorba verir. Çorbamı ayağıma getirenleri bile vardır. Muhtar meyhanede çay ısmarlar bana bazen. Şimdi de tanıklar çay içmeye gitmişler işte. "Loşadin" dediler, "bizim yerimize dur burada, ölüyü bekle." Birer kapik verdiler. Korkuyorlar, alışmamışlar. Dün de beşer kapik vermişlerdi. Bir bardak da votka getirmişlerdi.

— Peki sen korkmuyor musun?

— Korkmaz olur muyum beyim. Ama ne yaparsın. Bizim işimiz böyle işte. Görev bu. Nereye kaçarsan kaç, kurtulamazsın görevinden. Yazın bir cezalıyı kente götürüyordum. Adam ense köküme vurdu da vurdu! Durmadan indiriyordu yumruğunu! Tarladan, ormandan başka bir şey yoktu

görünürlerde… Nasıl bırakır da kaçarsın? Bu da öyle işte. Lesnitski'nin nah şu kadarlığını bilirim. Babasını da, annesini de tanırdım. Nedoşçotova köyündenim ben. Lesnitskilerin konağı bize çok yakındır. Bir versta, belki daha az vardır aramızda. Yan yanayız anlayacağın. Bay Lesnitski'nin evlenmemiş bir kız kardeşi vardı. Çok merhametli, dini bütün bir kızdı. Tanrım, Yuliya kulunun toprağını bol eyle, sonsuz huzuruna kavuştur onu. Hiç evlenmedi. Ölürken de varını yoğunu dağıttı. Manastıra yüz hektar toprak bağışladı. Bize de –Nedoşçotova köylüleri birliğine– ruhu için iki yüz hektar bıraktı. Ama kardeşi, yani bey saklamış kâğıdı, öyle diyorlar, sobanın içine atmış, kız kardeşinin malının üzerine oturmuş. Demek kendi çıkarını düşünmüş. Ama yağma yok kardeşim… Haram maldan hayır gelmez insana bu dünyada. Ömrünün son yirmi yılında ruhu huzur görmedi beyin. Kiliseye gidemiyordu anlayacağın. Günah çıkartmadan da öldü, çatladı. Çok şişmandı. Boydan boya çatlayıp gitti. Babası ölünce genç beyin, yani Sergey'in nesi var nesi yok, babasının borçlarına karşılık hepsini aldılar. Öyle okumuş bir çocuk değildi Sergey. Elinden bir şey gelmezdi. Bölge yönetim kurul başkanı olan dayısı "Yanıma memur alayım onu," diye düşündü, "sigorta işlerini yürütsün varsın. Nasıl olsa öyle akıl isteyen, zor bir iş değildir." Ama gururlu bir delikanlıydı genç bey. Daha önemli, gösterişli, serbest bir iş istiyordu kendine. Arabaya binip köy köy dolaşmak, köylülerle konuşmak gücüne gidiyordu anlayacağınız. Yürürken hep önüne bakar, hiç konuşmazdı. Ta kulağının dibine sokulup "Hey, Sergey, Sergeycik!" diye bağırırdın da ancak o zaman başını kaldırır bakardı yüzüne, "Ne var?" der, sonra gene başını öne eğip yürürdü. Sonuna canına kıydı işte. Çok tuhaf bir şey bu ekselansım. Çok! Aklı almıyor insanın… Eh, anladık, baban zengindi, sen yoksul düştün, insanın gücüne gider elbette. Ama alıştırmalısın kendini. Benim de durumum iyiyiydi bir zamanlar. İki atım, üç ineğim, yirmi beş ko-

yunum vardı ekselansım, ama öyle oldu ki, bir çantayla kaldım. O da benim değil, devlet malı… Doğrusu, şimdi bizim Nedoşçotova'da benim ev hiç de fena sayılmaz. Mokey'in dört hizmetçisi vardı evinde bir zamanlar, şimdi kendi hizmetçilik ediyor. Petrak üç işçi çalıştırırdı yanında, şimdi kendi işçi.

Sorgu yargıcı,

— Neden yoksul düştün –diye sordu.

— Oğullarım votkayı çok içerler. Öyle içerler ki, anlatsam inanmazsın.

Lıjin dinliyor, bir yandan da kendisinin er geç Moskova'ya döneceğini, ama bu ihtiyarın hep burada kalacağını, ömrünün sonuna dek dolaşıp duracağını düşünüyordu. Ruhunda üç beş kapikle birkaç bardakçık votkanın, bu dünyada insana haram maldan hayır gelmeyeceğine beslenilen güçlü bir inançla nasılsa iç içe olabildiği, böyle çökmüş, saçı başı birbirine karışmış, "zavallı" kaç ihtiyarla daha karşılaşacaktı acaba ömründe? Sonra sıkıldı dinlemekten. Yatağının altına koyacağı kuru otları getirmesini söyledi bekçiye. "Konuk odasında" demir bir karyola vardı. Battaniye de, yastık da vardı karyolada. Buraya getirebilirlerdi onu. Ama ceset üç gün yatmıştı yanında. Lesnitski, ölmeden önce oturmuştu bile belki üzerine… Şimdi bu karyolada yatınca tatsız bir duyguya kapılabilirdi…

Saate bakarak, "Daha yedi buçuk," diye geçirdi içinden Lıjin, "Ne korkunç bir şey!"

Uykusu yoktu. Can sıkıntısından, hiç değilse biraz zaman geçsin diye uzandı. Yol battaniyesini başına çekti. Loşadin kapları toplarken dudaklarını şapırdatarak, oflayıp puflayarak birkaç kez girdi çıktı. Masanın çevresinde ayaklarını yere vurarak uzun süre dolaştı. Sonunda kandilini alıp çıktı. Lıjin arkadan onun uzun, ak saçlarına, kambur sırtına bakarken, "Tıpkı operadaki büyücüye benziyor," diye geçirdi içinden.

Karanlık olmuştu oda. Bulutların arkasında ay olmalıydı. Pencereler de, pervazlardaki karlar da açık seçik görünüyorlardı çünkü. Rüzgâr uğulduyordu: "U! u–u–u! U–u–u!"

Tavan arasında "O–o–o–o–oy!" diye, köylü bir kadın inliyordu ya da öyle geliyordu insana. "O–o–o–o–oy!"

Dışarıda bir şey çarpıyordu duvara: "Tak!.. Tak!.."

Kulak kabartıyordu sorgu yargıcı. Kadın falan yoktu yukarıda, rüzgâr uğulduyordu yalnızca. Soğuktu. Kürkünü de örttü üstüne. Isınmaya çalışırken bütün bunların –kar fırtınasının da, bu köy evinin de, ihtiyarın da, içerdeki cesedin de– onun hayal ettiği yaşamdan ne denli uzak olduklarını bütün bunların ona ne yabancı, değersiz, basit geldiğini düşünüyordu. Bu adam kendini Moskova'da ya da Moskova yakınlarında bir yerde öldürseydi, soruşturmayı yürütmek de ona düşseydi, bu görev ilginç, önemli olabilirdi belki. Cesedin yattığı odanın yanındaki odada uyumaktan korkabilirdi bile belki. Oysa burada, Moskova'dan bin versta uzakta her şey bambaşkaydı. Bütün bunlar yaşamın dışında olan şeylerdi. İnsanlar insan değildi sanki. Loşadin'in dediği gibi, yalnızca "görünüşte" var olan şeylerdi… Hiçbiri Lıjin'in belleğinde en küçük bir iz bırakmayacaktı? Sırnya'dan çıkar çıkmaz hepsini unutacaktı. Anayurt, gerçek Rusya, Moskova ile Petersburg'du. Buralar taşra, sömürgeydi. Bir genç önemli işler başarmayı, ünlü bir kişi olmayı, sözgelimi, özellikle önemli işlerin sorgu yargıcı ya da il mahkemesi savcısı olmayı, sosyetenin gözdesi olmayı hayal ettiğinde ille de Moskova gelir aklına. "Yaşayacaksa Moskova'da yaşamalıdır insan," diye düşünür. Buralarda hiçbir şey istemez canı. Önemsizliğini kabullenir kolayca. Yalnız bir şeyi, buradan bir an önce kaçıp kurtulmayı bekler. Lıjin de hayalinde Moskova sokaklarında dolaşıyordu şimdi. Tanıdık evlere uğruyor, akrabalarıyla, arkadaşlarıyla karşılaşıyordu. Şu anda yirmi altı yaşında olduğu, günün birinde buradan kendini kurtarabilirse, beş altı yıl sonra ka-

pağı Moskova'ya atarsa, henüz geç kalmış sayılmayacağı, önünde daha uzun yılların olacağı düşüncesi tatlı bir duygu veriyordu ona. Düşünceleri birbirine karışmaya başlayıp da uykuya dalarken hayalinde Moskova Adliyesi'nin uzun koridorları vardı. Bir duruşmada iddianameyi okuyordu. Kız kardeşlerini, orkestrayı görüyordu. Nedense uğulduyordu orkestra: "U–u–u! U–u–u!" –"Tak! Tak!" diye bir gürültü oldu gene… "Çat!"

Sorgu yargıcı ansızın, bir gün bucak başkanlığında saymanla konuşurken, masaya koyu kahverengi gözlü, siyah saçlı, soluk yüzlü, sıska bir adamın yaklaştığını anımsadı. Adamın gözlerinde soğuk bir anlatım vardı. Hani öğle yemeğinden sonra insan saatlerce uyuduğunda gözlerine –yüzünün yandan ince, zeki görünüşünü bozan– tuhaf bir anlatım siner, işte bu anlatımdı o adamın gözlerindeki. Ayağındaki uzun çizmeler de hiç yakışmamıştı ona. Kaba kaçıyorlardı. Sayman tanıştırmıştı onu: "Sigorta memurumuz."

Şimdi düşünüyordu Lıjin: "Lesnitski oydu demek… Şu içerdeki…"

Lesnitski'nin sesini anımsamış, onun yürüyüşünü getirmişti gözünün önüne. Odanın içinde birisi dolaşıyor gibi geldi ona. Hem de tıpkı Lesnitski gibi dolaşıyordu…

Birden korkuya kapıldı. Lıjin, sırtından soğuk bir ürperti geçti, endişeli,

— Kim var orada? –diye seslendi.

— Koy behçisi.

— Ne arıyorsun?

— Sormaya geldim size ekselansım. Demin, muhtarın gereği olmadığını söylediniz, öyle ama korkuyorum, kızmasın sonra. Kendisine haber vermemi buyurmuştu. Gitsem mi acaba?

Lıjin,

— Aman! Sıktın… –diye söylendi.

Battaniyeyi başına çekti gene.

— Kızarsa kötü olur da… Ben gidiyorum ekselansım, hoşça kalın.

Çıktı Loşadin. Holde birileri öksürüyor, alçak sesle konuşuyorlardı. Tanıklar gelmişti anlaşılan.

Sorgu yargıcı "Yarın sabah erkenden kurtarmalı bu zavallıları da…" diye geçirdi içinden. "Ortalık ağarır ağarmaz başlarız soruşturmaya."

Tam dalıyordu ki, gene birinin ayak sesini duydu. Ama bu kez yürüyen ürkek atmıyordu adımlarını, çabuk çabuk, ayaklarını yere vurarak yürüyordu. Kapı açıldı gürültüyle, sesler duyuldu. Bir kibrit yaktı biri…

Doktor Starçenko kibritleri birbiri arkasından yakarak aceleci, canı sıkkın sordu:

— Uyuyor musunuz? Uyudunuz mu?

Her yanı karla kaplıydı. Soğuk getirmişti odaya.

— Uyuyor musunuz? –diye ekledi.– Hadi kalkın von Taunits'e gidiyoruz. Sizi almaya kendi kızağını yolladı. Oraya gidelim, hiç değilse bir yemek yersiniz. İnsan gibi uyursunuz. Bakın, kendim geldim sizi almaya. Atlar çok güzel, yirmi dakikada gideriz.

— Saat kaç?

— Onu çeyrek geçiyor.

Lıjin'in canı sıkılmıştı. Uykulu uykulu giydi çizmelerini, kürkünü, şapkasını. Kulaklarını sardı. Doktorla birlikte çıktı. Pek soğuk yoktu dışarıda. Ama rüzgâr ıslık çalarak esiyor, korkuya kapılmış gibi koşan kar bulutlarını sokak boyunca bir o yana bir bu yana savuruyordu. Çitlerin dibine, evlerin sundurmalarının altına adam boyu kar yığılmıştı. Doktorla sorgu yargıcı bindiler kızağa. Kardan bembeyaz olmuş sürücü tentenin önünü kapamak için eğildi onlara doğru. Oysa doktor da, sorgu yargıcı da sıcaktan sıkılıyorlardı.

— Hadi sür!

Yola çıktılar. Soldaki atın kendini nasıl zorladığına, bacaklarıyla nasıl çalıştığına bakan sorgu yargıcı o anda anım-

sadığı dizeleri geçiriyordu aklından: "Süslü dizginler yararak…" Evlerin hepsinde, yarın bayrammış gibi ışık vardı: Köylüler uyumuyorlardı. Ölüden korkuyorlardı. Sürücü konuşmuyordu. Köy konukevinin önünde beklerken canı sıkılmıştı. Şimdi de ölüyü düşünüyordu besbelli.

Starçenko,

— Orada –dedi,– sizin köy konukevinde kaldığınızı öğrendiklerinde, niçin sizi de getirmedim diye hepsi birden saldırdı üzerime.

Köyden çıkarlarken dönemeçte birden avazı çıktığınca bağırdı sürücü:

— Çekil yoldan!

Bir anda görünüp kayboldu bir adam. Dizlerine kadar kara batmıştı. Kenara çekilmiş, troykaya bakıyordu. Sorgu yargıcı adamın bastonunu, sakalını, omzunda çantasını görebilmişti ancak. Nedense Loşadin'di gibi gelmişti ona. Gülümsediğini bile görmüştü sanki. Ama bir an görünmüş, arkada kalmıştı.

Başlangıçta ormana girmeden, tam kenarında gidiyordu yol. Sonra ormana girdiler. Yaşlı çam ağaçları, genç akçaağaçlar; ağaçların bir zaman önce kesildikleri yerlerde bir başlarına duran, eğri büğrü bedenli genç meşeler görünüyordu. Ama çok geçmeden her şey birbirine karıştı. Kar bulutları içinde kayboldu. Sürücü ağaçları gördüğünü söylüyordu. Sorgu yargıcı, sol yandaki attan başka bir şey görmüyordu. Rüzgâr arkadan esiyordu.

Birden durdu atlar, Starçenko öfkeli,

— Gene ne oldu? –diye sordu.

Sürücü bir şey söylemeden indi yerinden, topuklarına basarak koşmaya başladı. Giderek genişleyen daireler çiziyordu kızağın çevresinde, uzaklaşıyordu. Dans ediyordu sanki. Sonunda döndü. Sağa kırdı kızağın burnunu. Starçenko,

— Yoldan mı çıktık yoksa? –diye sordu.

— Önemli değil efendim…

İşte küçük bir köy. Evlerin pencerelerinde ışık yok. Sonra gene orman, tarlalar. Gene kaybettiler yolu. Sürücü gene indi, kızağın çevresinde dans etti… Troyka iki yanı ağaçlıklı bir yolda hızla gidiyordu. Soldaki ateşli atın ayakları vuruyordu kızağın önüne. Şimdi boğuk, insana korku veren bir uğultusu vardı ağaçların. Zifiri karanlık içindeydiler. Bir uçurumun dibine doğru gidiyorlardı sanki. Ama ansızın göz kamaştırıcı bir ışıkla aydınlatılmış bir kapı, pencereler çıktı karşılarına. Sevimli, uzun bir havlama, sesler duyuldu… Gelmişlerdi.

Konuklar aşağıda girişte kürkleriyle çizmelerini çıkarırlarken, üst katta piyanoda "*Un petit vere de Cliguot*"u[1] çalıyorlardı. Çocukların ayaklarını yere vurarak tepindikleri duyuluyordu. Konuklar bir sıcaklık duymuşlardı içlerinde ansızın. Dışarıda nasıl hava olursa olsun, her zaman tertemiz, rahat, sıcacık olan o eski konaklardan biriydi bu.

Taunits –ensesi pek kalın, şişko bir adamdı– sorgu yargıcının elini sıkarken,

— Ne iyi ettiniz de geldiniz! –dedi.– Çok iyi ettiniz! Tanıştığımıza çok sevindim. Aslında biraz meslektaş da sayılırız. Bir zamanlar savcı yardımcılığı yaptım ben, ama çok değil, topu topu iki yıl. Sonra buraya geldim. Toprakla uğraşıyorum. Burada yaşlandım. Daha doğrusu moruklaştım… Yukarı buyurmaz mısınız? –Çok yüksek sesle konuşmamak için kendini tuttuğu belliydi. Merdivenleri çıkarlarken sürdürüyordu konuşmasını:

— Karım yok benim, öldü. Bunlar da kızlarım. –Dönüp, gök gürültüsünü andıran bir sesle bağırdı aşağıya,– İgnat'a söyleyin, sabah saat sekize doğru hazır olsun kızak!

Salonda Taunits'in dört kızıyla –dördü de genç, güzel kızlardı. Dördünün de griydi giysisi. Saçları aynı biçimde taranmıştı– kızların gene genç, güzel bir kadın olan kuzinleri,

1 Bir bardakçık Cliguot. (Fransızca)

kuzinlerinin çocukları vardı. Kızları daha önceden tanıyan Starçenko bir şeyler söylemelerini istedi hemen, iki kız şarkı söylemeyi bilmediklerine, notaları olmadığına inandırmaya çalıştılar doktoru uzun süre. Sonra kuzinleri oturdu piyanonun başına, kızlarda sesleri titreyerek, "Maça Kızı"ndan bir düet söylediler. Gene "*Un petit vere de Cliguot*" başladı. Çocuklar ayaklarını yere vurarak zıplamaya başladılar gene… Starçenko da oynuyordu. Herkes kahkahalarla gülüyordu.

Sonra çocuklar çok iyi geceler deyip yatmaya gittiler. Sorgu yargıcı gülüyor, kadril oynuyor, kızlarla konuşuyor, bir yandan da bütün bunların düş olup olmadığını düşünüyordu. Köy konukevinin pis odası, köşedeki kuru ot yığını, tahtakurularının çıtırtısı, insana tiksinti veren her yandaki yoksulluk, tanıkların sesleri, rüzgâr, kar fırtınası, yolu kaybetmek korkusu… Sonra birden bu ışıl ışıl odalar, piyano sesi, güzel kızlar, kıvır kıvır saçlı çocuklar, mutluluk, neşe dolu kahkahalar. Bütün bunları masal sanıyordu Lıjin. Böylesine bir değişikliğin iki üç versta gidince ya da bir saat içinde gerçekleşebileceğine inanamıyordu. Can sıkıcı düşünceler engel oluyordu neşelenmesine. Düşünüyordu. Buradaki yaşamın gerçek yaşam değil de, yaşamın küçük parçaları, bölümleri olduğunu; bunlardan bir sonuç çıkarılamayacağını düşünüyordu. Burada, bu kuytu köşede, taşrada, aydın çevreden uzakta yaşayan bu kızlara acıyordu bile. Burada, bu ücra yerde yaşamı anlamıyorsa, burada onu göremiyorsa; bunun, burada yaşamın hiç olmadığı anlamına geldiğini düşünüyordu.

Yemekten sonra Lesnitski'den açıldı söz. Starçenko,

— Karısıyla bir çocuk bıraktı arkasında –dedi.– Yetkim olsa, sinir hastalarının, sinir sistemi bozuk kimselerin evlenmesini yasak eder, kendi gibilerini çoğaltma hakkını da, olanağı da alırdım ellerinden. Sinirleri bozuk çocuk dünyaya getirmek bir cinayettir.

Von Taunits göğüs geçirdi, başını sallayarak,

— Zavallı genç adam –dedi.– Bir insanın sonunda yaşamına, hem de daha başında olduğu yaşamına son vermeye karar vermeden önce ne kadar düşünmesi gerekir… Her ailede görülebilir böyle felaketler. Korkunç bir şey. Dayanmak çok güçtür böyle bir olaya.

Kızlar, yüzleri alabildiğince ciddi, sessizce bakıyorlardı babalarına. Dinliyorlardı. Lıjin, kendisinin de bir şeyler söylemesi gerektiğini hissetti, ama bir şey düşünemiyordu. Yalnızca şöyle dedi:

— Evet doğadışı bir olaydır intihar.

Sıcak bir odada, yumuşak bir yatakta yattı Lıjin. Üzerindeki battaniyenin kılıfı ince, tertemizdi. Ama rahat hissedemiyordu kendisini nedense. Bunun nedeni belki de bitişik odada von Taunits ile doktorun daha uzun süre konuşmaları; yukarıda, tavan arasında da, sobada da rüzgârın köy konukevinde olduğu gibi uğuldamasıydı. Burada da acıklı inliyordu rüzgâr: "U–u–u–u!"

İki yıl önce dul kalmıştı Taunits. Hâlâ alıştıramamıştı kendini karısının öldüğüne. Neden söz ederse etsin, hemen karısını anımsardı. Yargıçlıktan da çok uzaktı artık.

Lıjin uykuya dalmak üzereyken, yan odada konuşan Taunits'in bir yetiminkini andıran ağırbaşlı sesine kulak kabartırken "Bir zaman gelecek ben de mi böyle olacağım?" diye geçiriyordu içinden.

Sonra derin bir uykuya daldı sorgu yargıcı. Hiç üşümüyordu, rahattı. Düş görüyordu. Taunits'in evinde, tertemiz, yumuşak bir yatakta değil de, köy konukevinde kuru otların üstündeydi sanki hâlâ. Tanıklar alçak sesle konuşuyorlardı dışarıda. Lesnitski pek yakınında, on beş adım ötesinde yatıyordu. Siyah saçlı, soluk yüzlü, uzun çizmeleri tozlu sigorta memurunun saymanın masasına yaklaşışını gördü. "Sigorta memurumuz…" Sonra Lesnitski ile köy bekçisi Loşadin'i tarlalar ortasında, bellerine kadar kara batmış, birbirine dayanarak omuz omuza yürürken gördü. Kar fırtınası

dönüp duruyordu tepelerinde. Rüzgâr arkalarından esiyordu. Ama onlar yürüyor, bir yandan da şarkı söylüyorlardı: Yürüyoruz, yürüyoruz, yürüyoruz…"

Operadaki büyücüye benziyordu ihtiyar, aslında ikisi de tiyatroda şarkı söylüyordu sanki: "Yürüyoruz, yürüyoruz, yürüyoruz… Siz sıcacık yerdesiniz. Apaydınlık, rahat odanız. Yatağınız yumuşacık. Oysa biz soğukta, kar fırtınasında, belimize kadar kara batmış yürüyoruz… Rahatlık, huzur nedir, bilmeyiz biz… Sevinç, mutluluk nedir, tanımayız… Bu yaşamın tüm ağırlığı bizim omuzlarımızdadır. Kendi yaşamımızın da, sizin yaşamınızın da ağırlığını biz taşıyoruz… U–u–u! Yürüyoruz, yürüyoruz, yürüyoruz…"

Uyandı Lıjin, yatağın içinde oturdu. Ne karışık, tuhaf bir düştü! Peki ama niçin sigorta memuruyla köy bekçisini beraber görmüştü! Ne saçma bir şey! Lıjin başını elleri arasına almış, oturuyordu yatağın içinde. Kalbi küt küt vuruyordu. O anda, bu sigorta memuruyla köy bekçisi arasında gerçekten ortak bir şey varmış gibi geliyordu ona. Gerçek yaşamda da birbirine dayanarak, omuz omuza yürüyorlar mıydı acaba? Gözle görülmeyen, ama önemli, gerekli bir bağ vardı ikisinin arasında. Hatta onlarla Taunits'in, herkesin, bütün insanların arasında vardı bu bağ. Burada bu ücra köşede bile hiçbir şey başka değildi. Her şey genel bir anlamla dopdoluydu. Herkesin aynı ruhu, aynı amacı vardı. Bunu anlayabilmek için düşünmek, kafa yormak yetmezdi. İnsanın yaşamın içine girme yeteneği –bu yeteneğin herkese verilmediği kesindi– olmalıydı. Yaşamın baskısına dayanamayıp canına kıyan zavallı, doktorun deyimiyle "manyak" sigorta memuru da, ömür boyunca oradan oraya koşup duran yaşlı köylü de, varoluşunu başkalarınınkinden değişik sayanlar için yaşamın birer özel durumu, birer kırıntısıydılar. Ama yaşamını genel yaşamın bir parçası sayanlar, onu anlayanlar için bunlar akla yatkın, mucize bir organizmanın birer parçasıydılar. Böyle düşünüyordu işte şimdi Lıjin. İçinde çoktan beri gizli

kalmış bir düşüncesiydi bu onun. Ancak şimdi olanca açık seçikliğiyle, genişliğiyle yer ediyordu bilincinde.

Yattı Lıjin. Uyumaya çalıştı. Sonra ansızın ikisini gördü gene karda yürürken. Bir yandan da şarkı söylüyorlardı: "Yürüyoruz, yürüyoruz, yürüyoruz… Yaşamın en ağır, en acı yanlarını kendimize alıyoruz. Size iyilerini, sevindiricilerini bırakıyoruz. Akşamları yemek masanızda, bizim neden acı çektiğimiz, neden yok olduğumuz, neden sizin gibi sağlıklı, mutlu olmadığımız üzerine kayıtsız, ama zekice konuşabilirsiniz."

Lesnitski ile Loşadin'in bu söyledikleri Lıjin'in aklına daha önceleri de çok kez gelmişti. Ama bu düşünce ürkek ürkek öteki düşüncelerin arkasına gizlenmişti. Şimdiye dek sisli bir havada çok uzaklarda belirip kaybolan bir ışık gibi göstermişti kendini yalnızca. Bu intihar olayı üzerine köylü kederinin kendi ruhunda da olduğunu hissediyordu. Şimdi en ağır, en karanlık yanlarını kendi omuzlarına aldıkları düşüncesini benimsemek ne güç bir şeydi. İnsanın bir yanda bu düşünceyi benimserken, öte yanda kendisi için mutlu, yaşamdan hoşnut insanların arasında, aydınlık, gürültülü bir yaşam istemesi, sürekli böyle bir yaşamı hayal etmesi, güçlükler, endişeler altında ezilen zavallıların; ancak arada bir akşam yemeklerinde üzüntüyle ya da alayla sözü edilen, ama kimsenin yardım elini uzatmayı aklından geçirmediği, zayıf yaradılışlı, dünyada yapayalnız insanların yeni yeni intiharlarını hayal etmek demekti…

Gene şarkı söylüyorlardı: "Yürüyoruz, yürüyoruz, yürüyoruz…"

Şakakları zonkluyordu Lıjin'in.

Sabah erken bir gürültüyle uyandı. Başında müthiş bir ağrı vardı. Bitişik odada Taunits bağıra bağıra konuşuyordu doktorla:

— Ne derseniz deyin, gidemezsiniz. Dışarıya baksanıza bir. Boşuna çene yormayın. İyisi mi, sürücüye sorun. Bu havada milyon verseniz götürmez sizi.

Doktor yalvarmaklı,

— Peki ama, topu topu üç versta yol gideceğiz.

— İsterse yarım versta olsun. Yola çıkılmaz bu havada, o kadar. Avlu kapısının dışı cehennemden farksızdır şu anda. Hemen kaybedersiniz yolu. Ne derseniz deyin, dünyada bırakmam sizi.

Sobayla uğraşan köylü,

— Akşama doğru diner belki –dedi.

Doktor, Rus köylüsünün yaradılışına etki eden sert doğadan, yer değiştirme özgürlüğünü kısıtlayarak insanların akıl yönünden gelişmelerini önleyen uzun kışlardan söz etmeye başlamıştı. Lıjin onu dinliyor, pencereden dışarı, çitin boyunu aşmış kar yığınlarına, havayı doldurmuş beyaz toza, umutsuzca bir sağa bir sola yatan ağaçlara bakıyor; uğultulara, çarpma seslerine kulak veriyor, karamsar düşünüyordu:

"Ruhsal yönden nasıl gelişsin burada insan? Kar fırtınasından başka bir şey yok ki…"

Öğleye doğru kahvaltı yaptılar. Sonra amaçsız dolaştılar evin içinde. Pencerelerden dışarı baktılar.

Lıjin, kar yığınlarının üstünde çılgınca dönen burgaçlara bakarak "Lesnitski yatıyor hâlâ." diye geçiriyordu içinden, "Lesnitski yatıyor, tanıklar bekliyor…"

Havadan, kar fırtınalarının çoğunlukla iki gün, pek seyrek de daha kısa sürdüğünden söz ettiler. Saat altıda yemek yediler. Sonra kâğıt oynadılar. Şarkı söylediler. Dans ettiler. Daha sonra da akşam yemeği yediler. Gece oldu, yattılar.

Sabaha karşı sütliman oldu her yan. Kalkıp pencerelerden dışarı baktıklarında, çıplak dallarını hafifçe sarkıtmış söğütler kıpırdamıyorlardı artık. Hava bulutlu, durgundu. Doğa öylesine coştuğu, iki gece öylesine çılgınlık ettiği, tutkularını başıboş bıraktığı için kendi kendinden utanıyordu sanki şimdi. Kızağa koşulu atlar sabah saat beşten beri bekliyorlardı kapının önünde. Ortalık iyice aydınlanınca, doktorla

sorgu yargıcı kürklerini, çizmelerini giydiler, ev sahibiyle vedalaşıp çıktılar.

Kapıda, sürücünün yanında tanıdık biri duruyordu ayakta. Köy bekçisi İlya Loşadin'di bu. Şapka yoktu başında. Eski deri çantasını omzuna asmıştı. Karla kaplıydı her yanı. Yüzü kıpkırmızıydı, terden ıpıslaktı. Konukları kızağa bindirmek, ayaklarını örtmek için çıkan uşak sert sert baktı ona,

— Ne bekliyorsun be şeytan suratlı moruk? –dedi.– Çek arabanı hadi.

Loşadin –uzun süredir beklediği doktorla sorgu yargıcını sonunda görebildiğine sevindiği belliydi– içtenlikle gülümseyerek,

— Ekselansları –diye başladı,– köylü tedirgin… Herkes büyük huzursuzluk içinde. Çocuklar ağlaşıyorlar… Sizi kente döndünüz sandılar efendim. Büyüklüğünüzü gösterin, kurtarın bizi bu sıkıntıdan…

Doktorla sorgu yargıcı bir şey söylemediler. Kızağa bindiler. Sırnya'ya doğru yola çıktılar.

1899

# *Tatlım*

Sekizinci dereceden emekli devlet memuru Plemyannikov'un kızı Olga avluda taşlığın basamaklarından birine oturmuş, derin düşüncelere dalmıştı. Hava çok sıcaktı, sinekler rahat vermiyorlardı insana, ama akşamın artık yakın olduğunu düşündükçe tatlı bir huzur doluyordu Olga'nın içine. Doğu yanını siyah yağmur bulutları kaplamıştı. O yandan arada bir ıslak bir yel esiyordu.

Avlunun orta yerinde Kukin ayakta duruyor, gökyüzüne bakıyordu. Plemyannikovların bahçesindeki küçük evde kiracıydı Kukin. "Tivoli" eğlence bahçesinin sahibiydi.

— Gene! –diyordu umutsuz.– Gene yağmur yağacak! Her gün yağmur, her gün yağmur… inadına yağıyor sanki!.. Bir felaket bu! Mahveder insanı! Her gün dünya kadar zarar ediyorum!

Ellerini birbirine vurdu, Olga'ya dönüp devam etti;

— Bizim yaşamımız da böyle işte Olga Semyonovna, görüyorsunuz. İki gözün iki çeşme ağla istersen, dereler gibi gözyaşı dök! Çalışır didinirsin, bir sürü acı çekersin, gece sabahlara kadar uyumazsın, nasıl yapsam daha iyi olur diye kafa patlatırsın… sonunda ne geçer eline? Bir yandan kara cahil, yabani seyirci… En iyi operetleri, oyunları, güzelim şarkıları getiriyorum ayağına, oysa bu mudur onun istediği? Bundan bir şey anlar mı sanki? Bayağı şeylerdir onun hoş-

landığı! İğrenç, pespaye şeyler! Öte yandan da hava… şuraya bakın! Utanmasa her akşam yağacak. Mayısın onunda başladı; mayıs, haziran geçti hâlâ yağıyor. Rezalet vallahi! Seyircinin falan uğradığı yok tiyatroya, ama ben tıkır tıkır ödüyorum kirayı… Artistlere paralarını veriyorum…

Ertesi gün akşamüzeri gene kapladı gökyüzünü siyah bulutlar, Kukin bu kez sinirli sinirli gülerek,

— Ha gayret! –diyordu.– Aferin, devam et! İstersen her şeyimi kat önüne, sürükle götür! Bu dünyada da, öbür dünyada da gün yüzü gösterme bana! Bırak mahkemeye versin beni artistler! Mahkeme de ne oluyormuş ki! Sibirya'ya küreğe yollasınlar beni! Hatta darağacına! Ha–ha–ha!

Üçüncü günde aynı şey oldu…

Olga sessiz, ağırbaşlı dinliyordu Kukin'i, arada bir gözlerinin yaşardığı da oluyordu. Kukin'in mutsuzluğu etkiledi sonunda Olga'yı, sevdi onu. Kısa boyluydu Kukin, zayıftı, yüzü sapsarıydı, saçlarını yana tarardı hep, cılız bir tenor sesi vardı, konuşurken ağzını ezer büzerdi. Bir umutsuzluk anlatımı hiç eksik olmazdı yüzünden, ama gene de gerçek, etkilemişti Olga'yı. Her zaman bir sevdiği olurdu Olga'nın. Sevmeden duramazdı. Şimdi loş bir odada, koltuğunda hasta oturan, güçlükle soluyan babacığını sevmişti bir zamanlar; bazen –iki yılda bir kez– Bryansk'dan onlara konuk gelen halasını sevmişti. Daha önceleri, ortaokulda okurken de Fransızca öğretmenini sevmişti. Yufka yürekli, temiz ruhlu, uysal yaradılışlı, bakışı yumuşak, içten, son derece sağlıklı bir genç kızdı Olga. Erkekler, hoş bir şey dinlerken onun yüzünü kaplayan temiz, tatlı gülümseyişine; pembe, dolgun yanaklarına; koyu bir beni olan yumuşak, beyaz boynuna bakarak, "Doğrusu hiç de fena bir kız değil…" diye düşünürlerdi, ellerinde olmadan onlar da gülümserlerdi. Bayan konuklar ise onunla konuşurken, kimi zaman tutamazlardı kendilerini, birden elini tutar, büyük bir hazla, "Tatlım!" diye mırıldanırlardı.

Olga'nın doğduğu günden beri oturduğu, babasının da vasiyetnamesinde ona bıraktığı ev, kentin hemen kenarında, Tsıgan Mahallesi'nde. "Tivoli" bahçesinin yakınındaydı. Bahçede çalan orkestranın, patlatılan havai fişeklerin seslerini duyardı akşamları; bu seslere kulak verirken, Kukin kaderiyle cenkleşiyor, en büyük düşmanının –ilgisiz seyircilerin– yakasına yapışmış, onları tartaklıyor gibi gelirdi ona; tatlı bir heyecan dolardı yüreğine, uyumak istemezdi canı; sonunda Kukin sabaha karşı eve dönüp de yatak odasının penceresini hafiften tıklatınca, perdenin arasından yalnızca yüzüyle bir omzunu gösterirdi ona, tatlı tatlı gülümserdi…

Evlenme önerisinde bulunmuştu Kukin, evlenmişlerdi Olga'nın boynunu, dolgun, sağlıklı omuzlarını gerektiği gibi görünce ellerini çırpmıştı Kukin, o da "Tatlım!" diye mırıldanmıştı.

Mutluydu Kukin, ne var ki, düğün günü de, sonra o gece de yağmur yağdığı için her zamanki umutsuzluk anlatımı hiç gitmemişti yüzünden.

Düğünden sonra mutluydular. Olga gişede oturuyor, bahçenin düzeniyle ilgileniyor, giderlerini not ediyor, ücretleri dağıtıyordu. Pembe yanakları, bir parıltıyı andıran sevimli, içten gülümsemesi kâh gişenin küçük penceresinde, kâh kuliste, kâh büfede bir an görünüp kayboluyordu. Artık tanıdıklarına, dünyada en ilginç, en önemli, en gerekli şeyin tiyatro olduğundan, kişinin ancak tiyatroda gerçek hazzı tadabileceğinden, ancak orada kültürlü bir insan olabileceğinden söz etmeye başlamıştı.

— Gel gelelim halkımız anlamıyor tiyatroyu! –diyordu.– İğrenç, pespaye oyunlar istiyor! Dün "İçi dışına çıkmış Faust"u oynadılar bizde, locaların hemen hepsi boştu. Ama İvan'cığımla ben adi bir oyun oynatsaydık, o zaman –inanın– tıklım tıklım dolardı tiyatro. Yarın "Orfe Cehennemde"yi oynatacağız İvan'cığımla ben, buyurun gelin.

Yalnızca Kukin'in tiyatro üzerine, artistler üzerine söylediklerini yineliyordu. Kocası gibi o da sanata karşı ilgisizliği, bilgisizliği yüzünden küçümsüyordu halkı; provalarda araya giriyor, artistlerin yanlışlarını düzeltiyor, çalgıcıların çaldıklarını izliyordu. Kentin gazetesinde tiyatroyu kötüleyen bir yazı çıktığında saatlerce ağlıyor, konuşmak için kalkıp gazetenin yöneticisine gidiyordu.

Artistler seviyorlardı onu. "İvan'cığımla ben" ya da "Tatlım" diyorlardı ondan söz ederken. Acıyordu artistlere Olga, azar azar borç para veriyordu onlara. Bazen onu aldattıklarında sessiz sessiz ağlıyordu yalnızca, kocasına bir şey söylemiyordu.

Kışın da iyiydi durumları. Kentin kapalı tiyatro salonunu bütün kışlığına kiralamışlardı. Salonu kısa sürelerle kâh küçük Rus trupuna, kâh bir sihirbaza, kâh kentin amatör tiyatrolarına kiraya veriyorlardı. Olga şişmanlamıştı, mutluluktan ışıl ışıldı gözlerinin içi. Kukin ise daha da zayıflamış, sararmıştı. Kış boyunca işler hiç de kötü gitmediği halde, durmadan büyük zarar ettiğinden yakınıyordu. Geceleri öksürüyordu. Olga ahududu suyu, ıhlamur içiriyordu ona, kolonya ile ovuyordu bedenini, yumuşak şallarıyla sarıp sarmalıyordu.

Kocasının saçlarını okşarken tam anlamıyla içten,

— Yakışıklı kocacığım benim! –diyordu.– Yakışıklı kocacığım benim!

Kukin oyuncu getirmek için büyük oruçta Moskova'ya gitti. Onsuz uyku girmedi Olga'nın gözüne. Hep pencerelerde oturdu, yıldızlara baktı. Kendini, kümeste horoz bulunmadığı zaman huzursuz olan, bütün gece uyuyamayan tavuklara benzetiyordu. Kukin oyalandı Moskova'da. Ancak kutsal haftaya doğru dönebileceğini yazıyordu. Mektuplarında "Tivoli" ile ilgili birtakım planlardan söz ediyordu. Ama kutsal haftaya beş, on gün kala bir gece geç vakit kötü kötü çalındı avlu kapısı; biri boş küpe vuruyormuş gibi güm

güm vuruyordu kapıya… Aşçı kadın uykulu, yalınayak, su birikintisine bata çıka koştu kapıyı açmaya.

Kapının dışında biri boğuk, kalın bir sesle,

— Açın, lütfen açar mısınız? –diyordu.– Telgrafınız var!

Olga daha önce de birkaç kocasından telgraf almıştı, ama şimdi nedense donup kalmıştı. Elleri titreyerek açtı telgrafı, okudu:

"İvan Petroviç bugün ansızın öldü cenaze şöreni için izin salıya verildi anele."

Tören sözcüğü "şören" olmuştu telgrafta, bir de "anele" diye, anlaşılmayan bir sözcük vardı. Operetin yönetmeni çekmişti telgrafı.

Telgrafı okuyunca hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı Olga.

— Sevgilim benim! İvan'ım, bir tanem, şahinim! Ne diye çıktın karşıma? Niçin tanıdım seni, sevdim? Zavallı Olga'nı, zavallı, mutsuz karını kime bıraktın da gittin?..

Kukin'i salı günü Moskova'da Vagankova mezarlığında toprağa verdiler. Olga çarşamba günü eve döndü. Odasına girer girmez yüzükoyun yatağına attı kendini, bağıra bağıra ağlamaya başladı; öyle ki sokaktan, komşu evlerden duyuluyordu sesi. Kendi aralarında konuşuyorlardı komşular:

— Tatlım! Tatlım, Olga Semyonovna, yavrum, nasıl da paralıyor kendini!

Üç ay sonra bir gün sabah ayininden dönüyordu Olga. Üzgündü, derin bir yas içindeydi, Öyle oldu ki, onun gibi kiliseden dönen Vasili Andreiç Pustovalov ile yan yana yürüdüler. Tüccar Babakayev'in kereste deposunda kâhyalık eden Pustovalov, Olga'nın komşusu oluyordu. Hasır bir şapka vardı başında. Beyaz yeleğinin cebinden altın bir köstek sarkıyordu, kâhyadan çok bir tüccara benziyordu. Ağırbaşlı bir tavırla, sesinde derin bir hüzün,

— Her şeyin bir yolu yordamı vardır Olga Semyonovna –diyordu.– Yakınlarımızdan biri öldüyse, Tanrı böyle istedi

demektir. Bu durumda bizlere kendimizi yitirmemek, acımıza sessizce katlanmak düşer.

Olga ile evinin bahçe kapısına kadar yürüdükten sonra yoluna devam etti Pustovalov. Bütün gün Pustovalov'un ağırbaşlı sesi çınladı kulaklarında Olga'nın. Gözlerini kapayınca onun koyu sakalını görüyordu. Çok hoşlanmıştı ondan. Görünüşe bakılırsa, Pustovalov da ona karşı ilgisiz değildi. Çünkü birkaç gün sonra pek az tanıdığı orta yaşlı bir kadın kahve içmeye gelmişti Olga'ya. Masaya oturmasıyla Pustovalov'dan söz etmeye başlaması bir olmuştu. Onun iyi, ciddi bir insan olduğunu, her kızın seve seve onunla evleneceğini söylüyordu. Üç gün sonra Pustovalov kendi geldi, çok az –on dakika– oturdu, çok da az konuştu, ama Olga sevdi onu, hem o denli sevdi ki, bütün gece hiç uyumadı, sıtmaya tutulmuş gibi yandı ateşler içinde. Ertesi sabah adam yollayıp orta yaşlı kadını çağırttı. Çok geçmeden istediler Olga'yı. Sonra da düğün oldu.

Pustovalov ile Olga evlendikten sonra çok mutlu bir yaşam sürmeye başladılar. Pustovalov genellikle öğleye kadar duruyordu depoda, sonra çeşitli işler için dışarı çıkıyordu. Olga alıyordu yerini, akşama kadar oturuyordu yazıhanede, hesapları yapıyor, depodan mal çıkartıyordu.

Müşterilere, tanıdıklara,

— Şimdi yılda yüzde yirmi pahalılaşıyor kereste,–diyordu.– Siz hak verin yani, eskiden buranın kerestesini satardık, şimdi kereste almaya her yıl, ta Mogilevsk iline gitmek zorunda kalıyor Vasili'ciğim.

İki elini dehşet içinde yanaklarına bastırarak ekliyordu:

— Ya fiyatlar! Ya fiyatlar!

Şimdi çok eskiden beri kereste alım satım işinde çalışıyormuş, dünyada en önemli, en gerekli şey keresteymiş gibi geliyordu ona. Kiriş, kalas, tahta, tomruk, kütük, mertek sözcüklerinde kendine pek yakın, onu duygulandıran bir şey duyar gibi oluyordu… Geceleri düşlerinde dağlar kadar yük-

sek tahta yığınları, kent dışına, uzak bir yere kereste taşıyan arabaların oluşturdukları sonu gelmez dizileri görüyordu. On iki kulaçlıklarla yirmi beş santimlik kütüklerin ayağa kalkmış, sürü halinde kereste deposuna –kerestelerle savaşmaya geliyorlarmış gibi– yürüdüklerini; kalaslarla tomrukların kuru tahtalarda boğuk tak–tuk sesleri çıkararak yuvarlandıklarını, düşüp kalktıklarını, birbirinin üzerine yürüdüklerini görüyordu. Bir çığlı atarak uyanıyordu, Pustovalov şefkatli,

— Olga'cığım –diyordu,– neyin var canım? Haç çıkar!

Kocası ne derse, o da aynı şeyi söylüyordu. Pustovalov odanın sıcak olduğunu ya da son günlerde işlerin durgunlaştığını düşünüyorsa, o da aynı şeyi düşünüyordu. Kocası eğlenceden falan hoşlanmaz, bayramları evde otururdu, o da çıkmazdı evden. Tanıdıkları,

— Arayan ya depoda buluyor sizi ya evde –diyorlardı.– Bir tiyatroya ya da sirke gitseniz bari tatlım.

Ağırbaşlı, cevap veriyordu Olga:

— Vasili'ciğimle benim tiyatrolarda dolaşacak zamanımız yok. İş adamıyız biz, boş şeylerle uğraşamayız. İyi, yararlı ne var ki bu tiyatrolarda?

Cumartesileri karı koca akşam ayinlerine, bayram günleri de sabah ayinlerine gidiyorlardı. Kilise dönüşü –yüzlerinde mutlu bir anlatım– yan yana yürüyorlardı. Hoş bir koku yayılıyordu onlardan çevreye. Olga'nın ipek giysisinin hışırtısı kulakları okşuyordu. Evde çörekle, çeşit çeşit reçelle çay içiyor, daha sonra börek yiyorlardı. Her öğlen avluyu, avlu kapısının dışında sokağı nefis bir pancar çorbası kokusuyla ızgara koyun ya da ördek eti –oruç günlerinde balık– kokusu kaplıyordu. Ağızları sulanıyordu geçenlerin. Yazıhanede semaver her an kaynıyordu. Müşterileri çayın yanında simitle ağırlıyorlardı. Karı koca haftada bir kez hamama gidiyor, eve yüzleri kızarmış, yan yana dönüyorlardı.

Tanıdıklarına,

— Eh işte, yaşayıp gidiyoruz –diyordu Olga,– Tanrı'ya şükürler olsun. Vasili'ciğimle benimki gibi bir yaşamı herkese versin Tanrı.

Pustovalov kereste almaya Mogilevsk iline gittiği zamanlar Olga çok üzülüyor, geceleri uyuyamıyor, hep ağlıyordu. Bahçe içindeki küçük evde kiracı olan alay baytarı Smirnin konuk geliyordu ona böyle akşamlar. Genç bir baytardı Smirnin. Olga'ya bir şeyler anlatıyor ya da onunla kâğıt oynuyordu. Oyalıyordu bu Olga'yı. Özellikle Smirnin'in kendi aile yaşamına değgin anlattıkları ilginç oluyordu. Bir zamanlar evliydi Smirnin, bir de oğlu vardı. Ama onu aldattığı için boşamıştı karısını. Şimdi nefret ediyordu ondan. Ama oğlunun bakımı için ayda kırk ruble yolluyordu ona. Bütün bunları dinlerken içini çekiyordu Olga, başını iki yana sallıyordu, acıyordu Smirnin'e. Gece geç saat Smirnin'i mumla merdiven başına kadar geçirirken,

— Eh, Tanrı kurtarsın sizi –diyordu.– Teşekkür ederim, sıkıldınız yanımda, Tanrı sağlık versin size, Kutsal Anamız…

Her zaman kocası gibi ağırbaşlı, mantıklı konuşmaya çalışıyordu. Aşağıda kapıdan çıkarken sesleniyordu baytara:

— Size bir şey söyleyeyim mi Vladimir Platoniç, karınızla barışsanız çok iyi ederdiniz. Hiç değilse, oğlunuzun hatırı için bağışlasanız onu!.. Her şeye aklı eriyordur artık yavrucağın.

Pustovalov eve döndüğünde baytardan alçak sesle söz ediyordu ona Olga. Onun mutsuz aile yaşamını anlatıyordu. İkisi de başlarını sallıyor, babasını çok özlemiş olabilecek çocuktan söz ediyorlar, sonra –düşüncelerinin tuhaf akışı sonucu– ikisi de tasvirlerin önünde duruyor, yerlere kadar eğiliyor, Tanrı'nın onlara çocuk vermesi için dua ediyorlardı. Pustovalovlar böyle huzur, karşılıklı anlayış, sevgi, tam bir mutluluk içinde altı yıl yaşadılar. Ama bir kış günü Vasili Andreiç yazıhanede bardak bardak çay içtikten sonra kereste vermek için şapkasız çıktı dışarı, üşüttü, hastalandı. En iyi

doktorlar iyi etmeye çalıştılar onu, ama hastalığı yenemedi Vasili Andreiç, dört ay yattıktan sonra öldü. Gene dul kaldı Olga.

Kocasını toprağa verdikten sonra, günlerce hıçkıra hıçkıra ağladı Olga.

— Kime bıraktın da gittin beni bir tanem? Sensiz nasıl yaşarım ben? Onmaz yaralar açtın yüreğimde, perişan ettin beni! Ey iyi yürekli insanlar, acıyın bu öksüze…

Siyah matem giysisini çıkarmıyordu sırtından. Şapkayı, eldiveni de hepten bırakmıştı, evden çok seyrek –o da yalnızca kiliseye, bir de kocasının mezarına gitmek için– çıkıyordu. Bir rahibe gibi yaşıyordu. Ancak altı ay sonra çıkardı matem giysisini, pencerelerin panjurlarını açmaya başladı. Bazı sabahlar yiyecek bir şeyler almak için aşçı kadınla birlikte pazara gittiğini görenler oluyordu. Ama şimdi nasıl yaşadığını, evinde nelerin olup bittiğini hiç kimse bilmiyor, ancak tahmin ediyorlardı. Sözgelimi, evinin küçük bahçesinde baytarla çay içmesinden, baytarın ona yüksek sesle gazete okumasından; sonra postanede karşılaştığı tanıdık bir bayana söylediklerinden bir şeyler çıkarıyorlardı. Şöyle demişti tanıdığı o bayana:

— Kentimizde doğru dürüst bir baytar bakımı olmadığı için bu kadar çok hastalık görülüyor bizde. Gün geçmiyor, birinin sütten hastalandığını duyuyoruz. Aslında insanların sağlığıyla ilgilenildiği kadar, evcil hayvanların sağlığıyla da ilgilenmek gerekir.

Baytarın düşüncelerini yineliyordu hep, her konuda baytarın düşündüğü gibi düşünüyordu. Birisine bağlanmadan bir yıl bile yaşayamayacağı, mutluluğu bu kez bahçesindeki küçük evde bulduğu ortadaydı. Başkası olsa kınarlardı onu, ama Olga için kimse kötü düşünemiyordu. Her şey öylesine doğal, açık seçikti yaşamında…

Olga ile baytar, aralarındaki ilişkide ortaya çıkan değişiklikten hiç kimseye söz etmiyorlardı. Gizlemeye çalışıyor-

lardı bu değişikliği; ama başaramıyorlardı. Olga'nın bir sırrı olamazdı çünkü. Baytara alaydan arkadaşları geldiğinde Olga bardaklarına çay koyarken ya da akşam yemeğini verirken, büyükbaş hayvanlarla küçükbaş hayvanların yakalandıkları vebadan, sedef hastalığından, kent mezbahasının kötü durumundan söz etmeye başlıyordu. O konuşurken baytar renkten renge giriyordu, konuklar gittikten sonra da kollarından yakalıyordu onu, öfkeyle bağırıyordu:

— Aklının ermediği şeylerden söz etmemeni kaç kez söyledim sana! Baytar arkadaşlarla kendi aramızda konuşurken bir daha sözümüze karışma lütfen. Kabak tadı veriyor artık!

Olga şaşkın, ürkmüş bakıyordu baytarın yüzüne,

— Peki ama, hiç konuşmayayım mı Vladimir'ciğim? –diye soruyordu.

Sonra –gözleri yaşlı– boynuna sarılıyordu baytarın, kızmaması için yalvarıyordu ona. İkisi de mutluydu.

Gel gelelim, çok sürmedi bu mutlulukları. Baytar alayı ile kentten ayrıldı. Çok uzak bir yere, handiyse Sibirya'ya yollamışlardı alayını. Olga yalnız kalmıştı gene…

Tam anlamıyla yalnızdı şimdi. Babası çoktan ölmüştü, bir ayağı kırık koltuğu toz içinde, tavan arasına atılmıştı. Olga zayıflamış, bozulmuştu. Eskiden olduğu gibi kimse bakmıyordu ona artık sokakta, gülümsemiyorlardı. Besbelli en güzel yılları geçmiş, geride kalmıştı. Şimdi üzerinde hiç düşünmese çok daha iyi edeceği, yeni, bilinmez bir yaşam başlamıştı onun için. Akşamları taşlığın basamaklarına oturuyordu; "Tivoli"de çalan orkestranın, patlatılan havai fişeklerin seslerini duyuyordu, ama bu sesler bir düşünce uyandırmıyordu onda artık. Boş avlusunda dolaştırıyordu bakışını ilgisiz, hiçbir şey düşünmüyor, içinde bir istek duymuyordu, gece olunca yatmaya gidiyor, düşünde gene boş avlusunu görüyordu. Zoraki yiyor içiyordu sanki.

En önemlisi, en kötüsü de bir düşüncesinin olmamasıydı artık. Çevresinde eşyaları görüyor, olan bitenlerin hepsini anlıyor, ama bir şey üzerinde belirli bir düşünceye varamıyor, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Ne kötüdür insanın bir düşüncesinin olmaması! Sözgelimi, bir şişenin masanın üzerinde durduğunu ya da yağmurun yağdığını, bir köylünün arabayla bir yere gittiğini görüyorsun, ama bu şişenin orada niçin durduğunu, yağmurun niçin yağdığını, köylünün nereye gittiğini bilemiyor, –bin ruble bile verseler– bu konuda bir şey söyleyemiyorsun… Kukin'in, Pustovalov'un, sonra baytarın yanındayken her konuda bir şeyler söyleyebiliyordu. Her konuda düşüncesini söyleyebiliyordu. Oysa şimdi kafasının içi de, yüreği de avlusu gibi bomboştu. Pelin otu yemiş gibi bir tuhaflık, bir acılık vardı ağzında.

Giderek her yana doğru gelişmişti kent. Tsıgan Mahallesi'ne sokak diyorlardı artık, "Tivoli" bahçesinin, kereste depolarının olduğu yerde de kocaman kocaman evler yükselmiş, ara sokaklar oluşmuştu. Ne çabuk geçiyordu zaman! Olga'nın evinin duvarları koyulaşmış, damı paslanmış, samanlığı yan yatmıştı. Bütün avluyu yabani otlar, ısırganlar kaplamıştı. Olga kendi de yaşlanmış, çökmüştü. Yazın taşlığın basamaklarında oturuyordu, ruhu eskisi gibi bomboştu gene, karanlıktı, pelin yemiş gibi bir tuhaflık, bir acılık vardı ağzında; kışın ise pencerenin önünde oturuyor, kara bakıyordu. İlkbaharda hafif bir yel esse, rüzgâr kilisenin çan sesini getirse Tsıgan Sokağı'na, anılar birden dolduruyorlardı belleğini, yüreğinde tatlı bir sıkışma oluyordu, gözlerinden yaşlar boşalıyordu, ama ancak bir dakika sürüyordu bu, sonra gene boşluk, neden yaşadığının bilinmezliği… Siyah küçük kedisi Brıska gelip sürtünüyordu ona, sevgiyle mırıldanıyordu, ama kedinin bu yakınlığı, sevgisi etkilemiyordu Olga'yı. İstediği bu muydu? Tüm varlığını, ruhunu, mantığını saracak, ona düşünceler, yaşamına renk katacak, eskimiş kanını ısıtacak bir sevgiydi onun istediği. Ayağıyla itiyordu Brıska'yı, canı sıkkın,

— Git başımdan, git… –diyordu.– Ne istiyorsun benden?

Günler günleri, yıllar yılları kovalıyordu. Ne bir düşünce, ne de bir sevinç vardı yaşamında. Aşçı kadın Mavra ne söylerse, oydu güzel olan.

Sıcak bir temmuz günü, akşamüzeri, sokaktan geçen koyun sürüsünün kaldırdığı toz bulutu avluyu kapladığı bir anda bahçe kapısı çalındı birden. Olga kendi gitti açtı kapıyı, açar açmaz da donup kaldı: Baytar Smirnin duruyordu karşısında. Sivildi, saçlarına ak düşmüştü. Geçmişi bütünüyle bir anda anımsadı Olga, tutamadı kendini, ağlamaya başladı, bir sözcük söylemeden Smirnin'in göğsüne dayadı başını; çok heyecanlı olduğu için, birlikte eve nasıl gittiklerini, çay masasına nasıl oturduklarını bilmiyordu. Sevinçten titreyerek,

— Canım benim! –diye mırıldanıyordu.– Vladimir'im! Hangi rüzgâr attı seni buraya?

— Temelli yerleşmek istiyorum buraya –diye anlatmaya başladı Smirnin.– Dilekçe verip emekliye ayrıldım, özgür yaşamın tadına varmak, oradan oraya taşınmaktan kurtulmak, belirli bir yerde yaşamak için buraya geldim. Oğlumu da liseye vermem gerekiyor zaten. Biliyor musunuz, karımla barıştık.

— Nerede karınız? –diye sordu Olga.

— Oğlumla otelde. Ben dolaşıyorum, ev arıyorum.

— Hay Allah, benim eve yerleşsenize! Bol bol yeter size. Ah Tanrım, para falan istemem sizden. (Heyecanlanmıştı Olga, gene ağlamaya başlamıştı.) Siz burada otursunuz, bana bahçedeki küçük ev yeter. Aman ne büyük bir mutluluk bu Tanrım!

Ertesi gün evin çatısını boyuyorlar, duvarları badanalıyorlardı. Olga, elleri belinde, avluda dolaşıyor, sağa sola buyruklar yağdırıyordu. Eski gülümsemesi aydınlatmıştı yüzünü, uzun bir uykudan uyanmış gibi canlanmış, dinçleşmişti. Baytarın karısı geldi. Kısa saçlı, sıska, çirkin bir kadındı.

Şımarık bir anlatım vardı yüzünde. Bir çocuğun elinden tutuyordu. Saşa'ydı. Yaşına göre çok küçük gösteriyordu Saşa (aslında on yaşındaydı), şişman, açık mavi gözlüydü, gamzeleri vardı yanaklarında. Avluya girer girmez kediyi kovalamaya başlamıştı; sevinç, mutluluk dolu kahkahaları doldurmuştu avluyu. Saşa,

— Kedi midir bu teyzeciğim? –diye sordu Olga'ya.– Yavrulayınca yavrularından bir tane verin bize ne olur? Annem farelerden çok korkar da…

Olga biraz konuştu Saşa ile, çay içirdi ona. Bu çocuk öz oğluymuş gibi birden bir sıcaklık duymuştu içinde ona karşı. Yüreği tatlı tatlı sıkışmaya başlamıştı. Saşa akşamları yemek odasında ders çalışırken de şefkatle, sevgiyle bakıyordu ona, kendi kendine mırıldanıyordu:

— Yavrucuğum benim, güzelim… Çocuğum, akıllı, güzel yavrum.

Okuyordu Saşa:

— Ada, dört bir yanı suyla çevrili kara parçasına denir.

— Ada, dört bir yanı… –diye tekrar ediyordu Olga.

Bunca yıl süren sessizlikten, düşüncelerdeki boşluktan sonra, kendine güvenerek söylediği ilk düşünceydi bu.

Onun da düşünceleri vardı artık; akşam yemeklerinde Saşa'nın anne babasıyla, günümüzde çocukların lisede okumalarının güçlüğünden, ama klasik eğitimin modern öğretimden gene de iyi olduğundan, çünkü liseyi bitirince çocuğun önünde her yolun artık açık olduğundan, ister doktor, ister mühendis olabileceğinden söz ediyorlardı.

Artık liseye gidiyordu Saşa. Annesi Harkov'a kız kardeşinin yanına gitmiş, bir daha dönmemişti. Babası her gün bir yerlere hayvanlara bakmaya gidiyor, kimi zaman üç dört gün kalıyordu. Anası babası Saşa'yı başlarından atmışlar, onu istemiyorlar, çocukcağız sonunda açlıktan ölecek gibi geliyordu Olga'ya. Yanına, bahçedeki küçük eve almıştı onu, küçük odayı ona vermişti.

Saşa bahçedeki küçük eve taşınalı altı ay oluyordu. Her sabah Saşa'nın odasına gidiyordu Olga, eli yanağının altında, tatlı bir uykuda buluyordu onu. Soluk alışı duyulmuyordu Saşa'nın. Uyandırmaya kıyamıyordu onu Olga. Üzgün,

— Saşa'cığım –diyordu,– hadi kalk artık canım! Okul zamanı geldi.

Kalkıyordu Saşa, giyiniyordu, duasını ettikten sonra kahvaltıya oturuyordu, üç bardak çay içip, iki büyük simit, yağla yarım francala yiyordu. Uyku sersemliğini üzerinden hâlâ atamadığı için keyifsiz oluyordu. Olga yüzüne, onu deniz aşırı ülkeye yolcu ediyormuş gibi bakarak,

— Masalı iyi ezberlemedin Saşa'cığım –diyordu.– Çok üzüyorsun beni. Biraz gayret et canım, çalış… Öğretmenlerinin sözünü dinle.

— Öf, bırakın beni ne olur! –diye bağırıyordu Saşa.

Okula gitmek için sokağa çıkıyordu. Kendi küçüktü ama kasketi kocamandı, sırt çantası vardı sırtında. Olga sessizce yürüyordu arkasından. Bir ara sesleniyordu:

— Saşa'cığım!

Dönüp arkasına bakıyordu Saşa, Olga bir hurma ya da karamela sıkıştırıyordu eline. Lisenin bulunduğu sokağa saptıklarında, uzun boylu, şişman bir kadın onu izlediği için utanıyordu Saşa, geri dönüp Olga'ya,

— Siz artık eve dönün teyze –diyordu,– buradan sonra kendim giderim.

Duruyordu Olga, Saşa lisenin kapısında gözden kaybolana dek bakıyordu arkasından. Ah, ne çok seviyordu bu çocuğu! Eski bağlılıklarından hiçbiri bu denli derin olmamıştı; ruhu hiç böylesine fedakârca, yürekten, seve seve bağlanmamıştı. Annelik duygusu giderek daha bir güçlü sarıyordu benliğini. Aslında hiçbir şeyi olmayan bu çocuğun uğruna, onun gamzelerinin, kasketinin uğruna canını verebilirdi, hem seve seve, mutluluktan ağlayarak… Neden? Kim bilebilirdi bunun nedenini?

Saşa'yı okula bıraktıktan sonra huzur içinde, mutlu, içi sevgi dolu dönüyordu eve. Son altı aydır gençleşen yüzü gülümsüyor, ışık saçıyordu. Sokakta onunla karşılaşanlara haz veriyordu yüzüne bakmak.

— Günaydın Olga Semyonovna'cığım! –diyorlardı.– Nasılsınız tatlım?

Pazarda gördüğü bir tanıdığına dert yanıyordu:

— Lisede okumak çok güç artık kardeşim. Dile kolay, daha birinci sınıfta çocuk, dün ev ödevi olarak masal ezberi ile Latince çeviri, bir de problem vermişler… Ufacık çocuk nasıl yapar bütün bunları?

Sonra öğretmenlerden, derslerden, ders kitaplarından –Saşa'nın sözünü ettiği her şeyden– söz etmeye başlıyordu.

Saat üçte birlikte yemek yiyorlardı. Akşam birlikte ders çalışıyorlar, birlikte ağlıyorlardı. Saşa'yı yatağına yatırırken haç çıkararak uzun uzun kutsuyordu onu Olga, alçak sesle dualar okuyordu; sonra kendi de yatınca, yattığı yerde Saşa'nın üniversiteyi bitirip doktor ya da mühendis olacağı, kendinin olan büyük bir evi, atları, bir kupa arabası olacağı, evleneceği, çocukları olacağı o uzak, bulanık geleceği hayal ediyordu… Uykuya dalmak üzereyken bile hâlâ aynı şeyleri düşünüyordu, kapalı gözlerinden yaşlar akıyordu yanaklarına. Siyah, küçük kedisi de yanında yatıyor, mırlıyordu: "Mır… mır… mır…"

Bazı geceler bahçe kapısını hızlı hızlı vuruyordu biri. Olga gözlerini açıyordu, korkudan soluğu kesiliyordu, yüreği küt küt vurmaya başlıyordu. Yarım dakika geçiyordu aradan, gene vuruluyordu kapıya.

Olga, her yanı titreyerek "Harkov'dan telgraf geldi, diye geçiriyordu içinden. Annesi Saşa'yı yanına, Harkov 'a istiyor… Aman Allahım!"

O anda derin bir umutsuzluğa kapılıyordu o; başı, elleri, ayakları buz kesiyordu dünyada ondan mutsuz insan yokmuş gibi geliyordu ona. Ama yarım dakika daha geçin-

ce birtakım sesler duyuyordu Olga. Baytardır gelen, kulüpten dönmüştür.

"Oh Tanrım, şükürler olsun sana!" diye geçiriyordu içinden Olga.

Yüreğinin üzerine çöken ağırlık yavaş yavaş kalkıyordu, gene hafif, mutlu hissediyordu kendini. Bitişik odada derin bir uykuya dalmış, arada bir, "Şimdi gösteririm sana! Defol be! Tutma beni!" diye sayıklayan Saşa'yı düşünüyordu.

1899

# *Çukurda*

## 1

Çukur bir yerdeydi Ukleyevo köyü. Öyle ki, şoseden de, demiryolu istasyonundan da yalnızca çan kulesiyle basma atölyelerinin bacaları görünürdü. Şoseden geçenler burasının ne köyü olduğunu sorduklarında şöyle yanıt verirlerdi onlara:

— Zangocun, ölü için verilen yemekte tam bir kutu havyarı yediği köydür burası.

Bir zamanlar, atölye sahibi Kostyukov'un evinde verilen ölü yemeğinde yaşlı bir zangoç, sofrada siyah havyarı görünce dayanamamış, iştahla saldırmış kutuya. Sağdan soldan dürtüyorlarmış onu, kolundan çekeliyorlarmış. Ama hazdan her yanı taş kesilmiş gibi yiyormuş ihtiyar. Bir şey duyduğu yokmuş, ha bire atıştırıyormuş. Sofradaki havyarın hepsini yemiş. Bir buçuk kilo havyar varmış kutuda… Bu olayın üzerinden uzun yıllar geçmişti. Zangoç öleli çok oluyordu. Ama bu havyar öyküsü hâlâ unutulmamıştı. Çevrede yaşam mı o denli yoksuldu, yoksa insanlar mı on yıl önce olmuş bu önemsiz olaydan başka bir şey göremiyorlardı, her nedense. Ukleyevo köyü üzerine bundan başka bir şey anlatılmazdı bölgede.

Sıtma eksik olmazdı burada. Özellikle gölgeleri uzun yaşlı söğütlerin altına düşen çitlerin önü arkası yazın bile vıcık vıcık çamurdu. Atölye artıkları ile basmayı işlemekte kullanılan asetik asit kokardı buralarda. Atölyeler –üç basma atölyesiyle bir tabakhane– köyün biraz dışındaydı. Küçük atölyelerdi bunlar. Hepsinde birden, olsa olsa dört yüz kişi çalışıyordu. Tabakhanenin artıkları yüzünden küçük derenin suyu pis kokardı çoğu zaman. Bu artıklar çayıra da bulaştığı için köylülerin hayvanları Sibirya çıbanına yakalanıp kırılıyorlardı arada bir. Tabakhanenin kapatılması emri bile gelmişti köye. Resmen kapalıydı tabakhane. Ancak, bölge polis komiseri ve doktorun göz yummasıyla –tabakhanenin sahibi her ay onar ruble veriyordu onlara –gizli olarak çalışıyordu. Köyde doğru dürüst, damı sac kaplı, iki taş ev vardı. Bunlardan birinde bucak yönetimi kurulu vardı. Ötekinde, kilisenin hemen karşısındaki iki katlı olanındaysa, Yepifanlı Grigori Petrov Tsıbukin oturuyordu.

Grigori bakkal dükkânı işletiyordu. Ama görünüşü kurtarmak içindi bu yalnızca. Aslında votka, sığır, deri, tahıl, domuz ticareti yapıyordu. Ona kazanç sağlayabilecek her şeyi alıp satardı. Sözgelimi, kadın şapkaları için yurtdışından saksağan istendiğinde çiftine otuz kapik verip toplardı tüm saksağanları. Odunluk koruları satın alır, faizle para verirdi. Sözün kısası, iş bilir, becerikli bir ihtiyardı Grigori.

İki oğlu vardı. Büyüğü, Anisim polisti. Hırsızlık bölümünde çalışıyor, köye pek seyrek geliyordu. Küçüğü Stepan ise ticarete vermişti kendini. Babasına yardım ediyordu. Ne var ki, gerçek bir yardım bekleyen yoktu ondan. Zayıf bünyeli, üstelik sağırdı çünkü. Karısı Aksinya –boylu boslu, güzel bir kadındı, bayram günleri şapka giyer, eline bir şemsiye alır, öyle çıkardı sokağa– sabah erken kalkar, gece geç yatar, sabahtan akşama dek eteklerini toplayıp, anahtarları şıngırdata şıngırdata bir ambara, bir bodruma, bir dükkâna koşar dururdu. Ona bakarken hazla dolardı yaşlı Tsıbu-

kin'in yüreği. Gözlerinin içi ışıl ışıl olurdu, ama bir yandan da üzülürdü. Hayat dolu bu kadınla büyük oğlu değil de, kadın güzelliğinden hiç mi hiç anlamadığı apaçık, küçük, sağır oğlu evli olduğu için iç sızlardı.

Aile yaşamına pek düşkündü yaşlı Tsıbukin. Dünyada en çok sevdiği şey ailesi, özellikle büyük oğlu ve geliniydi. Sağırla evlenip eve gelin gelmesinin üzerinden çok geçmeden, olağanüstü becerikli bir kadın olduğu anlaşılmıştı Aksinya'nın. Kime veresiye verilebileceğini, kime verilemeyeceğini öğrenmişti hemen. Anahtarları hep yanında bulunduruyor, onları güvenip kocasına bile vermiyor, hesap pullarını şıkırdatıyor, bir köylü gibi atların ağızlarını açıp dişlerine bakıyor, durmadan ya gülüyor ya da bağırıp çağırıyordu. O ne söylerse, ne yaparsa hepsini hoşnutlukla karşılıyordu ihtiyar. Hazla mırıldanıyordu:

— Ah sevgili gelinim benim! Ah güzelim, anacığım…

Duldu ihtiyar. Ama dayanamamış, oğlunun düğününden bir yıl sonra tutup kendi de evlenmişti. Ukleyevo'dan otuz kilometre ötede bir köyde, iyi bir aileden, Varvara Nikolayevna adında, yaşı biraz geçkin, ama güzel, gösterişli bir kız bulmuşlardı ona. Varvara Nikolayevna üst kattaki küçük odaya yerleşir yerleşmez, evin içinde her şey –pencerelere yeni cam takılmış gibi– aydınlanıvermişti birden. Lambaların ışığı daha bir parlak olmuş, masalar kar gibi beyaz örtülerle örtülmüş, pencerelerin içinde de, evin önündeki küçük bahçede de kırmızı tomurcuklu çiçekler boy göstermişti. Yemekte herkes aynı çanağa daldırmıyordu artık kaşığını, herkesin önüne ayrı tabak konuyordu. Varvara Nikolayevna tatlı tatlı, içtenlikle gülümsüyordu hep. Evin içinde her şey gülümsüyordu sanki… Kapıya dilenciler, yoksullar, sadakayla geçinen din adamları gelmeye başlamıştı –oysa o zamana dek olmazdı böyle bir şey–; Ukleyevolu kadınların ağlamaklı sesleri; çok içtikleri için atölyelerden kovulmuş güçsüz, soluk benizli erkeklerin suçlu öksürükleri işitiliyordu pencerelerin

dibinde. Varvara para veriyordu onlara. Ekmek, eski giysiler veriyordu. Çok geçmeden –eve alıştıktan sonra– dükkândan gizlice aldığı bazı şeyleri de vermeye başlamıştı. Bir gün onu iki kutu çay alıp götürürken görünce çok şaşırmıştı sağır. Gidip haber vermişti babasına:

— Anam iki kutu çay aldı… Nereye yazacağız onları?

İhtiyar karşılık vermemişti. Bir süre durup kaşlarını oynatarak düşünmüş, üst kata, karısının yanına gitmişti. Sevgi dolu bir sesle,

— Varvara'cığım –demişti,– dükkândan bir şeye ihtiyacın olursa, çekinmeden al. İstediğin kadar al hem, hiç çekinme…

Ertesi gün avludan geçerken seslenmişti üvey annesine sağır:

— Bir şey istiyorsanız, alın anacığım!

Varvara'nın sadaka vermesinde de, lambalarda, kırmızı çiçeklerde olduğu gibi yepyeni, evdekilere neşe, huzur veren bir şey vardı. Bozulmuş, kokmuş tuzlama eti –fıçının yanına yaklaşınca burnunun direği sızlardı insanın, öyle pis, ağır bir kokusu olurdu– evet, bozulmuş, kokmuş tuzlama eti köylülere yutturdukları; sarhoşlardan rehin olarak oraklarını, şapkalarını, karılarının başörtülerini aldıkları; kötü cins votkanın sersemlettiği işçilerin çamurlara uzanıp kaldığı; günahın köyün üzerine bir sis gibi çöktüğü, oruç haftası arifesinde de, köy kilisesinin azizi için yapılan üç günlük bayramda da, evde, üst kattaki küçük odada, tuzlama etle de, votkayla da hiç mi hiç ilgisi olmayan, sessiz, melek gibi bir kadının olduğu düşüncesi dükkânda çalışanların yüreğine bir hafiflik veriyordu. Varvara'nın yoksullara ettiği yardımların bu ağır, karanlık günlerde etkisi bir makinenin emniyet supabınınki ile aynıydı.

Tsıbukin'in evinde günler durmadan çalışmakla geçerdi. Aksinya holde elini yüzünü yıkarken şapur şupur sesler çıkarmaya, semaver mutfakta kaynamaya, uğursuz şeyleri haber

veriyormuş gibi tıslamaya başladığında güneş daha doğmamış olurdu. İhtiyar Grigori Petrov –sırtında uzun, siyah setresi, ayağında pamuklu beyaz pantolonu, uzun konçlu, pırıl pırıl çizmeleri; her şeyiyle tertemiz, ufacık– topuklarını vura vura –ünlü türküdeki kayınbaba gibi– dolaşırdı odalarda. Dükkânı açarlardı. Ortalık aydınlanınca hazırlayıp kapıya getirirlerdi yaylıyı. Kasketini kulaklarına kadar geçirip cakayla kurulurdu arabaya ihtiyar. Onu böyle gören, elli altı yaşında olduğuna dünyada inanmazdı. Karısıyla gelini yolcu etmeye çıkarlardı onu. Güzel, temiz setresini giyip de üç yüz ruble değerinde kara yağız iri aygırın koşulu olduğu yaylıya bindiğinde, köylülerin bir şey istemek ya da bir şeyden yakınmak için yanına gelmelerinden hiç hazzetmezdi ihtiyar. Böyle zamanlarda nefret ederdi, tiksinirdi köylülerden. Avlu kapısında bir köylünün onu beklediğini görürse, öfkeyle bağırırdı:

— Ne dikiliyorsun orada be? Hadi işine git!

Bekleyen bir dilenciyse,

— Allah versin! –diye bağırırdı.

Evde hemen hiç durmazdı ihtiyar. İş için her gün bir yere giderdi. Koyu giysiler, siyah önlük giyen karısı da odaları toplar ya da mutfak işlerine yardım ederdi. Aksinya dükkânda çalışırdı. Şişelerin tıngırtısı, paraların şıkırtısı, Aksinya'nın kahkahaları ya da öfkeli bağırıp çağırmaları, gücendirdiği müşterilerin söylenmeleri avludan duyulurdu. Gizli votka alışverişinin orada olanca canlılığıyla sürüp gittiğini gösterirdi bütün bunlar. Sağır da dükkânda dururdu çoğu zaman. Bazen kasketini almadan sokağa çıkar, elleri cebinde, dalgın dalgın bir evlere, bir gökyüzüne bakarak dolaşır dururdu. Günde altı kez çay içilirdi evde. Dört kez de yemek yenirdi. Akşam o günün kazancını hesap ederler, deftere geçerler, sonra huzur içinde yatıp uyurlardı.

Ukleyevo'da üç basma atölyesiyle sahipleri Büyük Hrıminlerin, Küçük Hrıminlerin, bir de Kostyukov'un evleri arasında telefon bağlantısı vardı. Bucak yönetim kurulunun

yapısına da çekilmişti bir tel. Ancak içine tahtakuruları, hamamböcekleri yuva yaptığı için, kısa bir süre sonra çalışmaz olmuştu buradaki telefon. Bucak başkanı pek okur yazar bir insan değildi. Evraklarda her sözcüğü büyük harfle başlayarak yazardı, ama telefon bozulunca şöyle demişti:

— Evet, telefonsuz biraz güçlük çekeceğiz şimdi.

Büyük Hrıminler ile Küçük Hrıminler sürekli mahkemeliktiler. Kimi zaman Küçük Hrıminlerin kendi aralarında kavga ettikleri, birbirlerini mahkemeye verdikleri de olurdu. Böyle zamanlar, yeniden barışmalarına dek, bazen bir ay, iki ay çalışmıyordu atölyeleri. Onların her kavgası çok söylentilere, dedikodulara neden olduğu için Ukleyevolular büyük ilgi gösteriyorlardı bu kavgalara. Tatil günleri Kostyukov ile Küçük Hrıminler araba gezisine çıkar, Ukleyevo'nun sokaklarında dolaşır, köylülerin buzağılarına çarpıp geçerlerdi. Aksinya giyinir kuşanır, dükkânından uzaklaşmadan, kolalı eteğini hışırdata hışırdata dolaşırdı sokakta. Küçük Hrıminler arabaya alırlardı onu. Sözde zorla götürürlerdi. Böyle günlerde yaşlı Tsıbukin de yanına Varvara'yı alıp, yeni atını göstermeye çıkardı.

Araba gezisinden döndükten sonra herkes yatağa girdiğinde, Küçük Hrıminlerin avlusunda pahalısından bir armonikanın sesi yükselirdi. O gece ay da varsa, insana heyecan verirdi bu ses, neşe verirdi. Ukleyevo çukura benzemezdi artık…

## 2

Tsıbukin'in büyük oğlu Anisim pek seyrek uğrardı Ukleyevo'ya. Ancak büyük bayramlarda gelirdi. Ama tanıdıklarla sık sık armağanlar yollardı. El yazısı çok güzel, yabancı birinin –dilekçe gibi– düz, beyaz kâğıda yazdığı mektuplar gelirdi ondan. Mektupları Anisim'in konuşurken hiç kullanmadığı deyişlerle dolu olurdu: "Sevgili babacığım, anneciğim, bedensel gereksiniminizi karşılamak için yarım kilo çiçek çayı yolluyorum sizlere…"

Her mektubun altında, ucu bozulmuş kalemle karalanmış gibi "Anisim Tsıbukin", onun altında da gene o güzelim el yazısıyla "Gizli polis" yazardı.

Mektuplar yüksek sesle birkaç kez okunuyordu evde. Duygulanan ihtiyar, heyecandan yüzü kıpkırmızı,

— Baba evinde kalmak istemedi –diye mırıldanırdı,– gidip okula girdi. Elden ne gelir! Anlamıyorum bu çocuğu.

Büyük oruca az kalmıştı. Bir gün –doluyla karışık iri taneli bir yağmur yağıyordu– ihtiyar Tsıbukin ile Varvara, dışarı bakmak için pencereye yaklaştıklarında, tren istasyonundan doğru gelmekte olan bir kızakta Anisim'i gördüler. Hiç beklemiyorlardı onu. Odaya girerken bir huzursuzluk, tuhaf bir endişe vardı Anisim'in yüzünde. Bu huzursuzluğu, endişesi sonra da silinmedi yüzünden. Aşırı derecede serbestti davranışları nedense. Eskiden olduğu gibi acele etmiyordu gitmek için. Görevden kovulmuş gibi bir havası vardı. Onun geldiğine Varvara pek sevinmişti. Yüzüne bakıp kurnaz kurmaz gülümsüyor, göğüs geçirerek başını sallıyordu.

— Ne biçim iştir bu anam babam? –diyordu.– Delikanlımız yirmi sekiz yaşında oldu hâlâ bekâr dolaşıyor, vay canına…

"Vay canına" derken durgun, huzur dolu sesi öteki odadan duyuluyordu. Kocasıyla, Aksinya ile fiskos etmeye başlamıştı. Bir süre sonra, gizli birtakım işler çeviren insanlarınki gibi, ihtiyar Tsıbukin ile Aksinya'nın yüzü de kurnaz, esrarlı bir anlatımla kaplanmıştı.

Anisim'i evlendirmeye karar vermişlerdi.

— Vay canına!.. –diyordu Varvara.– Senden küçük kardeşini everdiler, sen hâlâ tek dolaşıyorsun. Tıpkı pazara götürülmüş bir horoz gibi. Olacak şey mi bu yani? Sen evlen, gerisine karışma. Canın isterse, görevine git gene. Karın burada kalır, bize yardımcı olur. Böyle başıboş yaşanmaz delikanlı. Anladığım kadarıyla, düzen nedir unutmuş gitmişsin sen. Senin gibi kentte yaşayanların günahtan başka bildikleri şey yoktur zaten.

Tsıbukinlerden biri evlenmeye karar verince, zenginler için olduğu gibi onlar için de en güzel kızlar arasında bir seçme yapılırdı. Bu yüzden Anisim için de güzel bir kız arayıp buldular. Anisim hiç de yakışıklılığıyla dikkati çekecek bir erkek değildi. Zayıf yapılı, cılız, kısa boyluydu. Ama yanakları –onları mahsus şişiriyormuş gibi– dolgun, tombuldu. Gözlerini seyrek kırpardı. Bakışı keskindi. Kızıl, seyrek sakalını düşünceye daldığı zamanlar ha bire ağzını tıkıştırır, çiğnerdi. Bütün bunların yanında çok da içerdi. Yüzünden de, yürüyüşünden de belliydi bu. Ama kendisi için çok güzel bir nişanlı bulduklarını ona söylediklerinde,

— Ne olmuş yani, ben de çarpık değilim ya –dedi.– Tsıbukinlerdenim ben. Doğrusunu söylemek gerekirse, çirkin yoktur Tsıbukinlerin arasında.

Torguyevo köyü kentin hemen dibindeydi. Bir bölümü birkaç yıl önce kente bağlanmış, öbür bölümü köy olarak kalmıştı. Köyün kente bağlanan bölümünde, kendi evinde oturan dul bir kadın vardı. Bu kadın, gündelikçi çalışan son derece yoksul kız kardeşini de yanına almıştı. Kız kardeşinin, gene gündelikçi çalışan Lipa adında bir kızı vardı. Lipa'nın güzelliği Torguyevo'da herkesin dilindeydi. Yalnızca aşırı yoksulluğu kararsızlığa düşürüyordu herkesi. Yaşlı bir adamın ya da bir dulun, yoksulluğuna bakmadan onunla evleneceğini, olmazsa onu "öyle" alacağını, onun yüzünden annesinin de karnının doyacağını düşünüyorlardı. Varvara çöpçatan kadınlardan duymuştu Lipa'nın güzelliğini.

Daha sonra Lipa'nın teyzesinin evinde yoluyla yordamıyla –mezesiyle, şarabıyla– bir kız görme töreni düzenlendi. Lipa'nın üzerinde, özellikle görücü önüne çıkarken giymesi için dikilmiş yeni, pembe bir entari vardı. Gül kırmızısı bir kurdele alev alev parlıyordu saçlarının arasında. Narin yapılıydı, zayıftı, soluk benizliydi. Yüz çizgileri ince, sevimliydi. Açık havada çalışmaktan esmerleşmişti. Elemli, ürkek bir gülümseme hiç eksik olmuyordu dudaklarından. Çocuksu bakışı güven, merak doluydu.

Çok çok gençti. Belli belirsiz göğüsleriyle çocuk sayılırdı daha. Ama yaşı büyük olduğu için nikâhının kıyılmasına engel yoktu. Gerçekten de güzel bir kızdı Lipa. Yalnızca bir şeyi, –şimdi iki yanında kocaman bir yengecin kolları gibi boş sarkan, iri erkek elleri– hoşa gitmeyebilirdi.

İhtiyar Tsıbukin kızın teyzesine,

— Drahomanın olmaması hiç önemli değil bizim için –dedi.– Oğlum Stepan'a da yoksul bir kız aldık, şimdi öve öve bitiremiyor onu herkes. Evde de, işte de üstüne yoktur. On parmağında on hüner var.

Lipa kapının yanında ayakta duruyordu. Bakışıyla şöyle demek istiyordu sanki: "Nasıl isterseniz öyle yapın, elinizdeyim, güveniyorum size." Annesi, gündelikçi Praskovya ise mutfağa saklanmıştı. Korkudan içi titriyordu. Gençliğinde bir gün, tahtaları yıkamak için evine gündelikçi gittiği bir tüccar sinirlenince yere yıkıp öfkesi geçene dek tekmelemişti onu, çok korkmuştu Praskovya, eli ayağı tutulmuştu. O gün bu gündür bir korku yer etmişti yüreğinde. Korkunca elleri, ayakları, yanakları titremeye başlardı. Şimdi mutfakta oturmuş, konukların konuştuklarını duymaya çalışıyor; gözleri tasvirde, parmaklarını alnına bastırarak durmadan haç çıkarıyordu. Hafiften çakırkeyif Anisim mutfağın kapısını ikide bir açıyor.

— Ne diye burada oturuyorsunuz biricik anacığım? –diyordu.– Sizsiz tadı olmuyor içerinin.

Praskovya korkudan ürperiyor, ellerini sıska, güçsüz göğsüne bastırarak karşılık veriyordu:

— Yok efendim, rica ederim… Geldiğinize çok sevindik.

Kız görme töreninin ardından düğün günü kararlaştırıldı. Eve döndükten sonra günlerce odalarda dolaşıp durdu Anisim. Ya ıslık çalıyor, ya ansızın bir şeyi anımsayıp olduğu yerde öyle kalakalıyor, düşüncelere dalıyor, toprağın ta derinliklerini görmeye çalışıyormuş gibi gözlerini kırpmadan yere bakıyordu. Evleneceği, hem yakında, paskalyadan son-

raki hafta içinde evleneceği için sevinçli değildi. Nişanlısıyla görüşmek için bir istek gösterdiği yoktu. Islık çalarak dolaşıp duruyordu yalnızca. Sırf, babasıyla üvey annesi istediği için, köy geleneği öyle gerektirdiği için –erkek çocuk, eve bir yardımcı gelsin diye evlendirilir köyde– evlendiği belliydi. Kente giderken hiç de aceleci değildi. Genel olarak, köye önceki gelişlerindeki davranışlarından değişikti şimdiki davranışları. Pek bir serbest, senlibenliydi. Gereksiz şeyler söylüyordu bazen.

**3**

Şikalova köyünden Hlıstov mezhebinden, terzi iki kız kardeş vardı. Düğün giysileri onlara ısmarlanmıştı. Sık sık provaya geliyor, oturup bardak bardak çay içiyorlardı. Varvara'ya siyah dantelli, boncuklu süslemeleri olan kahverengi; Aksinya'ya da önü sarı, uzun kuyruklu, açık yeşil birer tuvalet diktiler. Terziler işlerini bitirince, Tsıbukin ücretlerini parayla değil, dükkânından verdiği mallarla ödedi. Kızlar, onlara hiç de gerekli olmayan mumlarla, sardalyelerle dolu bohçaları ellerinde, canları sıkkın çıkıp gittiler. Köyün dışında, tarlalarda küçük bir tümseğin üstüne oturup ağlamaya başladılar.

Düğünden üç gün önce geldi Anisim. Tepeden tırnağa yeniler giyinmişti. Ayağında gıcır gıcır çizmeleri vardı. Kravat yerine boncuklu bir boyunbağı bağlamıştı boynuna. Gene yepyeni paltosunu giymemiş, omuzlarına almıştı.

Duasını ağırbaşlılıkla ettikten sonra kucaklaştı babasıyla. On gümüş ruble, ayrıca on da elli kapiklik verdi ona. Bir o kadar da Varvara'ya verdi. Sonra Aksinya'ya yirmi tane yirmi beş kapiklik verdi. Bu armağanların en hoş yanı gümüş rublelerin de, elli kapikliklerin de, yirmi beş kapikliklerin de yepyeni olması, güneşte pırıl pırıl parlamalarıydı. Anisim ağırbaşlı, ciddi görünmek için kaşlarını çatıyor, yanaklarını şişiriyordu. Şarap kokuyordu. Her uğrakta soluğu büfede al-

dığı belliydi. Gene küstahlığı andıran bir şey, bir aşırılık vardı davranışlarında. Sonra Anisim ile ihtiyar çay içtiler. Bir şeyler yediler. Varvara avucunda çil çil paralarla oynuyor, kentte yaşayan tanıdık köylüleri soruyordu.

— Eh işte –diyordu Anisim,– Tanrı'ya şükürler olsun, geçinip gidiyorlar. Yalnız, İvan Yegorov'un ailesinden üzücü bir haber var: Karısı Sofya Nikiforovna öldü. Veremliydi yaşlı kadın. Ölünün ruhunun huzura kavuşması için verilen yemekte pastaneden adam başına iki buçuk rublelik yiyecek ısmarlamışlar. En iyisinden şarap da vardı. Bizim köyden birkaç köylü de gelmişti yemeğe. Onlar için de ikişer buçuk rublelik yemek ısmarlanmıştı. Ağızlarına bir şey koymadılar. Köylü dediğin ne bilsin, salça neyin nesidir!

İhtiyar başını sallayarak,

— İki buçuk ruble ha! –dedi.

— Ne sandındı ya? Köy değildir orası baba. Sözgelimi, şöyle bir şeyler atıştırmak için lokantaya giriyorsun, istediğin yemekleri söylüyorsun garsona, arkadaşların toplanıyor, hep birlikte yiyip içiyorsunuz, bir de bakıyorsun sabah olmuş, adam başına üç ya da dört ruble gitti işte… Hele bir de Samorodov oradaysa, yandığın gündür. Sonunda konyaklı bir kahve içmeyi pek sever çünkü. Gel gelelim altmış kapiktir konyağın küçücük bir kadehi.

İhtiyar heyecanlı,

— Amma da atıyorsun! –diye mırıldandı.

— Son zamanlarda Samorodov ile dolaşıyoruz. Size yolladığım mektupları yazan Samorodov. Diyecek yoktur yazısına. –Anisim, Varvara'ya dönüp neşeyle ekledi.– Bu Samorodov denen adamın ne biçim bir adam olduğunu anlatacak olsam, inanmazsınız anacığım. Muhtar diyoruz ona hepimiz. Çünkü tıpkı Ermeni'ye benziyor. Sonra çok da esmer. İçini okuyorum onun anacığım. Her yaptığından haberim var. Şu gördüğünüz beş parmağımı tanıdığım gibi, onu da tanıyorum. O da biliyor bunu, onun için ayrılmıyor yanım-

dan. Hep benimle dolaşıyor. İçtiğimiz ayrı gitmiyor. Hoşnut olmasına hoşnut değil benimle olmaktan. Bensiz yaşayamayacağı için ister istemez katlanıyor. Ben nereye gidersem, o da peşimden geliyor. Görüşüm çok kuvvetlidir benim anacığım. Sözgelimi, bitpazarında dolaşırken, elindeki gömleği satmaya çalışan bir köylü gördüm diyelim. "Dur bakalım ahbap, çaldın sen bu gömleği!" Gerçekten, gömleğin çalınmış olduğu anlaşılır sonunda…

Varvara,

— Nereden anlıyorsun? –diye sordu.

— Hiçbir yerden… Bakışımla anlıyorum işte. Adamın sattığı gömleğin nasıl bir şey olduğunu falan bilmiyorum, ama nedense bir güç o yana doğru çekiyor beni. Çalınmış bir şeyi elimle koymuş gibi buluyorum. Gizli polis arkadaşlar ben göreve çıkarken şöyle diyorlar: "Anisim keklik avlamaya gidiyor gene!" Hırsız yakalamaya çıktığım anlamına geliyor bu. Evet… Çalmasına herkes çalar, asıl güç olan çaldığı şeyi gizlemesidir insanın! Dünya büyüktür ama, gene de çaldığı şeyi saklayacak yer bulamaz insan.

Varvara göğüs geçirdi.

— Geçen hafta da bizim köyde Gunterovların bir koyunuyla iki kuzusunu çaldılar –dedi.– Hırsızların peşine düşecek kimse yok ki… Allah kahretsin…

— Nedenmiş? Pekâlâ arattırabilirler isterlerse. Öyle önemli bir şey değildir. Polise başvururlarsa, peşine düşerler hırsızların.

Düğün günü geldi çattı sonunda. Serin, ama güneşli neşeli bir nisan günüydü. Yeleleri de, boyundurukları da renk renk kurdelelerle süslü atların ikişer, üçer koşulu oldukları arabalar sabahtan beri çıngıraklarını çala çala dolaşıyorlardı Ukleyevo'nun içinde. Bu gidiş gelişin telaşlandırdığı kargalar gürültüyle bağrışıp duruyorlardı söğütlerde. Çayırkuşları, Tsıbukinlerin düğünü olduğuna seviniyorlarmış gibi bir an susmadan cıvıldaşıyorlardı.

Tsıbukinlerin evinde masalar donatılmıştı. Tabak tabak jambon, kızartılmış balıklar, içleri doldurulmuş kuşlar, balık konserveleri, çeşit çeşit salçalar, turşular, şişe şişe votkalar, şaraplar… Kurutulmuş sucuk, tuzlanmış ıstakoz kokuyordu. İhtiyar Tsıbukin topuklarını yere vura vura dolaşıyordu masaların çevresinde. Bıçakları ağızlarını birbirine sürterek biliyordu. Her yerden Varvara'yı çağırıyorlardı. Bir şeyler istiyorlardı ondan. Bir o yana bir bu yana koşmaktan bitkin düşmüştü. Kostyukov'un evinden getirilen erkek aşçıyla Küçük Hrıminlerin evinden getirilen beyaz gerdanlı kadın aşçının gün ağarandan beri çalıştıkları mutfağa koşuyordu ikide bir soluk soluğa. Aksinya saçlarını sarmış, henüz giyinmemiş, korsesiyle, ayağında gıcırdayan yeni iskarpinler, rüzgâr gibi bir gidip bir geliyordu avluda. Yalnızca çıplak dizleriyle göğsü görünüyordu bir an. Büyük bir gürültü vardı avluda. Küfürler, yeminler duyuluyordu. Yoldan geçenler ardına dek açık kapının önünde durup bakıyorlardı içeri. Olağanüstü bir şeyin hazırlığının olduğu hissediliyordu her şeyde.

— Gelin getirmeye gidiyorlar!

Çıngırak sesleri köyün dışında uzaklaştı, uzaklaştı, işitilmez oldu sonunda… Saat dörde doğru koşarak geldi köylüler. Çıngırak sesleri duyuldu gene. Gelini getiriyorlardı! Kilise hıncahınç doluydu. Büyük avizeyi yakmışlardı. Yaşlı Tsıbukin'in isteği üzerine kilise korosu notayla söylüyordu ilahileri. Işıkların, giysilerin parlaklığı gözlerini kamaştırıyordu Lipa'nın. Korodakilerin gür sesleri başına çekiç gibi iniyordu sanki. Ömründe ilk kez giydiği korsenin içinde patlayacak gibi oluyordu. İskarpinleri ayağını sıkıyordu. Bayılmış da kendine o anda gelmiş gibi bir anlatım vardı yüzünde. Boş boş bakıyordu çevresine. Siyah bir redingot giymiş, boynuna kravat yerine kırmızı bir boyunbağı takmıştı Anisim. Bakışları bir noktada, derin düşüncelere dalmıştı. Koro sesini iyice yükseltince çabucak haç çıkardı. Çok duyguluydu o anda. Ağlamak geliyordu içinden. Ta çocukluğundan beri bilirdi bu

kiliseyi. Annesi kutsal şarapla ekmek törenine getirmişti onu bir zamanlar buraya. Küçükken yaşıtı çocuklarla birlikte burada ilahi okumuştu. Kilisenin her köşesini, her tasvirini öylesine anımsıyordu ki… Oysa nikâhını kıyıyorlardı şimdi burada. Düzeni sürdürmek için evlendirmeleri gerekmişti onu. Ama bunu düşünmüyordu şimdi o, anımsamıyordu, büsbütün unutmuştu evlenmek için buraya geldiğini. Gözyaşları engel oluyordu tasvirlere bakmasına. Yüreğini sıkıştırıyordu. Dua ediyor; bugün yarın tepesinde patlamaya hazırlanmış felaketlerin, kuraklıkta köyün üstünden bir damla yağmur bırakmadan geçip giden fırtına bulutları gibi başının üstünden geçip gitmeleri için Tanrı'ya yalvarıyordu. Gel gelelim, öylesine çok günah işlemişti bugüne dek, öylesine kötü şeyler yapmıştı, bütün bunlardan arınması, olanları düzeltmesi öylesine olanaksızdı ki, bağışlanması için Tanrı'ya yalvarması bile saçma geliyordu ona. Ama yalvarıyordu gene de. Bir ara içini bile çekti. Boşanacak gibi oldu, ancak hiç kimse ilgilenmedi onunla, içkinin etkisiyle hıçkırdığını sandılar.

Korkmuş bir çocuğun ağlaması duyuldu kalabalık arasından:

— Anneciğim, götür beni buradan, ne olur!

Papaz o yana doğru bağırdı:

— Sessiz olun!

Kiliseden eve dönüşte, köylüler koşarak geliyorlardı arkalarından. Dükkânın çevresinde de, avlu kapısının önünde de, avluda pencerelerin dibinde de büyük bir kalabalık vardı. Köylü kadınlar gelinin onuruna şarkı söylemeye gelmişlerdi. Yeni evliler evin kapısından içeri adımlarını attıkları anda, önlerinde notalarıyla holde ayakta duran şarkıcılar hep birden yüksek sesle bağırmaya; kentten getirilmiş çalgıcılar çalmaya başladılar. Uzun kadehlere doldurulmuş köpüklü Don şarabını da getirmişlerdi. Uzun boylu, zayıf bir ihtiyar olan bölge marangozu Yelizarov –kaşları, gözlerini örtecek derecede gürdü– yeni evlilere dönerek şöyle dedi:

— Anisim, oğlum, sen kızım, ikinize söylüyorum, birbirinizi sevin. Tanrı'nın buyurduğu gibi yaşayın, o zaman yalnız bırakmaz sizi göklerin kraliçesi…

Başını ihtiyar Tsıbukin'in omzuna koyup hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. Sesini alçaltıp,

— Grigori Petrov –diye ekledi,– sevincimden, sevincimden ağlıyorum!

Birden kahkahayla gülmeye başladı. Kalın sesiyle bağıra bağıra ekledi:

— Bu gelinine de diyecek yok yani! Ho ho! Doğrusu her şeyi yerli yerinde, her şeyi düzgün, pat diye bozuluvermez ansızın. İyi bir makine, dolu vidası var.

Aslında Yegorovski bucağındandı Yelizarov. Ama gençliğinden beri Ukleyevo'da atölyelerde çalışıyordu, alışmıştı buraya. Yıllardan beri, şimdiki gibi uzun boylu, sıska bir ihtiyar olarak bilirlerdi onu. Gene uzun yıllardan beri, koltuk değneği anlamına Kostıl derlerdi ona köyde. Bunun nedeni belki de kırk yılı aşkın bir zamandır atölyelerde yalnızca onarımla uğraşması; her insana, her eşyaya yalnızca sağlamlık, onarıma gereksinmesi olup olmadığı açısından bakmasıydı. Masaya oturmadan önce birkaç sandalyeyi kontrol etti, sağlam olup olmadığına baktı. Balığı bile şöyle bir yokladı eliyle.

Köpüklü şaraptan sonra herkes yavaş yavaş masaya oturmaya başlamıştı. Konuklar sandalyelerini çekerken kendi aralarında konuşuyorlardı. Holde şarkıcılar şarkı söylüyor, çalgıcılar çalıyor, bir yandan da avluda köylü kadınlar gelini öven şarkılar söylüyorlardı… İnsanın başını döndüren korkunç bir uğultu oluşturuyordu bütün bu sesler.

Kostıl sandalyesinin üstünde bir o yana bir bu yana dönüp duruyor, yanında oturanları dirseğiyle dürtüyor, onların konuşmalarına fırsat vermiyor, bir ağlıyor, bir kahkahalarla gülüyordu. Çabuk çabuk konuşarak,

— Çocuklarım, yavrularım, yavrularım… –diyordu.– Aksinya'cığım, anam benim. Varvara'cığım, hep birlikte gül gibi geçinip gideceğiz, mutlu olacağız sevgili güvercinlerim benim…

İçkiyi az içerdi. Şimdi de bir kadeh acı İngiliz şarabından sarhoş olmuştu. Neden yapıldığı bilinmeyen bu iğrenç içki, içen herkesi çarpmış, serseme çevirmişti. Diller dolanmaya başlamıştı.

Kilise adamları da, karılarıyla gelmiş atölye meydancıları da, komşu köylerden tüccarlar, meyhaneciler de vardı burada. On dört yıldır birlikte çalışan, bu on dört yıl içinde bir yazıyı bile imzalamamış, bucak başkanlığına gelenlerden birini bile yolmadan ya da hakaret etmeden bırakmamış bucak başkanı ile yazıcısı da yan yana oturmuşlardı. İkisi de şişko, koca göbekliydi. Yaptıkları kötülükler görünüşte içlerine öylesine işlemişti ki, yüzlerinin derisinde bile bir tuhaflık, bir yapmacıklık vardı sanki. Yazıcının sıska, şaşı karısı, çocuklarının hepsini takmıştı peşine. Yırtıcı bir kuş gibi yan yan bakıyordu tabaklara. Eline geçen her şeyi kapıp koynuna, çocuklarının ceplerine sokuşturuyordu.

Lipa taş kesilmiş gibi oturuyordu sandalyesinde. Kilisedeki yüz anlatımı vardı yüzünde hâlâ. Tanıştıkları günden beri bir sözcük bile konuşmamıştı karısıyla Anisim. Öyle ki, sesinin nasıl olduğunu bilmiyordu hâlâ. Şimdi de onun yanında oturuyor, hiç konuşmadan acı İngiliz şarabı içiyordu. Sarhoş olunca karşısında oturan halasıyla konuşmaya başladı:

— Samorodov diye bir arkadaşım var halacığım. Derya gibi bir adam. Saygıdeğer, önemli bir insan. Çok da güzel konuşur. Ama ben ne mal olduğunu bilirim halacığım, o da farkındadır bunun. Kadehlerimizi Samorodov'un sağlığına kaldıralım halacığım!

Konuklara hizmet etmek için masanın çevresinde yorgun argın, dağınık, dolaşıp duruyordu Varvara. Sofranın bu denli zengin, her şeyin bu denli güzel olmasından, verdikleri dü-

ğün yemeğine hiç kimsenin bir diyeceği olamayacağından hoşnutluğu belliydi. Güneş çoktan batmıştı. Ama yemek hâlâ devam ediyordu. Kimin ne yediği, ne içtiği, ne dediği belli değildi şimdi. Ancak arada bir, müzik sustuğunda avluda köylü bir kadının bağırdığı duyuluyordu:

— Eme eme kanımızı kuruttunuz canavarlar! Allah topunuzun belasını versin!

Akşam çalgıcılar oyun havaları çalmaya başladılar. Küçük Hrıminler kendi içkileriyle gelmişlerdi. Bu aileden bir erkek iki elinde birer şişe, ağzında bir kadeh, kadril oynarken konukları kahkahalarla güldürdü. Kadril oynarken arada bir, bacaklarını çapraz yaparak ansızın çömelip kalkıyordu. Yeşillere bürünmüş Aksinya rüzgâr gibi dönüyordu ortada. Giysinin uzun kuyruğu uçuşuyordu havada. Oynayanlardan biri yanlışlıkla Aksinya'nın eteğinin fırfırına basınca Kostıl bağırdı oradan:

— Hey, süslerini kopardılar! Hey çocuklar!

Bal rengi, içten bakışlı gözleri vardı Aksinya'nın. Pek seyrek kırpardı gözlerini, Yüzünde içten bir gülümseme oynaşırdı her zaman. Ama bu sürekli açık gözlerde, uzun bir boynun üstüne oturmuş bu küçük başta, bu boy bosda bir yılan soğukluğu vardı. Önü sarı olan yeşil giysisi içinde, dudaklarında her zamanki gülümsemesiyle, ilkbaharda yeni boy atmış çavdar tarlasında uzanmış, başını dikmiş, yoldan geçen birisine bakan bir yılanı andırıyordu. Hrıminler senli benliydiler Aksinya ile. En büyüğüyle eskiden beri aralarında hayli yakın bir ilişkinin olduğu belliydi. Oysa sağır bir şeyin farkında değildi. Karısıyla ilgilenmiyordu bile. Ayak ayak üstüne atmış, ceviz yiyordu. Cevizleri dişlerinin asında, tabancayla ateş ediyormuş gibi çatırdatarak kırıyordu.

Sonunda ihtiyar Tsıbukin de atladı ortaya. Oynamak istediğini göstermek amacıyla mendilini salladı. Odalarda, avludaki kalabalık arasında övgü dolu fısıltılar duyuldu:

— Kendi de çıktı ortaya! Kendi de!

Varvara oynuyor, ihtiyar yalnızca elindeki mendili sallıyor, topuklarını yere vuruyordu. Ne var ki, dışarıda, avluda birbirinin üstüne çıkarak pencereden içeriyi görmeye çalışanlar heyecanlanmışlardı. İhtiyarın zenginliğini de, onlara ettiklerini de bağışlamışlardı bir anda. Kalabalıkta coşup bağıranlar bile vardı.

— Helal olsun sana Grigori Petrov! Oyna, oyna, Grigori Petrov! İş varmış, sende hâlâ, Ha–ha–ha!

Geç vakit, gecenin ikisinde bitti her şey. Anisim yalpa vura vura gitti şarkıcılarla çalgıcıların yanına. Teker teker teşekkür etti onlara. Hepsine birer yeni elli kapiklik daha verdi. İhtiyar da, yalpa vurmadan, ama tuhaf bir biçimde hep bir ayağının üstüne basarak geçiriyordu konuklarını. Hepsine ayrı ayrı,

— İki bine patladı bana bu düğün –diyordu.

Konuklar dağılırken, Şikalovskoyeli meyhanecinin yepyeni paltosunu biri almış, yerine kendi eski paltosunu bırakmıştı. Anisim birden fırladı,

— Durun, şimdi yakalarım hırsızı! –diye bağırmaya başladı.– Paltoyu kimin çaldığını biliyorum! Durun siz!

Koşarak çıktı sokağa, gidip birisine yapıştı arkadan. Adamı yakaladılar. Koluna girip eve getirdiler. Üstü başı ıslanmış, yüzü öfkeden kıpkırmızı, sarhoş hırsızı tekme tokat bir odaya atıp üstüne kapıyı kilitlediler. Halanın biraz önce, Lipa'nın gelinliğini çıkarmasına yardım ettiği odaydı bu.

## 4

Beş gün geçti aradan. Kente gitmeye hazırlanan Anisim, vedalaşmak için üst kata, Varvara'nın yanına çıktı. Kandil yanıyordu Varvara'nın odasında. Günlük kokuyordu. Varvara pencerenin önünde oturmuş, kırmızı yünden çorap örüyordu.

— Çok az kaldın yanımızda –dedi.– Sıkıldın mı yoksa burada? Oh, yo, olmaz öyle şey… Zenginiz biz. Her şeyimiz

bol. Düğününü de gerektiği gibi yaptık doğrusu. Baban diyordu; iki bin ruble gitmiş düğününe. Sözün kısası, çoğu tüccarın yaşadığı gibi yaşıyoruz. Ama içimizde bir sıkıntı var sanki. Halka çok eziyet ediyoruz. İçim sızlıyor dostum… Yaptıklarımızı bir bilsen! Atlarımızı mı değiştiriyoruz, bir şey mi satın alıyoruz, işçi mi tutuyoruz… Her yerde aldatıyoruz karşımızdakini. Her yaptığımız baştan aşağı yalan dolan. Dükkândaki oruç yağı acımıştır, kokmuştur. Köylülerin katranı ondan iyidir inan. Söyler misin bana, Allah aşkına söyle, iyi yağ satılamaz mı dükkânda?

— Her insanın tuttuğu bir yol vardır ana.

— Peki ama hiç ölmeyecek miyiz? Of, of… Babanla konuşsan biraz, bir şeyler söylesen ona!..

— Siz kendiniz neden konuşmuyorsunuz?

— Konuştum elbette, konuştum! Ne dedimse, senin verdiğin cevabı verdi bana: "Her insanın tuttuğu bir yol vardır." Öteki dünyada soracaklar bize tuttuğumuz yolu. Tanrı'nın mahkemesinde herkesin hakkı kendine verilecektir.

— Kimsenin soracağı bir şey yok –dedi Anisim. Göğüs geçirdi.– Tanrı diye bir şey yok ana. Kimse bir şey sormayacak bize.

Varvara şaşkınlıkla baktı Anisim'e, gülmeye başladı, ellerini çırptı. Varvara'nın onun sözlerine böylesine içten şaşırması, yüzüne acayip bir yaratıkmış gibi bakması, kararsızlığa düşürmüştü Anisim'i.

— Belki de vardır –dedi,– ama inanç yok benim yüreğimde. Nikâhımı kıyarlarken pek bir tuhaftım. Kendimde değildim sanki. Biliyor musunuz, kuluçkaya yatmış bir tavuğun altından günü gelmiş yumurtayı alırsınız da, civciv cik cik eder içinde, birden benim de vicdanım öyle cik cik etmeye başladı işte. Nikâhımızı kıyan papazın önündeyken hep şöyle geçiriyordum içimden: "Var Tanrı, var!" Ama kiliseden çıkmamla gene değişiverdi her şey. Peki ama nereden bilebilirim ben Tanrı'nın var olup olmadığını? Küçükten beri bam-

başka şeyler öğrettiler bize. Çocuk daha memeden kesilmeden yalnızca bir şey öğretiyorlar ona: Yaşamak için herkesin bir yol tuttuğunu. Aslında babam da inanmaz Tanrı'ya. Geçenlerde Gunterov'un koyunlarının çalındığını söylemiştiniz… Buldum ben o koyunları: Şikalovskoyeli bir köylü çalmış. Postları da babamda… Gördünüz mü inancı! –Anisim göz kırptı Varvara'ya, başını salladı.– Muhtar da inanmıyor Tanrı'ya, yazıcı da, zangoç da –diye ekledi.– Kiliseye gidiyorlarsa, oruçlarını aksatmıyorlarsa, çevredekilerin onlar için kötü şeyler söylememeleri içindir bu. Bir de, ne olur ne olmaz, belki vardır korkunç yargı günü diye düşündüklerinden… Söylenenlere bakılırsa, sözde dünyanın sonu gelmiş. Nereden anlıyorlarmış bunu biliyor musunuz? Son zamanlar halkın ahlakının zayıflamasından, ana babaya saygının azalmasından, falan filan… Saçma şeyler bunlar. Bence anacığım, bu kötülüklerin hepsinin tek nedeni insanlarda vicdanın eksikliğidir. Karşımdakinin ruhunu okurum ben anacığım, ne mal olduğunu hemen anlarım. Birinin gömleği hırsızlık malıysa, kaçmaz gözümden. Sözgelimi, bir adam gördünüz meyhanede; bakarsınız, çay içiyordur. Başka bir şey görmezsiniz, ama ben onun çay içtiğinden başka, vicdanının olup olmadığını da görürüm. Bir gün sabahtan akşama dek dolaşıp da, vicdanlı bir adam göremediğim olur. bunun tek nedeni, Tanrı'nın olup olmadığını bilmemeleridir… Eh, hadi hoşça kalın ana. Sağlıcakla kalın, kötü anmayın beni.

Varvara'nın önünde yerlere kadar eğildi Anisim.

— Her şey için minnettarız size anacığım –dedi.– Ailemize büyük yararınız dokundu. Çok iyi bir kadınsınız, çok seviyorum sizi.

Duygulanmıştı Anisim. Çabuk adamlarla çıktı odadan, ama gene döndü,

— Samorodov bir işe bulaştırdı beni –dedi,– ya zengin olacağım, ya batacağım. Bir şey olursa, babamı avutun anacığım.

— Neler söylüyorsun öyle? Oh olmaz… Tanrı büyüktür. Anisim, bak ne diyeceğim, karına yakınlık gösteren biraz, hı… Birbirinize gülümseseniz hiç olmazsa.

Anisim içini çekti.

— Haklısın –dedi,– tuhaf bir insan… Bir şeyden anladığı yok. Hep susuyor. Çok küçük daha, varsın büyüsün biraz.

İki tekerlekli arabaya koşulmuş besili, yüksek, kır aygır kapıda hazır bekliyordu.

İhtiyar Tsıbukin koşarak geldi. Arabaya kuruldu. Dizginleri aldı. Anisim, Varvara ile, Aksinya ile, kardeşiyle öpüştü. Lipa da taşlıktaydı. Kıpırdamadan duruyor, dışarı kocasını yolcu etmeye değil de, öyle çıkmış gibi öte yana bakıyordu. Anisim yanına gitti, dudaklarını belli belirsiz değdirdi yanağına.

— Allahaısmarladık –dedi.

Lipa, Anisim'e bakmadan tuhaf tuhaf gülümsedi. Yüz kasları titremeye başladı. Nedense herkes acıdı ona o anda. Anisim sıçrayarak bindi arabaya. Ellerini kalçasına koydu. Yakışıklı sayardı kendini…

Araba Ukleyevo'nun bulunduğu çukurdan çıkıncaya dek dönüp dönüp arkasına, köye baktı Anisim. Ilık, güneşli bir gündü. Hayvanları ilk kez çıkarmışlardı otlağa. Sürünün biraz ötesinde, bayramlıklarını giymiş köylü kızlar, kadınlar dolaşıyorlardı. Azgın bir boğa, özgürlüğüne kavuşmanın sevinciyle böğürüyor, ön ayaklarıyla toprağı eşeliyordu. Her yanda –yukarıda da, aşağıda da– çayırkuşları cıvıldaşıyorlardı. Anisim kocaman, bembeyaz kiliseye –yeni badanalamışlardı onu– baktı uzun uzun. Beş gün önce orada nasıl dua ettiğini anımsadı. Yeşil damlı okula, bir zamanlar yüzdüğü, balık tuttuğu dereye baktı. Yüreğinde bir sevinç dalgalanması oldu. Önünde birdenbire bir duvarın yükselmesini, yolunu kesmesini, onu geçmişiyle baş başa bırakmasını istedi o anda.

İstasyonda büfeye gittiler. Birer kadeh heres içtiler. İçkinin parasını vermek için elini cebine attı ihtiyar. Anisim engel oldu ona:

— İçkiler bendendi baba!

İhtiyar Tsıbukin sevgiyle okşadı Anisim'in omzunu. "Görüyor musun nasıl oğlum var benim!" demek ister gibi göz kırptı büfeciye.

— Gitmesen, evde işin başında kalsan ne iyi olurdu Anisim! –dedi.– Paha biçilemezdi sana! Tepeden tırnağa altına boğardım seni oğlum.

— Dünyada olmaz babacığım.

Heres ekşiydi biraz. Balmumu kokuyordu. Gene de birer kadeh daha içtiler.

İstasyondan dönünce, ihtiyar ilk anda tanıyamadı küçük gelinini. Kocasının bindiği araba avludan çıkar çıkmaz, birden değişmişti Lipa. Neşelenmişti. Kollarını ta yukarıya kadar sıvamış, yalınayak, üzerinde eski püskü bir eteklik, holde merdivenleri yıkıyor; ince, berrak sesiyle şarkı söylüyordu. Pis su dolu büyük leğeni dışarı çıkarırken, dudaklarında çocuksu gülümsemesiyle güneşe bakarken bir çayır kuşunu andırıyordu. O anda kapının önünden geçmekte olan yaşlı bir işçi başını sallayarak, tiz bir sesle,

— Evet Grigori Petrov –dedi,– Tanrı'nın nimetidir sana iki gelinin! Kadın değil, birer hazine bunlar!

## 5

Sekiz temmuz cuma günü Lipa ile Yelizarov –takma adıyla Kostıl– köy kilisesinin koruyucusu Meryem Ana için yapılan ayine gittikleri Kazanskoye köyünden dönüyorlardı. Lipa'nın annesi Praskovya hasta olduğu, çabuk yorulduğu için çok gerilerde kalmıştı. Gün akşam oluyordu.

Lipa'yı dinlerken şaşkınlığını gizleyemiyordu Kostıl;

— Ya–aa!.. Vay canına!.. E–ee?

— Reçele bayılırım İlya Makarıç –diyordu Lipa.– Köşemde oturup durmadan reçelle çay içiyorum. Kimi zaman da Varvara Nikolayevna ile içiyoruz. Çok güzel, insanı ağlatan şeyler anlatıyor bana. Çok reçeli var Varvara Nikola-

yevna'nın… Tam dört kavanoz. "Ye Lipa," diyor, "çekinmeden ye."

— Öf be!.. Dört kavanoz ha!

— Bolluk içinde yüzüyorlar. Çay sofralarında beyaz francala bile oluyor. Sonra haşlama et istemediğin kadar… Bolluk var bu evde İlya Makarıç, ama korkuyorum orada. Hem öyle korkuyorum ki!

Kostıl,

— Neden korkuyorsun bebeğim! –diye sordu.

Sonra dönüp Praskovya'nın çok geride kalıp kalmadığına baktı.

— Düğünden sonra önce Anisim Grigoryeviç'ten korktum. Gerçi bir kötülüğü dokunmadı bana. Bağırıp çağırmadı. Ama yanıma gelince soğuk ürpertiler dolaşıyordu her yanımda. İliklerime işliyordu soğuk. İnan, bir tek gece uyumadım o buradayken. Sabahlara kadar tir tir titredim. Dua ettim hep. Şimdi de Aksinya'dan korkuyorum İlya Makarıç. Aslında korkulacak bir insan değil, hep gülümsüyor ama, bazen durup bir saat bakıyor pencereden. Bakışı da çok sert. Tıpkı ağıldaki koyunların gözü gibi yeşil yeşil parlıyor gözleri. Küçük Hrıminler kışkırtıyorlar onu: "Aksinyacık senin ihtiyarın Butyokino'da kumluk, içinde suyu, kırk hektar kadar küçük bir yeri var," diyorlar. "Kendine bir tuğla ocağı yaptır orada. Biz de ortak oluruz sana." Şimdi tuğlanın bini yirmi ruble. Kârlı bir iş doğrusu. Dün öğle yemeğinde Aksinya şöyle dedi ihtiyara: "Butyokino'da bir tuğla ocağı kurmak istiyorum. Kendi başıma bir iş sahibi olacağım." Bunu söylerken gülüyordu. Ama Grigori Petroviç'in yüzü karardı birden. Aksinya'nın dediğinden hoşlanmadığı belliydi. "Ben sağ oldukça ayrı gayrı olamaz bu evde." dedi. "Bir şey yapılacaksa, hep birlikte yapılır." Onun bu sözü üzerine gözlerini kırpıştırmaya, dişlerini sıkmaya başladı Aksinya… Gözlemeyi getirdiler sofraya, yemedi!

Kostıl iyice şaşırmıştı:

— Ya–aa!.. Yemedi ha!

Lipa anlatmaya sürdürüyordu:

— Söyleyin Allah aşkına, ne zaman uyur bu kadın. Yarım saatçik gözlerini kapıyor o kadar… Birden fırlıyor yerinden, dolaşmaya başlıyor. Köylüler bir şeyi yakmasınlar, bir şey çalmasınlar diye gözleri fıldır fıldır… İnsan korkuyor onun yanında, İlya Makarıç! Düğün akşamı Küçük Hrıminler yatıp uyumadılar bile. Kente mahkemeye gittiler. Söylentilere bakılırsa Aksinya'nın yüzünden… Kardeşlerden ikisi ona bir tuğla ocağı açacaklarına söz vermişler. Öteki kardeş karşı çıkmış buna. Oysa kendi atölyeleri bir aydır çalışmıyor. Dayım Prohor işsizlikten kapı kapı dolaşıp dileniyordu. "Dayıcığım," diyordum, "atölye çalışmaya başlayana dek tarla sürmeye ya da odun kesmeye gitsen ya. Ne diye rezil ediyorsun kendini böyle!" –"Lipa'cığım," diyordu, "bir Hıristiyan gibi çalışamam ben artık, Bir şey yapamıyorum!.."

Dinlenmek, Praskovya'yı beklemek için, yeni dikilmiş bir kavaklığın kenarında durdular. Yelizarov yıllardan beri bölge marangozuydu. Ama atı yoktu. İçinde ekmekle soğandan başka bir şey olmayan küçük torbası omzunda, yayan dolaşırdı bölgeyi. Geniş adımlarla, kollarını sallayarak yürürdü. Yolda ona ayak uydurmak güçtü.

Kavaklığın hemen kenarında bir sınır direği vardı. Yelizarov şöyle bir yokladı direği. Sağlam olup olmadığına bakmıştı. Biraz sonra Praskovya geldi yanlarına soluk soluğa. Yaşlı kadının kırışıklıklarla kaplı, her zaman ürkek yüzü mutluluktan pırıl pırıldı şimdi: Kiliseye gitmişti bugün. İnsan gibi sonra panayırda dolaşmıştı. Armut kvası içmişti orada! Pek seyrek yapabildiği şeylerdi bunlar. Hatta ilk kez bugün gönlünce yaşadı sanıyordu. Dinlendikten sonra, üçü birlikte yola koyuldular. Güneş batmak üzereydi. Işın demetleri dallar arasından süzülüp ağaçların bedenlerini ışıtıyordu yer yer. İleriden, bir kuyunun dibinden geliyormuş gibi derinden sesler geliyordu. Ukleyevolu genç kızlar daha Kazansko-

ye'den çıktıklarında önden çabuk çabuk gitmiş, ama koruda oyalanmışlardı. Mantar topluyorlardı besbelli.

— Hey, kızlar! –diye seslendi Yelizarov,– Hey güzel kızlar!

Kahkahalar duyuldu:

— Kostıl geliyor! Kostıl! Hey moruk!

Kahkahaların yankısı duyuldu. Sonra koru da arkada kaldı. Atölyelerin bacaları görünüyordu artık. Kilisenin çan kulesinin tepesindeki haç parlıyordu güneşin son ışıkları altında. "Ölü için verilen yemekte zangocun tam bir kutu havyarı yediği" köydü burası. Evler de görünüyordu artık. Bu büyük çukura inen yamaç vardı önlerinde yalnızca. Yalınayak yürüyen Lipa ile Praskovya, pabuçlarını giymek için çimenlerin üzerine oturdular. Bölge marangozu da oturdu onlarla. Yukarıdan bakılınca söğütleriyle, beyaz kilisesiyle, içinden geçen deresiyle şirin bir köy görünümü vardı Ukleyevo'nun. Yalnızca atölyelerin, ucuza gelsin diye koyu, çirkin bir renge boyanmış damları bozuyordu bu görünümü. Karşı yamaçta –fırtınayla oraya buraya savrulmuş gibi dağınık– yer yer, yeni kesilmiş çavdar yığınları, tınazları görünüyordu. Yulaflar da olgunlaşmıştı artık. Güneşin kızıl ışıkları altında sedef gibi parlıyordu. Hasadın en hareketli günleriydi. Bugün bayramdı. Yarın cumartesi. Çavdar biçecek, kuru ot taşıyacaklardı. Sonra pazar gelecekti, gene çalışmayacaklardı. Uzaklardan gök gürültüleri geliyordu. Boğucu bir sıcak vardı. Tam yağmur havasıydı. Tarlalara bakarken Tanrı'nın onlara ekini kaldıracak zamanı vermesini, günlerinin iyi geçmesini, huzurlarının bozulmamasını diliyordu herkes.

— Bu yıl orakçılar çok para istiyorlar –dedi Praskovya.– Gündelik kırk ruble alıyorlar!

Kazanskoye'deki panayıra gidenler akın akın dönüyorlardı şimdi: Köylü kadınlar, yeni kasketlerini giymiş atölye işçileri, dilenciler, çocuklar… Kâh toz kaldırarak açık bir araba geçiyordu –onu satmadıkları için sanki sevinçli bir at

koşuyordu arkasından– kâh inatçı bir ineği boynuzlarından çekerek götürüyorlardı. Kâh açık bir araba daha geçiyordu. Ayaklarını yanlardan sarkıtmış sarhoş köylüler oluyordu üzerinde. Yaşlı bir kadın, ayağında kocaman çizmelerle geniş şapkalı bir çocuğu elinden tutmuş götürüyordu. Çocuk, yürürken dizlerini bükmesine engel olan ağır çizmelerini taşımaktan da, bunaltıcı sıcaktan da bitkin düşmüştü. Ama gene de durmadan dinlenmeden, olanca gücüyle üflüyordu elindeki düdüğe. Yamacı çoktan inmiş, sokağa sapmışlardı, ama hâlâ duyuluyordu düdüğün sesi. Yelizarov,

— Bizim atölye sahipleri bir tuhaf son zamanlarda… –dedi.– Felaket vallahi! Kostyukov kızdı bana. "Pervazlara çok tahta gitti," dedi. "Nasıl olur" dedim. "Ne kadar gerekliyse o kadar gitmiştir Vasili Danilıç. Tahtalarınızı yemedim herhalde." –"Benimle böyle nasıl konuşabiliyorsun?" diye gürledi. "Sersem herif, pis mendebur! Kendine gel bakalım. Seni bölge marangozu yapan benim!" Avazı çıktığı kadar bağırıyordu. "Böylesi de görülmemiştir doğrusu" dedim. "Bölge marangozu olmadan her gün çay içiyordum hiç olmazsa." –"Hepiniz hırsızsınız!.." dedi. Sustum. "Biz bu dünyada hırsızız, siz de öteki dünyada hırsız olacaksınız," diye geçirdim içimden. Ho–ho–ho–ho! Ertesi gün gevşedi beyefendi! "Dün söylediklerimden ötürü gücenme bana Makarıç," dedi. "Biraz ağır konuştuysam önemi yok. Ben birinci dereceden tüccarım çünkü. Ayrıca senden büyüğüm. Susman gerekirdi karşımda" –"Evet," dedim, "birinci dereceden tüccarsınız, ben de bir marangozum, haklısınız. Ama unutmayın ki, Aziz İyosif de bir marangozdu. Kutsaldır bizim mesleğimiz, Tanrı'nın sevdiği bir iştir yaptığımız, ama şunu da söyleyeyim Vasili Daniliç, bizlerden büyük olmak hevesindeyseniz olun bakalım…" Bu konuşmamızdan sonra kendi kendime sordum kimin büyük olduğunu. Birinci dereceden bir tüccar mı büyüktür, bir marangoz mu? Elbette marangoz büyüktür çocuklarım!

Kostıl bir an düşündükten sonra ekledi:

— Evet çocuklarım, doğrudur dediğim. Kim çalışıyorsa, güçlüklere göğüs geriyorsa, odur büyük olan.

Güneş batmıştı. Dereden, kilise avlusundan, atölyelerin yakınındaki çayırdan süt gibi beyaz, kesif bir sis tabakası yükseliyordu. O anda, karanlık çevreye hızla yayılırken, aşağıda yer yer ışıklar yanarken, sis her şeyi, altında dipsiz bir uçurumu saklıyormuş gibi örterken Lipa ile annesi –ikisi de yoksul gelmişlerdi dünyaya; ürkek, uysal ruhlarından başka her şeylerini insanlara vererek ömürleri boyunca yoksul yaşamaya da hazırdılar– evet, o anda Lipa ile annesi belki de, bu uçsuz bucaksız, esrar dolu dünyada, bu sayısı bilinmeyen insanların arasında kendilerinin de birer varlık olduklarını, onlardan küçüklerin de bulunduğunu düşünüyorlardı… Burada yamacın başında oturmak haz veriyordu onlara. Mutlu gülümsüyorlardı. Ne olursa olsun, aşağıya inmelerinin gerektiğini de unutmuşlardı. Sonunda döndüler eve. Avlu kapısının önünde, dükkânının çevresinde orakçılar yerlere oturmuşlardı. Ukleyevo köylüleri çalışmaya genellikle gelmezlerdi Tsıbukin'e. Bu yüzden başka köylerden adam bulmaları gerekirdi. Kapının önünde, dükkânın çevresinde oturan orakçılar karanlıkta uzaktan bakınca uzun, siyah sakallı gibi görünüyorlardı. Dükkân açıktı. Kapının önünde küçük bir çocukla sağır dama oynuyordu. Orakçılar alçak sesle şarkı söylüyorlardı. Ancak duyuluyordu sesleri. Bazıları da dünkü yevmiyelerinin verilmesini istiyorlardı yüksek sesle, ama işi bırakıp kaçmamaları için vermiyorlardı onlara yevmiyelerini. İhtiyar Tsıbukin ceketsiz, üzerinde bir yelekle, kapının önündeki akçaağacın dibinde Aksinya ile oturmuş, çay içiyordu. Gaz lambası yanıyordu masada.

Avlu kapısının dışında bir orakçı sanki alaylı bir sesle,

— Dedeciğim! –diyordu.– Yarısını öde bari! Dedeciğim!

Peşinden kahkahalar yükseliyordu. Sonra güç duyulur bir sesle şarkı söylemeye başlıyorlardı gene… Kostıl da oturdu çay masasına.

— Panayıra da uğradık elbette –diye anlatmaya başladı.– Çok güzel dolaştık çocuklar. Tanrı'ya şükürler olsun! Güzel bir gün geçirdik. Ama bu arada tatsız bir şey de olmadı değil hani. Demirci Şaşka bir paket tütün almış, bir elli kapiklik uzatmış… Dükkâncıya uzatmış. Gel gelelim sahte değil miymiş para… Bakışlarını çevresinde dolaştırarak anlatıyordu Kostıl. Alçak sesle anlatmak istiyordu. Ama sesi heyecanlı, kısık çıkıyordu. Herkes duyuyordu söylediklerini.

— Evet, elli kapikliğin sahte olduğu anlaşıldı… Bu parayı nereden bulduğunu sordular ona. "Anisim Tsıbukin verdi." diye cevap verdi. "Düğününe gittiğimde vermişti bu parayı bana." Bucak polisini çağırdılar, alıp götürdüler onu… Dikkat et Petroviç, bir iş gelmesin başına. Yani kötü şeyler söylemişler…

Kapının dışından aynı alaylı ses duyuldu gene:

— Dedeciğim! Hey dedeciğim!

Bir sessizlik oldu.

Kostıl ayağa kalkarken –uykusu gelmişti– çabuk çabuk,

— Ah çocuklar, çocuklar, çocuklar… –diye mırıldandı.– Eh, çay için de, şeker için de çok çok teşekkür çocuklar. Gidip yatayım ben. Kocadım artık, kirişlerim çürüdü. Ho–ho–ho–ho!

Giderken ekledi:

— Tahtalı köye göçme zamanımız geldi artık!.. –Hıçkırdı.

İhtiyar Tsıbukin çay içmeyi bırakmış, oturduğu yerde düşünceye dalmıştı. Sokakta iyice uzaklaşmış olan Kostıl'ın ayak seslerine kulak veriyormuş gibi bir anlatım vardı yüzünde.

Onun düşüncelerini sezinleyen Aksinya,

— Demirci Şaşka yüzde yüz yalan söylemiştir –dedi.–

Tsıbukin, kalkıp eve gitti. Biraz sonra elinde bir paketle döndü. Açtı paketi… Yepyeni rubleler vardı içinde. Birini aldı, dişinde denedi, siniye attı. Sonra bir tane daha attı…

Aksinya'nın yüzüne bakarak, aklı almıyormuş gibi,

— Gerçekten de sahte bu rubleler… –diye mırıldandı.– O paralar bunlar… Anisim'in getirdiği paralar.

Tsıbukin, sesini alçalttı. Paketi Aksinya'nın eline tutuştururken ekledi:

— Sen al bunları kızım, götürüp kuyuya at… Yok et! Gözünü dört aç, kimse bir şeyin farkına varmasın. Başımıza iş açılır sonra… Semaveri de kaldır, ışığı söndür.

Samanlıkta diz dize oturan Lipa ile Praskovya ışıkların peş peşe nasıl söndüğünü gördüler. Yalnızca üst katta, Varvara'nın odasında mavi, kırmızı kandiller yanıyordu. Huzur, hoşnutluk günahsızlık vardı orada. Işıklardan belliydi. Praskovya, kızının varlıklı biriyle evlendiğine bir türlü alıştıramamıştı kendini. Buraya geldiğinde ürkek ürkek samanlığa sokuluyor, bağışlanmasını istiyormuş gibi gülümsüyordu. Çayla şeker yollarlardı ona samanlığa. Lipa da alışamamıştı buraya. Kocası gittikten sonra bir kez bile yatmamıştı yatağında. Bazı geceler mutfakta, bazı geceler samanlıkta uyuyor; her gün yerleri siliyor, çamaşır yıkıyordu. Bu eve gündelikçi gelmişti sanki. Öyle bir ruhsal durum içindeydi. Bu akşam da ayinden döndükten sonra, mutfakta aşçı kadınla çay içmiş, sonra samanlığa gidip kızaklarla duvarın arasında yere yatmışlardı. Karanlıktı burası, kayış kokuyordu. Evin önünde ışıklar söndü. Sonra sağırın dükkânı kapadığı, avluda orakçıların yatmaya hazırlanırken çıkardıkları sesler duyuldu. Uzaklarda, Küçük Hrıminlerin avlusunda armonika çalıyorlardı… Praskovya ile Lipa uykuya dalmak üzereydiler.

Birisinin ayak sesiyle uyandıklarında ay pırıl pırıldı dışarıda. Samanlığın kapısında, kucağında bir yatakla Aksinya duruyordu.

— Burası biraz serindir belki… –diye mırıldandı kendi kendine.

İçeri girip hemen kapının dibine serdi yatağını, yattı. Ay ışığı vuruyordu ona.

Uyuyamıyordu Aksinya. Sık sık soluyor, sıcaktan üstünde ne var ne yok, hemen hemen hepsini atmış, elini kolunu sallayarak serinlemeye çalışıyordu. Ayın büyülü ışığın altında hoş, mağrur bir görünümü vardı! Çok geçmeden gene bir ayak sesi duyuldu; baştan aşağıya beyazlar giyinmiş ihtiyar gözüktü kapıda.

— Aksinya! –diye seslendi.– Orada mısın?

Aksinya'nın soğuk sesi duyuldu:

— Hı!

— Paraları kuyuya atmanı söylemiştim. Attın mı?

— Akıl kârı mı paraları kuyuya atmak? Orakçılara dağıt.

İhtiyar korku, şaşkınlık içinde alçak sesle,

— Aman Allahım! –dedi.– Felaket bir kadınsın sen… Aman Allahım!

Ellerini birbirine vurarak çıktı samanlıktan. Uzaklaşırken bir şeyler mırıldanıyordu. Biraz sonra yattığı yerden doğrulup oturdu. Aksinya, derin bir göğüs geçirdi, yatağını yeniden kucaklayıp gitti.

Lipa,

— Niçin verdin beni buraya ana? –dedi.

— Her kızın kocaya varması gerektir yavrum. Bizim elimizde bir şey yok ki.

Ana kız derin bir umutsuzluğa kapılmak üzereydiler. Ama gökyüzünün yüksekliklerinden, sonsuz maviliğin içinden, yıldızların bulunduğu yerden biri bakıyor, Ukleyevo'da olup biteni görüyor, her şeyi gözetliyor gibi geldi onlara. Kötülükler ne denli büyük olursa olsun, gece güzel, huzur doluydu. Gerçek vardı, her zaman da var olacaktı yeryüzünde. Bir şey, ay ışığının geceyle kucaklaştığı gibi, gerçekle kucaklaşmayı bekliyordu yalnızca…

Ana kız, içleri huzur dolu, birbirlerine sarılıp uykuya daldılar.

## 6

Anisim'i kalpazanlıktan, sahte para kullanmaktan cezaevine attıkları haberi geleli çok oluyordu. Aylar geçmişti aradan, altı ay olmuştu. Sonra uzun kış geçti, ilkbahar geldi. Anisim'in cezaevinde yattığına evde de, köyde de herkes alışmıştı sonunda. Artık gece evin ya da dükkânın önünden geçerken anımsıyorlardı ancak Anisim'in cezaevinde yattığını, yargıç karşısına çıkmayı beklediğini. Bir de mezarlıktaki küçük kilisenin çanı çaldığı zamanlar.

Avlunun üstüne bir gölge çökmüştü sanki. Ev kararmış, çatı paslanmış, dükkânın sac kaplı ağır kapısının yeşil boyası bozulmuş ya da sağırın dediği gibi, "kemikleşmişti". İhtiyar Tsıbukin kendi bile kararmıştı sanki. Çoktan beri saçını sakalını kestirmiyordu. Birbirine karışmıştı saçı sakalı. Yaylısına sıçrayarak binmiyordu artık. Dilencilere, "Allah versin!" diye bağırmıyordu. Yaşama gücünü tümden yitirmişti. Her şeyinden belliydi bu. Hizmetçiler bile daha az korkuyorlardı ondan şimdi. Köy polis memuru da –eskiden olduğu gibi gerekeni gene almasına karşın– gelip dükkânda tutanak tutmuştu. Kaçak içki satmaktan üç kez kente mahkemeye çağırmışlardı ihtiyarı. Ama tanıkların gelmemesi yüzünden her keresinde başka bir güne erteliyorlardı duruşmayı. İhtiyara acı veriyordu bu.

Sık sık gidip görüyordu oğlunu cezaevinde. Birilerini parayla tutuyor, bir yerlere dilekçeler veriyor, kiliselere tasvirler armağan ediyordu. Anisim'in yattığı cezaevinin yöneticisine, içinde mine üzerine "yetinmesini bilir ruh" yazılı gümüş bir bardak altlığı ile uzun saplı bir kaşık götürmüştü.

Varvara sık sık,

— Uğraşın biraz, gidip birilerine başvurun –diyordu.– Oh Tanrım, çok yazık… Beylerden birine yalvarsaydınız, büyüklere yazarlardı belki… Hiç değilse duruşma gününe kadar serbest bıraksalardı onu! Ne diye çektiriyorlar zavallıya boşuna?

Varvara da kederliydi, ama şişmanlamıştı, yüzü daha bir beyazdı şimdi. Eskiden olduğu gibi odasında birkaç kandil yakıyor, evin içinde her şeyin temiz olmasına dikkat ediyor, konukları reçelle, elma pestiliyle ağırlıyordu. Sağır ile Aksinya dükkânda çalışıyorlardı. Yeni bir işe girişmişler, Butyokino'da bir tuğla ocağı açmışlardı. Aksinya yaylıya binip hemen her gün gidiyordu oraya. Yaylıyı kendi kullanıyordu gidip gelirken. Yolda tanıdıklarla karşılaştığında yeni boy atmış çavdar tarlasındaki bir yılan gibi boynunu uzatıyor, içtenlikle, esrarlı esrarlı gülümsüyordu. Lipa ise, büyük oruçtan önce doğan çocuğuyla oynuyordu hep. Çok zayıf, çelimsiz, ufacık bir çocuktu. Ağlaması, gözlerini açıp bakması tuhaftı. Onu da bir insan saymalarını, hatta Nikifor diye çağırmalarını yadırgıyordu köylüler. Beşiğine yatırıyordu onu Lipa. Kapıya gidip öne eğilerek,

— Hoşça kalın Nikifor Anisimiç! –diyordu.

Birden koşarak geliyordu yanına gene, öpüyordu onu. Sonra kapıya yürüyor, gene öne eğilerek selamlıyordu oğlunu:

— Hoşça kalın Nikifor Anisimiç!

Kırmızı bacaklarını havaya dikiyordu çocuk. Marangoz Yelizarov gibi kahkahalarıyla hıçkırıkları birbirine karışıyordu.

Sonunda belli oldu duruşma günü. İhtiyar beş gün önceden gitti kente. Sonra, tanık olarak köyden birkaç kişinin daha duruşmaya çağrıldığı duyuldu. Mahkemeden çağrı kâğıdı alan yaşlı işçi de gitmişti.

Perşembe günüydü duruşma. Oysa aradan cuma, cumartesi günleri geçmiş, pazar gelmiş, ihtiyar hâlâ dönmemişti kentten. Bir haber de alınamamıştı ondan. Salı günü akşamüzeri Varvara odasında, açık pencerenin önünde oturuyor, ihtiyarı bekliyordu. Yan odada Lipa oğluyla oynuyordu. Kucağında atıp tutuyordu onu. Coşmuştu,

— Büyüyeceksin kocaman adam olacaksın, kocaman! –diyordu.– Yiğit bir köylü olacaksın. Gündelikçi gideceğiz seninle. Çalışacağız! Gündelikçi gideceğiz!

Varvara'nın canını sıkmıştı onun bu sözleri.

— Bak hele! –dedi.– Ne gündelikçiliğinden söz ediyorsun akılsız kadın? Tüccar olacak oğlun, tüccar…

Lipa sesini alçalttı. Ama biraz sonra daldı gene. Şarkısını yüksek sesle sürdürdü:

— Büyüyeceksin kocaman adam olacaksın, kocaman! Yiğit bir köylü olacaksın, kocaman! Yiğit bir köylü olacaksın. Gündelikçi gideceğiz seninle…

— Eh! Kabak tadı verdin artık!

Lipa, kucağında Nikifor ile odanın kapısında durup sordu:

— Anacığım, niçin bu kadar çok seviyorum ben bu çocuğu? Niçin bu kadar çok acıyorum ona? –Sesi titriyordu. Gözleri dolu dolu olmuştu– Kimdir o? Nasıl bir insandır? Bir tüy kadar, bir çöp kadar hafif, ama gerçek bir insan gibi seviyorum onu. Gerçi bir şey gelmiyor elinden. Konuşamıyor da, ama küçücük gözleriyle söylemek istediği her şeyi anlıyorum.

Varvara kulak kabarttı. İstasyona yaklaşan akşam treninin sesi duyuluyordu. İhtiyar çıkacak mıydı acaba bu trenden? Lipa'nın söylediklerini duymuyor, anlamıyordu da artık. Zamanın nasıl geçtiğini bilmiyordu. Tepeden tırnağa titriyordu yalnızca. Korkudan değil, meraktandı titremesi. Köylü dolu, üstü açık bir araba hızla, gürültüyle yaklaşıyordu. Mahkemeden dönen tanıklardı bunlar. Trenden inmişlerdi. Araba dükkânın önünden geçerken yaşlı işçi aşağı atladı, avluya yürüdü. Hizmetçiler avluda karşılamışlardı onu. Yüksek sesle bir şeyler soruyorlardı…

Bağıra bağıra anlatıyordu yaşlı işçi:

— Hakları da, malı mülkü de alındı elinden. Sibirya'ya sürüldü, küreğe…

Bu arada dükkânın arka kapısından Aksinya çıktı. Gaz dolduruyordu içerde. Bir elinde şişe, ötekinde huni, dişlerinin arasında gümüş bir ruble vardı. Peltek peltek,

— Babam nerede? –diye sordu.

Yaşlı işçi karşılık verdi:

— İstasyonda. "Hava kararınca geleceğim ben," dedi.

Anisim'in kürek cezasına çarpıldığı haberi evde duyulunca, aşçı kadın mutfakta ölü arkasından ağlıyormuş gibi sesli sesli –böylesinin yakışık alacağını düşünmüş olsa gerek– ağlamaya başlamıştı:

— Kime bıraktın da gidiyorsun bizi Anisim Grigoriç, pırlanta yürekli yiğidim benim…

Telaşlanan köpekler havlamaya başlamışlardı. Varvara pencereye koştu, üzüntüsünden ne dediğini bilmeden avazı çıktığınca bağırmaya başladı aşçı kadına:

— Yeter Stepanida, kes artık! Perişan ediyorsun insanı! Sus Allah aşkına!

Semaveri koymayı unutmuşlardı. Kimsenin bir şey düşündüğü yoktu. Yalnızca Lipa ne olup bittiğini anlayamıyor, çocuğu kucağında, dolaşıyordu ortalarda.

İhtiyar istasyondan geldiğinde bir şey sormadılar ona. "Hoş geldin" diyenlere "Hoş bulduk" dedikten sonra, hiç konuşmadan dolaşmaya başladı evin içinde. Akşam yemeği de yemedi.

Yalnız kaldıklarında Varvara,

— Zavallı çocuk için sağa sola koşacak kimse yok… –diye başladı.– Beylere gidip yalvarın dedim size kaç kere, dinlemediniz… Bari bir dilekçe olsun…

İhtiyar, kolunu salladı:

— Elimden geleni yaptım! Anisim'in cezası okunduktan sonra, onu mahkemede savunan beye gittim. "Çok geç artık." dedi. "Yapacak bir şey kalmadı." Anisim kendi de aynı şeyi söyledi: "Çok geç artık…" Mahkemeden çıkınca, bir avukat varmış, gidip onu buldum, konuşup bir fiyata anlaş-

tık. Kaparo verdim… Bir hafta sonra bekliyor beni. Bakalım Tanrı ne gösterecek.

İhtiyar gene hiç konuşmadan dolaşmadan başladı evin içinde. Varvara'nın yanına döndüğünde;

— Hastayım galiba –dedi.– Başımda bir ağırlık var sanki… Düşüncelerim karmakarışık.

Konuştuklarını Lipa duymasın diye kapıyı kapatıp alçak sesle ekledi:

— Bu paralarla benim başım da dertte. Hatırlıyor musun, düğünden önce Kutsal Foma gününde Anisim yeni yeni rubleler, elli kapiklikler gelmişti bana? O zaman bir paketi saklamış, ötekileri kendiminkilere karıştırmıştım… Tanrı toprağını bol eylesin, amcam Dmitri Flatıç mal almaya sık sık Moskova'ya, Kırım'a gider gelirdi. Bir karısı vardı amcamın. Kocası mal almaya gidince başkalarıyla düşer kalkardı. Altı çocukları olmuştu. Amcam bazen biraz çok içip de sarhoş olunca, gülerek şöyle derdi: "Çocukların hangilerinin benim olduğunu bilmiyorum vallahi! Hepsi birbirine karıştı!" Demek zayıf yaradılışlı bir insandı. Şimdi de ben paraların hangilerinin benim olduğunu bilmiyorum. Sahteleriyle sahicileri birbirine karıştı. Hepsi sahteymiş gibi geliyor bana.

— Allah iyiliğinizi versin!

— İstasyonda biletçiye üç ruble uzatırken, parayı sahte sanıyorum. Bir korku var içimde. Hasta olmalıyım.

Varvara başını salladı.

— Ne denir, hepimiz Tanrı'nın huzuruna çıkacağız… Oh… Bunu zamanında düşünmemiz gerekirdi Petroviç… Yarın ne olacak bilinmez. Bakarsın bir şey gelir başına, genç de sayılmazsın artık. Ölür gidersen, torununun yokluk çekmemesi için bir şeyler yapmalısın. Oh, Nikifor'u ezeceklerinden korkuyorum, ezecekler onu! Babası yok sayılır. Annesi de çok toy, aptal… Petroviç, sahi küçük bir yeri, sözgelimi Butyokino'yu da çocuğun üzerine yapsan çok iyi olacak galiba! Bak Petroviç, bunun üzerinde düşün biraz! –Varvara

inandırmaya çalışıyordu kocasını– iyi bir çocuk zavallı. Acıyor insan ona! Yarın git dilekçe ver. Ne diye zaman geçiresin?

Tsıbukin,

— Torunumu unutmuştum… –dedi.– Önce sağlık gerek. İyi bir çocuk olduğunu söylüyorsun, öyle mi? Varsın büyüsün hele bir. O günleri görürüz inşallah!

Kapıyı açtı, parmağını bükerek yanına çağırdı Lipa'yı. Lipa, kucağında çocukla yaklaştı.

— Bir şeye ihtiyacın olursa, çekinmeden söyle Lipa'cığım –dedi Tsıbukin.– Ne istersen onu ye. Bir şeyi esirgemeyiz senden. Sağlığın yeter bize… –Haç çıkararak kutsadı çocuğu– Torunuma iyi bak. Oğlumu kaybettim, torunum kalsın bari.

Gözyaşları yuvarlanıyordu yanaklarından. Hıçkırarak ağlamaya başladı. Uzaklaştı Lipa'nın yanından. Biraz sonra yattı, uykusuz geçen yedi geceden sonra derin bir uykuya daldı.

## 7

Birkaç günlüğüne kente gidiyordu ihtiyar. Onun notere, vasiyetnamesini yazmaya gittiğini birisi yetiştirmişti Aksinya'ya. Hem Butyokino'yu, onun tuğla pişirdiği yeri de torunu Nikifor'a verecekti ihtiyar. Bunu Aksinya'ya sabah erken, ihtiyarla Varvara kapının önündeki akçaağacın altında çay içerken haber vermişlerdi ona. Aksinya dükkânın avlu kapısını da, sokak kapısını da kapadı. Ondaki anahtarların hepsini topladı, gelip ihtiyarın ayaklarının dibine fırlattı.

— Bundan böyle hizmetçilik etmeyeceğim size! –diye bağırdı.–

Birden hüngür hüngür ağlamaya başladı.

— Demek gelininiz değil, hizmetçinizmişim bugüne kadar! Herkes alay ediyor benimle, "Baksanıza" diyorlar, "Tsıbukinler nasıl bir hizmetçi bulmuşlar kendilerine!" Yanınıza hizmetçi girmedim! Yoksul değilim ben. Yerim yurdum bellidir. Annem de var, babam da.

Bir yandan da gözyaşlarını siliyordu. Öfkeden şaşı bakan, kin dolu, yaşlı gözlerini ihtiyara doğrultmuştu. Avazı çıktığınca bağırdığı için yüzü de, boynu da kıpkırmızı olmuş, gerilmişti.

— Artık hizmetçilik etmeyeceğim size! –diye ekledi.– Canım çıktı! Çalışmaya, bütün gün dükkânda oturmaya, geceleri votka taşımaya gelince ben… Ama toprak vermeye gelince o kürek mahkûmunun karısıyla çıyan yavrusu, değil mi? O salak karı hanımefendi, ben onun yanında hizmetçiyim! Her şeyinizi o mahkûm karısına verin, gözü doysun! Ben evime gidiyorum! Yeni bir aptal bulun kendinize. Şeytan görsün hepinizin yüzünü!

Çocuklarında ömründe bir kez bile bağırıp çağırmamıştı ihtiyar. Onları cezalandırmamıştı. Aileden birinin ona karşı kaba şeyler söyleyebileceğini, saygısızlık edebileceğini aklının ucundan geçirmemişti. Şimdi de çok korkmuş, koşarak eve gitmiş, dolabın arkasına sinmişti. Varvara ise öyle şaşırmıştı ki, yerinden kalkamıyor, yalnızca –bir arıdan korunmaya çalışıyormuş gibi– iki kolunu sallayıp duruyordu. Dehşet içinde,

— Oh! Ne oluyoruz? –diye mırıldanıyordu.– Niçin bağırıyor bu kadın böyle? Oh… Dışarıdan duyacaklar! Sesini alçaltsa biraz… Oh, biraz daha alçak sesle!..

Aksinya bağırmasını sürdürüyordu:

— O kürek mahkûmunun karısına verdiniz Butyokino'yu. Bir şey istemiyorum artık! Allah hepinizin belasını versin! Hepiniz aynı malsınız! Ne işler çevirdiğinizi biliyorum. Göstereceğim size! Soymadığınız adam kalmadı. Genç, ihtiyar, zengin, fakir demiyor, dükkânınıza yolu düşen herkesi soyup soğana çeviriyorsunuz! Kaçak votka satan kim? Ya sahte paralar? Sandıklarınızı silmece sahte para doldurdunuz… Şimdi de gerekli değilim size öyle mi?

Ardına kadar açık avlu kapısının önünde köylüler toplanmış, içeri bakıyordu.

— Varsın duysun herkes! –diye bağırıyordu Aksinya.– Rezil edeceğim sizi! Yüzünüzün karasından insan içine çıkmayacaksınız! Ayaklarıma kapanacaksınız! –Sağıra seslendi.– Hey Stepan! Hemen çıkıp gidiyoruz bu evden! Annemin, babamın yanına gidiyoruz. Cezaevi kaçkınlarıyla bir çatı altında kalamam! Hazırlan!

Avluya gerili ipte çamaşırlar asılıydı. Daha kurumamış kendi eteklerini, bluzlarını ipten çekip alıyor, sağırın kucağına atıyordu. Sonra öfkeden iyice deliye döndü. Çamaşırların çevresinde dolaşmaya başladı. Kendisinin olmayan çamaşırları da ipten, alıyor, yere atıp çiğniyordu.

Varvara inler gibi,

— Oh, durdurun onu çocuklar, durdurun! –diyordu.– Ne oldu ona böyle? Verin ona Butyokino'yu, Allah aşkına verin, verin!

Kapıda toplanmış köylüler konuşuyorlardı kendi aralarında:

— Vay canına be, kadına bak! Amma da sinirliymiş! Çıldırdı galiba!

Aksinya mutfağa koştu. O gün çamaşır yıkanıyordu mutfakta. Lipa yalnız yıkıyordu. Aşçı kadın çamaşırları durulamaya dereye gitmişti. Tekneden de, ocağın yanındaki kazandan da buhar çıkıyordu. Mutfağın içinde dumandan göz gözü görmüyordu. Çok da sıcaktı. Daha yıkanmamış bir yığın çamaşır vardı yerde. Yığının yanındaki tahta sırada küçücük, kırmızı bacaklarını havaya dikmiş, Nikifor yatıyordu. Annesi, düşerse bir yanını incitmeyecek biçimde yatırmıştı onu. Aksinya mutfağa girdiğinde Lipa çamaşır yığınından onun gömleğini almış, tekneye atmış, elini masanın üstünde, içinde kaynar su olan kovaya uzatmıştı…

Aksinya, Lipa'nın yüzüne nefretle bakarak çekip aldı gömleğini teknenin içinden.

— Ver onu buraya! Benim çamaşırlarıma dokunacak adam değilsin sen! Bir mahkûm karısının yerini, kim olduğunu bilmelisin!

Lipa korkuyla bakıyordu Aksinya'nın yüzüne, ne olup bittiğini anlamıyordu. Ama onun çocuğuna bir anlık bakışını yakalayınca o anda anladı her şeyi, donup kaldı…

— Benim toprağımı aldın elimden, al sana öyleyse!

Aksinya bunu söylerken kaynar su dolu kovayı kaptığı gibi Nikifor'un üstüne boşaltmıştı.

Bunu, o güne kadar Ukleyevo'da işitilmemiş bir çığlık izledi. Ufak tefek, zayıf Lipa'nın öyle nasıl bağırabildiğini aklı almamıştı kimsenin. Bir anda derin bir sessizlik kaplamıştı avluyu. Aksinya, dudaklarında her zamanki içten gülümsemesi, bir şey söylemeden avludan geçip, eve yürüdü… Sağır, çamaşırlar kucağında, dolaşıp duruyordu avluda. Sonra sessizce, hiç acele etmeden onları asmaya başladı gene. Aşçı kadın dereden dönünceye dek, hiç kimse mutfağa giremedi. Orada ne olup bittiğine bakamadı.

## 8

Nikifor'u bölge hastanesine götürdüler, akşamüzeri orada öldü. Lipa arabayla onu almaya gelmelerini beklemedi. Oğlunu bir battaniyeye sarıp eve doğru yola çıktı.

Yeni yapılmıştı bu hastane. Pencereleri çok genişti. Yüksek bir tepenin üstündeydi. Batan güneşin ışınları düşüyordu üzerine. Yanıyormuş gibi kıpkızıldı camları. Tepenin dibinde küçük bir köy vardı. Lipa yamacı indi, köye varmadan küçük bir havuzun kenarına oturdu. Bir kadın atını sulamaya getirmişti havuza. Ama içmiyordu bu hayvan. Kadın canı sıkkın, alçak sesle,

— Daha ne istiyorsun be yavrum? –diyordu.– Daha ne istiyorsun?

Kıpkırmızı gömlekli bir çocuk suyun tam kenarında oturmuş, babasının çizmelerini temizliyordu. Köyde de, tepede de görünürlerde başka kimse yoktu.

Lipa ata bakarak,

— İçmiyor… –dedi.

Kadınla, çizmeleri yıkayan çocuk gittiler. Yapayalnız kaldı Lipa havuzun başında. Güneş uykuya yatmaya hazırlanıyordu. Altın işlemeli, kıpkızıl örtüsünü çekiyordu üstüne yavaş yavaş. Kırmızı, leylak rengi, uzun uzun bulutlar onun huzur içinde, rahat uyuması için kaplamışlardı gökyüzünü. Uzaklarda bir yerlerde bir balabankuşu, ahıra kapatılmış bir inek gibi hüzünlü, derinden ötüyordu. Bu esrarlı kuşun sesini her ilkbahar duyarlardı. Ama onun nasıl bir kuş olduğunu, nerede yaşadığını kimse bilmezdi. Yukarıda, hastanenin bahçesinde de, havuz çevresindeki çalılıklarda da, köyün ötesinde de, tarlalarda da bülbüller ötüyordu durmadan. Gugukkuşu birisinin günlerini sayıyor, ama her keresinde şaşırıp yeniden başlıyordu. Havuzda kurbağalar öfkeli öfkeli, yırtınırcasına bağrışıyorlardı. Ne söyledikleri bile anlaşılıyordu: "Çok tuhafsın! Çok tuhafsın!" Her yanı büyük bir gürültü kaplamıştı. Sanki bütün bu hayvanlar, bu ilkbahar gecesinde hiç kimse uyumasın, herkes –öfkeli kurbağalar bile– bu gecenin her dakikasının hazzını içlerine sindire sindire tatsın diye, mahsus bağırıp çağırıyorlardı. Öyle ya, canlılar bir kez geliyorlardı dünyaya!

Yarımay pırıl pırıldı gökyüzünde. Sürüyle yıldız vardı. Lipa havuzun başında ne kadar oturdu, bilmiyordu. Kalkıp yola koyulduğunda yamacın dibindeki küçük köyde herkes yatmış, bütün ışıklar sönmüştü. Önünde daha on iki versta yol olmalıydı. Ama gücü kalmamıştı Lipa'nın, bu yolu nasıl yürüyeceğini bilmiyordu. Yarımay bazen önünde, bazen sağında oluyordu. O gugukkuşu boğuk sesiyle durmadan ötüyor, kahkahayla gülerek kızdırmaya çalışıyordu sanki onu: "Hey, baksana, yolu kaybedeceksin!" Lipa çabuk çabuk yürüyordu. Başörtüsünü düşürmüştü… Gökyüzüne bakıyor, şu anda oğlunun ruhunun nerede olduğunu düşünüyordu. Onun arkasından mı geliyordu acaba, yoksa ta yukarılarda, yıldızların arasında mı dolaşıyordu? Annesini unutmuş muydu acaba? Oh, kendi şarkı söyleyemiyorken bu şarkılar ara-

sında, kendi sevinemiyorken bir an dinmeyen bu sevinç çığlıklarının ortasında, yukarıdan ay –senin gibi yapayalnız olan; şimdi ilkbahar mı, kış mı, insanlar yaşıyorlar mı, ölüyorlar mı umursamayan ay– bakıyorken, gece tarlalar içinde bir başına yürümek ne ağır, ne zor bir şeymiş… İnsanın içinde acısı varken yanında birileri olsun istiyor. Şimdi ya annesi Praskovya, ya Kostıl, ya aşçı kadın ya da herhangi bir köylü olsaydı yanında!..

Balabankuşu bağırıyordu: "Bu–u–u! Bu–u–u!"

O anda bir insan sesi duydu Lipa:

— Hayvanı koş, Vavila!

İlerde, yolun tam kenarında bir ateş vardı. Alev çıkmıyordu artık ateşten, yalnızca korları parlıyordu gecenin karanlığında. Atların otladıkları duyuluyordu. Karanlıkta iki araba karaltısı –birinde bir fıçı, daha alçak olan ötekindeyse çuvallar vardı– ile iki insan karaltısı belirdi. Biri arabaya koşmak için atı getiriyor, öteki elleri arkasında, ateşin yanında kıpırdamadan duruyordu. Arabanın biraz ötesindeki köpek hırlamaya başladı. Atı götüren gölge durdu.

— Yoldan biri geliyor sanki –dedi.

Ateşin yanındaki, köpeğe bağırdı:

— Kes sesini Şarik.

Sesinden ihtiyar olduğu belliydi. Lipa durdu:

— Tanrı'nın yardımı üzerinize olsun! –dedi.

İhtiyar yaklaştı ona, neden sonra karşılık verdi:

— Sağ olasın!

— Köpeğiniz ısırmaz ya dedeciğim?

— Yo, korkma, dokunmaz.

Lipa bir an sustuktan sonra,

— Hastanedeyim –dedi.– Oğlum öldü de orada. Şimdi eve götürüyorum onu.

İhtiyarın hoşuna gitmemiş olsa gerekti bu. Çünkü birkaç adım geri çekilip çabuk çabuk konuşarak,

— Üzülme yavrum –dedi.– Kader bu.

Yol arkadaşına dönüp ekledi:

— Dalga geçiyorsun delikanlı! Elini biraz çabuk tutsan iyi edeceksin!

Delikanlı,

— Senin boyunduruğu bulamıyorum –dedi.– Çok karanlık.

— Haklısın Vavila!

İhtiyar bir kor aldı ateşten, üfledi… Yalnızca onun gözleriyle burnunu aydınlattı tutuşan odun. Sonra boyunduruğu buldular. İhtiyar, elinde ateşle Lipa'nın yanına geldi. Yüzüne baktı. Bakışında acıma, şefkat vardı.

— Annesin –dedi.– Her annenin içi yanar yavrusuna.

Göğüs geçirdi ihtiyar. Başını salladı. Vavila bir şey attı ateşe. Ayaklarıyla söndürdü onu… Birden zifiri karanlık oldu. Karaltılar kayboldu. Deminki gibi yalnızca tarlalar, yıldızlarla dolu gökyüzü vardı şimdi. Birbirinin uyumasına engel olmak için kuşlar ötüşüyorlardı gene. Bir bıldırcın öncüsü, biraz önce yanan ateşin yerinde ötüyordu sanki.

Ama aradan bir dakika geçmeden arabalar da, ihtiyar da, uzun boylu Vavila da göründüler gene. Yola çıkan arabaların tekerlekleri gıcırdadı. Lipa ihtiyara,

— Din adamı mısınız? –diye sordu.

— Hayır, Firsanovluyuz.

— Demin yüzüme baktığında yüreğime bir hafiflik geldi. Delikanlı da sessiz bir çocuk. Din adamı olsanız gerek diye düşündüm de.

— Gideceğin yer ırak mı?

— Ukleyevo'ya gidiyorum?

— Hadi bin, Kuzmenok'a kadar götürürüz seni. Orada yollarımız ayrılıyor. Sen doğru gideceksin, biz sola sapacağız.

Vavila fıçı olan arabaya bindi. İhtiyarla Lipa ötekine bindiler. Vavila önde, ağır ağır gidiyorlardı.

— Oğlum bütün gün acı çekti –dedi Lipa.– Küçücük gözleriyle yüzüme bakıyor, susuyor, bir şey söylemek istiyor,

ama söyleyemiyordu. Tanrım! İçimin acısından ikide bir yere düşüyordum. Kalkıp karyolasının yanına gidiyordum. Gene düşüyordum. Söyler misin bana dedeciğim, çocuklar niçin acı çekerler ölürken? Büyük biri, bir köylü ya da bir kadın acı çekerse günahları affoluyor derler. Peki, hiç günahı olmayan bir çocuk niçin acı çekiyor? Niçin?

— Tanrı bilir! –dedi ihtiyar.

Yarım saat hiç konuşmadan gittiler. İhtiyar oldu ilk konuşan:

— Kişioğlu bilemez her şeyi. Neyin niçin olduğunu bilmez. Kuşa dört değil de, iki kanat verilmiştir, çünkü iki kanatla da uçabilir. Kişioğluna ise evrenin sırlarının hepsini değil, yarısını ya da dörtte birini bilecek kadar akıl verilmiştir. Yaşaması için yetecek kadar şeyi bilmesine izin vardır. Biliyor da.

— Yürümek daha iyi geliyordu bana dedeciğim. Yüreğim sallanıyor sanki arabayla giderken.

— Bir şey olmaz. Otur.

İhtiyar esnedi. Ağzının önünde haç çıkardı.

— Bir şey olmaz –diye yineledi.– Senin bu acın daha başlangıç. Hayat uzun, daha çok iyi günlerin, olacak… –İki yanına bakarak ekledi– Geniştir Rusya'mız! Bir baştan beri başa bilirim Rusya'yı. Çok şey gördüm. İnan sözüme yavrum. İyi günlerin de, olacak kötü günlerin de. Yayan Sibirya'ya gittim ben. Amur'a da, Altaylar'a da gittim. Hatta yerleştim Sibirya'da. Çiftçilik yaptım orada. Sonra özledim anayurdumu. Köyüme döndüm. Rusya'ya yayan dönüyordum. Hiç unutmam, salla bir nehri geçiyorduk. Zayıf mı zayıftım. Pılı pırtı içindeydim. Ayağımda ayakkabı yoktu. Soğuktan gazel yaprağı gibi titriyordum. Arabalı bir bey vardı salda –öldüyse, Tanrı toprağını bol eylesin– acıyarak baktı yüzüme, baktı baktı da gözleri yaşardı. "Eh," dedi, "ekmeğin kara, günlerin de kara senin…" Sözün kısası, kupkuru bir değnektim köye geldiğimde. Karım vardı. Ama Sibirya'da kalmıştı.

Toprağa vermiştik onu orada. Böyle işte. Şimdi de ırgatlık ediyorum. Varsın olsun! Diyeceğim, sonra iyi günlerim de oldu, kötü günlerim de. Ölmek istemiyor canım, sevgili kızım, yirmi yıl daha yaşasam, isterim. Demek ki iyi günlerim daha çok oldu.

İhtiyar gene iki yanına bakarak,

— Ucu bucağı yoktur Rusya'mızın… –diye ekledi.

Lipa,

— Dedeciğim –dedi,– insan ölünce ruhu daha kaç gün dolaşır yeryüzünde?

— Kim bilir? Vavila'ya soralım bunu. Bir zamanlar okula gidiyordu. Şimdi okulda her şeyi öğretiyorlar çocuklara. Vavila, hey!

— Buyur!

— Vavila, insan öldükten sonra ruhu kaç gün daha dolaşır yeryüzünde?

Vavila atı durdurduktan sonra karşılık verdi:

— Dokuz gün. Dayım Kirilla ölünce ruhu tam on üç gün kaldı evimizde.

— Nerden biliyorsun?

— On üç gün tıkırtılar oldu sobanın içinde.

İhtiyar,

— Pekâlâ –dedi.– Hadi yürü.

Delikanlının söylediğine inanmadığı belliydi.

Kuzmenok'a yaklaştıklarında arabalar şoseye saptılar, Lipa köye doğru yürüdü. Ortalık ağarmak üzereydi. Lipa çukura inerken Ukleyevo'nun evleri de, kilisesi de köyün üzerine çökmüş sisten görünmüyorlardı. Soğuktu hava. Lipa'nın kulaklarında hep o gugukkuşunun sesi çınlıyordu.

Lipa evin sokağına geldiğinde sığırları dışarı çıkarmamışlardı daha. Herkes uyuyordu. Taşlığın merdivenine oturdu. Beklemeye başladı. Evden ilk çıkan ihtiyar oldu. Bir anda, ilk bakışta anlamıştı durumu. Uzun süre bir şey söyleyemedi. Dudakları emdi durdu yalnızca. Sonunda,

— Eh Lipa –diye mırıldandı,– bakamadım torunuma…

Varvara'yı uyandırdılar. Ellerini birbirine vurdu Varvara, hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Hemen hazırlamaya koyuldu çocuğu.

— Güzel bir çocuktu… –diyordu.– Of, of… Bir oğlun vardı, onu da kollayamadın, salak kadın…

Sabah akşam ölü duası okuttular. Ertesi gün toprağa verdiler Nikifor'u. Ölü yemeğinde konuklar da, kiliseden gelenler de, ağızlarına çoktan beri bir şey koymamış gibi iştahla yediler. Lipa sofraya hizmet ediyordu. Bir ara papaz, ucunda bir mantarla çatalını havaya kaldırarak avutmaya çalıştı onu:

— Yavrunuz için üzülmeyiniz. O yaşta ölenler tanrısal huzura erişirler.

Nikifor'unun artık var olmadığını Lipa herkes dağıldıktan sonra gereği gibi anlayabildi ancak. Hüngür hüngür ağlamaya başladı. Doya doya hıçkırmak için hangi odaya gideceğini bilemiyordu. Oğlunun ölümünden sonra bu evde ona artık yer olmadığını, burada fazla olduğunu hissediyordu çünkü. Başkaları da hissediyorlardı bunu.

Birden kapıda beliren Aksinya,

— Ne zırlayıp duruyorsun be? –diye bağırdı.– Kes sesini!

Cenaze töreni nedeniyle yabanlıklarını giyinmişti Aksinya, pudralanmıştı.

Lipa susmak istedi, ama susamadı. Daha yüksek sesle ağlamaya başladı.

Aksinya ayağını büyük bir öfkeyle yere vurarak,

— Dediğimi duymadın mı? –diye bağırdı.– Kime söylüyorum? Defol git bu evden. Bir daha da adımını atma buraya. Kürek mahkûmu karısı! Defol!

İhtiyar telaşlandı.

— Eh, eh!.. Kızma Aksinya'cığım, kızma anacığım… Görüyorsun, ağlıyor… Çocuğu öldü…

Aksinya öfkeli bir alayla,

— Görüyorum… –dedi.– Hadi bu geceyi geçirsin burada, ama yarın defolup gidecek! Evet, görüyorum!..

Alaylı alaylı,

— Görüyorum –diye yineledikten sonra bir kahkaha attı. Dükkâna yürüdü.

Ertesi sabah erkenden kalktı Lipa. Torguyevo'ya, annesinin yanına gitti.

## 9

Şimdi dükkânın damı da, kapısı da boyalı. Yeni gibi parlıyorlar. Evin pencerelerinde, eskiden olduğu gibi, insana neşe veren ıtır çiçekleri var gene. Tsıbukinlerin evinde üç yıl önce olanlar hemen hemen unutulmuştur.

O zaman olduğu gibi, görünüşte ihtiyar Grigori Petroviç'tir gene patron. Ama gerçekte her şey Aksinya'nın eline geçmiştir. Satılacakları o satıyor, alınacakları o alıyor, ona sormadan hiçbir şey yapılamıyor. Tuğla ocağı güzel iş yapıyor. Demiryolu yapımına tuğla gerektiği için bini yirmi dört rubleye kadar alıcı buluyor. Köylü kadınlar, kızlar tuğla taşıyorlar istasyona. Vagonları yüklüyorlar. Günde yirmi beş kapik kazanıyorlar.

Aksinya, Küçük Hrıminlerin atölyesine ortak oldu. Atölyenin adı şöyle şimdi: "Küçük Hrıminler ve Ortakları." İstasyonunun yanında bir meyhane açtılar. Pahalısından armonikayı atölyede değil, bu meyhanede çalıyorlar şimdi. Birtakım şeyler alıp satan posta müdürü de, istasyon şefi de sık sık geliyorlar bu meyhaneye. Küçük Hrıminler sağır Stepan'a altın bir saat armağan ettiler. Sağır her fırsatta cebinden çıkarıp kulağına götürüyor saatini.

Köyde, Aksinya'nın çok güçlendiğini söylüyorlar. Gerçekten, sabahları –yüzünde o içten gülümsemesi, güzel mi güzel, mutlu mu mutlu– tuğla ocağına giderken de, orada adamlarına gerekli emirleri verirken de hissediliyor çok güçlü olduğu. Evde de, köyde de, ocakta da herkes korkuyor ondan. Postaneye geldiğinde posta müdürü fırlıyor yerinden,

— Buyurun Kseniya Abramovna, oturun lütfen –diyor.

Uzun konçlu çizmeleri pırıl pırıl cilalı, redingotu ince kumaştan, züppe, ama genç sayılamayacak bir toprak sahibi ona bir at satarken, Aksinya'nın konuşmasına kendini öyle kaptırmıştı ki, onun söylediği paraya bırakmıştı atı. Adam avucunda uzun uzun tutmuştu Aksinya'nın elini. Onun neşeli, çapkın bakışlı, içtenlik okunan gözlerinin içine bakarak,

— Sizin gibi bir kadın için her şeyi yapmaya hazırım Kseniya Abramovna –demişti.– Yalnız şunu söyleyin bana: Ne zaman baş başa kalabiliriz seninle?

— İstediğiniz zaman!

Bu olaydan sonra yaşlı züppe hemen her gün bira içmeye geliyor dükkâna. Oysa zehir gibi, korkunç bir biradır. Toprak sahibi başını iki yana sallıyor, ama içiyor gene de.

İhtiyar Tsıbukin işlere karışmıyor artık. Paraya elini sürmüyor. Çünkü sahici parayla sahte parayı ayıramıyor birbirinden. Ama bu zayıflığından hiç kimseye söz etmiyor. Susuyor. Çok da unutkan oldu son zamanlarda. Yemek önüne koyulmazsa, kendi akıl edip de istemiyor. Onsuz yemeğe alıştılar artık. Varvara sık sık şöyle diyor:

— Bizimki dün akşam da aç yattı.

Hem oldukça ilgisiz söylüyor bunu. Alıştı çünkü. Nedense yaz kış hep aynı kürklü paltosuyla dolaşıyor Tsıbukin. Yalnız, çok sıcak günlerde dışarı çıkmıyor, evde oturuyor. Genellikle, paltosunu giyip yakasını kaldırdıktan, önünü güzelce kapadıktan sonra köyün içinde, istasyona giden yolda dolaşıyor ya da kilisenin kapısının yanındaki sırada sabahtan akşama dek oturuyor. Hiç kalkmıyor oradan. Önünden geçenler selam veriyorlar ona. Ama o –eskiden olduğu gibi, köylüleri sevmediği için– almıyor selamlarını. Ona bir şey sorduklarında tam anlamıyla akıllıca, kibar, ama kısa yanıtlar veriyor.

Köyde dolaşan söylentilere bakılırsa, gelini evden kovmuş onu. Yemek vermiyormuş ona. Sadakayla doyuruyor-

muş karnını zavallı… Bazıları seviniyorlar buna, bazıları acıyor.

Varvara daha da şişmanladı. Beyazlaştı. Eskiden olduğu gibi iyilik ediyor gene düşkünlere. Aksinya da engel olmuyor ona. Şimdi evde reçel öylesine çok oluyor ki, yeni çilek mevsimine kadar bitmiyor. Şekerleniyor, bu kadar reçeli ne yapacağını bilemediği için ağlamaklı oluyor Varvara.

Anisim'i yavaş yavaş unutuyorlar. Bir kez gene o güzel el yazısıyla, dilekçe gibi, büyük boy dosya kâğıdına şiir biçiminde yazılmış bir mektup geldi ondan. Arkadaşı Samorodov da onunla birlikte Sibirya'ya sürülmüştü besbelli. Şiirin altına güç okunur, karışık bir el yazısıyla bir satır eklenmişti: "Çok hastayım, durumum ağır, Allah aşkına yardım edin bana."

Bir gün –güneşli bir ilkbahar gününün akşamüzeriydi– ihtiyar Tsıbukin kilisenin kapısında, paltosunun yakasını kaldırmış, kasketini burnuna kadar çekmiş, oturuyordu. Uzun tahta sıranın öteki ucunda bölge marangozu Yelizarov ile okul bekçisi yetmişlik, dişsiz Yakov oturuyorlardı. Kostıl ile bekçi konuşuyorlardı aralarında. Yakov sinirli,

— Çocuklar yaşlıları yedirip içirmek zorundadırlar… –diyordu.– Anneyi babayı saymalıdır insan. Gelin denen o şirret karı ise, kendi evinden dışarı attı kayınbabasını. Adamcağızın yiyeceği yok, içeceği yok… Nereye gitsin zavallı? Bu üç gündür ağzına bir şey koymadı.

Kostıl şaşırmıştı.

— Üç gün ha!

— Böyle oturuyor, düşünüp duruyor işte. Aslında kabahat onda. Ne diye çıkarmıyor sesini? Mahkemeye verse, gözünün yaşına bakmazlar o karının.

Kostıl bekçinin dediği duymamıştı.

— Kimin gözünün yaşına bakmazlar –diye sordu.

— Ne dedin?

— Kötü kadın değildir gelini, çalışkandır. Bu iş de onsuz… Yani günahsız olmaz…

Yakov sinirli sinirli sürdürdü konuşmayı:

— Kendi evinden çıkarıp attı adamcağızı. Ev seninse, kov be kadın. Ne insanlar var şu dünyada! Allah kahretsin!

Tsıbukin kulak kabartıyor, öyle oturuyordu. Kostıl gülerek,

— Ha kendi evinmiş, ha başkasının –dedi,– yeter ki, sıcak bir yuvan olsun, karılar dırdır etmesin… Gençliğimde benim Nastasya'nın öldüğüne çok üzülüyordum. Ağzı var dili yok bir kadındı. Tek şey söylerdi her zaman: "Bir ev al kendine Makarıç! Bir ev al kendine Makarıç! Bir at al kendine Makarıç!" Ölüm döşeğinde de aynı şeyi söylüyordu: "Yayan gidip gelmekten kurtulmak için kendine bir yaylı al Makarıç!" Bense yalnızca çörek alırdım ona, başka bir şey almazdım.

Yakov, Kostıl'ı dinlemeden sürdürüyordu konuşmasını:

— Kocası olacak o sağır da aptalın teki. Aptal bile olamaz. Kaz, kaz. Neye aklı erer bir kazın? Sopayı indir kafasına, farkına bile varmaz…

Kostıl, geceleri kaldığı atölyeye gitmek için kalktı. Yakov da kalktı, konuşa konuşa yürüdüler. Onlar elli adım kadar uzaklaşınca ihtiyar Tsıbukin de kalktı. Kaygan buz üzerinde yürüyormuş gibi kararsız adımlarla yürüdü arkalarından.

Akşam ağır ağır çöküyordu köyün üstüne. Güneş, yamaçta aşağıdan yukarı bir yılan gibi kıvrıla kıvrıla çıkan yola vuruyordu ancak. Yaşlı kadınlar ormandan dönüyorlardı. Çocuklar da yanlarındaydı. Sepetleri mantar doluydu. Götürdükleri tuğlaları vagonlara yüklemiş köylü kadınlar, kızlar topluca dönüyorlardı istasyondan. Yüzleri gözleri kırmızı tuğla tozu içindeydi. Şarkı söylüyorlardı. En önde Lipa yürüyordu. Tanrı'ya şükür, günün bittiğine, artık dinlenebileceğine seviniyormuş gibi, gökyüzüne bakarak ince sesiyle katılıyordu şarkıya. Annesi gündelikçi Praskovya da kalabalığın arasındaydı. Kolunda bohçası, her zamanki gibi sık sık soluyarak yürüyordu.

Kostıl'ı görünce,

— Merhaba Makarıç –dedi Lipa. Merhaba amcacığım!

Kostıl sevinmişti Lipa'yı gördüğüne.

— Merhaba Lipa'cığım! –diye karşılık verdi.– Hey hatunlar, güzel kızlar, sevin bu zengin marangozu! Ho–ho! Çocuklarım, yavrularım benim! –Hıçkırdı Kostıl– Gözümün nuru bebeklerim!

Kostıl ile Yakov yürüyüp gittiler. Gene konuşa konuşa yürüyorlardı. Kadınlar onlardan sonra ihtiyar Tsıbukin ile karşılaştılar. Bir anda hepsi birden sustu. Lipa ile Praskovya biraz geride kaldılar. İhtiyar tam onların yanından geçerken Lipa saygıyla öne eğilerek selam verdi:

— Merhabalar Grigori Petroviç!

Annesi de öne eğilerek selam verdi. İhtiyar durdu, bir şey söylemeden ana kızın yüzüne baktı bir süre. Dudakları titriyordu, gözleri dolu doluydu. Lipa annesinin bohçasından bir parça peynirli börek alıp verdi ona. İhtiyar aldı böreği, ağzına götürdü.

Güneş iyice batmıştı şimdi. Yamacın tepesine de vurmuyordu artık. Alacakaranlık çökmüş, serin çıkmıştı. Lipa ile Praskovya yürüdüler, sonra uzun uzun haç çıkardılar.

1900

# *Bayramda*

**1**

— Ne yazayım? –diye sordu Yegor.

Kalemin ucunu mürekkebe batırmıştı.

Dört yıldır görmemişti kızını Vasilisa. Kızı Yefimya düğünden sonra kocasıyla Petersburg'a gitmişti. İki mektup yollamıştı oradan. Sonra sesi soluğu çıkmaz olmuştu. Ne bir mektup, ne bir haber alabilmişlerdi. Yaşlı kadın ortalık daha aydınlanmadan ineği sağarken de, sobayı yakarken de, gece uyuklarken de hep aynı şeyi düşünüyordu: Yefimya ne yapıyordu oralarda, nasıldı, hayatta mıydı? Bir mektup yollasa iyi olacaktı, ama yaşlı kocası yazı yazmayı bilmiyordu. Mektup yazdırabileceği kimsesi de yoktu.

Sonunda kutsal bayram gelmişti işte. Artık dayanamamıştı Vasilisa, meyhaneye, Yegor'a gitmişti. Meyhanecinin kardeşiydi Yegor. Askerlikten geldi geleli boş gezenin boş kalfasıydı. Hep meyhanede ya da evde boş oturur, elini bir işe sürmezdi. hak ettiği parayı verirlerse, iyi mektup yazdığını söylüyorlardı. Vasilisa meyhanede aşçı kadınla konuşmuştu önce, sonra meyhanecinin karısıyla, en sonunda da Yegor'un kendisiyle konuşmuştu. On beş kapik diye pazarlık etmişlerdi.

Şimdi –bayramın ikinci günüydü, meyhanenin mutfağındaydılar– Yegor elinde kalem, masada oturuyordu. Vasilisa karşısında ayaktaydı. Düşünüyordu. Yüzünde bir endişe, bir

keder anlatımı vardı. Pyotr da –saçları dökük, tepesi kahverengi, uzun boylu, çok sıska bir ihtiyar olan kocası– onunla birlikte gelmişti. O da ayakta dikiliyor, kör gibi hiç kıpırdamadan, doğru karşıya bakıyordu. Ocaktaki tencerede domuz eti haşlıyorlardı. Su kaynıyor, tıslayıp pufluyor, şöyle diyordu sanki: "Flü–flü–flü." Çok sıcaktı.

Bir kez daha sordu Yegor:

— Ne yazayım?

Vasilisa kuşkuyla baktı ona, öfkeli,

— Dur bakalım! –dedi.– İki ayağımı bir pabuca sokma! Babanın hayrına yazmıyorsun ya, paraya gelince biliyorsun! Hadi yaz. Sevgili damadımız Andrey Hrisanfıç ile biricik sevgili kızımız Yefimya Petrovna'ya yürekten sevgi, saygımızla, ana baba hayırduamız hiçbir zaman sarsılmamıştır.

— Evet. Devam et.

— İsa'nın doğum günü olan kutsal bayramınızı kutlarız, Bizler hayattayız, sağlımız da yerinde, yüce Tanrı'dan… göklerin kralından sizin için de aynı şeyi diliyoruz.

Vasilisa durdu, kocasıyla bakıştı.

— Yüce Tanrı'dan… göklerin kralından sizin için de aynı şeyi diliyoruz… –diye yineledi.

Sonra ağlamaya başladı birden.

Başka bir şey söyleyemiyordu. Oysa şimdiye dek –geceleri düşünürken– söyleyeceklerinin hepsi on mektuba bile sığmaz gibi geliyordu ona. Kızı kocasıyla gideli çok oluyordu. Yaşlı karı koca öksüz gibiydiler o zamandan beri. Kızlarını toprağa vermiş gibi iç çekiyorlardı geceleri. Oysa o günden bu yana ne çok şey olmuştu köyde. Kaç düğün olmuş, kaç kişi ölmüştü. Ne uzun kışlar, ne bitmez geceler geçmişti!

Yegor yeleğinin önünü açarken,

— Çok sıcak! –dedi.– Belki yetmiş derece vardır… Ee, sonra?

İhtiyarlar susuyorlardı.

— Damadınız ne iş yapar? –diye sordu Yegor.

Vasilisa'nın kocası ölgün bir sesle karşılık verdi:

— Askerlikten gelmedir anam babam. Tanırsın onu, seninle aynı gün dönmüştü askerden. Askerliğini er olarak yapmıştı. Şimdi de Petersburg'da bir kaplıcada çalışıyor galiba. Bir doktor suyla iyi ediyor hastaları. O da doktorun yanında kapıcı gibi bir şey.

Vasilisa başörtüsünün arasından bir mektup çıkarıp,

— Al bak, burada yazıyor… –dedi.– Yefimya'dan bu mektubu alalı o kadar çok oluyor ki… Belki çoktan ölmüşlerdir bile…

Yegor bir an düşündükten sonra çabuk çabuk yazmaya başladı:

"Madem bundan böyle askerlik alanında görev yapmanız var kaderde, bu durumda bizim size öğüdümüz, Disiplin Cezaları kitabıyla Askeri Ceza Kanunu'na şöyle bir bakmanızdır. Bu sizin, askeri rütbeler konusunda bilgi sahibi olmanızı da sağlayacaktır."

Yazdıklarını yüksek sesle okumaya başladı. Vasilisa düşüncelere dalmıştı. Geçen yıl ne yokluk çektiklerini, buğdaylarının yılbaşına kadar bile yetmediğini, ineği satmak zorunda kaldıklarını yazdırmak gerektiğini düşünüyordu. Para istemek gerekti, ihtiyarın sık sık hastalandığını, belki yakında göçüp gideceğini yazmak gerekti… Ama sözcüklerle nasıl anlatacaktı bütün bunları? Nereden başlamalı, sona neyi bırakmalıydı?

Yegor yazmayı sürdürdü:

"Ordu Buyrukları kitabının beşinci cildini dikkatle okuyun. Askerlik önemli, büyük bir meslektir. En büyük generalden en son ere kadar herkes askerdir orduda…"

Dudaklarını kıpırdattı ihtiyar, alçak sesle,

— Torunlarımı bir kerecik görseydim yeterdi bana –dedi.

Vasilisa öfkeli öfkeli baktı kocasına.

— Ne torunları sayıklıyorsun? –dedi.– Kim bilir, belki torunumuz falan yoktur?

— Torunumuz yok mudur dedin? Ama vardır belki. Tanrı bilir!

Yegor çabuk çabuk yazıyordu:

"Böylece iç ve dış düşmanlarımızı daha yakından tanımak fırsatını bulacaksınız. Bizim en büyük iç düşmanımız şudur: Bakus."

Kalemin ucu kargacık burgacık şeyler çizerek gıcırdıyordu kâğıtta. Yegor acele ediyor, her satırı birkaç kez okuyordu. Taburede oturuyordu. Ayaklarını genişçe açmıştı masanın altında. Şişmandı, sağlıklıydı, ablak yüzlüydü, kalın ensesi kırmızıydı. Basit, kaba, küstah bir insandı. Meyhanede doğup büyümüş olması gurur verirdi ona. Kendini çok beğenirdi. Onun ne denli aşağılık bir yaratık olduğunu biliyordu Vasilisa. Ama dışa vuramıyordu duygularını. Kuşkulu kuşkulu, öfkeyle bakıyordu yüzüne yalnızca. Onun sesinden, okuduğu anlaşılmaz sözcüklerden, sıcaktan, pis havadan başı ağrımaya başlamış, kafası karışmıştı. Artık bir şey söylemiyor, bir şey düşünmüyor, Yegor'un şu gıcırtıyı kesmesini bekliyordu. Oysa kocası tam bir güvenle bakıyordu. Onu buraya getiren karısına inanıyordu, Yegor'a da. Demin kaplıcadan söz ederken, kaplıcaya da, suyun hastalıkları iyi eden gücüne de inandığı belliydi yüzünden.

Yazmayı bitirdikten sonra kalktı Yegor, mektubu baştan sona okudu. Mektuptan bir şey anladığı yoktu ihtiyarın, ama dinlerken içtenlikle dalıyordu başını.

— Güzel, akıcı oldu… –dedi,– çok sağ olasın, fena olmadı… Masanın üzerine on beş kapik bırakıp çıktılar meyhaneden. İhtiyar, kör gibi tam karşıya bakıyordu, yüzünde bir güven anlatımı vardı. Vasilisa ise meyhaneden çıkarlarken, köpeğe kolunu sallamış, öfkeyle,

— Çekil, pis hayvan! –demişti.

Gece uyku girmedi yaşlı kadının gözüne. Bir sürü düşünce vardı kafasının içinde. Ortalık daha aydınlanmadan kalktı, duasını etti, mektubu yollamak için istasyona yollandı.

On bir versta yol vardı istasyona.

## 2

Doktor B.O. Mozelveyzer'in kaplıca yeni yıl bayramında da olağan günler gibi çalışıyordu. Yalnız kapıcı Andrey Hrisanfıç'ın resmi giysisinin kordonları yenilenmişti. Çizmeleri her zamankinden daha parlaktı. Kapıdan girenlerin yeni yılını kutluyor, onlara mutlu günler diliyordu.

Sabahtı. Andrey Hrisanfıç kapıda duruyor, gazete okuyordu. Saat tam onda sürekli müşterilerden, Andrey'in çok iyi tanıdığı general geldi. Hemen arkasında da postacı vardı. Andrey Hrisanfıç genarelingeneralin kürkünü çıkardı:

— Yeni yılınız kutlu olsun ekselansları –dedi,– mutlu bir yıl dilerim size.

— Teşekkür ederim canım, senin de yeni yılın kutlu olsun.

Merdivenleri çıkarken, bir kapıyı başıyla gösterip sordu general (Her gün sorardı bunu, sonra gene unuturdu):

— Ne odasıdır bu?

— Masaj odası ekselansları!

Generalin ayak sesleri artık duyulmaz olunca Andrey Hrisanfıç gelen postayı gözden geçirmeye koyuldu. Mektuplardan birinin üstünde kendi adı yazılıydı. Açtı zarfı. Birkaç satır okudu. Sonra hiç acele etmeden, gazetesine bakarak odasına yürüdü. Hemen orada, alt katta koridorun sonundaydı odası. Karısı Yefimya karyolada oturuyor, bebeğini emziriyordu. Oğlu –en büyük çocuğuydu bu– kıvır kıvır saçlı başını annesinin dizine dayamış, ayakta duruyordu. Ortanca çocuğu karyolada uyuyordu.

Küçük odaya girince mektubu karısına verdi Andrey,

— Köyden geliyor galiba –dedi.

Gözlerini gazeteden ayırmadan dışarı çıktı sonra. Pek uzaklaşmadan durdu koridorda. Yefimya'nın ilk satırları okurken titreyen sesini duyuyordu. İlk satırlardan sonrasını okuyamamıştı Yefimya, bu kadarı da yetmişti ona. Hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. Büyük oğlunu kucaklamış, yü-

zünü gözünü öperek konuşmaya başlamıştı onunla. Ağlıyor mu, gülüyor mu belli değildi.

— Ninenle dedenden geliyor bu mektup… –diyordu.– Köyden… Tanrım! Şimdi kar adam boyudur orada… bembeyazdır ağaçlar. Çocuklar kızak kayarlar… Başında saç kalmamış deden sobanın dibinden ayrılmaz… sapsarı tüylü köpeğimiz… Ah, sevgili anam, ah sevgili babam!

Andrey Hrisanfıç koridorda durmuş, içeriyi dinlerken, karısının ona, köye yollaması için üç dört kez mektup verdiğini, çeşitli işler yüzünden mektupları bir türlü postaya atamadığını, sonunda da kaybettiğini anımsadı.

Oğlunu öperken gözyaşları yanaklarından aşağı yuvarlanıyordu Yefimya'nın.

— Tarlalarda tavşanlar oynuyordur –diyordu.– Deden çok iyi, sevimli bir dededir. Ninen de öyle. Çok yumuşak yüreklidir ninen. İkisi de köyde yaşıyor. Kimseye bir kötülükleri yoktur… Küçük bir kilisesi vardır köyün, köylülerdendir korosu… Göklerin kraliçesi, zavallıların koruyucusu alıp götürse bizi buradan!

Bir müşteri daha gelmeden bir sigara içmek için küçük odasına döndü Andrey Hrisanfıç. Birden sustu Yefimya, gözyaşlarını sildi. Yalnız dudakları titriyordu. Kocasından çok korkardı, ah ne korkardı ondan! Onun ayak sesini duyunca, yüzünü görünce eli ayağı titremeye başlardı. Ağzını açıp bir sözcük söylemezdi yanında.

Andrey Hrisanfıç sigarasını yaktı, ama tam o anda yukarıdan zili çaldılar. Sigarasını söndürdü Andrey, yüzüne çok ciddi bir anlatım verip dış kapıya koştu.

Sıcak sudan yanakları pespembe olmuş general iniyordu merdivenden. Gene o kapıyı göstererek,

— Bu odada ne var? –diye sordu.

Andrey Hrisanfıç put gibi durup yüksek sesle karşılık verdi:

— Sıcak duş, ekselansları!

1900

# *Nişanlı Kız*

## 1

Gecenin onu olmuştu. Dışarıda mehtap. Büyükanne Marfa Nikolayevna'nın, ölen kocasının ruhuna okuttuğu dua yeni bitmişti. Biraz hava almak için bahçeye çıkan Nadya, oradan salonda yemek hazırlıklarının yapıldığını, allı pullu ipek giysisiyle büyükannenin ortalıktı koşup durduğunu görüyordu. Kilisenin en kıdemli papazı Peder Andrey ise, Nadya'nın annesi Nina İvanovna'yla bir şeyler konuşuyordu. İyice aydınlatılmış salonda, camların ardında annesini daha bir genç görüyordu şimdi Nadya. Hemen yanlarında Peder Andrey'in oğlu Andrey dikiliyor, dikkatle onları dinliyordu.

Bahçe sessiz, serindi. Kara gölgeler yerde hareketsiz yatıyorlar, yalnızca uzaklarda, pek uzaklarda, belki de kentin öte ucundan gelen kurbağaların bağırtıları duyuluyordu. Her yanda mayıs, insanın içine sıcaklık salan mayıs hissediliyordu. İnsan daha bir rahat soluyor; buralardan pek uzaklarda, gök kubbe altında bir yerde, ağaçların üzerinde, kentin dışındaki kırlarda, ormanlarda günahkâr insanların anlayamayacağı esrarlı, hoş, neşeli ve kutsal ilkbaharın doğmakta olduğunu düşünmek geliyordu içinden. Neredeyse ağlayacaktı Nadya.

Daha yirmi üç yaşındaydı. On altı yaşından bu yana hep evlenmeyi, bir yuva kurmayı hayal etmişti. Şimdi de, salonda annesiyle Peder Andrey'in yanında dikilip onları dinleyen Andrey Andreyiç'in nişanlısıydı. Kocası olacak erkekten hoşlanıyordu. Yedi temmuzda düğünleri olacaktı ama, nedense sevinemiyordu. Geceleri rahat uyuyamıyordu; tüm neşesi uçup gitmişti… Mutfağın bulunduğu bodrum katın açık penceresinden içerde büyük bir telaşın olduğu duyuluyor; çatak kaşık, hızla kapatılan kapı sesleriyle, kızartılmış hindi, vişne turşusu kokusu geliyordu. Nadya'nın içinde nedense bunun hep böyle sürüp gideceği, en küçük bir değişikliğin olmayacağı duygusu vardı.

İşte biri evden çıkıp merdivenlerin başında durdu. On gün önce Moskova'dan gelen konukları Aleksandr Timofeiç ya da kısaca Saşa'ydı bu. Yıllarca önce yardım almak için büyükanneye Mariya Petrovna adında ufak tefek, sıska, hastalıklı, yoksul düşmüş soylu, dul bir kadın gelip giderdi. Bu kadının Saşa diye bir de oğlu vardı. Nedense herkes bu çocuğun sanatçı bir yaradılışı olduğu inancındaydı. Saşa'nın annesi ölünce, büyükanne sevap kazanmak için onu Moskova'da polis okuluna vermişti. İki yıl sonra Saşa bu okulu bırakıp güzel sanatlar okulunun mimarlık bölümüne girmiş, okulu on beş yılda, o da şöyle böyle bitirebilmişti. Hayata atıldıktan sonra mimarlığı da bırakmıştı. Şimdi Moskova'da taş basma yapan bir atölyede çalışıyordu. Hemen her yaz, son derece bitkin bir durumda, dinlenmek, kendini biraz toparlamak için büyükanneye gelirdi.

Üstünde düğmeleri iliklenmiş bir ceketle, eski, bol paçalı, keten bir pantolon vardı. Gömleği ütüsüzdü. Pek bitkin görünüyordu. Sen derece zayıf; iri gözlü, uzun kuru parmaklı, sakallı, esmer olmasına karşın, gene de yakışıklıydı. Şumihinlere baba evi gibi alışmıştı, aralarında kendisini hiç yabancı hissetmezdi. Geldiği yazlar kaldığı odanın adı bile çoktandır "Saşa'nın odası"ydı.

Merdivenin başında dikilirken, bahçedeki Nadya'yı görüp yanına gitti.

— Buraları çok güzel –dedi.

— Evet. Sonbahara dek kalmalısınız.

— Galiba öyle olacak. Belki eylüle kadar kalırım.

Sebepsiz gülümsedi Saşa, sonra Nadya'nın yanına oturdu. Nadya.

— Oturmuş, annemi seyrediyordum –dedi.– Buradan olduğundan bir o kadar daha genç ve güzel görünüyor.

Bir an sustuktan sonra ekledi:

— Annemin bazı zayıf yanları var kuşkusuz, ama gene de bulunmaz bir kadındır.

— Haklısınız, iyidir… –dedi Saşa – Anneniz bir kadın olarak gerçekten de çok iyi yürekli, sevimlidir, ama… nasıl söylesem? Bu sabah erken kalkmıştım, mutfağa gittim. Dört hizmetçi de yerde yatıyordu. Karyolaları yoku, döşek yerine de eski püskü bir şeyler vardı. İğrenç bir koku vardı içerde, bit ve tahta kurusundan geçilmiyordu… Yirmi yıl önce de böyleydi, şimdi de böyle. En küçük bir değişiklik yok. Hadi büyükanneyi bırakın, yaşlı kadındır, bilmez; ya anneniz? Fransızca konuşuyor, tiyatroya gidiyor. Birazcık daha anlayışlı olması gerekirdi.

Dinleyicisinin önünde iki uzun, ince parmağını uzatarak konuşuyordu Saşa:

— Buradaki her şey pek garibime gidiyor –diye devam etti.– Herkes sırtüstü yatmış, armut piş, ağzıma düş, bekliyor. Anneniz sabahtan akşama dek bir kontes gibi dolaşıyor. Büyükanne de boş oturuyor. Hatta siz bile. Nişanlınız Andrey Andreyiç'in de bir şey yaptığı yok.

Nadya geçen yıl da, ondan önceki yıl da, daha önceki yıllar da dinlemişti bunları. Saşa'nın başka türlü düşünemeyeceğini biliyordu. Onun bu çeşit sözlerine önceleri güler geçerdi, ama şimdi, nedense bir sıkıntı düşmüştü içine. Ayağa kalkarak:

— Yıllardan beri dinliyoruz bunları –dedi.– Başka bir şeyler bulup konuşamaz mısınız siz?

Saşa gülümsedi, o da ayağa kalktı; eve doğru yürüdüler. Uzun boylu, güzel Nadya, Saşa'nın yanında yürürken, şimdi daha bir sağlıklı, daha bir güzel giyimli görünüyordu. Genç kız da fark etti bunu ve acıdı Saşa'ya, içi bir tuhaf oldu:

— Çok boş konuşuyorsunuz –dedi.– Örneğin, Andrey'imle ilgili düşüncelerinizi söylediniz demin, oysa hiç tanımıyorsunuz onu.

— Andrey'im… Umurumda değil sizin Andrey'iniz. Sizin gençliğinize, canlılığınıza acıyorum ben.

Salona girdiklerinde herkes masada yerini almak üzereydi. Büyükanne ya da evdeki adıyla Babiş, pek şişko, çirkin, kalın kaşlı, bıyıklı bir ihtiyardı. Daima yüksek sesle konuşurdu. Sesinin tonundan, yüzünün anlatımından evde en büyüğün o olduğunu hemen anlamak hiç de güç değildi. Çarşıda birkaç dükkânı vardı. Büyük, eski ev de bahçesiyle birlikte onundu. Ama gene de her sabah, Tanrı'nın onu yoksul düşmekten koruması için dua eder, ağlardı. Gelini –Nina İvanovna– Nadya'nın annesi, burundan sıkma gözlüklü, parmakları pırlanta yüzük dolu bir sarışındı. Peder Andrey zayıf, dişsizdi. Yüzünde, pek gülünç bir şey anlatmağa hazırlanıyormuş gibi garip bir anlatım vardı. Nadya'nın nişanlısı Andrey Andreyiç ise şişmanca, sanatçı ya da artistlerinkini andıran kıvırcık saçlarıyla oldukça yakışıklı bir gençti. Üçü hipnotizma üzerine konuşuyorlardı. Babiş, Saşa'ya dönüp,

— Bir haftaya kalmaz, düzelirsin burada –dedi.– Yeter ki biraz çok ye. Nereye benziyorsun bu halinle? –derin bir iç geçirdi– İnsanlıktan çıkmışsın! İncil'de anlatılan yolunu şaşırmış çocuklardan farkın yok.

Peder Andrey gözlerinin içi ışıl ışıl, tane tane konuşarak İncil'den bir parça okudu:

— Melun, babasının varını yoğunu iç ettikten sonra, vardı gitti akılsız hayvanların arasına çöp gibi kurumaya…

Andrey Andreyiç babasının omzunu okşayarak:

— Babacığımı çok severim –dedi.– Bulunmaz bir ihtiyardır, tertemiz bir yüreği vardır.

Bir an herkes sustu; Saşa, peçeteyi ağzına götürüp gülmeğe başladı. Peder Andrey, Nina İvanovna'ya:

— Demek hipnotizmaya inanıyorsunuz? –diye sordu.

Beriki, yüzüne ciddi, hatta sert bir ifade takınıp,

— Kesin olarak inandığımı iddia edemem tabii –dedi. – Ama, bence doğanın esrarlı, anlaşılamayan birçok yanı olduğu da su götürmez bir gerçektir.

— Sizinle aynı fikirdeyim. Ancak şunu da biliyorum ki, esrarlı, anlaşılmaz sandığımız birçok şeyi din bize açıklar.

Kocaman, yağlı bir kızartılmış hindi getirdiler masaya. Peder Andrey ile Nina İvanovna konuşmalarını sürdürüyorlardı. Pırlantalar parıldıyordu Nina İvanovna'nın parmaklarında. Biraz sonra gözlerinde yaşlar parıldamaya başladı, heyecanlanmıştı:

— Her ne kadar sizinle tartışmaya girmeye cesaretim olmasa da, gene de dünyada esrarı çözülememiş çok şey var, diyeceğim.

— İnanın, bir tek şey bile yok.

Yemekten sonra Andrey Andreyiç, Nina İvanovna'nın piyanoda eşliğiyle, keman çaldı. Edebiyat fakültesini bundan on yıl önce bitirdiği halde, hiçbir yerde çalışmıyordu. Ara sıra, hayır için düzenlenen konserlerde keman çalmaktan başka, belli başlı bir işi yoktu. "Artist" derlerdi ona kentte.

Andrey Andreyiç çalıyor, herkes sessiz, onu dinliyordu. Masada semaver kaynıyordu ama, Saşa'dan başka çay içen yoktu. Saat on ikide ansızın kemanın teli koptu; herkes gülümsedi, vaktin geç olduğunu öğrenince kalkmaya hazırlandılar.

Nadya, nişanlısını geçirdikten sonra, annesiyle birlikte oturduğu üst kata çıktı (alt kat büyükannenindi). Salonun ışıklarını söndürmeye başlamışlardı. Saşa ise oturmuş, hâ-

lâ çay içiyordu. Her zaman uzun uzun, Moskova usulü, bir oturuşta yedi, sekiz bardak çay içerdi. Nadya, soyunup yatağına girdikten sonra uzun süre, alt katta hizmetçilerin takımları toplayışından çıkan gürültüyü, büyükannenin söylendiğini dinledi. Nihayet her şey sustu, alt kattaki odasında arada bir Saşa'nın, kalın kalın öksürdüğü duyuluyordu.

**2**

Nadya uyandığında saat iki olmalıydı, çünkü hava yeni yeni aydınlanmağa başlamıştı. Uzaklardan bir bekçinin ayak sesleri geliyordu. Uyumak istemiyordu Nadya'nın canı, uykusu kaçmıştı. Yatakta uyanık durmak da hoş değildi. Geçmiş yıllar, mayıs gecelerinde yaptığı gibi, yatağının içinde bağdaş kurup düşünmeye başladı. Bir önceki gece düşündüklerini düşünüyordu gene. Andrey Andreyiç'in ona kur yapmaya başladığı zamanları. Evlenme teklifini kabul edişini, bu iyi yürekli, zeki gencin değerini zamanla daha iyi anladığını hatırlatan hep bir örnek, gereksiz bir sürü düşünce üşüşmüştü kafasına. Düğüne bir aydan kısa bir zaman kaldığı bu son günlerde, nedense bir korku, bir huzursuzluk düşmüştü içine. Önceden bilinemeyen pek ağır bir şey bekliyordu onu sanki. Bekçinin ayak sesleri yaklaşıyordu: "Tik, tok… Tik, tok…"

Geniş pencereden bahçe, daha ötede gecenin serinliğinde uykulu, solgun bir leylak ağacı görünüyor; koyu, beyaz bir sis, örtmek için sessizce ona yaklaşıyor; ötelerde kargalar uykulu gaklıyordu.

— Tanrım, niçin sıkılıyor canım böyle?

Düğünden önce her nişanlı kız böyle olurdu belki. Kim bilir! Yoksa Saşa'nın etkisi mi vardı bunda? Ama kaç yıldır aynı şeyleri söylerdi, hem konuşurken garip, anlaşılmaz bir hali vardı. Bütün bunlara karşı, aklını yitirmemesi de şaşılacak şeydi doğrusu Saşa'nın!

Bekçinin ayak sesleri çoktandır duyulmuyordu artık. Pencerenin dibinde, bahçede kuşlar cıvıldamaya başlamıştı. Sis dağılmış, çevre gülümsemeye benzer, tatlı bir aydınlığa bürünmüştü. Biraz sonra, güneşin ışıtmasıyla bahçe tümden canlandı; çiy taneleri yapraklarda elmas taneleri gibi parıldamaya başladı. Uzun zamandır bakımsız kalan bahçe diri, görkemli bir görünüm kazandı.

Babiş de uyanmıştı. Saşa, kalın kalın öksürüyordu. Salondan, semaverin kurulması, sandalyelerin düzeltilmesinden çıkan sesler geliyordu.

Nedense pek yavaş geçiyordu saatler. Nadya kalkıp penceresinden bahçeyi seyretmeğe başlayalı hayli zaman olduğu halde, hâlâ sabahtı.

İşte, ağlamaktan gözleri şişmiş Nina İvanovna, elinde maden suyu dolu bardağıyla göründü. Ruh çağırmayla uğraşır, çok okur, kafasına takılan kuşkular üzerinde konuşmayı pek severdi. Nadya, bunları derin, anlamlı şeyler sanırdı. Annesinin elini öpüp, yanı sıra merdivenlerden inmeye başladı.

— Niçin ağladın, anne?

— Dün akşam bir ihtiyarla kızını anlatan uzunca bir öykü okuyordum. İhtiyar, bir yerde çalışıyordu; amiri de kızına tutkun. Sonuna kadar okuyamadım ama, bir yeri vardı tutamadım kendimi, ağladım.

Nina İvanovna bir yudum maden suyu içtikten sonra ekledi:

— Demin gene aklıma geldi, gene ağladım.

Nadya, bir an sustuktan sonra,

— Bugünlerde benim de canım pek sıkılıyor, –dedi.– Geceleri gözüme niçin uyku girmiyor dersin?

— Bilmem ki, canım. Ben uyuyamadığım geceler gözlerimi sıkı sıkı kapar, işte şöyle, Anna Karenina'yı getiririm gözümün önüne. Yürüyüşünü, konuşmasını canlandırırım kafamda. Bazen tarihten bir olayı düşündüğüm de olur.

Nadya, annesinin onu anlamadığını, anlayamayacağını sezinliyordu. Bu duyguya ömründe ilk kez kapılıyordu. İçine bir korku düşmüş; her şeyden kaçmak, gizlenmek istiyordu. Koşarak odasına çıktı. Saat ikide öğle yemeğine oturdular. Çarşamba oruç günüydü. Büyükanneye pancar çorbasıyla balıklı pilav getirdiler.

Saşa, büyükanneyi kızdırmak için, oruç günlerinde yenmesi günah olan etli çorbayla pancar çorbası yiyordu. Yemek süresince durmadan şaka yapmaya, çevresindekileri güldürmeye çalışıyordu. Ama pek başarılı olamıyordu bu çabaları. Gülünç bir şey söylemeye hazırlanırken, son derece uzun, ölününkileri andıran kupkuru parmaklarını havaya kaldırdığında çok hasta olduğu, belki de bu dünyada günlerinin sayılı olduğu düşüncesi aklına geliyormuş gibi, yüreğine bir soğukluk giriyor, yüzü acıklı, elemli bir anlatımla kaplanıyor; dokunsalar ağlayacak gibi oluyordu.

Yemekten sonra büyükanne dinlenmek için odasına çekildi. Nina İvanovna da biraz piyano çaldıktan sonra gitti.

Saşa hemen alışılmış yemek sonrası söylevine başladı:

— Ah, sevgili Nadya, beni dinleseydiniz!

Nadya eski bir koltuğu iyice gömülmüş, gözlerini kapamıştı. Saşa odanın içinde bir köşeden öteki köşeye sessiz adımlarla gidip geliyordu:

— Öğrenim yapmaya gitseydiniz eğer! Yalnızca öğrenim görmüş, aydın, kutsal kişilerdir topluma gerekli olanlar. Böyleleri ne kadar çoğalırsa, yeryüzü Tanrı'nın cennetine bir o kadar daha benzeyecektir. O zaman kentiniz yavaş yavaş değişecek, ters yüz olacak, her şey sihirli bir değnek dokunmuşçasına, tanınmaz bir görünüm kazanacaktır. Pek büyük yapılar, cennet gibi bahçeler, görülmemiş fıskıyeler, tertemiz yürekli insanlar dolduracaktır buraları… Ama gene de önemli olan bu değil. En büyük kazanç bu toplumun değişmesi, herkes inanacağı, niçin yaşadığını bileceği, şimdi kimse kendinden önce başkasına güvenemeyeceği için her yanı

dolduran bu kötülüklerin ortadan kalkması olacaktır. Sevgili, temiz çocuk, gidin buralardan! Bu durgun, sıkıcı günahkâr hayattan kaçın; ondan bıktığınızı gösterin herkese. Öz benliğinizi bulun!

— Olamaz, Saşa, ben evleniyorum.

— Eh… Bırakın evlenmeyi şimdi! Başka zorunuz yok mu sizin?

Bahçeye çıkıp biraz yürüdüler. Saşa konuşmasını sürdürüyordu:

— Bu avare hayatınızın ne derece boş, pis, töredışı olduğunu iyice düşünmeli anlamalısınız canım. Siz de, annenizde de, sizin Babiş de bir şey yapmıyor, hep boş oturuyorsunuz. Bu yüzden sizin için başkaları çalışıyor. Sizler onların emeğini, hayatlarını tüketiyorsunuz. Bu iğrenç, bayağı bir şey değil de, nedir?

"Haklısınız," demek istiyordu Nadya; tam bunları anladığını söylemeye hazırlanıyordu ki, gözleri doldu, durgunlaştı, titremeğe başladı, koşarak odasına gitti.

Akşamüzeri Andrey Andreyiç geldi. Her zamanki gibi uzun süre keman çaldı. Pek konuşkan bir insan değildi. Belki de çalarken susmak zorunda olduğu için kemanı bu denli seviyordu. On birde, hava serin olduğu için pardösüyle eve dönerken, kapıda Nadya'yı kucaklayıp omuzlarını, ellerini tutkuyla öpmeğe başladı. Bir yandan da,

— Sevgilim, bir tanem, güzelim!.. –diye mırıldanıyordu.– Oh, ne mutluyum bilemezsin! Mutluktan başım dönüyor!

Bu sözleri önceleri gene duyduğunu ya da bir yerde okuduğunu düşünüyordu Nadya… eski, yırtık, rengi sararmış, çoktandır bir kenara atılmış bir romanda…

Salonda Saşa masanın başına oturmuş, uzun ince parmaklarıyla fincan tabağını tutarak çay içiyordu. Nadya, nişanlısını yolcu ettikten sonra odasına çıkıp yattı, hemen uykuya daldı. Ama bir önceki gece olduğu gibi, daha hava yeni aydınlanmaya başlamışken uyandı. Uyumak istemiyordu

canı. İçinde dayanılmaz bir ağırlık, heyecan vardı. Yatağında, başını dizlerinin üzerine koyup oturmuş; nişanlısını, düğününü düşünüyordu… Nedense, annesinin, ölen kocasını hiç sevmediğini, şimdi de parasız pulsuzluktan, kaynanasının boyunduruğu altına girmek zorunda kaldığını fısıldıyordu kulağına bir ses. Ne kadar düşündüyse, annesini şimdiye dek herkesten başka, olağanüstü bir kadın sanmasına; onun basit, olağan, mutsuz bir kadın olduğunu görememesine bir anlam veremiyordu.

Alt katta da Saşa uyumuyordu. Kesik kesik öksürük sesi gecenin sessizliğinde pek derinden geliyordu. "Ne garip, saf adam," diye düşünüyordu Nadya. Anlattığı cennet bahçelerinde, görülmemiş fıskıyelerde olmayacak, aptalca bir şeyler varmış gibi geliyordu ona. Ama onun bu aptalca düşüncelerinde, hatta saflığında gene de o denli güzel, çekici bir şey vardı ki, Nadya "öğrenim yapmaya gitse, nasıl olur acaba?" diye düşünmeye bile başlamıştı. Yüreği küt küt vuruyor, içi bir hoş oluyor, heyecanlanıyordu.

— Düşünmemek daha iyi, düşünmemek daha iyi… –diye mırıldandı kendi kendine.– Böyle şeyler düşünmemeliyim.

Uzaktan bekçinin ayak sesi geliyordu: "Tik, tok… tik, tok… tik, tok…"

### 3

Haziranın ortalarında Saşa'nın canı birden sıkılmaya başladı. Moskova'ya yolculuk hazırlıklarını tamamlarken sıkıntılı:

— Bu kentte kalamam artık –diyordu.– Ne şehir suyu var, ne de kanalizasyon! Ağzıma bir lokma yemek koymaya iğreniyorum; mutfakta pislik diz boyu…

Büyükanne, nedense alçak sesle, kandırmaya çalışıyordu onu:

— Biraz daha kal, yavrum! Ayın yedisinde düğün olacak!

— İstemem.

— Hani eylüle kadar kalacaktın!

— Şimdi de kalmayacağım diyorum. Çalışmam gerek!

Rutubetli, serin bir yaz başlamıştı. Ağaçlar ıslak, bahçede her şey hüzünlüydü. Gerçekten de insanın canı çalışmak istiyordu. Evin tüm odalarında tanıdık olmayan kadın sesleri çınlıyor, büyükannenin odasındaki dikiş makinesi durmadan çalışıyordu: Çeyizi hazırlamaya çalışıyorlardı. Nadya'nın çeyizinde, büyükannenin söylediğine göre, en ucuzu üç bin ruble değerinde yedi tane kürk vardı. Evdeki telaş sinirlerini bozuyordu Saşa'nın. Odasında oturuyor, durmadan diş gıcırdatıyordu. Kalması için herkes yalvarıyordu. Sonunda, temmuzun birinden önce gitmeyeceğine söz verdi.

Zaman pek çabuk geçiyordu. Petrov günü öğleden sonda Andrey Andreyiç ile Nadya, kendilerine kiralanıp hazırlanan evi bir daha görmek için Moskova Sokağı'na gittiler. İki katlı bir evdi bu. Ancak ikinci katı hazırlamayı yetiştirebilmişlerdi. Salonun döşemesi cilalanmış, pırıl pırıldı. Viyana stili sandalyeler, piyano, keman çalarken notaları koymak için çatkı… her şey yerli yerindeydi. Taze boya kokuyordu odalar. Altın çerçeveli, yağlıboya bir tablo vardı duvarda: Sapı kırılmış mor bir vazonun yanında ayakta duran çıplak bir kadın.

Andrey Andreyiç saygıdan derin bir soluk alarak:

— Pek hoş bir tablo, –dedi.– Şişmaçevski'nin.

Sonra, ortasında yuvarlak bir masa duran konuk odasına geçtiler. Masa, kanepe ve koltuklar hep parlak mavi bir kumaşla kaplıydı. Kanepenin arkasındaki duvarda Peder Andrey'in nişanlarıyla, din giysileriyle çektirdiği bir portre asılıydı. Oradan, her şeyi tamam yemek odasına geçtiler. Daha sonra, loş yatak odasına girdiler. İki karyola yan yana kurulmuştu. Bu odayı döşeyenler, burada her zaman mutluluğun hüküm süreceğini, başka türlü bir yaşamın göz önünde tutarak döşemişlerdi sanki. Andrey Andreyiç nişanlısına odaları bir bir gösteriyor, elini belinden hiç çekmiyordu. Nadya kendisini, zayıf, suçlu hissediyor, bütün bu odalar-

dan, karyolalardan, koltuklardan, tablodaki çıplak kadından nefret ediyordu. Andrey Andreyiç'e olan sevgisini artık yitirdiğini anlamıştı. Belki de hiç sevmemişti onu. Ama kime, nasıl söyleyecekti bunu? Gündüz gece hep onu düşündüğü halde, şimdiye dek niçin anlayamamıştı nişanlısını sevmediğini?.. Andrey Andreyiç kolunu beline dolamış, kulağına tatlı sözler fısıldıyordu. Kendi evinde, yarın karısı olacak kızla dolaşırken mutlu olduğu belliydi. Ama Nadya bütün bunlarda yalnızca basitlik; aptalca, saf, sıkıcı, dayanılmaz bir bayağılık görüyordu. Beline dolanan kol sert, soğuk bir demir çember gibi geliyordu ona. Kaçmaya, avazı çıktığınca bağırmaya, pencereden aşağı atlamaya her an hazırdı. Andrey banyoya götürdü onu, duvarın içine yerleştirilmiş musluğu çevirdi; birden su akmaya başladı.

— Nasıl? –dedi Andrey.– Tavan arasında yüz kova su alabilecek bir depo yaptırdım. Her an suyumuz olacak.

Dışarı çıkıp avluyu gezdiler, sokağa çıkıp, bir araba kiralayıp eve yollandılar. Rüzgâr koyu toz bulutlarını savuruyordu; yağmur başladı başlayacaktı.

Andrey Andreyiç tozdan gözlerini kısarak:

— Üşüyor musunuz? –diye sordu.

Nadya susuyordu. Andrey bir süre cevap bekledikten sonra,

Hatırlıyor musunuz? –dedi, – çalışmadığım için dün akşam sitem etmişti bana Saşa. Haklı! Hiçbir şey yaptığım yok, yapamam da. Niçin acaba, sevgilim? Bir gün kokartı takıp çalışmaya gidebileceğimi düşünmek bile niçin iğrendiriyor beni? Niçin bir avukat, Latince öğretmeni ya da belediye memuru görünce rahatsız oluyorum? Hey anayurdum Rusya! İşsiz güçsüz, bir şeye yaramayan ne de çok evladın var! Benim gibi çilekeş ne çok insan barınıyor koynunda!

Andrey Andreyiç çalışmamanın yaygınlığını, bu durumun günün koşullarından ileri geldiğini göstermeye uğraşıyordu.

— Evlendikten sonra –diye devam etti,– köye gider, orada çalışırız, sevgilim! İçinden dere geçen küçük bir çiftlik alır, var gücümüzle çalışırız… Ne çok mutlu olacağız!

Şapkasını çıkarmış, saçlarını rüzgâra koy vermişti. Nadya onu dinliyor, bir yandan da şöyle düşünüyordu: "Tanrım! Bir an önce evde olmak istiyorum! Tanrım!" Bahçenin girişinde Peder Andrey'e yetiştiler. Andrey şapkasını babasına sallayarak sevinçli bir sesle:

— Bakın, babam da size gidiyor! –dedi.

Arabacıya parasını verirken,

— Babamı çok severim, –diye ekledi.– Gerçekten, sevimli bir ihtiyardır. Üzerine yoktur.

Konukların geç vakte kadar oturacaklarını; onlarla ilgilenmesinin, gülümsemesinin, keman ve bir sürü ipe sapa gelmez saçmalıklar dinlemesinin, hep düğünden konuşmasının gerektiğini bildiği için eve girerken Nadya'nın canı son derece sıkılıyordu. Allı pullu ipek giysilerinin içinde kurulan büyükanne, konukların yanında her zaman takındığı kibirli tavrıyla semaverin başında oturuyordu. Peder Andrey, dudaklarında kurnaz bir gülümsemeyle içeri girdiğinde büyükanneye:

— Sizi sağlıklı görmekle büyük sevinç ve yüreğime su serpen bir rahatlık duymaktayım, –dedi.

Şaka mı, yoksa ciddi mi konuştuğunu anlamak güçtü.

## 4

Rüzgâr kapıları pencereleri takırdatıyor; her yandan ıslık sesi geliyor, evin meleği sobanın içinde içli şarkısını söylüyordu. Gece yarısı, saat birdi. Evde herkes yatmıştı ama, henüz kimse uykuya dalmamıştı. Alt katta biri keman çalıyormuş gibi geliyordu Nadya'ya. Keskin bir gürültü işitildi: Panjurlardan biri kopmuş olmalıydı. Bir dakika sonra Nadya'nın odasına elinde bir mumla Nina Ivanovna girdi:

— Ne vurdu öyle, Nadya?

Bu rüzgârlı gecede örgülü saçları, ürkek gülümsemesiyle annesi daha bir yaşlı, çirkin ve bodur görünmüştü Nadya'ya. Yakın zamana kadar onu gözünde ne denli büyüttüğünü, ağzından çıkan her sözü nasıl gururla dinlediğini hatırladı nedense. Bu sözlerden hiçbiri yoktu aklında şimdi.

Sobadaki şarkıya birkaç kalın ses daha katıldı. Hatta "Aaaah, Allahım!" gibi bir de ses işitildi. Nadya karyolasında oturuyordu. Birden başını avuçlarının içine alıp hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı.

— Anneciğim, anneciğim –diyordu.– Kalbimi bir bilseydin, anneciğim! Yalvarırım, ayaklarına kapanırım, bırak beni gideyim buradan! Yalvarırım, ne olur!

Nina İvanovna şaşırmıştı. Karyolanın kenarına ilişerek,

— Nereye gideceksin? –diye sordu.

Uzun uzun ağladı Nadya. Hıçkırıklar konuşmasına engel oluyordu. Sonunda biraz açıldıktan sonra:

— Buradan gitmeme izin ver –dedi.– Düğün olmamalı, olmayacak da, anladın mı?! Onu sevmiyorum… Adını bile anmak istemiyor canım.

Çok korkmuştu Nina İvanovna. Çabuk çabuk konuşarak:

— Olmaz, yavrum –dedi,– çıkar bunu aklından. Biraz sakinleş, göreceksin kendin de güleceksin bu söylediklerine. Yorgunluktan sinirleriniz bozuldu. Olur böyle şeyler. Sanırım bir şey için atıştınız Andrey'le. Sevgiler arasında olur, ama barışırlar, her şeyi unutuverirler.

Nadya hıçkırarak ağlıyordu:

— Git yanımdan, anne, git!

Biraz bekledikten sonra Nina İvanovna:

— Ah, yavrum –dedi.– Daha dün bir bebektin, sonra büyüdün, genç kız oldun, şimdi yuva kurmaya hazırlanıyorsun. Doğada hiçbir şey olduğu gibi kalmaz. Göz açıp kapayana dek bakacaksın anne, hatta büyükanne oluvermişsin. Senin de böyle hırçın bir kızın olacak.

— Sevgili anneciğim, akıllısın, biliyorum, ama mutsuz, çok mutsuzsun da. Niçin boş konuşuyorsun? Niçin?

Bir şey söylemek için ağzını açtı Nina İvanovna, ama hıçkırık boğazına düğümlendiği için söyleyemedi, ağlayarak çıkıp odasına gitti. Sobadaki sesler gene başladılar, ansızın korkunç, korku verici bir şey dolmuştu odaya. Nadya aceleyle karyolasından atlayıp, annesinin yanına koştu. Gözleri yaşlı Nina İvanovna yatağına girmiş, mavi battaniyesini göğsünün üzerine kadar çekmiş, elinde bir kitap tutuyordu.

— Anne, beni dinle –dedi.– Yalvarırım iyi düşün ve anla beni! Hayatımızın ne denli anlamsız ve bayağı olduğunu gör yeter. Gözlerim açıldı artık, şimdi her şeyi bütün çıplaklığıyla görebiliyorum. Andrey Andreyiç'in ne mal olduğunu da biliyorum. Sandığınız gibi zeki değildir o, anne! Tanrım, bir aptaldır o, bir aptal!

Nina İvanovna aceleci bir hareketle yatağının içinde oturdu. Hıçkırarak:

— Büyükannen de sen de çok üzüyorsunuz beni! –dedi.– Ben de yaşamak istiyorum oysa! Yaşamak!

Yumruğuyla iki kere göğsüne vurduktan sonra devam etti:

— Biraz özgürlük de bana verin! Daha gencim, ben de yaşamak istiyorum, hakkım değil mi bu? Çöktürdünüz beni!..

Acı acı ağlamaya başlamıştı. Battaniyenin altına girip iki büklüm oldu. Öyle küçük, zavallı, anlamsız bir görünümü vardı ki… Nadya odasına gidip giyindi, pencerede oturup sabahı beklemeye koyuldu. Sabaha dek düşündü, düşündü. Panjurları birisi takırdatıyor, ıslık çalıyordu sanki.

Büyükanne sabahleyin rüzgârın bahçede ağaçlardaki tüm elmaları döktüğünü, yaşlı bir erik ağacını devirdiğini söyledi. Bulutlu, ışık bile yakılsa, gene de insanın içine kasvet salan puslu bir gündü. Herkes soğuktan sızlanıyor, yağ-

mur pencere camlarında tıkırdıyordu. Çaydan sonra Nadya, Saşa'nın odasına gitti. Bir sözcük bile söylemeden koltuğun dibinde diz çöküp elleriyle yüzünü kapadı.

— Neyiniz var? –diye sordu,– Saşa.

— Yapamayacağım… Şimdiye dek burada yaşayabilmeme bir türlü akıl erdiremiyorum, anlayamıyorum. Nişanlımdan, kendimden, bu başıboş, anlamsız yaşamdan iğreniyorum…

Saşa;

— Ya… –dedi.– Üzülecek bir durum değil bu… İyi bile.

Nadya konuşmasını sürdürdü:

— Artık canıma tak etti bu hayat. Bir gün daha kalamam burada. Yarın gidiyorum. Allah aşkına birlikte gidelim!

Saşa bir süre şaşkın şaşkın Nadya'nın yüzüne baktı. Sonunda anladı durumu, bir çocuk gibi sevindi. Sevinçten ellerini kollarını sallıyor, odanın içinde zıp zıp zıplıyordu. Ellerini ovuşturarak:

— Pek güzel! –dedi.– Tanrım, ne kadar sevinçliyim!

Nadya iri, tutku dolu gözlerini kırpmadan bakıyordu Saşa'ya. Büyülenmiş gibi, karşısındaki erkeğin önemiyle oranlı, pek anlamlı, olağanüstü bir şeyler söylemesini bekliyordu. Daha bir şey söylememişti ama, Nadya'nın önünde şimdiye dek bilmediği, yeni, sonsuz ufuklar açılmaktaydı. Ölüme bile olsa, hiç düşünmeden gidebilecek bir ruhsal durum içinde, gözlerinde sonsuz bir bekleyişle bakıyordu Saşa'ya…

Saşa bir süre düşündükten sonra:

— Yarın gidiyorum, –dedi.– Beni yolcu etmek için tren istasyonuna gelin… Çantanızı bavulumun içine koyar, biletinizi de alırım. Üçüncü zil çaldığında koşup trene binin. Moskova'ya kadar birlikte gideriz, oradan Petersburg'a yalnız gidersiniz.

Nüfus kâğıdınız var mı?

— Var.

Saşa duygulu bir sesle:

— Yemin ederim pişman olmayacaksınız, –diye devam etti.– Gidip bir okula girin, sıkıntı bile çekseniz, yılmayın. Yaşantınızı düzelttiğinizde her şey değişecek. Önemli olan yaşamasını bilmektir, geri kalan boştur. Öyleyse yarın gidiyoruz?

— Evet! Lütfen!

Pek heyecanlı olduğunu, ömründe ilk kez bu denli ağır bir sorumluluğun altına girdiğini, gidene dek çok acı çekeceğini, kötü kötü düşüneceğini sanıyordu Nadya. Ama odasına çıkıp yatağına girer girmez derin bir uykuya daldı. Yüzünde, ağlamanın verdiği rahatlık ve saf bir gülümsemeyle sabaha dek uyudu.

## 5

Uşağı araba çağırmaya göndermişlerdi. Nadya tüm hazırlıklarını tamamlamış, şapkasıyla pardösüsünü de giymişti. Annesinin odası ile kendi odasını son bir kez daha görmek için üst kata çıktı. Sıcaklığını daha yitirmemiş karyolasının ayakucunda durup odasını bir daha gözden geçirdi, sessiz adımlarla annesinin odasına gitti. Nina İvanovna hâlâ uyuyordu. Odası sessizdi. Nadya annesini öptü, saçlarını düzeltti, iki dakika bekledi… Sonra ağır adımlarla aşağı indi.

Dışarıda bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Üstü kapalı arabanın sürücüsü sırılsıklamdı.

Hizmetçiler bavulları arabaya yerleştirirlerken büyükanne:

— Araba seni güç alacak Nadya, –diyordu.– Böyle bir havada adam geçirmek de nereden esti aklına? Gitmesen iyi ederdin. Baksana, nasıl yağmur yağıyor!

Nadya bir şeyler söylemek istiyordu ama, söyleyemiyordu. Saşa, Nadya'yı arabaya yerleştirip dizlerini yol battaniyesiyle örttü, kendisi de geçip yanına oturdu. Arkalarından büyükanne:

— Yolunuz açık olsun! Tanrı yardımcınız olsun! –diye seslendi.– Moskova'dan yaz bize, Saşa!

— Olur Babiş, hoşça kal!

— Tanrı korusun seni!

— Sağ ol!

Nadya ağlıyordu. Büyükannesiyle vedalaşırken, annesini seyrederken tam olarak inanamadığı şeyin, buralardan uzaklara gidişinin gerçekleşmekte olduğunu görüyordu şimdi. Elveda, kent… Birden her şeyi, Andrey'le babasını, yeni evi, tablodaki çıplak kadını anımsadı. Bütün bunlardan korkmuyor, sıkılmıyordu artık. Giderek uzaklaşıyordu bütün bunlardan. Kompartımanda yerlerini aldıktan sonra, tren kalkınca öylesine anlamlı, asık yüzlü geçmişi gözünde sıkışıp küçücük bir top oluvermişti. Şimdiye dek fark edilemeyecek kadar ufak olan gelecek ise büyümüş, bütün görüş ufkunu kaplamıştı. Yağmur, kompartımanın pencerelerinde tıkırdıyor, yemyeşil tarlalarla telgraf direkleri hızla geriye doğru koşuyor, tellere konmuş kuşlar uçuşuyorlardı. Mutluluktan soluğu tutulacak gibi oluyordu Nadya'nın. Özgürlüğü öğrenmeye gidiyordu; bir zamanlar, çok eskiden Kazakların savaş sanatını öğrenmek için Zaporojya'ya gitmeleri gibi bir şeydi bu.

Saşa gülümseyerek:

— Olur! –diyordu,– olur böyle şeyler! Üzülmeyin.

## 6

Sonbahar, arkasından kış geçti. Annesini, büyükannesini, Saşa'yı çok özlemişti Nadya. Hep onları düşünüyordu. Evden aldığı mektuplar sakin, sevgi doluydu. Her şey bağışlanmış, unutulmuşa benziyordu. Mayısta sınavlarını verdikten sonra, sağlıklı, neşeli, eve dönerken Saşa'yla görüşmek için Moskova'ya uğradı. Geçen yazki gibiydi Saşa: Sakallı, saçı başı darmadağınık. Üzerinde aynı ceket ve keten pantolon vardı. Güzel gözleriyle pek değişmemişti, yalnızca biraz za-

yıflamış, çökmüştü. Yüzünde acıklı bir anlatım vardı. Hep öksürüyordu, benzi de uçuktu. Bu kez Saşa nedense taşralı, bilgisiz, görgüsüz, gelmişti Nadya'ya. Saşa onu görünce neşeyle gülümsemiş,

— Tanrım, Nadya gelmiş, –diye haykırmıştı.– Kardeşim, canım!

Koyu bir sigara dumanının doldurduğu atölyede oturdular. Boğucu bir çini mürekkebi ve boya kokusu sigara dumanına karışmış, havayı son derece ağırlaştırmıştı. Nadya güç soluk alabiliyordu. Sonra Saşa'nın, gene sigara dumanı ve döşemesi tükürük dolu odasına gittiler. Masanın üstündeki sönmüş semaverin yanında, içinde siyah bir kâğıt olan kırık bir tabak duruyordu. Masanın üzeri ve döşeme sinek ölüleriyle doluydu. Her şey, Saşa'nın yaşantısını pek önemsemediğini, kolayına geldiği gibi, rahatına geldiği gibi yaşadığını gösteriyordu. Biri çıkıp ona mutlu olması için yapması gerekli şeylerden, hayatını bir düzene sokmasının yararından, onu sevdiğinden söz etse, bir şey anlamaz, yalnızca gülerdi.

Nadya heyecanla anlatıyordu:

— Her şey yolunda gitti. Sonbaharda annem Petersburg'a, bana geldi. Büyükannemin kaçmama pek kızmadığını, her gün odama çıkıp dua ettiğini söyledi.

Saşa'nın gözlerinde bir mutluluk okunuyordu. Ama ikide bir öksürüyor, çatlak bir sesle konuşuyordu. Nadya dikkatle yüzüne bakıyor, gerçekten hasta olup olmadığını anlamaya çalışıyordu.

— Siz hastasınız, Saşa

— Boş verin, hastayım ama çok değil…

Nadya telaşlanmıştı:

— Tanrım! Niçin bakmıyorsunuz kendinize? Niçin tedavi olmuyorsunuz?

Gözleri yaşarmıştı Nadya'nın. Birden Andrey Andreyiç'i, tablodaki çıplak kadını, çocukluk çağı gibi pek uzaklarda kalmış görünen geçmişi anımsadı. Gözünde daha geçen yıl o

denli aydın, bilgili, ilginç olan Saşa'yı artık öyle göremediğine ağlıyordu:

— Sevgili Saşa, çok çok hastasınız! –dedi.– Sizi böyle solgun yüzlü ve zayıf görmemek için yapamayacağım şey yoktu, canımı bile seve seve verebilirdim. Çok şey borçluyum size! Benim için ne büyük bir anlamınızın olduğunu, hayatımı nasıl değiştirdiğinizi bilemezsiniz, benim iyi Saşa'cığım! Gerçekte benim en yakınım, en candan yakınımsınız.

Oturup uzun uzun konuştular. Petersburg'da bir kış geçirdikten, Saşa'nın yaşantısıyla gülümseyişini görüp, söylediklerini dinledikten sonra, Nadya ona gerçeği gösteren bu insanın artık yaşama devresini bitirmiş, ilginçliğini yitirmiş, eski, belki de mezara girmesi pek yakın bir yarı canlı olduğunu yavaş yavaş kavramaya başlamıştı.

— İki gün sonra Volga'ya gidiyorum –dedi Saşa.– Kımız içeceğim orada. Bir arkadaşım da karısıyla geliyor. Pek iyi bir karısı var, hep öğrenim yapmak için Petersburg'a gitmesini söylüyorum ona. Hayatını değiştirmesini istiyorum.

Sonra gara gittiler. Saşa çay ve elmayla ağırladı konuğunu. Tren hareket ettiğinde gülümseyerek mendil sallarken pek ağır hasta olduğu, daha uzun süre yaşayamayacağı titreyen bacaklarından da belliydi.

Kentine gün ortasında vardı Nadya. İstasyondan eve giderken sokaklar hayli geniş, ama evler küçük, birbirine pek sokulmuş gibi geldi ona. Sokaklarda kimsecikler yoktu. Yalnızca müzik aletleri tamircisi Alman'ı gördü:

Sarı pardösüsünü giymiş, aceleyle bir yere gidiyordu. Tüm evler tozla kaplıydı sanki. Artık iyice ihtiyarlamış, şişko, gene çirkin büyükanne, Nadya'yı kucaklayıp yüzünü omzuna dayadı, uzun uzun ağladı. Nina İvanovna da çökmüş, çirkinleşmiş, bir deri bir kemik kalmıştı. Ama pırlantalar eskisi gibi, gene parıldıyordu parmaklarında. Kızını görünce tüm bedeni titreyerek:

— Yavrum! –dedi.– Bir tanem!

Sonra oturup hep birlikte sessizce ağlaştılar. Büyükannenin de, annenin de geçmişi bir daha dönmemek üzere yitirdiklerini düşündükleri belliydi. Toplum içinde bir yerleri, eski onurları, evlerine konuk çağırmaya hakları yoktu artık. Rahat, tasasız yaşarken, gece yarısı ansızın polisin evi basıp, arama yaparak ev sahibinin bir sahtekâr olduğunu açığı çıkardığında da böyle olur insan. Rahat, tasasız yaşantıya elveda demekten başka çaresi kalmaz.

Nadya odasına çıkıp karyolasını, beyaz sevimli perdelerini, tüm eşyalarını yerli yerinde gördü. Dışarıdaki güneş ışığıyla dolu, neşeli, gürültülü bahçe de hiç değişmemişti. Parmağıyla masasına dokundu, oturup derin düşüncelere daldı. Sonra alt kata inip iştahla yemeğini yedi; lezzetli, yağlı kaymakla çay içti. Bütün bunlara karşın, gene de bir eksiklik varmış gibi geliyordu ona. Odalar boş, tavanlar alçaktı sanki. Gece yatağına girip battaniyesini boğazına kadar çektiğinde bu sıcak, yumuşacık döşekte yatmak gülünç geldi ona.

Annesi geldi yanına, suçlu gibi ürkek, çevresine bakınarak karyolanın ayak ucuna ilişiverdi. Bir süre dalgın durduktan sonra:

— Nasıl, Nadya? –diye sordu.– Mutlu musun? Çok mu mutlusun?

— Evet, anne.

Nina İvanovna kalkıp Nadya'yı pencereleri kutsadı.

— Gördüğün gibi dindar oldum artık –dedi.– Felsefeyle uğraşıyorum, hep düşünüyor, düşünüyorum… Çok şeyi daha iyi görüyorum artık. Her şeyden önce hayatın prizmadan geçirilmesinin gerektiğini öğrendim.

— Büyükannemin sağlığı nasıl, anne?

— İyi. O zaman, Saşa ile kaçtıktan sonra senden aldığımız telgrafı okuyunca küt diye düşüp bayıldı, üç gün hareketsiz yattı. Sonra Tanrı'ya yalvarmaya, ağlamaya başladı. Şimdi iyi.

Nina İvanovna odanın içinde bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

Bekçinin ayak sesleri işitiliyordu uzaktan: "Tik, tok… tik, tok…"

— Her şeyden önce hayatın prizmadan geçirilmesi gerekir –diyordu Nina İvanovna.– Yani daha açık söyleyeyim, ışığın yedi esas renge ayrıldığı gibi, hayatın da en basit elemanlara bölünmesi, her birinin ayrı ayrı incelenmesi gerekir.

Nina İvanovna'nın daha neler anlattığını, ne zaman gittiğini bilmiyordu Nadya… Hemen uyuvermişti çünkü.

Mayıs geçti, hazirana girdiler. Artık eve alışmıştı Nadya. Büyükanne hep semaverle uğraşıyor, sık sık soluyordu. Akşamları Nina İvanovna, ötekiler dinlese de, dinlemese de düşüncelerini anlatıyordu. Önceleri olduğu gibi, gene bir yanaşma gibiydi evde. Harcayacağı her kapik için büyükanneye danışmak zorundaydı. Evde çok sinek vardı. Tavanlar her gün biraz daha alçalıyormuş gibi geliyordu Nadya'ya, Babiş'le Nina İvanovna, Peder Andrey'le veya Andrey Andreyiç'le karşılaşmaktan korktukları için sokağa çıkamıyorlardı. Oysa Nadya bahçede, sokakta hiç çekinmeden dolaşıyor; evleri, köhne çitleri seyrediyor, gözden geçiriyordu. Kentte her şeyin çoktan ömrünü tükettiği, genç, taze bir şeyin doğmasını beklediği kanısındaydı. Ah, bir an önce başlasaydı o yeni, parlak yaşantı… O zaman kent kaderinin gözlerinin içine cesaretle bakabilecek; neşeli, özgür olma hakkını kazanacaktı! Er geç başlayacaktı o yaşantı! Dört hizmetçi için, bodrumdaki ufacık, pis odada yaşamaktan başka bir hayatın olabileceğini düşünemeyen büyükannenin evinden iz kalmayacağı, onu kimsenin, hiç kimsenin anımsamayacağı bir zaman gelecekti elbet.

Komşu evin çocukları pek eğlendiriyorlardı Nadya'yı. O bahçede dolaşırken çite taşla vuruyorlar, onu kızdırmak için gülerek:

— Nişanlı kız! Nişanlı kız! Nişanlın nerde? –diye bağrışıyorlardı.

Saşa, Saratov'dan bir mektup gönderdi. Düzgün el yazısıyla Volga bölgesindeki gezisinin pek iyi geçtiğini, yalnız Saratov'da biraz hastalandığını, sesinin kısıldığını, iki haftadan beri hastanede yattığını yazıyordu. Bunun ne demek olduğunu anlamıştı Nadya. İnanca benzeyen bir önsezi sarmıştı içini. Yalnız bu önseziyle Saşa hakkındaki düşüncelerinin onu eskisi gibi heyecanlandırmayışına canı sıkılıyordu. Yaşamayı, yeniden Petersburg'a gitmeyi çok istiyordu. Saşa'yla tanışması artık tatlı, ama uzak, çok uzak bir anıydı onun için! Gece hiç uyuyamadı. Gün daha ağarmadan pencereye oturup dinlemeye koyuldu. Alt kattan sesler geliyordu. Büyükanne heyecanlı heyecanlı bir şeyler soruyordu. Sonra birisi sesli sesli ağlamaya başladı… Nadya aşağı indiğinde büyükanneyi gözleri yaşlı, köşede dua ederken buldu. Masanın üzerinde bir telgraf vardı.

Nadya, büyükannenin ağlamasını dinleyerek bir süre salonda dolaştı, sonra telgrafı alıp okudu. Dün sabah Saratov'da Aleksandr Timofeiç ya da kısaca Saşa'nın veremden öldüğü bildiriliyordu.

Büyükanneyle Nina İvanovna ölünün ruhuna okutulacak duanın hazırlıklarını yaptırmak için kalkıp kiliseye gittiler. Nadya ise odalarda dalgın dalgın dolaşıyor, düşünüyordu. Hayatını Saşa'nın istediği gibi değiştirdiğini sezinliyor, kendisinin buralarda bir başına, yabancı, gereksiz olduğunu, bu kentteki her şeyin de onun için gereksiz, anlamsız olduğunu, geçmişinin artık ondan koptuğunu, yanıp kül olmuş, külü de rüzgârla savrulmuş gibi tamamen yok olduğunu biliyordu. Saşa'nın odasına girip ortasında dikildi.

"Elveda, sevgili Saşa!" diye mırıldandı. Önünde yepyeni, özgür, anlamlı bir hayat vardı. Henüz karanlık, bilinmezliklerle dolu bu hayat çekiyordu onu.

Yol hazırlığı yapmak için odasına çıktı. Ertesi sabah evdekilerle vedalaştı, neşeli, mutlu olarak, doğup büyüdüğü kentten ayrıldı. Niyeti bir daha dönmemekti.

1903